

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRK SİYASAL HAYATINDA ESAT ADİL
MÜSTECAPLIOĞLU VE
BİRİNCİ TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ
(1932-1946)

Selçuk GÜRSOY
2502960152

Tez Danışmanı
Prof. Dr. H. Birsen HEKİMOĞLU

İstanbul - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SELÇUK GÜRSOY Numarası : 2502960152
Anabilim Dalı / Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Anasınat Dalı / Programı : Dönüşüm : PROF. DR. HATİCE BİRSEN HEKİMOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 16.12.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı :
* TÜRK SİYASAL HAYATINDA ESAT ADİL MÜSTECAPLIOĞLU VE BİRİNCİ TÜRKİYE
SOSYALİST PARTİSİ (1932-1946)

TEZ SAVUNMA SENAFLI İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezini KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OKULUNCA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KARARI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HATİCE BİRSEN HEKİMOĞLU		Kabul
2- PROF. DR. NURAY BOZBORA		Kabul
3- DOÇ. DR. AYNUR SOYDAN ERDEMİR		Kabul
4- DOÇ. DR. SEVGİ UÇAN ÇUBUKÇU		KABUL
5- DR. ÖĞR. ÜY. MEHMET ŞADİ OZANSU		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KARARI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ELÇİN MACAR		
2- DR. ÖĞR. ÜY. SİNAN YILDIRMAZ		

ÖZ
TÜRK SİYASAL HAYATINDA ESAT ADİL MÜSTECAPLIOĞLU VE
BİRİNCİ TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ
(1932-1946)
SELÇUK GÜRSOY

Bu çalışma, 1946 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk sosyalist partisini, Türkiye Sosyalist Partisi'ni (TSP) kurmuş olan Esat Adil Müstecaplıoğlu üzerine odaklanmıştır. Çalışmanın temel amacı Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun siyasal düşüncesinin ve eylemliğinin çözümlenmesidir. Bu kapsamda Esat Adil'in 1932 yılından başlayarak yazdığı bütün yazılar, telif eserleri ve tercüme ederek yayınladığı kitaplar ayrıntılı olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir. Yayınladığı kitapların dışında incelenen süreli yayınların başlıcaları, *Savaş*, *Tan*, *Yeni Dünya*, *Gerçek* gazeteleri ile *Görüşler* ve *Gün* dergileridir.

Esat Adil'in yazılarının ve kitaplarının yayınlandığı zaman dilimi 1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar uzanır. Esat Adil'in yazıları döneminin siyasal gelişmeleri içinde analiz edilmiştir. Bu sayede Esat Adil'in 1932-1946 dönemindeki sosyalizm anlayışı başta olmak üzere, bu dönem boyunca Türkiye'de yaşanan siyasal gelişmeler karşısındaki tutumu, Mustafa Kemal Atatürk, Türk devrimi ve ideolojisi, tek parti rejimi, demokrasi, insan hakları, işçi sınıfı, sendikal örgütlenme, köylülük ve toprak sorunu gibi çok sayıda siyasal ve toplumsal konulardaki düşünceleri de ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmayı şimdiye kadar Esat Adil Müstecaplıoğlu ve TSP konusunda yapılmış olan sınırlı sayıda araştırmadan ayıran özgün yanı budur.

Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçiş sancılarının yaşandığı 1945-1946 yılları, Esat Adil'in bağımsız bir sosyalist aydın olarak öne çıktığı, adını duyurduğu dönem olmuştur. Bu dönemde çok sayıda yayın faaliyetinde bulunduğu gibi, Türkiye Sosyalist Partisi'ni de kurmuştur. Çalışmamızda, TSP'nin kuruluşu, kurucuları, program ve tüzüğü, örgütlenmesi, kapatılması ve sonrasında açılan dava da incelenmiştir. Böylece, Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçiş süreci sosyalist muhalefet açısından irdelenmiş ve muhalif bir sosyalist aydın olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu ile TSP'nin Türk siyasal hayatı/tarihi içindeki yeri açıklığa kavuşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Esat Adil Müstecaplıoğlu, Türkiye Sosyalist Partisi

ABSTRACT

ESAT ADİL MÜSTACAPLIOĞLU AND THE FIRST THE SOCIALİST PARTY OF TURKEY İN TURKİSH POLİTİCAL LİFE (1932-1946)

SELÇUK GÜRSOY

This study focused on Esat Adil Müstecaplioğlu, who founded the first socialist party in the history of The Republic of Turkey, which was called The Socialist Party of Turkey (TSP) in 1946. The main purpose of this study is to analyze the political thoughts and actions of Esat Adil Müstecaplioğlu. In this context, all of Esat Adil's writings, copyright works and translated and published books have been analyzed in detail since 1932. Apart from the books he publishes, the main periodicals observed are *Savaş*, *Tan*, *Yeni Dünya* newspapers and *Görüşler* and *Gün* magazines.

Within this scope beginning from 1932, complete works of Esat Adil, including his articles, works, and translations from other languages, are studied. This way, in the first place, Esad Adil's understanding of Socialism in the period between 1932-1946, his position and attitude about the facts and phenomenons are assayed thoroughly. Then, his thoughts on Mustafa Kemal Atatürk, Turkish Revolution and its ideology, one-party regime, democracy, human rights, working-class, trade unionization, peasantry and the problem of land ownership, generally, themes that occur both as social and political questions are revealed. This is also the characteristic aspect of this study and differentiates it from other scientific researches on Esad Adil Müstecaplioğlu and The Socialist Party of Turkey.

The period of 1945-46 is the milestone in Turkey's political history since it is also the period that involve a transition to the multi-party system. Moreover, at this time, Esad Adil has become one of the prominent figures in the socialist movement as an independent intellectual. During this period, he was involved in numerous publishing activities and also founded The Socialist Party of Turkey. Thus in this study, the foundation process and the organisation of The Socialist Party of Turkey are scrutinized. Furthermore Party's founders, the process of it's ending and legal cases about the Party are investigated. Finally, the period of the transition to the multi-party system is observed in terms of the history of the socialist opposition in Turkey. Therefore, Esad Adil's portrait as an independent and opponent intellectual and also The Socialist Party of Turkey are revealed and his position in the history of Turkish political life is enlightened.

Key Words: Esat Adil Müstecaplioğlu, The Socialist Party of Turkey

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının temel amacı Türk siyasal hayatında Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun ve onun 1946 yılında kurduğu Türkiye Sosyalist Partisinin yerini ve önemini saptamaktır. Bu amaçla Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun 1930'lu yıllardan 1946 yılına kadar yazı yazdığı bütün gazeteler ve dergiler taranarak altı yüzün üzerinde makalesi incelenmiştir. Ayrıca 1946 yılında kurulan Türkiye Sosyalist Partisi de kadroları, örgütlenmesi, siyasal eylemliliği, programı ve tüzüğü esas alınarak incelenmiştir. Bu çalışmamız hem Esat Adil Müstecaplıoğlu hem de Türkiye Sosyalist Partisi hakkında bu çerçevede yapılan ilk akademik çalışma olmuştur.

Bu uzun süreli çalışmam boyunca tez danışmanım Prof. Dr. Birsen HEKİMOĞLU'nun yardımlarını ve desteğini daima yanımda hissettim. Tez konusunun saptanmasından ve tezin çerçevesinin belirlenmesinden başlayarak, tezin gelişimini adım adım izledi ve destekledi. Önerileri benim için ufuk açıcı ve yol gösterici oldu. Ayrıca lisans öğrenciliğimden bu yana üzerimde emeği var. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez İzleme Komitesi üyeleri Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR ve Doç. Dr. Sevgi UÇAN ÇUBUKÇU bu çalışmam sırasında beni daima teşvik ettiler, daima desteklediler. Özellikle tezin çerçevesinin ve içeriğinin belirlenmesinde çok önemli katkıları oldu. Kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Çalışmam sırasında 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yayınlanmış çok sayıda gazete, dergi ve kitap incelenmiştir. Bu kaynakların tümünü kütüphanelerden ve sahaflardan sağladım. İstanbul'da araştırma yapanlar için Ankara'daki Milli Kütüphane'ye gidip gelmek ciddi bir sorundur. Sık sık gidip gelmek gerekir. Artık işinizin bittiğini düşündüğünüz noktada yeni bir kaynak daha ortaya çıkar. Milli Kütüphane çalışanları bu zahmeti en aza indirebilmek için gerçekten ellerinden geleni yaptılar. Çok teşekkür ediyorum.

İstanbul B.B. Atatürk Kitaplığı'nın süreli yayınlar bölümünün çalışanları da hep yardımcı oldular. Bazen, okuyucuya verilmeyen yayınları bile özel izinle görmemi sağladılar. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) Türkiye'nin sol tarihine yönelik araştırma yapanlar için olmazsa olmaz, vaz geçilmez bir kurumdur. Zor şartlar altında varlıklarını sürdürmeye çalışılıyorlar. Hiçbir kütüphanede bulunmayan bir dergiyi bulup bana gönderdiler. Eksik olmasınlar.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde çok uzun süren bir öğrenciliğim oldu. Enstitü'nün son yıllardaki gelişimine tanıklık ettim. Hem organizasyon hem de öğrencilerle olan ilişki anlamında büyük gelişmeler sağlandığını söyleyebilirim. Yöneticiler ve görevli memurlar daima yardımcı ve destekleyici oldular. Teşekkür ediyorum.

Çalışmam boyunca hocalarımın ve kurumların dışında çok sayıda yakınımın, arkadaşlarımda desteğini gördüm. Hepsine minnettarım.

Selçuk GÜRSOY

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1946 YILINA KADAR TÜRKİYE’DE SOL HAREKETLER

1.1. Mustafa Suphi ve Rusya’da Oluşan Türk Komünist Teşkilatı.....	23
1.2.Milli Mücadele Sırasında Anadolu’da Komünist Hareket ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası.....	34
1.3. Dr. Şefik Hüsnü Deymer ve İstanbul Komünist Grubu	45
1.3.1. <i>Aydınlık</i> Dergisi	48
1.3.2.1925 Akaretler Kongresi.....	51
1.3.3.Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri.....	54
1.3.4.TKP’nin 1926 Viyana Konferansı ve Kemalizm Tartışmaları	56
1.3.5. 1927 Tevkifatı ve Şefik Hüsnü’nün Yeniden Yurt Dışına Çıkışı.....	59
1.3.6. Şefik Hüsnü Komintern Yürütme Kurulu Üyesi	62
1.4. TKP’de Nâzım Hikmet Muhalefeti	65
1.5.Desantralizasyon: Gizli Komünist Faaliyetlere Son Verilmesi.....	74

İKİNCİ BÖLÜM

ESAT ADİL MÜSTECAPLIOĞLU’NUN TAN GAZETESİNDE YAZMAYA

BAŞLAMADAN ÖNCEKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAZILARI

(1932-1945)

2.1. Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun Hayatı	76
2.2. Balıkesir <i>SAVAŞ</i> Gazetesi ve Savaş Kitabevi Yayınları	90
2.2.1. <i>SAVAŞ</i> Gazetesinin Genel Değerlendirmesi ve Esat Adil’in <i>SAVAŞ</i> Gazetesindeki Yazılarının Analizi	92
2.2.1.1. İşçi Hakları	94
2.2.1.2. Köylü Sorunları ve Köycülük	95
2.2.1.3. Belediyecilik ve Yerel Siyaset	96

2.2.1.4. Cezaevleri.....	98
2.2.1.5. Cumhuriyet ve Devrimler	99
2.2.1.6. Demokrasi Anlayışı.....	102
2.2.1.7. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun <i>SAVAŞ</i> Gazetesindeki Tüm Yazılarının Açıklamalı Fihristi	104
2.2.2. Esat Adil'in Tercüme Ederek Yayınladığı Kitaplar	111
2.2.2.1. Esat Adil'in İkinci Enternasyonalci Reformist Sosyalizm Anlayışı: <i>Sosyalist Şefler ve Sosyalizm</i> Kitabı.....	111
2.2.2.2. Bolşeviklik Faşistlik ve Demokrasi Kitabı	119
2.2.2.3. Bugünün İçtimai Mezhepleri Liberalizm Sosyalizm Katolisizm İçtimai İlerleme Kitabı	122
2.3. 1937 Tarihli <i>Mehmet Akif</i> Broşürü	126
2.4. Esat Adil'in Memuriyeti Sırasında Yazdığı Bazı Makaleler.....	131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESAT ADİL'İN 1945-1946 YILLARINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAZILARI: TAN, YENİ DÜNYA, GÖRÜŞLER

3.1. Zekeriya Sertel-Sabiha Sertel ve <i>TAN</i> Gazetesi.....	135
3.2. Esat Adil'in <i>TAN</i> Gazetesindeki Yazıları.....	147
3.2.1. Esat Adil'in <i>TAN</i> Gazetesinde İşçi Sınıfı ve Sosyalizm Üzerine Yazdığı Yazılar.....	148
3.2.2. Esat Adil'in <i>TAN</i> Gazetesinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Ormanlar Üzerine Yazdığı Yazılar	154
3.2.2.1. Türkiye'de Toprak Reformu Girişimlerinin Tarihçesi.....	155
3.2.2.2. Esat Adil'in 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Karşısındaki Tutumu ve Yazıları	161
3.2.3. Asıl Mesele: Esat Adil'in Demokrasi ve Özgürlükler Üzerine Yazıları	166
3.2.3.1. Yeni Bir Parti Kurulabilir mi?.....	173
3.2.3.2. CHP ve Dörtlü Takrir.....	175
3.2.3.3. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 Tarihli TBMM'ni Açış Konuşması	179
3.2.4. Esat Adil'in Hukuk, Kriminoloji, ve Ceza İnfaz Sistemi Hakkındaki Yazıları.....	182

3.2.5. Esat Adil'in <i>TAN</i> Gazetesinde Yazdığı Diğer Konular	186
3.2.6. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun <i>TAN</i> Gazetesindeki Tüm Yazılarının Açıklamalı Fihristi	187
3.3. <i>YENİ DÜNYA</i> Gazetesi ve Gazetenin Kuruluşunda Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Rolü	198
3.3.1. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun <i>YENİ DÜNYA</i> Gazetesindeki Yazıları ...	203
3.3.2. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun <i>YENİ DÜNYA</i> Gazetesindeki Yazılarının Açıklamalı Fihristi	207
3.4. Bir Demokrasi Cephesi Olarak <i>GÖRÜŞLER</i> Dergisi ve Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Dergideki Yazısı.....	207
3.4.1 İkinci Dünya Savaşı Sonunda TKP ve İleri Demokratik Cephe.....	208
3.4.2. <i>GÖRÜŞLER</i> Dergisinin Yayınlanma Süreci ve İçeriği	212
3.4.3. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun <i>GÖRÜŞLER</i> Dergisindeki Yazısı	216
3.4.4. <i>GÖRÜŞLER</i> Dergisinin Açıklamalı Fihristi	219
3.5. 4 Aralık 1945 Saldırıları ve Sonuçları.....	220

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PARTİLEŞME SÜRECİNDE KÜLTÜRDEN SİYASETE: GÜN DERGİSİ

4.1. <i>GÜN</i> Dergisi	225
4.1.1 Bir Kültür Dergisi Olarak <i>GÜN</i> ve Genç Yazarları.....	230
4.1.2 Nâzım Hikmet <i>GÜN</i> Dergisinde.....	237
4.2 Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun <i>GÜN</i> Dergisindeki Yazıları.....	241
4.2.1. Türkiye: Sınıflı Bir Toplum mu Sınıfsız İmtiyazsız Kaynaşmış Bir Kitle Mi?	242
4.2.2. Köylülük ve Toprak Sorunu	253
4.2.3. “1946 Sendikacılığı” ve Sendikal Örgütlenme Konusu	255
4.2.3.1. Sendikal Örgütlenme Konusunda TSP İle TSEKP Arasında Polemik ve Esat Adil'in Sendikal Örgütlenme Modeli.....	259
4.2.3.2 .Sendikal Örgütlenme Konusunda Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Borklütce'nin Yazıları.....	268
4.2.3.3. <i>GÜN</i> Dergisinde İşçi-Sendika haberleri ve Yazıları.....	271
4.2.4. Esat Adil'in <i>GÜN</i> Dergisinde Demokrasi ve Özgürlükler Hakkındaki Yazıları.....	276

4.2.5. Gençlik ve Üniversite Üzerine.....	284
4.2.6. Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı	288
4.2.7. Esat Adil ve Aydınlar	291
4.2.8. Suçlar, Suçluluk, Kriminoloji ve Ceza İnfaz Sistemi Hakkında Yazılar	294
4.3. GÜN Dergisinde Esat Adil'in Yazılarında TSEKP	297
4.4. GÜN Dergisinde TSP, TSP Broşürleri ve TSP Konferansları	304
4.5. GÜN Dergisinin Diğer Siyaset Yazarları	308
4.6. GÜN Dergisinde 'Büyük Demokratlar' Yazı Dizisi	314
4.7. GÜN Dergisinin Açıklamalı Fihristi	316

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ VE YAYIN ORGANI GERÇEK GAZETESİ

5.1. Esat Adil'in TKP Çevresi İle Tanışması	357
5.2. TSP'nin Kuruluş Süreci.....	365
5.3. TSP'nin Kuruluşu, Kurucuları ve Merkez Yönetimi	384
5.4. TSP'nin Yayın Organı Olarak GERÇEK Gazetesi.....	391
5.5. GERÇEK Gazetesinde TSP	400
5.6. GERÇEK Gazetesinde İşçi Sınıfı ve Sendikal Mücadele.....	401
5.7. Esat Adil'in GERÇEK Gazetesindeki Yazıları.....	405
5.7.1 Esat Adil'in CHP, DP, Demokrasi ve Özgürlükler Üzerine Yazıları.....	407
5.7.2. Esat Adil'in GERÇEK Gazetesinde Köylülük Üzerine Yazıları	410
5.8. GERÇEK'in Kapatılmasından 16 Aralık 1946'ya.....	412
5.9. GERÇEK Gazetesinin Açıklamalı Fihristi	413
5.10. 1946 Yılında Yapılan Seçimler	442
5.11. 1946 Genel Seçimlerinde Esat Adil ve TSP'nin Tutumu.....	446
5.11.1 Seçimden Önce	446
5.11.2. Seçim Günü ve Sonrası.....	463
5.12. TSP Konferansları	468
5.13. TSP Broşürleri ve Etienne Fajon.....	469
5.14. TSP Tüzüğü ve Örgütlenmesi	480
5.15. TSP Programı	486
5.16. TSEKP Programı İle Karşılaştırma	496
5.17. TSP'nin Kapatılması ve Yargılama.....	499

SONUÇ.....	515
KAYNAKÇA	560
EKLER.....	563
ÖZGEÇMİŞ.....	620

KISALTMALAR LİSTESİ

ÇTK	: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
İKG	: İstanbul Komünist Grubu
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
KEYK	: Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu
KUTV	: Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi
MC	: Miller Cemiyeti
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
(SG)	: Selçuk Gürsoy
SKA	: Sosyalist Kültür Ansiklopedisi
STMA	: Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
THİF	: Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
TİÇSF	: Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası
TKF	: Türkiye Komünist Fırkası
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKT	: Türk Komünist Teşkilat(lar)ı
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi

GİRİŞ

Bu çalışmanın odaklandığı ve çözümlemeyi amaçladığı birbiriyle iç içe geçmiş üç boyutu bulunuyor. Bu üç boyutun bir arada çözümlenmesiyle bir bütünlük oluşturulması amaçlanıyor.

Bunlardan birincisi, bir sosyalist-aydın olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun siyasal düşüncesinin ve eylemliliğinin analiz edilmesidir. Bu analiz Türkiye'nin toplumsal ve siyasal tarihinin bir bölümünü de içerecek şekilde geliyor. 1930'lu yıllardan başlayarak 1950'li yıllara uzanıyor.

Esat Adil 1904 yılında doğmuş, 1928 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk mezunlarından biri olmuştu. Belçika'ya giderek hukuk doktorası yaptı. İkinci Enternasyonal sosyalizmiyle o yıllarda tanıştı ve benimsedi. Ama Türkiye'ye döndüğü 1932 yılı tek parti dönemiye ve CHF dışında siyaset yapmak mümkün değildi. 1932-1935 yılları arasında memleketi Balıkesir'de Halkevi başkanlığı yaptı. CHF İl Yönetim Kurulu üyesi, 1934 belediye seçimlerinden sonra belediye meclis üyesi oldu. 1935 yılında Temyiz Mahkemesi savcı yardımcısı olarak kamu görevine başladı. Savaş yıllarını İmralı Cezaevi müdürü ve savcı olarak geçirdi. 1945 yılında TAN gazetesinde yazmaya başlayınca kamu görevinden ayrıldı ve avukatlık yapmaya başladı. 1945-1946 yıllarında yoğun bir yazı ve yayın faaliyetinin yanı sıra, 1946 yılının Mayıs ayında Türkiye Sosyalist Partisi'ni (TSP) kurdu. Temmuz ayında, Türkiye ilk çok partili - tek dereceli seçime doğru yol alırken kendi günlük gazetesini, *GERÇEK*'i yayınlamaya başladı.¹ Gazete, seçimlerden üç gün sonra kapatıldı. 1946 yılının Aralık ayında Esat Adil ve TSP'nin yöneticileri gözaltına alındılar ve tutuklandılar. Esat Adil on sekiz ay tutuklu kaldı. Dava 1948 yılında beraatla sonuçlandı.

Çok üretken, çok çeşitli ilgi alanlarında çok sayıda yazı yazmış bir aydındı. Yazı hayatına on dokuz yaşındayken şiir yazarak başlamıştı. 1932 yılından itibaren

¹ Tez çalışmamız içinde fihristi hazırlanmış olan süreli yayınlar büyük harf-italik olarak, diğer süreli yayınlar küçük harf-italik olarak yazılmıştır.

az sayıda şiir yazsa da asıl olarak siyasal içerikli yazılar yazmaya başlamıştı. Bu çalışmada onun yazılarından yola çıkarak 1932-1946 yılları arasının bütün toplumsal ve siyasal sorunlarını görüp yakından izleyebiliyoruz. Hiç aklımıza gelmeyecek bir konuda (örneğin lokantaların fiyat listeleri) yazdığını görüp şaşırabiliyoruz da. Ben bu çalışmada, Esat Adil'in 1946 yılına kadar olan bütün siyasal yazılarının ve bazı yayınların da tümünün fihristlerini hazırlamış bulunuyorum. Bu fihristlerden Esat Adil'in hangi konularda neler yazdığını izlemek mümkün olacaktır. Bu bakımdan, çalışmamız sadece siyasal tarih alanıyla sınırlı kalmayıp, erken cumhuriyet tarihinin sosyal ve toplumsal tarihi ile de ilişkilendirilmektedir.

Esat Adil'in yazı ve siyaset hayatı Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu 1932 yılında başlayıp, on yıllık bir memuriyet kesintisinden sonra, 1945-1946 yıllarında çok partili yaşama geçiş sürecinde doruk noktasına ulaşmıştı. 1945-1946 dönemimde Esat Adil sol muhalefetin en önemli kalemlerinden biri haline geliyor. Bu süreçte sol muhalefet adına yapılan her girişimde Esat Adil'in de yer aldığını görüyoruz. En ünlü muhalif yayınlarda yazılar yazdığı gibi kendisi de dergi ve gazeteler yayınlamıştı. Bu yayınların incelenmesi, çalışmamızın çeşitli bölümlerinde ele alındığı için, Esat Adil'in siyasal düşüncesinin ve eylemliliğinin analizi, çalışmamızın birinci bölümü hariç, tümüne yayılmış durumdadır.

Çalışmamızın ikinci boyutunu çok partili siyasal yaşama geçiş sürecinin incelenmesi oluşturuyor. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında izlediği dış politika ile savaşın sonlarında ortaya çıkan uluslararası konjonktür çerçevesinde, çok partili siyasal yaşama geçiş sürecinin iç ve dış dinamikleri açıklanıyor. Bu süreçte iktidar partisi olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) siyasal ve toplumsal açılımları ve bu açılımın sınırları irdeleniyor. CHP içinde ortaya çıkan fikir ayrılıkları ve Demokrat Parti'nin (DP) kuruluşu ile sonuçlanan süreç incelenerek, sol muhalefetin bu süreçteki konumu ve talepleri açıklanıyor. 1945 yılının ortalarından başlayarak 1946 yılının son günlerine kadar süren bu süreçte Esat Adil'in yoğun bir yazı ve yayın etkinliği bulunuyor. Bu yayınların tümünün ayrıntılı olarak incelenmesiyle Esat Adil'in bu süreçteki siyasal ve toplumsal konulardaki düşünceleri açıklığa kavuşturuluyor.

Çalışmamızın üçüncü boyutunu bir siyasi parti olarak TSP'nin incelenmesi oluşturuyor. Bu boyut, elbette bu çalışmayı Türkiye solunun tarihi üzerine yapılmış bir çalışma haline getiriyor. Türkiye'de ikinci meşrutiyet ve mütareke dönemlerinde kurulmuş sosyalist partiler vardı fakat TSP cumhuriyet döneminde kurulan ilk sosyalist parti oldu. Her ne kadar çalışmamızda TSP'ye ayrılan tek bir bölüm varmış gibi görünüyorsa da, TSP ile ilgili tartışmalar ve gelişmeler, Esat Adil'in TAN gazetesindeki yazılarını ele aldığımız üçüncü bölümden başlayarak, çalışmanın son bölümüne kadar devam ediyor. Bu durum, çalışmamızın üç boyutunun iç içe geçmiş olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkıyor. Son bölümde TSP'nin incelenmesiyle çalışmanın iç tutarlılığı sağlanarak bütünlüğüne ulaşıyor.

Bu çalışmada cumhuriyetin ilk kuşak aydınları arasında yer alan ve cumhuriyet tarihinin ilk sosyalist partisini kurmuş olan Esat Adil'in siyasi düşüncesinin ve eylemliliğinin bütün boyutlarını inceleyerek ortaya çıkaracağız. Bu incelemenin tümünü birincil kaynaklar üzerinden yapacağız. Bu amaçla, Esat Adil'in 1932 yılında başlayan siyasi yayıncılık ve gazetecilik hayatı boyunca yazdığı bütün yazılara ulaşılmaya çalışılmış, bütün bu yazıları ve yayınları incelenmiştir. Esat Adil, Türkiye cumhuriyeti tarihinin ilk sosyalist partisini, TSP'yi kurduğu zaman, arkasında uzun yıllara yayılan bir gazetecilik ve yayıncılık faaliyeti de vardı.

1928 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nden mezun olmuş olması, Temyiz mahkemesinde savcı yardımcısı, İmralı Cezaevi'nde cezaevi müdürlüğü görevlerinde bulunması, onu hiç kuşku yok ki cumhuriyetin ilk kuşak aydınlarının arasına dâhil eder. 1935-1945 yılları arasında bu görevlere tayin edilirken sosyalist olduğu da biliniyordu. Sosyalist olduğu halde tek parti hükümetleri döneminde bu görevlere tayin edilmesi nasıl açıklanabilir? Burada, Esat Adil'in komünist olmaması, batı tipi bir sosyalizmi, Marksizmin revizyonist yorumunu benimsemiş olması, gizli komünist partisine katılmamış olmasının rolü olmalı. Fakat daha geniş bir açıdan ele alırsak, Türkiye'de aydınlarla devletin ilişkisi açısından da değerlendirebiliriz. Modern aydının batılı öncülleri var olan ideolojik ve politik otorite ile mücadele ederek kendi kimliklerini bulmuşlardı. Osmanlı aydınları ise otorite ile mücadele etmek bir yana bir bakıma otoritenin emriyle aydınlaşarak, devlet yapısı içinde yer aldılar. Bu eğilim

cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürdü. Aydın kimliği ile bürokrat kimliği (küçük istisnalar dışında) iç içe geçti.² Esat Adil'in kendisi de bu sürece dâhil olduğu gibi, Türkiye'de aydınların büyük çoğunluğunun devlet memuriyetinde çalıştıklarını da saptamıştı.

Esat Adil, az sayıdaki eğitilmiş aydın zümresine dâhil olduğunu çok iyi biliyordu. 1932-1935 yıllarında Balıkesir dönemindeki siyasal davranışı genel olarak bu doğrultudadır. CHP'den İl genel meclisi üyesi oldu. Belediye başkanı olmak istediğine dair işaretler var. CHP'ye milletvekilliği başvurusu da yapmıştı. Ama o eninde sonunda az sayıdaki bu zümreye ait olmanın getirdiği ayrıcalıklardan yararlanmak yerine, geniş halk kitlelerinin, yoksul işçi ve köylü kitlelerinin durumlarının iyileştirilmesi mücadelesine atıldı. Bunu sadece bir siyasal mücadele olmadığına, aynı zamanda bir kültür mücadelesi olduğuna sık sık vurgu yapıyordu. Geniş halk kitlelerinin kültürel bakımdan da yükselmesinin temel bir hak olduğunu, bunu sağlayamayan toplumların gelişemeyeceğini söylüyordu. Kendisine biçtiği rollerden biri de buydu.

Antonio Gramsci, aydınları 'geleneksel aydınlar' ve 'organik aydınlar' olmak üzere iki kategoriye ayırır. Geleneksel aydınlar, sanatla, kültürle, bilimle uğraşan, geçimlerini bu yoldan kazanan aydınlardır. Aydınların sınıf-üstü görünmeleri büyük ölçüde bu geleneksel aydınların toplumdaki görünümünden kaynaklanır. Oysa organik aydınlar, aydın niteliklerini mesleklerinden almazlar. Bu mesleklere sahip olsalar da olmasalar da organik aydınlar, toplumsal sınıflardan biri içinde düşünme ve örgütlenme işlevini üstlenirler. Organik biçimde bağlı oldukları sınıfın düşünce ve özelemlerini yönlendirirler.³

Esat Adil yaşamı boyunca geleneksel aydın ile organik aydın arasında gidip geldi. Kuşkusuz bir geleneksel aydının sahip olması gereken bütün özelliklere sahipti. İyi bir eğitim almıştı, bir hukuk uzmanıydı, savcılık ve avukatlık yaptı, çok iyi Fransızca biliyordu vs. Ama o, 1932-1935 yılları arasında bir ölçüde, 1945

² Murat Belge, "Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1**, (CDTA) İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 122-124

³ "Gramsci'ye Göre Aydınlar", **CDTA Cilt 1**, s. 125

yılından sonraysa tamamıyla işçi sınıfının ve köylülerin organik aydını olabilmek için mücadele etti.

Kendisi bir aydın olduğu kadar aydınlar üzerine düşünen de biriydi. Aydınları ‘eylemli aydın’ – ‘eylemsiz aydın’ olarak ayırıyordu. Yazılarında, hiçbir risk almayan, oturduğu yerden gözlemler yaparak sürekli eleştiren ‘eylemsiz aydın’ tipolojisine çok öfkeli olduğunu, bu öfkenin onu zaman zaman aydın düşmanlığı çizgisine kadar getirdiğini görüyoruz. Tabii iktidara yamanmış, geçimini oradan sağlayan, kendisine göre bu yüzden gerçekleri göremeyen veya çarpıtan aydınlarla zaten mücadele halindeydi.

Bu tez çalışmasında Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun düşünsel gelişimini, çeşitli toplumsal ve siyasal gelişmeler karşısındaki tutumunu inceleyip analiz edeceğiz. Çalışmamızın ikinci bölümü Esat Adil’in ilk siyasal yazılarını yayınlamaya başladığı 1932-1935 yıllarını kapsayacak. Esat Adil’in henüz otuz yaşına girdiği, Balıkesir’de Halkevi başkanlığı, CHP il yöneticiliği yaptığı bu erken dönem, aynı zamanda Esat Adil’in sosyalizm anlayışını ilk defa ortaya koyduğu dönemdi. Bu dönemin incelenmesi yaklaşık on yıl sonra cumhuriyet tarihinin ilk sosyalist partisini kuracak olan kişinin, Mustafa Kemal Atatürk, tek parti rejimi, Türk devrimi ve ilkeleri, devletçilik, demokrasi, yerel yönetimler, köylülük vb. konularda neler düşündüğünü de ortaya çıkaracaktır.

Birincisini, yani Esat Adil’in bu dönemdeki sosyalizm anlayışını ağırlıklı olarak Esat Adil’in 1932-1935 yılları arasında tercüme ederek yayınladığı üç kitaptan izleyeceğiz. Bunlar; Greguvar Kuliçer’den çevirdiği *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm*; Francesco Nitti’den çevirdiği *Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi*; Brüksel Yüksek Etüt Enstitüsü’nde verilen dört konferansın çevirisi olan *Bugünün İktisai Mezhepleri, Liberalizm-Sosyalizm-Katolisizm-İktisai İlerleme* başlıklı kitaplardır. Bu kitapların içerikleri ve Esat Adil’in bu kitaplara yaptığı katkılar sayesinde, bu dönemde Esat Adil’in nasıl bir sosyalizm anlayışına sahip olduğunu ortaya çıkaracağız.

Aynı dönemde, 1933-1935 yılları arasında Balıkesir’de günlük *SAVAŞ* gazetesini de yayınlamıştı. Çalışmamızda Esat Adil’in *SAVAŞ* gazetesindeki yazıları çeşitli açılardan analizi edildiği gibi, gazetede ki bütün yazılarının açıklamalı bir fihristi de hazırlanmıştır. Bu fihristte, tüm yazılarının yayın tarihleri, başlıkları ve her yazının kısa bir içeriği yer almaktadır. Fihrist, Esat Adil’in yaklaşık yetmiş beş tane yazısını içermektedir.

SAVAŞ gazetesinin incelenmesi bize Esat Adil’in sosyalist dünya görüşünden çok, yirmi dokuz yaşında genç bir cumhuriyet aydını olarak, Türkiye’nin ve dünyanın çeşitli meselelerine bakış açısı hakkında bir fikir veriyor. Zaten o yıllarda genç bir aydın olarak, tek başına, Balıkesir’de sosyalizm mücadelesi vermesi mümkün değildi. Bırakalım sosyalizm mücadelesini, CHP’ye ve rejime karşı mücadele etmesi de söz konusu olamazdı. Aksine Esat Adil *SAVAŞ* gazetesindeki yazılarında, devrimin nitelikli kadrolarla daha da derinleştirilmesi gerektiğini savunan, mevcut rejimi ve iktidarı bu perspektiften eleştiren bir aydın görünümündeydi. Kendisi de yerel siyasette CHP içinde yer aldığı gibi milletvekili de olmak istemişti.

Esat Adil’in *SAVAŞ* gazetesindeki yazıları altı başlık halinde tasnif edilerek analiz edilmiştir. Bu inceleme sayesinde Esat Adil’in 1933-1935 yılları itibarıyla işçi hakları, köylülük, mevcut siyasal rejim ve devrimler, demokrasi vb. konulardaki görüşleri ortaya çıkarılmıştır. 1934 yılında Türkiye yapılan yerel seçimlerin Esat Adil’in yazılarına da yansıdığını, bu süreçte belediyeçilik ve yerel yönetimlerle ilgili çok sayıda yazı yayınladığını saptıyoruz.

Esat Adil 1935 yılında memuriyet hayatına başladı. Memuriyete başlama süreci, memuriyeti sırasında yazdığı bazı uzmanlık yazıları ile Mehmet Akif hakkında yazdığı kitapçık, ikinci bölümde ele alınan diğer konulardır. Milliyet ve milliyetçilik konusunu sosyalizm ile bağdaştırmak, Esat Adil’in yaşamı boyunca uğraşacağı bir konu oldu. 1937 yılında Mehmet Akif Ersoy’un ölümü üzerine yayınladığı kitapçıkta en çok üzerinde durduğu konu da milliyetçilik olmuştur.

Üçüncü bölüm, çalışmamızın omurgası niteliğindedir. Bu bölümde Esat Adil'in 1945 yılındaki yazarlık ve yayıncılık etkinliğine odaklanılmıştır. *TAN* gazetesindeki yazıları, *YENİ DÜNYA* gazetesinin kuruluşu, *GÖRÜŞLER* dergisinin yayınlanması ve 4 Aralık 1945 günü başta *TAN* olmak üzere bütün bu yayın organlarının saldırıya uğraması bu bölümün başlıca konularıdır. Bütün bunlar elbette içinden geçilen uluslararası siyasal konjonktür ve iç politik gelişmelerle ilgiliydi. Bu bölümde çalışmamızın iki boyutu, Esat Adil'in bir sosyalist – aydın olarak etkinliği ile Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş süreci iç içe ilerliyor.

Esat Adil'in memuriyette geçirdiği on yıl boyunca Türkiye'de ve dünyada çok önemli gelişmeler yaşanmıştı. Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiş ve Milli Şef dönemi başlamıştı. Asıl önemlisi elbette İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması olmuştur. Savaş bütün dünyayı altüst ettiği gibi Türkiye'yi de ekonomik, toplumsal ve siyasal bakımdan sarsıntıya uğratmıştı. Türkiye'nin savaş yıllarında izlediği iç ve dış politika hem uluslararası boyutta müttefikler nezdinde, hem de ülke içinde çeşitli tepkilere yol açmıştı. Savaşın sonunda bu süreç, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin kopmasıyla ve Türkiye'nin batı bloku içinde yer almasıyla sonuçlandı.

Savaşın sonunda Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek San Francisco Konferansı'na katılmasının sadece uluslararası ilişkilerde değil, iç siyasal hayatta da kalıcı sonuçları oldu. Türkiye San Francisco konferansında, batılı müttefiklerine demokrasi konusunda adımlar atılacağını, partilerin kurulmasına izin verileceğini açıkladı. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun (ÇTK) meclis görüşmeleri sırasında CHP içinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları, dörtlü tahrir, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihli TBMM'ni açış konuşması, çok partili siyasal yaşama geçiş sürecinin başlıca aşamalarını oluşturdu.

Bu bölümde genel olarak sol muhalefetin, özellikle de Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun bu süreçteki tutumunu saptamaya çalıştık. Bunu öncelikle Esat Adil'in *TAN* gazetesinde yayınlanan irili ufaklı yüz kırk civarındaki makalesini inceleyerek gerçekleştirdik. Esat Adil bu yazılarında dönemin bütün sorunlarına değinmiştir. Artık kırk yaşını aşmış, devlette cezaevi müdürlüğü ve savcılık

görevlerinde bulunmuş bir aydın olarak, özellikle anayasa, kanunlar, temel hak ve özgürlükler konularında adeta muhalefetin sözcülüğünü üstlenmiştir. Rejime ve tek parti yönetimine yönelik olarak 1930’lu yıllarda yapmadığı eleştirileri artık rahatça ve sakınmadan dile getirmeye başlamıştı. Bu bölümde, Esat Adil’in yazı ve etkinlikleri, Türkiye’nin çok partili siyasal yaşama geçiş süreci tartışmaları ile iç içe ele alınmıştır.

Bu dönemde Türkiye’de sol-sosyalist muhalefet Sabiha ve Zekeriya Sertel çiftinin yayınlamakta oldukları *TAN* gazetesi etrafında kümelenmişti. Esat Adil 1945 yılı başlarında *TAN*’da yazmaya başladı. 4 Aralık 1945 günü gazetenin saldırıya uğramasına kadar yazdı. “Hadiseler Kazanından” başlıklı köşesinde, “Adiloğlu” imzasıyla yazıyordu. Ama kendi açık adıyla yazdığı yazılar da var. Adiloğlu adıyla yazarken bile kendini gizleme ihtiyacı duymuyordu.

Esat Adil *TAN* gazetesinin en etkili yazarlarından biri oldu. Yazılarının merkezinde anti demokratik kanun ve uygulamalar, demokrasi sorunu ve temel özgürlükler yer alıyordu. Gazetenin saldırıya uğradığı 4 Aralık günü yayınlanmış olan yazısında, bir öngöründe bulunarak, o gün saldırıya uğrayacak yayınların hepsini tek tek sayıyor, bu yayınlarından “mürtecilerin ve faşistlerin” rahatsız olduklarını söylüyordu.

Çalışmamızda Esat Adil’in *TAN* gazetesindeki yazıları dört başlık altında analiz edilmiştir. Bunlar, işçi sınıfı ve sosyalizm üzerine yazılar, ÇTK hakkındaki yazıları, demokrasi ve özgürlükler üzerine yazıları ile hukuk, kriminoloji ve ceza infaz sistemi hakkında yazdığı yazılardır. Bu analiz, Esat Adil’in 1945 yılı itibarıyla Türkiye’nin önündeki siyasal ve toplumsal sorunlar karşısındaki tutumunu irdelememizi sağladığı gibi, 1932 yılından 1945 yılına kadar olan gelişimini izlememizi de kolaylaştırıyor.

Çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde en çok tartışılan konu, anayasaya ve demokrasi ilkelerine aykırı olan kanunların değiştirilmesi konusuydu. Esat Adil özellikle bu konudaki yazılarını köşe yazısından ayrı olarak açık adıyla ve makaleler olarak kaleme almıştı. O günkü mevzuat içinde bir yeni bir partinin kurulup

kurulamayacağı tartışmasını da *TAN* sayfalarında Esat Adil başlatmıştı. O, mevcut Cemiyetler Kanunu'ndaki kısıtlamaları inceleyerek, yeni bir parti kurmanın neredeyse imkânsız olduğu sonucuna varıyordu. Buna rağmen kanuni değişiklik yapılmadan önce TSP'yi kurdu.

Esat Adil'in *TAN* gazetesinde yazdığı yazılar yukarıda saydığımız başlıklarla sınırlı değildi. Yazıları geniş bir ilgi alanının yansıtıyordu. Zeytin üreticilerinin sorunlarından, çocukların korunmasına, evlilik ve aşktan, dil ve edebiyata uzanan çeşitli konularda rahatça yazabilen bir aydıındı. Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesinde olduğu gibi *TAN* gazetesinde yazdığı bütün yazılarının da açıklamalı bir fihristi hazırlanmıştır. Bu fihristte yazıların yayınlandığı tarih, yazının başlığı ve her yazının içeriği hakkında kısa bir açıklama yer almaktadır.

Esat Adil bir yandan *TAN* gazetesinde yazmaya devam ederken bir yandan da Sabahattin Ali ve Cami Baykurt'la beraber günlük bir gazete çıkarmanın hazırlığı içindeydi. Sabahattin Ali o sıralarda Ankara'da memuriyette bulunduğundan gazetenin hazırlıklarını Cami Baykurt'la beraber Esat Adil yürütmüştü. Bu gazete için adeta bir siyasal parti programı gibi bir yayın politikası hazırlamışlardı.

YENİ DÜNYA gazetesinin ilk sayısı 1 Aralık 1945 günü yayınlandı. Esat Adil'in birinci sayfadaki köşesinin adı "Apaçık, Dosdoğru" olarak belirlenmişti ve yine "Adiloğlu" imzasıyla yazıyordu. *YENİ DÜNYA* sadece dört gün yayınlanabildi. Dört sayıda da Esat Adil'in köşe yazıları yayınlandı. 4 Aralık günü saldırıya uğrayarak tahrip edilen yayınlardan biri de *YENİ DÜNYA* gazetesi oldu. Kapandı. Esat Adil'in bu son sayıdaki yazısı "Daha ne kadar bekleyeceğiz" başlıklı bir yazıydı. Anayasayla ve demokrasi ilkeleriyle bağdaşmayan kanunların bir an önce iptal edilmesi gerektiğini anlatıyordu.

YENİ DÜNYA gazetesiyle aynı günde, 1 Aralık 1945 günü *GÖRÜŞLER* dergisi yayınlanmıştı. Haftalık olarak yayınlanması planlanan bu dergi tek parti yönetimine ve CHP'ye karşı bir cephe dergisi olarak tasarlanmıştı. Derginin hazırlıklarını Sabiha Sertel yürüttüğü gibi, adı da Sabiha Sertel'in *TAN* gazetesindeki köşesinden geliyordu. Gizli Türkiye Komünist Partisi (TKP) tarafından 'İleri

Demokratik Cephe' politikasının yaşama geçirilmesi amacıyla sol-sosyalist aydınlar ile yakında DP'yi kuracak olan Bayar-Menderes ekibini bir araya getirecek bir platform olması amaçlanmıştı. İkinci sayısının matbaaya verileceği gün 4 Aralık saldırıları yaşandı. *TAN* ve *YENİ DÜNYA* gibi *GÖRÜŞLER* de bir daha yayınlanamadı. Bu saldırılardan sonra DP'liler sol-sosyalist aydınlardan koptular.

GÖRÜŞLER dergisinin orta sayfası Sabiha Sertel'le birlikte Esat Adil'in yazısına ayrılmıştı. Dergideki en uzun yazı onun yazısıydı. Yazı, demokrasiye uygun olmayan kanunları ele alan uzun bir hukuk raporu niteliğindeydi. Temel hak ve özgürlükleri tek tek ele alarak, hangi kanunların hangi maddelerinin bu hak ve özgürlükleri kısıtladığını analiz etmişti. Çalışmamızda *GÖRÜŞLER* dergisinin tümünün açıklamalı bir fihristi de yer almaktadır.

Esat Adil bütün bu yayınlardaki yazılarını yazarken kendi dergisini de çıkarmış bulunuyordu. Bütün bu yayınların içinde Esat Adil'in entelektüel ve siyasal birikimini en iyi yansıtan yayın *GÜN* dergisi oldu. Çalışmamızın dördüncü bölümü kültürel ve siyasal açıdan önemli bir dergi olduğuna şüphe olmayan *GÜN* dergisine ayrılmıştır. Bu derginin incelenmesi sadece Esat Adil'in düşüncesini daha yakından tanımamızı sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda 1945-1946 yıllarındaki kültürel ve siyasal ortamı bütün boyutlarıyla değerlendirebilmemize de olanak sağlıyor. Bu nedenle çalışmamızda *GÜN* dergisine ağırlıklı bir yer verilmiş, dördüncü bölüm bu derginin incelenmesine ayrılmıştır. Sadece Esat Adil'in yazılarının analizi ile yetinilmemiş, derginin tüm sayılarının açıklamalı bir fihristi de hazırlanmıştır.

Esat Adil sosyalizmin sadece siyasal mücadele boyutuyla sınırlı kalmak istemeyen, Marksist bir kültür-sanat anlayışı da oluşturmaya çalışan bir aydıydı. Bu nedenle, başka yayınlarda siyasal olarak kendini ifade etme imkânı olduğu 1945 yılının Kasım ayında bir kültür-sanat dergisi olarak *GÜN*'ü yayınlamaya başladı. Esat Adil için sadece bir siyasetçi değil, aynı zamanda bir kültür-sanat insanı, bütünlüklü bir aydıydı diyebiliriz. Bu yanını en iyi yansıtan yayın da *GÜN* dergisi oldu. Günümüzde Türk sanat ve edebiyatının tanınmış pek çok isminin, çoğunluğu yirmili yaşlarında olmak üzere, ilk eserlerini *GÜN* dergisinde yayınladılar. Yazı ve şiirleri yayınlananlar arasında henüz hiçbir kitabı basılmamış olan bazı isimler

şunlardır: Aziz Nesin, Orhan Kemal, Cemil Meriç, Oktay Akbal, Enver Gökçe, Arif Damar, Attilâ İlhan... Yaşar Kemal'in sadece *Ağtlar* derlemesi, İlhan Berk'in sadece lisedeyken yayınlanan *Güneşi Yakanların Türküsü* isimli şiir kitabı, Necati Cumalı'nın sadece iki şiir kitabı yayınlanmış bulunuyordu. Bu insanların yetişmelerinde hiç kuşkusuz Esat Adil'in büyük emeği ve payı vardı. Bu nedenle, hazırladığım *GÜN* dergisi fihristinin, sadece siyasal tarih açısından değil, kültür-sanat tarihçileri için de yararlı olacağına inanıyorum.

Esat Adil'in Nâzım Hikmet'le ilişkisi ve Nâzım Hikmet muhalefetine TSP'nin kuruluşundaki rolü çalışmamızın altıncı bölümünde ele alınmıştır. *GÜN* dergisinde Nâzım Hikmet'in şiirlerinin hem kendi adıyla hem de müstearla yayınlandığını saptamış bulunuyoruz.

GÜN dergisinin kültürel boyutu çok önemli olmakla beraber koşulların zorlamasıyla bir kültür dergisinden ibaret olarak kalamadı. Esat Adil dergide önemli siyasal yazılar da yazmıştı. Türkiye'de sınıflar, işçi sınıfının sorunları, sendikal örgütlenme, köylülük, demokrasi ve özgürlükler, milletler ve milliyetçilik vb. konularda çok sayıda siyasal içerikli yazısı da yayınlandı.

GÜN dergisi dönemin koşulları içinde uzun soluklu bir dergi oldu. 4 Aralık saldırıları sonrasında yayınına ara vermek zorunda kaldıysa da, iki buçuk ay sonra yeniden yayınlanabildi. Yayını, TSP ile birlikte İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılana kadar, 1946 yılının Aralık ayına kadar devam etti.

Bir yandan *GÜN*'ün yayını devam ederken Esat Adil nihayet kendisine ait bir günlük gazete olarak *GERÇEK* gazetesini de yayınlamaya başladı. TSP'nin kuruluşundan iki ay sonra yayınlamaya başladığı bu gazete TSP'nin yayın organı olarak tasarlanmıştı. Gazetenin ilk sayısı 7 Temmuz 1946 Pazar günü yayınlandığında 21 Temmuz seçimlerine tam iki hafta kalmıştı. Dolayısıyla bütün Türkiye'nin olduğu gibi Esat Adil'in de gündeminin ilk sırasında artık seçimler yer almaya başlamıştı. Esat Adil'in ve TSP'nin 21 Temmuz seçimleri karşısındaki tutumunu *GERÇEK* gazetesinin yayınlarından bütün açıklığı ile izleyebiliyoruz.

Çalışmamızın beşinci bölümünde *GERÇEK* gazetesi incelenmiştir. Gazetenin tüm sayılarının açıklamalı bir fihristi de hazırlanmıştır.

Türkiye’de 1925-1945 yılları arasında tam bir tek parti rejimi yürürlükteydi. Rekabet ve iktidar yarışının, parti faaliyetlerinin yasaklandığı, tek partinin ülkedeki yasama ve yürütme yetkilerini elinde tuttuğu, devletin tüm organlarını denetim altına aldığı bir rejimdir bu. Faşizm ve komünizm deneyimlerindeki totaliter rejimler bu tek parti modelinin tipik uygulamaları olmakla beraber, Türkiye gibi ekonomik kalkınma, uluslaşma ve modernleşme hedeflerine yönelmiş otoriter rejimlerde de tek parti uygulamaları söz konusuydu. 1925 yılında Terakkiperver Fırka’nın kapatılmasından 1945 – 1946 yıllarında çok sayıda siyasal partinin kurulmasına kadar geçen bu yirmi yıl, otoriter tek parti rejimi olarak tanımlanabilir.⁴

Siyasal partilerin analizi söz konusu olduğunda akla gelen ilk isim elbette Maurice Duvarger’dır. Duvarger’in artık klasikleşmiş bulunan *Siyasi Partiler* isimli kitabı 1951 yılında yayınlanmıştı. Orada geliştirdiği kadro partisi-kütle partisi ayrımı siyasal partiler literatürünün en çok kullanılan çözümleme araçlarından biri oldu. Duvarger, kadro partileri ile kütle partileri arasındaki ayrımın partilerin büyüklüklerine ve üye sayılarına göre değil, yapılarına göre belirleneceğine dikkat çekiyordu. Yapıyı, partilerin üyelik hedefleri, üye edinme biçimi ve üyeleriyle kurduğu ilişki belirliyordu. TSP’nin kısa süren siyasal yaşamında kütle partisi tanımına uyan başlıca unsurlar tüm açıklığı ile mevcuttur. Duvarger’in örnek olarak gösterdiği Fransız Sosyalist Partisi gibi TSP de işçi sınıfını eğitime, mali yönden mümkün olduğu kadar çok sayıda üyenin aidatlarına dayanma, halka hitap etme gibi unsurlar bakımından tipik bir kütle partisiydi. Özellikle parti konferansları ve parti broşürleri aracılığıyla işçi sınıfını ve parti üyeleri ile kadrolarını eğitmeyi amaçladığını görüyoruz. Beşinci bölümde partinin yayın organı olan *GERÇEK* gazetesiyle birlikte Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) de incelenmiştir.⁵

⁴ Eylem Özdemir ve Gökhan Atılğan, “Siyasal Partiler”, Haz. Gökhan Atılğan-Atilla Aytekin, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler Disiplinler Arası İlişkiler**, Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 214

⁵ Maurice Duvarger, **Siyasi Partiler**, Çev. Ergun Özbudun, İkinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 106 vd. Duvarger DP’nin esas itibarıyla bir kadro partisi olduğunu öne sürmüştü. Bknz. s. 108

Duvarger'in kitabından beş yıl önce, Türkiye'de TSP'nin ve diğer siyasal partilerin kurulmaya başlandığı 1946 yılında, genç bir sosyoloji doçenti olan Niyazi Berkes *Siyasî Partiler* isimli bir araştırma-inceleme kitabı yayınlamıştı. Önsöz'ün altında 26 Nisan 1946 tarihi var. Kitabın TSP'nin kurulduğu günlerde yayınlandığı anlaşıyor.

Niyazi Berkes önsöz yazısında ülkemizde yıllardan beri tek parti olduğunu, başka herhangi bir partinin kurulmasına izin verilmediğini, bu nedenle de partiler hakkında ciddi bir eser yazılmadığını belirtiyordu. Şimdi Türkiye'de de parti hayatı canlandığı için okurların siyasal partiler hakkında bilgi edinmek isteyeceklerini düşünerek bu kitabı yazdığını açıklıyordu. Kendisinin hiçbir partiye mensup olmadığını, demokrasiye inanan bir yazar olduğunu da vurgulama gereği duymuştu. Dolayısıyla Türkiye'nin yepyeni siyasal partilerle tanıştığı 1946 yılında, siyasal partiler literatürü de eş zamanlı olarak başlamış oldu.

1935 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası, adını Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirene kadar 'Parti' yerine 'Fırka' kelimesi kullanılıyordu. Berkes'e göre dilimize Fransızcadan girmiş olan 'parti' kelimesi de aynı 'fırka' kelimesi gibi "belirli meseleler karşısında başkalarından ayrılığı" ifade etmektedir.⁶

Berkes, partilerin ilk ortaya çıktığı İngiltere'deki gelişmeleri analiz ederken, ilk partilerin İngiliz burjuvazisinin feodaliteye karşı verdiği iktidar mücadelesi sırasında ortaya çıktığını, İngiliz centilmenliğinin bir ürünü olmayıp, sınıf mücadelesinin araçları olarak doğduğunu açıklıyordu. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra bu defa işçi sınıfı kapitalist düzen karşısında kendi partisiyle, İşçi Partisi olarak mücadele etmeye başladı. Demek ki, diyordu Berkes, partiler iki taraflı bir mücadelenin ürünü olarak ortaya çıkmıştı; bir taraftan sınıflar arası iktidar mücadelesinin araçlarıydılar, diğer taraftan da iktisadi ve siyasal egemenlik sahibi olan sınıflar arasında özel çıkarların bir taraftan diğer tarafa kaydırılması amacıyla kullanılıyorlardı.⁷

⁶ Niyazi Berkes, **Siyasî Partiler**, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul 1946, s. 2

⁷ **A.g.e.**, s.6

Niyazi Berkes'in siyasal partilerin doğuşunu ve varlık temellerini açıklama şekli, Esat Adil için uygun bir yaklaşımdı. Bir sosyalist partinin genel başkanı olarak Esat Adil, TSP'nin işçi sınıfının, köylülüğün ve küçük esnafın çıkarlarını savunan bir sınıf partisi olduğunu sık sık vurguluyordu. İşçi sınıfını ve köylülüğü kendi sınıfsal çıkarları için TSP çatısı altında örgütlemek istiyordu. Ona göre, CHP ve DP ise aynı sınıfın, sermaye sınıfının çıkarlarını savunan partilerdi. Aralarında yaşanan mücadele milli servete el koymak için yaşanan bir 'post kavgasından' ibaretti.

Esat Adil Müstecaplıoğlu ve üç arkadaşı 1946 yılında Türkiye Sosyalist Partisi'ni (TSP) kurduklarında Türkiye'de ilk siyasal partinin kuruluşunun üzerinden henüz kırk yıl bile geçmemişti. Üstelik bu kırk yılın son yirmi yılı tamamen muhalefetsiz, tek parti iktidarı altında yaşanmıştı. 1930 yılında Mustafa Kemal sisteme bir muhalefet partisini, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı dâhil etmek istediye de üç ay içinde bundan vaz geçecekti.

Üstelik bu kısa ve zayıf partileşme deneyimi de tedirgin ediciydi, riskliydi. İktidar partisinin dışında bir parti kurarak siyasal yaşama kalıcı olarak katılmak o zamana kadar hiç mümkün olmamıştı. Bunu deneyenler daima iktidarın baskısıyla karşı karşıya kalmışlardı. 1946 yılının Ocak ayında DP kurulmuştu ama henüz sistem yerleşmemişti. Her an demokrasiden vaz geçilip tek parti yönetimine dönülebilirdi. Esat Adil'in zaman zaman böyle bir endişeye kapıldığını yazılarında görüyoruz.

Bu riskli ortamda, 1946 yılının Mayıs ayının ortasında TSP kuruldu. Esat Adil TSP'yi kurduğunda daha önce herhangi bir örgüt deneyimi bulunmuyordu. Zaten 1925 yılından 1946 yılına kadar yasal örgütlenmeler yasak olduğundan, sol muhalefet olarak sadece gizli TKP faaliyet yürütebilmişti. O faaliyet ise çok sınırlıydı ve daima hükümetlerin kontrolü altındaydı. TKP üyeleri sık sık gözaltına alınıyor ve tutuklanıyorlardı. Özellikle akademide bazı bağımsız sosyalist aydınlar da ortaya çıkmaya başlamıştı ama sayıları ve etkileri çok sınırlıydı.

Esat Adil bu koşullarda siyaset yapmak istiyorsa gizli TKP kadroları ile işbirliği yapmak zorundaydı. Fakat 1945 yılında ortada kendisini 'gerçek TKP' olarak gören iki grup vardı. 1929 yılında Nâzım Hikmet'in liderliğinde başlayan

muhalefet hareketi, başta Nâzım Hikmet olmak üzere çok sayıda kadronun Komintern kararıyla partiden atılmasıyla sonuçlanmıştı. Bu grup ‘Mustafa Suphici kadrolar’, ‘işçi muhalefeti’, ‘Pavli muhalefeti’ ve ‘Nâzım Hikmet muhalefeti’ gibi çeşitli isimlerle anılıyordu. Esat Adil TSP’yi bu grubun önde gelen kadroları ile birlikte kurdu.

TSP’nin kurulmasından bir ay sonra gizli TKP’nin geleneksel lideri Dr. Şefik Hüsnü Deymer’in kendi genel başkanlığı altında ikinci bir sosyalist partiyi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’ni (TSEKP) kurması süreci karmaşık bir hale getirdi. Yasal partileşme süreci adeta TKP’nin yirmi beş yıllık tarihinin bir hesaplaşmasına dönüştü. Bu hesaplaşma yakın zamanlara kadar süregeldi. İki tarafın birbirlerini suçladıkları kitaplar ve makaleler yayınlanmaya devam etti.

Dolayısıyla, 1946 yılındaki yasal partileşme sürecini doğru değerlendirebilmek için, TKP’nin o zamana kadar olan tarihini bilmemiz gerekiyordu. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünde Türkiye’de sol hareketin 1946 yılına kadar olan tarihi ele alınmıştır. Bu bölümde önce 1918-1925 yılları arasında farklı grupların bir araya gelmesiyle TKP’nin oluşumu incelenmiştir. Rusya, İstanbul ve Ankara ekseninde yaşanan bu süreç, Komintern’in gözetimi altında gerçekleştiğinden, aynı zamanda TKP üzerindeki Komintern etkisini de değerlendirmemizi sağlamıştır. Bu dönem milli mücadele yıllarını da içerdiğinden, Türkiye ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki ilişkilerin TKP’nin oluşum süreci üzerindeki etkileri de araştırılmıştır.

TKP 1925 yılından sonra yasaklanmış, bütün yasal örgütlerini ve yayınlarını kapatmak zorunda kalmıştı. Yakın zamanlara kadar TKP’nin gizli çalışma yürüttüğü 1925 sonrasını izlemek, belge yokluğu nedeniyle kolay değildi. Son yıllarda yayınlanmaya başlanan Komintern belgeleri bu eksikliği büyük ölçüde gidermiştir. Bu bölümde parti içindeki gelişmeler ve önde gelen kadrolarının siyasal yaşamları Komintern belgelerinden yola çıkarak açıklığa kavuşturulmuştur.

TKP tarihinin Esat Adil’i ve TSP’yi ilgilendiren en önemli yanı Nâzım Hikmet muhalefeti idi. 1946 yılında Nâzım Hikmet cezaevinde olsa da, Esat Adil

TSP'yi bu grubun önde gelen kadroları ile birlikte kurmuştu. Bu nedenle Nâzım Hikmet muhalefeti ayrıca ele alınarak 1946 yılında Esat Adil'le birlikte TSP'de yer alan kadroların siyasal geçmişleri ortaya çıkarılmıştır.

Bu bölüm Türkiye'deki sol hareketin İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllara kadar olan tarihini içerir. Bu bölümün çalışmamızın en başında yer alıyor olması, sonraki bölümlerde ele aldığımız Esat Adil'in siyasal yaşamı ile, Türkiye sol hareketinde yaşanan gelişmeleri eş zamanlı olarak izleyebilmemize olanak sağlamıştır.

Esat Adil 1932-1935 yılları arasında günlük bir gazete çıkarmış, sosyalizm hakkında çeviriler yayınlamıştı ama sonuçta bunlar Balıkesir ile sınırlı kalmış etkinliklerdi. 1935-1945 yıllarını da savcı ve bürokrat olarak geçirmişti. Dışardan bakıldığında sanki 1945 yılında birdenbire ortaya çıkarak en önemli sol muhalif gazetede yazılar yazmaya başlayan bir sosyalist aydın olarak görünüyordu. Bir yıl sonra da Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kurulan ilk sosyalist partinin lideri oldu. Acaba gerçekten de öyle mi olmuştu? 1945 yılında birden bire ortaya çıkarak sol muhalefetin en önemli isimlerinden biri haline mi gelmişti? Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikli olarak Esat Adil'in TKP kadroları ile tanışma süreci ele alınmıştır. Ayrıca Nâzım Hikmet ile olan kişisel ilişkileri de saptanmaya çalışılmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi 1946 sol partileşme sürecinin en çok tartışılan konusu neden aynı anda iki sosyalist partinin kurulduğu meselesidir. Taraflar bu konuda yıllar boyunca birbirlerini suçlamaya devam etmişlerdir. Bu suçlamalar daha çok dedikodular seviyesinde ve kişisel ithamlar üzerinden yürütülmüştür. Bu suçlamaların tamamı anılar ve anı aktarımları üzerinden yürütülmüş kişisel değerlendirmeler niteliğindedir. Ben bu bölümde söz konusu anlatımlara da değinmekle birlikte, kişisel değerlendirmelerden ziyade elimizde bulunan somut verilerden yola çıkarak süreci anlamaya ve açıklamaya çalıştım.

Bu bölümde TSP'nin kurucuları ile İcra Heyeti'ni oluşturan kişiler hakkında biyografik bilgiler de vermeye çalıştım. Bu bilgileri parti ile ilgili resmi belgelerden,

mahkeme tutanaklarından ve doğrulama imkânı bulduğum ölçüde de anılardan derlemeye özen gösterdim.

Esat Adil bu dönemde, özellikle Temmuz'da *GERÇEK* gazetesinin kapatılmasından sonra parti çalışmalarına öncelik vermeye başlamıştı. Bu kapsamda partinin genel merkezinde bir dizi konferans gerçekleştirilmiş, ayrıca Esat Adil Fransız Komünist Partisi üyesi Etienne Fajon'un kitabını bölümler halinde çevirerek TSP broşürleri olarak yayınlamaya başlamıştı. Bu broşürleri inceleyerek Esat Adil'in parti kadrolarına ve üyelerine nasıl bir sosyalizm anlayışı aktardığını da saptamaya çalıştım.

Bir siyasal parti hakkında en doğru değerlendirmeyi yapmamızı sağlayacak olan belgeler elbette o partinin programı ile tüzüğüdür. Program partinin temel siyasal tercihlerini, tüzük ise üyeliği ve örgütlenme modelini düzenlediğinden bu belgeler söz konusu partiyi diğer partilerden ayıran en önemli belgeler niteliğindedir. Bu nedenle bu bölümde TSP'nin programı ve tüzüğü incelenerek analiz edilmiştir. Bu sayede TSP'nin nasıl bir sosyalizm anlayışını benimsediğinin yanı sıra çeşitli toplumsal ve siyasal konulardaki görüşleri de ortaya konulmuştur. Ayrıca iki sosyalist partinin benzer ve farklı yanlarını saptayabilmek amacıyla TSEKP'nin programı ile karşılaştırma yoluna da gidilmiştir.

1946 yılının siyasal açıdan en önemli gelişmesi elbette 21 Temmuz seçimleriydi. Ocak'ta DP'nin kurulmasından sonra Mayıs ayında toplanan CHP olağanüstü kurultayında, 1947 yılında yapılması gereken genel seçimin 1946 yılının Temmuz ayında yapılmasına karar verildi. Kurultayda ayrıca sınıf esasına göre parti kurmanın yasal olarak engellenmeyeceği de kararlaştırıldı. Kurultay'dan üç gün sonra, yasal değişikliklerin yapılmasını beklemeden TSP kuruldu.

Seçime iki hafta kala, 7 Temmuz 1946 günü *GERÇEK* gazetesinin da yayınlanmaya başlamasıyla, Esat Adil'in ve TSP'nin gündeminin ilk sırasına 21 Temmuz seçimleri yerleşti. 10 Temmuz günü TSP'nin seçim beyannamesi yayınlandı; TSP seçimlere katılmamaya karar verdiği gibi diğer partileri de seçimleri boykot etmeye çağırıyordu. Bu tarihten sonra Esat Adil neredeyse her gün bu konuda

bir açıklama yapmıştı. Bu açıklamaları *GERÇEK* gazetesinden izleyebiliyoruz. Ayrıca Esat Adil'in gazetedeki tüm yazıları da çalışmamızın eklerinde yer almaktadır. *GERÇEK* gazetesinin yayınlarından ve Esat Adil'in yazılarından kendisinin ve partisinin 1946 seçimleri hakkındaki görüşlerini izlemekle kalmıyor, Esat Adil'in Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş süreci hakkındaki görüşlerini de öğrenebiliyoruz. CHP, DP, demokrasi, seçim kanunu ve seçim sistemleri üzerine değerlendirmeleri de bu yazılarda yer almaktadır. Bütün bunlar çalışmamızda ayrıntılı olarak ele alınmış ve açıklanmıştır.

GERÇEK gazetesi seçim sonuçları hakkında yaptığı yayınlar nedeniyle İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından seçimden dört gün sonra kapatıldı. Beş ay sonra, 16 Aralık 1946 günü TSP de, *GÜN* dergisi de, TSEKP ve onun yayın organları da, bu iki partinin kuruluşlarına öncülük ettikleri sendikalar da, yine sıkıyönetim tarafından kapatıldı. Bu defa Esat Adil ve TSP'nin diğer kurucuları gözaltına alınarak tutuklandılar. Çalışmamızda bu kapatma kararının yankıları dönemin günlük basını taranarak aktarılmıştır.

Açılan davada savcı Esat Adil'in de cezalandırılmasını istediye de, dava doğrudan doğruya Esat Adil'e ve TSP'ye yönelik olarak açılmamıştı. Savcı bütün bu parti ve sendika faaliyetlerini gizli komünist teşkilatının bir uzantısı olarak değerlendiriyor, bu nedenle cezalandırılmalarını istiyordu. Sonuç olarak mahkeme de bu yönde davrandı ve Esat Adil'in gizli komünist faaliyeti içinde yer almadığına karar vererek beraat ettirdi. Çalışmamızın son bölümünde mahkeme süreci de ele alınmıştır.

Pek çok hatıratla kendisinden söz edilse de Esat Adil'in Türk siyasal hayatı ve sol hareketi tarihi içindeki yeri hakkında en dikkate değer değerlendirmeleri Aziz Nesin ve Cemil Meriç yapmıştı. Aziz Nesin Esat Adil'in en yakın arkadaşlarından biriydi. Esat Adil öldüğünde evine ilk ulaşan kişiydi. Keza Cemil Meriç de Esat Adil'in *GÜN* dergisinde yazıları yayınlanan genç bir aydıdı.

Aziz Nesin Esat Adil için “yaşadığımız çağın gerçek tarihini yazmak isteyenler, elbet onun siyasi savaşımına gereken değeri vereceklerdir” diye yazmıştı. Ayrıca, siyasal tarihimizde çok önemli bir yeri olması gerektiğini de belirtmişti.⁸

Cemil Meriç’in 21 Temmuz 1974 tarihli notunun başlığı ‘Esat Adil’ idi. Cemil Meriç daha ilk cümlede onu “Türk sosyalizminin unutulmuş adamı...” olarak nitelendirmişti. Tanıdığı Türk sosyalistleri içinde en yerlisi ve en dürüstünün Esat Adil olduğunu söylüyordu. Türk düşünce tarihinde yerine oturtulmadığını, ne makalelerinin toplandığını ne de aksiyonunun değerlendirildiğini ekliyordu.⁹

Bu tez çalışmamız bu iki aydının dikkat çektikleri eksikliği gidermek, Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun siyasal mücadelesini değerlendirmek, siyasal tarihimizdeki yerini belirlemek, Türk düşünce tarihindeki yerine oturtmak, siyasal eylemliliğini değerlendirmek amacıyla yapılmış bir araştırmadır.

Aslında iki binli yıllarda Esat Adil ve TSP akademik araştırmaların ilgi alanına girmiş bulunmaktaydı. Bunların çoğu, odağına çok partili siyasal yaşama geçiş sürecini, bu süreçte TSP ve TSEKP’nin yerini saptamaya yönelik çalışmalardır. Bunlar hakkında kısaca bilgi vermeyi gerekli görüyoruz.

Türkiye’de TSP hakkında yapılmış ilk akademik çalışma Özgür Gökmen’e aittir. Özgür Gökmen 1997 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD’nda hazırladığı doksan dört sayfalık yüksek lisans tezinde, Türkiye’deki liberalleşme sürecini TSP’yi çıkış noktası olarak incelemiştir. Gökmen bu çalışmasında çok partili siyasal hayata geçiş sürecinin başlıca dönüm noktalarını açıklamış ve sürecin sınırlarını belirlemiştir. Liberalleşme sürecinin sınıf siyaseti açısından yarattığı sonuçları inceleyerek, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin temel sürekliliklerinden biri olarak, sol kanadı olmayan çok partili sistemin temellerinin bu dönemde atıldığını saptamıştır.¹⁰

⁸ Aziz Nesin, **Benim Delilerim Anılar**, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 239

⁹ Cemil Meriç, **Jurnal Cilt 2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 193

¹⁰ Özgür Gökmen, “Çok-partili rejime geçerken sol: Türkiye sosyalizminin unutulmuş partisi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 72, İstanbul, 1998, s. 161-186. Özgür Gökmen bana hem tezini hem tezinin

Bu konuda yapılmış ikinci akademik çalışma yine bir yüksek lisans tezidir. Savaş Danacı'nın yüz elli dört sayfalık bu yüksek lisans tezi 2002 yılında Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ABD'nda tamamlanmıştır. Savaş Danacı çalışmasında 1945 ortalarından 1946 sonuna kadar olan dönemde yaşanan gelişmeleri ana hatları ile ele almıştır.

Esat Adil ile ilgili kitaplaşmış tek çalışma Emin Karaca'ya aittir. Emin Karaca'nın kitabı 2008 yılında yayınlanmıştı. Karaca'nın kitabı ağırlıklı olarak röportajlara ve anılara dayanan bir gazetecilik çalışması niteliğindedir. Esat Adil'in oğlu Adil Müstecaplıoğlu, yeğeni Orhan Müstecaplıoğlu ve TSP kurucularından İhvan Kabacıoğlu ile yaptığı görüşmelerden yola çıkarak bir Esat Adil biyografisi hazırlamıştır. Çalışmasında her ne kadar Esat Adil'in yayınlarına ve TSP'ye değinse de sistematik bir analize yönelmemiştir. Yine de bu konuda yol açıcı bir çalışma olduğunu teslim etmek gerekiyor.¹¹

Sema Uğur Kınay'ın Balıkesir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD'nda tamamladığı yüksek lisans tezi 2012 tarihlidir. Bu çalışma Esat Adil'in edebi eserleri üzerine yapılmış bir incelemedir. Bu eserler ağırlıklı olarak Esat Adil'in ilk gençlik döneminde Balıkesir'de ve öğrenciliği sırasında Ankara'da yazdığı şiirlerden ve bazı hikâyelerden oluşur.¹²

Eren Efe, Marmara Üniversitesi Gazetecilik ABD'nda çok partili siyasal yaşama geçiş sürecinde sol basın üzerine 2006 yılında yüksek lisans, 2016 yılında doktora tezi tamamlamıştır. Yüksek lisans tezinde 1946 yılında kurulan yasal sol partilerin basın hayatına yansımaları, doktora tezinde 1945-1950 yılları arasında Türkiye'de sol basını ele almıştır. 2017 yılında çalışmalarının sonuçlarını bir makale

gözden geçirilmiş hali olan bu makalesini gönderme nezaketinde bulundu. Kendisine teşekkür ediyorum.

¹¹ Bu dip notu yazdığım Ağustos 2019'da Esat Adil'in oğlu, 1937 doğumlu Adil Müstecaplıoğlu hayattaydı ve Kocaeli'nde yaşamaktaydı. Oğlu, yani Esat Adil'in torunu Barış Müstecaplıoğlu ile yazıştım ve bana bu bilgiyi o verdi. İkisiyle de yüz yüze görüşmem olmadı. Bu çalışmada kullandığım bütün belgeleri, gazete ve dergileri arşiv ve kütüphanelerden buldum. Biri hariç; 1945 yılında yayınlanan *Görüşler* dergisi hiçbir kütüphanede bulunmuyor. TÜSTAV'dan Bülent Bey sağladı, teşekkür ediyorum.

¹² Sema Uğur Kınay, "Müstecabizâde Esat Adil'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Balıkesir 2012

olarak yayınlamıştır. Eren Efe sosyalist hareketin 1946 yılında yaşadığı bölünmeye odaklanarak iki partinin yayın organlarındaki birbirlerine yönelik eleştiriler üzerinden süreci açıklamaya yönelmiştir.¹³

¹³ Eren Efe, “Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 59, Yaz 2017, s. 40-73

BİRİNCİ BÖLÜM

1946 YILINA KADAR TÜRKİYE'DE SOL HAREKETLER

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde, 1946 yılında kurulan sosyalist partileri layıkıyla değerlendirebilmemiz için, Türkiye solunun o zamana kadar olan tarihini bilmemiz gerekiyor. O tarih zaten büyük oranda Türkiye Komünist Partisi’nin (TKP) tarihinden oluşur.

1946 yılında Şefik Hüsnü Deymer’in kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) gizli TKP’nin legal alana çıkmasından ibaretti. Esat Adil Müstecaplıoğlu ise kendisi hiçbir zaman TKP üyesi olmamakla birlikte, kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi’nde (TSP) eski TKP’li kadrolara dayanmıştı. 1946 yılında yaşanan bu sosyalist partileşme süreci o zaman ve sonrasında pekçok tartışmayı da beraberinde getirdi. Neden sosyalistler tek bir parti içinde örgütlenmemişlerdi de, birbirleriyle rekabet eden iki parti ortaya çıkmıştı. Bu bölünmenin suçlusu kimdi? Bu ve buna benzer sorular karşılıklı suçlamalara dönüşerek süregeldi.

1946 yılındaki demokratikleşme sürecinde sosyalistlerin yaşadığı süreç, aslında bir bölünmeden çok, yeniden bir araya geliş denemsiydi. Çünkü bölünme zaten gerçekleşmişti. Bu iki partinin kuruluşu TKP içinde kökleri 1920’li yıllara giden bir bölünmenin dışavurumuydu.

Cumhuriyet döneminde, 1946 yılına kadar Türkiye’de sol hareket Türkiye Komünist Partisi (TKP) tarafından temsil edilmekteydi. TKP üç farklı grubun belli bir süreç içerisinde, 1918-1925 yılları arasında bir araya gelmesiyle oluşmuş, tümüyle Komintern ekseninde hareket eden bir oluşumdur. Liderliğini 1925 yılından itibaren Dr. Şefik Hüsnü Deymer yürütmekteydi.

TKP’nin kuruluş tarihi genellikle 10 Eylül 1920 olarak kabul edilir. Bunun nedeni 10-15 Eylül tarihleri arasında Bakü’de Türk Komünist Teşkilatları (TKT)

Birinci Kongresi'nin toplanmış olmasıdır. Bu TKP'ni oluşturan birinci koldur. Ancak kuruluş tarihi veya birinci kongre konusunun TKP'nin kendi içinde süregiden bir tartışmanın ve ayrışmanın konusu olduğunu da göreceğiz.

İkinci kol milli mücadele sırasında Ankara'da oluşan gizli komünist teşkilatı ve Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası (THİF) etrafında oluşan gruptur. Milli mücadelenin seyrine ve uluslararası politikanın etkilerine göre bazen açık biçimde siyaset yapabildikleri gibi bazen de yasaklanmışlar ve yargılanmışlardır. Bu grubun liderliğini TKP içinde sonraki yıllarda da etkin olacak Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu üstlenmişti.

Üçüncü grup ise mütareke yıllarında İstanbul'da Dr. Şefik Hüsnü liderliğinde kurulan Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) etrafından örgütlenen grup olmuştur. Bu üç oluşumun 1925 yılında artık kesin olarak tek bir parti haline, TKP haline geldiğini söyleyebiliriz. O tarihten sonra da TKP tamamen yer altına, illegalliteye çekilmek zorunda kaldı. Mustafa Suphi'nin öldürülmesinden sonra Komintern nezdinde liderliğini onaylatan kişi Dr. Şefik Hüsnü oldu.

Şimdi bu üç kolun gelişimine ve TKP'nin oluşumuna biraz daha yakından bakabiliriz.

1.1. Mustafa Suphi ve Rusya'da Oluşan Türk Komünist Teşkilatı

Mustafa Suphi, Türkiye'deki komünist hareketin kurucusu sayılır ve solun bütün kesimleri tarafından saygı ile karşılanır. Bunda vahşi bir şekilde katledilmiş olmasının yarattığı dayanışma duygusunun da payı olmakla beraber, gerçekten de Türkiye'de bir komünist hareketin varlığı onun eseridir diyebiliriz. O, Türkiye komünist hareketini Rusya Bolşevik Partisi ve Komintern ile iç içe olarak yarattığı için onun ölümünden sonra da hareket varlığını sürdürebildi.

Mustafa Suphi ikinci meşrutiyet döneminin tanınan, genç aydınlarından biriydi. 1882 doğumluydu.¹ İlköğrenimini Kudüs, Şam ve Erzurum'da tamamladıktan sonra Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1906 yılında Hukuk Mektebi'nden mezun oldu. Paris'e giderek L'Ecole Libre des Sciences Politiques okulunda siyasetal bilimler okudu. Buradan da 1910 yılında mezun oldu.²

1911 yılından itibaren Ticaret Mektebi, Yüksek Muallim Mektebi ve Mektebi Sultani'de ticaret ve iktisat dersleri verdi. Bu sıralardaki siyasi görüşünün sosyalizme yakın olduğunu gösteren hiçbir ipucu yoktur. Belgeli olan, 1912 yılında Yusuf Akçura ve Ferit Tek'le birlikte Milli Meşrutiyet Fırkası isimli bir partinin içinde yer aldığıdır. Tunaya'ya göre bu partinin önemi “ilk açık milliyetçi (Türkçü) parti olmasıdır.”³ Mustafa Suphi partinin yayın organı olan ve sahipliğini Ferit Tek'in yaptığı *İfham* gazetesinin de sorumlu müdürü idi. *İfham* kapatılınca *Vazife* gazetesi aynı künye ile yayınlanmıştı. Dolayısıyla, Mustafa Suphi ikinci meşrutiyet yıllarında eski ittihatçı bir kadroyla birlikte İttihat Terakki'ye karşı muhalefet hareketleri içinde yer almıştır diyebiliyoruz. Bu muhalefet, Mustafa Suphi'nin hayatının yönünü belirlemiştir.

1913 yılında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu öldürülmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) tarafından bütün muhalifleri etkisiz hale getirmek için bir fırsat olarak kullanılmıştı. Diğer muhalifler gibi Ferit Tek ve Mustafa Suphi de Sinop'a sürgüne gönderilmişlerdir. Mustafa Suphi 1918 yılında, 1913 yılındaki bu sürgün dalgasında, liberal, muhafazakar, sosyalist veya kapitalist olsun bütün muhaliflerin hapsedildiğini veya sürgünü gönderildiğini söylese de kendisinin o zamanki siyasi görüşü hakkında bir açıklama yapmamıştır.⁴

¹ Mustafa Suphi 1920 yılında Doğu Halkları Kurultay delegesi olarak doldurduğu formda “Yaşınız?” sorusuna “32” cevabını veriyor. Bu durumda 1888 doğumlu olduğu sonucu çıkar ve Hukuk mektebini 18 yaşında bitirmiş olması gerekir. Bu pek mümkün görünmüyor. 37 veya 38 yerine yanlışlıkla 32 yazmış olmalı. Bknz. Der. Rüstem Aziz, **Mustafa Suphi'ler Şahsi Dosyası, Değerlendirmeler, Anneler**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2009, s. 10

“Ana diliniz dışında konuştuğunuz diller?” sorusuna, “Rusça, Arapça, Fransızca” cevabını vermişti.

³ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt 1, İkinci Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İst. 1988, s. 351

⁴ Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 12. Bu çalışmada Rusya'da Türkiye Komünist Fırkası'nın oluşumu ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Sinop'ta sürgünde bulunan ama serbestçe dolaşabilen sürgünlerden on iki kişiyle birlikte Mustafa Suphi de 1914 yılının Mayıs ayı sonlarında Rusya'ya kaçtı. Önce Sivastopol'a oradan da Bakü'ye geçti. Bakü'de Temmuz ayında *İkbal* gazetesine yaptığı bir açıklamada amacının bir Türklük Partisi kurmak olduğunu söylemişti.⁵ Bakü'de bulunduğu birkaç ay zarfında çeşitli gazetelerde makaleleri yayınlandı. Son yazısı 16 Ağustos 1914 tarihli *Basiret* gazetesinde yayınlanmıştır. Ağustos sonlarında Bakü'den ayrıldı.

Birinci Dünya Savaşı başladığında M. Suphi Batum'da bulunuyordu. Düşman ülke vatandaşı olduğu gerekçesiyle Rus makamları Suphi'yi Moskova'nın güneyindeki Kaluga şehrine göndererek orada gözetim altına aldılar. Bir yıl sonra Eylül 1915'te Ural'a gönderildi. Mete Tunçay, M. Suphi'nin Kaluga'da kaldığı dönemde Türk ırkından çeşitli sol devrimcilerle tanıştığı ve Bolşeviklerle temas ettiği, doğu cephesinde esir düşerek Rusya içlerine gönderilen Osmanlı askerleri arasında da faaliyet gösterdiği görüşündedir.⁶ Yavuz Aslan, Mustafa Suphi'nin Ural günlerinde sosyalist olduğunu ve 1915 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (RSDİP) katıldığını belirtmektedir.⁷

Bolşevik devriminden sonra, 1918 yılının Şubat ayında, Moskova'ya geldi.

Moskova'da Milliyetler Komiserliği'ne bağlı Müslüman Komiserliği'ne müracaat ederek komiserlik bünyesinde bir Türk şubesi kurmak ve Türkçe gazete çıkarmak istediğini anlattı. Milletler Komiserliği'nin başında Stalin vardı. Müslüman Komiserliği'nde görevli Şerif Manatov ve Mollanur Vahitov aracılığı ile Stalin'le tanıştı. Gazete meselesi nedeniyle birkaç defa Stalin'le görüştiklerini Şerif Manatov anlatmıştır. Böylece Stalin'in onayıyla ilk Türkçe komünist gazetesi olan *Yeni Dünya*'yı Moskova'da yayınlamaya başladı. Manatov'a göre Stalin Mustafa Suphi'ye çok güveniyordu. Milletler Komiserliği içinde bir Türk şubesi kurulması ve *Yeni Dünya*'nın yayınlanması bu güvene dayanıyordu.⁸

⁵ A.g.e., s. 11 ve s. 16

⁶ Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar – I (1908-1925)* 1, BDS Yayınları, İstanbul, 1991, s. 99

⁷⁷ Yavuz Aslan, a.g.e., s. 24

⁸ Burhan Tuğsavul (Çevrimyazı), *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*, 4. Basım, Tüstav yayınları, İstanbul 2004, s. 38

Yeni Dünya isimli Türkçe gazete Nisan 1918’de yayınlanmaya başladı. *Yeni Dünya* “Moskova’da Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesi’nin Türkçe Naşir-i Efkari” ibaresiyle yayınlanmıştı. Eylül ayında “Türk Sosyalist Komünistleri (Fırkası)nın Naşir-i Efkari” oldu. 30 Kasım tarihli 10. sayıda bu ibare “Türk Komünistleri Fırkası”, Şubat 1919’da “Rus Komünist (Bolşevik)ler Partisi Müslüman Merkez Bürosu Huzurunda Türk Teşkilatının Naşir-i Efkari” olarak değiştirildi.⁹

Yeni Dünya’nın yayınları İttihat Terakki hükümeti tarafından protesto edildiği için yayına bir süre ara verildi. Mustafa Suphi bu arada Kazan’a giderek orada Türk esirleriyle ve Kazanlı sosyalistlerle bir araya geldi. *Yeni Dünya*’nın Türk esirleri arasında dağıtılıyor olması nedeniyle Mustafa Suphi tanınmaya başlanmıştı. Kazan’da 18 Haziran 1918’de Türk Sosyalistleri Konferansı toplandı. Bu konferansta bütün Rusya’daki Türk sosyalistlerini kapsayacak bir kongre toplanması kararlaştırıldı.

Türk Sosyalistleri Konferansı Moskova’da 22 Temmuz 1918 günü toplandı. Toplantı münasebetiyle Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi’ne, ayrıca Lenin ve Troçki’ye telgraflar çekildi. Bu konferansla Türkiye Komünist Teşkilatı’nın temelleri atılmış oldu. Türk Sosyalist Komünistleri Teşkilatı’nın Mustafa Suphi başkanlığındaki beş kişiden oluşan merkezi komitesi kuruldu. Teşkilatı parti haline getirmek ve parti programı oluşturmak için Rusya’daki Türkiyeli sosyalistler, Türkiye’den Avrupa’ya kaçmış olan sosyalistler ve Türkiye’den gelecek sosyalistlerin de katılacağı bir kongrenin üç ay sonra toplanması kararlaştırılmıştır. Bu kongre, ancak iki yıl sonra, 10-15 Eylül 1920’de Bakü’de toplanabilecektir.¹⁰

Mustafa Suphi 1919 yılının Mart ayı başında, 2-6 Mart tarihlerinde Moskova’da toplanan Üçüncü Enternasyonal’in (Komintern) birinci kongresine katıldı. Kongre Kremlin Sarayı’nda Lenin’in başkanlığında toplanmıştı. Açıklanan

⁹ Mete Tunçay, **Mustafa Suphi’nin Yeni Dünya’sı**, BDS Yayınları, İstanbul, 1995, s. 7. Gazetesi Mustafa Suphi ile birlikte yer değiştiriyordu. Önce Kırım’da, ardından Taşkent’te, son olarak da Bakü’de yayınlandı. Son sayısı Mustafa Suphi’nin ve arkadaşlarının öldürülmesinden üç hafta sonra, 17 Şubat 1921 tarihli olarak Bakü’de yayınlandı.

¹⁰ Yavuz Aslan, **a.g.e.**, s. 51-57

delege listesi ve oy sayıları şöyleydi: Ermenistan (KP) 1, Avusturya (KP) 3, Estonya (KP) 1, Finlandiya (KP) 3, Almanya (KP) 5, Macaristan (KP) 3, Letonya (KP) 1, Litvanya (KP) 1, Polonya (KP) 3, Rusya (KP) 5, Ukrayna (KP) 3, Norveç (SDİP) 3, İsveç (Sol Sosyalist Parti) 3, Balkan Devrimci Sosyalist Federasyonu 3, Rusya'daki Alman Kolonileri (KP) 1, Rusya'daki Doğu halkları 1, Sol Zimmerwaldcılar 5, İsviçre (SDP)3, ABD (gayriresmi Sosyalist İP) 5, Hollanda, Yugoslavya, Kore, İran, İsviçre, Türkistan, Türkiye, ABD, Azerbaycan, Bulgaristan, Çin, Çekoslovakya, Fransa, Gürcistan ve İngiltere'den bağımsız gözlemciler.

Kesin bir tüzük hazırlanması bir sonraki tam katılımlı kongreye bırakıldı. Geçici bir düzenleme olarak her partiden birer kişinin katılımıyla bir Yürütme Komitesi oluşturuldu. Komite, Rakovski, Lenin, Zinovyev, Troçki ve Platten'den oluşan beş kişilik bir Büro seçti. Zinovyev başkanlığa, Angelica Balabanova sekreterliğe seçildi.¹¹

M. Suphi'nin kongrede yaptığı konuşma *İzvestia* gazetesinin 6 Mart 1919 tarihli nüshasında yayınlanmıştı. III. Enternasyonal'in dünyanın geleceğini değiştireceğini, burada emperyalizmin zulmü altında inleyen mazlum Türk köylüsü ve emekçileri adına konuşmanın mutluluk verici olduğunu söylemişti. Konuşmasında genel olarak Doğu devriminin içeriğine ve önemine değinerek, III. Enternasyonal'in bundan sonraki görevinin Doğu halkları arasında devrim ocakları kurmak olduğunu vurgulamıştı.¹²

Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyetinin kurulması üzerine Taşkent'te çalışmalar yapmakta olan Suphi, 1920 yılının Mayıs ayı başında Bakü'ye geldi. Burada bulunan bazı ittifakçıların Bolşeviklerle ilişki geliştirebilmek için kurmuş oldukları Türk Komünist Fırkası'nı dağıttı. Mustafa Suphi bütün çalışmalarını Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin emir ve yönlendirmeleri altında yapıyordu. Bakü'ye geldikten sonra Azerbaycan Komünist Partisi ve hükümeti de Suphi'yi desteklediği için tasfiye işinde zorlanmamıştı. Ayrıca Türk Komünist Teşkilatı'nın (TKT) bütün masrafları Azerbaycan Komünist Partisi tarafından karşılanıyordu. Haziran ayı içinde Bakü'de

¹¹ William Z. Foster, *Üç Enternasyonal'in Tarihi*, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 274

¹² Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar – I (1908-1925) Belgeler 2*, BDS Yayınları, İstanbul 1991, s. 267

TKT Merkezi Bürosu ve TKT Bakü Komitesi oluşturuldu. Türkiye'ye yönelik çalışmalar yoğunlaştı. TKT'nın Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne (RKPMK) gönderdiği bir rapora göre teşkilat 1920 yılının yazında Nahçıvan, İstanbul, Trabzon, Rize, Erzurum, Beyazıt, Samsun, Sivas, Tokat, Amasya, Ankara, Konya, Ereğli ve Zonguldak bölgelerine elemanlarını göndermiş bulunuyordu. Bu dönemde TKT ile birlikte çalışan Şerif Manatov İstanbul'a gelmiş, Fransızlar tarafından tutuklanmış ama hapisten kaçarak Eskişehir'e geçmişti. Manatov Anadolu'da komünist örgütlerin oluşumunda önemli roller oynadı.¹³

Komintern'in ikinci kongresi 17 Temmuz - 7 Ağustos 1920 tarihleri arasında Moskova'da toplandı. İkinci Kongre gerçekten de Mustafa Suphi'nin birinci kongrede vurguladığı gibi sömürgeler ve doğu halkları sorununun öne çıktığı bir kongre oldu. Lenin kongreye ulusal sorun ve sömürgeler sorunu üzerine bir karar tasarısı sundu. Tasarıda Avrupa kapitalist güçlerinin sömürü alanları üzerindeki kontrolleri olmaksızın varlıklarını sürdüremeyeceklerini, sömürgelerden elde edilen aşırı kârın modern kapitalizmin başlıca dayanağı olduğunu belirtiyordu. Komintern'e üye olabilmek için partilerin sahip olması gereken 21 nitelik de bu ikinci kongrede kabul edilmişti.¹⁴

Mustafa Suphi bu kongreye katılmadı. Kongre nedeniyle *Yeni Dünya*'da yayınlanan yazısında yine doğu devrimlerine dikkat çekiyor ve “*Şimdi Üçüncü Enternasyonal karşısında duran mühim mesele, garp proletaryası gibi şarkın derin karanlıklarında mazlum ve fukara halklarından yükselecek büyük bir yumruk hazırlamağa muvaffak olmalıdır*” diyordu. İkinci kongreye TKT adına iki delege katılmıştı. Bunlar İsmail Hakkı ile Baltık bölgesinden Yahudi bir Leton komünisti olan Lazar Statskin idi. İsmail Hakkı kongrede bir de konuşma yaptı. İsmail Hakkı konuşmasında Pan-Türkizm ve Pan-İslamizm hakkında bilgi veriyor, neden İttihat ve Terakki iktidarında Pan-Türkizmin gündeme geldiğini açıklıyordu.¹⁵

Komintern'in ikinci kongresi toplandığında Ankara'da BMM açılalı daha üç ay olmuştu. Yunan ordusu batı Anadolu ve Trakya'da büyük bir taarruz başlatmış,

¹³ Yavuz Aslan, **a.g.e.**, s. 86-92

¹⁴ William Z. Foster, **a.g.e.**, s. 285

¹⁵ Yavuz Aslan, **a.g.e.**, s. 128

İzmir'den sonra Uşak ve Bursa'yı da ele geçirmiş, Trakya'da Edirne ve Kırklareli de Yunan ordusu tarafından işgal edilmişti. Türk komünistlerini temsilen kongrede bulunan İsmail Hakkı böyle bir ortamda yaptığı konuşmasının sonunda Anadolu hükümetinin Türkiye'nin Antant ülkeleri tarafından uğradığı hayasız saldırıya verilen en iyi cevap olduğunu, bu “devrimci hükümetin” emperyalizme karşı savaşa hazırlandığını söylüyordu. Rus devrimi sayesinde Türk ulusu tam özgürlüğe kavuşacak, öteki ülkelerin işçi kitleleriyle birlikte emperyalizme karşı savaşacaktı.¹⁶

Türkiyeli komünistleri en çok uğraştıracak olan çelişkinin işte tam da bu noktada başladığını söyleyebiliriz. Kömünistler, uzun yıllar boyunca Sovyetler Birliği'nin dostu olan ve desteklediği bir ülkede, komünist bir devrim gerçekleştirme iddiasındaydılar. Hem emperyalizme karşı Mustafa Kemal yönetimini ve devrimlerini desteklemek, hem de aynı ülkede komünist devrim gerçekleştirmek iddiası uzun yıllar boyunca TKP kadroları arasında çeşitli kafa karışıklıkları yaşanmasına ve bölünmelere/ayrılmalara neden oldu. TKP'nin en önemli kadroları doğrudan doğruya Cumhuriyet Halk Fırkası'na (CHF) katılmanın daha mantıklı olduğu sonucuna vardılar.

Bu kurultay Türkiye komünist hareketi açısından da milli mücadele tarihi bakımından da tarihi bir dönüm noktasıdır diyebiliriz. Emperyalizme karşı mücadelede sosyalist hareketlerle ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki işbirliğinin temelleri burada atılmış, Anadolu'da gelişen hareketin desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Bundan da öte, devrimin doğuya doğru kaydığı tespitinden yola çıkarak bir Doğu Halkları Kurultayı toplanmasına karar verilmiştir.

Bakü'de bir Doğu Halkları Kurultayı toplanması fikri Komintern'in ikinci kongresinin hazırlıklarının yapıldığı günlerde, Komintern İcra Komitesi'nin 18 Haziran 1920 tarihli toplantısında Karl Radek tarafından gündeme getirilmişti. Komitede yaşanan kısa bir tartışmanın ardından kurultay düşüncesi kabul edildi. Radek kurultayın Moskova'da değil Bakü'de toplanması önerisini, Doğu temsilcilerinin Bakü'de toplanmalarının Moskova'ya gelmelerinden daha kolay olacağı ve Bakü'nün Doğu'nun asıl merkezi olması gerekçelerine dayandırmıştı.

¹⁶ Mete Tunçay, **Sol Akımlar I, Belgeler 2**, s. 269

Aynı toplantıda kurultay hazırlıklarını yürütmek üzere bir de Doğu Halkları Kurultayı Teşkilat Bürosu oluşturuldu. Teşkilat Bürosu'nun bazı toplantılarına Mustafa Suphi'nin de katıldığı tutanaklardan tespit edilmiştir. Teşkilat Bürosu 19 Temmuz 1920 tarihli ilk toplantısında kurultaya hangi ülkelerden ve halklardan kaç delegenin katılacağına da karar vermişti. Buna göre kurultaya Türkiye'den 400, İran 300, Ermenistan 100, Gürcistan 150, Sovyet Türkistanı 400, Azerbaycan 450, Hive 200, Buhara 200, Afganistan 200, Çin 100, Dağlılar 450, Kazanlılar 20, Başkırtlar 20, Kırgızlar 100, Kırım tatarları 20, Hintliler'den 50, olmak üzere toplam 3280 delege katılabilecekti.¹⁷

Sonuç itibarıyla kurultay 1 Eylül 1920 günü açıldı ve tutanaklarına göre Bakü Kurultayı'na 1891 delege katıldı. Delegelerin isim listelerindeki sayısı ise 2050 olarak görünüyordu. Bunların içinde 235 delege 'Türk' olarak belirtilmişti. Bu Türklerin içinde komünistler dışında Enver Paşa ve bir grup ittifakçı ile birlikte Ankara temsilcileri de yer alıyordu. Kurultay başkanlığına Zinovyev seçildi. Mustafa Suphi komünistler grubundan ve Türkiye delegesi olarak başkanlık divanına dâhil oldu.¹⁸

Mustafa Suphi'nin kongreden önce Doğu Halkları Kongresi komünist fraksiyası Türkiye Grubu başkanlığına, kongresi sırasında 31 kişilik kongre idare kuruluna seçilmiş olmasına rağmen kongrede konuşma yapmaması dikkat çekicidir. Onun yerine Üçüncü Enternasyonal'in ikinci Kongresi'ne katılan İsmail Hakkı Bakü Kurultayı'nda Türkiye komünistleri adına bir konuşma yapmış ve kurultay sonrasında oluşturulan Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti'nin Başkanlık Kurulu'na seçilmiştir. Yavuz Aslan bu durumu Mustafa Suphi ile Zinovyev ve Radek arasında Enver Paşa'nın kurultaya katılması konusunda yaşanan anlaşmazlığa ve Mustafa Suphi'nin Sovyet liderlerin gözünden düşmeye başlamasına bağlıyor.¹⁹

Doğu halkları Kurultayı 7 Eylül akşamı Zinovyev'in kapanış konuşmasıyla sona erdi. Ardından 'Doğu Halkları Birinci Kurultayı'nın Doğu Halklarına Bildirisi' başlıklı bir bildiri yayınlandı. Bildiride Birinci Dünya Savaşı'ndan Avrupa ve

¹⁷ Yavuz Aslan, **Birinci Doğu Halkları Kurultayı (1-7 Eylül 1920 – Bakü)**, İstanbul, 2007, s. 26

¹⁸ **A.g.e.**, s. 50

¹⁹ Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist...**, s. 197

Asya'ya hâkim olarak çıkan gücün İngiltere olduğu vurgulanarak, İngiltere'nin Hindistan, Türkiye, İran, Arabistan, Kore, Afganistan, Gürcistan ve Ermenistan'da neler yaptığı anlatılıyor ve bütün doğu halkları İngiltere'ye karşı mücadeleye çağrılıyordu. Şimdiye kadar zalim yöneticilerinin şahsi menfaatleri için cihada çağrılmış olan doğunun işçi ve köylüleri, Komünist Enternasyonalin kızıl bayrağı altında 'gerçek cihada' çağrılıyordu.²⁰

Bildirinin altında 'Birinci Doğu Halkları Kurultayı Reisi Zinovyev ve idare Azaları' ibaresi altındaki ilk imza Mustafa Suphi'nindi.²¹ Türkiye Komünist Fırkası işte böyle bir ortamda, Doğu Halkları Kurultayı'nın sona ermesinden üç gün sonra Bakü'de kuruldu.

10 Eylül 1920'de Bakü'de Türkiye Komünist Teşkilatı Birinci Kongresi toplandı. Rusya'da ve Türkiye'de kurulmuş olan komünist grupların temsilcileri bu kongrede bir araya geldiler. Birinci Kongre'de partinin programı ve nizamnamesi kabul edilerek Türkiye Komünist Fırkası (TKF) kuruldu. Ayrıca seçim yapılarak yedi kişilik bir Merkezi Heyet, yani Merkez Komitesi oluşturuldu. Partinin programı ve tüzüğü Rusya Komünist Partisi'nin 1919 yılında kabul edilen programı ile tüzüğü esas alınarak hazırlanmıştı.

Seçilen Merkez Komitesi daha sonra bu kongre hakkında hazırladığı raporda kongreye tam oy hakkına sahip otuz iki temsilci ile istişari oy hakkı olan kırk iki temsilcinin katıldığını belirtmiştir. Rapora göre Türkiye'deki işgaller ve ablukalar nedeniyle kongre zor şartlarda toplanmış, buna rağmen İstanbul, Zonguldak, Ereğli, İnebolu, Samsun, Trabzon, Bayburt, Erzurum, Sivas, Konya, Ankara, Eskişehir, Vezirköprü, Şarki Karahisar ve Ordu'da örgütlü yirmi iki komünist grubu kongreye kendi temsilcilerini göndermişti.

Raporda yer alan, İstanbul'daki teokratik hükümetin eline düşen komünistleri kurşuna dizdirdiği, kongrenin temsil ettiği komünist sayısının dört bin, işçi ve köylü sayısının ise yirmi beş bin olduğu gibi bazı ifadelerin ise abartılı olduğu açıktır. Yine

²⁰ "Şimdi biz Komünist Enternasyonal'in kızıl bayrağı altında sizi birinci defa olarak 'gerçek cihada' çağırıyoruz." Bknz. Yavuz Aslan, **Birinci...**, s. 190

²¹ Yavuz Aslan, **Birinci Doğu Halkları...**, s. 180-192

raporda belirtildiğine göre Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir hükümet ve ordu çevrelerinde bolşevizme karşı duyulan tasvip ve sempati duygusunun arttığı bilgisini vermişlerdir. Rapora göre bu kongreye Üçüncü Enternasyonal Yürütme Komitesi, Rusya Komünist Partisi (Bolşevik), Azerbaycan Komünist Partisi temsilcileri de katılmışlardır. Kongrede partinin program ve tüzük taslakları görüşülüp tartışılmış, proletarya diktatörlüğü ilkeleri kabul edilmiş, partinin Üçüncü Enternasyonal'e katılması benimsenmiştir. Komintern'in "*emperyalizme karşı milli hareketleri destekleme ve güçlendirme kararı uyarınca*" Anadolu hareketinin desteklenmesi, ama partinin bağımsızlığının korunması kararlaştırılmıştır.

Raporda, oluşturulan Merkez Komitesi (MK) için, "*Rusya'da ve Almanya'da devrimci hareketlere katılmış ya da Türk işçileri arasında fiilen çalışmış 7 kişi...*" deniliyordu. Bu yedi kişinin kimler olduğunu Merkez Komitesi'nin birinci toplantısının tutanaklarından anlıyoruz. Bunlar; Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Hilmi oğlu Hakkı, Ethem Nejat, Nazmi ve Süleyman Nuri idi. Tümü Merkez Komitesi birinci toplantısında hazır bulunuyorlardı. Merkez Komitesi'nin bu birinci toplantısında Mustafa Suphi başkanlığa, Mehmet Emin başkan vekilliğine ve Ethem Nejat kitabet (yazı işleri, katiplik, sekreter anlamında) işleri sorumluluğuna getirildi.

Merkez Komitesi'nin ilk toplantısında alınan en önemli karar hiç kuşkusuz MK'nin iki hafta zarfında Anadolu'ya nakledilmesi kararı oldu.²²

Merkez Komitesi'nin 21 Eylül 1920 tarihli dördüncü toplantısında partinin Türkiye'ye nakli için Ethem Nejat başkanlığında bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun görevi Türkiye'ye gidecek olanların isimlerini belirlemek, gidecek heyetin düzenini ve örgütlenmesini sağlamak, masraflarını hesaplamak ve Türkiye'deki parti örgütlenmesi için 16 aylık bir bütçe hazırlamaktı.²³

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Mustafa Suphi ve arkadaşları 19 Aralık 1920'de Bakü'den ayrılarak Ermenistan üzerinden Kars'a gelmek üzere yola çıktılar. Bu grubun yola çıkmasından birkaç gün önce 14 Aralık 1920'de partinin bir

²² Çev. Yücel Demirel, **TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1**, Tüstav yayınları, İstanbul, 2004, s. 15-24

²³ **A.g.e.**, s. 30

Harici Büro İdare Heyeti toplantısının yapıldığını görüyoruz. Buna göre Bakü’de bırakılan harici büro İsmail Hakkı, Ahmet Cevat ve Abdurrahman Mesudi’den oluşmaktaydı.²⁴

Türkiye Komünist Fırkası’nın Kars’a ulaşan ilk grubunda Mustafa Suphi’nin yanı sıra Ethem Nejat ve üç kişi daha bulunuyordu. Bu heyet Sovyetlerin yeni Ankara Sefiri Midivani ile birlikte Kars’a gelmişti. Birkaç gün sonra on üç kişilik bir komünist grup daha Kars’a ulaştı. Midivani ve Mustafa Suphi’nin heyeti Kars’ta Kazım Karabekir Paşa tarafından törenle karşılandı. Şereflerine ziyafet verildi. Kars’ta üç hafta kalan Mustafa Suphi o sırada TBMM Hükümeti’nin Moskova Sefiri olarak Rusya’ya gitmekte olan Ali Fuat Paşa ile de Kars’ta görüşmüştü. Bu konuda yapılan çalışmalarda ortaya çıkan genel kanı Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Ankara’ya davet edildikleri ya da en azından Ankara’nın bilgisi ve izni ile yolculuğa çıktıkları yönündedir.

Ancak, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Kars’a geldikleri ilk günlerde TBMM Hükümeti Kazım Karabekir Paşa’dan bu grubun Ankara’ya gönderilmemesini istedi. Bunun üzerine Kazım Karabekir Erzurum Valisi ile haberleşerek görüşlerini sordu. Vali Hamit Bey heyetin sınır dışı edilmesi gerektiğini ancak bu sınır dışı işleminin Kars’ta “Rusların gözlerinin önünde” yapılmasının sakıncalı olacağını, bu nedenle bu işin kendilerine havale edilmesi gerektiğini bildirdi.

Bunun üzerine Karabekir şöyle bir plan yaptı: Heyetin Erzurum’a gitmesine izin verilecek ancak Erzurum’da “*gerek gazete neşriyatı gerekse halkın münasip tezahürat ve tazyikatı ile daha içerilere seyahatin ve memlekette kalmak ve çalışmaklığın kabil olamayacağı hakkında kendilerine lazım gelen tesirat hâsıl...*” edilecekti. Heyetin Türkiye’yi terk etmesi için Trabzon’a kadar gitmelerine de izin verilecek ancak yol boyunca halkın bunlara karşı tezahüratları devam ettirilecekti.

18 Ocak 1921 günü heyet Kars’tan ayrılarak Erzurum’a doğru yola çıktı. 22 Ocak’ta Erzurum’a varan Mustafa Suphi ve arkadaşları şehre sokulmayarak gözetim

²⁴ A.g.e., s. 259

altında Trabzon'a doğru yola çıkarıldılar. Bayburt, Gümüşhane, Torul ve Maça üzerinden Trabzon'a gelirlerken halkın grup aleyhine gösteriler yapması, yiyecek ve yatacak yer vermemesi organize edildi. 28 Ocak gecesi Trabzon'a ulaşan Mustafa Suphi ve arkadaşları halkın hakaret ve küfürleri altında iskeleye götürülerek önceden hazırlanan motora bindirilerek Trabzon'dan uzaklaştırıldılar. Kendilerinden bir daha haber alınamadı. Genel kanı, arkalarından yetişen başka bir teknede bulunan kişilerce katledildikleri ve cesetlerinin denize atıldığı yönündedir. Öldürülenler, Mustafa Suphi ile birlikte dördü TKF Merkez Komitesi üyesi olmak üzere on dört kişiydiler. MK'nin iki üyesi Bakü'de bırakılmış, bir üye ise Maça'da gruptan ayrılarak İstanbul'a gitmişti.²⁵

1.2.Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Komünist Hareket ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası

1920-1923 yılları arasında yurt dışı bir yana, sadece Türkiye'deki sol-komünist hareketleri izlemek bile gerçekten zordur. Bir yanda İstanbul merkezli Şefik Hüsnü liderliğindeki hareket, diğer yanda Ankara merkezli Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu liderliğindeki Türkiye (Bolşevik) Komünist Partisi aynı zamanda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ankara'daki TKP ile Halk Zümresi'nin birleşmesiyle kurulan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) ilişkileri daha da karmaşıktır. Yasal parti kurulduktan sonra Tokat Mebusu Nazım Bey de öne çıkmaya başlamıştır. Bir de bu grupların Moskova ile ilişkileri söz konusudur. Bütün bu unsurlar dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde analiz edilmelidir.

Ben burada sonraki yıllarda da gizli TKP Merkez Komitesi üyesi olarak çalışmaya devam ettiği için Salih Hacıoğlu etrafında Ankara'da oluşan komünist grubu ve onun legal alana çıkışı olan THİF etrafında kısa bir açıklama denemesinde bulunacağım.

Her ne kadar 10 Eylül 1920 TKT kongresi bütün Türk komünist örgütlerini birleştirerek partiye dönüştürme kararı aldıysa da, M. Suphilerin katledilmeleri üzerine bu amacın gerçekleştirilemediğini görüyoruz. 1922 (hatta 1923 yılı) yılı

²⁵ Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası...**, s. 308-332

itibariyle Türkiye’de biri Anadolu’da diğeri İstanbul’da olmak üzere iki tane Komünist Partisinin varlığı Komintern tarafından da kabul edilmiş bulunuyordu. 1923 yılında hem Dr. Şefik Hüsnü hem Salih Hacıoğlu Komintern ile doğrudan yazışmaya devam ediyordu.²⁶

İstanbul’daki grubun lideri daha sonra TKP’nin 1950’li yıllara kadar liderliğini yapacak olan Şefik Hüsnü idi. Ankara’daki komünist grubun lideri ise trajik bir yaşama sahip, sonunda Sovyetler Birliği’nde bir çalışma kampında ölen Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu idi.

Mustafa Suphi ve TKF heyetinin Ankara’ya gelmek üzere Bakü’den yola çıkmaya hazırlandığı günlerde, 7 Aralık 1920 tarihinde Ankara’da Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) İçişleri Bakanlığı’nın onayıyla resmen kuruldu. Bu parti Ankara’da oluşan gizli Türkiye Komünist Partisi’nin daha rahat çalışabilmek için yasal bir partiye dönüşmesi kararıyla kurulmuştu. Gizli örgüt kendisini ‘Türkiye Komünist Partisi’ olarak adlandırırken, yasal partide ‘iştirakiyun’ adı kullanılmıştı. ‘Türkiye Komünist Partisi’ adını (Fırka yerine parti anlamında) ilk defa Ankara’da kurulan bu gizli komünist grup kullanmıştı.

Ankara’daki komünist grubun beyni ve lideri Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu idi. Komintern arşivlerindeki 1941 tarihli dosyasına göre Salih Hacıoğlu 1880 yılında Trabzon’da doğmuş, İstanbul Askeri Baytar okulundan mezun olmuştur. 1908 yılında kısa bir süre ittihat ve Terakki üyeliğinde bulunmuştur. Türkiye Komünist Partisi’nin (Ankara’da kurulan S.G) kurucularından biridir. 1920-1922 yılları arasında orduda baytarlık yaptı. 1920 yılında milli mücadele sırasında Rusya’dan Türkiye’ye gelen Şerif Manatov ile birlikte TKP ve THİF’nı kurmuştu.

1921’de İstiklal Mahkemesi tarafından 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. On buçuk ay yattıktan sonra afla serbest bırakıldı. THİF’nın 1922 yılındaki kongresinde (Bazı yazarlar tarafından TKP’nin Bakü’den sonra ikinci kongresi olarak kabul edilir

²⁶ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, (STMA) Cilt 6**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1875

S.G) Komintern'in 4. Kongresi'ne delege seçildi.²⁷ Bu kongreden sonra THİF kapatılmış ve Salih TKP Teşkilat Bürosu'nda görev almıştır. 1925-1927 yılları arasında TKP MK üyesidir. 1927 yılındaki TKP davasında tutuklanmış, kısa bir süre hapiste kaldıktan sonra Sovyetler Birliği'ne gitmiştir. Orada bulunduğu sırada gıyabında TKP üyeliğinden çıkarılmış, 1939 yılında üyeliği iade edilmiştir.

Aynı dosyada Salih Hacıoğlu'nun HACIYEV imzasıyla yazdığı bir özgeçmişi de mevcuttur. Bu özgeçmişte "Siyasi faaliyetim" başlığı altında bütün bunları ve daha fazlasını kendisi anlatıyor. TKP'den atılma gerekçesinin 'oportünizme kapılmak', 'geçici komitenin izni olmadan SSCB'ne gitmek', 'Komintern'e TKP MK'nin eski azaları tarafından yazılan bir mektup getirmiş olmak' olduğunu, gıyabında verilen bu kararı kabul etmeyerek Komintern'e başvurduğunu açıklıyor. 1939 yılında parti üyeliği iade edilmiştir.

Aynı dosyada Varakova imzalı ve 1957 tarihli bir ilmühaberden Salih Hacıoğlu'nun yaşamının sonraki yılları hakkında da bilgi edinebiliyoruz. 1928-1941 yılları arasında Azerbaycan SSC'nde veteriner ve idareci olarak çalışmış. 1941-1946 yılları arasında Moskova'da Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi Türk Redaksiyonunda tercüman, 1946-1949 yılları arasında Moskova Devlet Üniversitesi'nde ve Askeri Enstitü'de Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1949 yılında SSCB İçişleri Bakanlığı makamlarınca tutuklanmış ve 10 yıl hapse mahkûm edilmiştir. 1954 yılının Nisan ayında cezasını çekmekteyken Altay kazasında bir çalışma kampında ölmüştür. Ölümünden sonra SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Heyeti tarafından 27 Şubat 1956'da tamamen aklanmıştır.²⁸

Salih Hacıoğlu'nun bu ikinci aklanması sırasında Nazım Hikmet Sovyetler Birliği'nde, Moskova'daydı. Onun için şu şiiri yazdı:

²⁷ STMA'nde Salih Hacıoğlu'nun 10 Eylül 1920'de Bakü'deki TKP 1. Kongresine THİF delegesi olarak katıldığı ve TKP MK'ne seçildiğini öne süren imzasız bir makale yer alıyor. Hacıoğlu Bakü'ye gitmediği gibi o tarihte THİF daha kurulmamıştı. Hacıoğlu Ankara'da kurulan TKP MK üyeliğine seçildi. Bak. **STMA Cilt 6**, s. 1856

²⁸ Erden Akbulut – Mete Tunçay, **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)**, TÜSTAV Sosyal tarih Yayınları, İstanbul, 2007, s. 113-115

“HACI OĞLU SALİH

Hacı oğlu Salih memleketimdendi,

Karadeniz’den.

Kocaman gözlü, kocaman burunluydu,

dazlaktı.

Komünistti on dokuzdan.

Döviştü,

hapse düştü,

yattı Ankara’da, Kırşehir’de,

Sonra geçti bu yana,

yani ikinci vatana.

Baytardı. Kirofabat köylerinde hasta keçilere baktı.

Yıllar, eğrilen bir yün ipliği gibi aktı

namuslu, çalışkan parmaklarından.

Sonra, 49’da, Moskova’da, Martin onuncu gecesi,

Oturmuş, Engels’i okuyordu,

geldiler, götürdüler,

sürdüler Altay Bucağına

Ne bir dağ devrildi içinde,

Hatta ne bir toprak parçası kaydı.

Yalnız, inme indi sağına,

Altmış yedi yaşındaydı.

Altı yıl, Hacı oğlu Salih

kutladı İnkılabın yıldönümünü

tel örgüler ve kurt köpekleriyle çevrili.

Ve öldü bir bahar günü

elli kişilik barakasında.

Bu akşam Moskova’da bayram eyledik,

kutladık İnkılabın yıldönümünü:

Dolaştı türkü söyleyerek meydanları Marks

Engels

Lenin

ve Temize çıkma kâadı Salih’in...

Moskova, 1956”²⁹

²⁹ Nazım Hikmet, **Bütün Şiirleri**, YKY, 6. Baskı, İstanbul, 2010, s. 1567

Anadolu komünist hareketinin örgütlenmesine biraz daha yakından bakacak olursak şöyle bir süreç yaşandığını saptayabiliyoruz: 1920 yılının Haziran ayında Ankara’da bir gizli Türkiye Komünist Partisi kuruldu. Bu grubun kuruluşunda Başkurt Cumhuriyeti’nden Şerif Manatov etkili olmuştu. Manatov, 1920 yılının Mayıs ayında ilk resmi Sovyet temsilcisi olarak Ankara’ya geldi. Ankara ve Eskişehir’deki komünist çevrelerle ilişki kurdu.³⁰

TKP Merkez Komitesi’nin 21 Ağustos 1921 tarihli toplantısında Bakü’deki “Türkiye İştirakiyun Fırkası”na gönderilmek üzere hazırlanan bir mektupta kuruluş tarihi olarak 14 Haziran 1920, kurucular olarak Şerif Manatov ve Salih Hacıoğlu, “Riyaset heyeti” olarak Salih Hacıoğlu, Şerif Manatov, Ahmet, Ziyetullah, Mustafa Hilmi olmak üzere beş kişi sayılıyordu.³¹

Gizli Komünist Partisi’nin yasal bir partiye dönüşme sürecini yukarıda andığımız raporun “Türkiye Komünist Partisi’nin Resmi Faaliyet Devri” başlıklı ikinci bölümünde açıklanıyor. Anlaşıldığına göre, yasal bir parti olarak faaliyete geçme kararında Mustafa Kemal’in kurdurttuğu Resmi Komünist Partisi’nin de etkisi olmuştur. Gerçek komünistler için doğru adresi göstermek istiyorlardı. Yasal parti kuruluşu için TBMM’nde, liderliğini Nâzım beyin yaptığı Halk Zümresi ile görüşüyorlardı.

Görüşmeler için Salih Hacıoğlu görevlendirilmiş ve daha ilk görüşmede anlaşma sağlanmıştır. İki taraftan dörder temsilciden oluşan bir birleşme komisyonu kurulmuş ve parti programını incelemeye başlamıştır. Program ve parti adı kabul edilmiş, iki tarafın merkez-i umumi üyelerinden oluşan ortak bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu toplantıdan sonra Halk Zümresi kanadından bazı üyeler toplantıya komünist kadınların da katılmasını gerekçe göstererek partiye katılmamışlardır. 27 Ekim 1920’de kuruluş dilekçesi verilmiş, 7 Aralık 1920’de parti (THİF)resmen tanınmış ve kurulmuştur.

³⁰ STMA Cilt 6, s. 1873..

³¹ Erden Akbulut, Mete Tunçay, A.g.e., s. 128. Ziyetullah Nevşirmanov (veya Nuşirvan) Rusya’daki Türk Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti yöneticilerindendi ve TBMM Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi’nde Rusça Mütercimi olarak çalışmaktaydı. Savaştan önce İstanbul’a gelmişti. Aynı yerde s. 134

1921 yılının Ocak ayında bir yandan Mustafa Suphi grubu Ankara'ya gelmeye çalışırken diğer yanda Çerkes Ethem ayaklanması ortaya çıkmıştı. THİF genel sekreteri olarak Salih Hacıoğlu 11 Ocak 1921'de İstiklal Mahkemesi tarafından tutuklandı. THİF'nin diğer yöneticileri de tutuklanmaya başlandı. Bu arada 28 Ocak gecesi Mustafa Suphi ve arkadaşları öldürülmüş bulunuyordu. 2 Şubat günü Tokat Mebusu Nazım Bey THİF'nin "terk-i faaliyet" ettiğini açıkladıysa da o da tutuklanmaktan kurtulamadı. Mahkeme 9 Mayıs 1921'de kararını açıkladı. Nazım Bey, Salih Hacıoğlu, Nevşirvanov ve yurt dışında bulunan Şerif Manatov on beşer yıl kürek cezasına, diğerleri beş yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Nazım Bey Kayseri, Salih Hacıoğlu Kırşehir cezaevlerine gönderildiler.³²

1921 yılında sol hareket üzerindeki baskılar o kadar artmıştı ki Komünist Enternasyonal'in 22 Haziran - 12 Temmuz 1921 tarihleri arasında toplanan 3. Kongresine Ankara'dan kimse gidemediği gibi İstanbul'dan da giden olmadı.³³

Böylece THİF'nin birinci dönemi sona ermiş oldu.

İkinci dönemin nasıl başladığını ve nasıl sonuçlandığını yine Salih Hacıoğlu'nun Komintern'e verdiği rapordan izleyebiliyoruz. Bu ikinci faaliyet döneminin başlamasında Sovyet sefiri Aralov ve Komintern temsilcisi Golman'ın doğrudan etkisi olduğu anlaşıyor.

Cezaevindeki THİF mensupları 1921 yılının Eylül ayı sonlarında hükümetin teklifi üzerine TBMM tarafından kalan cezaları affedilerek tahliye edildiler. Ekim sonlarında Ankara'da toplandılar. Burada şunu hatırlamalıyız ki, THİF üyelerinin cezaevinde bulundukları bu altı-yedi ay içinde milli mücadelenin en kritik süreçleri yaşanmış, Bursa'dan sonra Eskişehir, Afyon ve Kütahya da Yunan orduları tarafından ele geçirilmişti. Mustafa Kemal Paşa olağanüstü yetkilerle Başkomutanlığa getirilmiş ve bir ölüm kalım savaşı niteliğindeki Sakarya savaşını TBMM ordusu kazanarak üstünlüğü ele geçirmişti. Komünistlerin affedilmesinde bu ortamın da etkisi olmalı.

³² A.g.e.s, 138-143

³³ STMA, Cilt 6, s. 1874

Ankara’da yeniden toplanan komünistler önce birkaç ay faaliyette bulunmama kararı alarak bakkal dükkânı açmak, sinema salonu işletmek gibi bir takım ticari işlere giriştiler. Nihayet 18 Mart 1922’de Salih Hacıoğlu ve diğer komünistler Paris Komünü anması için Sovyet Sefaretine davet edildi. Kendi anlatımına göre S. Hacıoğlu Aralov ve Golman’la üç saat süren görüşmesinde partinin yeniden resmi olarak açılmasını teklif etti. 29 Mart 1922’de parti kuruluş dilekçesi verilerek THİF yeniden kuruldu. Yürütme Kurulu ve Başkanlık Divanı Nâzım Bey, S. Hacıoğlu ve Ziyetullah Nevşirvanov’dan oluşmuştu. Bu ikinci faaliyet döneminde Sovyet sefaretinin ve Komintern temsilcisinin parti çalışmaları ile çok daha yakından ilgilendiklerini, hatta bütün işleri kendi ellerine aldıklarını çok sayıda belge-rapordan anlayabiliyoruz.³⁴

Salih Hacıoğlu’nun yukarıda andığı TKP’nin 1922 yılındaki kongresine katılan iki Komintern gözlemcisi daha sonra Komintern’e verdikleri raporda Türkiye ile ilgili analizlerinin yanı sıra kongre gözlemlerine de yer vermişlerdir. Leonid ve Friedrich isimlerini kullanan bu iki gözlemciye göre kongreye otuz kişi katılmıştı. Hükümetin kongreyi son anda yasaklamasına rağmen bu kongre toplanmıştı. Hükümetin yasaklama gerekçesi olarak “Yunanlılara karşı Türk taarruzunun başladığı anda ‘devrimci dolapların’ dönmesinden korkulmasıydı.” Gözlemcilere göre kongreye katılanların birkaç aydın –doktor-hukukçu-edebiyatçı- dışında çoğu işçiydi. Bunların arasında dokuz dil konuşan Afrikalı bir zenci ile iki de köylü bulunmaktaydı.³⁵

Rapora göre kongrede Komintern gözlemcilerinin yanı sıra Rusya, Almanya ve Fransa’dan da gözlemciler bulunuyordu. Özellikle tarım konusu başta olmak üzere partinin önündeki görevler büyük bir ilgi ile tartışılmış, kapanışta dogulu bir makamda Enternasyonal marşı söylenmişti. Bunlar raporun başında yer alan kongre ile ilgili gözlemlerdi ve bu kadardı. Bundan sonra rapor Türkiye ile ilgili analizlerle devam ediyordu. Özetle söylenen ise şuydu: Türkiye’de Avrupa’daki gibi gerçek bir işçi sınıfı oluşana dek bir proleter devrim beklentisi henüz çok uzaktadır. Raporda,

³⁴ A.g.e., s. 194

³⁵ Leonid-Friedrich, **Ankara 1922 İki Komintern Gözlemcisinin Kurtuluş Savaşı Değerlendirmesi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1994, s. 57

Komintern'in İkinci Kongresi'nde alınan kararları teyid eder nitelikte Türkiye sosyalistlerine önerilen şu olmuştur:

“Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur ki: henüz zayıf örgütlenmiş olan, ülkenin iktisadi geri kalmışlığı ve ataerkillikten gelen aydınlanmamış olma durumu, okuma yazma bilinmemesi ve geniş kitlelerin batıl inançları nedeniyle eli kolu bağlanmış olan Türkiye sosyalistleri, Avrupa ve Amerikadaki partiler gibi devlet gücünü ele geçirmeyi ilk görev yapmamalıdır. Tam tersine, Türk emekçileri, yerli burjuvazi, Doğudaki İngiliz gücünü alttan alta torpillediği sürece, kendi genç burjuvazisine karşı sıkı iktisadi mücadeleye son vermeksizin, yerel burjuvazisini bağımsız bir Türk devletinin kuruluşunda desteklemelidir. Öte yandan sosyalistler, ilerici burjuvaziye içte irticaya karşı desteklemelidir.

Kemal Paşa ve arkadaşları, Türk feodal beylerine, din adamlarına, büyük toprak sahiplerine ve Paşalara karşı savaşırken; Avrupa'da işçiler ilerici burjuvazinin feodal monarşiye karşı o zamanki mücadelesini her yerde nasıl desteklediler ise, Türkiye'de emekçiler onunla aynı cephede yer almalıdır.

Yeni doğan Türkiye Komünist Partisi, burada yapılan parti kongresinde gösterdiği gibi, bu gerçeklerin tamamıyla farkındadır. Parti delice bir 'ihtilalciliğe' girişmiyor ve olanaklar ne kadar çekici gözüksün daha gerçek bir işçi sınıfı olmadan işsiz bir işçi devrimi yapmayı da düşünmüyor.”³⁶

Bu saptamalar, TKP'nin bütün 1920'li, hatta 1930'lu yıllar boyunca yaşayacağı trajedinin kanımca en açık bir şekilde dile getirilmiş halidir. Sovyetler Birliği ile dost ve anti-emperyalist burjuva devrimini gerçekleştirmekte olan bir ülkede, komünist partisi olmak!

TKP'nin ikinci kongresi olarak da kabul edilen THİF'nin bu birinci kongresi çeşitli engelleme girişimlerine rağmen Ağustos sonlarında gizli olarak yapılmıştı. Bu kongrede MK'ne Salih Hacıoğlu, Affan Hikmet, Ata Çelebi ve diğer eski THİF'liler yanında kongreye katılmadıkları ve olumsuz tutum aldıkları halde İstanbul TKP'den Şefik Hüsnü de gıyabında seçilmişti. Bu durum THİF'nin kendisini TKP olarak

³⁶ Leonid., a.g.e., s. 65

gördüğünün ve İstanbul grubunu da kendi örgütü saydığının göstergesiydi.³⁷ Ama gelişmeler bu yönde olmadı.

THİF 1. Kongresini yaptıktan sonra hükümet tarafından yasadışı ilan edildi. Parti 1922 yılının Eylül ayında kapatıldı. Yöneticileri ve üyeleri hakkında casusluk da dâhil olmak üzere çeşitli suçlardan soruşturma başlatıldı. Bu kongrede Komintern 4. Kongresi için delege seçilen Salih Hacıoğlu, Z. Nevşirvanov ve altı Komintern delegesi 1922 yılının Ekim ayı ortalarında gizli yollardan Moskova'ya gittiler ve böylece tutuklamalardan kurtuldular. Ekim ayı boyunca partinin Ankara başta olmak üzere Eskişehir, Adana, Mersin örgütlenmelerine yönelik tutuklamalar devam etti.

Hacıoğlu'nun Moskova'ya gittiği günlerde Ankara'da THİF üyelerine yönelik yeni bir tutuklama dalgası başlamıştı. Salih Hacıoğlu Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu (KEYK) Doğu Bölümü Başkanlığı'na 29 Ekim 1922 tarihinde yazdığı mektupta tutuklananların dördü hariç hepsinin geçimlerini çalışarak sağlayan işçiler olduklarını bu nedenle tutuklandıkları için ailelerinin geçimini sağlayamayacaklarını açıklıyor ve hemen aile nüfuslarına göre paylaştırılmak üzere Türkiye'ye 2500 Türk lirasının gönderilmesini talep ediyordu. Mektubu "*Türkiye Komünist partisi delegeleri namına Fırka katib-i umumisi Salih Hacıoğlu*" olarak imzalamıştı.

Komintern dördüncü kongresi için İstanbul Komünist Grubunu temsilen Sadrettin Celal (Antel) de Moskova'ya gitmişti. Orhan adını kullanıyordu ve Türk delegasyonu sekreterliğini de o üstlenmişti. O da bu konuda yaptığı açıklamada hükümetin Lozan görüşmelerinde Misak-ı Milli'den tavizler vermeye hazırlandığını, bu nedenle komünistlere baskı yapmaya başladığını öne sürerek "*Hemen bugünden itibaren Türkiye Komünist Partisi, Misak-ı Milli'yi bizzat üstleniyor*" diyordu.³⁸

Türkiyeli komünistlerin (elbette Komintern'in de katkılarıyla) Türkiye'deki milli mücadele ve sonrasında Kemalizm olarak adlandırılan süreçle ilgili kafa karışıklığı 1920'lerin ortalarına kadar devam edecektir. Komintern uzun süre Türkiyeli komünistlerin Komintern'in 2. Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda

³⁷ STMA Cilt 6, s. 1876

³⁸ Erden Akbulut, Mete Tunçay, A.g.e., s. 390

milli burjuvaziyi, dolayısıyla Kemalist hareketi desteklemesi gerektiğini bildirmiştir. 1920'lerin ortalarından itibaren bu konuda parti içinde bazı tartışmaların yaşanmaya başlayacağını Şefik Hüsnü grubunu ele alacağımız sonraki başlık altında açıklayacağız. Özellikle 1925 Şeyh Said ayaklanması sırasında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve komünistlere yönelik ağır baskı ve cezalar sonrasında, Kemalizm ve sınıflar meselesi tartışılmaya başlanacaktır. Ancak bu sefer de 1920'li yılların sonlarında ortaya çıkan ve 1930'lu yıllar içinde giderek yükselen faşizm tehlikesi dolayısıyla Komintern cephe politikasına yönelecek ve TKP'yi legal-anti faşist mücadeleye yönlendirecektir. Dolayısıyla Komintern Türkiye için hiçbir zaman açık bir sınıf savaşı ve iktidar mücadelesi çağrısı yapmamıştır.

Komünist Enternasyonal'in dördüncü kongresi 7 Kasım – 3 Aralık 1922 tarihleri arasında Moskova'da toplandı. Yaklaşık 350 delege vardı. Bu kongre Mayıs ayında bir felç geçirmiş olan Lenin'in katıldığı son kongre oldu.³⁹

Kongrede hem İstanbul Komünist Grubu hem THİF temsilcileri hazır bulunuyordu. Ancak, İstanbul Komünist Grubu (İKG) adına Dr. Şefik Hüsnü Deymer 4 Ekim 1922'de KEYK'na Komintern 4. Kongresi hakkında bir rapor yazarak, İstanbul Komünist Grubu ile THİF'nin eşit tutulmasına itiraz etmişti. Ş. Hüsnü, Ankara partisinin kelimenin tam anlamıyla bir komünist partisi değil, sadece yarı aydınların ve devrimci eğilimli burjuvaların bir derneği olduğunu iddia ediyor, eşit sayıda delege tahsis edilmesine inanmak istemediğini vurguluyordu.⁴⁰ Şefik Hüsnü'nün Ankara komünist grubu ve THİF konusundaki bu tutumu sonuna kadar sürecektir.

4. Kongreden sonra Komintern'in Türkiye'deki örgütleri tek bir çatı altında toplama kararı aldığı ve bunun için bir Teşkilat Bürosu kurulduğu yukarıda Salih Hacıoğlu'nun biyografisinde de açıklanmıştı. İstanbul grubunun lideri olarak Şefik Hüsnü'nün bu konuda Komintern ile yazışmaya devam ettiğini görüyoruz.

Komintern'e yazdığı 22 Ocak 1923 tarihli mektubunda başta Salih Hacıoğlu olmak üzere aranan THİF üyelerinin İstanbul'da bulunmalarının hiçbir yarar

³⁹ William Z. Foster, **a.g.e.**, s. 309

⁴⁰ Erden Akbulut, Mete Tunçay, **A.g.e.**, s. 470

sağlamayacağını, bunların ancak evlerde kapalı halde kalabileceğini, bu yüzden yurt dışına gönderilerek kendilerini yetiştirmelerinin daha iyi olacağını belirtmekteydi. Ayrıca, yeni oluşturulan Teşkilat Bürosu'nun mevcut güçleri yansıtmadığını, parti kongresini mevcut teşkilatlardan birer üye almak şartıyla İKG'nun hazırlamasının daha akılcı olacağını öne sürmekteydi.

Salih Hacıoğlu 13 Ocak 1923'te yanında bir Komintern temsilcisiyle birlikte Moskova'dan İstanbul'a dönmüştü. Komintern'in istediği gibi Ş. Hüsnü'nün *Aydınlık* çevresi ve (Rum ağırlıklı) Beynelmilel İşçiler İttihadı ile birlikte bir Merkezi Teşkilat Bürosu oluşturmaya girişti. Ama 13 Mart 1923'te yakalanarak Ankara'ya gönderildi. 9 Ağustos'ta mahkûmiyet hükmü açıklanınca yattığı süre yeterli olduğu için serbest bırakıldı. S. Hacıoğlu 1 Eylül 1923 tarihinde Komintern İcra Kurulu Başkanlığına biri gizli kaydıyla örgütsel, diğeri çok gizli kaydıyla kişisel iki rapor yazmıştı. Bu raporlardan ilki uzun bir Türkiye analizini içermektedir. Bu raporu "katib-i umumi" olarak imzalamıştır. Raporun içinde "İstanbul Komünist Teşkilatlarıyla olan Münasabat" başlığı altında Komintern'in istediği birleşmenin gerçekleştirilemediğini açıklamıştır. İstanbul'daki Geçici Teşkilat Bürosu'nun dağıldığını, Komintern temsilcisinin görevini bırakarak Moskova'ya döndüğünü, İstanbul komünistlerinin de muhakeme altında bulunduklarını yazmıştır.

Diğer rapor daha çok kendi kişisel durumuyla ilgilidir. Önce Moskova'dan döndükten sonra İstanbul'da yaptıklarını (ve yapamadıklarını) açıklar. Örneğin parasızlık nedeniyle yayın çıkarılamamış, '*Aydınlık* grubuna mensup gençlerin sabotajı nedeniyle' gençlik örgütleri de birleştirilememiştir. Polis yerini tespit ettiği halde evini değiştirememiş çünkü o sırada "yiyecek için bile" parası yokmuş. Kendisinin tutuklanmasından sonra Komintern temsilcisi Gafurof Moskova'ya döndüğü için Merkezi Büro (Teşkilat Bürosu'nu kastediyor) görevini yapamadan dağılmıştır.

İlk raporun sonunda "İstanbul ve Ankara Teşkilatlarının Tevhidi (Birleşmesi) Meselesi" başlığı altında ayrı bir bölüm kaleme almıştır. TBMM hükümetinin yönetimi altında bulunan bütün Türkiye'deki teşkilatların birleşerek tek bir Komünist Partisi kurulması hakkındaki düşüncelerinin neler olduğunu açıklamıştır. Buna göre

yokluklar içinde çalışan Büro, üyelerinin tutuklanması, Komintern temsilcisinin faaliyetine devam etmemesi gibi nedenlerle dağılmıştır. Eğer vakit kaybedilmeksizin Komintern tarafından yeni bir temsilci gönderilir, örgütlenme ve kongre için para da gönderilirse, Komintern'in 5. Kongresine kadar teşkilatların birleştirilmesi ve tek bir komünist partisinin kurulması gerçekleştirilebilir.⁴¹

Komintern'in 5. Kongresine kadar böyle bir parti kurulamamıştır. TKP'nin (deyim yerindeyse) yeniden kurulması, içinde Şefik Hüsnü'nün ve Salih Hacıoğlu'nun da yer aldığı bir Merkez Komitesi'nin oluşturulması, 1925 Şubat ayında yapılan bir toplantıyla, yani TKP'nin kimine göre 2. kimine göre 3. Kongresi ile gerçekleşecekti.

O tarihten sonra TKP Genel Sekreterliğini Şefik Hüsnü üstlenecektir.

1.3. Dr. Şefik Hüsnü Deymer ve İstanbul Komünist Grubu

Dr. Şefik Hüsnü Türkiye komünist hareketinin 1920'lerin başlarından ölümüne kadar hiç kuşkusuz en önemli aktörüydü. 1919 yılında İstanbul'da başlayan siyasal faaliyeti 1959 yılındaki ölümüne kadar sürdü; tabii ki pek çok gel-git ve dalgalanmalarla. Bu nedenle Şefik Hüsnü hakkında yazılmış çok sayıda makale-biyografi-anma ve saygı yazısı, eleştiri niteliğinde yazılar, hatta akademik tezler dahi bulunmaktadır. Yazarların siyasal tutumuna göre bu yazılarda Şefik Hüsnü'nün bazen yüceltildiğini, bazen ağır suçlamalara maruz kaldığını görebiliriz. Bu bölümde, yine bu tür makaleler üzerinden değil, özgün ve birincil kaynaklar-belgeler üzerinden Şefik Hüsnü'nün çalışmamızın konusunu oluşturan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar olan siyasal hayatını açıklamaya çalışacağız. Bu konuda bir malzeme sıkıntısı da söz konusu değildir çünkü elimizde Şefik Hüsnü'nün kendi elinden çıkmış pek çok otobiyografik not mevcuttur. Bunlar Komintern veya Rusya Komünist Partisi (RKP)'ne verilmiş olan raporlar niteliğindedir.

Bunlardan ilk ele alacağımız Şefik Hüsnü'nün Komintern Doğu Şubesi'ne kadrolu personel olarak alınması için 25 Mart 1926 tarihinde doldurduğu matbu

⁴¹ Erden Akbulut, Mete Tunçay, **A.g.e.**, s. 483

formdur. Bu formdaki bilgiye göre 1890 Selanik doğumludur. 1919 yılından beri Türkiye (Komünist) partisinin 1 numaralı üyesi, kurucusu ve genel sekreteri olduğunu ifade etmiştir. Selanik İdadisi ve Paris Tıp Fakültesi mezunu, tıp doktorudur. 1905-1912 yılları arasında Fransa’da yaşamıştır. Hangi dilleri hangi düzeyde konuşup yazıyorsunuz sorusuna, “*Türkçe ve Fransızca çok iyi konuşuyor ve okuyup-yazıyorum. Az Almanca konuşuyor ve okuyup-yazıyorum. Az Lehçe konuşuyorum. Arapça söküyorum*” şeklinde cevap vermiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda askeri bir hastanede servis şefliği yaptığını, İstanbul’da hekimlik yaparak geçimini sağladığını belirtmiştir. 1925 yılında Komintern’e girdiğini belirtmiş, “kimin tavsiyesiyle” sorusuna “partimin yetkili temsilcisiyim” cevabını vermiştir. Siyasi mahkumiyet olarak ilk defa 1923 yılında Mayıs ayında komünist ajitasyon nedeniyle tutuklandığını, Ağustos 1925’te Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 15 yıl hapis cezasına mahkum edildiğini açıklamıştır. 1914-1919 yılları arasında Çanakkale Askeri Hastanesi’nde hekim olarak çalışmıştır. Annesine, küçük kız kardeşine, karısına ve kızına olmak üzere dört kişiye bakmakla yükümlü olduğunu, bunların bir kısmının İstanbul’da bir kısmının yanında (Moskova) bulunduğunu ifade etmiştir. Örgüt adı Bekir, soyadı Ferdi’dir.⁴²

Şefik Hüsnü Rusya Komünist Partisi’ne (RKP) üyelik başvurusunda bulunduğu 1926 yılında kendi biyografisini de kaleme almıştır. Orduda bulunduğu yıllarda genç asker ve subaylar arasında devrimci Marksizm propagandası yaptığını iddia etmektedir. Kendi anlatımına göre 1919 başlarında bir dizi genç aydın ve işçinin katkılarıyla, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası adıyla bir legal siyasi parti kurmuş, aynı yıl Türkçe ilk devrimci Marksist dergi olan “Kurtuluş” dergisini yayınlamaya başlamıştır. Söylediğine göre bu partinin içinde 3. Enternasyonal grubu” adıyla bir illegal grup oluşturmuş, bu grup 1922 yılında komünist Enternasyonal’in 4. Kongresi kararıyla, Türkiye Komünist Fırkası, Komünist Enternasyonal seksiyonu adını almıştır.⁴³

⁴² Der. Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü Deymer Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları**, TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010, s.27

⁴³ Komintern 4. Kongresinin bir Teşkilat Bürosu kurarak İKG ile THİF’nın birleşmesi talimatını verdiğini yukarda görmüştük. Bu geçiş sürecinde galiba hem Şefik Hüsnü hem Salih Hacıoğlu

1920'den itibaren fiilen yönettiği partinin genel sekreterliğini üstlendiğini, 1921'de *Aydınlık*'ı (legal komünist yayın), 1923'te Vazife'yi (legal siyasi gazete), 1924'te [1925'te] haftalık *Orak-Çekiç* (komünist işçi organı) kurduğunu yazmıştır.

1923 Mayıs ayında bir işçi gösterisi düzenlemekten ve devrimci bir bildiri dağıtmaktan haftalarca hapiste kalmış, 1 Mayıs 1925 vesilesiyle bir broşür yayınlanması nedeniyle de, Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu otobiyografide 1924 yılında KEYK üyesi seçildiğini yazdıysa da bu doğru değildir. 1924 yılında Komintern Yürütme Komitesi'ne değil Kontrol Komisyonu'na üye seçilmişti. Yürütme Komitesine 1928 yılında seçildi.⁴⁴

Kurtuluş dergisinin ilk sayısı 1 Mayıs 1919 tarihinde Berlin'de, orada okumak veya çalışmak amacıyla bulunan Türkiyeliler tarafından yayınlanmıştı. Berlin'de Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'ni kuran bu çevre *Kurtuluş* dergisini de yayınlamıştı. Derginin künyesinde “*Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Organıdır*” ibaresi yer almıştı. İstanbul'da Eylül 1919 ile Şubat 1920 arasında beş sayı daha yayınlandı. Şefik Hüsnü derginin üçüncü sayısında yazmaya başlamıştı. İstanbul Komünist Grubu tarafından Komintern II. Kongresine delege olarak seçilen ancak oraya yetişemeyerek Bakü'ye yönelen ve Bakü'de yeni kurulan TKF MK'ne seçilerek Mustafa Suphi ile birlikte Türkiye'ye gelen ve Trabzon'da öldürülen Hilmi oğlu (Arap) Hakkı ve Ethem Nejat da derginin yazarları arasındaydı.

Almanya'dan gelen bu gruba Almanya'daki Spartakist ayaklanmasına katılmış olmaları nedeniyle Türk Spartakistleri denilmiştir. Ethem Nejat ve (Arap) İsmail Hakkı 1920 yaz başında Komintern II. Kongresine katılmak üzere Rusya'ya gitmişlerdi. Ethem Nejat Bakü'de Mustafa Suphi ile buluşarak onunla birlikte Türkiye'ye gelmişti. Vehbi Sarıdal, Vedat Nedim Tör, Nurullah Esat Sümer, Mümtaz Fazlı Taylan, Sadık Ahi (Eti), Baytar Ali Cevdet, Nafi Atuf Kansu, Lem'i Nihat, Ressam Namık İsmail bu Spartakistlerden bazılarıydı. Vehbi Sarıdal Ankara'ya

kendilerini “en yetkili kişi” sayma eğiliminde olmuşlardır. Komintern ile yazışmalarında böyle bir eğilim görüyoruz. Ş. Hüsnü buradaki anlatımında Ankara THİF'ni adeta yok saymaktadır.

⁴⁴ Der. Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü Deymer**, s. 30 57. Sayfadaki otobiyografisinde doğrusunu yazıyor.

geçip Ticaret Umum Müdürü olarak atanıncaya kadar TİÇSF'nın genel başkanlığında bulundu. Vedat Nedim Tör ve Ali Cevdet TKP yöneticileri oldular.⁴⁵

Nazım Hikmet ve Va-Nu 1921 yılında milli mücadeleye katılmak amacıyla Ankara'ya geçmeye çalışırken, İnebolu'da bekledikleri günlerde, yine Ankara'ya gitmek üzere İnebolu'da izin bekleyen bu Spartakistlerden sonradan CHP milletvekili olan Sadık Ahi, sonradan CHP Genel Sekreteri olan Nafi Atuf Kansu, yine CHP milletvekili olan Vehbi Sarıdal'la karşılaşmışlar, ilk teorik sosyalizm eğitimini onlardan almışlardı. Va-Nu, Nazım'ın bunlardan ne kadar etkilendiğini anılarında uzun uzun anlatır.⁴⁶

1946 yılında Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisi'ni (TSP) kurmasından hemen sonra Şefik Hüsnü de Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurmuştu. Her iki parti de o yılın sonunda kapatıldıklarında Şefik Hüsnü'nün evinde yapılan aramada kendi yazdığı, otobiyografik bir metin bulunmuştu. Bu otobiyografide Şefik Hüsnü Almanya'dan gelen grupla nasıl tanıştıklarını ve Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı (TİÇSF) nasıl kurduklarını da anlatıyordu. Anlattığına göre, ressam Namık İsmail'in Beşiktaş'taki evinde, 30 – 40 kişinin katıldığı toplantılar TİÇSF'nın kurulmasıyla sonuçlanıyor. Ankara'daki 'Halk İştirakiyun Partisi'ni Çerkes Ethem isyanını desteklediği için eleştiriyor ve bu yüzden kapatıldığını söylüyor. Kendi partisinin çok daha sağlam esaslara dayandığını söylüyor.⁴⁷

1.3.1. *Aydınlık Dergisi*

İstanbul komünist Grubu, 1920 yılının ilkbaharında Fransızca bir mühür yaptırmış ve antetli kağıt bastırmış olarak kurulmuş bulunuyordu. Mayıs sonunda Komintern'den II. Kongreye katılmak üzere seçecekleri delegeleri gönderme daveti aldılar. Ethem Nejat ve İsmail Hakkı bu nedenle Rusya'ya gönderilmişlerdi.

⁴⁵ Erden Akbulut-Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926 1. Cilt 1919-1923**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s. 48-50

⁴⁶ Vâlâ Nureddin (Va-Nû), **Bu Dünya'dan Nazım Geçti**, İlke Kitap, İstanbul, 1995, s. 67 vd.

⁴⁷ Der. Rasih Nuri İleri, **Kırklı Yıllar-5**, Tüstav, İstanbul, 2006, s. 33

Hatırlanacağı üzere 1921 yılındaki III. Kongreye İstanbul'dan da Ankara'dan da gidebilen olmamıştı. Moskova'da Komintern'in III. Kongresi yapılırken (22 Haziran-12 Temmuz 1921) İstanbul'daki çevre *Aydınlık* dergisini çıkarmaya başlamıştır. *Aydınlık*, İstanbul Komünist Grubu'nun legal organı niteliğindeydi. Siyasi yazıları ağırlıklı olarak Şefik Hüsnü yazıyordu. 1 Aralık 1921'de çıkan 6. sayısından sonra İngiliz sansürü tarafından kapatılmış, 7. sayısı 20 Temmuz 1922'de çıkmıştır.⁴⁸

Bu sırada İKG Komintern'le doğrudan ilişki kurmak amacıyla Baytar Ali Cevdet'i Moskova'ya yolladı. Ali Cevdet 1921, yılının son aylarından 1922'nin Nisan-Mayıs aylarına kadar Moskova'da kaldı. Ali Cevdet'in Komintern'e sunduğu 6 Kasım 1921 tarihli raporda Berlin'den başlayarak İKG'nun oluşumu uzun uzun anlatılmıştır. Ali Cevdet, özellikle Almanya'daki devrime katılmış olmalarını vurgulayarak, daha Komintern kurulmadan önce komünist bir grup olduklarına dikkat çekmiştir.

Raporun en önemli yanı, İKG'nun Komintern'den kendilerini Türkiye'nin tek temsilcisi olarak tanıyıp kabul etmelerini talep etmesidir. Raporda THİF'nden hiç söz edilmediği gibi, "Bakü Teşkilat" çok ağır bir dille eleştiriliyordu.⁴⁹

Mustafa Suphi grubu Türkiye'ye gitmek üzere yola çıkarken Bakü'de ikisi MK üyesi olmak üzere dört kişilik bir Harici Büro bırakılmıştı. Mart 1921'deki Türk-Sovyet Dostluk Anlaşması ve Ekim 1921'deki Kars Anlaşması gereğince TKF'nin Sovyetlerdeki resmi varlığının sonlandırılması gerekiyordu. Nisan ayında TKF Harici Bürosu lağvedilerek yerine üç kişilik bir TKF Teşkilat Bürosu kuruldu. Aralık ayında Teşkilat Bürosu da kendini feshederek Gürcistan Komünist Partisi içinde bir seksiyon haline getirildi. Böylece Mustafa Suphi'nin kurduğu TKF fiilen son bulmuş oldu.

Şefik Hüsnü'nün ifadesine göre 1922 yılı sonundaki Komintern dördüncü kongresinde alınan bir kararla İstanbul komünist grubunun adı Komünist

⁴⁸ Erden Akbulut-Mete Tunçay, *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926 1. Cilt 1919-1923*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s. 67

⁴⁹ Erden Akbulut-Mete Tunçay, *İstanbul Komünist Grubu'ndan...* s. 129

Enternasyonal'in seksiyonu olarak Türkiye Komünist Partisi şeklinde değiştirildi.⁵⁰ 1920-1925 yılları arasında Şefik Hüsnü partinin MK üyesi ve sekreteri olarak çalışmıştır. Bu dönemde daha çok yayın ağırlıklı bir faaliyet yürütüldüğünü görüyoruz. *Aydınlık* dergisinin yanı sıra *Vazife* ve *Orak-Çekiç* gazeteleri de bu dönemde yayınlandı.

Dönemin en önemli etkinliklerinden bir de 1 Mayıs kutlamaları idi. 1922 yılında bu konuda yasal bir bildiri yayınlanmış ve Şefik Hüsnü Kâğıthane'de beş-altı bin kişinin bulunduğu 1 Mayıs mitinginde bir konuşma yapmıştı.⁵¹

1923 1 Mayıs toplantısı Türk Mürettibin Cemiyeti'nin merkezinde yapıldı. Toplantıda Şefik Hüsnü, TİÇSF kâtip-i umumisi olarak bir konuşma yapmış, konuşmasında İzmir İktisat Kongresi'nde Türk Amele Grubu tarafından kongreye kabul ettirilen esasların bu seneki işçi sınıfının talepleri olarak kabul edilmesini önermiştir. Bu esaslar okunarak kabul edilmiştir.

Şefik Hüsnü'nün yukarıda otobiyografisinde söz ettiği ilk tutuklanması da bu 1 Mayıs dolayısıyla olmuştur. *İleri* gazetesinin 25 Mayıs 1923 tarihli haberine göre TKP Merkez Heyeti 1 Mayıs dolayısıyla bir bildiri basıp dağıtma kararı almış, ancak bildiri dağıtılamadan yakalanmıştır. Komünistlik faaliyeti ve dolayısıyla taklib-i hükümet suçlamasıyla savcılığa sevk edilenler şunlardır: Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celal, Cevdet, Kulaksızzade Hamdi, [Ali] Cevdet, Hasan Ali, Samih, Vasıf, Hacı Maksut oğlu Bedros, Agop Efendiler, Vatman Hasan ile Yakup, Haşim Efendiler.⁵²

Dava, Hıyanet-i Vataniye Kanunu (HVK) çerçevesinde İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmeye başlandı. Mahkeme 6 Haziran'da, kanunun İstanbul'da usulüne uygun olarak yayınlanıp ilan edilmediği gerekçesiyle tahliye kararı verdi. Her ne kadar mahkeme devam etti ise de Şefik Hüsnü, kaleme aldığı otobiyografide hükümetin Lozan Anlaşmasının imzalanması dolayısıyla siyasi mahkûm ve sanıkları affettiğini (affetmek zorunda kaldı diyor) ifade ediyor. Demek ki Ankara

⁵⁰ Der. Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü Deymer**, s. 32

⁵¹ Erden Akbulut-Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan...** s. 137

⁵² **A.g.e.**, 272

hükümetinin *Aydınlık* çevresine yönelik bu ilk teşebbüsü hafif bir şekilde atlatılmıştır.⁵³

1.3.2.1925 Akaretler Kongresi

1925 yılı hem TKP tarihi açısından hem de Türkiye siyasi tarihi için bir dönüm noktası oluşturuyor. Şubat ayında Beşiktaş Akaretler’de, Şefik Hüsnü’nün evinde TKP Kongresi toplandı. Kongrede Komintern temsilcisi de hazır bulunuyordu.

Bu sıralarda Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay gibi muhaliflerin kurduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası örgütlenme çalışmalarına devam ediyordu.

Mart ayında Şeyh Sait ayaklanması patladı. Fethi Okyar istifa ederek yerine İsmet İnönü hükümeti kuruldu ve Takrir-i Sükûn kanunu çıkarıldı. Bütün muhalif yayın organları, komünist gazete ve dergiler kapatıldı. TKP’lilere yönelik bir tutuklama dalgası başladı ve Ankara İstiklal Mahkemesi’ne sevk edildiler. Moskova’da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi’nde (KUTV) öğrenim görerek 1924 yılında Türkiye’ye dönmüş olan Nazım Hikmet ve Şefik Hüsnü kaçmayı başardılarsa da gıyaben ceza almaktan kurtulamadılar. Bu tarihten sonra TKP tamamen yeraltı çalışmasına yönelmek zorunda kaldı.

1925 Akaretler Kongresi’ne katılanlardan biri 1946 yılında Türkiye Sosyalist Partisi içinde Esat Adil’le birlikte çalışmış olan Mustafa Börklüce idi. Parti çevrelerinde Sarı Mustafa veya sadece Börklüce olarak tanınırdı. Kendisi de TKP’li olan İbrahim Topçuoğlu, Börklüce’nin Mustafa Suphi ile birlikte (Rusya’da) TKP’nin ilk kurucu komitesinde yer alan yedi kişiden biri olduğunu öne sürmektedir. Topçuoğlu’na göre 1925 kongresini bu yedi kişiden Börklüce Mustafa ve Ali Rıza Keskin 1924 sonlarında Rusya’dan İstanbul’a gelerek toplamışlar, Şefik Hüsnü’yü de onlar genel sekreter yapmışlardır.

⁵³ Der. Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü Deymer**, s. 57

Ali Rıza Keskin'in İbrahim Topçuoğlu'na anlattığına göre 1925 kongresinin kararı Moskova'da verilmişti. 1924 yılının Haziran ayında Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal Rusya'ya gitmişler, Radek ve Komintern yöneticisi Manuilski ile görüşmüşler, Mustafa Suphi'nin ölümünden sonra Rusya'da kalan Türk komünistleri ile tanışmışlardı. Radek Türk komünistlerine şu talimatı vermişti: "Tertibatınızı alın, kongrenizi yaparak Sekreteri seçin ve programınızla birlikte gelin, kaydınızı yenileyelim."

Ali Rıza Keskin'in anlatımına göre en az bir sene KUTV'da eğitim görmüş, dolayısıyla biraz bilinçlenmiş kişiler Türkiye'ye gönderilecekler, son olarak da Börklüce Mustafa ve kendisi Türkiye'ye gelerek Komintern'in isteği kongreyi toplayacaklar, yeni MK'ni ve genel sekreteri seçeceklerdi. KUTV'dan gönderilenler olarak şu isimleri sayıyor: Nâzım Hikmet, Şevket Süreyya ve eşi, Vâlâ Nurettin, Hamdi Alev (Şamilov), Kâzım Kip (Vanlı Kâzım), Laz İsmail (Mara), Hüsamettin Özdoğu (Aziz), Börklüce Mustafa ve kendisi.⁵⁴

Bu isimlerden ikisi, Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu 1946 yılında Türkiye Sosyalist Partisi'nde Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun yanında yer aldılar. O tarihte Nâzım Hikmet ve Hamdi Alev (Şamilov) cezaevindeydi.

Kongreye katılanlardan biri olan Mustafa Börklüce kongrenin ayrıntılı bir anlatımını da yapmıştır. Börklüce Kongreye katılanların isimlerini dört ayrı grup olarak şöyle sayar: Türkiye Komünist Partisi 1. Kongresinden gelenler: Ali Rıza Keskin, Mustafa Börklüce, Dr. Şefik Hüsnü Değmer (Listeden seçilmiş), Sadrettin Celal Antel, Salih Hacıoğlu; Moskova Şark Üniversitesi'nden gelenler: Nâzım Hikmet Ran, Hüsamettin Özdoğu, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Mara (Laz İsmail), Kazım Kip (Vanlı Kazım), Hamdi Alev (Şamilov); İşçi kesiminden gelenler: Dr. İhsan Özgen, Faik Usta, Abdülkerim Soyka, Elektrikçi Nuri, Seyfettin Osman;

⁵⁴ KUTV, Moskova'da bulunan ve 1921-1938 yılları arasında faaliyet gösteren Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nin Rusça adının kısaltılmış haliydi. KUTV, Özellikle Asya ülkelerinden, ama bununla sınırlı kalmayarak dünyanın dört bir yanından gelen öğrencilere, Marksizm-Leninizm çerçevesinde akademik eğitim vermek amacıyla kurulmuştu. Verilen dersler arasında Rusça, matematik, fizik, kimya, coğrafya, biyoloji, ekonomi politik, tarih ve Marksizm vardı. Bknz.

Aydınlık grubundan gelenler: Vedat Nedim Tör, Hasan Ali Ediz, Baytar Ali Cevdet (Fahri), Mehmet Vehbi, Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı).

1946 yılında TSP kurulduğunda Nâzım Hikmet cezaevindeydi. Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu Şefik Hüsnü'ye karşı Esat Adil'in yanında yer aldılar. Partinin ve sendikaların örgütlenmesinde görev alıp partinin yayın organı niteliğindeki gazete ve dergilerde yazılar yazdılar. Nâzım Hikmet de günümüzde çok iyi bilinen bazı şiirlerinin ilk hallerini Esat Adil'in çıkardığı dergilere göndermişti.

Mustafa Börklüce'nin iddiasına göre Bakü Kongresi'nde hazırlanan programı ve kongrenin diğer evrakını kendisi getirip Şefik Hüsnü'ye vermişti. Kongrede bu program okundu ve sadece bir maddesi kaldırılıp yeni bir madde yazılmak suretiyle aynen kabul edildi. Yapılan teklif üzerine kongreye katılan 21 kişi Merkez Komite üyesi olarak kabul edildi ve Şefik Hüsnü Genel Sekreter olarak seçildi. Yedi kişilik bir İcra Komitesi oluşturularak komite sekreterliğine de Vedat Nedim Tör seçildi. Mustafa Börklüce ve Ali Rıza Keskin Türkiye dâhilindeki örgütlerin kontrol ve denetim sorumluluğuna getirilirken, Hüsamettin Özdoğu, Laz İsmail ve Hasan Ali Ediz Moskova Harici Bürosu olarak görevlendirildi. Hikmet Kıvılcımlı gençlik, Şevket Süreyya ise yayın işleri sorumlusu oldu. *Aydınlık* dergisinin yanı sıra Şevket Süreyya'nın sorumluluğunda *Orak – Çekiç* dergisi ve Bursa'da *Yoldaş* gazetesi yayınlanmaya başladı.⁵⁵

Başka bir kaynak 1925 Akaretler kongresinden sonra 11 kişilik bir MK oluştuğunu öne sürmektedir.⁵⁶ Farklı isimler ve sayılar olsa da, bu kongre ile ilgili herhalde tartışılmayacak tek gerçek, Şefik Hüsnü'nün TKP Genel Sekreteri olarak seçildiği ve kongre kararları ile parti programını Komintern'e götürerek gerekli işlemleri yaptırmak konusunda kendisine yetki verildiğidir.

⁵⁵ İbrahim Topçuoğlu, **Neden İki Sosyalist Partisi 1946 T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960 I. Kitap**, İkinci Basım, Kendi Yayını, s. 9. İbrahim Topçuoğlu, Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu TKP kadroları olup 1946 yılında Esat Adil'in liderliğindeki Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) içinde yer aldılar. Topçuoğlu'nun 1946 yılında kurulan sosyalist partileri Şefik Hüsnü karşıtı bir açıdan ele aldığı bu kitabından çalışmamızın son bölümünde ayrıntı olarak söz edeceğiz.

⁵⁶ Erden Akbulut-Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926 2. Cilt 1924-Mart 1926**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013, s. 226

1925 kongresi öncesinde hazırlanarak kongreye sunulan bir bilgi notuna göre TKP'nin o tarihte toplam 300 üyesi mevcuttur. Aday ve sempatizanlarla birlikte bu sayı 500 olmaktadır. Mevcut seksiyonlar, yani örgütlü olunan yerler şöyle sayılmıştır: Ankara, İzmir, Edirne, Eskişehir, Balya, Zonguldak, Adana ve Bursa. İstanbul'da 25, taşrada 27 olmak üzere toplam 52 hücre örgütü vardır.

1925 yılında Balıkesir Balya'da TKP'nin bir örgütünün olması ilginçtir. Burası bir maden-madenci kasabasıydı ve yaklaşık on yıl sonra maden işçileri büyük bir grev ve yürüyüş örgütlediler. Esat Adil Müstecaplıoğlu o sırada Balıkesir'de *SAVAŞ* gazetesini yayınlamaktaydı ve bu grevi destekledi. Sonraki bölümde ele alacağız.

1.3.3. Takrir-i Sükûn Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri

1924 yılının son ayları siyasal olarak büyük çalkantılara sahne olmuştu. Halk Fırkası içinde Rauf Orbay, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy liderliğinde bir muhalefet grubu oluşmuştu. Bu durum parti içinde büyük bir gerilim kaynağı haline gelmişti. Aynı zamanda İngiltere ile yaşanan Musul krizi de giderek tırmanmaktaydı. Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy'un aynı zamanda general ve Ordu Müfettişi olmaları ordunun da bu siyasi krizin içine çekilebileceği endişesi uyandırıyor. 12 Ekim'de Mustafa Kemal'in verdiği bir kanun değişikliği önerisiyle subaylık ve mebusluğun bir arada olamayacağına karar verildi. Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy askerlikten istifa ettiler.

Adında 'Cumhuriyet' kelimesinin yer aldığı bir muhalefet partisinin kurulacağı haberlerinin yoğunlaşması üzerine Halk Fırkası 10 Kasım 1924 tarihinde adını Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirdi. Bir hafta sonra, 17 Kasım 1924 günü Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) Dâhiliye Vekaleti'ne resmen başvurarak kuruldu. Dört gün sonra İsmet (İnönü) başbakanlıktan istifa etti ve yerine Fethi (Okyar) hükümeti kuruldu.

13 Şubat 1925'te Şeyh Sait ayaklanması başlıyor. 25 Şubat'ta ayaklanma mecliste görüşülüyor ve Doğu illerinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan ediliyor. Bu önlemler yetersiz kalınca 4 Mart 1925 günü İsmet (İnönü) yeniden başbakanlığa

getiriliyor ve aynı gün Takrir-i Sükûn Kanunu isimli bir kanun Resmi Gazete’de yayınlanıyor.⁵⁷

578 sayılı Takrir-i Sükûn Kanunu üç maddelik bir kanundur ve bütün hikmeti de birinci maddesindedir:

“İrticaa ve isyana ve memleketin nizam-ı içtimaisini ve huzur ve sükunu ve emniyet ve asayişini ihlale bâis bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, reis-i cumhurun tasdikile re’sen ve idareten men’e mezundur

İşbu ef’al erbabını hükümet istiklal mahkemesine tevdi edebilir.”

İkinci maddesi kanunun iki sene yürürlükte kalacağını ve üçüncü maddesi de kanunun yürütülmesinden İcra Vekilleri Heyeti’nin sorumlu olduğunu söylüyordu.⁵⁸

6 Mart 1925’te *Orak-Çekiç* ve *Aydınlık* kapatıldı. Baskınlar, aramalar ve tutuklamalar başladı. Ankara İstiklal Mahkemesi’ne getirilen sanıklar “komünistlik teşkilat ve propagandası yapmak suretiyle emniyet-i dâhiliyeyi ihlal ve binnetice şekl-i hükümeti tağyire matuf ef’al ve harekâtta bulunmak” suçlamasıyla yargılandılar. 12 Ağustos 1925 tarihli kararlar sanıklar şu cezalara çarptırıldılar: İbrahim Hilmi, Şevki, Elektrikçi Nuri, Sadrettin Celal, Sami ve Nuri Haydar yedişer sene; Abdi Recep, Şevket Süreyya, Eczacı Vasıf, Dr. Teğmen Mümtaz, tıp öğrencilerinden Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı) ve Süleyman Neşati onar sene, halen kaçak durumdaki Dr. Şefik Hüsnü, Cevdet, tıp öğrencisi Âli ve Nâzım Hikmet yokluklarında on beşer yıl kürek cezasına.

Nâzım Hikmet bir süre İzmir’de saklandıktan sonra, Ağustos ayında İstanbul üzerinden Moskova’ya gitti. Bu, Nâzım’ın Moskova’ya ikinci gidişi oldu. Dr. Şefik Hüsnü de Nisan ayında önce Almanya’ya, 1925 sonlarında da Moskova’ya gitti. Moskova’da Komintern bünyesinde çalışıp, KUTV’da öğretmen olarak Türkiye’den gelen gençlerin eğitimiyle ilgilendiler.

⁵⁷ Olayların kronolojisi için Bknz. Erik Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Çev. Gül Çağalı Güven, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 191-193

⁵⁸ **Resmi Gazete**, 8 Şaban 1343 – 4 Mart 1341, Sene 3, Numara 87

1 Mart 1926'da Meclis'te yeni bir Ceza Kanunu kabul edildi. Yeni kanunda, İstiklal Mahkemesi'nin 1925 yılındaki cezaları verirken dayandığı kanun maddelerinde öngörülen cezalar hafifletilmişti. Bu sayede tutuklu bulunanlara da tahliye yolu açılmış oldu.⁵⁹

Böylece Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sol-komünist hareketler ve örgütlerin legal - yarı legal olarak faaliyet gösterebildikleri 1910-1925 arasındaki on beş yıllık dönem sona erdi. TKP bu tarihten sonra tamamen yer altı çalışmasına çekildi. Kitleselleşemediği gibi, grupların, hiziplerin, kişilerin birbirleri ile mücadele ettiği dar bir yer altı grubuna dönüştü. Az sayıdaki kadroları, örgütleri ve yayınları-bildirileri sık sık polis operasyonlarına maruz kaldı ve açığa çıkarıldı. Bu durum, 1945-1946 yıllarına kadar devam etti.

1.3.4.TKP'nin 1926 Viyana Konferansı ve Kemalizm Tartışmaları

1925 tutuklamalarından ve Şefik Hüsnü'nün yurt dışına çıkmasından sonra Türkiye'de partinin başında Asım kod adını kullanan Vedat Nedim TÖR bulunuyordu. Şefik Hüsnü ve Komintern, partinin bir an önce toparlanması ve yeni koşullara uyum sağlaması için bir konferans toplanmasına karar verdiler. Konferansın önce Moskova'da toplanması planlandıysa da Türkiye'deki kadroların Sovyetler Birliği'ne gitmelerinin zor olacağı düşünülerek Konferansın Viyana'da toplanmasına karar verildi.

Tutuklamalar sonrasında Türkiye'deki Merkez Komitesi dört kişiden oluşuyordu. Bunlar, sekreter olarak Asım (Vedat Nedim Tör), Edirneli Faik, Hemşinli Mahmut ve Salih Hacıoğlu idi.⁶⁰

⁵⁹ Atilla Coşkun, *Siyasal Yaşamından Kesitlerle Nâzım'ın Davâları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 26-29

⁶⁰ Erden Akbulut-Mete Tunçay, *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926 3. Cilt Mart 1925-Mayıs 1926*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013, s. 166

Şefik Hüsnü konferans hazırlıklarıyla ilgili olarak “TKP MK’ya” hitabıyla Türkiye’ye gönderdiği mektuba partinin illegal cihazının yeniden örgütlenmesi ve güçlendirilmesi göreviyle karşı karşıya bulundukları vurguluyordu.⁶¹

Türkiye’den katılacak delegeleri 12 kişi olarak öneren Şefik Hüsnü mektupta bunları isimlerini de yazarak tek tek sayıyor. Buna göre Viyana’ya beklenenler şunlardır: Parti sekreteri Asım, İşçi hareketinden bir temsilci, gençlikten bir temsilci ve Ankara, Eskişehir, Balya, İzmir, Adana, Samsun-Tokat, Edirne, Trabzon ve Bursa’dan birer temsilci ile işçi gençlik temsilcisi. 100 lira tren bileti ve 100 lira da yolculuk masrafları olmak üzere kişi başına 200 lira ve toplamda üç bin lira para gönderildiğini ve konferansın 3-4 gün sürmesinin planlandığını da aynı mektuptan öğreniyoruz. Yeri gelmişken şunu belirtelim; TKP’nin bütün masrafları, seyahat, pasaport, yayın, sağlık, maaş, hatta bazen aile yardımı da olmak üzere bütün masrafları Komintern tarafından karşılanıyordu. Komintern belgeleri arasında bunun yüzlerce örneği mevcuttur.

Konferansın 27 Mayıs 1926 tarihli birinci gün zabıtlarından katılımın çok sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’den biri sekreter Vedat Nedim Tör, diğerleri Şamil ve Mehmet olmak üzere sadece üç kişinin katılabildiği görülüyor. Yurtdışından B. Ferdi (Şefik Hüsnü), Halim (Hasan Ali Ediz) ve Nazım Hikmet olmak üzere üç kişi katıldığına göre konferans sadece altı kişiyle toplanmış oluyor.

TKP’nin Kemalizm konusunda çok önemli bir açmazı vardı, o da bütün bu ele aldığımız yıllar boyunca, milli mücadele yıllarından ikinci dünya savaşının sonlarına kadar, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında çok yakın ve dostça bir ilişki bulunmasıydı. 1921 yılında imzalanan Türk-Sovyet dostluk anlaşmasından sonra 1925 yılında Türk – Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Andlaşması da imzalandı ve bütün bu yıllar boyunca yürürlükte kaldı.

Milli mücadele döneminde kurulan yakın ilişkiler Lozan Anlaşmasının imzalanmasından sonra da aynı yönde devam etti. Sovyetler Birliği de Türkiye de 1930’lı yıllara kadar Milletler Cemiyeti’nin (MC) dışında kaldılar. İki ülkenin de batı

⁶¹ Çev. Sinan Dervişoğlu, **Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı**, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 25

lkeleri ile sorunları vardı. Özellikle Lozan görüşmeleri sırasında batı lkelerinin Türkiye'ye karşı olan tutumları Türkiye'de güvensizlik yaratmıştı. Bunun zirvesi Musul meselesinin Milletler Cemiyeti'nde İngiltere lehine sonuçlanması oldu. 17 Aralık 1925 günü, MC Konseyi'nin Musul kararından bir gün sonra, Paris'te Türkiye-Sovyetler Birliği Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.

İki ülkenin batı ülkeleriyle yakınlaşma süreci de e zamanlı ve sorunsuz gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 1932 yılında MC'ne ye olmasından sonra SSCB de örgüte ye olmuştı. Kasım 1935'te 1925 antlaşması on yıllığına uzatılmıştır ve 1945 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁶² Bu bakımdan, görevi (diğer ülkelerde olduğu gibi) Türkiye'de bir komünist devrimin koşullarını hazırlamak olan Komintern ile, görevi Türkiye ile dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini sürdürmek olan Sovyetler Birliği Dııleri Bakanlığı arasında zaman zaman anlaşmazlıklar yaşandığı da olmuştur.

TKP, özellikle de Şefik Hüsnü, Komintern'in ikinci kongresinde alınan "emperyalizme karşı ulusal kurtuluş hareketlerini destekleme" kararına bağlı kaldı. TKP'nin bu tutumu genel olarak 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu'na kadar devam etti. 1926 Viyana Konferansı'nda Kemalizm konusunda Şefik Hüsnü ile Nâzım Hikmet-Vedat Nedim arasında küçük bir tartışmanın yaşandığını görüyoruz. Nâzım Hikmet, Türkiye'de başlangıçtaki göstermelik demokrasi ile sonraki diktatoryanın sebepleri nelerdir sorusunu ortaya atıyor. Şefik Hüsnü bunun genel bir mesele olduğunu, bu konuda henüz Avrupa'da da kesin bir fikrin oluşmadığını, bazı yerlerde nisbi bir demokrasi varken, bazı yerlerde faşist yönetimlerin hüküm sürdüğünü, Türkiye'deki durumun bunun yansıması olduğunu söylüyor. Tutanaklara göre Nâzım Hikmet kemalizmin başlangıçta halka göreli bir demokrasi vermesini derebeylik ile mücadelesine bağlıyor. Burjuvazi bu mücadeleyi kazandıktan sonra diktatoryasını kurar diyor. Bir de, burjuvazinin serbest rekabetten dolayı bir an için demokrasiyi vereceğini ama burjuvazinin iktidara yerleştikten sonra demokrasinin vaki olmadığını söylüyor.

⁶² Edip elik, **100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 89-90

Nâzım Hikmet bu sırada 24 yaşındadır. KUTV'daki Marksizm-Leninizm eğitimini bitireli iki yıl olmuştur. Keza o sırada 29 yaşında olan ve Berlin'de iktisat okuyarak iktisat doktoru unvanı almış olan Vedat Nedim de tartışmaya katılıyor. Vedat Nedim Berlin'deki öğrenciliği sırasında *Kurtuluş* dergisinde iktisat yazıları yazmış ve İstanbul'da *Aydınlık* grubu içinde yer almıştır. Vedat Nedim'in söylediklerinden anladığımıza göre TKP program taslağında CHF'nin işçi sınıfının rolünü dikkate almadığı yazılıdır. Oysa Vedat Nedim'e göre bu doğal bir sonuçtur. O, burjuvazi için irtica ne kadar tehlikeliyse, işçi sınıfının güçlenmesinin de o kadar tehlikeli olduğunu hatırlatıyor. Türk burjuvazisinin işçi sınıfını baskı altına almasının nedeninin, tek sömürü kaynağı olarak yerli işçi sınıfının olmasına bağlıyor. Bu gerçekler ortadayken, ileri sürülecek sloganlarla Kemalizmi ileriye götüremeyeceklerini, bunun bir illüzyon olacağını söylüyor.⁶³

Konferansta ve sonrasında hazırlanan raporla Türkiye'nin ekonomik ve sosyal durumu, CHF'nin sınıfsal dayanakları, köylülük, işçi sınıfı, gençlik, kadınlar gibi çeşitli konular ele alınarak değerlendirilmiştir. Nâzım Hikmet'in raporu ve önerisi üzerine haftalık bir illegal yayın çıkarılması da kararlaştırılmıştır. Örgütsel olarak 1925 yılında seçilmiş olan Merkez Komite üyeliklerinin devamına, Moskova'da bir Harici Büro oluşturulmasına ve başına Şefik Hüsnü'nün getirilmesine, parti genel sekreteri olarak Türkiye'de Vedat Nedim Tör'ün görevlendirilmesine karar veriliyor. Şefik Hüsnü aynı zamanda partinin Komintern nezdindeki temsilcisidir.

1.3.5. 1927 Tevkifatı ve Şefik Hüsnü'nün Yeniden Yurt Dışına Çıkışı

Viyana Konferansı'ndan sonra Moskova'da çalışmalarını sürdüren Şefik Hüsnü ile Türkiye'deki MK arasında anlaşmazlıklar yaşanması üzerine Şefik Hüsnü Komintern Yürütme Komitesi'ne (KEYK) başvurarak Türkiye'ye dönüp TKP yönetimine müdahale etmeyi talep etti. Talebinin kabul edilmesi üzerine 1927 yılının Ağustos ayında sahte bir kimlikle İstanbul'a geldi. Bir yandan mevcut MK ile

⁶³ Çev. Sinan Dervişoğlu, *Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı*, s. 50 vd.

görüşmeler yapıp eleştirilerini yöneltirken, diğer yandan İsmail Bilen ve Hüsamettin Özdoğu ile paralel bir yapı oluşturarak bir dizi faaliyete girişmiştir. Bu faaliyetlerin en önemlisi TKP adına bildiriler yayınlamak olmuştur. MK'nin bilgisi dışında yayınlanan bildiriler çerçevesinde önce birkaç işçinin tutuklanmasıyla başlayan soruşturma Vedat Nedim'e ulaştınca, Vedat Nedim paniğe kapılarak polise bütün parti belgelerini ve örgüt yapısını teslim ediyor. Şefik Hüsnü de Vedat Nedim ile buluşmak için Beyoğlu Mulatya pastanesine gittiğinde önceden önlem almış olan polis tarafından yakalanmıştır.⁶⁴

TKP açısından çok büyük tevkifat olmasına karşın 1928 davasında verilen cezalar düşüktür. O sırada henüz yakalanmamış olan İsmail Bilen Komintern'e gönderdiği bir mektupta olan biteni anlatmıştır. Vedat Nedim'in itirafları dışında polise birçok belgeler de verdiğini yazan İsmail Bilen, bu durumun Şefik Hüsnü'yü zor durumda bıraktığı kanısındadır. İsmail Bilen yargılama süreci için, *"Çok fena vaziyetteyiz. 'Taklib-i hükümet'le muhakeme ederlerse ağır cezalar göreceğiz. Etmezlerse ikişer sene falan yatağız"* değerlendirmesini yapmış, ancak cezalar onun beklediğinden çok düşük olmuştur.⁶⁵

Dava 13 Ocak 1928'de tamamlandı ve karar verildi. Şefik Hüsnü İstiklal Mahkemesi'nin verdiği bir yıllık cezanın yanı sıra 4 ay, Baytar Salih Hacıoğlu 4 ay, Şevket Süreyya Aydemir 3 ay, Hamdi Şamilof (Alev) 4 ay, Eczacı Vasıf 3 ay, Dr. Hikmet (Kıvılcımlı) 3 ay ceza aldılar. Keza o sırada dışarda bulunan Nâzım Hikmet 3 ay, Börklüce Mustafa 3 ay, Hasan Ali Ediz 3 ay, Hüsamettin Özdoğu, 4 ay, Laz İsmail (Bilen) 4 ay gıyabi hapis cezalarına çarptırıldılar.

Başta Şefik Hüsnü olmak üzere Türkiye'de bulunan TKP kadrolarının neredeyse tamamının tutuklu bulunduğu 1928 yılının Temmuz ayında Moskova'da Komintern'in 6. Kongresi toplandı. Kongre'de TKP delegesi Fahri (Ali Cevdet), Kuusinen tarafından hazırlanan tezler taslağındaki Türkiye analizine karşı çıkan bir konuşma yaptı. Türkiye'deki kapitalist gelişmenin Habeşistan, Trablusgarb, Arabistan gibi 4. tip ülkelerle aynı düzeyde görülmesine itiraz etti. Bu ülkelerin

⁶⁴ Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü...**, s. 33

⁶⁵ Der. Emel Seyhan Atasoy, **1928 TKP Davası**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2008, s. 151

henüz feodal gelişmişlik seviyesine bile ulaşmamış olduklarını, Türkiye’de ise belli bir endüstriyel gelişmenin yaşandığını, Türkiye’deki kapitalist gelişmenin 70-80 yıllık bir geçmişi olduğunu, İstanbul’da yüz bin, Anadolu’da beş yüz bin proleterin yaşadığını belirtti.

Tabii ki asıl mesele yine Kemalizm tartışmasıydı. Ali Cevdet, Kemalizmin işçi sınıfını beraber sömürebilmek için emperyalist sermayeyle işbirliği yapmak zorunda olduğunu, bu nedenle de emperyalizme boğun eğmek zorunda kaldığını, ülkenin bağımsızlığına ihanet etmekle kalmayıp, işçi sınıfını da amansız bir baskı altına aldığını ifade etti. Kemalist burjuvazinin artık karşı devrimci duruma geldiğini söyledi. Bu nedenle, işçi ve köylülerin Kemalizme karşı bir savaş cephesi kurması gerektiğini vurguladı.

E. H. Carr’a göre bu ‘uygunsuz’ konuşmayı kimse cevaplamadı ve tezlerin nihai metninde Türkiye sorunu anılmadı. TKP temsilcisi Kemalizme karşı savaş bayrağı açmak isterken, Komintern sessiz kaldı.⁶⁶

Daha da önemlisi, Ali Cevdet’in TKP içinde Kemalizm ve partinin izlemesi gereken yol hakkında fikir ayrılıklarının ortaya çıktığını ifade etmesidir. Parti içindeki bir grup, Türkiye’deki kapitalist gelişmenin anti-emperyalist nitelikte olduğunu, burjuvazinin bütün sınıfların temsilcisi ve bunların haklarının koruyucu olduğunu öne sürmektedir. Eğer bu değerlendirme kabul edilirse Kemalizme karşı politik bir mücadeleye girilmemesi, en fazla ekonomik alanda bir mücadele verilmesi gerekir. Bunun sonucu olarak da devrimci mücadele verecek bir önder partiye ihtiyaç olmamalıdır. Ali Cevdet bu grubun hatalı olduğunu düşünüyor. Ama diğer grup da burjuvazinin işçi sınıfına uyguladığı tedbirler karşısında umutsuzluğa düşerek anarşizme özgü hatalar ve eğilimler gösteriyor. Ancak kapitalizmin çok gelişmiş olduğu ülkelerde ortaya atılabilecek sloganlarla hareket ediyorlar. Yani, aşırı sol hatalar yapıyorlar. Diğer grup ise Ali Cevdet diğer grubu da şöyle tarif ediyordu:

⁶⁶ Mete Tunçay, **Türkiye’de Sol Akımlar- II (1925-1936)**, BDS yayınları, İstanbul, 1992, s. 59. Ali Cevdet’in konuşma metni aynı yerde, sayfa 163

Acaba Ali Cevdet bu tarifinde, TKP içinde ertesi yıl ortaya çıkacak olan Nâzım Hikmet grubunun muhalefetini mi kastediyor?

1.3.6. Şefik Hüsnü Komintern Yürütme Kurulu Üyesi

Komintern 6. Kongresi Şefik Hüsnü'yü cezaevinde olduğu halde KEYK üyeliğine seçti. Şefik Hüsnü 17 Nisan 1929'da tahliye oldu. Komintern'in talimatıyla Ağustos 1929'da Moskova'ya gitti. 1939 yılına kadar bir daha Türkiye'ye dönmedi.⁶⁷

1930-1933 yılları arasında Berlin'de G. Dimitrov'un başkanlığı altında KEYK Batı Avrupa Bürosu'nda (WEB) ve Anti-Emperyalist Liga'da görevlendirildi. Bu büro 1928 yılında kurulmuştu ve amacı KEYK ile Almanya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye gibi ülkelerin Komünist partileri, Komintern'in Batı Avrupa seksiyonları ile bağlantı sağlamaktı.⁶⁸

Şefik Hüsnü'nün Komintern nezdindeki gözden düşüşü bu görevlendirme ile başladı diyebiliriz. Önce 1931 yılının Aralık ayında Alman polisi Berlin'de Liga'nın kullandığı büroya bir baskın yapıyor. Şefik Hüsnü o sırada büroda değil ve polisler içerdeyken elinde çantasıyla büroya geliyor. Çantasında TKP'nin Türkiye'deki üyeleri hakkında bilgiler içeren mektuplar ve belgeler var. Bunların Alman polisi aracılığıyla Türk polisine ulaştırılması tehlikesi ortaya çıkıyor. Nitekim Türkiye'de büyük bir tutuklama dalgası başlıyor. Tutuklananlar arasında Şefik Hüsnü'nün çantasından mektubu çıkan, Komintern'in İstanbul'da bulunan temsilcisi Grete de bulunuyor.⁶⁹

Bunun üzerine Komintern Kontrol Komisyonu'nda Şefik Hüsnü hakkında gizlilik kurallarının ihlaliyle ilgili bir soruşturma başlatılıyor. Soruşturma mektuplar ve telgraflar aracılığıyla yürütülüyor. Karar 1932 yılının Mart ayında çıkıyor ve Şefik Hüsnü'ye “gizliliğe daha fazla uyması” talimatı veriliyor.

⁶⁷ Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü...**, s. 57

⁶⁸ **A.g.e.**, s. 34

⁶⁹ Margarete/Grete Wilde Almanya Komünist Partisi üyesiydi. Moskova'da Lenin Okulu'nda öğrenim gördü. Reşat Fuat Baraner ile evlendi. 1932'de Komintern temsilcisi olarak Türkiye'ye gönderildi. 1935 yılında R. Fuat ile bir erkek çocukları dünyaya geldi.

1933 yılının Mart ayında Şefik Hüsnü Reichstag yangını komplosu nedeniyle Berlin’de yeniden tutuklandı. Temmuz ayında Almanya’dan sınır dışı edilme kararıyla serbest bırakıldı. Önce Polonya’ya gitti.⁷⁰ Ağustos ve Eylül ayları içinde Avusturya, Çekoslovakya, Almanya ve İsviçre üzerinden Paris’e ulaştı. KEYK XIII. Plenumuna (tam üyeli toplantı anlamına gelir) davet edilmesi üzerine 3 Kasım 1933’te Moskova’ya ulaştı ve Doğu Sekreterliği’nde çalışmaya başladı.

1934 yılında Moskova’da TKP Dış Büro toplantısı yapıldı. Bu toplantıda Şefik Hüsnü TKP’nin Komintern nezdindeki temsilcisi olarak belirlenirken MK Teşkilat Sekreterliği’ne Reşat Fuat Baraner seçildi.⁷¹

1936 sonlarından itibaren Komintern nezdinde TKP ve Şefik Hüsnü’nün durumu tartışılmaya başlandı. Komintern Kadro Bürosu görevlisi Galcyan’ın 1937 yılının Nisan ayında “çok gizli” ibaresiyle hazırladığı bir raporda Şefik Hüsnü ile ilgili çok ağır eleştiriler yer alıyordu:

“TKP aktifleri onu sadık ve inançlı bir komünist olarak kabul etmektedir. Ama o çok kötü bir teşkilatçıdır, liberalizminden çekmektedir ki, onun müsamahakarlık döneminde TKP içinde partiye karşı muhalefet oluşmuş, bu gruba polis elemanları girmiş ve bunlar zamanla partiyi yıkımın eşiğine getirmiştir... Ferdi yoldaş için karısı önemli bir zayıf noktadır...”

Rapor, Şefik Hüsnü’nün legal işlerde görevlendirilmek üzere Türkiye’ye gönderilmesi tavsiye ile sona eriyordu.

4 Nisan 1937 tarihli bu rapordan on bir gün sonra Galcyan Ş. Hüsnü ile ilgili bir rapor daha yazdı. Bu ikinci raporda Ş. Hüsnü ile ilgili değerlendirmelerin daha da ağırlaştığını görüyoruz. Hatta, Almanya’da tutuklanmasının bile yeniden gündeme getirildiği görülüyor:

⁷⁰ Şefik Hüsnü 1914 yılında Paris yıllarından tanıştığı Polonya’lı Leokadya ile evlenmişti. 1915 yılında Ş. Hüsnü askerdeyken kızları Meryem doğdu. 1935 yılında Komintern için kaleme aldığı otobiyografide şöyle yazıyor: “1914 yılından beri evliyim. Eşim Sorbonnes’da (Edebiyat Fakültesi) öğrenci bir Polonyalıydı. Kendisi bir küçük burjuva ailesine mensuptur. Yaşamlarını memur olarak kazanan iki erkek ve iki kız kardeşi, ayrıca biri bir hekim, diğeri bir ziraatçi ile evli iki kız kardeşi vardır. Karım siyasetle uğraşmamaktadır. Erkek ve kız kardeşleri de apolitiktir.” **A.g.e.**, s. 55

⁷¹ Der. Erden Akbulut, **Dr. Şefik Hüsnü Deymer**, s. 53

“Onun Almanya’daki tutuklanma ve serbest bırakılma koşulları bizim KEYK organları tarafından araştırılmamıştır... Ferdi’nin karısı düşman etkisine hedef olabilir... Polyaçek yoldaş TKP’nin doğrudan ve dolaylı yönetiminin Ferdi’ye teslim edilmesinin uygun olmadığına işaret etmekte haklıdır...Ferdi işinde çok ağır biridir, en basit teşkilatçı yeteneğinden ve yığın çalışması alışkanlığından yoksundur, şöhret düşkünüdür, liberaldir, sekterdir ve geçmişte parti yönetiminde tekel iddialarında bulunmuş, böylece aktifleri kendinden uzaklaştırmıştır.. Ferdi’yi memlekete gönderme kararı kesinlikle doğrudur. Bu karar Ferdi’den legal edebi çalışmalarda yararlanma, partinin temsilcisi görevini daha etkin ve yetenekli bir yoldaş için boşaltma amacına ve nihayet bizzat Ferdi’yi Türkiye komünist hareketi kadrosu olarak koruma hedefine yöneliktir ki, Ferdi bu harekete filen katılmaktan neredeyse 1925 yılından beri uzak kalmıştır... ferdi ülkede partinin doğrudan teşkilat yönetimine bırakılmayacaktır. Bunu kendisi bilmektedir ve parti aktifi bu konuda uyarılmıştır.”

Aynı günlerde Şefik Hüsnü büyük bir sorunla daha karşı karşıya kaldı. Türkiye’de bulunan İsmail Bilen (MARAT) Moskova’ya polis takibi altında zor durumda bulunduğunu haber veren bir mektup yazmıştı. Bunun üzerine Reşat Fuat’ın (SITKI) ülkeye gönderilmesine karar verildi. Reşat Fuat 19 Mart günü Moskova’dan ayrıldı. Üç gün sonra Şefik Hüsnü İsmail Bilen’den bir mektup daha aldı. Bu mektupta polisin parti ilişkilerini çözdüğü, eğer gelirse Reşat Fuat’ın da tehlikeye düşeceği haber veriliyordu. Şefik Hüsnü bu mektubu gereken yerlere bildirmediği gibi, 16 Nisan’a kadar Fransa’da olan Reşat Fuat’ı da uyarmamıştı. Reşat Fuat’ın tutuklandığı haberi 13 Mayıs 1937 tarihli Türk gazetelerinden haber alındı. Bu sırada İsmail Bilen Moskova’ya ulaşmıştı. Bunun üzerine bir soruşturma daha başlatıldı. 13 Haziran 1937 tarihli soruşturma raporunda Şefik Hüsnü’nün “ağır bir ihmalde” bulunduğu belirtilerek “sert kınama” cezası ile cezalandırılması öneriliyordu. Bu soruşturmadan sonra Şefik Hüsnü’nün 1933 yılında Berlin’de tutuklanması ile karısının sosyal durumunun yeniden değerlendirmeye alındığı da anlaşılıyor.

Şefik Hüsnü ile ilgili olarak Komintern’in verdiği nihai karar şudur: Türkiye’ye gönderilmesi, Türkiye’ye vardıktan sonra yalnız legal işlerde çalışması, edebiyat propagandası yapması, örgütsel işlerle hiçbir şekilde ilgilenmemesi, partinin legal organlarıyla da illegal organlarıyla da ilişkide bulunmaması.⁷²

⁷² A.g.e., s. 74-77

Şefik Hüsnü 1937 yılının Temmuz ayı sonlarında Sovyetler Birliği'nden ayrıldı. Türkiye'nin Paris Konsolosluğu'ndan aldığı 5 Ağustos 1939 tarihli pasaport ile 1 Kasım 1939 günü Türkiye'ye döndü. Şefik Hüsnü'nün bu dönüş süreci ile ilgili olarak Fethi Tevetoğlu bir "söz verme" ve "korunma" sürecinin işlediğini öne sürmektedir. Şefik Hüsnü, ağabeyi Avukat Hakkı Değmer'e yazdığı (Fethi Tevetoğlu'nun yayınladığı) 12 Mart 1938 tarihli bir mektupta siyasetle militan bir tarzda uğraşmak veya hükümet aleyhine faaliyetlerde bulunmak niyetinde olmadığını söylüyordu. Bu durumun kendisinin komünizmden vaz geçmiş olmasına değil, dünyanın içinde bulunduğu koşullara ve hükümetin aldığı tutuma bağlıyordu.

Ş. Hüsnü 4 Nisan 1940 tarihinde hekimlik ruhsatını yeniden aldı ve Şişli'de hekimlik yapmaya başladı. Aralık ayında askere çağrıldı ve Sivas'a gönderildi. Mayıs 1941'de sağlık sorunları nedeniyle Ankara'ya sevk edildi ve 15 Eylül 1941'de terhis oldu. Yeniden hekimlik yapmaya başladı. Komintern kararına rağmen 1943 yılında TKP MK'ne alındı ve 1944 yılında Reşat Fuat'ın tutuklanması üzerine Politbüro üyesi oldu.

Zaten Komünist Enternasyonal, savaşın kritik bir döneminde, 1943 yılı ortalarında kendini feshetmişti. KEYK Prezidyumu 8 Haziran 1943 tarihli son toplantısında Komintern'in fesih kararını onayladı. İlişkiler sona erdirildi, organlar feshedildi, personel ve mallar tasfiye edildi. Stalin Komintern'in feshi konusunda yaptığı konuşmada Moskova'nın diğer ulusların iç işlerine müdahale ederek onları bolşevikleştirmeye çalışmak yönündeki suçlamasının Hitlerci bir propaganda olduğunu söylemişti. Komintern'in feshi, öyle olmadığını gösterecekti.⁷³

1.4. TKP'de Nâzım Hikmet Muhalefeti

Yeniden 1929 yılına dönmemiz gerekiyor.

TKP'nin 1928-1938 yılları arasındaki tarihini "Romantik Devir" olarak nitelendiren Aclan Sayılğan, bu dönemi partide sekreter olarak görev yapmış kişilere

⁷³ William Z. Foster, *Üç Enternasyonal'in Tarihi*, s. 411

göre inceleyeceğini belirterek, 1928 yılını Hüsamettin (Özdoğu) devri, 1929 yılını ise Nazım Hikmet devri olarak nitelendirmiştir.⁷⁴

Sayılğan'a göre Hüsamettin Özdoğu'nun oluşturduğu MK yetersiz görülerek yeni bir toplantı yapılmış, Nâzım Hikmet'in teşebbüsü ile Laz İsmail ve Mustafa Börklüce yeni bir MK oluşturmuşlar, bir yandan illegal çalışmalar sürerken, Nâzım Hikmet ve Laz İsmail legal alanda çalışmaya başlamışlardır.

Sayılğan'a göre Nâzım'ın illegal faaliyetten çok legal faaliyete önem vermesi parti içinde ve Komintern nezdinde hoşnutsuzluğa sebep olmuş, Hasan Ali Ediz Rusya'dan Türkiye'ye dönerek TKP'nin başına geçmiştir. Ediz, Nâzım Hikmet'i, Hamdi Şamilof'u ve Börklüce Mustafa'yı korkaklıkla itham etmiştir. Sayılğan, Hasan Ali Ediz'in yayınladığı bir bildiri ile Nazım Hikmet, Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu ve Hamdi Şamilof'un Komintern kararı ile TKP'den ihraç edildiklerini açıkladığını söylüyor. Sürecin çok daha karmaşık olduğunu aşağıda göreceğiz.

Bu anlatı 1929 yılında yaşananların bir boyutudur.

1946 yılında TSP kurulduğunda Nâzım Hikmet cezaevindeydi ama TKP içinde Nâzım Hikmet muhalefeti olarak bilinen hareket içinde Nâzım Hikmet'le birlikte yer almış olan kadrolardan en önemli ikisi, Mustafa Börklüce ile Hüsamettin Özdoğu Esat Adil'in yanındaydılar. Üstelik Şefik Hüsnü TSEKP'ni kurunca da onun yanına gitmeyip Esat Adil'in yanında kaldılar.

Hüsamettin Özdoğu 1929 yılında önce Nâzım Hikmet muhalefeti olarak bilinen hareketin içinde yer almış ama Komintern'in müdahalesinden sonra yeniden Şefik Hüsnü yönetimine dönmüştü. Fakat 1946 yılında Esat Adil'in yanında kaldı. Mete Tunçay Türkiye'de Sol Akımlar'ın ikinci cildinde Nâzım Hikmet muhalefetini

⁷⁴ Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)**, Hareket Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1972, s. 204

ele aldığı bölümde “1929 bölünmesinin izleri, 1946’daki iki sosyalist parti çatışmasında bile devam edecektir” diyerek bu duruma dikkat çekmiştir.⁷⁵

Yukarıda ele aldığımız Komünist Enternasyonal ve İçişleri Halk Komiserliği (NKDV) görevlisi Polyakov’un Şefik Hüsnü ile ilgili 1937 tarihli raporunda Nâzım Hikmet, TKP’ne ağır darbe vuranlar arasında sayılarak şöyle anılıyordu:

“Ferdî’nin (Şefik Hüsnü) TKP’deki bütün yöneticilik döneminde parti sistemli olarak (her yıl) polis tarafından ağır başarısızlığa uğratılmış, üstelik en ağır darbeleri parti açıkça Kemal tarafına geçen ŞEVKET Süreyya, VEDAT Nedim, AHMET Cevat, VALÂ Nurettin, NAZİM Hikmet gibi TKP liderlerinden almıştır.”

Komintern Kadro Bürosu görevlisi Galcyan’ın 15 Nisan 1937 tarihli Şefik Hüsnü ile ilgili raporunda Nâzım Hikmet çok daha ağır bir dille, düşmanın elinde maşa olmakla, düşmanlar tarafından partiyi yıkmak için kullanılmakla suçlanıyordu:

“Nâzım Hikmet SSCB’den Türkiye’ye 1924’te gitmiştir. 1925 yılında o SSCB’ye dönmüş ve 1928’de ikinci kez Türkiye’ye gitmiş, bu arada Ferdî’ye (Şefik Hüsnü S.G.) düşmanlık beslemiştir. Nâzım 1926 yılında, Viyana’daki parti konferansında MK aday üyesi seçilmiş, ama partide hiçbir zaman yönetici teşkilat işinde çalışmamıştır. O şairlik etmiş, propaganda yapmış, edebi çalışmalarda bulunmuş ve halk arasında büyük ün ve sevgi kazanmıştır. Parti yönetimine karşı grubunu Nâzım 1929 yılında oluşturmuş, bizzat Nâzım ve grubu saldırılarını en başta Ferdî’ye, sonra da onun yakın yandaşları bulunan ve yönetimde yer alan Fahri [Baytar Ali Cevdet] ile Halim’e [Hasan Ali Ediz] yöneltmiştir. Nazım’ın grubu polis unsurlarıyla dolu olmakla birlikte, aralarında sağlam unsurlar da bulunmuştur ki, bunlar daha sonra Nâzım’dan ayrılmış ve bugün partinin iyi aktifleri olmuştur Aydın [Zeki Baştımar], Ali [Dede Ahmet Fırıncı], Emin [Tornacı, Sekün], Klaven vb...) Nâzım ise düşmanın elinde maşa olmuş ve düşmanlar tarafından partiyi yıkmak için kullanılmıştır.”⁷⁶

⁷⁵ Mete Tunçay, A.g.e., s. 77

⁷⁶ Der. Erden Akbulut, Dr. Şefik Hüsnü Deymer, s. 61-62

Peki, bu duruma nasıl gelinmişti? Nâzım Hikmet'i TKP yayınlarında ve Komintern raporlarında “*düşmanın elinde maşa*” olmakla suçlamaya kadar varacak olaylar nelerdi ve kökenleri neydi?

Somut olarak yaşanan olay Nâzım Hikmet ve bazı Merkez Komite üyeleri ile bir grup partinin, 1929 sonbaharında Pendik'teki Pavli adasında yaptıkları bir toplantıya dayanıyordu. Bu toplantı, TKP içinde 1927 tevkifatından sonra Şefik Hüsnü yönetimine karşı oluşan tepkinin bir dışa vurumu gibi görünüyor. Fakat bu ayrışmanın kökenleri 1920 yılına, Bakü'deki Mustafa Suphi çizgisi ve kadroları ile İstanbul'daki TİÇSF, yani Şefik Hüsnü ayrışmasına kadar geriye götüren bulgular da var.

1926 Viyana Konferansı'nda Şefik Hüsnü ile Nâzım Hikmet arasında yaşanan tartışmaya yukarıda değinmiştik. Keza Komintern'in 6. Kongresinde TKP temsilcisi Ali Cevdet'in konuşması parti içinde bir ayrışmanın sürmekte ve derinleşmekte olduğunu da gösteriyordu. Türkiye'de 1927 tutuklamaları dolayısıyla cezaevine atılmış olan kadrolar yavaş yavaş tahliye edilirken, Şefik Hüsnü 1925 yılından kalan bir yıl cezayı da yatacağı için 1929 yılının Nisan ayına kadar cezaevinde kalacaktı.

Komintern, Şefik Hüsnü'nün cezaevinden çıkmasından sonra bir parti konferansı (veya kongresi) toplanması için MK'nin hazırlık yapmasını öneriyor. Bu koşullar altında Nâzım Hikmet ve İsmail Bilen hem parti kongresine katılmak hem partiye aktivite kazandırmak amacıyla Türkiye'ye geliyorlar. Pasaportsuz giriş yaparlarken 1928 yılının muhtemelen Temmuz ayının son günlerinde, Hopa'da yakalanıyorlar.⁷⁷

Nâzım Hikmet önce İstanbul'a getirildi, ardından Ankara'ya götürüldü. İki eski davası ve pasaportsuz giriş nedeniyle üç ay üç gün ceza aldı ve 1928 yılının Aralık ayının son haftasında tahliye edildi. 1929 başlarından sonbahara kadar olanları tam olarak bilemiyoruz. Bildiklerimiz, Mart ayında İzmir'den başlayan yeni bir tutuklama dalgasının İstanbul'a da ulaştığı; İsmail Bilen, Hikmet Kıvılcımlı,

⁷⁷ Atilla Coşkun, **a.g.e.**, s. 43

Hüsametdin Özdoğu gibi kadroların tutuklandığı, Nazım Hikmet'in bu dava dolayısıyla tutuklanmadığı, Mustafa Börklüce'nin kısa bir süre cezaevinde yattıktan sonra tahliye edildiğidir.

Haziran ayında Nâzım Hikmet *Resimli Ay* dergisinde "Putları Yıkıyoruz" kampanyasını başlatmış ve bu kampanya büyük ses getirmişti.

şefik Hüsnü Nisan ayında tahliye olduktan sonra Türkiye'den ayrılarak Ağustos ayında Moskova'ya ulaştı.

İşte tam bu günlerde Pendik/Pavli'de, şefik Hüsnü yönetimine muhalif olan, i lerinde Nâzım Hikmet'in de yer aldığı bir grup partili bir toplantı yaptılar. "Nazım Hikmet Muhalefeti", "Pavli Kongresi" veya "İşçi Muhalefeti" olarak anılan bir muhalif kanat bu toplantı ile resmiyet kazandı. Toplantıya Nâzım Hikmet'in yanı sıra Hamdi şamilof, onun karısı Emine, Fuat, Zeki Baştımaz gibi önemli isimler katılmıştır. Mete Tunçay'ın saptamasına göre bunlar toplam yedi kişidir.⁷⁸ Bunlara Mustafa Börklüce ve Vanlı Kazım'ı ekleyen kaynaklar da var.⁷⁹

Burada şunu belirtmekte yarar var. TKP'nin tarihi yakın zamanlara kadar anılardan ve anı aktarımlarından ibaretti. Parti içindeki çeşitli kanatlar geçmişte yaşanan olayları kendi perspektifleri doğrultusunda (kimi zaman öyle olduğuna inanarak, kimi zaman birilerini itibarsızlaştırmak amacıyla) eğip bükerek anlatır ve bunlar yayınlanırdı. Partinin bırakın üyelerini, MK  yeleri, hatta 'Genel Sekreterleri' üzerinde bile tam bir mutabakat söz konusu değildi. Yıllarca çok  nl  TKP kadroları olarak bilinen isimler, günün birinde "yok" ilan edilebilir, " yle biri hiç olmadı" şeklinde bir iddianın konusu olabilirlerdi. Bu durum son yıllarda Komintern arşiv belgelerinin yayınlanmaya başlamasıyla yavaş yavaş değişmektedir.

Dolayısıyla, Pavli toplantısı ile ilgili olarak da bu türden anlatılar mevcuttur. Pavli toplantısının içeriği, kimlerin katıldığı, Nâzım Hikmet muhalefedinin ne anlama geldiği konuları elbette önemli olmakla birlikte, çalışmamızın doğrudan doğruya konusu değildir. Bunları açıklığa kavuşturabilmek için ayrıntılı çalışmalar yapılması

⁷⁸ Mete Tunçay, **A.g.e.**, s. 76

⁷⁹ Hikmet Akgül, **a.g.e.**, s. 132

gerekir. Burada üzerinde durduğumuz ve araştırdığımız nokta, TKP içinde 1929 yılında ortaya çıkan Nâzım Hikmet muhalefeti ile 1946 yılında legal partileşme süreci sırasında ortaya çıkan TSP-TSEKP bölünmesinin bir ilgisinin olup olmadığı, bir bağlantı kurulup kurulamayacağıdır.

1929 yılında ortaya çıkan muhalefet hareketi, İstanbul kökenli Şefik Hüsnü liderliğindeki *Aydınlık* grubu ile, KUTV kökenliler arasında, Nâzım Hikmet, Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Şamilof, Laz İsmail (Marat) arasında yaşanıyor. Burada iki isim, Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu öne çıkıyor. Ama yeniden hatırlatıyorum, 1946 yılında Nâzım Hikmet ve Hamdi Şamilof cezaevindeydiler. Nâzım Hikmet 1946 yılında cezaevinde olmasaydı acaba yasal partileşme sürecinde nasıl bir rol oynayacaktı bilemiyoruz.

Pavli toplantısının sonuçlarını ve Nâzım Hikmet Muhalefetine Komintern nezdindeki yankılarını Komintern belgelerinden izlememizi olanaklı kılan bir belgesel çalışma 2002 yılında yayınlanmış bulunuyor. Süreci oradan izlemekte yarar var.

Nâzım Hikmet, 1921 yılının başlarında Milli Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya gelmişti. Bolu'da öğretmen olarak görevlendirildi. Çeşitli etkiler sonucunda Rusya'ya gitmeye karar vererek yola çıkıyor. Komintern arşivinde Nâzım Hikmet'le ilgili ilk belgeler kendisine TKP Batum Örgüt Bürosu tarafından 16 Kasım 1921'de "potin, yazlık pantolon, kışlık don, yazlık gömlek ve kışlık kalın fanila" verilmesi hakkındadır. Keza Aralık başından itibaren "aday üye" sıfatıyla TKP Batum hücresinin toplantılarına da katılmaya başlıyor. *Yeni Dünya* gazetesinin redaksiyon kuruluna dâhil oluyor. 1922 yılında Moskova'ya giderek KUTV'da öğrenime başlıyor. 1923 yılında TKP'ye giriyor. 1923 sonlarından itibaren siyasal çalışma için Türkiye'ye dönmesi Şefik Hüsnü tarafından Komintern'den talep ediliyor. 1924 ortalarında Şefik Hüsnü'nün bu yöndeki talepleri artıyor. Böylece Nâzım Hikmet 1924 sonlarında Türkiye'ye dönüyor.⁸⁰

⁸⁰ Erden Akbulut, *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, TÜSTAV, İstanbul, 2002, s. 18

Nâzım Hikmet 1925 yılında Şefik Hüsnü'nün Akaretlerdeki evinde toplanan kongreye katıldıktan sonra İstiklal Mahkemesi tarafından gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırılıyor. Bir süre saklandıktan sonra Ağustos ayında yeniden Moskova'ya dönüyor. 1925 yılında KUTV'da TKP örgütü Nâzım Hikmet, Hüsamettin Özdoğu ve Laz İsmail tarafından temsil ediliyor.

1926 Mayıs ayındaki Viyana Konferansına yurt dışından Şefik Hüsnü ve Hasan Ali Ediz'in yanı sıra Nâzım Hikmet de katılıyor. Konferansın açılışında Şefik Hüsnü TKP tarihine ilişkin bir sunuş yapıyor. Şefik Hüsnü bu sunuşunda 10 Eylül Bakü kongresinden ve Mustafa Suphi'den hiç söz etmiyor.

Nâzım ile Şefik Hüsnü arasında Türkiye'de demokrasi ve diktatörlük, burjuvazi ve proletarya konusunda kısa bir tartışma yaşanıyor. Nâzım Hikmet Türkiye'de burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesinin keskin bir şekilde patlamış olduğunu belirtiyor. Yalnız Nâzım'dan daha çok Vedat Nedim Tör bu konuda daha açık fikirli ve geri adım atmayan bir tutum sergiliyor. Bunları yukarıda ele aldık.

Bir süre sonra bu konular yurt içindeki MK ile yurt dışındaki Dış Büro arasında bir tartışmaya dönüşüyor. Sonunda Şefik Hüsnü Türkiye'ye dönerek duruma müdahale etmeye karar veriyor. İşte bu sırada, Türkiye'ye dönmeden önce, Komüntern'e TKP kadrolarının tümünün listelerini veriyor. Eğer kendisi tutuklanırsa, kimlere güvenilip kimlere güvenilmeyeceğini, kimlerle yeni yönetimin oluşturulabileceğini ve kimlerin kuşkulu olduğunu açıklıyor. Ayrıca kendisinin tutuklanması durumunda yeni bir MK oluşumu için isimler öneriyor.

Birinci liste yönetici niteliklerine ve tam bir güvene sahip olmayanların isimlerini içeriyordu. Bu listede Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Salih Hacıoğlu ve Hamdi Şamilof bulunuyordu ki bunların hepsi halen MK üyesi idiler.

İkinci liste “ihtiyaç ölçüsünde parti yönetimine çağrılmalıdırlar. Bunlara tümüyle güvenilebilir” denilerek hazırlanan on sekiz kişilik listeydi. Listenin altında “numaralar tercih sırasına göre konmuştur” notu yer alıyordu. Bu durumda

Hüsamettin Özdoğu 6. ve Nâzım Hikmet 11. sıradan güvenilebilecekler listesine girmişlerdi.

Üçüncü liste, “her türlü bağın kopartılması gereken tümüyle kuşkulu ve yararlanılamayacak yoldaşlar” başlığını taşıyordu. Burada birinci sırada Mustafa Börklüce yer almıştı. Sonraki iki listede Türkiye’ye gönderilmesi gerekenler sıralanmıştı.⁸¹

Sonuç itibarıyla 1925 yılında uç veren, 1927-28 yıllarında safları tam olarak belirginleşmeden devam eden parti içi gerilim, Pendik/Pavli toplantısından sonra, 1929 yılının sonlarında patlamış oldu. Bu ayrışma 1930 yılının başlarında Komintern’e taşınıyor. Mart ayında muhalefetin temsilcisi olarak Moskova’ya giden Tufan (Alyanak Fuat) Komintern’e bir bilgi notu sunuyor. Bu raporda muhalefet esas olarak Şefik Hüsnü (Ferdî), Hasan Ali Ediz (Halim) ve Baytar Ali Cevdet (Fahri) yönetimi aileci-grupçu bir aydınlar yönetimi olmakla eleştiriyor. Komintern’den bu üç kişinin içinde yer almadığı yeni bir yönetim oluşturulması, Komintern’in Türkiye’de Türk olmayan bir temsilci bulundurması ve Moskova’da da Şefik Hüsnü’nün değil yeni seçilecek yönetimin bir temsilcisinin bulunması talep ediliyor.⁸²

Nâzım Hikmet muhalefetinin talepleri bunlardır. TKP yönetiminin değiştirilmesini istiyorlar.⁸³

Fakat istedikleri olmuyor. Partiden atılıyorlar.

Partinin yayın organı *İnkılap Yolu*’nun Temmuz-Ağustos 1930 tarihli sayısında üç ayrı yazı yayınlandı. İlki “Türkiye Komünist Fırkası Azalarına Komintern’in Açık Mektubu” başlıklı bir metindi. Bu yazının altında Komünist Enternasyonalî İcra Komitesi, yani KEYK imzası vardı. KEYK’in metninde hiç isim yoktu. Genel olarak muhalefet hareketi için “*fırkanın küçük burjuva anasırından*,

⁸¹ Erden Akbulut, **Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet**, TÜSTAV, İstanbul, 2002, s. 91-93

⁸² **A.g.e.**, s. 132

⁸³ Tufan Moskova’dayken Hasan Ali Ediz Şefik Hüsnü’ye yazdığı mektupta güya şifreli bir şekilde Tufan’ın Türkiye’ye gönderilmemesini, “kırsal kesimdeki bir kuruma” gönderilerek “aylar boyunca” orada tutulmasını öneriyor. Bknz. s. 136

1927 senesinde firkadan tardedilen bozgunculardan, trotskistlerden ve açıktan açığa polis olan bazı hafiyelerden mürekkeptir” deniliyordu. Bütün partililer TKP MK etrafında kenetlenmeye davet ediliyordu.

İkinci yazının başlığı “Fırkaya Dair Tezler” idi. Bu metinde de isim yoktu. Genel olarak 1925’ten itibaren partinin tarihi özetleniyor, muhalefet “*polis provokasyonu fırkası*” olarak suçlanıyordu.

Üçüncü metin “Türkiye Komünist Fırkası Azalarına” başlığıyla kaleme alınmıştı ve burada artık suçlama sıfatları ve isimler havada uçuşuyordu. Muhalefete yönelik öfke zembereğinden boşalmış gibiydi:

“Komünist Enternasyonalin mutlak bir itimadına mazhar olan Türkiye Komünist Fırkası merkez Komitesi, oportünistlerin, satılmışların, korkakların, trotskistlerin, hafiyelerin idaresinde olan bu (Muhalefet) gurupunu komünizmle hiçbir alakası olmadığını bütün Türkiye Komünist Fırkası âzalarına ve bütün Türkiye işçilerine alenen ilan ve onları:

1.Bu (Hafiyeler fırkası) ile bunun başında bulunan Hamdi Şmilof, Ahmet Musolini, Nâzım Hikmet, gibi döneklele ve bunların bir adamı sıfatiyle fırkaya sokulan Sarı Mustafa ile olan her nevi alakalarını derhal kesmeğe...”⁸⁴

Böylece Nâzım Hikmet’in Komintern nezdinde onaylı ilk dönem resmi partili hayatı yedi yıllık bir sürenin sonunda kapanmış oluyor. Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle çıkarılan aftan 1929 tevkifatından ceza almış lider kadro serbest kaldı. 8-13 Mart 1934 tarihleri arasında TKP genişletilmiş Dış Büro toplantısı yapıldı. Bu toplantıda önce 1932 Şubatında MK’ne seçilen on kişinin MK’den çıkarılmalarına karar verildi. Ardından provokatör, ajan ve benzerlerinin yer alacağı daimi bir kara liste oluşturulması ve bu listenin parti basınında sürekli ilan edilmesi kararlaştırıldı. Bu doğrultuda tam 66 kişilik bir kara liste oluşturuldu. Her birinin yanına birer cümlelik açıklamalar eklenmişti. Örneğin Hamdi Şamilof için 1927 yılında partiye

⁸⁴ A.g.e., s. 171

ihamet ettiği, Polisle ve Troçkist-polis muhalefetiyle bağlantılı olduğu iddia ediliyordu.

Üçüncü liste partiden ihraç edilmesine karar verilenleri içeriyordu. Bunların sadece isimleri sıralanmış, yanlarına herhangi bir açıklama yapılmamıştı. 15. sırada sarı Mustafa (Börklüce) 19. sırada biraz önce üç ciltlik çalışmasına değindiğimiz ve özellikle son bölümde TSP’ni ele alırken bu çalışmasına sıklıkla başvuracağımız İbrahim Topçuoğlu ve 24. sırada Nâzım Hikmet bulunuyordu.

Bu listeleri hazırlayanlar ise Şefik Hüsnü, Baytar Ali Cevdet, Laz İsmail, Reşat Fuat Baraner, Dede Ahmet Fırıncı, Zeki Baştımar ve Hüsamettin Özdoğu idi.⁸⁵

1.5.Desantralizasyon: Gizli Komünist Faaliyetlere Son Verilmesi

1936 yılında Komintern, Türkiye Komünist Partisi’nin Desantralizasyonuna karar verdi. Bu karar partinin dağıtılması anlamına geliyordu. SSCB ile Türkiye arasındaki dostluk (ve yaklaşan faşizm tehlikesi) nedeniyle Türkiye hükümeti zorlanmayacak, komünistler faşizme karşı demokrasiyi savunmak üzere legale çıkacak, CHP gibi legal örgütlere girecekler, yasal basında yer alacaklardı. Mete Tunçay’ın aktardığına göre bu kararı TKP’ye tebliğ eden Komintern görevlisi söze “*söylediklerimi işitince, beni Mustafa Kemal’in casusu sanacaksınız, ama değilim*” diyerek başlamıştı.⁸⁶

Böylece TKP’yi 1920 yılından beri içten içe kemiren, zaman zaman felç eden, zaman zaman kendi içinde çatışmalara neden olan bir çelişki; Sovyetler Birliği ile gerçek bir dostluk ve komşuluk ilişkisi içinde bulunan bir ülkenin Komünist partisi olma çelişkisi, uluslararası politikanın dayatmasıyla ortadan kalkmış oldu.

Atatürk’ün ölümünden sonra İnönü dönemi hükümetlerinin ikinci dünya savaşı yıllarında izlediği dış politika ve içeride yükselen faşist hareket, TKP kadroları için bir anti-faşist mücadele alanı açmıştı. Özellikle savaşın sonlarında,

⁸⁵ Dolayısıyla Aclan Sayılğan’ın atılanlar içinde Hüsamettin Özdoğu’yu da sayması doğru değildir.

⁸⁶ Mete Tunçay, **A.g.e.**, s. 126

demokrasiye geçiş sürecinde TKP kadrolarının demokratik cephe politikasıyla antifaşist bir mücadele örgütlemeye çalışacaklarını göreceğiz. 1940'lı yılların başlarından itibaren TKP'nin örgütsel yapısını yeniden topladığını ve varolan örgütlerini koruduğu da görülüyor. 1946 yılında çok partili döneme geçilmesiyle birlikte komünistler de harekete geçiyorlar.

Çalışmamızın konusu olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu ile Dr. şefik Hüsnü'nn yolları bu süreçte keşişiyor. TKP geleneği ve örgütlenmesi dışından gelen bir aydın olarak Esat Adil bu dönemde ne çıkıyor.

İKİNCİ BÖLÜM

ESAT ADİL MÜSTECAPLIOĞLU'NUN TAN GAZETESİNDE YAZMAYA BAŞLAMADAN ÖNCEKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAZILARI (1932-1945)

Esat Adil Müstecaplıoğlu Ankara Hukuk Mektebi'nden mezun olduktan sonra Savcılık görevine başlamak yerine doktora yapmak üzere Belçika'ya gitmişti. Belçika'dan döndükten sonra da Avukatlık yapmak veya memuriyete yönelmek yerine günlük bir gazete çıkarmayı tercih etti. Balıkesir'de günlük bir gazetenin sahibi olmak Esat Adil'i yerel siyasetin de içine çekti. CHF ve Belediye Meclisi üyesi oldu. *SAVAŞ* gazetesi, Esat Adil'in toplumsal ve siyasal sorunlar hakkındaki düşüncelerini yayınladığı ilk gazete oldu.

Esat Adil Belçika'dayken İkinci Enternasyonal'in lideri Emile Vandervelde'nin öğrencisi olmuştu. Onun etkisiyle Marksizme yöneldiği anlaşıyor. Balıkesir'e döner dönmez kendi sosyalizm anlayışını yansıtan kitapları çevirerek yayınlamaya başladı.

Balıkesir'deki faaliyetleri ve gazetede yazdığı yazılar nedeniyle CHF yöneticileri ile sorunlar yaşamaya başladığı gibi gazetede yazdığı yazılar nedeniyle hakkında dalar da açıldı. 1935 yılında gazetesini kapatarak memuriyete başlamaya karar verdi. Temyiz Mahkemesi Savcı Yardımcısı olarak göreve başladı.

2.1. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Hayatı

Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun bulabildiğimiz en eski biyografisi, ölümünden yirmi iki yıl sonra arkadaşı Adnan Cemgil tarafından yazılmış ve Sosyalist Kültür Ansiklopedisi'nde yayınlanmıştır. Diğer biyografik bilgilerle de karşılaştığımızda şöyle bir yaşam öyküsü ortaya çıkıyor:

Esat Adil Müstecaplıoğlu, 1904 yılında Balıkesir- Balya’da doğdu, 1958 yılında İstanbul’da öldü.

Çocukluğu Balya’nın Müstecaplı köyünde geçti. Balıkesir’de okudu. Kurtuluş Savaşı yıllarında Vasıf Çınar’ın çıkardığı ‘İzmire Doğru’ gazetesinde çalıştı. Yüksek öğrenimini, 1928 yılında Ankara Hukuk Fakültesi’nde tamamladı. Sonra Brüksel’e giderek Hukuk doktorası yaptı. Brüksel’de öğrenciyken İkinci Enternasyonal’in başkanı olan Prof. Emile Vandervelde’nin konferanslarını dinleyerek Avrupa sosyalizminden etkilendi. 1932 yılında ülkeye dönerek Balıkesir’e yerleşti. Günlük *SAVAŞ* gazetesini çıkardı ve Halkevi başkanlığına seçildi. Avrupa sosyalizmi çerçevesinde kitapçıklar çevirerek kendi kurduğu *Savaş Kitabevi Yayınları*’ndan yayınladı.

1935 yılında Balıkesir’den ayrılarak Ankara’da Temyiz Mahkemesinde Başsavcı yardımcılığı görevine başladı. İmralı Cezaevi müdürlüğü, Bursa savcı yardımcılığı, cezaevleri müfettişliği gibi önemli görevlerde bulundu. İkinci Dünya Savaşı yıllarını bu görevlerde geçirdi.

Almanya’nın yenilgisi kesinleşince Sabiha ve Zekeriya Sertel çiftinin yayınlamakta olduğu *TAN* gazetesinde Adiloğlu adıyla makaleler yazmaya başladı. Memuriyetten ayrılarak İstanbul’da serbest avukatlık yapmaya başladı. Sabahattin Ali’yle birlikte *YENİ DÜNYA* gazetesini kurdu ve yönetti. Bu gazete dört sayı çıktıktan sonra 4 Aralık 1945 günü *TAN*’la birlikte saldırıya uğrayarak kapandı. Yine saldırıya uğrayıp kapanan ve tek sayı yayınlanabilen *GÖRÜŞLER* dergisinde de yazısı vardı.

Macit Güçlü, İhsan Kabacıoğlu ve Aziz Uçtay ile birlikte Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)’ni kurdu (14. 5. 1946) ve genel sekreteri oldu. *GÜN* dergisi ve *GERÇEK* gazetesini yayınladı.

21 Temmuz 1946 seçimlerinden üç gün sonra *GERÇEK* gazetesi kapatıldı. Esat Adil *GÜN*’ü yayınlamaya devam etti. Parti çalışmalarına öncelik verdi. 16 Aralık 1946 günü TSP ve *GÜN* dergisi de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı

tarafından kapatıldı. Esat Adil TCK'nun 141. maddesine aykırı eylemde bulunduğu iddiasıyla tutuklandı. Bir buçuk yıl tutuklu kaldıktan sonra beraat etti.

1950'de GERÇEK gazetesini yeniden çıkararak TSP'nin kurulmasına öncülük etti. (20 Temmuz 1950) Partinin ikinci kez kapatılması üzerine, öteki yöneticilerle birlikte tutuklandı. (Haziran 1952 - Aralık 1952) Yargılama sonucu yine beraat etti.¹

Bu çalışmada Adnan Cemgil'in kaleme aldığı bu kısa biyografideki bütün unsurlar ayrıntılı olarak ele alınıp açıklanacaktır. Esat Adil'in yayınladığı veya yazı yazdığı (burada yer alan ve almayan) bütün yayın organları Balıkesir *SAVAŞ* gazetesinden başlayarak taranacak, Esat Adil'in bütün yazıları analiz edilecektir. Keza Türkiye Sosyalist Partisi'nin (TSP) kuruluşu, kurucuları, programı, siyasi faaliyetleri, kuruluşuna öncülük ettiği sendikalar, Temmuz 1946 seçimlerindeki tutumu da bu çalışmanın kapsamı içindedir.

Esat Adil'in ailesi Balıkesir'in Balya ilçesinin Müstecap köyünden Balıkesir'e göç etmişti. Babası Müderristi. Esat Adil 1904 yılında Balıkesir'de doğdu. İki yıl sonra babasını kaybetti. Nüfus kayıtlarına göre Esat Adil'in üç erkek kardeşi daha vardı. Bunlardan en büyüğü Mehmet Ali Haydar Müstecaplıoğlu, TBMM'nde ikinci dönem (1923-1927) milletvekili idi. Milletvekili albümünde ismi Haydar Adil Bey olarak yer almıştı. Ölüm tarihi 1942'dir; dolayısıyla Esat Adil 1925 yılında Ankara'da hukuk öğrenimine başladığında ağabeyi milletvekili olarak Ankara'da bulunuyordu. Esat Adil'in gazeteciliğinde de ağabeyi etkili olmuş olmalı. Zira Haydar Adil Bey, 1922 yılında Balıkesir'de yayınlanmaya başlayan *Zafer-i Milli* gazetesinin de başyazarıydı.²

Esat Adil ilk ve orta öğrenimini Balıkesir'de tamamladı. 1919 yılında Balıkesir'de Kuva-yı Milliye taraftarı *İzmir'e Doğru* gazetesinde çalışmıştı. Esat Adil henüz lise öğrencisiyken *Zafer-i Milli* gazetesinde yazıları yayınlanmıştı.

¹ A(dnan) C(emgil), "Müstecaplıoğlu, Esat Adil", **Sosyalist Kültür Ansiklopedisi**, May Yayınları, İstanbul 1980, Cilt 7, s. 805

² **TBMM Albümü**, 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950, İkinci Basım Haziran 2010, s. 104

Üniversite öğrenciliği boyunca, yine Balıkesir’de yayınlanmakta olan *Çağlayan* ve *Irmak* dergilerinde de şiirleri ve makaleleri yayınlanmıştı.³

1925 yılında, o yıl açılmış olan Ankara Hukuk Mektebi’ne başladı. Okuldaki sınıf arkadaşlarından biri de Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’ydu. Velidedeoğlu, 1977 yılının Ocak ayında bu eski sınıf arkadaşını anan bir yazı yazmıştı. Yazı; “*Neredeyse 29 yıl olacak; bir gün Babıali Yokuşu’nun başlangıcında Tan Matbaasının önünde Hukuk Fakültesinden sınıf arkadaşım Esat Adil Müstecaplıoğlu’na rastladım.*” diye başlıyordu. Bu durumda karşılaşma 1947-48 yıllarında olmalı. Esat Adil, Velidedeoğlu’nu görmezden gelerek yanından geçerken, Velidedeoğlu kolundan tutup çevirir. Ayaküstü sekiz on dakika konuşurlar. Esat Adil, takip altında olduğu için, arkadaşlarının başını belaya sokmamak amacıyla, görmezden geldiğini söyler. Kendisini takip eden polisi Hıfzı Veldet’e de gösterir.

Velidedeoğlu bu makalesinde Esat Adil’in daha Fakültede iken toplumcu düşünceler taşıdığını ve bunları saklamadığını, Fakültede ilk öğrenci derneğinin onun çabalarıyla kurulduğunu ve dernek başkanı seçildiğini anlatmıştır.⁴

Esat Adil 1928 yılında Ankara Hukuk’u bitirdikten sonra Brüksel’e giderek hukuk doktorası yaptı. Araştırmacı Emin Karaca Esat Adil’le ilgili çalışmasını hazırlarken pek çok tanıkla görüşmeler yapmış, bu görüşmelerden edindiği bilgileri kitabında kullanmıştır. Esat Adil’in oğlu Adil Müstecaplıoğlu ve yeğeni Orhan Müstecaplıoğlu da bunlar arasındadır. Başka kaynaklarca doğrulanmadığı sürece anıların ve sözlü kaynakların kullanımında dikkatli olmak gerekir. Özellikle somut-nesnel bilgi aktarımının dışında, kendi yorumlarını da içeren anlatımlar yanıltıcı ve yanıltıcı olabilmekte. Bu çalışmada bu türden kaynaklar mümkün olduğunca kullanılmamaya çalışılmıştır.

³ Sema UĞUR KINAY, “Müstecabizade Esat Adil’in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir, 2012, s. 17. Kinay’ın çalışması bizim çalışmamızın kronolojisini 1932 öncesi itibarıyla tamamlayıcı niteliktedir. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yapılan bu çalışmada her ne kadar “hayatı ve eserleri” denilmişse de daha çok Esat Adil’in gençlik döneminde yazdığı şiir, hikâye ve edebiyat yazıları analiz edilmiştir.

⁴ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “Üç Sınıf Arkadaşı”, **Cumhuriyet**, 30 Ocak 1977

Orhan Müstecaplıoğlu'nun anlatımı dolaylı anı-anlatımlara neden güvenilmemesi gerektiği hakkında çok tipik bir örnektir. Belli ki Orhan Müstecaplıoğlu, Emin Karaca ile görüştüğü dönemde, kendisinin (o zamanki) siyasal duruşunu Esat Adil'e de uyarlamaya çalışmıştır. Orhan Müstecaplıoğlu Esat Adil'in Belçika'daki öğrenciliği sırasında II. Enternasyonal'in o sırada hayatta olan önderlerinden Emil Vandervelde'in konuşmalarını dinlemeye gittiğini, başlarda Vandervelde'den etkilendiğini, ancak onun gerçek sosyalizme karşı ve sosyal-şoven bir kimse olduğunu kısa sürede anladığını öne sürüyor.⁵

Bu, kişisel bir değerlendirme gibi görünüyor. İşin kötüsü, Orhan Müstecaplıoğlu'nun bu son derece kişisel değerlendirmesi, Esat Adil'le ilgili başka çalışmalarda da tekrarlanıyor. Oysa Esat Adil'in yazıları içinde Vandervelde'yi eleştirdiği tek bir satır yoktur.

Esat Adil'in 1952 yılında Başbakan Adnan Menderes'e yazmış olduğu bir mektup var, Devlet Arşivleri'nde duruyor. Bunu Esat Adil'in bir tür siyasi otobiyografisi sayabiliriz. Orada açıkça İkinci Enternasyonal çizgisinde, Belçika ve Fransa tipi bir sosyalist hareket yaratmayı amaçladığını anlatıyor. Sosyalist prensiplerinin “*ıslahatçı ve tekamülcü*” olduğunu belirtiyor. Bu çabasının faşist ve komünist cephelerden maruz kaldığı saldırılar nedeniyle pek az semere verebildiğini kabul ediyor. “*Samimi surette antikomünist bir Sosyalist Partinin dahi mevcudiyet ve faaliyeti istenmiyorsa*” partisini kapatmaya hazır olduğunu belirtiyor. Tabii ki bu bir protestodur. Parti üyelerinin CHP zamanında olduğu gibi baskılara maruz kaldığını söylüyor.⁶

Esat Adil'in profesyonel meslek hayatı cezaevleri ağırlıklı olarak geçmiştir. Ayrıca ceza infaz sistemleri ve cezaevleri üzerine çok sayıda yazı da yazmıştır. Özellikle TAN gazetesi yazılarını incelediğimiz bölümde bu konuda ne kadar çok yazı yazdığını göreceğiz. Ayrıca İmralı Cezaevi'nin kurucu müdürüydü.

Emil Vandervelde (1866-1938) Avrupa sosyalizminin en tanınmış isimlerinden biriydi. 1889 yılında Belçika İşçi Partisi'ne katılmış, 1894 yılında

⁵ Emin Karaca, **Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil**, İstanbul, Belge Yayınları, 2008, s. 31.

⁶ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (CDA), Fon Kodu. 30.1, Yer No: 18. 104. 7., 14.6.1952

milletvekili olmuştur. 1900 yılından itibaren İkinci Enternasyonal'in liderlerinden biri oldu. Birinci dünya savaşı yıllarından itibaren çeşitli hükümetlerde bakanlık yaptı. Esat Adil'in Belçika'da bulunduğu yılları da içeren 1929-1936 yıllarında İkinci Enternasyonal'in başkanıydı.⁷

Esat Adil, Brüksel'deki hukuk eğitiminden sonra, 1932 yılında memleketi Balıkesir'e döndü. 1932'nin sonlarında Cumhuriyet Halk Fırkası'na (CHF) üye oldu. 1932 yılının başlarından itibaren Balıkesir'in gündeminde bir Halkevi'nin açılması yer alıyordu. Haziran ayından başlayan Halkevi açılacağı haberleri aylarca sürüp gitti. Nihayet Şubat 1933'te açılan Balıkesir Halkevi'nin kurucu başkanı Esat Adil oldu. Halkevi'nin yayın organı olan *Kaynak* dergisinin yayın müdürlüğünü yaptı. Aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Balıkesir Vilayet İdare Heyeti üyesiydi.⁸

26 Şubat 1933 tarihli *Türk Dili* gazetesinde Halkevinin açılış töreninin haberi vardı. O sırada 28 yaşında olan Esat Adil açılışta heyecanlı bir konuşma yapmış, inkılap hamlelerini ancak kültür faaliyetlerinin besleyebileceğini, batıya yönelmiş olan yeni Türkiye'nin bu faaliyetlere ihtiyacı olduğunu, Halkevlerinin bu amaçla açıldığını anlatmıştı.

Halkevi başkanlığı görevini ciddiyetle yerine getirdiği ve çok çalıştığı anlaşıyor. Bizzat ilgilenererek hayata geçirdiği faaliyetler arasında tiyatro, eskrim, masa tenisi, tenis, yabancı dil, müzik, köycülük, sağlık vb. yer alıyordu. Ayrıca Halkevi bünyesinde geniş bir kütüphane de kurmuştu⁹

Esat Adil 1934 yılının Ekim ayında Halkevi başkanlığından istifa etti. O günlerde *SAVAŞ* gazetesini yayınlamaktaydı ama gazetede istifası ile ilgili bir açıklama yazmamıştır. 1934 yılının sonunda yazdığı bir yazıda, o yıl ağır ceza

⁷ Chris Cook & Geoff Pugh, **Sources In European Political History, Volume One The European Left**, Macmillan Press, 1987, s. 216

⁸ 1943 yılında Balıkesir Mebusluğu için CHP Genel Sekreterliği'ne müracaat ettiğine dair bir bilgi var. Özgür Gökmen bir arşiv belgesine dayanarak bu bilgiyi veriyor. Bütün çabalarıma rağmen söz konusu belgeye ulaşamadım. Bknz. Özgür Gökmen, "Esat Âdil Müstecaplıoğlu", Der. Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol**, Cilt 8, s. 940-947, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

⁹ Aktaran Emin Karaca, **a.g.e.**, s.48-49

mahkemesi ile tanıştığını sitemkâr bir dille açıklamıştı. İstifasında *SAVAŞ* gazetesi aleyhine açılmış olan davalar etkili olmuş olabilir.

1934 yılında Balıkesir'in gündeminde Balya ilçesindeki maden işçilerinin grevi de önemli bir yer tutuyordu. 1950 yılında, seçimlerden önce Demokrat Parti başkanı Celal Bayar İstanbul il kongresindeki konuşmasında işçi haklarından söz edince, Esat Adil o sırada yayınlamakta olduğu haftalık *GERÇEK* gazetesinin 5 Nisan 1950 tarihli 7. sayısında 1934 yılını hatırlatan bir yazı yazmıştı. Maden işçilerinin grevini ve kendi rolünü de anlatmıştı. Balya-Karaaydın'daki madenlerde grev ilan edilmiş ve yedi yüz işçi ailesi bu grevden etkilenmişti. Esat Adil *SAVAŞ* gazetesi ile grevi desteklediğini, gazetenin hasılatını grev sandığına yatırdığını, işçilerin mukadderatlarını kendi ellerine terk ettiklerini ifade etmiştir.

Esat Adil'in iddiasına göre o zamanki CHF Balya ilçe başkanı aynı zamanda Karaaydın madeninin hukuk müşavirliğini yapıyor, bu yüzden greve karşı çıkıyordu. Maden yönetimi, grevcilerin on dört maddelik taleplerinden hiç birini kabul etmiyordu. Esat Adil, hükümetin ve CHF'nın işçileri desteklemesi gerektiğini düşünüyordu.

CHP'nin 1950 yılındaki genel sekreteri Tevfik Fikret Sılay o tarihte Balıkesir Vilayet İdare Heyeti'nin başkanıydı fakat bu işle ilgilenmek istemiyordu. Nihayet o zaman İktisat Vekili olan Celal Bayar'ın Balıkesir'e geleceğini haber alırlar. Kolordu komutanıyla birlikte Bayar'a giderek durumu anlatırlar ve işçilere destek olunmasını isterler. Celal Bayar, yakında İş Kanunu hazırlanacağını söyleyerek geçirir:

“Biz hayretle donakalmıştık. Nasrettin Hoca'nın borç ödeme hülyasını andıran bu cevap ile yedi yüz işçi ailesinin açlık ve perişanlığı arasında hiçbir münasebet yoktu. O akşam askeri mahfilde verilen ziyafette huzuru kalple vaktini geçiren Celal Bayar ertesi gün Ankara'ya döndü.

Ne müfettiş gönderildi, ne de iş kanunu projesi hazırlandı.

Celal Bayar'ın Ankara'ya döndüğü gün ben de Balya'ya hareket ettim.

Bir emrivaki yaparak Parti Başkanı'nın elinden istifanamesini aldım.

Belediye Reisi Parti Başkanı oldu.

Grev Komitesi, Balıkesir üzerine 'Açlık Yürüyüşü' teklifini kabul etti.

Ertesi gün Vali Salim Gündoğan bu 'Açlık Yürüyüşü'nün verebileceği vahim neticeleri kavradı. Balıkesir'e çağırılan şirket mümessillerine, işçi taleplerinin kabulü zarureti bir hükümet emri olarak bildirmek kiyasetini gösterdi.

Cumhuriyet devrinin son organize grevi de 17 gün devam ettikten sonra bu suretle sona ermiş oldu.”¹⁰

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nde yer alan imzasız bir Esat Adil biyografisinde bu olaylar daha dramatik bir şekilde aktarılmıştır. Buna göre grevi Esat Adil örgütlemiştir. Açlık yürüyüşü başlamış, ancak Ankara'dan Kolordu komutanına verilen 'durmazlarsa, yürüyen işçileri tenkil (kıрма) etmesi direktifi üzerine' gereksiz yere işçi kanının dökülmemesi için Balıkesir'e otuz kilometre kala yürüyüşü durdurmuştur.¹¹

Ne yazık ki bu grev sırasında yayınlanan *SAVAŞ* gazeteleri elimizde bulunmuyor. Bu yüzden daha fazla yorum yapmamıza imkân yok. Ancak Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesinden başlayarak bütün yaşamı boyunca yazdığı yazılarda İş Kanunu'na ve işçi haklarına ne kadar önem verdiğini bu çalışmamızda ortaya koyacağız.

Bu grev sırasında yaşananlar ve sonrasında *SAVAŞ* gazetesine açılan davalar Esat Adil'in yerel CHF yönetimi ile arasının bozulmasına yol açmış olmalı. 23 Nisan 1935'te *SAVAŞ* gazetesinin yayınına son verdi.

Esat Adil'in bu durumunu, iktidarla bir çatışmaya girdiği şeklinde yorumlamak abartılı olacaktır. Çünkü gazetenin yayınına son verdikten hemen sonra memuriyet hayatına başladığını ve on yıl boyunca Adalet bürokrasisinde çok önemli görevler üstlendiğini görüyoruz.

¹⁰ Aktaran Emin Karaca, **a.g.e.**, s. 75

¹¹ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (STMA)**, İletişim Yayınları, Cilt 6, 1988, s. 1924

Esat Adil 1934 yılında Edremit’li bir eşraf olan Hasan Hüseyin Bey’in kızı öğretmen Macide Zehra hanımla evlendi. Eylül 1935’te Çiğdem adını verdikleri kızları, Temmuz 1937’de Adil adını verdikleri oğulları doğdu. Kızları Çiğdem Nisan 1938’de vefat etmiştir.¹² Emin Karaca’ya göre çocuğun ölümü Edremit’te Macide hanımın ana-babasının evinde balkondan düşmek suretiyle gerçekleşmiştir.¹³

Esat Adil 1935 yılının Ekim ayında Temyiz Mahkemesi Başsavcı Yardımcısı olarak göreve başladı ve Ankara’ya taşındı. 1935 yılının Ekim ayında Esat Adil’in memuriyete başlaması nedeniyle bir üçlü kararname hazırlandığını görüyoruz. Devlet arşivlerindeki bir belgeye göre Ankara Hukuk Mektebi’ni Adalet Bakanlığı hesabına okumuş, okulu bitirdikten sonra mecburi hizmete gitmediği için kendisine yapılan masrafların geri alınması amacıyla dava açılmıştır. Esat Adil’in memuriyete başlaması üzerine davadan vaz geçilmiştir. Kararnamenin altında Maliye Bakanı Ali Fuat Ağralı, Başvekil İsmet İnönü ve Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk imzaları vardır. Maliye Bakanlığı’nın hazırlayarak onaya sunduğu kararname şöyledir:

“BAŞVEKALETE

18 (26). 10. 935

Mecburi hizmetini yapmayan Esat Adil hakkında

Adliye hesabına okutulup Ankara hukuk mektebini 1928 senesinde ikmal eden Esat Adilin mecburi hizmetini yapmak üzere tayin edilmiş olduğu Kemah müddeiumumiliğine gitmeyerek kendi hesabına Avrupaya ikmali tahsile gitmesi üzerine edilen 1078 lira 49 kuruş masrafin kendisine ödettirilmesi zımında aleyhine açılmış olan davanın takibinde kendisi ahiren tahsilden avdet ederek arzı hizmet etmiş bulunmasına ve bu husus Adliye Vekaletince de tasvip edilerek kendisi mahkemei temyiz baş müddeiumumi muavinliğine tayin edilmiş bulunmasına binaen hazine için bir menfaat tasavvur edilmediğinden kaydının 2573 numaralı kanunun beşinci maddesi hükümlerine göre terkini için tanzim edilen kararname leffen takdim kılındı.”¹⁴

¹² Sema Uğur Kınay, **a.g.e.**, s. 25

¹³ Emin Karaca, **a.g.e.**, s. 90

¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30-11-1-0, Kutu: 99, Gömlek: 34, Sıra: 14

1940 yılının başlarında asıl uzmanlık alanında çalışmaya başlayarak Cezaevleri Müfettişi oldu. İmralı Cezaevi'nin kuruluşunda görev aldı. İmralı Cezaevi Müdürüken aynı zamanda Bursa Cumhuriyet Savcı yardımcılığına tayin edildi. Tayin belgesi arşivde mevcuttur:

“Türkiye Cumhuriyeti Adliye Vekaleti

Zarışleri Müdürlüğü

- 1- Açık olan Ankara Cumhuriyet Müddei Umumiliğine 80 lira maaşla Balıkesir Cumhuriyet Müddei Umumi Cemil Altay ve Bursa Cumhuriyet Müddei Umumi muavinliğine 40 lira maaşla İmralı Ceza Evi Müdürü Esat Müstecabi tayin edilmiştir.
- 2- 2- İşbu kararnamenin icrasına Adliye Vekili Memurdur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Başvekil Refik Saydam

Adliye Vekili Fethi Okyar”¹⁵

Esat Adil'in Adliye bürokrasisinde çalıştığı yıllarda Nazım Hikmet cezaevindeydi. Kara Harp Okulu davası nedeniyle 1938 yılının Ocak ayında gözaltına alınarak tutuklanmıştı. Arkasından Haziran ayında Donanma Komutanlığı davası başladı. Nazım Hikmet'in her iki davadan aldığı cezalar birleştirilerek 28 yıl 4 ay olarak kesinleşti. 1939 yılının Mayıs-Haziran aylarında sağlık nedeniyle kısa bir tahliye dışında, 1950 yılına kadar cezaevinde kalacaktı.¹⁶

Nazım Hikmet Bursa Cezaevinden o sırada Çankırı Cezaevinde yatmakta olan Kemal Tahir'e 7 Mayıs 1941 tarihinde yazdığı mektupta Esat Adil'in kendisini ziyarete geldiğini haber veriyordu:

¹⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, 30-11-1-0, Kutu: 143, Gömlek: 38, Sıra: 4, Tarih: 29. 11. 1940

¹⁶ Yargılamalar ve kararlar için bkz. Atilla Coşkun, **Siyasal Yaşamından Kesitlerle Nazım'ın Davaları**, Cem yayınevi, İstanbul, 1989

“Naci Sadullah, Abidin, İmralı asri cezaevi müdürü Esat Adil ziyaretime geldiler. Sana hep beraber çektiğimiz bir fotoğrafı yolluyorum. Naci’nin yanındaki bizim müdür Tahsin beydir, benim yanımdaki Esat Adil...”¹⁷

Nazım Hikmet ile Esat Adil’in daha önceden tanışıp tanışmadıklarını bilmiyoruz. Esat Adil’in yaşamına baktığımızda, tanışmadıkları sonucunu çıkarabiliriz. Ancak bu olasılığı tümüyle göz ardı da edemiyoruz. Hürrem Arman, Esat Adil ile Mansur Yavaş ve Nazım Hikmet’in bulunduğu bir evde gece geç saatlere kadar süren bir sohbetin içinde bulunduğunu yazıyorsa da bir tarih vermemektedir.¹⁸

Esat Adil 1946 yılında Türkiye Sosyalist Partisi’ni kurduğunda, yanında TKP içinde Nâzım Hikmet muhalefeti olarak bilinen kadrolar vardı. Bu kadrolar Şefik Hüsnü karşısında Esat Adil’i desteklediler. Bu konuyu ilgili bölümde ayrıntılı olarak ele alacağız.

Esat Adil 1945 yılında, Almanya’nın yenilgisi kesinleştikten sonra, Sertellerin TAN gazetesinde yazmaya başladı. O tarihte henüz görevdeydi. Abinin Nesimi’nin “kendisinden dinlemiştim” diyerek aktardığına göre Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Esat Adil’in TAN gazetesindeki yazılarından rahatsız olmuş ve Adalet Bakanı aracılığıyla susturulmasını emretmişti:

“İnönü, Adalet bakanı Ali Rıza Türel’i çağırmış. Esat Adil için ‘Bu köpeği niye hırlatıyorsunuz, Ağzına bir kemik atın’ demiş. Ali Rıza Türel de ‘ona üç yerden aylık veriyoruz. Bu faaliyeti kemik kapmaya yönelik değildir’ diye cevap vermiş. Bunun üzerine İnönü ‘Öyleyse bu iti niye fazla hırlatıyorsunuz, susturun’ işaretini vermiş. Ali Rıza Türel, Esat Adil’in yakın arkadaşıydı. Durumu Esat Adil’e açmış. Ya bu yayınları kesmesini ya da istifa

¹⁷ Nazım Hikmet, **Kemal Tahir’e Mapushaneden Mektuplar**, İthaki Yayınları, 2015, s. 75

¹⁸ Hürrem Arman, **Piramidin Tabanı Köy Enstitüleri ve Tonguç – Anılar**, İş Matbaacılık ve Ticaret, 1969, Aktaran Karaca, **a.g.e.**, s. 52

etmesini söylemiş. Esat Adil de istifa etmeyi seçmiş. Bunları rahmetli Esat Adil'in kendisinden dinlemiştim. Doğru olması gerekir.”¹⁹

Bunun üzerine Esat Adil memuriyetten istifa ederek Avukatlık yapmaya başladı.

Aziz Nesin 1940'lı yılların ikinci yarısından sonra hep Esat Adil'in yanındaydı. *GÜN* dergisinde, *GERÇEK* gazetesinde, Türkiye Sosyalist Partisi günlerinde hep beraberdiler. Herhalde Esat Adil'i en iyi tanıyan insanlardan biri Aziz Nesin idi. Tanındığı sıra dışı insanları anlattığı “Benim Delilerim” dizisi içindeki yazılardan birini Esat Adil'e ayırmıştı. Sonra bu dizi kitap olarak basıldı.

Aziz Nesin'in Esat Adil anlatımı şöyleydi:

“Siyasal tarihimizde çok önemli yeri olması gerekir; vardır demiyorum, gerekir diyorum. Bu yazı dizisinde açıklanması gereksiz nedenler yüzünden değeri gözden silinmek istenmiştir. Yaşadığımız çağın gerçek tarihini yazmak isteyenler, elbet onun siyasi savaşımına gereken değeri vereceklerdir.

Gerçek dostlarımdan biriydi. Benden on yaş büyüktü. Çile çekmek denilince akla her ne gelirse, hiç yakınmasız, hepsini çekmiş, haksızlıklara yiğitçe direnmiştir. Yaşamı, baştan sona dramlarla doludur.”

Bundan sonra Aziz Nesin Esat Adil'in memuriyet hayatını anlatır. Görevi gereği Balıkesir'den ayrılmıştır. Eşi sürekli bakım ve gözetim istediğinden ana babasının yanında kalmıştır. Aziz Nesin'e göre Esat Adil, “*bu tarihten sonra, sonsuz bir bekâr yaşamı sürdürmek zorunda kalmıştır.*” Esat Adil savcı olarak İmralı Cezaevi müdürlüğünü yürütmektedir. Çağcıl yöntemler uygulayarak hükümlülerin gönlünü kazanmıştır. Hükümlülerin ürettikleri mallardan İzmir Fuarında sergi

¹⁹ Abidin Nesimi, **Yılların İçinden**, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul 2008, s. 184. “Kendisinden dinlemiştim” dediği için Abidin Nesimi'nin bu anlatımını alıntılardım. Yoksa Emin Karaca'da “Susturun şu köpeği” şekline dönüşmüş olan bu anekdotu kullanmazdım. Bu konudan yola çıkarak Esat Adil ve genel olarak sol tarih yazımı üzerine kaleme alınmış bir makale; Levent Cantek, “Esat Adil'e bakarken - Sol tarih yazımında romantizm”, **Birikim**, Sayı: 230-231, Haziran-Temmuz 2008, s. 87-93

açılmıştır. Esat Adil daha sonra cezaevleri müfettişi olmuştur. Aziz Nesin'in anlatımı şöyle devam eder:

“Tan Gazetesinde makaleler yazmaya başladı. Bu makaleler büyük ilgi toplayınca Tan Gazetesine günlük yazılar yazmaya başladı. Tek parti iktidarının aşırı baskı dönemi idi. Memurların siyasal yazı yazmaları yasaktı. Yazdıkları siyasal sayılarak mahkemeye verildi. Bu ilk siyasal yargılanıştı. Bundan sonra bu yargılanmalar yaşamı boyunca sürdü.”

“Bir siyasal hareketin, bir kadronun tekelinden çıkması istenmiyordu. Bir siyasal eylemin halkla bütünleşmeden başarı kazanacağına inanmıyordu. Türkiye gerçeklerine uygun biçimde örgütlenmek istiyordu.. Biyandan iktidarın amansız baskısı, öte yandan belli çevrelerin insafsız saldırıları arasında kaldı.”

Burada Aziz Nesin doğrudan doğruya 1946 yılındaki tartışmaları kastetmektedir. TSP kurulduktan bir ay sonra TKP'nin lideri Şefik Hüsnü Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) adıyla başka bir sosyalist parti kurmuştu. İki parti arasında suçlamalar ve tartışmalar yaşanmıştı. Aziz Nesin belli ki (bu yazısında) TSP ve Esat Adil tarafını desteklemekte, Şefik Hüsnü ve arkadaşlarını sosyalist hareketi kendi tekellerinde tutmaya çalışmakla suçlamaktadır. Ayrıca, “Türkiye gerçeklerine uygun biçimde örgütlenmek istiyordu” ifadesi de önemlidir. Burada kastedilen de TKP çevresinin Sovyetler Birliği çizgisinde ve asıl olarak gizli örgütlenmeyi benimsemiş olmasıdır. Bu tartışmaları ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağız.

Aziz Nesin'in anlatımı şöyle sürüyor:

“Salt olanaklarını değil, bütün olanaksızlıkları bile zorlayarak, önce haftalık dergi, sonra bir günlük gazete yayımladı. Bir aydın halkının, emekçiler için ne yapması gerekirse hepsini yapmaya sonuna dek çalıştı; varını yoğunu ortaya koydu. Ama iki ateş arasında kalmıştı. Her iki cepheden ona ateş eden silahların mermileri üzerine “hainlik” kusuyordu. Onlarca bir haindi.”

Burada Aziz Nesin içlerinde kendisinin de yer aldığı *GÜN* dergisini ve *GERÇEK* gazetesini kastediyor. İki cephe dediği ise, bir yanda iktidar, diğer yanda TKP çevreleridir. Aziz Nesin devamında, “yaşamı her yandan kötülüklerle kuşatılmıştı” dedikten sonra altı maddede bu kötülükleri ve zorlukları sayıyor. Birincisi ev yaşamının zorluğudur; büyümekte olan oğluna kendisi bakmak zorunda kalıyor. İkincisi, ekonomik sıkıntılardır, parti, dergi ve gazete çalışmaları için girdiği büyük ekonomik sıkıntıları belli etmeden yaşamaya çalışıyor. Üçüncüsü iktidarın baskılarıdır. Hem tek parti iktidarı döneminde, hem DP zamanında tutuklanıyor. Dördüncü madde yine TKP’nin Esat Adil’e yönelik saldırıları ile ilgilidir. Beşinci olarak, partideki ‘yeteneksiz’ arkadaşlarının bir bölümü partiyi ele geçirmeye çalışıyorlar.²⁰

Aziz Nesin’in bundan sonraki anlatımı Esat Adil’in eşine yöneliyor. Aslında yazının başında “*Benim Delilerim*”e girecek olan kendisi değil eşidir” dediği halde Esat Adil hakkında da önemli bilgiler vermiş oluyor. Eşi, şizofreni teşhisiyle Bakırköy Akıl ve Ruh Hastalıkları Hastanesi’ne yatırılmıştır. Esat Adil her hafta ziyaretine gidiyor. Aziz Nesin, üç kez de birlikte gittiklerini ifade ediyor. Esat Adil 1950’de TSP’ni ikinci kez kurduğunda parti 1952 yılında yine kapatılıyor ve Esat Adil tutuklanıyor. O sırada eşi ailesinin yanına Balıkesir’e götürülmüştür. Esat Adil cezaevindeyken Cumhuriyet gazetesinde bir haber yayınlanıyor. Haberde eşinin Balıkesir’de şehir parkında otururken cinsel saldırıya uğradığı yazıyor.

Cezaevinden yıkılmışlıkla çıkan Esat Adil evinde yalnız yaşamaya başlıyor. Bir gece evine döndükten sonra beyin kanaması geçirerek ölüyor. Sabah erkenden evine giden Aziz Nesin, Esat Adil’in yüzünün maskını aldırıldığını ve o maskı hâlâ saklamakta olduğunu söylüyor.

Aziz Nesin’in bu yazısında tarih bulunmuyor. ‘Benim Delilerim’ kitap olarak 1984 yılında yayınlanmıştı. Ancak Aziz Nesin, yukarıda alıntıladığımız yazıyı bitirdikten sonra “ölümünden sonra köşe yazarlığı yaptığım gazetede onun için şöyle

²⁰ GÜN dergisinin ve GERÇEK gazetesinin yazarlarından, TSP’nin yöneticisi Behçet Atılğan 1980’li yıllarda kendisiyle yapılan bir röportajda “Ben Hüsamettin Usta’yı (Özdoğu) başkan yapmaya çalıştım” diyor. Bu konu 1950’de kurulan ikinci TSP’de yaşanmıştır. Bknz. Atilla Akar, **Bir Kuşağın Son Temsilcileri Eski Tüfek Sosyalistler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 87

yazmıştım” diyerek, 1958 yılında Esat Adil’in ölümünden hemen sonra yazdığı yazıyı da aktarıyor:

“Kısacık ellidört yılın içine çok iş sıkıştırdı. Kısa, ama dolu dolu, yoğun yaşadı; buna da yaşamak denirse... Biz bugün toprağa yorgun bir düşünen kişiyi bıraktık. Yorulmuş, havasız yerde kanat çırpırmaktan, susuz yerde yüzmeye çalışmaktan yorulmuş, bitmiş bir ellidört yılı toprağa verdik...

O, yanlış anlaşıldı demeyeceğim. Zorla yanlış anlatılmak istendi. İğrenç, pis, değersiz anlamdaki politikanın yiyip bitirdiği, esip öğüttüğü, yazık ettiği soylu bir kişidir. En korkunç, en iğrenç iftiralara uğradığı zaman, hergün sırtı sıra ondört-onbeş saat çalışarak, domates ekmekle, şarapla geçen günlerini ben bilirim. Bütün bunlara, Türk halkının yarına güvenini sağlamak, daha mutlu yaşanabilmesi için, gönüllüce dayandı.

DP muhalefetinin, CHP iktidarından demokrasi adına istediği her ne varsa, onları ilk söyleyen, ilk yazan odur. Gazeteler ortada, bugünkü muhalefet, demokrasi adına her ne istiyorsa, onların ilk savaşımıcısı da odur.

Dostları bilir, çok dalgındı. Gideceği yeri bulamaz, başka biyere giderdi. Verdiği sözü unutturdu. Artık son dalgınlığını yaptı, aradığı yeri yine bulamadı, yanlışlıkla toprağa gitti; dostlarına verdiği sözü de unutup öldü.

23 Eylül 1958”²¹

Şimdi 1932 yılına, Balıkesir’e dönüp, Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun siyasal hayatını irdelemeye başlayabiliriz.

2.2. Balıkesir SAVAŞ Gazetesi ve Savaş Kitabevi Yayınları

CHF ve Halkevi görevleri devam ederken, 1933 yılının 29 Ekim günü kendisine ait olan SAVAŞ gazetesini yayınlamaya başladı. Gazete’nin sloganı ‘Cumhuriyet Emeğe Hak, Değere Hürriyet Getirir’ şeklindeydi. Gazete, 23 Nisan 1935’te kapandı. SAVAŞ gazetesi, bu tarihler arasında toplam 429 sayı olarak yayınlandı.

²¹ Aziz Nesin, **Benim Delilerim**, Nesin Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2005, s. 239

Esat Adil, *SAVAŞ* gazetesini yayınlarken, *Savaş Kitabevi Yayınları* adıyla bir yayınevi kurarak kitap yayınlamaya da başladı. “İlim ve Hayat Serisi” başlığını verdiği bu kitapların ilki 1932 yılında çıktı. Yazarı Greguvar Kuliçer olan, *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm* isimli 68 sayfalık bir kitapçık bu. Kitabın son sayfasında yer alan ilanda “*Esat Adil beyin Diğer eserleri*” başlığıyla, basılmakta olan kitap olarak *Bugünkü İktimai Mezhepler, Liberalizm, Sosyalizm, İktimai Katolik ve İktimai İlerleme Mezhepleri* ve yakında basılacak kitaplar olarak da *Faşizm, Bolşevizm ve Demokrasi* ile *Milliyetçilik Nerelele Sürükleniyor* isimli kitaplar duyurulmuştu. Duyurulan bu kitapların ilk ikisi yayınlandıysa da, üçüncüsünün yayınlandığına dair bir bulguya rastlanmamaktadır.

Birinci kitapta, “yakında basılacak olanlar” içinde ilan edilmiş olan *Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi* başlıklı kitap 1934 yılında yayınlandı. Bu kitap “İlim ve hayat serisi No: 3” olarak yayımlanmıştı. Kitabın son sayfasında yine bir ilan yer almakta, o ilanda serinin ikinci kitabı olarak *Medeni ve Siyasi Hürriyetler* isimli kitap gösterilmekteydi. Ancak altında, “tabedilmektedir” notu yer alıyordu. *Medeni ve Siyasi Hürriyetler* isimli kitabın yayınlandığına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu ilanda dört numaralı kitap olarak gösterilen *Bugünün İktimai Mezhepleri* isimli kitap 1935 yılında yayınlandı.

Bu ikinci kitaptaki ilanda da “yakında neşredilecek olanlar” başlığı altında üç kitap yer alıyordu. Bunlardan biri, birinci kitapta da ilan edilmiş ama basılmamış olan *Milliyetçilik Nereye Sürükleniyor* isimli kitaptı. Diğerleri, *İktimai Mezhepler Karşısında Kemalizm* ile *Masonluk* isimli kitaplardı. Bu iki kitap da yayınlanmamıştır.

Üçüncü kitap olarak *Bugünün İktimai Mezhepleri Liberalizm Sosyalizm Katolisizm İktimai İlerleme* başlıklı kitap 1935 yılında yayınlandı. Bu kitabın son sayfasında da bir ilan yer almaktaydı. “*Savaş Kitap Evi Neşriyatından*” başlığı altında, yayınlanmış olan iki kitabın da fiyatları ilan edilmişti. *Medeni ve Siyasi Hürriyetler* isimli kitap bu ilanda da “basılmakta olanlar” başlığı altında yer almıştı. Bu ilanda, Esat Adil’e ait olmayan beş kitap daha yer alıyordu. Bunlar, Salim Gündoğan’ın *Köy Kitabı*, Mükerrrem Kamil’in *Sevgim ve İztırabım (Roman)*, ve Bu

Kalp Duracak isimli kitapları ile R. Gökalp'in *Bir Zaferin Yası (Piyes)* ve İhsan Edip'in *İncir Ağacı (Roman)* isimli kitaplarıydı. Mükerrer Kamil'in *Sevgim ve İztırabım* isimli romanı *SAVAŞ* gazetesinde tefrika olarak yayımlanmıştı.

Bu ilanda Esat Adil'in *Dize Gelen Gönül* isimli bir şiir kitabının basılmakta olduğu ilan edildiyse de, bu kitap da basılmamıştır. Esat Adil'in 1935 yılında memuriyete başlaması, yayın programını aksatmış olmalıdır.

2.2.1. SAVAŞ Gazetesinin Genel Değerlendirmesi ve Esat Adil'in SAVAŞ Gazetesindeki Yazılarının Analizi

SAVAŞ gazetesinin ilk sayısı 29 Ekim 1933 günü yayınlanmıştı. Son sayısı 23 Nisan 1935 tarihli'dir. Ancak şu anda Türkiye kütüphanelerinde 2 Temmuz 1934 öncesi nüshaları bulunmuyor. Gazetenin ilk sayısının 29 Ekim 1933'te yayınlandığını bir yıl sonra, 29 Ekim 1934 tarihli gazetede “*Gazetemiz bugünkü sayısı ile iki yaşına giriyor*” başlıklı haberden anlıyoruz.²²

2 Nisan 1935 tarihli *SAVAŞ*'ta yer alan bir duyuruda gazetenin 1 Mayıs 1935'ten itibaren yayınına bir müddet ara vereceği açıklanmıştı. 23 Nisan tarihli son sayıda hiçbir açıklama yoktur.

Emin Karaca Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesi ile “devrimci mücadele” yürüttüğü kanısındadır.²³ Kınay ise *SAVAŞ* gazetesindeki yazılarıyla hükümeti ve devlet politikalarını eleştirdiğini yazar. Özellikle de işçi haklarını savunduğunu vurgular.²⁴ Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesindeki yazılarını analiz edeceğimiz bu bölümde bu değerlendirmelerin ne derece doğru olduğunu ortaya çıkarmaya çalışacağız. Şimdiden şunu söyleyebiliriz ki, bu değerlendirmeler Esat Adil'in 1945 sonrası yazıları için doğru olmakla beraber, 1930'lu yıllardaki *SAVAŞ* gazetesinin yayını için biraz abartılıdır.

²² Kınay da, Karaca da araştırmalarında 2 Temmuz 1934 sonrasını kullanmışlardır. Karaca İzmir Milli Kütüphane'deki koleksiyonu kullandığını belirtiyor. Ben Ankara Milli Kütüphane koleksiyonunu kullandım.

²³ Emin Karaca, *a.g.e.*, s. 84

²⁴ Kınay, *a.g.e.*, s. 23

Birincisi şu; Esat Adil'in *SAVAş* gazetesindeki yazılarında sosyalizm hiç yoktur. Aynı yıllarda sosyalist içerikli kitaplar çevirip yayınlamış olsa da, gazetede sosyalist dünya görüşüne ait hiçbir ize rastlamıyoruz. İşçi hakları konusunda da elimizdeki nüshalarda bulunan yazıları son derece sınırlıdır. Balya maden işçilerinin grevi sırasında yayınlanan gazeteler elimizde olsaydı bu konudaki tutumunu daha doğru bir şekilde değerlendirebilirdik ancak elimizdeki nüshalarda doğrudan işçi haklarına yönelik sadece bir tane makalesinin yayınlandığını görüyoruz. O da aşağıda ele alacağımız 11 Temmuz 1934 tarihli "*İş Kanunu*" başlıklı yazısıdır.

Gazetenin yayın çizgisi rejimle uyumludur. Genç Esat Adil, genç cumhuriyetin ateşli bir destekçisi görünümündedir. Cumhuriyetin bütün simgesel günleri (19 Mayıs, 23 Nisan, 30 Ağustos, 29 Ekim vb.) gazetenin birinci sayfası coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır.

Esat Adil'in yazılarında da rejime yönelik hiçbir eleştiriye rastlamıyoruz. Hiçbir yazısında Mustafa Kemal'e, İsmet İnönü'ye veya tek parti yönetimine yönelik bir eleştiri söz konusu olmamıştır. Bir demokrasi talebi de dile getirilmemiştir. Aksine rejimle bütünleşmiş, hatta kendisine rejimin içinde bir yer arayan genç bir aydın görünümündedir. Aşağıda ele alacağımız bazı eleştirileri tamamen 'içerden' yapılan eleştiriler niteliğindedir. Yani, rejimi benimsemiş, inkılapların daha da derinleştirilmesini isteyen, cumhuriyete ve inkılaplara inanmış, ama daha nitelikli kadroların görevlendirilmesini talep eden bir çizgidedir.

1934 yılında Türkiye'de yerel seçimler yapılacaktı. Yerel seçimler yaklaşırken Esat Adil'in en çok belediyeçilik konusunda yazı yazdığını görüyoruz. Bu konuda kendisinin bilgili ve birikimli olduğunu kanıtlamak ister gibidir. Yazılarında sık sık Avrupa'da geçirdiğı yıllar boyunca büyük Avrupa şehirlerinde gördüğü belediyeçilik uygulamalarını da aktarmıştır. Sonunda CHF'nın belediye meclisi adayları arasında Esat Adil'in adını da görüyoruz. Esat Adil'in *SAVAş* gazetesindeki yazılarını analiz edeceğimiz ve siyasal tutumunu ortaya koymaya çalışacağımız bu bölümde şu nokta unutulmamalıdır ki, bu yazılar belirli bir sistematik içinde kaleme alınmış yazılar değıldir. Çoğu yazı güncel olaylarla bağlantılıdır. Anlık ve kısa vadelidir. Biz bu bölümde hâlâ oluşum halindeki bir

aydın-politikacının henüz otuz yaşındayken yazdığı gazete yazılarından yola çıkarak siyasal düşüncesinin gelişim sürecini izlemeye çalışacağız.

2.2.1.1. İşçi Hakları

Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesinde işçi sınıfı ve işçi hakları konusunda yazdığı tek yazı 11 Temmuz 1934 tarihli “*İş Kanunu*” başlıklı yazıdır. ‘*Savaşçı Gözüyle*’ köşesinde Müstecaplıoğlu imzasıyla yayınlanmış kısa bir yazıdır. İş Kanunu’nun defalarca meclis komisyonlarını dolaştığını, hatta bir defa meclis kürsüsünde de görüldüğünü, ama sonra ortadan kaybolduğunu anlatır. Yazıyı, İş Kanunu’nun bir sonraki yıla bırakıldığını öğrenmesi üzerine kaleme almıştır. Kanunun bir türlü çıkarılamamasını eleştirir:

“Öğrenmek istiyoruz; acaba iş kanununu meclisten çıkarmak, devlete bu kadar ağır mükellefiyetler tahmil eden bir askeri tekaüt kanunundan daha müşkül müdür ve niçin?”

Elimizde bir ilk tahsil mecburiyeti kanunu var fakat şehirlerde 8 – 14 yaş arasında binlerce çocuk en ağır hizmetlerde kullanılmaktadır.

İş kanununa dayanmayan bir ilk tahsil mecburiyeti kanununun tatbik kabiliyetinden mahrum olduğunu Maarif Vekaleti de maalesef hâlâ anlamamıştır.

Karı ile koca arasındaki münasebetleri bile tanzim etmiş olan bir cemiyet için içtimai, iktisadi bin bir mesele teşkil eden iş hayatını ve işçi ile patron münasebetlerini başıboş bırakmak bir facia değildir de nedir!”

Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesinde işçi sınıfının sorunları ve işçi hakları konusunda yazmamasını doğal karşılamak gerekir. 1925 Tahrir-i Sükun Kanunu’ndan sonra sendikal örgütlenme dâhil her türlü sınıf örgütlenmesi yasaklanmış durumdaydı. Tek parti döneminin en kontrollü yılları yaşanıyordu. İşçi sınıfı zaten çok cılız durumdaydı. Sanayi proletaryası henüz oluşum aşamasındaydı. Yalnız, Balya madenlerindeki grev sırasında yayınlanan *SAVAŞ* gazetelerinin henüz hiçbir kütüphanede mevcut olmadığını hatırlatmak gerekir. Gazetenin o sayıları

elimizde olsaydı Esat Adil'in hem bu greve olan desteğini, hem de genel olarak işçi sınıfının örgütlenmesi konusundaki düşüncelerini öğrenebilecektik.

2.2.1.2. Köylü Sorunları ve Köycülük

Köylülük ve toprak mülkiyeti meselesi, Esat Adil'in bütün yazarlığı ve siyasetçiliği boyunca en çok ilgilendiği konulardan biri oldu. *SAVAŞ* gazetesinde yazdığı yazılar içinde köylü sorunları sayı olarak sınırlıdır ancak bu konudaki düşüncesinin daha o zamandan netleşmeye başladığını görüyoruz. Ona göre genç cumhuriyetin yapması gereken en önemli işlerden biri, bir köy siyaseti oluşturup planlı bir şekilde hayata geçirmek ve şehirlerle köyler arasındaki gelişmişlik farkının giderilmesini sağlamaktır. Bu konuyu ilk olarak 27 Ocak 1935 tarihli '*Cumhuriyet Köylüsü*' başlıklı yazısında ele almıştır.

Bu yazısında ileri toplumların büyük adamlarının hepsinin köy kültürü içinde yetiştiklerini öne süren Esat Adil, bizim köylümüzün ise tarlası ile kulübesinden, köy ile pazardan öteye geçemediğini belirtmiştir. Bu nedenle cumhuriyetin her şeyden önce planlanmış bir köy siyasetine muhtaç olduğunu vurgular. Türk köylüsünü ekonomik ve sosyal bakımdan otuz sene içinde orta seviyeli bir şehirli seviyesine çıkarmak için işi planlaştırmak gereklidir.

15 Nisan 1935 günü yayınlanan baş makalesinde yine köycülük sorununu ele almıştır. Bu yazısı daha uzun ve daha sistematiktir; Esat Adil'in 1935 yılı itibarıyla köy ve köylülük sorununa bakışını yansıtır. Şunu saptayabiliyoruz ki, 1935 yılında Esat Adil'in köylülük konusundaki saptamalarının ve çözüm önerilerinin arasında toprak reformu konusu yer almamaktaydı. Oysa 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu mecliste görüşülmeye başlandığında Esat Adil'in bu konuya çok önem verdiğini, *TAN* gazetesinde peş peşe yazılar yayınlarak radikal önerilerde bulunduğunu aşağıda göreceğiz.

1935 yılında Esat Adil köy konusuna henüz bir ilerilik-gerilik çerçevesinden bakmaktadır. Köylerin ilerlemesi için bir plan dâhilinde dört aşamalı bir çalışma önerir. Buna göre önce Türkiye'deki en geri ve en ileri köy tipleri tespit edilerek analiz edilmeli, sonra bu iki köy tipi arasındaki farklar incelenmeli ve ileri köy

tipinin karakteristik esasları geri köy tipi üzerinde uygulanarak ikisinin arasındaki farklar azaltılmaya çalışılmalıdır. Son aşamada, (eğer bu çalışmalardan beklenen sonuç alınır) gelişmiş ülkelerin ileri köy tipi örnek alınarak bizim ileri köyümüzün karakterleri ile arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar tespit edilerek bizimkini daha ileri olan Avrupa köy tipine yaklaştırma çalışmalarına başlanmalıdır.

2.2.1.3. Belediyecilik ve Yerel Siyaset

Küçük bir ilde tanınmış bir ailenin bir ferdi, hukuk fakültesinin ilk mezunlarından biri ve bir günlük gazete sahibi olmak, yerel siyaset açısından Esat Adil'e büyük avantajlar sağlıyor olmalıydı. Esat Adil'in bu avantajlarını kullanarak yerel siyasette etkili olmaya çalıştığını görüyoruz.

1934 yılının Ekim ayında belediye seçimleri yapılacaktı. Nisan 1930'da kabul edilen Belediye Kanunu'na göre belediye seçimleri dört yılda bir yapılmaktaydı. Altı aydan beri beldede ikamet eden ve on sekiz yaşını doldurmuş seçmenlerin oylarıyla belediye meclisi üyeleri seçiliyordu. Aday olabilmek için ise diğer bazı şartlarla birlikte yirmi beş yaşını bitirmiş olmak ve Türkçe okuryazar olmak yeterliydi. (md. 23 ve 24)

Seçilen belediye meclisi kendi içinden veya dışarıdan her hangi bir kişiyi belediye başkanı olarak seçme hakkına sahipti. Belediye başkanlığı seçimi vilayetlerde İçişleri Bakanı'nın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile kesinleşiyordu. (md. 89)²⁵

Esat Adil, CHF listesinden belediye meclisi üyeliğine aday oldu. 30 Eylül 1934 tarihli *SAVAŞ* gazetesinde “*Belediye intihâbı yarın sabah başlıyor*” başlıklı bir haberin yanı sıra “*Cumhuriyet Halk Fırkası Belediye Aza Namzetleri*” başlıklı bir liste yayınlanmıştı. Asil ve yedeklerle birlikte elli iki kişilik listenin içinde on ikinci sırada ‘Müstecabi zade Esat Adil bey’ ismini görüyoruz. Mahalle mahalle yapılacak olan seçimler on gün sürecekti.

²⁵T.C. Resmi Gazete, 14 Nisan 1930, Sayı: 1471

12 Ekim tarihli *SAVAŞ* gazetesinde “*yeni belediye azaları*” başlıklı bir liste yayınlandı. Buna göre Esat Adil belediye meclisi üyeliği seçimini kazanmıştı. 14 Ekim tarihli *SAVAŞ*’ta yeni seçilen üyelerin aldıkları oyları gösteren listeye göre Esat Adil 5025 oy alarak en fazla oyu alan ikinci üye olmuştu. Birinci olarak seçilen İsmail Naci bey 5347, üçüncü olarak seçilen ‘Çivici damadı Vasıf bey’ 4772 oy almıştı.

Esat Adil, Temmuz ayından başlayarak belediye başkanının kesinleştiği Kasım ayı ortalarına kadar belediye başkanlığı konusundaki düşüncelerini, birikim ve deneyimlerini ortaya koyan yazılar yazdı. 16 Kasım 1934 tarihli *SAVAŞ* gazetesinde yer alan habere göre belediye başkanı belediye meclisi üyeleri arasından seçilmemiş, Vali Salim bey Dâhiliye Vekâleti tarafından aynı zamanda belediye başkanı olarak tayin edilmişti. Esat Adil Kasım ayından sonra bu konuda yazmayı bıraktı.

Esat Adil’in belediye başkanlığı konusundaki ilk yazısı “*Hususi idarelerin yükü*” başlığıyla 9 Temmuz 1934 günü yayınlanmıştı. Bu yazısında mevcut sisteminin hükümetin gözetim ve denetiminin katılığı yüzünden yerel yönetimleri hükümetin tasavvurlarına, emirlerine vasıtalık eden bir idare heyeti mevkiine düşürüyordu. Özellikle belediyelerden beklenen hizmetler ile gelirlerinin orantısız olduğunu belirterek, belediyelerin kendi gelir kaynaklarından yararlanma yolundaki yetkilerinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶

Ağustos ayının sonlarında yazdığı üç yazıyla yine belediye başkanlığı konusunu ele almıştır. 26 Ağustos 1934 tarihli “*Belediye başkanlığı Bir İhtisas mıdır?*” başlıklı yazısında belediye başkanlığı konusunu ele almış, kanunun belediye başkanlığı için okuryazar olmayı yeterli görmesini eleştirerek belediye başkanlığının da bir ihtisas işi olduğunu öne sürmüştü. Nasıl hastayı doktora, yolu mühendise, okulu öğretmene emanet ediyorsak, bir şehri de uzman bir şehirciye emanet etmek gerekiyordu. Ona göre, Halkın içinden gelişigüzel seçilmiş bir insanın belediye başkanı olabildiği mevcut durumda, halkı harekete geçiren yegâne saik alelade bir politikacılık olmaktadır.

²⁶ Esat Adil, “Hususi İdarelerin Yükü”, *Savaş*, 9 Temmuz 1934

Oysa halk ve devlet şehirciliğin bir ihtisas işi olduğunu, cumhuriyet ve inkılap Türkiye’inde asri şehirler yaratmanın yüksek vukufa dayandığını kabul etmelidir.²⁷

İki gün sonra yayınlanan yazısının başlığı “*Yine belediyeçilik meselesi*”dir. Yazısına bir önceki yazının geniş bir ilgi uyandırdığını, ama bazı politikacıların sakat anlayış ve anlatışlarına da yol açtığını belirterek başlamıştır. Esat Adil’in siyaseti ve siyasetçiyi küçümseyen bu ve buna benzer görüşleri, giderek yerel CHP yöneticileri ile arasının açılmasına yol açacaktır.

Bu yazısında seçilmiş-atanmış belediye başkanları konusundaki görüşlerini de açıklamıştır. Atanmış belediye başkanlarının başarılarını teslim etmekle beraber bu yöntemin halkçılık ilkesine aykırı olduğu görüşündedir. Oysa CHF’nın adayları belirlerken göstereceği isabet, atamayı gereksiz hale getirebilir. Şehirciliğin bir ihtisas işi olduğunu kabul ettikten sonra halka, partiye ve hükümete iki görev düşmektedir; birincisi önümüzdeki belediye seçimlerinde buna uygun adayların bulunması, ikincisi devletçi bir zihniyetle hareket ederek şehirlerin imar ve inkişafını, halkın yetiştirilmesini temin etmektir.²⁸

Bu konudaki bütün yazıları değerlendirildiğinde, Esat Adil’in Balıkesir belediye başkanlığı görevine sıcak baktığı sonucunu çıkarmak zor değildir.

2.2.1.4. Cezaevleri

Esat Adil *SAVAŞ* gazetesinde sonradan profesyonel mesleği haline gelecek olan cezaevleri konusunda da yazmıştı. 8 Temmuz 1934 tarihli yazısı İmralı Cezaevi’nin bir öngörüsü niteliğindedir. Bu bakımdan anılmaya değer.

Esat Adil bu yazısında 1945 yılı yazılarında da savunacağı hücre hapsini (haps-i hücrevi) savunmaktadır. Yalnız, haps-i hücrevi kavramıyla mahkûmların tek başına hücreye konulmasını mı yoksa koğuş yerine oda sistemini mi savunduğu belirsizdir. Bu belirsizlik 1945 yazılarında da sürecektir.

²⁷ Esat Adil, “Belediyeçilik Bir İhtisas mıdır?”, *SAVAŞ*, 26 Ağustos 1934

²⁸ Esat Adil, “Yine belediyeçilik meselesi”, *SAVAŞ*, 28 Ağustos 1934

Bu belirsizliğin dışında cezaevleri ile ilgili düşünceleri yapıcı niteliktedir. Cezaevlerinin temel işlevinin suçluların ıslah edilmesi olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre maksat bir suçluyu oraya kapatıp bedava beslemek ve manasız bir ızdırıp ve sefalet çektirtmek olmamalıdır. Bu nedenle çağdaş dünyada hapishaneler birer okul ve fabrika haline sokulmuştur.²⁹

2.2.1.5. Cumhuriyet ve Devrimler

Esat Adil'in 1934-1935 yazılarında bir siyasal sistem olarak tek parti yönetimine yönelik bir eleştirisi yoktur. Bırakalım “devrimci mücadele”yi, bir demokrasi mücadelesi dahi yoktur. Bu durum elbette tek parti yönetiminin muhalefete ve eleştirilere karşı hoşgörüsüz ve baskıcı tutumuyla ilgilidir. Ama bu durum bizi bu gerçeği saptamaktan ve ifade etmekten alıkoymamalıdır. Eleştirileri genç bir aydının içeriden eleştirileri niteliğindedir.

Gazetenin birinci sayfa haberleri ve manşetleri rejimle ve CHF politikalarıyla son derece uyumludur. Genç cumhuriyetin yeni yeni oluşturmaya çalıştığı özel-ulusal simgeler coşkuyla sahiplenilmiştir. Bunu en çok ulusal bayramların kutlanmasında ve Mustafa Kemal'in şahsına yönelik tutumda görüyoruz. Bu açıdan gazetenin manşetlerinde bazı örnekler şunlardır:

30 Ağustos 1934: “*Ordular İlk Hedefiniz Akdenizdir. İleri.*”³⁰

6 Eylül 1934: “*Kahraman Balıkesir’liler Kurtuluşunuz Kutlu Olsun*”

26 Eylül 1934: “*Budun birliği, dil birliği ile kurulur. İki yıl önce bugün Türkçe’ye ulaşma savaşının ulu kurultayı toplanmıştı.*”³¹

29 Ekim 1934: “*En mutlu bayramınız kutlu olsun yurttaşlar.*”

26 İlk Kanun (Aralık) 1934: “*Ata Türk’ün Ankara’ya Ayak Bastığı Gün*”³²

²⁹ Müstecaplıoğlu, “Hapishanelerimiz”, **SAVAŞ**, 8 Temmuz 1934

³⁰ **SAVAŞ** gazetesinin olağan baskıları siyah - beyazdır. Özel günlerde gazetenin logosu ve manşetler kırmızı olarak basılmıştır. Buraya aldığımız manşetlerin tümü kırmızı olarak basılmıştır.

³¹ Devamında şöyle bir haber yer almıştır: “*Valimiz Salim bey hükümet önünde, Esat Adil bey cumhuriyet meydanında öz Türkçe hakkında nutuk söyleyecekler. Gece Halkevinde bir müsamere verilecek.*” Esat Adil dil devrimini hararetle desteklemekteydi. Sadece öz Türkçe kelimelerle yazdığını öne sürdüğü makaleleri vardı. Gazeteye gönderilecek yazıların da öz Türkçe olarak yazılmasını istiyordu.

³² Bu manşet siyah – beyazdır. Mustafa Kemal’e ‘Atatürk’ soyadı verilmesinin ardından kelimenin nasıl yazılacağı konusunda bir tereddüt yaşandığı görülüyor. Atatürk’ün öz adı da tartışma konusu

23 Nisan 1935: “*Ey Türk Yavrusu, Bayramın Kutlu Olsun!*”

Bu gazete Esat Adil’in gazetesidir. Dolayısıyla bunlar ve benzeri pek çok manşet, haber ve yorum Esat Adil’in görüşlerini ve tutumunu yansıtır. Esat Adil’in kendi makalelerinde de cumhuriyete, devrimlere ve tek parti yönetimine dönük bir eleştiri söz konusu değildir. Esat Adil’in eleştirileri cumhuriyetin kadro politikasına yöneliktir. Cumhuriyetin ve devrimlerin onlara gerçekten inanmış yetkin kadrolar tarafından yürütülmesini talep etmekte ve bu konuda hiç isim vermeden bazı eleştirilerde bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak ‘adam kayırmacılık’ da Esat Adil’in eleştirdiği başlıca konulardandır. Niteliksiz ve çıkarıcı insanların siyaset yoluyla hak etmedikleri mevkilere gelmelerine karşı çıkar. Bu bakımdan elitist bir cumhuriyet aydını görünümündedir.

Esat Adil’in cumhuriyet, devrimler ve cumhuriyetin kadro politikası hakkında yazdığı pek çok yazısı mevcuttur. Tümünü ele almak mümkün değilse de bunlar aşağıda verdiğimiz fihristten izlenebilir. Bu konulardaki düşüncesinin başlıca unsurlarını ortaya koyabilmek için birkaç makalesinin analizi yeterli olacaktır.

Bu konuda yazdığı ilk yazı aslında savunma niteliğinde olan çok kısa bir yazıdır. Bu günlerde Esat Adil hakkında bazı yazıları nedeniyle dava açılmış bulunmaktaydı. Davalar 1867 sayılı Matbuat Kanunu’nun 30. ve 40. maddelerinden açılmıştı. 30. madde “TBMM ve İcra Vekilleri Heyeti ile devlet memurları aleyhine müphem ve suiizamı davet edecek mahiyette mütecavizane yazı ve resimlerle... şeref ve haysiyeti ihlal”; 40. madde ise “Padişahçılık ve hilafetçilik yolunda ve komünistlik ve anarşistliğe tahrik eden neşriyat...” suçlarını içermektedir.³³

Esat Adil 19 Temmuz 1934 günü yayınlanan “*Dürüst Olalım*” başlıklı bu yazısında bu suçlamalar vesilesiyle kendisinin ve *SAVAŞ* gazetesinin cumhuriyet ve

olmuştur. Gazetenin 6 Şubat 1935 tarihli birinci sayfasında şöyle bir haber yer almıştı: “*Kamâl büyük önder Atatürkün öz adıdır. İstanbul, 4 (A. A.) Bugünkü tebliğde önder Atatürkün öz adının Kamâl olarak yazılmış olduğunu gördük bu husustaki yaptığımız tahkikattan böyle yazılış sebebi ve temeli anlaşıldı. İstihbaratımıza nazaran Atatürk’ün taşıdığı Kamal adı bir arapça kelime olmadığı gibi arabça Kemal kelimesinin delalet ettiği manada da değildir. Atatürk’ün muhafaza edilen öz adı Türkçe ordu ve kale manasına olan Kamal’dır...*” 19 Şubat 1935 tarihli manşet “Kamal atatürk” şeklindedir.

³³ T.C. Resmi Gazete, 8 Ağustos 1931, Sayı: 1867

inkılaplar karşısındaki tutumunun bütün unsurlarını açıklamıştır. İnkılapları ve rejimin bütün ruhunu yalnız kalp duyusu ile değil kafa inancı ile de benimsediğini, rejimin prensiplerine midesi ile değil, bilgi ve duyguları ile bağlı olduğunu açıklar. Bu bir savunma yazısı olmakla beraber, Esat Adil'in yukarıda söz ettiğim elitist cumhuriyet aydını nitelememi haklı çıkaracak bir saldırı yazısı niteliğine bürünür. Sahte ehliyetlerin, yarım adamların ve sokak politikacılarının bu rejimi asla benimsemeyeceklerini öne sürer.³⁴

Burada sözünü ettiği “sahte ehliyetler, yarım adamlar ve sokak politikacıları” nitelemesi, Esat Adil'in *SAVAŞ* gazetesinde başlıca teması olmuştur. Bu çerçevede yazdığı çok sayıda yazı mevcuttur. Hepsini soyuttur; hiçbirinde ne somut bir olay ne de somut bir isim verilmiştir. Bu yaklaşıma “CHF’na ve hükümete yönelik sert eleştiriler” denilemez kanısındayım.

Esat Adil'in rejim ve devrimler karşısındaki duruşunu açıkladığı yazılarından bir başkası 5 Eylül 1934 günü yayınlanan “*Müsbet adam, tenkitçi adam*” başlıklı baş makedir. Bu yazıda bir yandan *SAVAŞ* gazetesinin yayın politikasını açıklarken, genel olarak basının işlevini de tanımlamıştır. Esat Adil’e göre yaşanılmakta olan inkılap devrinde tenkitçi fakat olumlu adamlara çok ihtiyaç vardır. Tenkitçi, “yapma” diyen değil, daha iyisini yap diyen insandır. Bu nedenle tenkitçiden korkacak bir şey yoktur. Basına düşen görev de budur. Basın, çatık kaşlar altında, ama derin bir muhabbetle ışıldayan bakışlarını inkılabın izinden ayırmamalıdır. İnkılaba hizmet etmek her şeyi iyi göstermekle değil, her şeyin iyi olmasına çalışmakla mümkündür. Bu görev, eleştirel fakat müspet ruhlu matbuattan beklenir.³⁵

Olağan durumda dört sayfa olarak yayınlanan gazete 29 Ekim 1934 günü cumhuriyetin on birinci yılını kutlamak amacıyla on iki sayfa olarak yayınlanmıştı. Logo ve manşetler kırmızı olarak basılmış, birinci sayfada kırmızı çerçeve içinde büyük bir Atatürk fotoğrafı yer almıştı. İlk sayfanın sağ üst köşesinde yine kırmızı çerçeve içinde “*Gazetemiz iki yaşında*” başlıklı bir yazı yer alıyordu. Bu yazıda, gazetenin üstlendiği misyon da açıklanıyordu. *SAVAŞ* gazetesinin savaşı,

³⁴ Müstecaplıoğlu; “Dürüst Olalım!”, *SAVAŞ*, 19 Temmuz 1934

³⁵ Esat Adil, “Müsbet adam, tenkitçi adam”, *SAVAŞ*, 5 Eylül 1934

Cumhuriyetin ve inkılabın hızına hız katılmak ve ona yararlı olmak olarak tanımlanıyordu. Tabii ki yurttaşlara iyi düşünmeyi ve doğruyu görmeyi öğretmek de.

Beşinci sayfada Esat Adil imzasıyla yayınlanan “*Onbir yıl*” başlıklı yazı cumhuriyete ve devrimlere övgü doludur. Türk inkılabını birbirine omuz vere vere yükselen bir dağ silsilesine benzetir. Yakınındayken büyüklüğü yeterince fark edilmez fakat ondan yavaş yavaş uzaklaşarak bakıldığında göz alıcı bir heybetle büyür, yükselir. On bir yıllık cumhuriyetin eserleri; “*saltanatın yıkılışı, lâiyikliğin doğuşu, fesin atılışı, tekkelerin kapanışı; tarihin düzeltilip dilin temizlenişi...*” olarak sayılmıştır. Ayrıca CHF’nın altı ilkesi “*On bir cumhuriyet yılının altı inkılap projektörü*” olarak nitelendirilmiştir. Yazı, “*Ülkümüzün gazisi. Gazimizin ülküsü.*” cümleleriyle sona erer.³⁶

Ayrıca, 3 Mart 1935 günü, Atatürk’ün dördüncü defa cumhurbaşkanı seçilmesi vesilesiyle yazdığı “*Atatürk*” başlıklı yazıda “*Atatürk’ü ölünceye kadar cumhur başkanı görmek her Türk’ün gönlünde yerleşmiş bir istektir*” diye yazmıştır.³⁷

2.2.1.6. Demokrasi Anlayışı

Bu tarihlerde Esat Adil’in demokrasi anlayışı muğlaktır. Demokrasiyi bir azınlık-çoğunluk veya nitelik-nicelik sorunu etrafında ele alıyor. Çoğunluğu a priori olarak ‘niteliksiz’, azınlığı ‘nitelikli’ olarak görüyor. Bu ele alışı doğal sonucu olarak “ekseriyetten (çoğunluktan) kurtulmak” olarak ifade ettiği bir sorun ortaya çıkıyor. Ona göre, “çoğunluktan kurtulmak” için diktatörlüğe saptmaktan başka bir çare olup olmadığı tartışmasından henüz bir sonuç alınmış değildir. Sorun böyle ortaya konulduğunda diktatörlük, nitelikli azınlığın niteliksiz çoğunluktan kurtulmasının bir yolu olarak ortaya çıkmış oluyor.

Bu bakımdan 3 Eylül 1934 günü yayınlanan “*Ekseriyet*” başlıklı yazısı önemlidir. Demokraside en büyük kusurun çoğunluk olduğunun ileri sürüldüğünü belirterek başladığı yazıda, bu düşünceye değer vermek gerektiğini belirtir.

³⁶ “Gazetemiz iki yaşında”, ve Esat Adil, “Onbir yıl”, **SAVAŞ**, 29 Teşrin-i evvel 1934

³⁷ Müstecaplıoğlu, “Atatürk”, **SAVAŞ**, 3 Mart 1935

Mussolini'nin İtalya meclisinde genel oy ve çoğunluk ilkeleri aleyhindeki sözlerinin “*faşizmin demokrasiyi ölüme mahkum edişinin esbabı mucibesi*” olduğunu belirterek, genel oy ve çoğunluk ilkelerine taraftarmış gibi görünse de, yazının devamında tam tersi yönde bir tutum ortaya koyuyor. Halkın kaderiyle ilgili bir konuda çoğunluğun dediği olursa, azınlığın görüşü ne kadar faydalı olursa olsun zararlı sayılacaktır demeye getiriyor. Politikada niceliğin niteliğe üstünlüğü olarak nitelediği bu durumu, günümüz demokrasilerinin haksız ve garip bir ölçüsü olarak kabul ediyor. Çağdaş diktatörlükleri istibdattan ve irsi mutlakıyetten ayıran ölçüyü, niteliğin niceliğe üstünlük kurması olarak tarif ediyor. Bazen bir insanın bin insandan daha üstün olabileceğinden yola çıkarak, çoğunluk ilkesinin anlamsızlaşacağını söylüyor.

23 Ocak 1935 tarihinde yayınlanan “*Değer Pazarında Damping*” başlıklı yazısında aynı yaklaşımını sürdürdüğünü görüyoruz. İktisatta kötü paranın iyi parayı kovması teorisinden yola çıkarak, bu teorinin kötü demokrasilerde “çürük kafa sağlam kafayı kovar” ilkesine dönüştüğünü belirtiyor. Demokrasinin kötüsünün ‘öze’ değil, ‘çokluka’ yer verdiğini, bu yüzden sağlam kafaların tıpkı sağlam paralar gibi ortadan kaybolduğunu ifade ediyor. Ona göre çokluğun özlüğe üstün tutulması “*inkılabcı rejime karşı gelmek, demokrasimizi kötülemek*” demektir.³⁸

Bunlar elbette sosyalist-demokrat bir kişinin düşünceleri olamaz. Açıktan açığa belli bir amacın gerçekleştirilmesi için, ki burada bu amaç cumhuriyetin ve inkılapların korunması ve derinleştirilmesidir, nitelikli azınlığın niteliksiz çoğunluğu yönetmesi anlayışına sıcak bakıyor. Ya da, niteliksiz çoğunluğu da nitelikli hale getirmek gerekiyor! Esat Adil’in bu yıllarda kendisine biçtiği misyon budur. Aslında bu anlayış alttan alta bütün siyasal yaşamı boyunca varlığını sürdürüyor. Köylülüğün ve işçi sınıfının haklarını savunurken mutlaka vurguladığı “kültür hakkı” kavramıyla da bunu işaret ediyor.

³⁸ Müstecaplıoğlu, “Değer Pazarında Damping”, **SAVAŞ**, 24 Son Kanun 1935

2.2.1.7. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun *SAVAŞ* Gazetesindeki Tüm Yazılarının Açıklamalı Fihristi

SAVAŞ CUMHURİYET EMEĞE HAK, DEĞERE HÜRRİYET GETİRİR Günlük Siyasi Gazete Sahibi ve Başmuharriri Müstecaplıoğlu Esat Adil Neşriyat Müdürü: ESAT ADİL		
TARİH	YAZI BAŞLIĞI	YAZININ KONUSU / İÇERİĞİ
4 Temmuz 1934 Çarşamba Esat Adil	Yaşamayı güçleştiren sebepler	İktisadi şartların ağırlaşmasının ve yaşamının güçleşmesinin üç sebebi: Servetin seyyal olması (el değiştirmesi), dünya pazarlarındaki gelişmelerin etkileri, devletin iktisadi faaliyetlerinin genişlemesi.
4 Temmuz 1934 Çarşamba Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Hürriyet ve disiplin	Toplum hayatında hürriyet ve disiplin dengesi hakkında. Almanya örneği.
4 Temmuz 1934 Çarşamba E. A.	Politika: Hitler galip!	Alman hücum kıtaları içinde patlayan isyan hakkında
6 Temmuz 1934 Cuma Esat Adil	Halkçılıkta Maarif	Eğitim sistemi halkçılaştırılmalı 'halk güzidelerinin', yetişmesine imkan vermeli: "Sokaklarda, dağ başlarında, köylerde tahsilden mahrum avare dolaşan vatan çocuklarının içinde birer Mustafa Kemal olmaya kim bilir ne kadar namzet vardır."
6 Temmuz 1934 Cuma Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Cumhuriyet seviye	Halk ile aydınlar arasındaki yaşayış ve düşünüş farkının büyüklüğü ve bunun giderilmesi gerektiği...
8 Temmuz 1934 Pazar E. A.	Başvekilin Nutku	İsmet İnönü'nün konuşmasından çıkardığı üç sonuç: sanayide özel teşebbüsü korumak, serbest ticaret, özel idarelerin desteklenmesi.
8 Temmuz 1934 Pazar Esat Adil	Politika: Bulgaristan'da Makedonya Zihniyeti	Bulgaristan'ın Yunanistan ve Türkiye'ye karşı izlediği dış politikanın eleştirisi.
8 Temmuz 1934 Pazar Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Hapishanelerimiz	Hapishanelerin bir okul ve fabrika olarak ele alınması gereği hakkında. ³⁹
9 Temmuz 1934 Pazartesi Esat Adil	Hususi idarelerin yükü	Yerel yönetimlerin kendi gelir kaynaklarını kullanma yetkileri artırılmalıdır.
11 Temmuz 1934 Çarşamba Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: İş Kanunu	İş kanununun bir türlü çıkarılamayışını eleştiriyor: "Karı ile koca arasındaki münasebetleri bile tanzim etmiş olan bir cemiyet için içtimai, iktisadi bin bir mesele teşkil eden iş hayatını ve işçi ile patron münasebetlerini başıboş bırakmak bir facia

³⁹ Hapishaneler konusu daha sonra Esat Adil'in profesyonel işi haline gelecek ve bu konuda çok sayıda yazı kaleme alacaktır. Yıllar sonra yeniden yazacağı hücre hapsi konusuna ilk defa bu yazıda değinmektedir. Esat Adil hücre hapsini yararlı ve gerekli bulmaktadır.

		değildir de nedir!”
19 Temmuz 1934 Perşembe Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Dürüst olalım	Savaş gazetesine yönelik suçlamalara cevap niteliğinde: “Biz inkılap prensiplerini ve rejimin bütün ruhunu yalnız kalp duyusu ile değil kafa inanışı ile de benimsemiş bulunuyoruz.” ⁴⁰
20 Temmuz 1934 Cuma Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Kadrişinaslık	“Büyük adamların hemen umumiyetle vefakar ve kadrişinas olduklarını iştiririz. Gazinin de inkılap arkadaşlarına karşı olan vefakarlıkta ne kadar ileri gittiği herkesçe malumdur.”
27 Temmuz 1934 Cuma Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Dolfüs	Avusturya Başbakanı Dolfüs’ün Naziler tarafından öldürülmesi hakkında.
3 Ağustos 1934 Cuma Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Hindenburg	Almanya Cumhurbaşkanı Hindenburg’un ölümü hakkında. Hindenburg’dan büyük bir övgü ile söz ediyor.
8 Ağustos 1934 Çarşamba Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Mesuliyet fikri	İş ve memuriyet hayatında mesuliyet fikrinin gerekliliği hakkında.
10 Ağustos 1934 Cuma Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Dilenciler	Dilenmek zorunda kalanlar ve dilencililiği meslek edinenleri ayırmak gerektiği hakkında.
15 Ağustos 1934 Çarşamba Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Ahlak	Bireysel ve toplumsal olarak hak ve vazifelerine bağlı insanlar yetiştirmeliyiz: Hakkımdır isterim, vazifemdir yapmalıyım anlayışı ileri toplum ve ileri bireyleri doğurur.
26 Ağustos 1934 Pazar Esat Adil	Belediyecilik bir ihtisas mıdır? ⁴¹	Belediye başkanı seçilmek için sadece okur yazar olma koşulunun aranması yanlıştır. Devlet şehircilik uzmanları yetiştirmelidir.
26 Ağustos 1934 Pazar Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: İlkmeç Muallimi	İlkokul öğretmenlerinin yaşam ve iş koşulları hakkında: “İlkmeç muallimlerinden biz her şeyi beklerken ona ihtisaslarını şahlandıracak hiçbir şey vermiyoruz.”
28 Ağustos 1934 Salı Esat Adil	Yine belediyecilik meselesi	Yaklaşan belediye seçimleri vesilesiyle atanmış-seçilmiş başkan tartışması. Atama halkçılık ilkesine aykırıdır ama CHF aday belirlerken belediyeciliğin bir ihtisas işi olduğunu da göz önüne almalıdır.
29 Ağustos 1934 Çarşamba Esat Adil	Şehirlerin insanlar üzerine tesiri	Berlin ve Hollanda örneklerinden yola çıkarak temiz ve bakımlı şehirlerin insanları da özenli davranmaya zorlayacağını öne sürüyor: “Madem ki madde ahlak yapar şu

⁴⁰ Gazetenin 23 Temmuz tarihli nüshasında Cumhuriyet Savcılığı’nın Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun bazı makaleleri hakkında dava açtığı haberi vardır. Haberin içinde Esat Adil’in bir fotoğrafı da bulunuyor. 22 Ağustos tarihli **SAVAŞ**’ta hangi yazılar hakkında dava açıldığı haberi bulunuyor. Davalar 1867 sayılı Matbuat Kanunu’nun 30. Ve 40. Maddelerinden açılmıştır. 30 madde TBMM ve İcra Vekilleri Heyeti ile devlet memurları aleyhine “müphem ve suiizamı davet edecek mahiyette mütecavizane yazı ve resimlerle... şeref ve haysiyeti ihlal”; 40. Madde “Padişahlık ve hilafetçilik yolunda ve komünistlik ve anarşistliğe tahrik eden neşriyat...” suçlarını içermektedir.

23 Ağustos tarihli habere göre, Esat Adil söz konusu suçlamalardan beraat etmiştir.

⁴¹ Bu başmakale Esat Adil’in 9 Temmuz’dan sonra yazdığı ilk baş makaledir. Esat Adil yargılama süreci içinde başmakale yazmamıştır.

		halde bir şehrin yollarının, evlerinin, parklarının ve umumi halâlarının insanların terbiye ve karakterleri üzerinde iyi veya fena tesirlerini göz önünde tutmak zarureti vardır.”
30 Ağustos 1934 Perşembe Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: İdeal mi melankoli mi?	Gençlerin hala Semerkant, Altay peşinde koşmaları; idealizmi melankoli ile karıştırmaları üzerine...
3 Eylül 1934 Pazartesi Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Ekseriyet	Demokrasilerde azınlık-çoğunluk tartışması. Demokrasilerde çoğunluk baskısından kurtulabilmenin tek yolu diktatörlük müdür sorusunu soruyor. Çağdaş diktatörlüğü, niteliğin niceliğe hakim oluşu olarak tanımlıyor. Nitelikli azınlığın, niteliksiz çoğunlukla mücadelesi gibi ele alıyor.
4 Eylül 1934 Salı Esat Adil	Adam kayırmak	Haklı olanların haklarını savunacak bir şikayet mercii kurulmalıdır. Haksız olduğu halde adam kayırmak hak elde etme alışkanlığından vaz geçilmelidir. “Hakkımdır isterim, vazifemdir yapmalıyım” prensibi cumhuriyet ahlakıdır.
4 Eylül 1934 Salı Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: İki yüzlülük	Milletlerin hayatında ‘ilerleme’ esastır. İlerleme hız ve samimiyet ister. İdare-i maslahatçılık da ikiyüzlülük gibi aczin bir örneğidir.
5 Eylül 1934 Çarşamba Esat Adil	Müsbet adam, tenkitçi adam	İnkılabı hizmet etmek her şeyi iyi göstermekle değil, her şeyin iyi olmasına çalışmakla mümkündür. Basının görevi budur.
5 Eylül 1934 Çarşamba Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Ya hep, ya hiç	Türk gençlerine inkılap yolunda çalışmalarını için heyecanlı bir sesleniş: “Türk genci, vazifen, bir gün bütün dünyaya ‘ne yazık ki Türk değiliz’ dedirtmektedir.”
6 Eylül 1934 Perşembe Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: 6 Eylül	Milli mücadelede Balıkesir’in yeri ve önemi hakkında
6 Eylül 1934 Perşembe Esat Adil	Balıkesir’e (Şiir)	Altında 5 Eylül 1934 tarihi olan ve Balıkesir’in milli mücadele yıllarındaki rolünü öven bir şiir.
24 Eylül 1934 Pazartesi Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: politika Hazretleri	Politikada çıkarıcılıkla vatan ve inkılap sevgisi çatışması hakkında.
25 Eylül 1934 Salı Esat Adil	Şehircilik (Savaş gazetesinin 98. sayısında yayınlanan makalenin tekrar basımı)	Şehirciliğin insan yaşamı üzerindeki olumlu etkileri. Kendisinin Berlin ve Brüksel deneyimleri.
26 Eylül 1934 Çarşamba Esat Adil	Türk Dili, türk’e tanrı Armağımıdır.	"Türk bayrağı kadar güzel, ana südünden daha değerli olan Anadolunda örgülü saçlı Türkmen kızlarının fidan boylu Türk yiğitlerine "koşmalar" düzduğu bu dil yeryüzünün bütün dillerinden üstündür, verimlidir, çalınılıdır."
30 Eylül 1934 ⁴² Pazar		

⁴² CHF Belediye Aza Namzetleri başlığıyla yayınlanan listenin 12. sırasında Müstecabizade Esat Adil Bey ismi görülmektedir.

11 Teşrinievvel 1934	Savaşçı Gözile: Birinci Aleksandr ve Balkan Misakı	Yugoslavya kralı Aleksandr'ın Marsilyada öldürülmesi hakkında. "Balkan misakı gibi, milletler arasındaki barışıklığa örnek olan bir dostluk uğrunda yıllarca çalışmış olan birinci Aleksandr'ın ölümü dünyanın her köşesinde hele Balkanlarda unulmaz bir yara açacaktır.
29 Teşrinievvel 1934 Pazartesi (Gazete 29 Ekim vesilesiyle 12 sayfa olarak yayınlanmıştır. Sonraki beş gün süresince gazete yayına ara vermiştir.)	Gazetemiz İki Yaşında (imzasız)	"SAVAŞ bu mukaddes yoldaki savaşında daima Cumhuriyeti andı ve Cumhuriyet emeğe hak, değere hürriyet getirir, düsturuna inandı."
29 Teşrinievvel 1934 Pazartesi Esat Adil	Onbir yıl	Cumhuriyetin on birinci yılı vesilesiyle.
5 Teşrinisani 1934 Pazartesi Esat Adil Müstecaplıoğlu	Şehir Planı	Şehir planlamasının önemi hakkında: "Plansız bir şehir haritasız bir erkânıharp zabiti gibidir."
9 İlk Kanun 1934 Pazar Esat Adil	Soyadı İşinde Yanlışlıklar	Her ailenin aynı soyadını taşımasını ve o soyadının başka bir aile tarafından alınmaması gerektiğini karışıklık getirmemesi itibariyle savunur.
17 İlk Kanun 1934 Pazartesi Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile :Değer, Çokluğa Üstün Olmalıdır.	"Değer, çokluğa üstün olmalıdır. Yoksa demokrasi demogoji olur.. Yani eski dille, keyfiyet kemmiyete hakim tutulmalıdır."
19 İlk Kanun 1934 Çarşamba Esat Adil Müstecaplıoğlu	Şehir İşleri	"İşte bizim istediğimiz de budur. Bir tarafta vatandaşların terbiyesinde rolü olan şehri güzelleştirmek, süslemek diğer taraftan da onu şehir işleriyle yakından bağlı ve alakalı tutmak."
20 İlk Kanun 1934 Perşembe Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: Ekalliyet Yok!	"Türk Cumhuriyetinde ekkaliyet yoktur.. Türk Cumhuriyetinde ancak vatandaş vardır. Soy, sopu, mezhebi ne olursa olsun kanun önünde, memleket ve millet işlerinde herkes Türk vatandaşı sayılır."
20 İlk Kanun 1934 Perşembe Müstecaplıoğlu	Fırtınanın Aşkı (Şiir)	On dört dizelik deniz ve fırtına temalı bir şiir.
2 Son Kanun 1935 Çarşamba Müstecaplıoğlu	Savaşçı Gözile: 1935	"Fakat ben 1934 yılından kendi hesabıma hoşnudum. Çünkü tanımadığım birçok şeyleri bu yıl bana tanıtmıştı. Mesela; ağır ceza mahkemesini, siyasette dostluğun kaç santim boyu ve eni olduğunu, mide bağlılığının kafa ve gönül bağlılığından daha saygılı görüldüğünü vs... "
4 Son Kanun 1935 Cuma E. A. Müstecaplıoğlu	Türk Kadını	Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi vesilesiyle; savaştan sonra Avrupada kadın haklarının gelişimi üzerine.
23 Son Kanun 1935 Çarşamba	Savaşçı Gözile: Değer Pazarında Damping	"Kötü demokrasilerde... çürük kafa sağlam kafayı kovar. Çünkü kötü demokrasilerde en

Müstecaplioğlu		çok para eden şey damagojidir. Demagoji ise çürük kafaların işidir.
24 Son Kanun 1935 Perşembe Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Dürbünün Tersİ	"İşte siyasal alemde bazı bilgiçler böyle dürbünle iş görerek etrafı aldatmaya çalışırlar. İşine gelirse dürbüne yüzünden, işine gelmezse tersinden bakarak görüleni yaklaşıdırır, uzaklaşıdırır ve böylece hakikati olduğu yerde göstertmemeye çalışır.
25 Son Kanun 1935 Cuma Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Yarası olan gocunsun.	'Değer pazarında damping' yazısının yol açtığı tartışmalar üzerine: İnkılab, bugünden ziyade yarın içindir. Yarınki nesli düşünerek, bugünkünden daha yüz misli eyi şeyler ve köklü işler görmek gerektir.
27 Son Kanun 1935 Pazar Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Cumhuriyet Köylüsü	"Türk köylüsünü ekonomik ve sosyal bakımdan hiç olmazsa otuz senede orta bir şehirli seviyesine çıkartmak için işi planlaştırmak gereklidir."
29 Son Kanun 1935 Salı Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Verin Zavallılara	Marmara Adasındaki deprem vesilesiyle bir destek çağrısı.
30 Son Kanun 1935 Çarşamba Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Saylav	On sekizinci, on dokuzuncu ve devrimler sonrasının milletvekilleri üzerinden temsili demokrasi tartışması.
1 Şubat 1935 Cuma Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Radyo ve Musiki Değişimi	Halkın müzik beğenisini geliştirmek için radyo fiyatlarının düşürülmesi hakkında. Halka sevdirmesi gereken müzik türleri halk müziği ve batı müziği olmalı.
5 Şubat 1935 Cuma E. A. Müstecaplioğlu	Atatürk'ün Beyannamesi ve Müstakil Sayınlığının Manası	Meclise on altı bağımsız milletvekilinin girmiş olmasının çok partili sistemin başlangıcı olması dileği.
5 Şubat 1935 Salı Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Halkçılık	"Nasıl insanlar Allah önünde müsavi iseler, halkçılıkta da bütün yurttaşlar medeni ve siyasi her türlü haklarını kullanmakta mutlak surette bir ve müsavidirler."
7 Şubat 1935 Perşembe Esat Âdil	Kazdağı (Şiir)	Kazdağı'nı Türkmen dağı olarak betimleyen bir şiir.
8 Şubat 1935 Cuma E. A. Müstecaplioğlu (Kaynak Mecmuasında yanlış dizilen yazının tekrar basımı.)	Gençlerle Konuşma: Bilgi, İnanç	"İnkılabı yaşatacak olanlarda kafa, gönül beraberliği ister. Yani bilerek inanmak, inancına da bilgi katmak. Ancak böyle olursa bağlantı ve kavranı yürekden olur."
8 Şubat 1935 Cuma Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Yaşasın Hürriyet!	"Bugün hala dünyanın dört bucağında ferdler ve milletler, ameleler, patronlar hürriyet peşinde boğuşmadalar."
11 Şubat 1935 Pazartesi Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: Korku	Korkak bireylerin ve toplumların kötülöklere daha yatkın olması hakkında.
19 Şubat 1935 Salı Müstecaplioğlu	Savaşçı Gözile: 219	Türkiye'deki günlük, haftalık ve aylık gazete ve dergi sayısı 219; günlük gazete sayısı yirmi beştir. Yüz altmış bin yurttaş ancak bir gazete düşmektedir.
26 Şubat 1935 Salı E. A. Müstecaplioğlu	Kökçü ve İleri Cumhuriyet	Osmanlı yenileşme çabaları ve 2. Abdülhamit'in otuz üç yıllık sultanlığının bu çabaları yok etmesi. 2. Meşrutiyet'in hayal

		kırıklığı.
26 Şubat 1935 Salı Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Darlıkta düzen olmaz. Fakat:	Hür olmayan milletler iktisat bakımından da darlık içindedirler.
27 Şubat 1935 Çarşamba E. A. Müstecablioğlu	İleri Ahlak	On madde halinde bireyin sosyal vazifelerini sıralıyor.
27 Şubat 1935 Çarşamba Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Tebasız Krallar	Cumhuriyete tapar gibi görünüp bir kral gibi konuşanlar hakkında.
28 Şubat 1935 Perşembe Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Felsefeden Ülküye	Türk gençlerinin; insanlığa, bilime ve vatanına hizmet bilinciyle yetiştirilmesi gerekir.
3 Mart 1935 Pazar Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Atatürk	Atatürk'ün dördüncü defa cumhurbaşkanı seçilmesi hakkında: "Atatürk'ü ölünceye kadar cumhur başkanı görmek her Türk'ün gönünde yerleşmiş bir istektir.
12 Mart 1935 Salı E. A. Müstecablioğlu	Dumanlı Havalarda ve Kurtlar	Yunan iç savaşı, Avrupadaki ihtilaflar, Almanya ve İtalya'nın silahlanması üzerine.
21 Mart 1935	Savaşçı Gözile: Balıkesir mürtecidir	Balıkesir'in milli mücadele ve Cumhuriyet dönemlerindeki rolünü ve özelliklerini öven bir polemik
22 Mart 1935 Cuma Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: İleriliğin Özü	"Bizim inkılabçı cumhuriyetçilikten anladığımız ve beklediğimiz, bu aykırılıkları kaldırarak ileriliğin özü olan umumi düzen ve bütünleşmeyi yaratmaktır. Yoksa, çıra konforu ile elektrik konforunun kucak kucağa yaşaması bir ilerilik değil şaşkınlığın ta kendisidir.
24 Mart 1935 Pazar Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Nemelazım?	"Unutmayalım ki; Türk inkılabını, Kurtuluş Savaşı'nı sınırlarımızdan 'NEMELAZIM?'ı koğmasaydık başaramazdık.
25 Mart 1935 Pazartesi Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Adalet	Brüksel adliyesinde gördüğü iki tabloda yola çıkarak adalet üzerine yazdığı bir yazı.
26 Mart 1935 Salı Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Verem: Harp	"Verem mikropları, harp fikirleri elele vermiş insanlığı biri içten diğeri dıştan kemirmekde, yiyip bitirmekdedir."
27 Mart 1935 Çarşamba Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Yeni rejim yeni nesil demektir.	Türkiye'de yeni bir inkılabçı nesil yetiştirme çabalarını yetersiz buluyor ve bu durumu eleştiriyor.
29 Mart 1935 Cuma E. A. Müstecablioğlu	Avrupa'daki Partiler ve Gruplar: Günün Politikasının İç Yüzü	Savaş sonrası Avrupa siyasetinin analizi: "Dünya bugün iki partiye ayrılmış bulunuyor. Birinci partiden olanlar cihan harbinde mağlub olan devletlerle bu harbin neticelerinden zarar görenlerdir..."
31 Mart 1935 Pazar E. A. Müstecablioğlu	Moskova Dönüşü	Bir İngiliz heyetinin Moskova ziyareti ve İngiltere-Sovyetler Birliği anlaşması hakkında. Bu anlaşmanın savaş tehlikesini uzaklaştırmasını temenni ediyor.
1 Nisan 1935 Pazartesi E. A. Müstecablioğlu	Her salahiyet bir ehliyet karşılığı olmalıdır.	"Yoksa başbakan General İsmet İnönü'nün açıkça söylediği gibi ancak bilgiye ve ehliyete dayanmasını zaruri gördüğümüz Türk cumhuriyeti için en büyük felaket; ehliyetinin üstünde hak ve salahiyetlere ulaşarak ulus işlerine karışmış olmaktadır."
1 Nisan 1935	Savaşçı Gözile: Genel terbiye	"Yeni bir inkılabçı nesil yetiştirebilmek için

Pazartesi Müstecablioğlu		ev, okul ve dış hayat eğitiminin birbirleri ile uyumlu olması gerektiği..."
2 Nisan 1935 ⁴³		
4 Nisan 1935 Perşembe Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Ulusal Ülkü	"Her insan hayatında hiç olmazsa bir şeye inanmalıdır... Cumhuriyetçi bir Türk'ün ise ayrıca ulusal bir sevgisi, bir inancı olması gerektir."
8 Nisan 1935 Pazartesi Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Düzen	Toplumdaki ileri ve geri unsurların bir arada yaşamasının yaratacağı sorunlara dikkat çekerek cumhuriyetin sosyal gidişine bir düzen vermek gerektiğini söylüyor.
9 Nisan 1935 Salı Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: İki Ahlak Tipi	"Bugünün ileri ahlak düsturu şudur: Ferdi kendi nefis ve vicdanile başbaşa serbest bırakmak; fakat onu sosyal bir insan haline getirmek için de icab ederse disiplin altında bulundurmak."
11 Nisan 1935 Perşembe Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Siyasette Ahlak	"İktidar düşkünlüğü ve mevki hırsı yolunda dört nal giden bayağılıklara, ihtiraslara gem takacak ve her şeyin üstünde bir yurt ve ulus bulunduğunu ihtar edecek olan yine siyasi ahlaktır."
15 Nisan 1935 Pazartesi E. A. Müstecablioğlu	Vilayet idare şefleri kongresi dolayısıyla köy ve köycülük	Cumhuriyetin köycülük politikasının dayanması gereken esaslar hakkında: "Yukarıda dört maddede topladığım esaslar dahilinde uzun araştırmalar ve tetkiklerden sonra bu iş metotlaştırılarak bir köycülük fikriyatı yaratılmalı ve fikirlerin çizdiği yollar üzerinde devletin bütün kuvvetleri her yönde tam bir anlaşma ve düzen içinde harekete geçmelidir."
17 Nisan 1935 Çarşamba Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Yaratıcı Adam	"Verileni yapan adam bizde boldur. Hatta lüzumundan fazladır. Fakat yaratıcı adamımız azdır, onun için mevcudu korumak ve sayısını artırmak amacımız olmalıdır."
18 Nisan 1935 Perşembe Müstecablioğlu	Savaşçı Gözile: Rakamlar	Doğru olmayan istatistiksel veriler yayınlamasını eleştiriyor.
23 Nisan 1935 ⁴⁴		

⁴³ Gazetenin birinci sayfasında yer alan bir duyuruda, 1 Mayıs 1935 tarihinden sonra 'bir müddet' yayına ara verileceği açıklanmıştır.

⁴⁴ **SAVAŞ** gazetesinin Milli Kütüphane'de bulunan son sayısı 23 Nisan 1935 tarihli. Gazetenin bu sayısında son sayı olduğuna dair bir açıklama yer almamıştır. Hatırlanacağı üzere gazete 1 Mayıs'tan itibaren yayınına bir süre ara vereceğini duyurmuştu.

2.2.2. Esat Adil'in Tercüme Ederek Yayınladığı Kitaplar

Esat Adil'in bu dönemde gazetecilik dışındaki önemli bir etkinliği de çevirmenlik oldu. Bu dönemde sosyalizme dair kitaplar çevirerek kendi kurduğu yayınevinden yayınladı.

Hiç kuşkusuz, Belçika'dan döner dönmez yayınlamaya başladı bu kitaplar Esat Adil'in o zamanki Marksizm ve sosyalizm anlayışını da yansıtıyordu. Bu Marksizm anlayışının, Marksizmin reformist yorumu olduğunu görüyoruz. Proletarya diktatörlüğü yerine tedrici bir dönüşümle sosyalizme ulaşılabilceğini savunan yoruma daha yakındı. Bu nedenle Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizm anlayışına ve Leninizme mesafeli olan, hatta yer yer sert eleştirilerin yöneltildiği kitaplar yayınlamıştı.

2.2.2.1. Esat Adil'in İkinci Enternasyonalci Reformist Sosyalizm Anlayışı: *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm* Kitabı

SAVAŞ gazetesinde Esat Adil'in sosyalist dünya görüşüne dair bir ipucu bulmak mümkün değildir. Gazetede ağırlıklı olarak günlük gelişmeler ve yerel politika konuları öne çıkmıştır. Esat Adil'in 1932-1935 yılları itibarıyla sosyalist dünya görüşünü ve sosyalizm anlayışını, bu yıllarda kendisinin çevirerek yayınladığı kitaplardan izleyebiliyoruz.

İlk kitap, *SAVAŞ*'ın yayınlanmasından önce, Esat Adil'in Belçika'dan döner dönmez yayınladığı *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm* isimli kitaptır. Altmış sekiz sayfalık bu kitap "10 İkinci teşrin (Kasım) 1932" tarihinde, Balıkesir Vilayet Matbaası'nda basılmıştır. Esat Adil, kitabın yazarını Greguvar KULİÇER olarak gösteriyor. Brüksel'den döner dönmez yayınladığı bu kitabın, Esat Adil'in siyasal tercihlerini ve düşüncelerini yansıttığını varsayabiliriz. Yoksa ayağının tozuyla neden böyle bir kitap yayınlasın ki? Üstelik kitabın yirmi sekiz sayfası, yani üçte birinden fazlası bizzat Esat Adil tarafından yazılmıştır.

Esat Adil kitabın başına “*Birkaç Söz*” başlığıyla beş sayfalık bir sunuş yazısı yazdığı gibi, kitabın sonuna “*Kitapta ismi geçen sosyalistlere ait izahat*” başlığıyla dokuz sayfalık bir bölüm, onun ardından “*Eserde geçen kelimeler ve tabirler*” başlığıyla on dört sayfalık bir başka bölüm daha yazmıştır. Kitabın yazarı, nerede, ne zaman yayınlandığı hakkında bir bilgi vermemiştir. Bu çeviri kitaba eklediği yazıları, Esat Adil’in yazdığı ilk siyasal yazılar olarak kabul edebiliriz. 1932 yılında yirmi sekiz yaşındaydı.

Sunuş yazısı, Esat Adil’in sosyalizm anlayışını ilk defa ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Esat Adil, Karl Marx’ın sınıf mücadelesi kuramını kısaca açıkladıktan sonra, şöyle bir ayrım yapıyor; “hürriyet demokrasisini” eşitlik demokrasisi haline getirebilmek için iki yol vardır. Bunların birincisi siyasi yol, ikincisi iktisadi ve içtimai yol. Lenin birinci yolu, siyasi vasıtalarla iktisadi sonuçlara ulaşma yolunu tercih etmiştir. İkinci yol ise köklü ıslahatlar yoluyla, proletaryanın seviyesini burjuvazinin seviyesine yaklaştırarak, “*bir sınıf diktatörlüğüne lüzum kalmaksızın*”, eşitlik demokrasisini çok daha *insani* bir şekilde oluşturmaktır. Esat Adil’e göre bu yolu seçen İkinci Enternasyonal sosyalistleri bugün çok daha ‘mergup’ bir vaziyette bulunuyorlar.

Esat Adil “*siyasi vasıtala ile iktisadi neticelere varmak usulünü Lenin tecrübe etti*” derken kuşkusuz Sovyet devrimini ve proletarya diktatörlüğünü kastediyordu. Oysa ikinci bir sosyalizm anlayışı veya sosyalizme ulaşmak için ikinci bir yol daha vardı; radikal reformlar yoluyla işçi sınıfının durumunun iyileştirilmesine dayanan, proletarya diktatörlüğünü reddeden, ikinci enternasyonalin reformist sosyalizm anlayışı. Esat Adil bunun çok daha insani bir yol olduğunu ekliyor. ‘Mergup’ kelimesi, rağbet kelimesinden kaynaklanan, beğenilen, istenilen, sevilen, makbul bulunan anlamlarına gelen bir kelime olduğuna göre, Esat Adil bu sosyalizm anlayışının daha çok beğenilip, daha çok benimsendiğini de öne sürmüş oluyor.⁴⁵

⁴⁵ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 11. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1993, s. 620

1932 yılı itibariyle Esat Adil'in sosyalizm anlayışı budur.

Bu hiç tartışmasız bir şekilde, ikinci enternasyonal çizgisinde, reformist bir sosyalizm anlayışıdır. Proletarya diktatörlüğüne gerek kalmadan, köklü reformlar yoluyla eşitlik demokrasisine, sosyalizme ulaşılabilceğini varsayar.

Esat Adil sunuş yazısında, kitaba kendi katkılarını ve bu katkının gerekçelerini de açıklamıştır. Ülkemizde toplumsal ve iktisadi akımlara dair bilgi eksikliğini göz önüne alarak, kitabın sadece çevrilmesini yeterli görmediğini belirtir. Kitapta adı geçen sosyalistlere dair açıklamalar yaparak okurun “*sosyalizmin muhtelif cepheleriyle*” tanışmasını sağlamak istemiştir. Diğer taraftan, kitapta geçen çeşitli tabirlerin kolay anlaşılabilmesi için bunları dipnotlar olarak değil, bir “*ansiklopedisini yaparak*” kitabın sonuna eklemiştir. Esat Adil, kitapta geçen özel isimleri de telaffuzlarına göre yazarak, yanlarında özgün hallerini de vermiştir.⁴⁶

Sosyalizmin, beş altı yüz milyon kalbi ve zekâyı kendi idealine bağladığını, çok kuvvetli bir inanma ve inandırma ahlakına sahip olduğunu belirten Esat Adil, bu küçük eserle, Türk okurlarına toplumsal bir akımın “*ve bir mezhep şefinin*” ne olduğunu açıklamaya çalıştığını ifade eder.⁴⁷ Esat Adil sunuş yazısının sonuna adını “Esat Adil Müstecabi zade” olarak yazmıştır.⁴⁸

Kitap, her biri yedi sekiz sayfa süren biyografilerden ibarettir. Biyografisi verilen sosyalistler sırasıyla şunlardır: Karl Marx, Jean Jaures, Emile Vandervelde, Lenin, Henri De Man, Marcel Deat. Biyografilerin sonunda iki sayfalık bir “Netice” bölümü yer alır.

1922 yılından beri Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Stalin'in biyografisinin kitapta yer almaması dikkat çekicidir. Kitapta Stalin'in biyografisine yer verilmediği gibi, Lenin biyografisinde de eleştirel ifadeler yer almıştır.

⁴⁶ Nedense bu durumu kitabın yazarı için yapmamıştır. “Greguvar Kuliçer” büyük olasılıklı ismin Türkçe telaffuzudur. Benim elimdeki nüshada, ismin üzerine el yazısıyla “Gregor Kulitscher” yazılmıştır.

⁴⁷ Buradaki “şef” kelimesi hiç kuşkusuz “lider” anlamında kullanılmıştır. Mezhep şefi bir siyasal-ideolojik akımın kurucusu anlamına gelir.

⁴⁸ Esat Adil, **Sosyalist Şefler ve Sosyalizm**, Greguvar Kuliçer'den, Balıkesir, 1932, s. 5-6

İlk biyografi Marx'ın biyografisiydi. Bu, kuramdan çok yaşamını özetleyen, oldukça yüzeysel bir biyografiydi. Sadece iki yerde, bir tarihsel materyalizmi bir de artık değer kuramını birkaç cümleyle özetlemeye çalışıyor, onun dışında ne zaman nereye yerleştiği, yaşamında ne gibi zorluklarla karşılaştığı vb. anlatılıyordu. Biyografideki tek somut hata, Kapital'in üçüncü cildinin Engels tarafından yayınlandığının söylenmesidir. Bu doğru ama ikinci cildi de Engels hazırlayıp yayınlamıştı.

Marx'ın eserinin adı "Kapital" idi. Bu Almancada "Sermaye" anlamına geliyordu ve tam olarak da ekonomik bir kategori olarak sermaye ve sermaye birikimi hakkındaydı. Ama nedense kitabın adının çevrilmeden, 'Kapital' olarak yayınlanması bir gelenek haline geldi. Esat Adil tercümesinde "Sermaye" olarak çevirmişti.

Kitaptaki Marx biyografisinde, proletarya diktatörlüğü kavramından ve kuramından hiç söz edilmemiştir.

Kitapta Lenin eleştirel, hatta yer yer kınayıcı bir dille anlatılıyordu.

Daha ilk paragrafta, "*Lenin'in sosyalizm bayrağı altındaki kanlı diktatörlüğünün*", Rusya'nın tarihi bilinmeden anlaşılamayacağı ifade ediliyordu. Rusya'nın toplumsal yapısı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra, Rus Sosyal Demokrasi hareketinin Bolşevik-Menşevik ayrışması açıklanıyor, Lenin'in şiddet içeren, acil bir devrimden yana olduğu vurgulanıyordu. 1917 Ekim devrimi için, "*1917'deki Bolşevist devlet darbesi*" ifadesi kullanılmıştı.

Yazar, Lenin'in Marksizme katkıda bulunduğu görüşünü de tartışmalı buluyordu. Çünkü Lenin'in doktrini yirminci yüzyıl zirai Rusya'sında tatbik imkânı bulmuştu; hâlbuki Marx'ın teorisi on dokuzuncu yüzyıl sınai Almanya'sı ve İngiltere'sinde doğmuştu.

Biyografideki bölüm başlıklarından biri "*Lenin Diktatör*" şeklindeydi. Bu bölümde, "*Kanlı bir ihtilalin lüzumuna kani olan Lenin, binlerce masumun hayatına mal olan bu kızıl ve korkunç Terör (Terror) i rabbani bir ilham sayıyordu.*"

denilmişti. Lenin'in imzalattığı Brest-Litovsk anlaşmasının Alman emperyalizmini kuvvetlendirdiği, üçüncü enternasyonalin çeşitli ülkelerdeki şubelerinin sosyalist işçi sınıfının gayretlerini böldüğü de bu bölümde ifade edilmişti.

Biyografinin sonunda Lenin'in ideolojisinin bir çeşit din haline dönüştüğü, cesedinin muhteşem bir kabre konulduğu, isminin kendisinden sonra gelenler tarafından bir silah gibi kullanıldığı, resminin her tarafa asıldığı ifade ediliyordu. Yazar, bu bağlılığın halkın kalbinde gerçekten yerleşip yerleşmediğini, ya da iyi düzenlenmiş resmi bir kampanya olup olmadığını tarihin göstereceğini söylüyordu. Biyografi, *“Tarih bize hakikati söyleyeceği gibi bu kommünist diktatorunun eseri hakkında da kat'i hükmü verecektir”* cümlesiyle sona eriyordu.

Esat Adil bu biyografileri kendisinin yazmadığını, Kuliçer isimli birinin kitabını çevirdiğini söylüyordu. Her ne kadar böyle bir yazar ve kitabı hakkında bir bilgi bulamadıysak da, buna inanmaktan başka çaremiz bulunmuyor.⁴⁹ Çevirmiş de olsa, kendisi yazmış da olsa, bu metin Esat Adil'in sosyalizm anlayışını açıkça ortaya koyan bir metindir. Sunuş yazısında ifade etmesinin yanı sıra, Lenin hakkında böyle bir anlatının bulunduğu bir metni seçip çevirmesi de Esat Adil'in Sovyet sosyalizmine uzak ve eleştirel, ikinci enternasyonal sosyalizmine bağlı bir sosyalist olduğunu göstermektedir.

Esat Adil bu kitapçığın yayınlanmasından üç yıl sonra Adalet Bakanlığı bürokrasisinde çalışmaya başladı. Mahkûmların iş atölyelerinde çalışmaları esasına dayanan İmralı Cezaevi'nin müdürlüğünü yaptı. Edirne ve Sultanahmet cezaevleriyle ilgili çalışmalar yaptı. Aşağıda görüleceği gibi, 1945 yılında TAN gazetesinde Türkiye'deki ceza infaz ve ıslah sistemiyle ilgili yazılar yazdı. Bu kitapçıktaki Emile Vandervelde biyografisi, Esat Adil'in cezaevleri ve infaz sistemlerine yönelik ilgisinin bu Belçikalı sosyalist liderden kaynaklandığına dair önemli bir ipucu da sunuyor. Kitapta yer alan biyografide, Vandervelde'nin Adalet Bakanlığı yaptığı dönemde hapishanelerin ıslahı için çalıştığı, modern tarzda yeni hapishaneler

⁴⁹ A'dan Z'ye Avrupa solunda yer almış kişilerin kısa biyografilerinin yer aldığı, Chris Cook & Geoff Pugh, **Sources In European Political History Volume One The European Left**, Macmillan Press, London, 1987; ne Kuliçer, ne Kulitscher, ne de G harfi ile başlayan buna benzer bir isim yer alıyor.

kurduğu, cezaevlerinde zirai ve sınai çalışma atölyeleri oluşturduğu anlatılıyor. Bu konular, sonraki yıllarda, Esat Adil’in en çok ilgi duyduğu konular oldu.

Kitapta Vandervelde’nin biyografisi şu başlıklar altında anlatılıyor: “Gençliği”, “Muharrir-Gazeteci-Hatip”, “Doktrini”, “Devlet Adamı”, “Vanderveld Beynelmilelci”, “Vanderveld Sosyalist Mücahit”.

Elbette sadece cezaevleri konusunda değil, Esat Adil’in sosyalizm anlayışında da ikinci enternasyonalin lideri Vandervelde’in belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Vandervelde Yeni Marksçı (Neo- Marxiste) olarak tanıtılıyor, Marx’ın eserindeki sertliği azalttığı ve onu daha hayati bir hale koyduğu söyleniyordu.

Birinci Dünya Savaşı başlayınca Vandervelde hükümete katılmayı kabul etmiş, hatta bu adımı atan ilk önde gelen sosyalist o olmuştu.⁵⁰ Kitapta Vandervelde’nin bu tutumunun doktrinine uygun olduğu, bu kararının Belçika’nın Alman İmparatorluğu’nun tecavüzüne maruz kalması nedeniyle alındığı açıklanarak, savunuluyordu. Müttefiklerle savaşmaktan yana olmasının milliyetçilik değil, aksine enternasyonalist bir tutum olduğu ifade ediliyordu. Yazara göre Vandervelde, bu enternasyonalist tutumunu dışışleri bakanlığı yaptığı 1925-1928 yılları arasında da sürdürmüştü.

Esat Adil, Belçika’da bulunduğu 1928-1932 yılları arasında Emile Vandervelde Brüksel Üniversitesi’nde öğretim üyesiydi. Esat Adil, Vandervelde’nin konferanslarına katılarak, onun konuşmalarından etkilenmişti.

Kitapta biyografileri yer alan Henri de Man ve Marcel Deat savaş sonrasının genç kuşak sosyalistleriydi. Her ikisi de reformist-revizyonist sosyalistlerdi. Henri de Man Belçikalı bir sosyalist olmakla beraber uzun yıllar Almanya’da bulunmuş, üniversiteyi Leipzig’de okumuştu. Belçika’ya döndükten sonra Belçika İşçi Partisi’nin işçi eğitim merkezinin sorumlusu oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’ya karşı mücadele etmek için Belçika ordusuna katıldı.1926 yılında yayınladığı “Au dela de’ Marxisme” (Marksizmin Ötesinde) isimli kitabıyla tanındı. Yazar, Henri de Man’ın eserinin de Bernstein’in “Revisent” (Revizyon) eseri gibi,

⁵⁰ James Joll, **İkinci Enternasyonal**, Belge Yayınları, İstanbul, 2002, s. 164

Marksist teoriyi geliştiren bir eser olduğunu belirtmiştir. De Man, toplumsal psikoloji ve etik çalışmalarıyla tanınıyordu.

Marcel Deat “Perspektive Socialist” adlı eseriyle dikkat çekmişti. İktidar ve sermaye arasındaki ilişkiler üzerine çalıştığı belirtilmektedir.

Kitapta biyografisi yer almış olan Jean Jaures, yaşarken bile dünyanın en ünlü sosyalistlerinden biriydi. Genç yaşından itibaren milletvekilliği yapmış, Dreyfus davasında cesur karşı çıkışıyla dikkat çekmişti. 1905 yılında Fransız sosyalistlerini Fransız Sosyalist Partisi çatısı altında bir araya getirmeyi başarmıştı. Parlak bir aydın ve iyi bir hatipti. Birinci Dünya Savaşı’nın yaklaştığı günlerde ateşli bir barış savunucusu olarak öne ıktı. Savaşın başlamasından bir gün önce, uğradığı bir silahlı saldırıda öldürüldü.

Kitaptaki J. Jaures biyografisinin, “Doktrini” başlıklı bölümünde, eğer bugün yaşasaydı, bir partinin diktatörlüğünü ikame etmek isteyenlere karşı mücadele edeceği vurgulanarak, yeniden Sovyet sosyalizmine bir gönderme yapılıyordu.

Biyografiler tamamlandıktan sonra yazar “Netice” bölümünde sözü yeniden Lenin’e getiriyor. Yazara göre Lenin’in deneyimi başarısız olmuştur. Sosyalizmi kanun ve iradelerle tesis etmeye çalışmak nafiledir.⁵¹

Sonuç olarak söylenecek şudur: Esat Adil’in çevirip yayınladığı bu ilk kitapta, her ne kadar Karl Marx ve Lenin’in biyografileri yer almış olsa da, hem biyografilerine yer verilen diğer sosyalistler, hem de yazarın kullandığı dil ve üslup, kitabın, Marksizmin reformist-revizyonist yaklaşımını benimsediğini göstermektedir. İkinci enternasyonal sosyalizminin benimsendiği bu yaklaşım, doğal olarak Lenin’e ve Sovyet sosyalizmine mesafelidir.

Esat Adil, kitabın biyografiler bölümünden sonra kendisi iki bölüm daha yazarak kitaba eklemişti. Bunlardan ilki “*Kitapta ismi geçen Sosyalistlere ait izahat*” başlığını taşıyordu. Esat Adil bu bölümde şu sosyalistlerin biyografilerini yazmıştı: Victor Adler, Axelord, Bakunin, Auguste Bebel, Eduard Bernstein, Friedrich Engels,

⁵¹ Esat Adil, *Sosyalist şefler...*, s. 46

Jules Guesde, Henri Heine, Gustav Herve, Karl Kautsky, Ferdinand Lassale, Karl Liebknecht, Martov, Millerand, Plekhanov, Proudhon ve Trotsky.

Esat Adil'in "*Eserde geçen kelimeler ve tabirler hakkında izahat*" başlığıyla yazdığı bölümde açıkladığı kelimeler ve tabirler de şunlardır: Otokrasi, Bolşevik, Bolşevizm, Burjuva, Burjuvazi, Bürokrasi, Komünizm, Kapital, Kapitalizm, Santr (Centre), Klerikalizm, Kolektivizm, Doktrin, Demokrasi, Diktatör (Dictateur), Diktatür (Dictatur), Duma, Ekonomi, Ekonomi Politik, Ekonomi Sosyal, Elit, Evolusyon, Ekstremizm, Ekstremist, Fanatizm, Liberal, Liberalizm, Marksizm, Marksist, İdeal, İdealizm, Emperyalizm, Enternasyonal, Enternasyonalizm, Militarizm, Nasyonalizm, Oportünizm, Plüvalü (Plus Value), Proleter, Proletarya, Proletaryan, Propriyete, Revolusyon, Realizm, Reformasyon, Reformist, Rejim, Sosyalizasyon, Sosyalize, Sosyalizm, Süfraj Plüral, Süfraj Üniversal, Sendikalizm, Sendika ve Taylorizm.

Hem bu ek biyografileri hem de kavramların açıklamasını Esat Adil kendisi yazmıştı. Yazdığı biyografiler ağırlıklı olarak Menşeviklere ve revizyonistlere ait biyografilerdi. Revizyonizmin kuramcısı sayılan Bernstein'ı şöyle tanıtıyordu:

"1895 de, 'Yeni Vakit' gazetesinde bir seri makale neşrederek ihtilâlcî Marksizmin siyâsî, iktisâdî ve felsefî esaslarının tekrar gözden geçirilmesini ve bunların yerine sınıf zıddiyetlerinin telifi (sınıf çelişkilerinin uzlaştırılması S.G.), sosyalist ihtilâlinin inkârı ve sosyalizmi kapitalist rejiminde 'tedriç' usulü ile tahakkuk ettirme imkânı nazariyesinin konmasına temayül gösteriyordu...

... Plekhanov, Parvo gibi diğer sosyalistlerle Bernştayın arasında başlayan mücâdele iki cereyanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur: Sosyalist Ortodoksluğu ve revizyonist – Re'visioniste (yeniden ve tashih suretile gözden geçirilmesine taraftar)lar"⁵²

⁵² A.g.e., s. 48

2.2.2.2. Bolşeviklik Faşistlik ve Demokrasi Kitabı

Esat Adil bu kitabı 1934 yılında yayınladı. Kitap, ‘Savaş Kitap Evi Balıkesir, İlim ve Hayat Serisi No 3’ künyesiyle basılmıştı. Bu defa, kapaktaki ismini ilk kitapta olduğu gibi yine en üste, fakat ‘Esat Adil Müstecablı oğlu’ olarak yazmıştı. En altta ‘Francesco Nitti Sabık İtalyan Başvekili’ yazılmıştı.⁵³

Esat Adil’in kitaba hiçbir katkısı yoktur. Sunuş yazısı dahi yazmamıştı. Sadece birkaç açıklayıcı dipnot eklemekle yetinmişti. Ama aşağıdaki açıklamalarımızda Esat Adil’in bu kitabı seçmesinin yine onun sosyalizm anlayışıyla, özellikle de bolşevizme bakışıyla ilgili olduğunu göreceğiz. F. Nitti, kitabını İtalya demokrasisi ve milletlerin hürriyeti uğruna on altı yaşında savaşa gönüllü giden oğlu Vincenzo’ya ithaf etmişti. Esat Adil dipnotlardan birinde, kitabın 1926 yılının sonlarında yayımlandığını açıklıyor.

On beş bölümden oluşan yüz kırk beş sayfalık bu kitapta F. Nitti, 1919-1926 yılları arasında yaşananları, yani Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda ortaya çıkan uluslararası politik ortamı değerlendiriyordu. Değerlendirmelerinin odağında İtalya’da iktidara gelmiş olan Mussolini faşizmi yer alıyordu. Nitti’nin kitabı, sık sık düştüğü tekrarlara bakılırsa, muhtemelen çeşitli yerlerde yayımlanmış makalelerin bir araya getirilmesinden oluşmuştu. Bunlar, derinlemesine bir çözümleme içermeyen, günlük gelişmelerin yorumlanmasından ibaret, yüzeysel makalelerdir.⁵⁴

Nitti, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da ortaya çıkan siyasal tabloyu, “hürriyet buhranı” olarak nitelendirerek, İtalya’daki Faşizm ve Rusya’daki

⁵³ Francesco Nitti deneyimli bir İtalyan politikacıydı. İlk defa 1904 seçimlerinde milletvekili olmuş, savaştan önce ve savaş yıllarında tarım, sanayi ve maliye bakanlıklarında bulunmuştu. Gazeteci ve ekonomi profesörüydü. Liberallerin sol kanadında yer alıyordu. 1919 yılında, krizler içindeki İtalya’da merkez-sol bir hükümetin başbakanı oldu. Bir yıl sonra istifa etti. Mussolini’nin iktidara gelmesinden sonra İtalya’yı terk etti. Fransa’da sürgünde yaşadı. Nitti, kendi siyasal hayatıyla ilgili bilgileri kitabın çeşitli bölümlerinde aktarmaktadır. 1919-1920 yıllarındaki barış konferanslarında yer aldığını ve Türkiye’ye karşı yapılan haksızlıklara engel olmaya çalıştığını da kitabım 99. sayfasında açıklamıştır. Biyografisiyle ilgili daha fazla bilgi için şuraya bakılabilir: https://tr.wikipedia.org/wiki/Francesco_Saverio_Nitti. (10 Mayıs 2016)

⁵⁴ Francesco Nitti, **Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi**, (Esat Adil Müstecablıoğlu), Balıkesir, Savaş Kitap Evi yayınları, 1934. Bu kitaptan yapılan alıntıların sayfa numaraları parantez içinde gösterilecektir.

Bolşevizm ekseninde, uluslararası politikaya dair çözümlemeler yapıyordu. Nitti'ye göre savaştan sonra ortaya çıkan 'hürriyet buhranı', Bolşeviklik gibi ihtilalci hareketlerle, faşistlik gibi mürtecilerin ve mutlakiyetçilerin doğurduğu irticai hareketler ve diktatörlüklerden ileri gelmekteydi. Rusya'daki Bolşevizm ve İtalya'daki faşizm, hürriyetin inkârı mahiyetinde iki hareketti. Nitti, Mussolini'nin sosyalist geçmişine de dikkat çekerek, onun Rus Bolşevizmine duyduğu hayranlığın samimi olduğunu, çünkü faşizmin de aynı 'cebiri ve şiddet telakkisinden' kaynaklandığını öne sürüyordu.(58) Faşizm için, 'beyaz bolşeviklik' deyimini kullanıyordu. Nitti'ye göre Faşizm ve Bolşevizm iki muhalif prensip değildir. İkisi de hürriyet ve nizamın inkârı mahiyetinde olan prensiplerdir. Bunlar asri medeniyetin bütün prensiplerinin inkârı demektir.(84) Nitti, kendisinden liberal ve demokrat olarak söz ediyordu. (90)

Aslında Nitti'nin kitabı, 1934 yılında bile güncelliğini yitirmiş bir kitaptı. Güncelliğini yitirmiş olmasının en önemli nedeni, Nitti'nin, İtalya'daki faşizme (1926 yılında) geçici bir olgu olarak bakması ve Almanya ile ilgili öngörülerinin kesin olarak yanlış çıkmasıydı. Nitti, Almanya'nın Weimar anayasasını Avrupa'nın en demokratik anayasası olarak niteleyerek, bu anayasanın artık sağlam bir şekilde yerleşmiş olduğunu düşünüyordu.(50) Almanya'da demokrat ve cumhuriyetçi partiler sağlam bir surette temin edilmiştir(83) diye yazdığı yerde, Esat Adil bir dipnot düşerek, *"Hadisat Nitti'nin Almanya hakkındaki bu tahminini teyit etmedi. Fakat Almanya'nın komünizm tehlikeleri içinde iken Hitler'e itaat göstermesi bir fevkaladeliktir"* diye yazma gereği duymuştu.

Nitti'nin kitap boyunca ortaya koyduğu görüşleri içinde kendine özgü olarak nitelendirilebilecek tek görüşü, Avrupa'da ortaya çıkan milliyetler sorununa çözüm olarak federalizmi önermesidir. Almanların, Macarların, Rusların, Polonyalıların, Romenlerin, Çek, Slovak ve Yunanların, velhasıl neredeyse bütün Avrupa'nın, azınlıklar ve milliyetler sorunuyla karşı karşıya kaldığı savaş sonu Avrupasında, özgürlüklerin güvencesi olarak federal yapılanmayı görüyordu. (33)

Nitti'ye göre asil ve kudretli bir mütefekkir olmakla beraber, Karl Marx'ın bütün doktrinleri çürütülmüştü. Eserinden geriye kuvvetli olarak pek az şey kalmıştı.

Artı değer kuramı, kâr oranlarının azalması eğilimi, sınıf mücadelesi ve tarihi maddecilik teorileri çürütülmüştü. (35)

Uluslararası siyasi ortamın çok hızla değiştiği bu yıllarda, Esat Adil'in altı yıl önce yayınlanmış bu kitabı neden Türkçeye çevirip bastığını yorumlamak kolay görünmüyor. Esat Adil'in 1934 yılında CHF üyesi olduğu düşünülürse, Nitti'nin Faşizm ve Bolşevizm anlatısından, Türkiye'deki siyasi sistem için bir eleştiri imasında bulunması çok zayıf bir olasılıktır. Nitti'nin, savaştan sonra İtilaf Devletleri'nin savaş sonrası politikalarını eleştirmesi, bu bağlamda Türkiye'den de söz etmesi, Esat Adil'i etkilemiş olabilir.

Nitti, önce Türkiye'yi İtalya, İspanya, Yunanistan'la beraber, Akdeniz havzasına yayılmış bulunan diktatörlüklerden biri olarak sayıyor. Ardından Türkiye'nin üç felaketli harpten sonra, hatta bütün iktidar temelleri harap edilmiş bir halde Asya'ya dönerek, Avrupalıların entrikalarından kendini kurtardığını ve kuvvetini tekrar kazandığını ifade ediyor. Türkiye'nin bu hareketini, Rusların Petrograd'ı terk ederek Moskova'ya dönmesi ile eş tutuyor. (51-52)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı durumu ilerleyen sayfalarda daha ayrıntılı olarak ele alarak açıklıyor. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1919-1920 yıllarında, Türkiye'nin kaderinin tayin edildiği uluslararası konferanslarda bizzat bulunduğunu belirterek, Ermenilerin büyük Ermenistan, Yunanlıların Helenizm taleplerinde bulunduklarını, Türklerin Anadolu'ya çekilerek, Ermenileri harab ve Yunanlıları mağlup ettiğini söylüyordu.

Esat Adil'in sonraki yıllarda, özellikle 1945 yılında *TAN* gazetesinde yazdığı yazılarda Nitti'nin demokrasi ve özgürlükler hakkındaki düşüncelerinin etkili olduğunu görüyoruz. Esat Adil'in yazılarında sıkça kullandığı, hürriyetin bir havaya benzetilmesi ve değerinin azalmaya başladığında anlaşıldığı; korkuya dayana siyasi yönetimlerin kalıcı olamayacağı, hürriyetsiz bir vatanın hapisneden farkı olmayacağı gibi düşünceler Nitti'nin bu kitabında defalarca tekrarlanmıştır. Hatta Esat Adil *TAN* gazetesindeki 23 Nisan 1945 tarihli '*Wagner'in Mektubu*' başlıklı

yazısını (kaynak belirtmeksizin) doğrudan doğruya Nitti'nin bu kitabında anlattığı bir anısından yola çıkarak yazmıştır.⁵⁵

2.2.2.3. Bugünün İctimai Mezhepleri Liberalizm Sosyalizm Katolisizm İctimai İlerleme Kitabı

Esat Adil'in memuriyete başlamadan önce Balıkesir'de yayınladığı üçüncü kitap, "*Bugünün İctimai Mezhepleri Liberalizm Sosyalizm Katolisizm İctimai İlerleme*" başlığını taşıyordu. Kitap, 1935 yılında, 'İlim ve hayat serisi'nin 4 numaralı kitabı' olarak yayınlanmıştı. Kanımca, Esat Adil'in sosyalizm anlayışını şekillendiren unsurlar, bu kitapta Vandervelde'nin anlatımında ifadesini bulmuştur.

Esat Adil kitaba '*Birkaç Söz*' başlığıyla kısa bir sunuş yazısı yazmıştır. Yazdığına göre, Brüksel'de bulunduğu günlerde, Brüksel Yüksek Etüt Enstitüsü'nde dört konferans dinlemiş, daha o zaman bu konferansların Türkçeye aktarılmasında memleket için büyük faydalar olacağını düşünmüş, bu konferanslar, 1934 yılında 'Solvay İctimaiyat Enstitüsü' tarafından kitap haline getirilince bu arzusunu yerine getirme fırsatı bulmuştur.

Kitapta, dört siyasal akım, dört ayrı yazar tarafından özetlenerek anlatılmıştır. Sosyalizm bölümünü E. Vandervelde yazmıştır. Esat Adil, sosyalizm akımını anlatan Emile Vandervelde'yi eski Başbakan, mebus, Brüksel Üniversitesi'nde profesör, Belçika İşçi Partisi'nin ve İkinci Enternasyonal'in başkanı olarak tanıtıyor.⁵⁶

Liberalizmi anlatan Gustav – Leo Gerard Belçika sanayi komitesi genel direktörüdür. Katoliklik hakkında bilgi veren V. Fallon felsefe profesörüdür. "İctimai İlerleme" doktrinin anlatan Maurice Anslaux ise Brüksel Üniversitesi'nde iktisat profesörüdür. Esat Adil'in yazdığına göre, bu dört düşünürün Brüksel'deki konuşma ve tartışmaları büyük bir olay yaratmıştı. Esat Adil, sunuş yazısının sonunda, bu

⁵⁵ F. Nitti, **a.g.e.**, s.6

⁵⁶ Yukarıda andığım kaynağa göre Emil Vandervelde başbakanlık yapmamıştı. 1894 yılında milletvekili oldu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında hükümete katılmayı kabul eden en önemli sosyalist liderlerden biriydi. Savaşın sona Adalet ve Dışişleri bakanlıklarında bulundu. 1929-1936 yıllarında İkinci Enternasyonal'in başkanlığını yaptı. 1936-37 yıllarında Sağlık Bakanı idi. 1938 yılında öldü. Bknz. Chris Cook-Geoff Pugh, **Sources In European Political History**, Macmillan Press, London, 1987, s. 216

kitabın, Türk inkılabının ideolojisi ile meşgul bulunan aydınlarımıza büyük yararlar sağlayacağına inandığını belirtiyordu.⁵⁷

Emil Vandervelde, buradaki makalesinde, Marksizm ve sosyalizm anlayışını açıklamaktadır. Vandervelde'nin Marksizm yorumu reformisttir. Kendi Marksizm anlayışını açıklarken Eduard Bernstein ve Karl Kautsky gibi revizyonizmin en önde gelen iki ismini de anmıştır.

Esat Adil'in, Vandervelde'nin sosyalizm anlayışını paylaştığını varsayarak, Vandervelde'nin bu makalesinde açıkladığı görüşlerini analiz etmekte yarar var. Vandervelde, sosyalizm ve Marksizm hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

Marks'ın meziyetlerinden biri, kendisini hayali sistemlerden kurtarmış olmasıdır. Gelecekteki toplumların örgütlenmelerinin ayrıntıları ile ilgilenmeyi “Vells yahut Bellamy’e” bırakmıştır.⁵⁸ (22)

Marksizmle sosyalizmde “müteradifler” görmek yanlıştır.⁵⁹ Sosyalizmi Marksizm içine hapsedmek onu daraltmak ve değiştirilemez bir “mezhep”, Komünist Manifesto veya Das Kapital'i de ilham edilmiş bir vahiy gibi görmek anlamına gelir. (23)

Birçok insan Marksizmin ve sosyalizmin iflasından dem vuruyor. Oysa 1930 sosyalizmi 1848'deki sosyalizm değildir. Aynı şey, diğer “mezhepler” için de geçerlidir. (23)

Çağdaş sosyalizmde Marks'ın ana fikirleri baki kalmıştır. Sınıf mücadelesi, sermayenin temerküzü, üretim araçlarının sosyalistleşmesi, tarihi maddecilik anlayışı bütün dünya sosyalistleri için müşterek bir servettir. (25)

Bir zaman için doğru olan fakat toplumsal hayatın değişen gerçekleriyle bağdaşmayan formüllerin azalmasıyla sona eren geçici ve kabataslak bir Marksizm

⁵⁷ Esat Adil Müstecablıoğlu, **Bugünün İktimai Mezhepleri; Liberalizm, Sosyalizm, Katolisizm, İktimail İlerleme**, Savaş Kitap Evi, Balıkesir, 1935, s. 4. Bundan sonraki alıntıların sayfa numaraları metinde parantez içinde gösterilecektir.

⁵⁸ Bilimkurgu yazarları Edward Bellamy ve H. G. Wells'i kastediyor.

⁵⁹ Müteradif: 1. Birbirine bağlı olan, birinin ardı sıra giden. 2. Eş anlamlı, anlamdaş. Devellioğlu, s. 779

olduğu gibi, değişimlere uyum sağlayarak daha ilerilere gitmeye çalışan diğer bir Marksizm de vardır. (25)

Tarihi maddecilik, tarihin iktisadi analizidir ama Buharin'in tarihi maddeciliği ile Karl Kautsky'nin tarihi maddecilik yorumu arasında uzun bir mesafe vardır. (26)

Siyasal ve toplumsal alanda sınıflar mücadelesi inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat bu, Alman veya Fransız demokrat sosyalistleri, sınıflar mücadelesini Bolşevikler gibi anlıyor demek değildir. (26)

Sermayenin temerküzü⁶⁰ hızı artan bir şekilde devam ediyor. Üretimin ve mücadelenin başlıca şubelerinde sermaye yoğunlaşmaktadır. Fakat birçok küçük teşebbüs de yaşayabiliyor. Orta sınıflar varlıklarını sürdürüyor. Ferdi mülkiyet yerine hisse senedi ve tahvil mülkiyeti ikame ediliyor. Bütün bunların dikkate alınmaması mümkün değildir. Kırk yıl önce Bernstein buradan çıkarılması gereken sonuçlar üzerinde kuvvetle ısrar etmiştir. (28)

Marks'ta toplumsal devrim (içtimai ihtilal) fikri öyle basit bir halde değildi. Komünist Manifesto dönemi hariç bu ihtilalin yakın zamanda olacağını zannetmiyordu. Bu ihtilalin, kaçınılmaz olduğuna dahi ihtimal vermiyor, hiç olmazsa bunu daima mümkün görmüyordu. (29)

Marks, 1865'de yayınlanan küçük risalesinde proletarya tarafından yürütülecek günlük mücadelenin mümkün olan sonuçlarını ve önemini izah ediyordu. Marks hiç şüphesiz siyasi ve sendikal hareketi dışlamıyor, hatta bunu elzem addediyordu. İşçilerin siyasi ve sendikal hareketi sonuçlarını verdi. (30-31)

Kapitalizmden az ve çok bir tedric⁶¹ ile sosyalizme bir geçit imkânı yahut ihtimali kabul olunuyor. Sosyalizm, ıslahatçı bir harekete eskisinden daha çok önem veriyorsa da, bu onun ihtilalci olmaktan vazgeçtiği anlamına gelmez. (32)

⁶⁰ Temerküz: Toplanma, birikme, yığılma. Devellioğlu s. 1073

⁶¹ Tedric: Derece derece, basamak basamak ilerleme, azar azar hareket. Devellioğlu, s. 1054

Sosyalizm tartışmalarında mülkiyetin üç şeklini birbirine karıştırmamak lazımdır. Bunlar, şahsi mülkiyet, sermayedar mülkiyeti, ortak-toplumsal mülkiyettir. Rekabet ve tekel rejimi altında emek ile ortak ve şahsi mülkiyet için esaret ve imha tehlikesi oluşturan sosyalizm değil, sermayedarlıktır. (33)

İrsi servetler, yani emeksiz gelirler müthiş bir eşitsizliğe yol açıyor.⁶²

Kapitalist sanayii zorunlu olarak kolonyalizm ve emperyalizm gibi savaş ve savaş tehditleri ile harici kaynaklar aramak zorunda kalıyor. Bu kaynaklar kapandığında milyonlarca insanı işsiz bırakan fazla üretim krizleri ortaya çıkıyor. (38)

Yeni kapitalizmin en görülmeye değer tipi Amerikalı iş adamıdır. Bunlar, Allah'ın kendilerini dünyaya yalnız para kazanmak için getirmediğine inanırlar ve toplumsal meşguliyetlerde de bulunurlar. Emeğin verimliliğini azamiye çıkarmak için işçilerin iyi ücret almaları, iyi muamele görmeleri, eğitilmeleri ve masumane eğlenmeleri gerektiğini kabul ederler. Fakat sendikal örgütlenmeden bahsedilmesini duymak bile istemezler. (40)

1848'deki asi sosyalizm ile bugünkü sosyalist demokrasisi arasındaki en büyük fark ihtimal ki, berikinin inşai bir eser vermek için büyük bir gecenin sabahını beklememesidir. Fark, bugünkü gerçeklik içinde idealini birleştirmek gayretidir. Bu fark, her gün demokrasi için, kooperasyon için, sendikal örgütlenme için, siyasi iktidar zaferi için mücadele ederek bir gelecek oluşturmak faaliyetidir. (41)

Bugünkü sosyalist demokrasi, toplumu başka bir esas üzerine kurmak için gereken toplumsal ve maddi şartları, hatta kapitalizmin doğurmakta olduğu dönüşümlere dair Marks'ın verdiği dersi hıfzetmiştir. Bununla beraber zaferini temin için sadece buna dayanmaz. Bu demokrasi, ihtilalin olgun bir hale gelmesini beklemeyi reddeden bir komünizmden kendisini ayırmıştır. (41-42)

⁶² Vandervelde, İngiltere ve ABD'de veraset yoluyla devredilen sermayeyi kişi sayısı ve parasal tutar olarak açıklıyor. Bknz, s. 34-38

Bakalım ilerleyen yıllarda Esat Adil'in yazılarında bu yaklaşımın izlerini görebilecek miyiz?

2.3. 1937 Tarihli Mehmet Akif Broşürü

Esat Adil bu son kitabı yayınladıktan sonra, 1935 yılının Ekim ayında Temyiz Mahkemesi'nde Başsavcı yardımcısı olarak göreve başladı. Bir yıl sonra Mehmet Akif Ersoy öldü. Esat Adil'in edebiyata meraklı, hatta gençliğinde şiirler de yazmış bir 'amatör' şair olduğunu biliyoruz.⁶³ Sonraları şiir yazmayı bırakmış olsa da edebiyata olan bu ilgisi yaşamı boyunca sürmüştür. Şair Mehmet Akif Ersoy'un ölümü üzerine hemen bir kitapçık hazırlayıp yayınladığını görüyoruz.

Elli altı sayfalık bu kitapçık son derece yüzeysel olarak hazırlanmış bir anma ve saygı kitabı niteliğindedir. İçeriğinin büyük çoğunluğu, belki dörtte üçten fazlası, Mehmet Akif'in şiirleri ile doldurulmuştur. Esat Adil aralara girerek birer ikişer satırla kendi düşüncelerini ifade ettikten sonra o düşüncesine kaynak oluşturan uzun şiir alıntıları yapmıştır.

Sağlıklarında Mehmet Akif Ersoy ile Tevfik Fikret'in sert polemiklere girdikleri malumdur ve bu durum elbette Esat Adil tarafından da biliniyordu. Fakat asıl olarak 1940 yılında başlayan bir tartışmada Tevfik Fikret-Mehmet Akif çekişmesi bir ilericilik-gericilik kavgasına dönüşecekti. Bu tartışmalara TAN gazetesinde Sabiha Sertel de katılacak, ayrıca 1945 yılında Tevfik Fikret hakkında bir de kitap yayınlıyacaktı. Sabiha Sertel, 1940 yılında ortaya çıkan Fikret-Akif tartışmasında, Tevfik Fikret'in faşizm ideolojisini savunanların hedefi haline getirildiğini, gençlerin Fikretçiler ve Akifçiler olarak iki gruba ayrıldığını ifade ediyor; "*Milliyet, Türkçülük maskesi altında gericiliği koruyanlar Akif'i; Fikret'in özgür düşüncesini, insancıl görüşünü, devrimciliğini benimseyenler Fikret'i temsil eder oldular.*" diyordu⁶⁴

⁶³ Esat Adil'in gençliğindeki edebiyatçı yönü hakkında hazırlanmış bir yüksek lisans tezini yukarıda kaynak olarak kullanmıştık. Bkn. Sema UĞUR KINAY, "Müstecabizade Esat Adil'in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme..."

⁶⁴ Sabiha Sertel, **İlericilik, Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret**, Çağdaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1996, s. 13

Yani Esat Adil, 1937 yılında, birkaç yıl sonra siyasi olarak mücadele edeceği bir kesimin kendilerine bayrak haline getirecekleri Mehmet Akif hakkında bir kitap hazırlamış oluyordu. Ama o Mehmet Akif'i bir siyasi figür olarak değil, büyük bir sanatçı olarak görüyor ve öyle ele alıyordu.

Kitabın tam adı “*Mehmet Akif Ferdi ve İçtimai karakteri – Vatanperverliği – Milliyetçiliği – Şairliği*” şeklindeydi ve kitabın bölümleri de bu başlıktan oluşuyordu. Sadece en başa “*Mehmet Akif'in Ölümü ve Akisleri*” başlıklı kısa bir giriş yazısı eklenmişti. Esat Adil bu giriş yazısında kendisinin bir edebiyat eleştirmeni olmadığını ifade ederek amacını şöyle açıklıyordu:

“Arzum, Safahat şairi Mehmet Akifi ferdi ve içtimai karakter, fikir ve sanat cephesinden mümkün olduğu kadar hür ölçülerle ölçmek, tetkik etmek ve edebi bir konklüzyon yapmaya çalışmaktır.”

Bu işe girişmesinin nedeni ise Mehmet Akif'in ölümünden sonra arkasından yazı yazarların bir kısmına duyduğu kızgınlıktır. Tıpkı Tevfik Fikret'in ölümünden sonra arkasından yazılan yazılar gibi, adeta sünnetçilerin yaptığı bir otopsi ile karşı karşıya olduğumuz görüşündedir. Sanat eserinin ve sanatçının eleştirisinin bu derece laubalice yapılmaması gerektiğini belirtir.⁶⁵

Bu giriş yazısından sonra “*Ferdi Karakteri*” başlığıyla devam ederek Mehmet Akif hakkındaki düşüncelerini açıklamaya başlar. Mehmet Akif'in kişisel özellikleri arasında ilk sırada Müslümanlığını vurguladığını görüyoruz. Onun peşinden davul, zurna, güreş, cirit ve zeybek sevmesi; bu nedenle de güçlü bir bünyeye sahip olması gelir. Aileye verdiği önem nedeniyle mazbut bir koca, bir babadır. İnsanları sevmesini öğrenmiştir. Haysiyetli bir insandır. İslam ve Osmanlı tarihlerini iyi bilir. Kuvvetli Arapça ve Farsça bilgisi sayesinde şark kültürünü tanımıştır. Geçmişin iyilik ve güzelliklerine duyduğu ilgi nedeniyle bazen içinde yaşadığı toplumu eski toplumlardan aşağı görür, şarkın bu günkü haline üzülür...

⁶⁵ Esat Âdil Müstecablıoğlu, **Mehmet Akif Ferdi ve İçtimai karakteri-Vatanperverliği-Milliyetçiliği-Şairliği**, İstanbul Ülkü Basım Evi, 1937, s. 6

Kuvvetli Fransızcası batı kültürü ve edebiyatıyla temasını sağlamıştır. Keza Berlin seyahati “*Avrupa medeniyetine karşı olan meftunluğunu*” arttırmıştır. Esat Adil’e göre Mehmet Akif bununla beraber “*”daima Şarklı ve Müslüman kaldı. Öyle yaşadı ve bu vasfı muhafaza ederek öldü”*⁶⁶

Esat Adil’e göre Mehmet Akif ‘İçtimai Karakteri’ bakımından içtimai İslamcı ve demokrattır. Demokrasi onun siyasi ve hatta dini heyecanlarına en uygun olanıdır. Toplumsal bozuklukları canlandırmasını da bilir ve sever. Esat Adil’e göre, Mehmet Akif mütecavizin düşmanıdır, tek dişi kalmış canavar metaforunu da emperyalist Avrupa için kullanmıştır.

Esat Adil’e göre Mehmet Akif’in vatan anlayışında Birinci Dünya Savaşı sırasında bir değişim yaşanmıştır. Savaşın önce bütün İslam âlemini vatan olarak gören Akif, “*Ecnebi bayrakları altında Türk yurduna ve kendi dindaşlarına saldıran esir Müslümanların şuursuzluğu*” karşısında gözyaşlarıyla birlikte milli vatan-ideal vatan mefhumlarını birbirinden ayırmış, bu devirden sonra hakiki vatanperver şairlerimizin başta geleni olmuştur. Nasıl softaların düşmanı olduysa, vatanperverliği istismar edenlerin, vatancı görünen softaların da aynı şiddetle karşısında olmuştur. Yani Akif, bir insani vatansever olarak kalmıştır.

Esat Adil’in, Akif’in milliyetçiliği başlığı altında yazdıkları diğer bölümlere göre biraz daha uzundur ve bu konuda kendi düşüncelerini de açıklamaktadır. Bu bölümde sosyalizmden de söz etmiştir. Milliyet ve milliyetçilik konusunu sosyalizm ile bağdaştırmak, Esat Adil’in yaşamı boyunca uğraşacağı bir konu oldu. İleride görüleceği gibi bu konuda hiç doktriner olmamış, her hangi bir kaynak gösterme ihtiyacı da duymadan, sosyalist teoriye uygun olduğunu öne sürerek kendi görüşlerini açıklamıştır. Burada yaptığı da budur. Aslında bütün siyasi hayatı boyunca, hiçbir konuda doktriner olmamış, kendi sosyalizm anlayışıyla zamanın Türkiyesinin koşullarını bağdaştırmaya çalışmıştır. Tahmin edileceği gibi bu konuda en çok uğraşması gereken alanlar da milliyetçilik ve din olmuştur.

⁶⁶ A.g.e., s. 14

Önce Akif'in İslam milleti anlayışına bağlı olduğunu kendi dizeleriyle açıklar: “*Müslümanlıkta anasır mı olurmuş? ne gezer! / Fikri kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber.*”; Ziya Gökalp'in Pantürkizmi gibi Akif'in Panislamizim anlayışının da realite karşısında iflas ettiğini yazar.

Burada kendi milliyet tanımını yaparak, sosyalist milliyet anlayışı olduğunu öne sürdüğü bir ütopyaı dile getirir. Kendisine göre milliyet, siyasi bir ülkede ve tarihi hatıralar içinde yaşayarak milletleşmiş insanlar arasındaki kültür ve menfaat birliğinin tezahürüdür. Sosyalizm ise, dünyayı bir tek siyasi ülke haline getirerek, insanların birleşmesini engelleyen sebepleri ortadan kaldıracak, tek bir insan cemiyeti, tek bir millet tasavvurunu gerçekleştirecektir.

Oysa Marx da Engels de sosyalist geleceğe dair böyle bir öngöründe asla bulunmamışlardır.

Akif'in milliyetçiliğine dönecek olursak: Esat Adil, bu konuda bir değerlendirme yapabilmek için önce “*bugünkü milliyetçilik prensibimizin ne olduğunu tayin etmemiz lazımdır*” der. Esat Adil (1937 yılı itibarıyla) Türk milliyetçiliğini şöyle değerlendirmektedir:

“Türk milliyetçiliği; tarihi dalaletlerden kurtularak asıl kendi benliğini bulmak istiyor. Dil, tarih hareketleri bunun içindir. Kendi kültürünü faal kılmak, garp kültürünü ise benimsemek ve binnetice Avrupa ile atbaşı gitmek azmindedir.

*Müteceviz ve emperyalist değildir. Kendi üstünlüğünü diğer milletlerin zararında alçalmasında aramaz.*⁶⁷ *İnkılâpçıdır...*

*Hulâsa bu milliyetçilik, lâyük ve inkılâpçı müesseseler kurarak, Türk milletini bugünkü siyasi vatan sınırları içinde modernleştirmek gayesindedir.*⁶⁸

⁶⁷ Bu iki argümanı ilerleyen yıllarda sosyalist milliyetçilik anlayışını açıklarken sıklıkla kullanacaktır.

⁶⁸ A.g.e., s. 29

Kendi milliyetçilik anlayışına göre Mehmet Akif'in milliyetçiliğini değerlendirdiğinde, Akif'i milli kültüre hizmet eden, tamamen milli ve ölmez eserler yaratmış bir kişi olarak görmektedir.⁶⁹

Esat Adil bölümün sonunda fikir değiştirir gibi olur. Türk milliyetçiliği konusunda Akif'in zekâsı ile gönlü arasında bir mücadele olduğunu, gönlünün zekasını yendiğini ve Akif'i 'İslam milliyeti' mefkuresinin ateşine attığını ifade eder.

Kitabın "şairliği" başlıklı son bölümünde Esat Adil önce kendi sanat ve şiir anlayışını açıklar. Herhangi bir sanat eserinin "*mevzu, malzeme ve şiir*" olmak üzere üç unsurdan oluştuğunu belirtir. Herhangi bir sanat eserindeki şiir unsurunun mevzu (konu) ve malzemeye bağlı olmadığını savunur. Bu anlayışını Akif'in şiirine uyguladığında, Türkçeyi aruz vezni ile nâzıma sokmakta eşsiz bir üstat olduğunu belirterek; sanat malzemesini seçmekte ve kullanmakta tartışılmaz bir usta olduğunu belirtir.

Konu bakımından ele alındığındaysa Akif'in konularını ya tarihten, ya içinde yaşadığı cemiyet hayatından, yahut gönlünü doldurup taşıran imanından seçtiğine dikkat çeker. Kadın ve aşka dair tek bir mısraının olmadığını, özel alanını sakladığını belirtir. Esat Adil'e göre Akif hakkında eleştirmenleri tereddüte düşüren ve "*çok bodur ölçüler kullanmaya sevkeden başlıca sebep*" budur.

Oysa Esat Adil konu ile şiiriyet arasında bir bağ olmadığını düşünmektedir. Kitap şu cümlelerle sona erer:

*"İnsanca yaşamış, Türk edebiyatına, Türk milletine ve milli kültürümüze hizmet etmiş ve bugün dünyamızdan göçmüş olan Şair Mehmet Akif; Türkiye'nin her köşesinde her akşam güneş batarken;
Kahraman Türk erlerinin, mektepli Türk gençlerinin vakur sesleriyle dirilmekte, canlanmakta, yeni ve ebedi bir hayata mazhar olmaktadır:
'Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!'"*

⁶⁹ Burada istiklal Marşı'nın tümünü ekleyerek yayınlamıştır.

2.4. Esat Adil'in Memuriyeti Sırasında Yazdığı Bazı Makaleler

Esat Adil kolay yazı yazabilen, bu nedenle çok sayıda makale yayınlamış birisiydi. *SAVAŞ* gazetesindeki yazılarını ve *Savaş Yayınları* olarak bastığı kitapları yukarıda analiz etmiş bulunuyoruz. Çalışmamızın üçüncü bölümünde asıl olarak *TAN* gazetesi yazarlığı ile başlayan sosyalist yazarlık ve siyasetçilik dönemini ele alacağız. Bu bölümü Esat Adil'in memuriyeti sırasında yayınladığı birkaç makalesini daha inceleyerek tamamlayalım.

Bu makalelerden ilki 1935 yılında *Adliye Ceridesi*'nde yayınlanan “*Belçika Çocuk Mevzuatı*” başlıklı makaledir. Yazının başında imza olarak “*Yazan: C.B.M.U. Muavini Esat Adil Müstecablıoğlu*” ifadesi yer almıştır.

Adliye Ceridesi Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı bir dergiydi. Esat Adil'in dergide yer alan yazısı da tamamen teknik bir yazıydı. Esat Adil bu yazısında Belçika'daki çocuk suçlarıyla ilgili mevzuatı açıklıyordu. Yazı şu başlıklardan oluşmuştu: *Genç yaştakileri koruyucu umumi tedbirler / Çocuklarda serserilik / Çocukların işlediği suçlar ve tatbik edilen cezalar / Çocuklar için kazai merci.*⁷⁰

Bu kapsamda ikinci bir yazısı da 1937 yılında *Mekteb-i Mülkiye Mecmuası*'nda yayınlanan “*Ölüm Cezası*” başlıklı makaledir. Esat Adil bu makalesinde ölüm cezasının tarihi seyrini ve bu cezaya taraftar olanlarla karşı olanların argümanlarını aktarıyordu. Ölüm cezasının çeşitli ülkelerde nasıl uygulandığı ve infazın aleni veya gizli olmasının sonuçlarını irdeliyordu. Makale “*Ölüm Cezasının Meşruiyeti Meselesi*”; “*Ölüm Cezasının İnfaz Şekilleri*” ve “*Cezanın İnfazında Aleniyet*” başlıklı üç bölümden oluşuyordu. Esat Adil makalede ölüm cezası hakkında kendi düşüncesini belirtmemiş, ancak yazının sonunda idamın aleni olarak meydanlarda gerçekleştirilmesini “*gayri insani bir usül*” olarak nitelendirmiştir.⁷¹

⁷⁰ Esat Adil Müstecablıoğlu, “Belçika Çocuk Mevzuatı”, **Adliye Ceridesi**, Sayı: 9, 1935, s. 813-820

⁷¹ Esat Adil Müstecablıoğlu, “Ölüm Cezası”, **Mektebi Mülkiye Mecmuası**, Sayı: 76, 1937, s. 200-205

Çocuk suçluluğu, sokak çocukları, çocukların eğitimi gibi konular Esat Adil'in uzun yazı hayatı boyunca sık sık üzerinde durduğu konular olmuştur. Bu konuda özel bir hassasiyetinin olduğunu bile söylemek mümkün görünüyor. Uzun yıllar savcılık ve cezaevi yöneticiliği yaptıktan sonra sosyalist siyasete atılan Esat Adil, bu konudaki deneyim ve birikimini o yıllarda da kullanmıştır. Siyasete atılmadan hemen önce, 1944 yılında yazdığı bir yazıda, sonraki yıllarda cezaevleri-suçluluk-çocuk suçları vb. konularda açığa çıkacak olan yaklaşımlarının ipuçlarını bulmak mümkündür.

1943 yılında Tezer Taşkiran ve Samet Ağaoğlu imzalı “*Suçlu Çocuklarımız*” isimli bir kitap yayınlanmıştı. Kitabın alt başlığı olan “*Ankara Çocuk Islah Evinde Bir Araştırma*” ifadesinden de anlaşıldığı gibi bu kitap yazarların Çocuk İslahevinde gerçekleştirdikleri bir araştırmanın sunumu niteliğindedir.

Esat Adil 1944 yılında bu kitaba yönelik bir eleştiri yazısı kaleme aldı. Bu makalede, sadece çocuk suçluluğunu değil, bütün suç ve ceza ilişkilerini toplumsal bir temelde açıklamaya çalışıyordu. Yazının girişinde her ne kadar yazarların bu çalışmasını takdir etse de, görmüş geçirmiş bir insanın diliyle, kendisinde bu hakkı görerek, biraz üstten konuşmaktadır:

*“Suçlu çocuk mevzuu esas itibarile cazip ve enteresandır. Cemiyetin ıstıraplarına kapısını kapatmış rahat bir insanın kaleminde bu bahis, bir merhamet destanı halini alır. Esasen cemiyetin sahnesinde oynanan dramların seyircileri daima rahat ve aylak insanlardan teşekkül eder. Nasıl ki tiyatrodaki faciaları seyir fırsatını bulanlar da ekseriyetle aynı insanlardır. Her iki dramın sonunda biraz göz yaşı, bir merhamet makalesi veya aktörü takdir eden bir alkış, faciayı tamamlar. Ve bu deşarj sayesinde hassas kalpli fakat işi yolunda seyirciler gece rahatça uyumak hakkını kazanırlar.”*⁷²

Bu girişten sonra kitabın içeriği hakkında bilgi vermeye başlar. Esat Adil'in yazdığına göre ıslahevindeki 86 çocukla yapılmış bir röportaj dizisi söz konusudur.

⁷² Esat Adil Müstecablıoğlu, “Tahlil-Tenkit; Suçlu Çocuklar”, *İşte Sanat Edebiyat*, Sayı: 1, 1944, s. 21-2

Esat Adil'e göre yazarlar yaptıkları araştırmanın sonucunda suçların faktörünü “manevi ve ahlaki” olarak göstermek istemiştir. Bu çıkarsamaya itiraz ederek, eğer yazarların da kendisi gibi on binlerce mahkûm arasında senelerce yaşamak, çalışmak ve araştırma yapmak fırsatı bulsalar, suçların toplumun ekonomik ve sosyal şartlarının sonucu olduğunu anlayacaklarını söyler. Esat Adil'in bu konuda çok sayıda makale yazdığını sonraki bölümlerde göreceğiz

1945 yılında Esat Adil'in memuriyet hayatı sona erdi. Zaten 1941 yılından itibaren TKP yöneticileri ve sol-demokrat aydınlarla tanışmış olan Esat Adil, savaşın son günlerinde *TAN* gazetesinde köşe yazıları yazmaya başlamıştı. Sabiha ve Zekeriya Sertel çiftine ait olan *TAN* gazetesi sol muhalefetin en önemli yayın organıydı. Özellikle Sabiha Sertel komünist olarak tanınıyordu.

Esat Adil'in *TAN* gazetesindeki yazarlığı kendisini memuriyetten istifa etmek zorunda bıraktı. O artık sol muhalefetin önemli kalemelerinden biri haline gelecek, *TAN* gazetesiyle yetinmeyerek başka yayın organlarının kuruluşunda da yer alacaktı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESAT ADİL'İN 1945-1946 YILLARINDAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ VE YAZILARI: *TAN*, *YENİ DÜNYA*, *GÖRÜŞLER*

1945 yılı, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği, iç ve dış dinamiklerin zorlamasıyla Türkiye'nin demokrasiye yöneldiği yıl oldu. Cumhuriyet tarihinin yirmi üç yıllık tek parti sistemi sona erecekti. Sol ve demokratik muhalefet sadece çok partili sisteme geçilmesini yeterli görmeyerek temel hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasını da talep ediyordu.

Esat Adil 1945 yılının başlarında Sertellerin *TAN* gazetesinde köşe yazıları yazmaya başladı. Çok çeşitli konularda yazılar yazmakla birlikte yazıları giderek siyasallaştı. Sol ve demokratik muhalefetin önemli kadrolarından biri haline geldi. Özellikle anayasaya aykırı olan kanunların değiştirilmesi, temel haklar ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması konusunda onun yazdığı yazılar yol gösterici oluyordu.

Esat Adil sosyalizmin siyasal boyutuna olduğu kadar kültürel temellerine de önem veren bir aydıydı. 1945 yılının Kasım ayında kültür sanat dergisi olarak *GÜN*'ü yayınlamaya başladı. *GÜN* dergisinin sonraki bölümde ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

TKP'nin sol-sosyalist aydınlar ile CHP'den ayrılan Bayar-Menderes grubunu bir araya getiren bir cephe dergisi olarak tasarladığı *GÖRÜŞLER* dergisinin yazarlarından biri de Esat Adil idi. Tek sayısı yayınlanabilen bu dergide önemli bir makalesi yer almıştı.

TAN gazetesindeki sütunu yeterli gelmemeye başlayınca, Sabahattin Ali ile birlikte yeni bir günlük gazete yayınlamaya başladılar. Esat Adi gazetenin siyasi sorumlu ve yetkililerinden biriydi.

Burada isimlerini saydığımız yayınların hepsi 4 Aralık 1945 günü saldırıya uğradılar. Bu, sembolik bir saldırı değildi. Matbaaları balyozlarla parçalandı, kağıtları sokaklara atılarak kullanılamaz hale getirildi. *GÜN* dergisi hariç hiç biri bir daha yayınlanamadı.

3.1. Zekeriya Sertel-Sabiha Sertel ve *TAN* Gazetesi

Esat Adil Müstecaplıoğlu *TAN* gazetesine 1945 yılının başlarında katıldı. *TAN* gazetesi İkinci Dünya Savaşı yıllarında nazizme, faşizme ve ırkçı-turancılığa karşı tek başına amansız bir mücadele vermişti. 1945 yılında Türkiye'nin diğer sol-demokrat çevrelerinde olduğu gibi *TAN* gazetesinde de bu mücadelenin zafere ulaşmış olmasının mutluluğu yaşıyordu. Esat Adil'in *TAN* gazetesine katıldığı 1945 yılında, gazete Türkiye'nin siyasal sisteminin demokratlaştırılması, çok partili siyasal hayata geçilmesi, kanunların demokratikleştirilmesi, örgütlenme ve basın özgürlüğünün geliştirilmesi ve işçi haklarının tanınması mücadelesine öncelik vermeye başlamıştı.

TAN gazetesinin sahipleri olan Sabiha ve Zekeriya Sertel çifti gazeteciliğe genç yaşlarında başlamış, tanınmış bir çiftti. Zekeriya Sertel gazeteciliğe on dokuz yaşındayken, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçıların Selanik'te yayımladıkları ve başında Yunus Nadi'nin bulunduğu *Rumeli* gazetesinde başlamıştı. Bir yandan da Selanik Hukuk Fakültesi'ne devam ediyordu. Aynı yıllarda Ziya Gökalp'in etkisiyle Selanik'te *Yeni Felsefe* adlı küçük bir dergi de çıkarmıştı.

Zekeriya Sertel, Balkan Savaşı'nda Selanik'in kaybedilmesinden sonra İstanbul'a gelerek *Tasvir-i Efkar* gazetesinde çalışmaya başladı. 1913 yılında Maarif Nezareti'nin bursuyla Paris'e, Sorbonne Üniversitesi'ne giderek sosyoloji okumaya başladı. Burada, Durkheim'ın öğrencisi oldu. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine öğrenimini tamamlayamadan İstanbul'a döndü.

Zekeriya Sertel 1915 yılında Sabiha hanımla evlendi. Zekeriya Sertel'in anılarında etraflıca anlattığına göre Sabiha bir 'dönme' ailesine mensuptu ve o tarihe kadar hiçbir dönme kızı bir Türk'le evlenmemişti. Bu nedenle İttihat ve Terakki liderleri bu evliliğe özel bir önem vermişler ve çiftin nikâh şahitliğini Talat Paşa ile Tevfik Rüştü Aras yapmıştı.¹

Zekeriya Sertel evlendikten sonra iki yıl Muhacirin ve Aşayir Müdürlüğü'nde Aşayir (aşiretler) müdürü olarak çalışıp yeniden gazeteciliğe döndü. İstanbul işgal edildiği sırada *Yeni Ses* isimli bir günlük gazete çıkarmaktaydı.

Mütareke ve milli mücadele günlerinde Sabiha Sertel de gazeteciliğe başladı. Sabiha Sertel'in kendi ifadesiyle "*Halka ümit ve cesaret vermek, halkı uyandırmak amacıyla...*" 1919 yılının Mart ayında *Büyük Mecmua* adlı haftalık bir dergi yayımlamaya başladılar. *Büyük Mecmua*'nın yazı kadrosunda Ömer Seyfeddin, Ali Canip, Falih Rıfkı, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Köprülüzade Fuat, Tekin Alp, Reşat Nuri gibi hem o zaman tanınan, hem de sonradan Türkiye'nin düşün hayatında önemli roller üstlenen isimler yer alıyordu.²

Ancak Sertel çiftinin milli mücadele dönemindeki gazeteciliği uzun sürmedi. Halide Edip Adıvar'ın sağladığı bir bursla ABD'ne gittiler. New York'ta Colombia Üniversitesi'nde Zekeriya Sertel gazetecilik, Sabiha Sertel sosyoloji okudu. Sabiha Sertel anılarında Profesör Giddings'in yönlendirmesiye sosyalist eserleri okumaya başladığını, sonra da büyük bir ilgiyle Marx, Engels, Kautsky, Jack London, Upton Sinclair'in eserlerini okumaya devam ettiğini anlatıyor. Özellikle August Bebel'in *Kadın ve Sosyalizm* kitabının hayatında etki yapan bir kitap olduğunu vurguluyor.³

Serteller 1923 yılında Türkiye'ye döndüler. Zekeriya Sertel altı ay kadar Ankara'da Matbuat Umum Müdürü olarak çalıştıktan sonra yeniden İstanbul'a

¹ Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Can Yayınları, 2015, s. 77. Zekeriya Sertel dönmeliği şöyle tarif ediyor: "Dönmeler Ortaçağ'da İspanya'daki engizisyon zulmünden kaçarak Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan ve Selanik'e yerleşen bir avuç Yahudi'ydi. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'na döndükten sonra Müslüman olmuştu. Dinlerini değiştirmekle beraber, Müslümanlığı da tam benimsemiş sayılmazlardı."

² Sabiha Sertel, **Roman Gibi (Anılar)**, İstanbul, Ant Yayınları, 1969, s. 17

³ Sabiha Sertel anılarında Halide Edip'in adını anmıyor. "Bir imkân elimize geçti" demekle yetiniyor. Bknz **a.g.e.** s. 38 vd. Bursu Halide Edip'in sağladığını Zekeriya Sertel yazıyor. Bknz **a.g.e.** s. 92

geldiler. Bu tarihten, 1924 yılından sonra, *TAN* gazetesinin saldırıya uğradığı 1945 yılının sonuna kadar kesintisiz bir şekilde gazetecilik yaptılar.

Zekeriya Sertel 1924 yılında ikisini de gençliğinden beri tanıdığı Yunus Nadi ve Nebizade Hamdi ile birlikte *Cumhuriyet* gazetesinin kuruluşunda yer aldı. Sabiha Sertel de gazetede köşe yazıları yazmaya başladı. Ancak kısa bir süre sonra Yunus Nadi, Zekeriya Sertel'e sermaye artırımını gerekçe göstererek isterse gazeteden ayrılabileceğini söyleyince Zekeriya Sertel ortaklık payını alarak *Cumhuriyet*'ten ayrıldı.

Sertel çifti 1924 yılında *Resimli Ay* adında aylık bir dergi çıkarmaya başladılar. Zekeriya Sertel anılarında *Resimli Ay* dergisi hakkında şunları yazıyor:

“Şiarımız hürriyet ve demokrasiydi... Cumhuriyet ilan edilmiş olmasına rağmen, memlekette hürriyet ve demokrasiye gidildiğini gösteren hiçbir işaret yoktu... Resimli Ay daha ilk sayısında büyük bir başarı kazandı... Resimli Ay geniş halk yığınlarının dergisi oluverdi... Yazıların çoğunu hayat arkadaşım Sabiha Sertel'le ben yazıyordum.”⁴

Şeyh Said ayaklanması üzerine çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu döneminde, Zekeriya Sertel Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak, Sinop'ta üç yıl sürgün cezasına çarptırıldı. Sinop'ta bir buçuk yıl kaldıktan sonra çıkan bir afla İstanbul'a döndü. Zekeriya Sertel'in sürgünde olduğu dönemde ortaklarıyla çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle derginin ismi *Sevimli Ay* olarak değiştirilmişti. Zekeriya Sertel'in sürgünden dönmesinden sonra derginin ismi yeniden *Resimli Ay* oldu.

Sabiha Sertel yedi yıl boyunca yayınına devam eden *Resimli Ay* dergisinin yayın hayatını iki devreye ayırır. Sabiha Sertel'e göre 1924'ten 1928'e kadar olan devre *“gerçek bir demokrasinin kurulması için savaş ve sosyal problemlerin incelenmesi devresidir.”* 1928'den 1930 yılına kadar süren ikinci devre ise yazılarda, hikâyelerde ilerici, sosyalist fikirlerin ön plana çıktığı devre olmuştur. Bu ikinci

⁴ Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s. 127

dönemde yazı kadrosu da değişmiş, Nazım Hikmet, Sabahaddin Ali, Suat Derviş, Vala Nureddin, Sadri Ertem ve başka solcu yazarlar dergiye katılmıştır.⁵

Resimli Ay dergisi 1929 yılında Nazım Hikmet'in başlattığı 'Putları Yıkıyoruz' başlıklı yazı dizisiyle bütün dikkatleri üzerine çekmişti. Bu yazı dizisinde Nazım Hikmet, Abdülhak Hamid, Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Haşım gibi eski kuşak şair ve edebiyatçıların edebi değerlerini sorguluyordu. Nazım Hikmet'in yazılarına başta Hamdullah Suphi olmak üzere pek çok tanınmış yazar ve edebiyatçı sert cevaplar yazdılar. Bu polemik sırasında adeta 1945 yılında yaşanacak olan TAN saldırısının küçük ölçekli bir örneği de yaşandı. Kırk elli kişilik bir öğrenci grubu *Resimli Ay* matbaasını basarak "halkın ve gençliğin yüreğinde yer alan kimselere" ne hakla dil uzatıldığını sordular. Zekeriya Sertel ve Nazım Hikmet'in yaptığı açıklamalardan sonra ikna olarak matbaadan ayrıldılar.

Bir şirket olarak kurulmuş olan *Resim Ay* dergisinin diğer ortaklarıyla Serteller arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkınca, Serteller 1930 yılında *Resimli Ay*'dan ayrıldılar.⁶

Serbest Fırka'nın kurulduğu günlerde Zekeriya Sertel, Ekrem Uşaklıgil, Selim Ragıp Emeç ve Halil Lütfü Dördüncü ile ortaklık kurarak günlük *Son Posta* gazetesini yayımlamaya başladı. Ortakların koşullarından biri de Sabiha Sertel'in gazetede yazmamasıydı. Bunun üzerine Sabiha Sertel sosyalist eserlerin çevirisine girişti. Türkçeye çevirdiği ilk eser Kautsky'nin *Sınıf Kavgası* oldu. 1936 yılına kadar Adoratski, Lenin ve Bebel'den çeviriler yapıp yayımladı.⁷

Son Posta gazetesinde yayımladıkları bir yolsuzluk haberi nedeniyle Zekeriya Sertel üç yıl hapis cezasına çarptırıldı. Sultanahmet Cezaevi'nde bir buçuk yıl yattıktan sonra çıkan genel aftan yararlanarak tahliye edildi. Cezaevinden çıktıktan sonra tıpkı *Resimli Ay*'da olduğu gibi ortaklar arasında anlaşmazlık çıktı. Zekeriya

⁵ Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 89

⁶ Zekeriya Sertel, **a.g.e.**, s. 157-160. "Putları Yıkıyoruz" kampanyasının siyasal içeriği ve tepkiler için bknz. Hikmet Akgül, **Nazım Hikmet Siyasi Biyografi**, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2002, s. 124-127

⁷ Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 184. Esat Adil Müstecaplıoğlu da sosyalist eserleri 1930'ların ortalarında çevirip yayımlamıştı.

Sertel ve Halil Lütfü Dördüncü gazetede ki ortaklık paylarını alarak *Son Posta*'dan ayrıldılar. Bir süre sonra *TAN* adıyla yayınlanmakta olan bir günlük gazeteyi satın aldılar. *TAN* gazetesi İş Bankası'nın kurduğu bir gazeteydi. Başarılı olmayınca satılığa çıkardılar. Gazeteyi bütün tesisleri ve teşkilatıyla birlikte satın aldılar.⁸

Gazeteyi Zekeriya Sertel, Halil Lütfü Dördüncü ve Ahmet Emin Yalman üç ortak olarak satın almışlardı. Bir süre gazetenin eski kadrosuyla çalışmaya devam ettiler. Bunlar Burhan Felek, Refik Halid (Karay), Refi' Cevad (Ulunay), Fikret Adil, Eşref Şefik gibi Zekeriya Sertel'in ifadesiyle 'eski Osmanlı tipi, ileriye göremeyen, geçmişin adamlarıydı.' Bu ilk dönemde Zekeriya Sertel gazetede yazmadı. Yazı işlerini yönetmekle yetindi.

Bir süre sonra Halil Lütfü Dördüncü ve Zekeriya Sertel, Ahmet Emin Yalman'dan ayrılmaya karar verdiler. Kendisine düşen payı ödeyerek Yalman'ı gazeteden uzaklaştırdılar. A. Emin Yalman ayrıldıktan sonra gazetenin başyazarlığını Zekeriya Sertel üstlendi. Yönetim işleriyle de Halil Lütfü Dördüncü ilgileniyordu. A. Emin Yalman'ın ayrılmasından sonra gazetenin eski yazar kadrosu da birer birer gazeteden ayrıldılar. 1936 yılından itibaren Sabiha Sertel de düzenli olarak *TAN*'da yazmaya başladı. Sütununun adı, 1945 yılında bir demokrasi cephesinin yayın organı olarak tasarladıkları dergiye de ismini verecek olan *GÖRÜŞLER* idi.

Serteller, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar, genel olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve inkılapları desteklemekteydiler. Atatürk ve İnönü dönemlerinde, CHP'nin sola yönelik baskılarına, basın ve örgütlenme özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalarına rağmen kendilerine göre daha gerici, özellikle dini kullanan saltanatçı-hilafetçi ve feodal güçler karşısında CHP'nin yanında yer aldılar. CHP çizgisini sol açısından bir başlangıç noktası olarak görmekte ancak yeterli bulmamaktaydılar. Sertellerin siyasal görüşlerinin ve *TAN* gazetesinin yayın çizgisinin incelendiği bir çalışmada, Sertellerin CHP karşısındaki tutumları şöyle ifade edilmiştir:

⁸ Zekeriya Sertel, **a.g.e.**, s. 192-193. Zekeriya Sertel bu yıllarda bir de on ciltlik *Hayat Ansiklopedisi*'ni yayımlamıştı.

“(CHP), bir bakıma dinci-gerici bir çizgi karşısında tercih yapmak zorunda kalındığında tarihsel olarak desteklenmesi gereken güç sayılmakta, ancak toplumu daha ileri taşıyacak, daha özgürlükçü, daha demokratik bir düzleme, sosyal anlamda alt sınıflar lehine düzenlemelere geçmekte ve iç ve dış sömürücü güçlere karşı mücadelede eksik ve yetersiz bulunarak soldan eleştirilmektedir.”⁹

Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümü, İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı olması ve İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması TAN gazetesinin yeni bir misyon üstlenmesine yol açtı. İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca TAN gazetesi Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki dostluğu öne çıkaran ve faşizm ile ırkçı-turancı akımlara karşı mücadeleyi içeren bir yayın politikası izledi. Bu bakımdan TAN gazetesi İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye basın ve siyasal hayatının dikkat çeken ve tirajı yüksek bir yayın organı oldu. Toplam tirajları 100 bin olan günlük gazeteler arasında 12 bin tirajla Cumhuriyet ilk sırayı alırken onu onar bin tirajla TAN ve Ulus gazeteleri izlemiştir.¹⁰

Daha savaş başlamadan önce, Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesinden sonra Türkiye’de de Nazizm ve faşizm propagandası giderek hız kazanmıştı. 1937 yılında Türk basınının merkezi durumundaki Cağaloğlu’nda Alman Enformasyon Ofisi’nin açılmasından sonra Nazi propagandası etkisini göstermeye başladı. Bu tarihlerde Türk basınında Hitler ve Mussolini’yi öven yazılar arttığı gibi azınlıkları ve Yahudileri hedef alan yazı ve karikatürler de de patlama olmuştu.¹¹ Serteller ve TAN gazetesi ile faşizm yanlıları arasındaki mücadele de giderek sertleşti. Zekeriya Sertel bu mücadeleyi, *“En büyük hedefleri bizdik. Çünkü onlar Tan gazetesini kendi propagandalarına en büyük engel olarak görüyorlardı”* diyerek ifade etmiştir.¹²

⁹ Ali Ulvi Özdemir, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara, sayı 49, Bahar 2012, s. 192

¹⁰ Ayla Acar, “Basında ‘Tan Olayı’-4 Aralık 1945”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı 43, 2012/II, s. 3

¹¹ Ayşe Hür, **İnönü ve Bayar’lı Yıllar (1938-1960)**, İstanbul, Profil yayıncılık, 2015, s. 32

¹² Zekeriya Sertel, **a.g.e.**, s. 198

Savaşın yaklaştığı günlerde *TAN* gazetesi Türkiye'nin "demokrasi cephesi"ne katılması gerektiğini yazıyordu. Burada "demokrasi cephesi"nden kastedilen İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde oluşmaya başlayan Almanya-İtalya-Japonya karşıtı ittifaktı. Aynı zamanda, İngiltere ve Fransa'nın Sovyetler Birliği ile eşit bir müttefiklik antlaşması yapması gerektiğini belirtiyorlardı.¹³

Zekeriya Sertel, 1939 yılında, savaş başlamadan önce Fransız hükümetinin daveti üzerine, içlerinde Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahid Yalçın, Necmettin Sadak'ın olduğu bir grup gazeteciyle birlikte Fransa'ya gitmiş, Majino hattını ve fabrikaları gezmiş, Fransa'dan, Almanya'nın Fransız savunma hatlarını aşamayacağı inancıyla dönmüştü.¹⁴

TAN gazetesinin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki yayın çizgisi, savaşın seyrine ve bunun Türkiye içindeki yansımalarına bağlı olarak değişti. Savaş başladıktan sonra Türkiye'nin savaş dışı kalma kararı *TAN* yazarları tarafından övgüyle karşılanarak desteklendi. Zekeriya Sertel anılarında bu yayın politikasını "*Tan gazetesinde Türkiye'nin bu emperyalist savaşta yeri olmadığı yolunda uzun boylu yayın yaptık*" diyerek anlatmaktadır. Bu dönemde gazetenin yayın çizgisi, sadece savaş politikasında değil, genel olarak da hükümeti ve İsmet İnönü'yü savunur ve destekler nitelikte idi.¹⁵

Almanya'nın 1941 yılında Sovyetler Birliği'ne saldırması ve savaşta Alman üstünlüğünün ortaya çıkması, Türkiye'nin Almanya ile yakınlaşma sürecini başlatmıştır. Türkiye ile Almanya'nın yakınlaşması *TAN* gazetesinin savunduğu Sovyet dostluğu pozisyonunu da zora sokmuştur. Alman orduları Sovyet topraklarında ilerledikçe Türk basınında Almanya yanlısı ve Yahudi karşıtı yazılar giderek artmıştır. Bu dönemde *TAN* gazetesi başta *Cumhuriyet* gazetesi olmak üzere Almanya'ya yakınlık gösteren basın organlarıyla sert polemiklere girişmiştir. *TAN* gazetesinin Türkiye'deki Nazi propagandasına karşı verdiği mücadele, Türkiye'nin

¹³ Ali Ulvi Özdemir, **a.g.m.**, s. 196

¹⁴ Zekeriya Sertel, **a.g.e.**, s. 206. Zekeriya Sertel savaş sürerken, 1942 yılında yine bir gazeteci grubuyla beraber uzun bir İngiltere ve A.B.D. gezisine de katılmıştı.

¹⁵ Zekeriya Sertel'in 11 Mayıs 1941 tarihli yazısı; "*Türk milleti dünyanın bu en buhranlı devrinde başında İsmet İnönü gibi büyük şefe sahip olmakla talihin en büyük mazhariyetine ermiştir.*" Aktaran Özdemir, **a.g.e.**, s. 201

Almanya'nın arkasında tehlikeli maceralara sürüklenmemesi konusunda kamuoyunu aydınlatmayı da içeriyordu. Bunun sonucu olarak Alman firmaları *TAN* gazetesine verdikleri ilan ve reklamları kestiler.¹⁶

Almanya, Sovyetler Birliği'ne saldırmasından sonra Türkiye'nin kendi safında savaşa katılmasını sağlamak için Turancı akımları destekleyerek Türk hükümetini etkilemeye çalıştı. Almanya, bir yandan Kırım ve Kafkasya'da Türk kökenli halkların yaşadığı sorunlar üzerinden Türkiye'deki Turancı akımları harekete geçirirken, diğer yandan Türkiye'nin bu bölgelerde genişlemesine de onay veriyordu. Buna dayanarak Türkiye'de 1941-1943 yılları arasında hız kazanan Türkçü-Turancı propagandaya göre, Türkiye Nazi Almanya'sıyla ittifak yaparak Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa katılmalı, bu sayede Rus boyunduruğu altındaki Türk kökenli halklar kurtarılmalı ve büyük Türkiye çatısı altında birleştirilmeliydi. Almanların bu propagandaları, Türkiye'deki resmi çevrelerin Sovyet siyasal sistemine karşı olmaları nedeniyle, kamuoyunda da etkili oluyordu.

1942 yılının Ağustos ayında Şükrü Saraçoğlu hükümetinin kurulmasından sonra *TAN* gazetesi üzerindeki baskı biraz daha arttı. Sabiha Sertel, Saraçoğlu'nun daha dışişleri bakanlığı döneminden başlayarak Sovyet düşmanı ve Almanya yanlısı olduğunu vurgular. Bu dönemde Sertellerin üzerindeki baskılar da artmıştır. Sabiha Sertel hatıralarında peşine polis takıldığını, evlerinin işportacı kılığında bir polis tarafından sürekli gözetlendiğini, gazetenin içine muhabir, musahhîh kılığında birinci şube ajanları sokulduğunu, hatta evlerine hizmetli olarak aldıkları bir Ermeni kadının polis ajanı olduğunu anlatmaktadır. Bu dönemde *TAN* gazetesi geçici olarak kapatıldığı gibi Sabiha Sertel'e de yazı yazma yasakları konulmuştur.¹⁷

Bu ortam 1943 yılına kadar devam etmiştir. 1943 yılında Alman ordularının cephelerde üstünlüğü kaybetmeye başlamasıyla beraber Türkiye'de sol çevrelerde bir hareketlenme başlar. Savaş yılları boyunca suskun kalmış olan Türkiye Komünist

¹⁶ Mithat Kadri Vural, "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak 'Tan' Gazetesi", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, VII/16-17 (2008/Bahar-Güz), s. 386

¹⁷ Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 235. Sabiha Sertel Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırdığı günlerde Bursa Cezaevi'nde yatmakta olan Nazım Hikmet'i ziyaret ettiğini, Nazım Hikmet'in kendisine "işte şimdi Almanya'nın işi bitmiştir" dediğini de aktarıyor. Bknz, **a.g.e.**, s. 247 Ayrıca 1941 yılında Esat Adil de Nazım Hikmet'i ziyaret etmişti.

Partisi (TKP) 1943 yılında Faris Erkman imzasıyla “En Büyük Tehlike Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü” adıyla bir broşür yayınlar. Broşür o sırada askerden kaçarak illegal yaşama geçmiş olan TKP yöneticilerinden Reşat Fuat Baraner tarafından kaleme alınmıştır.¹⁸

Broşürde, Turancı akımların Türkiye’nin resmi devlet politikalarına aykırı olduğu, Atatürk ve İnönü’nün görüşlerine dayanarak kanıtlanmaya çalışılır. Turancı milliyetçiliğin yayılmacı bir milliyetçilik olduğu, bu bakımdan Atatürk milliyetçiliğine aykırı olduğu ifade edilmiştir.

Bu broşür dolayısıyla basında şiddetli bir tartışma ortaya çıkar. Broşürde adı geçen Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Peyami Safa gibi tanınmış Türkçüler yazdıkları cevaplarda başta Serteller olmak üzere tanınmış solcu yazarları hedef alırlar. *TAN* gazetesinde bu broşürü tanıtıp savunan çok sayıda yazı yayımlanır. 1943 yılının Haziran ayı sonlarında “*Türkçülük Cereyanının Menşe ve Mahiyeti*” başlıklı bir yazı dizisiyle de konu gündemde tutulmaya çalışılır. Bu tarihte hükümet çevreleri Türkçü-Turancı akımlara karşı henüz kesin bir tutum almamıştır.¹⁹

1 Ocak 1944’te Almanya, Japonya ve İtalya’ya savaş ilan etmiş olan ülkeler Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni yayınladılar. Bu tarihten sonra ABD ve İngiltere’nin tarafsız ülkeler üzerindeki baskıları artmaya başladı. ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull, 9 Nisan 1944’te yaptığı bir konuşmada, bütün tarafsız ülkelerden Almanya ile ticari ilişkilerini kesmelerini istedi. Bu konuşmadan beş gün sonra Amerikan Büyükelçisi Steinhar ve İngiltere Büyükelçisi Knatchbull-Hugessen Türkiye hükümetine bir nota vererek, Türkiye’nin Almanya’ya stratejik madenler vermeye devam etmesi halinde, müttefiklerin Türkiye’ye karşı abluka tedbirleri uygulayacağı belirtilmekteydi. Bunun üzerine Türkiye 20 Nisan 1944’te Almanya’ya yaptığı krom ihracatını durdurdu.

¹⁸ Der. Ersin Tosun, **Reşat Fuat Baraner Yaşamı, Çalışmaları, Anıları**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013, s. 30 ve Mithat Kadri Vural, “En Büyük Tehlike’ Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, VIII/18-19 (2009/Bahar-Güz), s. 42-43

¹⁹ Bknz. Mithat Kadri Vural, **a.g.e.**, s. 42 vd.

Mayıs ayı başında gazetelerde gizli bir Turancı örgütün ortaya çıkarıldığına dair haberler yer almaya başladı. Kamuoyunda Türkçü-Turancı olarak bilinen çok sayıda kişi gözaltına alınarak tutuklandı. Bunların arasında Zeki Velidi Togan, Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Reha Oğuz Türkkan, Fethi Tevetoğlu gibi isimler de vardı.²⁰

İsmet İnönü 1944 yılının 19 Mayıs törenlerinde yaptığı konuşmada ırkçılık ve Turancılığı Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika ilkelerine ve ulusal esaslarına ters düşen, yıkıcı bir ideoloji olarak gördüğünü açıkladı.

Haziran 1944'te Normandiya çıkarmasıyla Avrupa'da Almanya'ya karşı yeni bir cephe açılmış oldu. Bundan sonra ABD ve İngiltere Türkiye'nin Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmesini istediler. Türkiye, 2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti. Japonya ile diplomatik ilişkilerse 6 Ocak 1945'te kesildi.

1945 yılının Şubat ayında toplanan Yalta konferansında, kurulması planlanan Birleşmiş Milletler örgütünü görüşmek üzere toplanacak olan San Fransisko konferansına, sadece 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan etmiş olan ülkelerin çağrılmasına karar verildi. Bu kararın Türkiye'ye bildirilmesinden sonra Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etti.²¹

Esat Adil Müstecaplıoğlu Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan etmesinden hemen sonra *TAN* gazetesinde köşe yazıları yazmaya başladı. Gazetenin saldırıya uğrayıp yağmalandığı 4 Aralık 1945 günkü son sayısına kadar yüz elliye yakın yazısı yayımlandı.

Esat Adil'in *TAN* gazetesinde yazdığı süre zarfında, 1945 yılında, Türkiye'nin iç ve dış siyasetinde peş peşe önemli gelişmeler yaşandı. Nisan ayında Türkiye San Fransisko konferansına katılarak BM'in kurucu üyeleri arasında yer aldı.

²⁰ Davanın bütün sanıkları 31 Mart 1947'de beraat etmişlerdir. Mithat Kadri Vural, “En Büyük Tehlike”, s. 52

²¹ Ahmet Şükrü Esmer ve Oral Sander, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası”, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 183-184.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 19 Mayıs törenlerinde yaptığı konuşmada “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kudretli elinde olan millet idaresi, demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir” diyerek basında ve kamuoyunda Türkiye’nin siyasal rejimi ve demokrasiyle ilgili tartışmaların başlamasına yol açmıştı.²²

7 Haziran 1945 günü Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, ileride siyasi literatürümüze “dörtlü takrir” olarak geçecek olan önergelerini CHP Meclis Grubu Başkanlığı’na sundular. Önergenin başlangıcında, Türk milletinin ancak demokrasi prensiplerinin tamamıyla tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı belirtilerek; “milletçe özlenen bu amacın gerçekleşmesi için, lüzumlu gördüğümüz tedbirleri partimizin meclis grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik” deniliyordu.

Önergede, Atatürk’ün demokrasi idealine bağlı olduklarını vurgulayarak, 1925 ve 1930 yıllarından sonra siyasi hürriyetlerde bazı sınırlamalara gidildiğini, bu sınırlamaların İkinci Dünya Savaşı yıllarında daha da arttığı, buna rağmen, Türk vatandaşlarının siyasi hürriyetleri şuurlu bir şekilde kullanacak seviyede bulunduğunu belirtiyorlardı. Bir taraftan iç siyasi hayatımızdaki bu olgunluğun, diğer taraftan “bugünkü medeniyet dünyasının umumi şartları”nın kendilerinde “demokratik ruhu bugünkü siyasi hayatımızda tecelli ettirmenin zamanının geldiği kanaatini” uyandırdığını söyleyerek, bunun gerçekleşmesi için düşüncelerini üç madde halinde sıralıyorlardı. Siyasi hak ve hürriyetlerin genişletilmesini talep ettikleri bu üç maddedeki tekliflerinin “vakitsiz ve yersiz olmadığına” İsmet İnönü’nün 19 Mayıs konuşmasını dayanak olarak gösteriyorlardı.²³

BM kurucu antlaşması 15 Ağustos 1945’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde demokrasi tartışmaları arasında kabul edildi. Bu sırada TAN gazetesinde Zekeriya Sertel peş peşe üç yazı yazarak, Türkiye’de demokrasiye geçiş sürecini CHP’nin, bu hükümetin ve bu meclisin gerçekleştiremeyeceğini öne sürdü. Sertel’e göre yapılması gereken meclisin dağılması, yeniden serbest seçimlerin yapılması, yeni

²² Cemil Koçak, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 228

²³ Cemil Koçak, *a.g.e.* s. 316

meclisin anayasada değişiklikler yapması ve demokratik rejimin temellerinin atılmasıydı.

Bu yazılar TAN gazetesini demokrasi tartışmasının merkezine çekmişti. Zekeriya Sertel'in ifadesiyle TAN gazetesi “özgürlük ve demokrasinin ve ileri fikirlerin bayraktarı” olmuştu. Bu süreçte, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mehmet Ali Aybar gibi sol demokrat aydınlar da TAN'da yazmaya başladılar.²⁴

Temmuz ayında, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 1930 yılında kapanmasından sonra ilk defa yeni bir siyasal parti kuruldu. Milli Kalkınma Partisi (MKP) adıyla İçişleri Bakanlığı'na kuruluş başvurusu yapıldı. Eylül ayında partinin başvurusu kabul edildi. Bu süreçte CHP içindeki muhalefet de tasfiye edilmeye başlanmıştı.

Bu ortamda, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den beklenen işaret 1 Kasım'da meclisin açılışında yaptığı konuşmada geldi. İnönü 1923 yılından 1939 yılına kadar büyük devrimlerin hayata geçirildiğine, 1939 yılından sonra da savaş ortamında bulunulduğuna dikkat çekerek, tek parti yönetiminin kaçınılmazlığını açıklıyor, ancak buna rağmen demokratik karakterin bütün cumhuriyet tarihi boyunca “prensip olarak” muhafaza olunduğunu söylüyordu. Konuşmasının en can alıcı cümlesi, “Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır” cümlesiydi. Konuşmasının sonunda “Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar, gelecek iktidarı tayin edecektir” diyerek, çok partili hayata geçileceğini resmen ilan etmiş oldu.

İnönü konuşmasında Basın Kanunu, Cemiyetler Kanunu ve Ceza Kanunu'na da değinerek bu kanunlarda getirilen kısıtlamaların tarihi arka planlarını açıklıyor, ama artık bunlarda da memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre değişikliğe gidilebileceğini belirtiyordu.²⁵

²⁴ Z. Sertel, **a.g.e.**, s.225-226

²⁵ Cemil Koçak, **a.g.e.** s. 742-744

3.2. Esat Adil'in TAN Gazetesindeki Yazıları

Esat Adil'in TAN gazetesindeki yazılarının büyük çoğunluğu “Hadiseler Kazanından” başlıklı köşesinde “Adiloğlu” imzasıyla yayımlanmıştı. Arada bir, kendi köşesinin dışında, açık imzasıyla da yazdığı oluyordu. Köşe yazılarında müstear kullanmasının en önemli nedeni o sırada üst düzey bir hukuk bürokrati olarak devlet memuriyetinde bulunmasıydı. İmralı Cezaevi müdürlüğü görevinin yanı sıra savcı olarak da görev yapıyordu.²⁶

Müstear kullanmasına rağmen kimliğini gizlemek için ciddi bir çaba içinde olmadığı da görülüyordu. Özellikle başta İmralı Cezaevi olmak üzere hukuk, suçlar, ceza infaz sistemi gibi konularda yazdığı yazılarda kim olduğunu açıkça belli edecek bir dil kullanıyor, bazen “Adiloğlu” imzasıyla köşe yazısı olarak yazdığı bir konuda, açık adıyla yazmayı sürdürdüğü de oluyordu.

Yazdığı konular Ege bölgesinin zeytin üreticilerinin sorunlarından genelevlere, İzmir Fuarı'ndan lokanta fiyat listelerine kadar geniş bir çeşitlilik gösterse de, yazılarının çok büyük bir bölümünün konularını temel hak ve özgürlükler, partiler rejimi, demokrasi, işçi hakları, yoksulluk gibi siyasal ve toplumsal sorunlar oluşturmuyordu. Türkiye’de köylülük ve toprak mülkiyeti konusu da üzerinde ısrarla durduğu konulardan biriydi. Bu konuyu köşe yazılarında ele aldığı gibi açık imzasıyla yayımladığı makalelerle de sürdürmüştü. Açık imzasıyla yayımladığı diğer makaleleri ise seçim sistemleri ve siyasal partiler üzerineydi.²⁷

Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun TAN gazetesinin 31 Mart 1945 tarihli nüshasında “Adiloğlu” imzasıyla yazdığı köşe yazısı ‘*Hürriyetin Sefaleti*’ başlığını taşıyordu. Esat Adil bu yazısında, Jean Jacques Rousseau ile başlayan demokrasi ve özgürlük mücadelesinin hala tam olarak zafere ulaşmadığını, çünkü despotluğun sanılandan çok daha köklü olduğunu belirterek, bütün milletlerin despotizme karşı giriştikleri bu son mücadelenin başarıya ulaşmasını temenni ediyordu.

²⁶ Emin Karaca, **Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil**, Belge Yayınları, 2008, İstanbul, s. 110

²⁷ Bknz. Tarafımızdan hazırlanan fihrist. Fihristte her yazısının konusu kısaca açıklanmıştır.

Esat Adil'in TAN gazetesindeki yazıları geniş bir yelpazede, çok çeşitli konularda yazılmış yazılar olsa da, yazılarını şöyle sınıflandırabiliriz:

A-) İşçi sınıfının sorunları ve sosyalizm üzerine yazılar.

B-) Toprak Reformu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı hakkındaki yazıları.

C-) Türkiye'de tek parti rejimi ve demokrasi sorunu hakkında yazdığı yazılar.

C-) Hukuk, kriminoloji ve ceza infaz sistemi hakkında yazdığı yazılar.

E-) Diğer toplumsal sorunlar hakkında yazdığı yazılar.

3.2.1. Esat Adil'in TAN Gazetesinde İşçi Sınıfı ve Sosyalizm Üzerine Yazdığı Yazılar

Esat Adil'in TAN gazetesindeki işçi sınıfı ve sosyalizm üzerine ilk yazısı 1 Mayıs 1945 günü yayımlandı. Yazının başlığı “1 Mayıs” idi. Fakat Esat Adil bu yazısında işçi sınıfının mücadelesinden de, sosyalizmden de söz etmemekteydi. Çünkü bu yasaktı. Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinde 1938 yılında yapılan bir değişiklikle sınıf esaslı siyaset yasaklanmıştı. Aynı yıl çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile de sınıf esasına dayanan cemiyetler kurulması yasaklanmış, sınıf esaslı örgütlenmelerin ve sınıf siyaseti yapmanın önüne geçilmişti.²⁸ Savcılık da yapmış olan bir hukukçu olarak Esat Adil yazılarında söz konusu kanunları ihlal edebilecek bir dil kullanmamaya elbette özen gösteriyordu. Bu nedenle Esat Adil, işçi sınıfının yaşam koşullarını genel olarak yoksulluk ve sefalet başlığıyla, işçi sınıfının örgütlenme konusunu ise genel bir demokrasi sorunu olarak gündeme getirmeye çalışıyordu.

1935 yılında çıkarılan Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile resmi tatil günleri yeniden düzenlendi. Cumhuriyet Bayramı ve Zafer Bayramı milli bayramlar, Şeker ve Kurban Bayramı dini bayramlar olarak belirlendi. Aynı kanunla, hafta tatili Pazar gününe kaydırıldı. Cumartesi günü öğlenden başlayarak Pazar

²⁸ Cangül Örnek, “Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, Cilt 69, No. 1, s. 120

günü de içerecek şekilde hafta tatili uygulamasına başlandı. Bu kanunla, Mayıs aylarının birinci günleri de ‘Bahar Bayramı’ olarak saptandı ve tatil günü haline getirildi.²⁹ Bu nedenle Esat Adil, 1 Mayıs gününü “Toprak Bayramı” olarak anıyor, söylemek istediklerini bu çerçevede söylemeye çalışıyordu. Yazıya; “*Bugün; dünyanın bütün demokrat insanların, başkalarının sırtından geçinmeye tenezzül etmeyenlerin, alın terini haysiyet ve namus sayanların günüdür*” cümlesiyle başlıyor, ardından mevcut 1 Mayıs kanununun Cumhuriyetin en faziletli kanunlarından biri olduğunu yazıyordu. Esat Adil’e göre 1 Mayıs gününün “toprakla vasıflandırılması”, Türk demokrasisinin şuurunu temsil etmekteydi.

1 Mayıs’ı kutlayanların içine “insanlık haysiyetini nasırlı elleriyle koruyan işçilerimizin, köylülerimizin ve bütün demokrat Türk münevverlerinin” yanı sıra “Gelincikler, papatyalarla süslü tarlalarda serçeler gibi seken ve cıvıldaşan yavrularımızı” da katarken, bunu, içinden gelen bir duyguyla mı, yoksa 1 Mayıs bahar bayramı kanunuyla ilişkilendirmek için mi yazdığını saptamak elbette olanaksız. Yazının sonundaysa 1 Mayıs’ı faşizmin çöküşüyle ilişkilendirerek, bugünün dünya halkları için çifte bayram haline geldiğini vurguluyordu.³⁰

Üç gün sonra, 4 Mayıs tarihli “Müstebitlere Ölüm” başlıklı yazısında (adını anmadan) Marksist bir tarih-toplum analizine yöneldiğini görüyoruz. İlkel toplumlarda “dünya nimetlerini devşirme usulleri” şahsi emeğe bağlı bulunduğu, üretim teknikleri ve iş bölümü henüz gelişmediği için insanlar tamamıyla hürdüler. Ne zaman ki “istihsal” yani üretim, “istihlaki” yani tüketimi aşmaya başlamış, o zaman başkalarının çalışmalarıyla geçinen bir takım insanlar türemiştir. Bu suretle “cemiyetli cemiyet”, (yani sınıflı toplumlar) ortaya çıkmış, o günden beri de yeryüzünde müstebit eksik olmamıştır.

²⁹ Önder Deniz, “Cumhuriyet Döneminde Tatil Kavramı ve 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, İzmir, Cilt XI/Sayı23, Güz 2011, s. 67

³⁰ Adiloğlu, “1 Mayıs”, **TAN**, 1 Mayıs 1945

Esat Adil bu saptamalarını Marksist sonuçlarına, sınıf mücadelelerine götürmez. Yazıyı, müstebitlere karşı mazlum halk kütlelerinin er geç zafere ulaşacağı inancını ifade ederek tamamlar.³¹

Fakat 24 Temmuz günü yayımlanan “*Sınıf Mücadelesi*” başlıklı yazısında Esat Adil Marksist dünya görüşünü hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak bir açıklıkla ortaya koyar. Bu yazısında “sınıf mücadelesi”, “emekçi halk kütleleri” ve “işçi sınıfı” kavramlarını da kullanmıştır.

Yazının çıkış noktasını, Çalışma Bakanı’nın İzmir gazetecilerine verdiği bir demeç oluşturmuştur. Bakan, “*öyle şeyler yapacağız ki sınıflar, aralarında mücadele etmeksizin yaşayabilecekler*” demiştir. Bakanın bu sözleri, Esat Adil’e sınıf mücadelesi hakkındaki düşüncelerini yazıya dökme fırsatı vermiştir. Önce, Sen Simon’cuların bile bu derece “*pembe ve şekerli konuşamadıklarını*” söyleyerek “*cemiyeti sınıflaştıran sebepler kalkmadıkça ne sınıflar yerinden kıpırdatılabilir, ne de aralarındaki mücadeleyi durdurmak, hatta eksiltmek kabil olur*” diye yazar. İnsanın insan tarafından istismarına dayanan sınıflı toplumlarda yapılacak reformların, sıtmanın kininle tedavi edilmesine benzeyeceğini belirtir. “*Sınıfsız ve imtiyazsız bir cemiyet*” söyleminin safdillik olduğunu ifade eder.

Yazının ikinci bölümünde sözü, işçi sınıfının örgütlenme hakkı önündeki yasal engellere getirir. Emekçi halk kütlelerinin ve işçi sınıfının kendi haklarını, menfaatlerini, hukuki ve siyasi vasıtalarla korumak hürriyetinden kanunlarla mahrum edildiğine dikkat çeker. İşçi sınıfının örgütlenme özgürlüğü kanuni güvence altına alınmadığı sürece, Çalışma Bakanlığı’nın işçi sınıfına karşı lütufkârlığının bir “nakş-ı ber âb”dan, suya yazılan bir yazıdan ibaret kalacağını söyler.³²

1945 yılının ortalarında kamuoyu ve basında bir Çalışma Bakanlığı’nın kuruluşu tartışılıyordu. İkinci meşrutiyet döneminden beri sosyalistlerin taleplerinden biri olan ve onların ‘İş Bakanlığı’ olarak ifade ettikleri bir bakanlığın kurulması Türkiye’nin gündemine 1945 yılında geldi. 7 Haziran 1945 günü Çalışma Bakanlığı adıyla yeni bir bakanlık kuruldu. Çalışma Bakanlığı’na Konya Milletvekili Dr. Sadi

³¹ Adiloğlu, “Müstebitlere Ölüm”, **TAN**, 4 Mayıs 1945

³² Adiloğlu, “Sınıf Mücadelesi”, **TAN**, 24 Temmuz 1945

Irmak getirildi. Sadi Irmak, bakan olarak verdiği ilk demeçte bakanlığının görevlerini “*çalışma hayatı ile ilgili işleri düzenleme, ve denetleme*” ve “*çalışanların yaşam şartlarının daha iyi hale getirilmesi ve çalışma veriminin arttırılması*” olarak tanımlamıştı. Sadi Irmak Çalışma Bakanlığı’nın görevinin İş Kanunu’nun kapsamı içinde bulunan müesseselerde çalışanlarla ilgilenmek olduğunu belirterek, bu kapsamdaki insanların sayısının üç yüz bin, çalışan ama kanunun kapsamına girmeyen insan sayısının bir milyon civarında olduğunu söylemiştir.

Aynı günlerde meclisin gündemine bir de “İş Kazaları ile Mesleki Hastalıklar ve Analık Sigortaları Hakkında Kanun Tasarı” gelmiştir. Bu kanun da 9 Temmuz’da oylanarak kabul edilmiştir. 1 Ocak 1946 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunla bu günkü Sosyal Güvenlik Kurumu’nun temelini oluşturan İşçi Sigortaları kurulmuştur.³³

Esat Adil bu günlerde hem çalışma bakanlığı hem sosyal güvenlik konusunda çok sayıda yazı yazmıştı. Bu konuyu ilk ele aldığı yazısı 30 Mayıs tarihli “*İşçi Hukuku*” başlıklı yazısı oldu. Esat Adil bu yazısında işveren ile işçiler arasındaki ilişkilerin tamamıyla tek taraflı ve keyfi ölçülere göre düzenlendiğini, işsizlerin sayısı arttıkça çalışma saatlerinin uzadığını ve ücretlerin düştüğünü, artan pahalılık karşısında işçi ailelerinin geçim zorluğu içinde kıvrandıklarını söylüyordu. İşçi çocuklar, iş kazaları ve işten çıkarmalar karşısında işçi sınıfının mesleki örgütlerine ve sendikalara çalışma serbestliği tanınması gerektiğini ifade ediyordu.³⁴

5 Haziran tarihli yazısının başlığı “İş Bakanlığına Niçin İhtiyaç Vardır?” idi. Yazıda İş Bakanlığı’nın kuruluşundan duyduğu memnuniyeti dile getirirken, mevcut İş Kanunu’nun yetersiz olduğunu belirtiyordu. İşçi sınıfının çözülmemiş sorunları olarak iş kazaları, mecburi sigortalar, sağlık tesisleri, grev hakları, işçi sendikaları, iş saatleri, hafta tatilleri, işçi istihlak kooperatifleri, ihtiyarlık garantisi, hastalık ücretleri, gündelik baremleri konularını sayıyordu.³⁵

³³ Tekin İdem, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye’de Çalışma Bakanlığı’nın Kuruluşu”, **Tarih Okulu Dergisi**, İzmir, Yıl 8, sayı XXIV, 2015, s. 226-227

³⁴ Adiloğlu, “İşçi Hukuku”, **TAN**, 30 Mayıs 1945

³⁵ Adiloğlu, “İş Bakanlığına Niçin İhtiyaç Vardır?”, **TAN**, 5 Haziran 1945

Haziran ve Temmuz ayları içinde işsizlik ve sosyal güvenlik sorunları üzerinde yazmaya devam etti. 9 Haziran tarihli yazısında Denizyollarında çalışan bir memurun günde on yedi saat çalışmak zorunda kalmasından yola çıkarak, bütün dünyada iş adaletini formülünün 8 saat iş, 8 saat uyku, 8 saat istirahat ve şahsi meşguliyet olduğuna dikkat çekiyordu. Esat Adil bu yazısında ve başka yazılarında, sekiz saatlik iş günü prensibine uyulmasının aynı zamanda işsizliği azaltmak bakımından da yararlı olacağını savunuyordu.³⁶

1936 tarihli İş Kanunu'nun otuz beşinci maddesi çalışma sürelerini düzenliyordu. Kanuna göre çalışma süresinin haftada 48 saat olması esastı. Bu süre, Cumartesi günleri saat 13'te kapanması zorunlu olan iş yerlerinde günde en fazla dokuz saati, Cumartesi günü saat 13'ten sonra da çalışılan iş yerlerinde günde en çok sekiz saati geçmemek şartıyla haftanın çalışma günlerine bölünecekti.³⁷

Esat Adil'in, sekiz saatlik işgünü kuralına uyulmasının işsizliği azaltacağı savını rakamlarla da açıkladığı yazısı 18 Temmuz günü yayımlanan “İşsizlere İş” başlıklı yazıydı. Yazının başında, İstatistik Umum Müdürlüğü'nün, keçiboynuzu üretimine dair rakamları bile yayınladığı halde, ülkedeki işçi sayısı ve bunların toplumsal ve ekonomik durumları hakkında şimdiye kadar hiçbir bilgi yayımlamadığına dikkat çekerek, bu nedenle “*müşaheden ve mantığımla konuşmaya mecbur kalıyorum*” diyordu. Esat Adil'e göre Türkiye'nin hemen hiçbir müessesesinde sekiz saatlik çalışma düzenine uyulmuyordu. Ortalama çalışma süreleri on bir - on üç saat arasındaydı. Oysa bu işletmelerde günlük sekiz saat çalışma kuralına uyulsa, işçi sayısının en az üçte bir oranında artırılması gerekecek, böylece 130 binle 150 bin arasında işçi daha istihdam edilmiş olacaktı.³⁸

Esat Adil'in İş Kanunu'ndaki eksiklere dikkat çektiği bir başka yazısı 16 Haziran günü yayımlanan “5 Temmuz 1884” başlıklı yazıydı. Esat Adil'e göre 1884 yılında dünyada ilk defa “mesleki tehlike” prensibi Almanya'da kabul edilmiş, iş kazasına uğrayan bir işçinin, işverenin hatasını kanıtlamak zorunluluğu kaldırılmıştı. Devletin veya patronun iş kazalarından mutlak surette sorumlu oluşunun hukuki bir

³⁶ Adiloğlu, “Günde 17 Saat İş!”, **TAN**, 9 Haziran 1945

³⁷ **Resmî Gazete**, 15 Haziran 1936, Sayı: 3330

³⁸ Adiloğlu, “İşsizlere İş”, **TAN**, 18 Temmuz 1945

esas olarak ilan edildiği o günden beri Türk işçisi hala kendi 5 Temmuz 1884'ünü beklemekteydi.

Esat Adil işçi sınıfının sorunlarını ele aldığı yazılarının tümünde işçi sınıfının sorunlarının idari önlemlerle çözülemeyeceğini, esas meselenin bir milyonluk bir halk kitlesini oluşturan işçi sınıfının sosyal ve sendikal haklarının kanunlarla tanınması olduğunu özellikle vurguluyordu. Bu bakış açısıyla Ağustos ve Eylül ayları içinde örgütlenme sorunlarını ele alan yazılar yazdı. 5 Ağustos tarihli yazısının başlığı “*Teşkilatlanma Hürriyeti*” idi. Türkiye’de örgütlenme özgürlüğünün, yani demokrasinin doğum tarihinin oldukça eski olduğunu, buna rağmen, hâlâ emekçilerin sendikal haklarının tanınması uğruna mücadele etmek zorunda kalınmasını hayret verici, yüz kızartıcı buluyordu. Kendisine verilecek olası cevaplara karşı şu soruyu soruyordu: “*Türkiye’de sendikal mahiyette bir tek teşekkül var mıdır ve cemiyetler kanunu tadil edilmeyerek bugünkü gibi kaldıkça bu yolda ciddi ve resmi bir adım atmak kabil midir?*” Bu soruya aklı başında hiç kimsenin müspet bir cevap vermesine imkân olmadığı söyledikten sonra meclisten birçok kanunlarla beraber Cemiyetler Kanunu’nun da demokratikleştirilmesini talep ediyordu.³⁹

Uluslararası İzmir Fuarı ile yakından ilgilendiğini gördüğümüz Esat Adil, fuarda çalışan kafa ve kol emekçilerinin örgütlenmesi sorunu üzerinde de durmuştur. Fuarda çalışan sanatçıların sanat ve emek haklarını istismardan korumak için birleşmeleri ve sendikal mahiyette bir “artistler cemiyeti” kurmalarını tavsiye ediyordu.⁴⁰

İmralı Cezaevi’nin kurucu müdürlüğünü yapmış olan Esat Adil cezaevlerini yakından tanımakta, ceza infaz sistemiyle de ilgilenmekteydi. İzmir Fuarı’ndaki işçi mahkûmların ürünlerinin sergilendiği pavyon hakkında yazdığı yazıda, hem mahkûmlara “iş hürriyeti ve çalışma imkanı” veren yeni cezaevlerini övmekte, hem de işçi sınıfının asgari refah ve özgürlük haklarını yadırgayanlara seslenerek, “*Türk işçisinin cumhuriyet eserleri üzerinde ne büyük bir hak sahibi olduğunu*” görmeleri için İzmir Fuarı’nı ziyaret etmelerini tavsiye etmektedir.

³⁹ Adiloğlu, “Teşkilatlanma Hürriyeti”, **TAN**, 5 Ağustos 1945

⁴⁰ Adiloğlu, “Artistler Sendikası”, **TAN**, 16 Ağustos 1945

Nihayet, 1 Eylül günü yayımlanan yazısında bir işçi ve çiftçi partisi kurulması konusunu ele alır. Bu, polemik üslubuyla yazılmış bir yazıdır. Türkiye’deki demokrasi mücadelesine uzun zaman seyirci kalanların, hatta bu mücadeleyi baltalamaya çalışanların, şimdi ortaya çıkarak birer demokrasi mücahidi kesilmelerine şaşırmadığını, böyle bir şeyi zaten beklediğini söyler. Bunları, kişisel menfaatleri için bu yola girmekle suçlar. Esat Adil’in sonraki siyasal etkinliğini de açıklaması bakımından şu cümleleri dikkat çekicidir:

“Türk işçisinin, Türk köylüsünün iktisadi ve siyasi hakları kendi realitesi ve idealizmi içinde ancak bu iki emekçi halk kitlesinin ıstırabını paylaşmış olanlarca ve bu uğurda mücadele edenlerce formüle edilebilir. Bu memleketin işçi ve köylü kitleleri kendi milli davasını yürütmek için bir takım aylakların merhamet ve atıfet duygularına muhtaç değildir... Türkiye’de bir işçi ve köylü partisi kurulabilir ve kurulmalıdır. Fakat ne işçi ne de köylü kitlesi her çobanın önüne katılabilir bir koyun sürüsü değildir...”⁴¹

Esat Adil isim vermese de polemiğin hedefi belliydi. O günlerde, bazı “tanınmış zevatin” bir işçi ve çiftçi partisi kurmak için hazırlık yaptıkları basına yansımıştı.⁴² Böyle bir parti 1945 yılında kurulmadı. 1946 yılında “işçi” ve “köylü” adını taşıyan başka partilerle beraber bir de Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi kurulmuştu ancak diğerleri gibi o da Türkiye sol tarihi içinde ele alınması gereken partilerden biri değildir.

3.2.2. Esat Adil’in TAN Gazetesinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Ormanlar Üzerine Yazdığı Yazılar

Köylülük konusu Esat Adil’in yakından ilgilendiği ve önem verdiği bir konuydu. Köylerin kalkındırılması sorunun Cumhuriyet’in yeterince başarılı olamadığı konulardan biri olarak görüyordu. Bu konuda Balıkesir’de yayınladığı *SAVAŞ* gazetesinde yazılar yazdığını yukarıda görmüştük. 1930’lu yıllarda sorunu

⁴¹ Adiloğlu, “İşçi ve Çiftçi Partisi”, *TAN*, 1 Eylül 1945

⁴² *TAN*, 21 Ağustos 1945

köylerin kalkındırılması, köylü çocuklarının eğitim seviyelerinin yükseltilmesi, köy ile kent yaşamı arasındaki refah düzeyinin bir birine yakınlaştırılması olarak tanımlıyordu.

Türkiye’de toprak reformu konusu 1920’li yıllardan beri gündemde olmakla beraber bu konuda somut bir adım atılamamıştı. Nihayet 1945 yılında Çitçi Topraklandırma Kanunu (ÇTK) tasarısı meclise geldi. Tasarı mecliste sert tartışmaların yaşanmasına yol açtı. Esat Adil bütün tartışmaları yakından izliyordu. TAN gazetesinde yazmaya başladı ilk yazılar ÇTK tasarı hakkındaydı. Esat Adil’in uzun bir memuriyet hayatından sonra gazeteciliğe dönmesinde bu kanun tasarısının da rolü ve etkisi oldu diyebiliriz.

3.2.2.1. Türkiye’de Toprak Reformu Girişimlerinin Tarihçesi

Esat Adil’in TAN gazetesinde yazdığı 1945 yılının Mart-Aralık ayları arasında Türkiye’nin gündemindeki en önemli konulardan biri de Çitçi Topraklandırma Kanunu idi. Kanun tasarısı Mayıs ayında mecliste görüşülmeye başlanmıştı.

Cumhuriyet tarihinde topraksız köylüye toprak dağıtılması konusundan Mustafa Kemal Atatürk ilk defa 1928 yılında TBMM’yi açış konuşmasında söz etmişti. O konuşmada Atatürk konuya ‘Şark Vilayetlerinde’ kurulmuş olan Umumi Müfettişlikler bağlamında değinmiş ve şunları söylemişti:

“Şark vilayetlerimizin bir kısmında ihdas edilen Umumi Müfettişlik isabetli ve faydalı olmuştur. Cumhuriyet kanunlarının emniyetle sığınacak yegâne yer olduğunun anlaşılması bu havalide huzur ve inkişaf için esaslı bir mebdedir. Yeni faaliyet devrimizde, gerek bu havalide, gerek memleketin diğer kısımlarında, toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesi ile ehemmiyetli olarak işigal buyuracaksınız.”

Mustafa Kemal bir yıl sonra, 1 Kasım 1929 tarihli meclis açış konuşmasında konuya yeniden değindi. Bu defa toprak meselesini genel ekonomik durum içinde ve

zirai üretim başlığı altında ele almıştı. Konuya “*Memleket iktisadiyatı, bütün dikkat ve faaliyetimizi, bilhassa cezbetmektedir*” diye başlayarak şunları söylemişti:

*“Bu sene zirai kooperatif teşkilatına başlanmış olması, bilhassa memnuniyetimizi mucib oluyor. Bu kooperatifleri memleketin her tarafına teşmil etmeği, ziyade iltizam ediyoruz. Kezalik çiftçiye, arazi vermek de, Hükümetin mütemadiyen takib etmesi lazım gelen bir keyfiyettir. Çalışan Türk köylüsüne işliyebileceği kadar toprak temin etmek, memleketin istihsalatını zenginleştirecek başlıca çarelerdendir.”*⁴³

CHP’nin 1935 yılında kabul edilen parti programına, “Her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi etmek, partimizin ana gayelerinden biridir. Topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özgü istimlak kanunları çıkarmak lüzumludur” diye bir madde eklendi.⁴⁴

Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1936’daki meclis açılış konuşmasında bu konuya bir daha değinerek; “Toprak kanununun bir neticeye varmasını Kamutay’ın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması, behemehal lazımdır. (Alkışlar)” demişti.⁴⁵

1937 yılında bu konuda bir anayasa değişikliği yapıldı. 1924 anayasasının “Beşinci Fasl, Türklerin Hukuk-ı Ammesi” başlıklı bölümünün 74. Maddesi şöyle değiştirildi:

“Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiçbir kimsenin malı istimval ve mülki istimlak olunamaz.

Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları devlet tarafından idare etmek için istimlak olunacak arazi ve ormanların istimlak bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur.

⁴³ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Cilt: 13, Birinci İn’ikat, 1-IX-1929, s. 3

⁴⁴ Çağlar Keyder-Şevket Pamuk, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler, **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 8, Aralık-Ocak 1984/1985, Ankara, s.53

⁴⁵ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Cilt: 13, Birinci İn’ikat, 1-XI-1939, s. 3

*Fevkalade hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiçbir kimse hiçbir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.”*⁴⁶

Böylece, vatandaşların genel olarak mal-mülk dokunulmazlığını düzenleyen anayasa maddesinin içine, ‘çiftçiye toprak sahibi yapmak’ ve ‘ormanları devletleştirmek’ konuları istisna olarak yerleştirilmiş, bu konuda hazırlanacak yasaların anayasa engeline takılması olasılığı ortadan kaldırılmış oldu.

1945 yılında kanun meclise geldiğinde kanuna karşı çıkanlardan biri de Celal Bayar’dı. Oysa başbakan olduğu 1937 yılındaki hükümet programına, toprak meselesini almıştı. Programda, partinin çiftçiye topraksız bırakmamak prensibini hatırlatarak her Türk çiftçisinin geçinebileceği bir toprağa sahip olmasını vatan için sağlam bir temel oluşturduğunu belirtmişti.⁴⁷

Atatürk meclisin 1937 yılındaki açılışında, 1 Kasım günü yaptığı konuşmada bu konuda daha belirgin ve daha kararlı ifadeler kullanmıştı:

*“Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. (Bravo sesleri, alkışlar). Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle, bölünemez bir mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri erazi genişliği, erazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus keşafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlanmak lazımdır.”*⁴⁸

Bu konuşması, Mustafa Kemal Atatürk’ün son meclis açılış konuşması oldu. Atatürk’ün bir sonraki yılın açılış konuşmasını 1 Kasım 1938 günü Başbakan Celal Bayar kürsüden okudu. Atatürk’ün gönderdiği konuşma metni önceki yıllarda

⁴⁶ **Resmî Gazete**, Sayı 3533, 13 Şubat 1937. Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982**, Milliyet Yayınları, 1982, İstanbul, s. 44, bu anayasa değişikliğinin tarihini 1931 olarak veriyor.

⁴⁷ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**, Bilgi Yayınevi, 1969, Ankara, s. 234-235

⁴⁸ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cild 20, Birinci İnikat, 1-XI-1937, s. 4

kendisinin okuduklarına göre biraz daha uzun bir metindi. 1937 konuşmasındaki tarımla ilgili sözlerini yeniden anımsattığı bu metinde, toprak meselesinden hiç söz etmemeyi tercih etmişti.

İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak yaptığı 1939 ve 1940 yılları meclis açılış konuşmalarında, zirai meselelere değinmişse de, sözü toprak reformu konusuna getirmemişti. Ama 1941 yılının 1 Kasım günü yaptığı açılış konuşmasında, hem de konuşmasının başlarında “*Toprak kanunu, büyük meclise sunulmak üzeredir*” diyerek konuya girdi. Toprak konusuna uzun bir paragraf ayırarak şunları söyledi:

*“Birçok araştırmalardan anlıyoruz ki, toprağı hiç olamayan köylünün nisbeti mahduttur. Devlet malı toprak dağıtmak suretile, bu nisbet yıldan yıla azalmaktadır. Bununla beraber, toprağı olmayıp, kendi başına ocak kurmak isteyenlere toprak temini, Cumhuriyetin en ziyade ehemmiyet verdiği bir meseledir (Bravo sesleri, alkışlar). Nüfusun çoğalması ve intikal suretile parçalanması neticesinde, elindeki toprağı bugünkü işleme kudret ve vasıtalarına, çoğalan yaşama ihtiyaçlarına artık yetişmemeye az topraklı köyler ve köylüler vardır. Bunları kendilerine daha yüksek yaşama imkanı verecek miktarda toprak sahibi kılmak ve bu topraklarda iş yapma kudretini tam kıymetlendirecek verimli bir işleme için lüzumlu araçlarla donatmakta acele etmek lazımdır. Yüksek ilgi ve incelemenizle, en iyi şeklini alacağına emin olduğum kanunun bir an evvel çıkarılmasını arzu ediyoruz.”*⁴⁹

İnönü konuşmasında topraksız köylü sayısının giderek azaldığını, ama bu azalmanın “devlet malı toprakların” dağıtılması suretiyle gerçekleştiğini özellikle vurgulama ihtiyacı duymuştu. “Bununla beraber” diye başladığı cümlesinde, açıkça ifade etmese de, artık “devlet malı toprak” dağıtarak köylünün toprak ihtiyacının karşılanamayacağını ifade etmeye çalışıyordu.

İnönü 1942 ve 1943 yıllarında zirai konulara değindiyse de toprak reformu konusunu dile getirmemişti. 1944 yılı açılış konuşmasında ise konuşmasının en

⁴⁹ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Cilt: 21, Birinci İnkat, 1-XI-1941, s. 4

başında zirai üretim konusunu ele aldı. Söze, “son senelerimizin başlıca kaygısı memleket içinde beslenmenin güçlüğü ve ihtikar belasının zararları olmuştur” diyerek başladı.⁵⁰ Zirai makineleşme hareketinin önemini vurguladıktan sonra, toprak kanununun sadece zirai bakımdan büyük sonuçlar vermekle kalmayacağını, aynı zamanda toplumsal bünyenin esas davalarından birinin de çözümü olacağını ifade etti.⁵¹

İnönü’nün “bu sene” derken kastettiği yasama yılı, 1945 yılıydı.

1945 yılının Ocak ayında anayasanın dili sadeleştirildi. Anayasanın toprakları ve ormanları devletleştirmeyi düzenleyen 74. maddesi dilin sadeleştirilmesinden sonra şu hale getirildi:

“Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz.

Çiftçiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanların karşılığı ve bu karşılığın ödeneşi özel kanunlarla gösterilir.

*Olağanüstü hallerde kanuna göre yükletilecek para ve mal ve çalışma ödevleri dışında hiçbir kimse başka hiçbir şey yapmaya ve vermeye zorlanamaz.”*⁵²

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı 1945 yılının Mayıs ayında TBMM’nin gündemine geldiğinde, ilgili anayasa maddesi bu şekildeydi.

Kanun TBMM’ne “Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarı” adıyla sunulmuştu. Komisyon “Çiftçi Ocakları” bölümünü kanundan çıkardıktan sonra Kanun “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” adını aldı.

⁵⁰ İhtikar: Halkın, yiyecek ve içecek gibi zaruri ihtiyaçlarını ucuz ucuz toplayıp, fırsat bulunca pahalı pahalı satma, vurgunculuk, boğuntu, madrabazlık. Bknz Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, 1993, Ankara, s. 419

⁵¹ **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cilt: 14, Birinci İnkat, 1-XI-1944, s. 2-3

⁵² Tarhan Erdem, **a.g.e.**, s. 52

Çiftçi Ocakları tasarısı, 30 ile 500 dönüm arasında toprağa sahip çiftçi ailelerinin yaratılmasını ve toprağın parçalanmasını önlemeyi içeren bir tasarıydı. Bu yolla edinilen topraklar yirmi beş yıl süreyle satılamayacak, yalnız bir kişinin malı olabilecek, aile reisi öldüğünde bile miras olarak ailede yalnız bir kişiye bırakılabilecekti. Bu toprak hacz olunamayacak ve ipotek edilemeyecekti. İşlenmeyen topraklar Ocak reisinin elinden alınarak ailede başka bir kişiye verilecek ve bu topraklarda ortakçı kullanılamayacaktı.

Çiftçi Ocakları bölümü çıkarıldıktan sonra görüşülmeye başlanan kanunun hedefi, topraksız ve az topraklı köylülere toprak vermek, köylüye kredi ve tarım araçları sağlamak, toprakların belli büyüklüklerin üstüne çıkmasını ve altına inmesini engellemek ve toprağın işlenmesini garanti altına almaktır. Öncelikli olarak devlet arazileri ile göl ve bataklıkların kurutulmasından elde edilecek topraklar dağıtılacaktı. Bunların yetmediği yerlerde özel topraklar kamulaştırılarak dağıtılacaktı. Toprağın bol ve geniş olduğu bölgelerde beş bin dönümden, toprağın kıt ve dar olduğu bölgelerdeyse iki bin dönümden fazla olan topraklar toprak sahiplerinin ellerinden alınıp kamulaştırılacaktı.⁵³

Kanunun görüşüldüğü komisyonda Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral, Halil Menteşe gibi büyük toprak sahipleri de vardı. Kanun tasarısı komisyonda görüşülürken bu milletvekillerinin girişimiyle değiştirilmeye başlanınca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü sürece müdahale etmiş ve kanuna mecliste en çok tartışma yaratacak olan 17. maddenin eklenmesini sağlamıştır. 17 maddede, *“Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede 39. Madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir”* deniliyordu.⁵⁴

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı ilk defa 19 Ocak 1945 günü TBMM gündemine geldi. Aynı gün meclisin tatile girmesi üzerine tasarının görüşülmesi

⁵³ M. Asım Karaömerlioğlu, “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, **Birikim**, Sayı 107, Mart 1998, s. 31-47

⁵⁴ **Resmî Gazete**, Sayı 6032, 15 Haziran 1945

meclisin açılış günü olan 5 Mart 1945 gününe bırakıldı. Meclis 5 Mart'ta açıldığında kanunun görüşülmesi önce 9 Mart'a, ardından 14 Mayıs gününe ertelendi.

14 Mayıs 1945 günü Tarım Bakanı'nın kanunu açıklayan ve savunan konuşmasıyla kanun üzerindeki görüşmeler başladı. Başını Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral gibi büyük toprak sahiplerinin çektiği bir grup milletvekili kanun tasarısına karşı sert bir muhalefet ortaya koydular.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 19 Mayıs 1945 günü Gençlik ve Spor Bayramı dolayısıyla yaptığı konuşmada toprak reformu konusuna uzun bir paragraf ayırmıştı.⁵⁵

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun mecliste görüşülmesi sırasında Cumhuriyet Halk Partisi içinde başlayan tartışmaların, Demokrat Parti'nin kurulmasında başlıca etkenlerden biri olduğu genel olarak kabul edilmektedir.

Kanun, 1945 yılının Haziran ayında kabul edilerek *Resmi Gazete*'de yayımlandı. Kanun hiçbir zaman uygulanamadı. Kanunun uygulanmasını sağlayacak tüzük 1947 yılına kadar çıkarılamadı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1948 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na başından beri muhalefet eden Cavit Oral'ı Tarım Bakanlığı'na getirdi. 1950 seçimlerinden önce, Mart ayında, 17. madde mecliste iptal edildi. Demokrat parti iktidarı sırasında, 1955 yılında, kanunun yirmi dört maddesi daha değiştirildi. 1973 yılında kabul edilen Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yürürlükten kalktı.⁵⁶

3.2.2.2. Esat Adil'in 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Karşısındaki Tutumu ve Yazıları

Esat Adil, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu destekliyordu. Konuyla ilgili ilk yazısını, kanunun mecliste görüşülmeye başlandığı 14 Mayıs günü yayımladı. O gün, biri kendi köşesinde 'Adiloğlu' imzasıyla, biri uzun bir makale olarak 'Esat Adil' imzasıyla olmak üzere iki yazısı yayımlanmıştı.

⁵⁵ http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm#_ftn27, 8 Nisan 2016

⁵⁶ Çağlar Keyder ve Şevket Pamuk, **a.g.m.**, s. 54

‘Adiloğlu’ imzasıyla yazdığı “*Emeğin ve Toprağın Hürriyeti*” başlıklı köşe yazısına “*Hakkın esaslı iki menşei vardır: Biri emek, diğeri tesadüf*” diye başlıyor, iktisadi ve siyasi bakımdan demokratlaşmış ülkelerde hakkın emeğe, henüz feodal karakter taşıyan ülkelerdeyse hakkın tesadüflere dayandığını öne sürüyordu. Burada ‘hak’ derken kastettiği kuşkusuz mülkiyet hakkıydı.

Tesadüflere dayanan haklara en çok toprak mülkiyeti konusunda rastlandığını, toprağı işleyenlerin hiçbir hak sahibi olmadığını ama toprak üzerinde hiçbir emeği bulunmayan herhangi birinin tesadüfi bir hakka dayanarak o toprağın bütün nimetlerinden yararlandığını belirtiyordu. Bu nedenle hükümetin hazırladığı toprak reformu tasarısını destekliyor, bunun emeğin yeni bir zaferi olacağını söylüyordu. Yazısını şu sözlerle bitiriyordu:

*“Milyonlarca toprak kölesini, toprağın efendisi haline getirecek olan böyle bir kanun; bütün Türk halklarını Meclisine ve hükümetine karşı bir kat daha bağliayacak ve minnettar bırakacaktır.”*⁵⁷

Aynı sayfada yayımlanan “*Toprak Reformuna Doğru*” başlıklı makalesinde kanun tasarısını ayrıntılı olarak ele alarak açıklıyordu. Bu yazıda, hükümetin meclise sunduğu tasarı üzerinde komisyonun yaptığı değişiklikleri de ele alıyordu. Yazıda, toprak reformu konusunu “*cumhuriyet döneminin en önemli sosyal hadisesi*” saydığını vurgulayarak, bu konuyu feodal rejim artıklarının tasfiyesi olarak gördüğünü ifade ediyordu.⁵⁸

15 Mayıs günü TAN gazetesi “*Çiftçiye Toprak Dağıtılmasına Dair Kanunun Dün Müzakeresine Başlandı. Mecliste Hararetli Münakaşalar Oldu.*” Manşetiyle çıktı. Esat Adil bu nüshada, “*Toprak Reformuna Doğru*” başlıklı yazısına devam ediyordu. Yazıda, resmi verilerden yola çıkarak Türkiye’de toprak mülkiyetinin dağılımını analiz ediyor, ekili toprakların %20’sinin, bütün çiftçi nüfusunun on binde

⁵⁷ Adiloğlu; “Emeğin ve Toprağın Hürriyeti”, TAN, 14 Mayıs 1945

⁵⁸ Esat Adil, “Toprak Reformuna Doğru”, TAN, 14 Mayıs 1945

4'ünün elinde olduğu sonucunu çıkarıyordu. Esat Adil'e göre bu sonuç, Türkiye'de radikal bir toprak reformuna şiddetle gerek ve ihtiyaç olduğunu gösteriyordu.

Esat Adil, yazısının ikinci bölümünde gerçek bir toprak reformu için yapılması gerekenleri şu on bir maddede açıklıyordu:

1. Orta halli refah ölçüsüne göre toprak büyüklüğü 150 ile 500 dönüm arasında kabul edilmeli, 500 dönümden büyük topraklar istimlak edilerek topraksız ve az topraklı köylülere dağıtılmalı.⁵⁹
2. Bağ, bahçe, fidanlık ve zeytinlikler de reforma dâhil edilmeli.
3. Meralar, çayır ve otlaklar üzerinde de aynı zihniyetle bir tasfiye yapılmalı.
4. İleri bir tarımsal işletme sistemi kurulmalı.
5. Köylerin ihtiyacına uygun teknik öğretim kurumları oluşturulmalı.
6. Tarımsal araç gereç üreten bir ağır sanayi meydana getirilmeli.
7. Tarımsal ürünlerin hammadde olarak ihracını engelleyecek bir zirai imalat sanayii kurulmalı.
8. Köy yolları düzenlenmeli.
9. Köylerin sağlık teşkilatı ve kadroları şimdiden hazırlanmalı.
10. Köylerin ilköğretim meselesi radikal bir şekilde halledilmeli
11. Yeni bir iskân sistemi uygulanarak, az nüfuslu köyler kaldırılmalı.⁶⁰

Yazının sonunda, “Bizce toprak reformu bütün bu neticeleriyle bir reform sayılabilir” dedikten sonra, meclise halk kütlelerinin ihtiyaçlarını tercih etmesi ve toprak üzerindeki feodal mülkiyet rejimini kökünden silip süpürmesi çağrısı yapıyordu.⁶¹

16 ve 17 Mayıs günlü yazılarında toprak kanununu ele almaya devam etti. 16 Mayıs tarihli yazısında üretim miktarlarından yola çıkarak Türkiye'de kişi başına düşen baklagil ve meyve miktarlarını hesaplıyordu. Çıkan miktarlar çok düşüktü. Yıllık kişi başına düşen pirinç miktarı 3 kilo, mercimek miktarı bir buçuk kilo, soğan yedi kilo; portakal yedi adet, mandalina üç adet, kiraz sekiz yüz gram, şeftali üç yüz

⁵⁹ Hükümet tasarısında bu sınırlar 2 bin-5 bin dönüm olarak belirlenmişti.

⁶⁰ TSP programında en küçük köy nüfusu sayısının 2 bin olarak belirleyecektir. Bknz 6. Bölüm.

⁶¹ Esat Adil, “Toprak Reformuna Doğru”, **TAN**, 15 Mayıs 1945

elli gram, sığır eti bir buçuk kilo, koyun ve kuzu eti bir kilo dokuz yüz gram olarak görünüyordu. Bu rakamlardan yola çıkan Esat Adil, milyonlarca köylü ve yoksul şehirli nüfusun kendi payına düşen miktarları gerçekten tüketmeye kalkışması durumunda zengin sofralarındaki tabakların senenin yüzlerce günü boş kalacağına dikkat çekiyordu. Yani, kişi başına düşen ürün miktarları çok az olduğu gibi, paylaşım da bozuktur. Bu, nüfusun büyük çoğunluğunun bu ürünleri neredeyse hiç tüketemediği anlamına geliyordu. Tarımsal ürünlerin üretiminin kültür ve teknik ile artırılabilceğini belirterek, köylünün bu nimetlerden mahrum bırakılmaması için radikal bir toprak reformunun gerektiğini vurguluyordu.⁶²

Esat Adil, 17 Mayıs günlü yazısında, toprak reformuna karşı çıkanlarla tartışıyordu. Toprak reformuna mülkiyet hakkı bakımından karşı çıkılamayacağını belirterek, yine, tesadüfi mülkiyet-emeğe dayanan mülkiyet ayırımına başvuruyor ve şunları yazıyordu:

*“Cumhur Başkanının, hükümetin, Halk Partisinin yıllardan beri başarmıya uğraştıkları köylünün toprak hürriyetine bazı sayın milletvekilleri şu silahı kullanmak istiyorlar: Mülkiyet hakkı. Toprak üzerindeki bu uçsuz bucaksız mülkiyet hakkı, sınıfsız, imtiyazsız dediğimiz bu cemiyette acaba niçin muayyen bir zümrenin inhisarı altındadır? Bu hak onlara ebedi olarak Allah tarafından mı tahsis edilmiştir. Eğer, tesadüflerin mahsulü ise böyle bir şey anayasanın himayesine mazhar olamaz. Eğer bu hak bir emeğin mahsulü ise millet önünde ispat edilmelidir. İşte o zaman asıl emek sahiplerinin kimler olduğu meydana çıkacak ve adalet güneşi asıl o zaman doğacaktır”*⁶³

4 Haziran günü Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun mecliste ve kamuoyunda en çok tartışma konusu olan 17. maddesi hakkında yazmıştı. Yazının başında, “17nci maddenin niçin bu kadar derin bir ilgi uyandırdığını okuyucularımız elbette merak etmektedirler diyerek” maddenin içeriğini açıklıyordu. Esat Adil’e göre 17. madde, sahipleri tarafından işletilmeyen toprakların, kamulaştırılarak

⁶² Adiloğlu, “Rakamlar ve Hakikatler”, **TAN**, 16 Mayıs 1945

⁶³ Adiloğlu, “Ya Biz, Neyin Nesiyiz?”, **TAN**, 17 Mayıs 1945

dağıtılması hakkındaydı ve bu bakımdan toprak reformunun temel taşı durumundaydı. Sahipleri kasabalarda, şehirlerde yaşayan, ticaretle veya politikayla ilgilenen, hiçbir iş yapmayıp, hazırdan geçinen bu toprakları, kiracılar, ortaklar, ırgatlar, onların nam ve hesabına sürüp ekmekte ve bu ‘aylak’ mal sahiplerine kölelik etmekteydiler. 17. madde bu büyük haksızlığı ortadan kaldıracak, toplumsal adaleti yerine getirecekti. Bu nedenle, bu maddeye karşı çıkan milletvekilleri ‘aylak’ toprak sahiplerinin ve ırgat sırtından geçinenlerin sözcülüğünü, derebeyliğin ve köleliğin avukatlığını yapmaktaydılar.⁶⁴

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 15 Haziran 1945 Cuma günü *Resmi Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Esat Adil, 17 Haziran günü, ‘E. A. Müstecaplıoğlu’ imzasıyla yayımlanan yazısında, kanunun kabulünden duyduğu sevinci dile getiriyor, Türk köylüsünün bu mutlu gününü kutluyordu. Esat Adil’e göre bu kanunla ortaçağ toprak mülkiyeti kalesi tarumar edilmediyse de kale duvarlarında büyük gedikler açılmış ve toprak üzerindeki feodal mukavemet kırılmıştır. Şimdi sıra ortaçağ zihniyeti halinde hâlâ mukavemette devam eden zeytinlikler, fidanlıklar, çayır ve meralar meselesine de gelecektir.⁶⁵

1945 yılının Temmuz ayında ormanlar devletleştirildi. 13 Temmuz 1945 günü yürürlüğe giren kanun değişikliği ile gerçek veya tüzel kişilere, vakıflara ve köy, belediye, özel idare kamu tüzel kişiliklerine ilişkin bütün ormanlar devlete geçti.⁶⁶

Esat Adil ormanlar konusuyla da yakından ilgilenmekteydi. Temmuz ayı içinde bu konuda üç yazı yazdı. 9 Temmuz tarihli yazısında “*Türkiye’de orman meselesi, yüzlerce yıl süregelen bir ıstırapın hikâyesidir*” diyerek, söyleyeceklerinin daha anlaşılması için Viktor Hugo’nun ‘93 İhtilali’ isimli romanının okunmasını tavsiye ediyordu.

Esat Adil, orman konusunu da toprak sorununun bir parçası olarak görüyordu. Bir taraftan toprağın besleyemediği ırgat, yarı ırgat ve halk kitleleri, diğer taraftan

⁶⁴ Adiloğlu, “17nci Madde!”, **TAN**, 4 Haziran 1945

⁶⁵ E. A. Müstecaplıoğlu, “Türkiye’de Büyük Toprak Reformu”, **TAN**, 17 Haziran 1945. Bu yazı “Türkiye’de Toprak Reformu” başlığıyla **Damla** dergisinin 25. Sayısında da yayınlanmıştır.

⁶⁶ **Resmi Gazete**, Sayı 6056, 13 Temmuz 1945

toprak beyleri, asırlarca ormanların hayatiyetini kemirmişler ve sömürmüşlerdi. Bu nedenle orman kanununun ihlalinden doğan suçlar her yıl artış göstermekteydi. Ormanların devletleştirilmesi, sömürgelelikten kurtulmaları anlamına gelecekti. Bunu yaparken, geçimlerini ormanlardan sağlayan dağ köylülerinin başka bir hayat sahasına nakilleri veya devlet orman işletmesinin işçileri halinde kadrolaştırılmaları sağlanmalıydı.⁶⁷

Ormanlar hakkındaki ikinci yazısını ormanları devletleştiren kanunun *Resmi Gazete*'de yayımlanmasından iki gün sonra, 15 Temmuz günü yazmıştı. “*Bütün Türkiye ormanları devletleştirildi*” cümlesiyle başladığı yazıda, bir önceki yazısını anarak, geçimini ormanlara bağlamış topraksız ve az topraklı köylülerin, ırgat, yarı ırgat ve halk kitlelerinin, “*iktisadi durumları teminat altına alınıncaya kadar düşünülmesi gerektiğine*” hükümetin dikkatini çektiğini hatırlatıyordu.

Esat Adil, Orman Kanunu’nun yürürlüğü girmesiyle birlikte başlayan orman yangınlarına dikkat çekerek, bunun bir tesadüf mü, bir protesto mu, yoksa bir suikast alameti mi olduğu da soruyordu. Bu yazıdan, İstanbul’un etrafında haftalardır süren bir orman yangını yaşandığını, İzmir civarından tutuşan ormanların alevlerinin şehrin geceleri cehenneme çevirdiğini de öğreniyoruz. Ardından bu yangınların sorumlularının kimler olabileceğini sıralıyor, sözü yine orman köylülerine getirerek, devletin köylülerle ormanlar arasındaki iktisadi münasebetleri mutlak bir şekilde halletmesi gerektiğini belirtiyordu.⁶⁸

3.2.3. Asıl Mesele: Esat Adil’in Demokrasi ve Özgürlükler Üzerine Yazıları

1945 yılı, ikinci dünya savaşının sona erdiği yıldır. Soğuk savaş henüz başlamamıştı. İtalya’da Mussolini’nin Faşist Partisi’nin, Almanya’da Hitler Nazizmi’nin savaştan yenilgiyle çıkması, bütün dünyada, ABD, Britanya İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği’nin önderliğinde oluşmuş demokrasi cephesinin zaferi olarak kutlanıyordu. Türkiye, savaşın demokrasi cephesi tarafından

⁶⁷ Adiloğlu, “Devletleşen Orman”, *TAN*, 9 Temmuz 1945

⁶⁸ Adiloğlu, “Dağlardaki Haile”, *TAN*, 29 Temmuz 1945

kazanılabacağıının kesinlik kazanmasıyla, kurulacak olan Birleşmiş Milletler Örgütü'ne (BM) üye olmanın ön koşulunu yerine getirmek üzere, 1945 yılının Şubat ayında Almanya'ya savaş ilan ederek demokrasi cephesi içindeki yerini almıştı. Böylece Türkiye, Nisan ayında toplanacak olan San Fransisco konferansına katılma hakkı kazandı. San Fransisco konferansı 1945 yılının Haziran ayı sonlarında kapandı. Konferans Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi. Antlaşmada Türkiye'nin de imzası vardı.

BM İnsan Hakları Bildirgesi ile Türkiye'deki siyasi rejim uyumlu değildi. Bildirgede temel hak ve özgürlükler arasında düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü de sayılıyordu. Türkiye, bu antlaşmayı imzalayarak bu yükümlülüklerin de altına girmiş oluyordu. Üstelik Sovyet taleplerine karşı ABD'nin desteğini arayan Türkiye tek parti yönetimine son vermek zorundaydı.⁶⁹

Bu gelişmeler sonucunda iç politikada demokratikleşme beklentisi yükseldi. Bu beklentinin somut karşılığı ise, ilk etapta, CHP dışında başka partilerin de kurulmasına olanak tanınması, yani çok partili siyasi yaşama geçilmesi idi.

Tek parti döneminin kapanmasının ilk işareti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün BM Antlaşması'nın onaylanmasından 3 ay önce, 19 Mayıs 1945 günü Gençlik ve Spor Bayramı töreninde yaptığı konuşmayla verilmiş oldu. İnönü bu konuşmasında çok partili yaşama geçme kararının ön hazırlıklarını ortaya koymuştu.⁷⁰

İnönü konuşmasında, önce uzun bir paragrafta mecliste görüşülmeye başlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na değiniyor, ardında sözü “*memleketimizin siyasi idaresi...*” diye başlayarak iç politika konusuna getiriyordu. İnönü'nün konuşmasındaki demokrasiye geçiş umutlarını yükselten cümleler şunlardı:

⁶⁹ Necdet Ekinci, **Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997, s. 276

⁷⁰ Rona Aybay, **İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Türkiye (1945-1948)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, İstanbul, s. 62

*“Harb zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir... Büyük Millet Meclisi’nin kudretli elinde olan millet idaresi, demokrasi yolunda olan gelişmesine devam edecektir.”*⁷¹

Ertesi günkü TAN gazetesi, “Cumhurbaşkanının Gençliğe Hitabı” manşetiyle çıkmıştı. “Nutuktan Parçalar” başlığıyla İnönü’nün konuşmasından “Memleketin siyaset ve fikir hayatında da demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir” cümlesi alıntılanmıştı.

Zekeriya Sertel de o günkü “Harp Sonrası Türkiye’nin Ana Meseleleri” başlıklı yazısını bu konuya ayırmıştı. Cumhurbaşkanı’nın konuşmasının, ülkede demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceğinin işareti olduğunu, bu bakımdan herkesi sevindirdiğini yazmıştı. Sertel’e göre, mevcut anayasa geniş bir demokrasi rejimi için gereken bütün esasları içermekteydi. O halde yapılması gereken ilk iş, anayasaya uymayan kanun, karar ve emirlerin kaldırılması olmalıydı.⁷²

Esat Adil, konuyu 21 Mayıs günü yayımlanan yazısında ele aldı. O da yazısına Cumhurbaşkanı’nın konuşmasını değerlendirerek başlamış, bu konuşmadan demokrasinin gelişmesi yolunda memnuniyet duyduğunu belirtmişti. Artık buradan geri dönülemeyeceği kanısındaydı:

“Artık hiç kimse mürteci ümitlere kapılmasın. Çünkü hürriyet ve demokrasi, bir tek geri adım atmamak azmiyle, milleti koluna takarak refah ve saadet yolculuğuna çıkmak üzeredir.”

Esat Adil yazısının bundan sonraki bölümünü anayasa ile uyumlu olmayan mevzuatın düzeltilmesi sorununa ayırmıştı. Ona göre, anayasalar ideal hükümler taşırılsa bile, toplumsal yaşamı asıl olarak kanunlar düzenlemektedirler. Esat Adil yürürlükte olan anayasanın temel haklar ve özgürlükler konusunda yeterli olduğunu,

⁷¹ http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm#_ftn27, 8 Nisan 2016

⁷² Zekeriya Sertel, “Harp Sonrası Türkiye’nin Ana Meseleleri”, TAN, 20 Mayıs 1945

ama anayasaya aykırı kanunların bulunduğunu düşünüyordu. Bu kanunlar bir an önce düzeltilmeliydi.

Bundan böyle anayasaya uygun olmayan kanunların çıkmaması için alınacak önlemlere örnek olarak, ABD Yüksek Mahkemesi'ni gösteriyordu. Türkiye'de 1945 yılında Anayasa Mahkemesi olmadığı için, kanunların anayasaya uygunluğunu Meclis Anayasa Komisyonu denetlemekteydi. Ama bu denetim, kanunlaşma öncesi bir denetimdi ve bu nedenle aslında bir denetim de sayılamazdı. Kanunlar çıktıktan sonra anayasaya uygunluk denetimi yapacak herhangi bir kurum bulunmuyordu. Esat Adil, anayasaya uygun olmayan mevzuatın meclis tarafından seçilecek bir uzmanlık komisyonu tarafından incelenerek tasfiye edilmesini öneriyordu. Böyle bir mevzuat tasfiyesinden sonra demokrasimiz de dünya demokrasilerinin karşısına daha açık bir alınla çıkmış olur diyordu.⁷³

Demokrasi ve özgürlükler konusu, Esat Adil'in en çok üzerinde durduğu konuydu. 31 Mart 1945 tarihli ilk yazısında, Jean Jacques Rousseau'nun başlattığı demokrasi mücadelesinin üstünden yüzlerce yıl geçmiş olmasına rağmen, bu mücadelenin hâlâ kesin bir zafere ulaşamadığından söz etmişti.

Nisan ayı boyunca ve Mayıs ayının ilk yarısında, uluslararası konjonktürün de etkisiyle, demokrasi ve özgürlükler konusunu daha çok savaş ve militarizm çerçevesinde ele alan yazılar yazmıştı. Bugünler, savaşın sona ermekte olduğu günlerdi. Nisan ayının son günlerinde İtalya'da Mussolini ve sevgilisi Clara Petacci İtalyan partizanları tarafından yakalanarak idam edilmiş ve her ikisinin ayaklarından asılmış olarak sallanan cesetlerinin fotoğrafları, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye basınında da yayımlanmıştı. Aynı günlerde Sovyet askeri birlikleri Berlin'e girmişler ve Hitler yer altı karargâhında intihar etmişti. Basın, Sovyet askerlerinin Berlin'de ilerleyişini gösteren fotoğraflarla doluydu.⁷⁴

Esat Adil, 8 Nisan tarihli yazısında San Fransisco konferansını ele almıştı. San Fransisco'nun tarihte altın arayıcılarının zorlu yaşamına tanıklık ettiğini, bu

⁷³ Adiloğlu, "Anayasa ve Kanunlarımız", TAN, 21 Mayıs 1945

⁷⁴ Haz. Hakkı Devrim, **Türkiye'de Demokrasinin Elli Yılı (1945-1995)**, Cilt 1, Radikal-Aydın Kitaplar, Yıl Yok, s. 12-13

nedenle Amerikan halk edebiyatının, Amerikan romancılığının ebedi ilham kaynağı olduğunu belirterek, *“tarihin ne garip cilvesidir ki, bu kanunsuz, merhametsiz, zalim şehir beş on gün sonra, beşeriyet tarihinin yeni bir altın devrine kapılarını açacaktır”* diyordu.⁷⁵

Ertesi gün, 9 Nisan tarihli yazısında, yine savaş ve barış konusunu ele almıştı. Savaşların bugünkü nizamın kaçınılmaz bir sonucu olduğunu belirtiyor, insanlık gerçekten savaşlardan kurtulmak istiyorsa, savaşları ortaya çıkaran sebepleri ortadan kaldırmalıdır diyordu. Tabii ki başlıca sebep emperyalizmdi. Dünyada hâlâ *“emperyalizmin akciğerini havalandırmakta”* olan, *“köle milletler”* vardı. Bu durum devam ettikçe dünya barışı mümkün olamazdı.⁷⁶

8 Mayıs tarihli yazısında Türkiye’deki Almanya yanlılarını hedef alıyordu. Bu yazıda Türkiye’nin savaş yıllarındaki şuurlu ve ihtiyatlı hareketlerini övüyor, zamanında Almanya’yı övenlerle alay ediyordu.⁷⁷

19 Mayıs günün yayımlanan yazısında gençliğin eğitimi ve yetiştirilmesi konusunu ele almıştı. İtalyan ve Alman gençliğinin faşist eğitimciler tarafından canice yetiştirildiğini, her türlü insanlık ve yurtseverlik duygularından mahrum edilmiş olan bu gençliğin sadist bir militarizmin elinde kurtlar gibi büyütüldüğünü belirtiliyordu. Türk gençliğinin, ‘milli ideolojimizin’ şuuruyla yetiştirilmesi gerektiğini, o milli ideolojinin de insan haklarının, milletlerarası barış, hürriyet, beraberlik ve kardeşlik prensiplerinin koruyucusu olması gerektiğini söylüyordu. Esat Adil burada yurtseverlik ile nasyonalizm arasında bir ayırım yaparak, yurtseverlerin başka milletlerin de kendi yurtlarını sevmeye hakları olduğunu bildiklerini ve buna saygı gösterdiklerini, bu sayede, nasyonalizmin üstünlük ve aşağılık ölçüleri yerine, yurtseverliğin karşılıklı anlayış zihniyetinin geçeceğini söylüyordu.⁷⁸

⁷⁵ Adiloğlu, “San-Fransisko”, **TAN**, 8 Nisan 1945

⁷⁶ Adiloğlu, “Sulh, Harbin Anasıdır!”, **TAN**, 9 Nisan 1945

⁷⁷ Adiloğlu, “Yarası Olan Gocunsun”, **TAN**, 8 Mayıs 1945

⁷⁸ Adiloğlu, “19 Mayıs”, **TAN**, 19 Mayıs 1945

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs konuşmasından sonra demokrasi tartışmaları hızlandı. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nun meclis görüşmeleri sırasında yaşanan sert tartışmalardan sonra, basında yeni bir parti kurulacağı yönünde haberler çıkmaya başladı. Esat Adil'in yukarıda andığımız 21 Mayıs tarihli yazısından sonra Türkiye'de demokrasi sorunlarını ele alan yazıları çoğalmaya başladı.

25, 26 ve 29 Mayıs tarihli yazıları Türkiye'de demokrasi ve özgürlükler üzerine yazılmış, polemik niteliğinde yazılardı. Yine hiçbir isim anmaksızın, özgürlüklere çeşitli nedenlerle karşı çıkanlarla tartışıyordu. “*Vur, Fakat Dinle!*” başlıklı yazısında cumhuriyetin, uyutulmuş olan milleti yatağından kaldırdığını, şimdi bu milletin, diğer ileri milletler gibi, yeryüzündeki mevkiini istediğini yazmıştı. Cumhuriyetin görevi, bu isteği yerine getirmekten ibaretti.⁷⁹

Mayıs ayının son günlerinde peş peşe yazdığı iki yazıda demokrasi ve özgürlükler konusundaki tutumunu çok daha açık bir şekilde ortaya koymuştu. “*Hürriyet ve Disiplin*” başlıklı yazısında özgürlüklerin disiplinle sınırlandırılması gerektiğini öne sürenlerle tartışıyordu. Esat Adil bu yazısında, özgürlüklerin, ancak özgürlüklerle sınırlandırılabilceğini, özgürlüklerin en sağlam müeyyidesinin yine özgürlük olduğunu belirtiyordu. Türk milleti, bu disiplinli hürriyet havasının ancak bir hapisane havası olabileceğini artık anlamıştı. Artık biraz da disiplinsiz bir hürriyet havasının nasıl teneffüs edileceğini öğrenmeliydi. Disiplinli hürriyet, faşizmin altın kelepçesiydi; “*Asırlardan beridir, bu disiplin havası içinde büyütülmüş birçok nesiller gördük, bırakın biraz da katıksız hürriyetle yetişmiş nesilleri tecrübe edelim*” diyordu.⁸⁰ 29 Mayıs tarihli yazısında ise, “*Hürriyet Sarhoşları*” suçlamasını seve seve kabul ediyor, “*ne yapalım, biz onun müptelasıyız. Bütün hayatımızın böyle bir mestanelik içinde geçmesini istiyoruz*” diye yazıyordu.⁸¹

Esat Adil yazılarında Atatürk ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü hiçbir zaman doğrudan hedef almamıştı. İkisinden de büyük bir saygıyla söz ediyordu. Atatürk ve İnönü'nün hedeflerinin de esasında demokrasi olduğunu ama yaşanan dünya bunalımları nedeniyle bunun gerçekleştirilemediğini, oysa artık demokrasiye

⁷⁹ Adiloğlu, “Vur, Fakat Dinle!” TAN, 25 Mayıs 1945

⁸⁰ Adiloğlu, “Hürriyet ve Disiplin”, TAN, 26 Mayıs 1945

⁸¹ Adiloğlu, “Biz Hürriyet Sarhoşları..”, TAN, 29 Mayıs 1945

ve çok partili siyasal hayata geçişin zamanının geldiğini anlatıyordu. Tartışmalarını daha çok basın tartışması olarak yürütme eğilimdedi.

Bu yaklaşımının en güzel örnekleri 25 Temmuz ve 31 Ağustos tarihli yazılarıdır. 25 Temmuz günü yayımlanan yazısının başlığı “*İstatükocular*”, 31 Ağustos günü yayımlanan yazısının başlığı “*Değişmezlik Prensibi*” idi.

Esat Adil’in, 25 Temmuz tarihli “*İstatükocular*” başlıklı yazısı, İsmet İnönü’yü ve CHP’yi doğrudan hedef almaksızın, değişim ve demokrasi taleplerini dile getirdiği yazılarının tipik bir örneğiydi. Her devirde statükonun muhafazasından çıkarı olanlar bulunduğunu, bunların Namık Kemal, Şair Eşref ve Ahmet Rıza gibi yurtseverleri sürgünlerde çürütmeye çalıştıklarını söyledikten sonra sözü Atatürk ve İnönü’ye getiriyordu. Atatürk, İnönü ve arkadaşlarını hain ilan edenler de Osmanlı statükosunun koruyucuları idi. Oysa toplumsal düzenlerin devamlı bir gelişme ve değişme kanununun etkisinde kurtulabileceğini sananlar, daima aldanmışlardı.

Esat Adil, adeta İnönü’ye seslenir gibi, daha yirmi beş yıl önce toplumsal, iktisadi ve siyasi mefhumların değişmesi gerektiğini ileri süren ve değiştiren neslin, başlarında İnönü olduğu halde henüz hayatta olduğunu ifade ederek, o halde, bugün bu düzenin değişmez bir statüko halinde devam etmesi nasıl savunulabilir ki diye soruyordu. Elbette Türk demokrasisi de bütün kanunlarıyla, toplumsal, iktisadi, siyasi bütün müesseseleriyle gelişecek, bugünkü gibi kalmayacaktı.⁸²

“*Değişmezlik Prensibi*” başlıklı yazısında da, hiçbir isim vermeden mevcut durumun devamından çıkarları olanlara çatıyordu. Ona göre, fikir ve aksiyon hürriyeti uğruna verilen mücadeleyi baltalamaya çalışanlar, hayatlarının hesabını vermekte zorlanacakları için demokratik şartların doğup büyümesine engel olmaya çalışmaktadırlar. Dünyanın köklü bir değişmeye yüz tuttuğu bir sırada, millete bir değişmezlik havası dayatmaya çalışanlar, havayı değiştirmek isteyenleri neredeyse taşa tutup halkın husumetine maruz bırakmaya çalışmaktaydılar.⁸³

⁸² Adiloğlu, “*İstatükocular*”, **TAN**, 25 Temmuz 1945

⁸³ **TAN** ve diğer sol görüşlü yayınlar Esat Adil’in bu yazısından dört ay sonra gerçekten de taşa tutulacak, yakılıp yıkılacaktı. Öngörüsü doğru çıkmıştır.

3.2.3.1. Yeni Bir Parti Kurulabilir mi?

Esat Adil Haziran ayının başlarında doğrudan doğruya yeni bir parti kurulması konusunu ele alan üç yazı yazdı. Bunların bir tanesi kendi köşesinde “Adiloğlu” imzasıyla, diğer ikisi Esat Adil Müstecaplıoğlu imzasıyla makale-inceleme olarak yayımlandı. Çok ilginç, Esat Adil o sırada, mevcut kanunların CHP dışında bir parti kurulmasına izin vermeyeceğini savunuyordu. Oysa bir yıl sonra Cumhuriyet tarihinin ilk sosyalist partisini mevcut kanunlarla kendisi kuracaktı. O zamanki görüşüne göre, yeni bir parti kurulabilmesi için Cemiyetler Kanunu’nda ve Ceza Kanunu’nda değişiklikler yapılmalıydı.

6 Haziran günü açık adıyla yayımlanan yazısının başlığı “*Cemiyet Kurma Hürriyeti*” idi. Başlığın altına çıkarılan spotta anayasanın ruhuna ve metnine uymayan, demokrasi prensipleriyle çelişen kanunların hangileri olduğu ve bunların hangi temel özgürlükleri kısıtladığı soruluyordu. Spottan da anlaşılacağı gibi, Esat Adil bu yazısında demokrasiye geçişin önünde engel oluşturan mevzuatın analizini yapıyordu. Yazının girişinde kurtuluş savaşı kahramanlarının askeri bir zafer elde etmekle vazifelerinin bittiğini sanmadıklarını, Türk milletinin geri ve skolastik dünya ile ilgisini kesip, ileri milletler dünyasına katılması gerektiğini anladıklarını ifade ediyordu. 1924 anayasası bu maksatla hazırlanmıştı. Atatürk ve arkadaşlarını, Avrupa’nın usul ve prensip kanunlarını kabul ettikleri için övüyordu. O zaman için, İsmet İnönü de demokrasinin gelişme çağını yöneten başvekillerden biriydi.

San Fransisco’da toplanan konferansın amacı demokrasiyi yeni baştan tedavi etmek, faşizmin hukuki ve siyasi artıklarının hiçbir memlekette daha fazla barınmasına imkân bırakmamak olduğuna göre, kendisinin de bu sütunlarda bunu yapmaya çalıştığını ifade etmişti. Türk demokrasisine hizmet etmek amacıyla, demokrasi prensipleriyle uyuşmasına imkân olmayan mevzuatı gözden geçireceğini söylüyordu.

Yürürlükteki anayasanın 70. maddesinde “*dernek kurma hak ve hürriyeti Türklerin tabii haklarından*” ve Medeni Kanun’un 53. maddesinde “*siyasi, dini, ilmi, bedii, hayri cemiyetler ile eğlence ve idman cemiyetleri ve asıl gayesi iktisadi*

olmayan diğer cemiyetler; nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap ederler” denilmek suretiyle, örgütlenme özgürlüğü güvence altına alınmıştı. Ancak bu yeterli miydi? Esat Adil’e göre değildi. Çünkü bu özgürlük kanunlarla sınırlandırılmaktaydı. Esat Adil bu yazısında Ceza Kanunu ve Cemiyetler Kanununu ele alarak, bu iki kanundaki ‘cemiyet’ kurma hürriyeti önündeki engelleri incelemişti.⁸⁴

Esat Adil’in analizine göre, Ceza Kanunu’nun 163. maddesi dini duyguları alet ederek devletin güvenliğini ihlal edebilecek derneklerin kurulmasını yasaklamakta ve böyle teşebbüsleri ağır hapis cezasıyla cezalandırmaktaydı. Ceza Kanunu’nun çeşitli maddelerinde gizli ve silahlı cemiyetler yasaklandığı gibi, anayasanın değiştirilmesini hedefleyen, devletin teşkilat ve nizamını bozan cemiyetlerin kurulması da yasaklanmıştı.

Cemiyetler Kanunu’nda da örgütlenme özgürlüğü önünde engel oluşturan pek çok madde yer almaktaydı. Bunlardan en önemlisi, kuruluş beyannamesini veren bir cemiyet hukuken kurulmuş sayılacağı halde, hükümet tarafından tescil edilip ruhsatname verilmedikçe faaliyete geçemeyeceğini düzenleyen maddeydi. Bir başka maddede ise cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, laik, inkılapçı ve devletçi olmayan veya bunlardan herhangi birini benimsemeyen cemiyetlerin kurulamayacağına hükmediliyordu.⁸⁵

8 Haziran günü hem “*Hadiseler Kazanından*” başlıklı köşesinde, hem iç sayfalarda, açık imzasıyla, aynı konuyu ele alan iki yazısı daha yayımlandı. Köşesinde yayımlanan yazısında kendisinin iki gün önce yayımlanan yazısını hatırlatarak, anayasanın ruhuna ve metnine uymayan, demokrasi prensipleriyle bağdaşmayan kanunların olduğunu, bunlar yürürlükte kaldığı sürece kırırdamaya imkân olmadığını tekrarlıyordu. Burada daha açık bir ifadeyle, Cemiyetler Kanunu

⁸⁴ Esat Adil’in kastettiği ‘Cemiyet’ elbette siyasi partilerdi. Türkiye’de ilk Siyasi Partiler Kanunu 1965 yılında yürürlüğe girdi. O tarihe kadar siyasi partiler ‘Cemiyetler Kanunu’na tabiydi. Ayrıntılı bilgi için; Yavuz Abadan, “Türk Siyasi Partiler Kanunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 21, Sayı 3, 1966.

⁸⁵ Esat Adil Müstecephoğlu, “Cemiyet Kurma Hürriyeti”, **TAN**, 6 Haziran 1945

yürürlükte olduğu sürece sadece anayasanın dernek kurma hürriyetine dayanarak yeni bir siyasi partini kurulamayacağını yazmıştı.⁸⁶

Aynı gün açık imzasıyla yayımlanan yazısının başlığı da “Siyasi Partiler Meselesi” idi. Yazının spotunda şu ifade yer almıştı: “*Demokraside siyasi partilerin lüzumu-Partilerin rolleri-Parti hürriyeti ve kanunlarımız-Bugünkü mevzuat karşısında yeni siyasi partiler kurulmasına imkân yoktur.*”

Esat Adil bu yazısında ilk defa demokrasiyi ve siyasi partiler meselesini sınıflı toplumlar bağlamında ele alıyordu. Sınıflı toplumları; “*halk kütelleri arasındaki iktisadi ve siyasi menfaatleri henüz ortadan kaldıramamış demokratik rejimler*” olarak tanımlayan Esat Adil, bu rejimlerde siyasi partilerin anayasanın ve parlamentonun hür kalabilmesi bakımından elzem olduğunu yazıyordu. Sınıflı toplumlarda, sınıfları ve menfaatleri temsil eden siyasi partiler olmadıkça, demokrasi olamayacağını vurguluyordu. Sınıfları tasfiye edememiş bir toplumda, sınıflar üstü bir devlet tasavvurunun er geç bir zümrenin istibdadına yol açacağını ve bunun da faşizme varacağını öne sürüyordu. *Bu meselenin münakaşa tahammülü yoktur. Tek partili demokrasi olamaz*” diyordu.

Siyasi partilerin niteliklerini altı maddede anlattıktan sonra, partilerin genel olarak liberal ve sosyalist olmak üzere ikiye ayrılabilceğini, bunların da siyasi stratejiler itibariyle muhafazakâr, sağ liberal, sol liberal, sosyalist, radikal sosyalist ve komünist partiler olmak üzere kendi içlerinde tekrar bölümlere ayrıldığını ifade ediyordu. Sonuç olarak siyasi partilerin prensip ve program bakımından iktisadi ve toplumsal doktrinlere, siyasi hedeflere, sınıf menfaatlerine göre örgütlenmek zorunda olduğuna işaret ediyordu. Türkiye’de siyasi partilerin bu kimliklerini taşıyabilmeleri için anayasada ve kanunlarda bazı değişiklikler gerekiyordu.

3.2.3.2. CHP ve Dörtlü Tahrir

Cumhuriyet Halk Partisi içinde Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’nun görüşmeleri sırasında su yüzüne çıkan fikir ayrılıkları, dört milletvekilinin partinin

⁸⁶ Adiloğlu, “Sayın Aka Gündüz’e!”, **TAN**, 8 Haziran 1945,

meclis grup başkanlığına bir önerge vermesiyle doruğa ulaştı. 7 Haziran 1945 günü Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü'nün imzalarıyla verilen önergede, ülkede ve parti yönetiminde liberalleşme talep ediliyordu.

Önergenin girişinde Atatürk'ün Türkiye'yi tamamıyla demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmadığı, ama 1925 yılında memleketi ortaçağdan kalma bir takım zararlı müesseselerden koruyabilmek ve irticayı kırmak maksadıyla siyasi hürriyetlerin bazı kısıntılara uğratıldığı anlatılıyordu.⁸⁷ Keza Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminin ardından da siyasi hürriyetlerde yeni bir takım kısıtlamalara gidilmişti. İkinci Dünya Savaşı da yeni bazı kısıtlamalara sebep olmuş ve anayasanın demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmıştı.

Önergede, bir yandan bütün dünyada demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazanmış olması, diğer yandan Türkiye'de vatandaşların siyasi hürriyetleri şuurlu olarak kullanmak bakımından yirmi yıl öncesine göre çok yüksek bir seviyeye ulaşmış olması nedeniyle, “demokratik ruhu kuvvetle tecelli ettirmek zamanı gelmiştir” denildikten sonra parti yönetiminden beklenenler üç madde halinde sıralanmıştı. Bunlar, meclis denetiminin tam olarak gerçekleşmesi, yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini tam olarak kullanmalarının sağlanması ve parti çalışmalarının bu esaslara tamamıyla uygun olarak yeniden düzenlenmesiydi.

Dört milletvekili, önergenin sonunda Cumhurbaşkanı'nın 19 Mayıs konuşmasına atıfla, önergenin “vakitsiz ve yersiz” olmadığına inandıklarını ifade ediyor, CHP milletvekillerinin de bu önergeyi “kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi” telakki edeceklerinden asla şüphe etmediklerini belirterek, önergelerinin meclis grubunun açık bir oturumunda görüşülmesini istiyorlardı.⁸⁸

Öyle olmadı. Önerge, CHP meclis grubunun 12 Haziran 1945 günlü gizli oturumunda okunarak görüşüldü. Önerge sahipleri dışında, toplantıda bulunan bütün milletvekilleri ret oyu verdi. Ret kararında, kanunlarda değişiklik yapılmasını isteyenlerin usulüne uygun olarak değişiklik teklifi vermelerinin yolunun açık olduğu

⁸⁷ Şeyh Sait ayaklanması ve Takrir-i Sükun kanunu kastediliyor.

⁸⁸ Önergenin tam metni için Bknz. Cemil Koçak, **İkinci Parti**, s. 314

ve parti tüzüğünde değişiklik yapılmasının ise meclis grubunun değil Kurultay'ın işi olduğu açıklanmıştı.⁸⁹

Adnan Menderes ve Fuad Köprülü 21 Eylül'de CHP'den ihraç edildiler. Bir hafta sonra Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etti. Refik Koraltan 27 Kasım'da ihraç edildi. Nihayet 3 Aralık günü Celal Bayar da CHP'den istifa etti. TAN gazetesinin, saldırıya uğradığı 4 Aralık 1945 tarihli son sayısının manşeti, “*Celal Bayar Dün Halk Partisinden İstifa Etti*” olarak atılmıştı.

Dolayısıyla, 1945 yılının Haziran ayından Aralık ayına kadar Türkiye siyasetinin en önemli konusu, CHP dışında başka bir partinin kurulup kurulmayacağı, çok partili siyasal hayata geçilip geçilmeyeceği olmuştu. Her ne kadar Temmuz ayı başlarında Milli Kalkınma Partisi (MKP) adıyla yeni bir parti kurulduysa da, bu girişim siyasal sonuçları açısından pek ciddiye alınmalı. Hatta Esat Adil, Milli Kalkınma Partisi'nin programını hicveden bir yazı kaleme almıştı. MKP'nin programını tiyatrocı Manakyan'ın “*hissi, ahlaki, aşkı melodramlarına*” benzetiyordu.⁹⁰

Haziran ayında milletvekili ara seçimleri yapılacaktı. CHP, ara seçimlerde partili aday göstermeyeceğini açıkladı. Esat Adil 13, 17 ve 23 Haziran tarihlerinde ara seçimleri konu alan üç yazı yazdı.

CHP seçimlerde partili aday göstermeyeceğini açıklamış olsa da, seçimler hâlâ iki dereceli olarak yapılmaktaydı. İkinci seçmenler hâlâ CHP'nin ikinci seçmenleriydi. Esat Adil, CHP'nin bu kararını yeterli bulmuyor, adaylık serbest ama seçim serbest değil diyordu. Seçimlerin tek dereceli ve serbestçe yapılmasını talep ediyordu. 13 Haziran tarihli yazısında, kendisi aday olsaydı, yayınlayacağı seçim beyannamesinde, milletvekilliği yeminini eder etmez “*tek dereceli, mücadeleli,*

⁸⁹ Erdal İnce, *Türk Siyasal Yaşamında Çiftçi Topraklandırma Kanunu*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2009, İstanbul, s. 135

⁹⁰ Adiloğlu, “Hissi, Ahlaki Vesaire...”, *TAN*, 11 Temmuz 1945. 19 yüzyıl Osmanlı tiyatrosunun en önemli oyuncu ve yönetmenlerinden biri olan Mardiros Minakyan'ı kastediyor.

serbest ve toptan bir seçime yol açmak üzere derhal meclisin feshine karar verelim” diyeceğini yazmıştı.⁹¹

İstanbul’da ara seçimin yapılacağı 17 Haziran günü yayımlanan yazısının konusu yine seçimlerdi. Esat Adil bu yazısında, demokrasi ve özgürlük talebinin dayanağını bizatihi Atatürk ve İsmet İnönü’nün kendileri olarak gösteriyordu. Avrupa’da seçimlerin *“derin uğultular, velveleler, kıyametler yarattığını, en sert mücadelelerin yaşandığını, hatta kanlı, silahlı toplantılar yapıldığını”* anlattıktan sonra, bunun o milletlerin ileriliğini, medeniliğini ispat eden vesikalar olduğunu ifade ediyordu. Bizde ise milli ve siyasi hayatımızda bir manastır sessizliği, bir mezarlık sükûneti aranmakta, en küçük kımıldanışlardan anarşi manası çıkarılmaktaydı. Oysa Türkiye’nin ciğerleri, bol ve geniş hürriyet havasına muhtaçtı. Hürriyet teneffüs etmek hakkı bütün dünyaya Dumlupınar dağlarında ilan edilmişti, bu hakkın senedini de kurtuluş savaşının ölen ve sağ kalan kahramanları adına Atatürk ve İnönü birlikte imzalamışlardı.⁹²

Esat Adil 23 Haziran tarihli ve açık imzasıyla yayımlanan yazısında seçim sistemlerini ele almıştır. Önce çeşitli ülkelerde seçme hakkının hangi gerekçelerle sınırlandırıldığı incelemiştir. Seçme hakkını sınırlandıran olgular genel olarak akıl hastalıkları, yaş ve cinsiyettir. Seçimlere katılım, bazı ülkelerde bir hak, bazı ülkelerde bir vazife olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de seçimler bir hak olarak uygulanmaktadır. Esat Adil, seçimlere katılımın yükselmesi bakımından seçimlere katılımın mecburi tutulmasını önermektedir.

Seçim sistemlerinin bir karşılaştırmasını yaptığı bu yazısında çoğunluk sisteminin ortaya çıkardığı sorunları irdeleyerek, bütün siyasi eğilimlerin temsil edilmesini sağlayan sistem olarak nisbi temsil sistemini savunmuştur. Türkiye’de zaten tek parti yoluyla bütün eğilimlerin mecliste temsil edildiği iddiası olduğundan,

⁹¹ Adiloğlu, “Nanzetliğimi Koymak İsteseydim”, **TAN**, 13 Haziran 1945

⁹² Adiloğlu, “Mücadele Hürriyetin Cevheridir”, **TAN**, 17 Haziran 1945. Bu seçimde sol çevrelerden Faris Erkman da aday olmuştu. Esat Adil yazının sonunda adaylar arasındaki “şuurlu ve atılgan gençler”den biri olarak onun da adını anmaktadır.

böyle bir sistemden bahsetmek bile abes olacaktır. Türkiye için nisbi temsile açılacak kapılar; parti kurma hürriyeti, tek dereceli ve mecburi seçim hürriyetidir.⁹³

TSP programında seçim sisteminin nisbi temsil sistemi olması yer almıştır.

3.2.3.3. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 Tarihli TBMM'ni Açış Konuşması

Esat Adil, 21 Eylül 1945 tarihli yazısından sonra, 27 Kasım'a kadar iki ay yazılarına ara verdi. Muhtemelen bu iki ay içinde, Kasım ayının başında yayımlamaya başlayacağı haftalık *GÜN* dergisinin hazırlıklarıyla ilgilenmişti. Esat Adil'in *TAN*'da yazmadığı bu süre zarfında Türkiye siyasetinde yaşanan en önemli gelişme, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım günü TBMM'nin açılışında yaptığı konuşma oldu. İnönü, uzun konuşmasının başında bazı günlük sorunlara, Çiftçiyi Topraklandırma ve Orman Kanunu'na değindikten sonra, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki dış politikasını açıklayarak analiz etmişti. Sonra, sözü iç politikaya getirdi. 1923-1939 yılları arasında gerçekleştirilen devrimlerin, devletin karakterinin devrimci olmasını zorunlu kıldığını, ama buna rağmen devletin demokratik karakterinin bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak korunduğunu söyledi. Ardından, *"bizim tek eksikimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır"* dedi. Hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka partilerin de kurulabileceğini söyledi. Basın, Cemiyetler ve Ceza kanunlarında gereken değişikliklerin yapılabileceğini de açıkladı. 1947 yılında yapılması planlanan Milletvekili genel seçimlerinin tek dereceli olmasını dilediğini, milletin vereceği oyların gelecek iktidarı tayin edeceğini açıkladı. İnönü, CHP içindeki muhalefete de seslenerek, CHP içinde hizip olmak yerine, ayrı parti kurmalarının daha doğru olacağını ima etti.⁹⁴

Ertesi günkü *TAN* gazetesi *"Cumhurbaşkanı'nın Nutku"* manşetiyle çıkmıştı. Manşet altında şu ifade yer alıyordu: *"İnönü'nün Dün Millet Meclisinde Söylediği Nutuk Dış ve İç Siyasette Aydınlanmasına İhtiyaç Duyulan Bütün Noktaların Üzerine"*

⁹³ Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Seçim Hürriyeti ve Sistemler", *TAN*, 23 Haziran 1945

⁹⁴ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Cilt: 20, Birinci Birleşim, 1. XI. 1945, s. 7-8

Işık Döktü ve Çok Hararetli Alkışlarla Karşılandı.” Manşetin altında, “Siyasi Hayatımızda Gelişme” başlığıyla, İnönü’nün “Bizim Tek Eksiğimiz Hükümet Partisinin Karşısında Bir Parti Bulunmamasıdır” cümlesi alıntılanmıştı.

3 Kasım tarihli TAN gazetesinin manşetinde yine İnönü’nün konuşması vardı. Bu defa, “Cumhur Reisinin Nutku Büyük Alaka Uyandırdı” manşetinin altında, “Memlekette Demokrasinin Gelişmesi İçin Çalışmalara Başlanacağı, Kanunlarda İcabeden Tadiller Üzerinde Tetkikat Yapacak Komisyonlar Kurulacağı Söyleniyor” başlığı yer almıştı.

2 Aralık’ta, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Denizli ve Muğla’da Milletvekili ara seçimi yapılacaktı. CHP yine aday göstermediği gibi, partili ikinci seçmenleri serbestçe oy kullanmaları yönünde teşvik etmeye çalışmıştı. Başbakan Şükrü Saraçoğlu imzasıyla yayınlanan resmi bir bildiride, CHP’li ikinci seçmenlerin oylarını CHP’li adaylara vermekle yükümlü olmadıkları açıklanmıştı.⁹⁵

Esat Adil, seçimlerden iki gün önce yazdığı “Türkiye’de Sandıklar Macerası” başlıklı yazıda, 1876 seçimlerinden başlayarak Türkiye’de seçimlerin tarihi ele alarak, hicvediyordu:

“93 seçim sandığını Kızıl Sultan kilitlemiş, anahtarını Yıldız bahçesinde bir ağaç dibine gömmüştü.⁹⁶ Meşrutiyet sandığını İttihatçılar kilitlediler, İtilafçıların eline geçmesin diye anahtarını Talat Paşa aspirin yutar gibi yuttu. Cumhuriyet sandığı ise her dört yılda bir merasimle kilitlenip merasimle açılmakta fakat her nedense 23 yıldan beri içinden daima Halk Partisi çıkmaktadır.”

Gazetenin yağmalanmasından ve kapanmasından bir gün önce, 3 Aralık günü yayımlanan yazısı Esat Adil’in siyasi mücadelesinin özeti gibiydi. Bu yazıda CHP,

⁹⁵ Cemil Koçak, **a.g.e.**, s. 764

⁹⁶ 1876 seçimlerini ve II. Abdülhamit’in meclisi feshetmesini kastediyor. Adiloğlu, “Türkiye’de Sandıklar Macerası”, **TAN**, 30 Kasım 1945

demokrasi ve özgürlükler konusundaki düşüncelerini açık bir şekilde ortaya koyuyordu:

“C.H. Partisi, yaptığı inkılaplarla övünen, her vesile ile bunların adını tekrarlıyan ve hatta ikide bir başımıza kakan mağrur ve iddiacı bir teşekküldür. Biz C.H. Partisinin tarihi rolünü ve hizmetlerini düpe düz inkar ediverip herşeyini hiçe sayanlardan değiliz. Ancak C.H. Partisinin asıl yapmaya mecbur olup da asla yapamadığı ve halldemediği şey: Kendi zihniyet inkılabıdır.

Türk milleti, cumhuriyeti ne Abdülhamid devrini ihya etmek ne de meşrutiyetin bir kuyruğu olmak için kurmamıştır. Bilakis daha geniş bir hürriyete, daha yüksek bir refaha ve adalete kavuşmak arzusuyle cumhuriyetçi olmuştur.

Fakat devleti 25 yıldanberi idare eden ve tek parti olmak sıfatiyle tarihin bütün hesaplarını resen vermek zorunda olan C.H. Partisi bilhassa son on yıl içinde demokrasinin her türlü inkişafına mani olmuş ve bu uğurda elinden geleni geri koymamıştır.

İnkılapçı geçinen bu parti, siyasi hürriyetleri, demokratik hakları inkar etmiş cumhuriyet idaresine yakışmayan kanunları kabul ettirtmiş, Türk adliyesinin sâlâhiyetlerini daraltmış, polis teşkilâtını diktatörleştirmiş ve matbuat hürriyetini uzun yıllar kösteklemiş, ileri fikirli, inkılapçı, demokrat şahsiyetlere düşman kesilmiştir.

Tehlikeli bir megalomani ve müthiş bir siyasi egoizm sistemi yaratarak cumhuriyetin maddi ve manevi nimetlerinden halk kitlelerini mahrum etmiştir. Bu işin en acınacak ve teessüf edilecek tarafı şu ki, bütün dünya ileri bir demokrasiye doğru hızını artırdığı bir sırada bu parti, hâlâ yerinde saymakta, hâlâ, cumhuriyet idaresinin zaruri neticesi olan korkusuz, tehidsiz, serbest bir milli hayat rejiminin vücut bulmasına imkân vermemek için çabalamaktadır.

İnkılapçı geçinen C.H. Partisinin herşeyden önce kendi zihniyetinde bir inkılaba ihtiyacı vardır. Eğer bunu yapmakta acele etmezse, tarih onu, geri ve mürteci bir parti olarak itham edecektir.”⁹⁷

⁹⁷ Adiloğlu, “Zihniyet İnkılabı!”, TAN, 3 Aralık 1945

3.2.4. Esat Adil'in Hukuk, Kriminoloji, ve Ceza İnfaz Sistemi Hakkındaki Yazıları

Esat Adil Müstecaplıoğlu mesleki kariyeri nedeniyle Türkiye'nin hukuk sistemini, özellikle de cezaevleri ve ceza infaz sistemini iyi biliyor, bu konularla yakından ilgileniyordu. *TAN*'da bu konularda da yazılar yazdı.

Bu konudaki ilk yazısı hukuk felsefesi içerikliydı. Yazıya, pozitif hukukun, bütün dünyada, toplumların ilerleyişini en az elli yıl geriden izlediğini söyleyerek başlıyordu. Bu durum, devletler hukuku, idare hukuku, kamu hukuku, teşkilat hukuku gibi hukukun hemen bütün dalları için geçerliydi. Medeni hukukun kökleri ise ya ortaçağ göreneklerine, ya eski Roma'nın emperyalist devirlerine ya da camilerle kiliselerin temsil ettiği esrarengizliğe gömülüydü. Ona göre, asrımızın hali, muhafazakâr bir kaynanaya gelinlik eden aydın bir kızın veya seksenlik bir koca ile evlenmiş körpe bir güzelin haline benzemektedir.

Ayrıca, Avrupa'nın kültür ve mantığına hayranlık duyanlara da şunu hatırlatır: İsviçre, İtalya, Belçika, Fransa, Avusturya gibi birçok Katolik memleketlerde medeni kanunlar kilise disiplinine dayanmaktadır. Bu nedenle bu ülkelerde evlilik Allah huzurunda yapılmış sayılır ve ebedidir. Boşanmak ancak aldatma senaryoları ile mümkün olabilmektedir.

Aynı şekilde ceza hukukunun durumu da diğerlerinden farklı değildir. Açlıktan ölmek üzere olan biri bir ekmek çalsa bile cezalandırılmaktadır. Fransa'da iki oğlunu da savaşta kaybeden ve küçük kızı da verem olan dul bir kadın, bir ekmek çalmış, hâkim bu durumdaki bir kadının cezalandırılmayacağına hükmetmiş, lakin temyiz mahkemesi Fransız ceza kanununun açık hükümlerine uyararak kararı bozmuştur.⁹⁸

Esat Adil'in 6 Mayıs tarihli yazısı suç ve suçluluk üzerinedir. Bahar aylarıyla birlikte artan cinayetlerden yola çıkarak suç ve suçlular hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Esat Adil kendisinin suç anlayışını şöyle tanımlar: “*Bana kalırsa suç,*

⁹⁸ Adiloğlu, “Bir Adım İleri Yüz Adım Geri”, *TAN*, 10 Nisan 1945

fertle cemiyet arasında doğan bir anlaşmazlıktan ibarettir. Cemiyetin ahlaki, iktisadi ve siyasi kaideleriyle bağdaşamayanlar suç işlemeğe mecbur kalırlar.”

Bu durumda suçları önlemek veya azaltmak için bireyle toplum arasındaki anlaşmazlık noktalarını ortadan kaldırmak gerekir. Bunun için de ya cemiyet nizamını düzeltmek veya bireyi topluma intibak ettirmek gerekir.

Esat Adil'e göre, cinayet ve intihar vakalarını gazetelerde ballandıra ballandıra anlatmak, failerin resimlerini bir kahraman gibi yayınlamak, çok hatalı ve çok tehlikelidir. Bu yayınlar suç işleme eğilimlerini şahlandırır.⁹⁹

Mayıs ayında yazdığı bir başka yazı suçluların ıslahı üzerinedir. Cezaevlerinden tahliye edilen mahkûmların kısa bir süre sonra tekrar suç işleyerek cezaevlerine geri döndüğünü belirten Esat Adil, bu durumu önlemenin iki yolu olduğunu yazmıştır. Birisi, cezaevi içindeki “tedavi ve düzenleme devresi”, diğeri “tahliyeden sonraki koruma ve gözetme devresidir”. Türkiye’de cezaevlerinin mühim bir kısmı hâlâ en ilkel şartlar altında, her türlü tedavi ve düzenleme vasıtalarından mahrum durumdadır. İş esası üzerine kurulmuş cezaevleri ve iş yurtları suçlunun ıslahı bakımından az çok yararlıysa da, bunlar bütün mahkûmların ancak altıda birini kapsayabilmektedir. Bu nedenle bu kurumların sayısının artırılması gerekmektedir.

Suçluların, cezalarını çekip topluma geri döndükten sonraki durumları da sorunludur. Suçlular, her türlü korunma ve tutunma vasıtalarından mahrum olarak topluma iade edilmekte, kendilerine toplum tarafından hiçbir yardım eli uzatılmamakta, aksine, daha fazla yadırganmaktadırlar. Suçluları maddi ve manevi bir yoksulluğun içine bırakıvermek, onları adeta yeni bir suç işlemeye mecbur bırakmak demektir. Oysa Avrupa ve Amerika’da tahliye edilen suçluları koruyan ve gözetken yarı resmi koruma kuruluşları vardır.¹⁰⁰

Esat Adil, ıslah sistemi ve suçluların topluma kazandırılması konusunda Haziran ayında bir yazı daha yazmıştı. Bu defa, cumhuriyet hükümetlerinin bu

⁹⁹ Adiloğlu, “Cinayet Modası”, **TAN**, 6 Mayıs 1945.

¹⁰⁰ Adiloğlu, “Suçlu ve Sabıka”, **TAN**, 31 Mayıs 1945

alandaki başarılarını överek, bu konuda hiçbir şey yapılmamış gibi göstermek isteyenlerin ya bir şey bilmeden konuştuklarını, ya da bu konuyu istismar etmek isteyenlere alet olduklarını öne sürmüştür. Altı bin mahkûmun on üç modern cezaevinde toprakta, madenlerde, denizde ve çeşitli küçük sanatlarda çalıştığını söyleyerek, bunun ileri bir ıslah sistemi olarak zafer sayılabilecek bir başarı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Adalet Bakanı'nı ve Cezaevleri Genel Müdürü'nü de şahsen övmüştür.¹⁰¹

Esat Adil'in bu yazısına cezaevlerinde yatan okurlarından itirazlar geldiği anlaşıyor. 30 Haziran tarihli yazısında, o güne kadar yazdıkları arasından sadece iki yazıya itirazlar geldiğini, bunların birinin ceza infaz ve ıslah sistemi hakkındaki yazısı olduğunu açıklamıştır. Okurların, kendisinin bu konu üzerinde konuşmaya fazlasıyla yetkin olduğu itimat etmelerini isteyerek, konuyu biraz daha açıklama ihtiyacı duymuştur.

Açıklamasına, 1935 yılına kadar Türkiye'de sadece hapisanecilik olduğunu, ıslah sistemi bulunmadığını, mahkûmlara ortaçağ ceza infaz sistemine göre muamele edildiği söyleyerek başlar. Hâlbuki bugün altı bine yakın mahkûm iş esasına göre kurulmuş yeni cezaevlerinde serbestçe ve insanca çalıştırılmaktadır. Bunlar tahliye olduktan sonra hayata sıhhatli, iş bilir, okuryazar ve görgülü olarak dönmektedirler. Birçok kapalı cezaevinde de iş yurtları açılmıştır. Mahkûmlar bu iş yurtlarında çalıştırılarak küçük sanatlar öğrenmektedirler. Küçük yaştaki çocuklar için ayrı bir ıslah evi kurulmuştur. Kapalı cezaevlerinde eskiden yalnızca kuru ekmek verilen mahkûmlara şimdi sıcak yemek, çamaşır ve elbise verilmektedir. Fakat bütün bunlar, halledilmesi lazım gelen davanın ancak sekizde biridir. Daha yirmi binden fazla mahkûm kurtarılamamış, yüzlerce cezaevi henüz modernleştirilememiştir. Esat Adil'in belirttiğine göre, yazısına itiraz edenler işte bu cezaevlerinde yatmakta olan bedbahtlar arasında yaşayanlardır. Feryatlarında haklıdırlar.¹⁰²

Türkiye'de iş esasına dayalı cezaevleri 1930'lu yıllarda kurulmaya başlandı. Sistem dört aşamadan oluşuyordu. Birinci aşamada mahkûmlar gündüzlerini ve

¹⁰¹ Adiloğlu, "Suçluyu Islah Sistemimiz!", **TAN**, 10 Haziran 1945

¹⁰² Adiloğlu, "Meseleler ve Okuyucular", **TAN**, 30 Haziran 1945. Esat Adil okuyucuların itiraz ettiği ikinci yazısının Tekel sosyal yardım kolu hakkında yazdığı yazı olduğunu açıklamıştır.

gecelelerini hücrelerde geçiriyor, altı ay sonraki ikinci aşamada, gündüzleri çalışıyor, geceleri hücrelerde geçiriyorlardı. Üçüncü aşamada artık hücrede kalmak yoktu. Son aşamada, mahkûm eğer ağır cezalıksa cezasının dörtte üçünü, diğer cezalarda yarısını tamamlayınca serbest bırakılıyordu.

İmralı cezaevi, İmralı Adası Sosyal Sanatoryumu adıyla 1935 yılında kurulmuştu. 1943 yılında adada sekiz yüz mahkûm bulunuyordu. Adadaki mahkûmlar buğday ve soğan tarımı, bağcılık, zeytincilik, balıkçılık, arıcılık, tavukçuluk, besicilik gibi on üç farklı alanda çalıştırılıyorlardı. 1946 yılında adada kırk sekiz ton üzüm üretilmiş, elli ton kolyoz, yirmi-otuz ton sardalye, on beş ton hamsi yakalanmıştı. Balıkların işlenmesi için bir de konserve fabrikası kurulmuştu. Sabun, süt ve peynir, ayakkabı, dokuma ve dikiş atölyeleri de vardı. Mısır Çarşısı'nda bir İmralı satış mağazası vardı.

1944-1948 yılları arasında İmralı Cezaevi yoğun bir ziyaretçi akınına uğramıştı. Adayı ziyarete gidenler arasında kalabalık öğrenci gurupları, yerli ve yabancı gazeteciler, bilim insanları, hekimler, hukukçular bulunuyordu. Esat Adil, 1942 yılında Cezaevi müdürlüğüne atanmıştı ve on bin kitaptan oluşan bir de kütüphane kurmuştu.¹⁰³

Esat Adil, 26 Temmuz'da müdürlüğünü yaptığı İmralı Cezaevi hakkında bir yazı yazdı. Esat Adil'e göre İmralı Cezaevi, yeni infaz sisteminin hem sembolü hem laboratuvarı niteliğindeydi. Ancak, İmralı Cezaevi o kadar romantize edilmişti ki, insanlar bu yüzden suçluların artacağından, artık kimsede hapishane korkusu kalmayacağından endişe etmeye başlamışlardı. Oysa gerçek öyle değildi. Gerçekte İmralı, bir acılar ve mahrumiyetler diyarıydı. Mahkûmlar oraya gitmeyi, ceza sürelerinin düşeceği için istiyor, fakat bir süre sonra *"bu hakiki tecrit kampının melankolisi içinde"* bunalarak, başka bir cezaevine sevklerini sevinçle karşılıyorlardı. Bunun nedeni, oranın bir ada, bir tecrit kampı oluşuydu. Mahkûmlar, aile ziyaretlerinden mahrum haldeydiler. İmralı Cezaevi'nin en önemli eksiğini, günü

¹⁰³ Ayşe Hür, **a.g.e.**, s. 81-84

birlik aile ziyaretlerine elverişli bir misafirhane ve bir ulaşım aracı bulunmaması olarak açıklamıştı.¹⁰⁴

3.2.5. Esat Adil'in TAN Gazetesinde Yazdığı Diğer Konular

Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun TAN gazetesine yazdığı yazılar geniş bir ilgi alanını yansıtıyordu. Balıkesirli olması nedeniyle zeytin üreticilerinin sorunlarını yakından bilmekte ve izlemekteydi. Bu konuda yazdığı yazılarda, zeytincilik alanındaki mülkiyet ilişkilerinin yol açtığı sorunları ele alarak, küçük üreticilerin düştüğü zor durumlara dikkat çekiyordu. Başlıca sorun, küçük ve orta çaptaki zeytin üreticilerin zeytinyağı kartellerinden yakalarını kurtaramamalarıydı. Zeytin üreticilerinden vergiyi devlet adına yağ fabrikatörlerinin tahsil etmesi, zeytinyağının asit kontrolünün doğru düzgün yapılmaması ve bunun yol açtığı sahtekârlıklar, fabrikatörlerin ve büyük tüccarların vurgunculukları zeytin üreticilerinin diğer sorunları olarak sıralanıyordu.¹⁰⁵

Belediyeler ve şehircilik, İzmir fuarı, eğitim-öğretim sorunları, çocukların korunması, medeni kanun, evlilikler ve doğumlar, nüfus, bilim, sağlık, aşk, aydınlar, tarih, dil ve edebiyat, Esat Adil'in TAN gazetesinde yazılarında ele aldığı başlıca konulardı.

Esat Adil'in TAN gazetesindeki son yazısı, gazetenin de son sayısı olan 4 Aralık 1945 günlü nüshasında yayımlandı. Esat Adil yazısında o gün yağmalanacak olan yayın organlarını isim isim saymıştı. Yazısını bir gün önce yazıp verdiğine göre, yazısını yazdığı saatlerde tabii ki 4 Aralık 1945 günü olacıklardan haberi yoktu. Yazısının sonunda şöyle yazmıştı:

“Yıllarca süren karanlık geceleri aydınlatmak, vatandaşlara hür düşüncü, hür yaşayış terbiyesi vermek ve bir fikir hareketi yaratmak ancak mürtecileri ve faşistleri rahatsız edebilir. Nitekim bu huzursuzluklarını gizliyememişler ve nihayet açıklamışlardır. Aylardan beri “Tan”a şimdi de

¹⁰⁴ Adiloğlu, “İmrâlının Eksikliği”, TAN, 26 Temmuz 1945

¹⁰⁵ Adiloğlu, “Zeytinyağı Masalı”, TAN, 11 Haziran 1945 ve Adiloğlu, “Ahrete Mesaj”, TAN, 29 Haziran 1945

“Yeni Dünya”ya “Görüşler” ve “Gün”e karşı takındıkları tavrın sebebi işte budur.”¹⁰⁶

Aşağıdaki fihristte, Esat Adil’in *TAN* gazetesinde yayımlanmış bütün yazıları (son yazısından başlayarak) kısa konu açıklamalarıyla birlikte yer almaktadır.

3.2.6. Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun *TAN* Gazetesindeki Tüm Yazılarının Açıklamalı Fihristi

ESAT ADİL MÜSTECAPLIOĞLU’NUN TAN GAZETESİNDEKİ YAZILARI ¹⁰⁷		
TARİH	YAZI BAŞLIĞI	YAZININ KONUSU / İÇERİĞİ
4 Aralık 1945 ¹⁰⁸	Hadiseler Kazanından ¹⁰⁹ Fikir Hareketlerindeki Gelişme	Yıllarca süren karanlık geceleri aydınlatmak, vatandaşlara hür düşünüş, hür yaşayış terbiyesi vermek ve bir fikir hareketi yaratmak ancak mürtecileri ve faşistleri rahatsız edebilir... Aylardan beri “Tan”a şimdi de “Yeni Dünya”ya “Görüşler” ve “Gün”e karşı takındıkları tavrın sebebi işte budur. ¹¹⁰
3 Aralık 1945	Zihniyet İnkılabı	CHP’nin asıl başaramadığı inkılap kendi zihniyet inkılabıdır. İnkılapçı geçinen CHP bilhassa son on yıl içinde demokrasinin gelişmesine engel olmuştur.
2 Aralık 1945	Kanun Saygısı	Kanunlara öncelikle yüksek otoritelerin uyması ve saygı göstermesi gerekir.
1 Aralık 1945 ¹¹¹	Tarih Karşısında	Çocuklarımıza karşı tarih karşısında sorumluyuz: “Ne diye gecikiyoruz. Ne diye hala irticam, faşizmin artıklarını silip süpürmeye karar veremiyoruz.”
30 Kasım 1945 ¹¹²	Türkiye’de Sandıklar Macerası	1293 seçimlerin sandığın anahtarını

¹⁰⁶ Adiloğlu, “Fikir hareketlerindeki Gelişme”, *TAN*, 4 Aralık 1945

¹⁰⁷ Esat Adil Müstecaplıoğlu *TAN* gazetesindeki yazılarını “Adiloğlu” müstearıyla yazmıştır. Açık adıyla yazdığı yazılar dipnotlarda gösterilmiştir.

¹⁰⁸ Bu *TAN* gazetesinin son sayısı oldu. Gazete o gün saldırıya uğradı, matbaası tahrip edildi. Son manşet: “Celal Bayar Dün Halk Partisinden İstifa Etti.” Aynı gün Sabiha Sertel’in makale başlığı: “Gazeteden Değil, Umumi Efkarından Korkmalı.”

¹⁰⁹ Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun *TAN* gazetesindeki köşesinin adı “Hadiseler Kazanından”dır.

¹¹⁰ Bu yazının yayımlandığı gün Esat Adil’in yazısında saydığı yayınlar saldırıya uğradı, tesisleri tahrip edildi, yayınları sona erdi.

¹¹¹ 1 Aralık Tarihli *TAN* gazetesinde 1. sayfanın sağ üst köşesinde ilan: “GÖRÜŞLER Bugün çıktı”

¹¹² Gazetenin bu sayısında “Türkiye’nin İlk Siyasi Mecmuası Görüşler Cumartesi Çıkıyor” ilanı vardır. Yazarlardan bazıları başlığıyla sayılan isimler: Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü,

		Abdülhamid gömdü, ikinci meşrutiyette Talat Paşa aspirin yutar gibi yuttu, cumhuriyet sandıklarından da 23 yıldan beri sadece CHP çıkmaktadır.
29 Kasım 1945	32 Çeşit Kaza	Ülkemizde kır bekçisinden valiye, hakime kadar tam 32 makamın kaza (yargısal) yetkisi vardır.
28 Kasım 1945	Dünya Federasyonu	İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'in "dünya federasyonu" talebine eleştiri: Federasyon bağımsız devletleri gerektirir.
27 Kasım 1945	Bravo Sesleri ve Alkışlar!	1893'ten 1945 yılına kadar Türkiye demokrasi tarihinin özeti: Bravo sesleri ve alkışlar!
21 Eylül 1945	Yine O Büyük İnsan İçin	Meşrutiyet nesli Tevfik Fikret'ten esinlendi. Halbuki cumhuriyet nesli ondan uzak duruyor; halbuki o meşrutiyetçi olmaktan çok cumhuriyetçidir.
13 Eylül 1945	Dostlar, Kusura Bakmasınlar	Türkiye'de demokrasinin, insan haklarının gelişmesinden, tek dereceli seçime geçilmesinden endişe duyanlar var.
12 Eylül 1945	Polis Olmanın Bir Şerefi Vardır	Son zamanlarda polisin kanunların ve genel huzurun bekçisi olmaktan çıkarılarak özel kişilerin ve müesseselerin işleri için kullanılıyor olması...
11 Eylül 1945	Bu Halkı Sevmek Ne Demektir?	Gerçek yurtseverlik temel haklar, işçi ve köylüler için toplumsal adalet, serbest seçimler için mücadele etmektir.
8 Eylül 1945	Musiki ve Sanat Geceleri	Ankara Devlet Tiyatrosu tatbikat sahnesinin İzmir fuarındaki gösterilerine halkın gösterdiği ilgiden duyduğu memnuniyet...
7 Eylül 1945	Adli Mercilerin Salahiyetleri İade Olunmalıdır!	Son yirmi yıl içinde temel hakların kullanımıyla ilgili hâkimlerin ve adliyelerin birçok yetkilerinin idari ve siyasi mercilere verilmiş olmasının sakıncaları...
???	Bir Nesil Kaç Yıl Yaşar!	Dört farklı tarih yaklaşımı açıklayarak adını koymadan tarihsel materyalizmi savunuyor. "Güzide nesiller" yaklaşımını eleştiriyor.
1 Eylül 1945	İşçi ve Çiftçi Partisi	Türkiye'de bir işçi ve köylü partisi kurulabilir ve kurulmalıdır ancak böyle bir parti bu iki emekçi halk kitlelerinin ıstırabını paylaşmış olanlarca kurulabilir.
31 Ağustos 1945	Değişmezlik Prensibi	"Dünyanın sapına kadar değişmeye yüz tuttuğu bir sırada millete bir acayip değişmezlik havası teneffüs ettirmeye uğraşanlar... kendi siyasi ve iktisadi vaziyetlerinin değişmesinden korkanlardır."
29 Ağustos 1945	İzmir Fuarında Sanatın ve Emeğin	Bu yıl İzmir Fuarının tamamıyla milli bir

Cami Baykurt, M. Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Mehmet Ali Aybar, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Behice Boran, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Adnan Cemgil.

	Hakları	karakter taşıması... eksikliğe sebep olmamıştır. “İzmir sulh fuarının bu yıla ait hususiyetlerinden biri de Ceza Evi pavyonudur.”
25 Ağustos 1945	Sulh Fuarı	İzmir Fuarı vesilesiyle: “Öyle ümit edebiliriz ki 1945’in sulh fuarı sonu gelmeyecek bir saadet devresine açık kapılık etsin.”
21 Ağustos 1945	Tevfik Fikret ve Gençlik	Türk edebiyatında ilk defa Tevfik Fikret demokrasinin özünü ortaya koymuştur. Ne yazık ki ölüm yıldönümü sessizlik, ilgisizlik içinde geçmiştir.
20 Ağustos 1945	Kültür Nedir	“Bir insana kültürlü diyebilmemiz onun gerek milli meseleleri, gerek dünya meselelerini siyasi, iktisadi ve felsefi bakımdan ileri bir metotla... müşahade edip doğru neticeler çıkarabilmesiyle mümkündür.”
18 Ağustos 1945	Harp Bitti, Dert Bitmedi	Yoksulluğun hala sürdüğü ve görmezden gelindiği.
17 Ağustos 1945	Münevverlerimiz	“Aksiyonsuz” aydınlara yönelik eleştiri ve polemik.
16 Ağustos 1945	Artistler Sendikası	İzmir Fuarı dolayısıyla sanatçılara “haklarınızı istismardan koruyun... birleşin, sendikal mahiyette bir artistler cemiyeti kurun çağrısı.
15 Ağustos 1945	Vicdan Hürriyeti	Vicdan hürriyeti ile ilim ve hakikat hürriyetinin çatışması, metafizik bir şeye inanma veya inanmama hürriyetinin dünyanın reel meseleleriyle ilgili olmaması, devletin laik olması gereği...
14 Ağustos 1945	Deha ve Cinnet	Atom bombasının gücü ve etkileri hakkında. İktisadi ve siyasi şartlar değişmedikçe yeni savaşların kaçınılmazlığı...
7 Ağustos 1945	Mussolini Deli miydi?	Mussolini’nin beyninin ABD’li bilim insanları tarafından “acaba deli miydi” diye inceleneceğini iddia ediyor. Kendi düşüncesi ise Mossolini ve benzerlerinin birer deli değil, müstebit oldukları.
5 Ağustos 1945	Teşkilatlanma Hürriyeti	“Türkiye’de teşkilatlanma hürriyetinin, yani demokrasinin ilk unsurunun doğum tarihi oldukça eski olduğu halde... emekçi kütlelerinin sendikal haklarının tanınması uğrunda mücadele lüzumunu duymamız hayret verici bir vakia...”
4 Ağustos 1945	Dava Adamı	Dava adamlarının tarih yapıcılığı hakkında. Atatürk’ün etrafındaki fikir ve aksiyon bozguncuları nedeniyle cumhuriyet demokrasisinin ulaşmak istediği menzile varamadığı...
3 Ağustos 1945	Yabancı İdeolojiler Masalı	Osmanlı tarihinde ve günümüzde her ileri hamlenin “yabancı” olarak nitelenmesi hakkında bir polemik ve eleştiri. Kurtuluş savaşının ve cumhuriyet kazanımlarının da zamanında “yabancı” olarak

		damgalandığı.
2 Ağustos 1945	İzmir Belediyesi	Özellikle Kültürpark ve kenar mahallelerin bakımsızlığı hakkında.
1 Ağustos 1945	Edebiyatımızda Demokrasi	Süleyman Nazif ve Abdülhak Hamid'den yola çıkarak; "Türk demokrasisinin gelişmesinde, hürriyet fikrinin yayılmasında.. Türk halkına şuur ve istikamet vermiş olan kalem sahiplerini yalnız bu bakımlardan tahlil ve tetkik eden bir esere ihtiyaç vardır."
31 Temmuz 1945	Bir Hakikatin Zaferi	İngiltere'de İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi dolayısıyla; "bu dünyaya, insan emeğini istismar etmekten başka bir meziyeti olmayanların ilanihaye hükmedebileceklerine inanmak..." ¹¹³
30 Temmuz 1945	Nüfus Artması	Malthus'un nüfus kuramı ve dünyanın nüfus artış hızı. Türkiye'de nüfus artış hızı çok yüksektir.
29 Temmuz 1945	Dağlardaki Haile	İstanbul, Erdek ve İzmir'de orman yangınları vesilesiyle...
28 Temmuz 1945	Kilit Taşı	Rakamlarla Türkiye'nin ilköğretim sorunu.
26 Temmuz 1945	İmralı'nın Eksiği	On yıl önce kurulan İmralı Cezaevi'nin en önemli eksikliği bir ada olması dolayısıyla hissedilen tecrüttür. Adalet Bakanlığı aile ziyaretleri için bir misafirhane ve ulaşım aracı temin etmelidir.
25 Temmuz 1945	İstatikokular	Bütün toplumlar gibi Türkiye toplumu da değişmiştir ve değişmeye devam edecektir. Statükocular kaybedecektir. ¹¹⁴
24 Temmuz 1945	Sınıf Mücadelesi	Çalışma Bakanı'nın "öyle şeyler yapacağız ki, sınıflar aralarında mücadele etmeksizin yaşayabilecekler" demeci üzerine sınıf mücadelesi gerçeğine vurgu yapıyor.
23 Temmuz 1945	Şehircilik Akademisi	Belediyelerin görevleri ve Türkiye'de şehirlerin bu günkü yönetiminden yola çıkarak bir şehircilik akademisi ihtiyacı...
22 Temmuz 1945	İmtihan Sistemi	Sınav sistemi eleştirisi; mevcut sistem nedeniyle öğrenci-öğretmen ilişkilerinin bozulması, özel dersler ve dershanelerin yaygınlaşması hakkında.
21 Temmuz 1945	İzmir Yolunda	İzmir vapuru ile Galata rıhtımından ayrılırken İstanbul üzerine düşünceler; İstanbul'un dış görünüşünün arkasındaki yoksulluk, realite...
18 Temmuz 1945	İşsizlere İş!	İstatistik Umum Müdürlüğü'ne ülkedeki işçilerin durumuyla ilgili bilgi verme çağrısı yaparak giderek artan işsizliğin nedenlerini irdeliyor. Başlıca sebep mesai

¹¹³ Esat Adil bu yazının başında "Bu sütunun muharriri, politika ve diplomasi adlarını taşıyan dış meseleler üzerinde durmaya, düşünmeye, fikir ve duygularını açıklamaya hususi durumu bakımından mezun ve yetkili değildir." diyor.

¹¹⁴ Esat Adil hiçbir yazısında doğrudan Atatürk ve İnönü'yü hedef almıyor. Aksine, tek parti uygulamalarını eleştirdiğinde bile iki lideri isim vererek ayrı tutmaya çalışıyor.

		saatlerinin uzunluğudur.
17 Temmuz 1945	Tatlısert Bir Tokat	İne isim vermeden bir basın polemiği: “eli kalem tutanların çoğu fikir yerine küfür savururlar...”
16 Temmuz 1945	Teşhir Cezası	Tutukluların elleri kelepçeli olarak jandarmalar nezaretinde caddelerde dolaştırılmalarını kanunsuz bir hareket olarak yorumluyor. Ortaçağ’da kalmış olan teşhir cezasına benzetiyor.
15 Temmuz 1945	Orman Yangınları	Ormanların devletleştirilmesinden sonra artan orman yangınlarına dikkat çekiyor.
14 Temmuz 1945	Islık ve Alkış Dünyası	“Fikirler arasındaki tezatlar, menfaatler arasındaki tezatların mahsulüdür.”
13 Temmuz 1945	Evlenmelerde Akıl ve Sinir Muayenesi	Aile saadeti hakkında; bazı sinir hastalıkları ancak uzmanlar tarafından sezilebilir, o yüzden evlenecek çiftler akıl ve sinir uzmanlarının muayenesinden geçirilmeli.
12 Temmuz 1945	Teminatlı Hayat	Hiçbir güvencesi bulunmayan yoksulların hayatının zorluğu; çocukların, sakatların, yaşlıların, hastaların hayatlarının ve ihtiyaçlarının devlet güvencesine alınması gereği...
11 Temmuz 1945	Hissi, Ahlaki Vesaire..	İsim vermeden yeni kurulacak bir siyasi parti ile alay ediyor. (Büyük bir olasılıkla Nuri Demirağ’ın kurmak üzere olduğu “Milli Kalkınma Partisi.”)
10 Temmuz 1945	Dosta, Düşmana Dair!	Dostluk ve arkadaşlık hakkında sitemkar bir yazı. İsim yok.
9 Temmuz 1945	Devletleşen Orman	Türkiye’de ormanların ve orman köylülerinin durumundan yola çıkarak ormanların devletleştirilmesi gereği...
8 Temmuz 1945	Ey Don Kışot’um!	İsmi verilmeyen ama eski bir İttihatçı olduğu anlaşılan bir yazarla alaylı bir polemik.
7 Temmuz 1945	Türk Diline Saygı	Taksim belediye gazinosunda yabancı sanatçıların müzik, rövü, atraksiyon, vs. tanıtımlarının Türkçe yapılmaması üzerine...
6 Temmuz 1945	Kaçakçılıkta Tekamül	Suriye sınırında on kilometrelik bir yer altı borusu döşenmek suretiyle yapılan zeytinyağı kaçakçılığı hakkında.
5 Temmuz 1945	Serseri Çocuklar	“Okumayan ve devamlı çalışmayan çocuk serseri çocuk sayılır” diyerek bu çocukların okutulması veya çalıştırılması için devletin alması gereken önlemleri anlatıyor.
4 Temmuz 1945	Şehircilikte Ahlak	Gaziantep genelevinin şehrin ortasında olmasından yola çıkarak şehircilik ve ahlak konusu. ¹¹⁵
3 Temmuz 1945	Laubalilikler	Uygulanmayan çeşitli belediye kararları hakkında: Lokantalarda yüzde on

¹¹⁵ Esat Adil bu yazıda genelevlerin gerekliliğini şu satırlarla savunuyor: “Pek iyi bilmekteyiz ki, umumi evlerin o zavallı kurbanları, cemiyetteki aile şerefine ve saadetine koruyucudurlar. Cinsi saldırganlığı bir siperisaika gibi üstüne çekerek aile yuvalarını koruyan umumi evler...”

		yapabilmek için de mutlaka bir şemaya, bir plana lüzum vardır.” Bu metodu “Başımızı bizden daha ileri milletlere çevirip onların sosyal gelişme tekniğine hayat veren metodu olduğu gibi almak ve onlar gibi kullanmak.” suretiyle bulabiliriz diyor.
18 Haziran 1945	Demokrat Bir memlekette Bakandan Korkulur mu?	Kendisine gelen bir okur mektubu üzerine Hasan Ali Yücel’e yazılmış bir “Açık Mektup”. H. Ali Yücel, “Mantık” kitabını yazıp tamamlamadığı için öğrencilerle lise bitirme sınavlarında Felsefe dersinden başarısız olmuştum. ¹¹⁸
17 Haziran 1945	Toprak Davamız: Türkiye’de Büyük Toprak Reformu ¹¹⁹	Toprak reformunu destekleyerek ama sıranın zeytinlikler, fidanlık, çayır ve meralara da geleceğini ifade ediyor.
17 Haziran 1945	Mücadele Hürriyetin Cevheridir	Atatürk ve İnönü ile kıvanç duyanlar hür seçimlerden ve seçim mücadelelerinden korkmamalıdır. ¹²⁰
16 Haziran 1945	5 Temmuz 1884	Almanya’da, iş kazalarında tazminat alabilmek için patronun sorumluluğunun ispatını ortadan kaldıran kanun vesilesiyle, benzer bir kanunun Türkiye için de gerektiği.
15 Haziran 1945	Yaya Kalmış Tataragaları	Başta hürriyet mücadelesine karşı çıkanların da şimdi bu mücadeleyi destekleyen bir tavır takınması üzerine...
14 Haziran 1945	Çetin Yolun Yolcuları	Milletvekili adaylıkları ile ilgili birkaç fıkra.
13 Haziran 1945	Namzetliğimi Koymak İsteseydim	Seçim sisteminin eleştirisi, “tek dereceli, mücadeleli, serbest ve toptan bir seçim” talebi.
12 Haziran 1945	Başları Dumanlı Dağlar	Dağ başlarına bir çöküp bir dağılan kara bulutlar misali dertlerimiz de zaman zaman çözülür gibi olur fakat tam o sırada karanlık yine basar...
11 Haziran 1945	Zeytinyağı Masalı	Ayvalık bölgesinde zeytin üreticilerinin sorunları hakkında.
10 Haziran 1945	Suçluyu Islah Sistemimiz!	Cezaevlerinin modernleştirilmesi, suçluların ıslahı ve tahliyeden sonra korunması hakkında. Hükümetin bu konudaki çabalarını ve mevcut Adalet Bakanı’nı takdir ediyor.
9 Haziran 1945	Günde 17 Saat İş!	Deniz yollarında çalışan bir memurun çalışma saatlerinden yola çıkarak 8 saatlik iş günü talebi.
8 Haziran 1945	Siyasi Partiler Meselesi ¹²¹	Demokrasilerde siyasi partilerin yeri hakkında: “Tek partili demokrasi olmaz... Fakat mevcut anayasa ve Cemiyetler

¹¹⁸ 22 Haziran tarihli TAN’da Hasan Ali Yücel’in bu yazıya cevabı yayımlanmıştır.

¹¹⁹ Aynı bir makale olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu imzasıyla yayımlanmıştır.

¹²⁰ Boşalan 6 milletvekilliği için seçimler yapılmaktaydı. CHP aday göstermeyerek bağımsız adaylara alan açmıştı. E. Adil yazısında “şuurlu ve atılgan bir genç” olan Faris Erkman’ın adaylığını destekliyor.

¹²¹ Aynı bir makale olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu imzasıyla yayımlanmıştır.

		Kanunu'na göre yeni bir parti kurmak hemen hemen imkansızdır...”
8 Haziran 1945	Sayın Aka Gündüz’e!	Aka Gündüz’ün bir yazısından yola çıkarak yeni partiler kurulmasının önündeki engeller hakkında.
7 Haziran 1945	Halk Dili	Bir işçi okurdan gelen mektup üzerine dil tartışması: “Halk kökünü bırakıp ırk köküne gitmekle dil işinde bir nevi faşistlik yapmış oluruz.” ¹²²
6 Haziran 1945	Cemiyet Kurma Hürriyeti ¹²³	Mevcut kanunlardaki örgütlenme hakkını sınırlandıran hükümler hakkında. Demokrasimiz gelişme yolundayken Avrupa’da siyasi düzeni sarsan krizler başladı. O kriz şimdi atlatıldığına göre demokrasi prensipleriyle uzlaşmayan mevzuatı gözden geçirme vakti gelmiştir.
6 Haziran 1945	70 Yıl Önce..	70 yıl önce yayımlanmış Fransızca bir kitaptan yola çıkarak basın özgürlüğü üzerine düşünceler.
5 Haziran 1945	İş Bakanlığına Niçin İhtiyaç Vardır?	Mevcut iş kanununun eksikleri ve kurulacağı söylenen İş Bakanlığı hakkında. İş Bakanlığı’nı destekliyor.
4 Haziran 1945	17’nci madde!	Toprak reformu kanununun en çok tartışılan 17. Maddesi hakkında açıklama. ¹²⁴
3 Haziran 1945	“Güleriz Ağlanacak Halimize!”	Hürriyetler ve demokrasi karşıtı gazetelerle polemik: “Türk milletinin muhtaç olduğu medeni hakları, layık olduğu siyasi salâhiyetleri bir takım şüpheli, tehlikeli temayüller şeklinde göstermek isteyenler...”
2 Haziran 1945	İki İstanbul	Bazı şairlerin şiirindeki İstanbul ile gerçek İstanbul arasındaki büyük fark: “İstanbul hala Tevfik Fikret’in Sis manzumesiyle tasvir ettiği gibi durmaktadır.”
1 Haziran 1945	Devlet Adamlığı	Halkın sıkıntıları karşısında devlet adamlarının taşıma gereken sorumluluk hakkında.
31 Mayıs 1945	Suçlu ve Sabıka	Cezaevlerinin durumu ve tahliye edilen suçluların topluma uyum sorunu hakkında.
30 Mayıs 1945	İşçi Hukuku	Ücretler, çalışma saatlerinin uzunluğu ve çocuk işçiliği hakkında: “Türk işçisinin bugünkü içtimai durumu yürekler acısıdır.”
29 Mayıs 1945	Biz Hürriyet Sarhoşları	İsmi verilmeyen bir başyazarla “hürriyetler” üzerine polemik: “Ne yapalım, biz onun müptelasıyız.”
28 Mayıs 1945	Müstehcenlik Nedir?	Toplumların değişimiyle birlikte müstehcenlik anlayışının da değiştiği ve

¹²² “...işçiyi ve köylüyü çok yakından tanır, hallerini bilirim. Onlar da beni asıl ismimle öyle sanırım ki çok iyi tanırılar.”

¹²³ Ayrı bir makale olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu imzasıyla yayımlanmıştır.

¹²⁴ Esat Adil, toprak kanunu tartışmalarında “tesadüfî mülkiyet” diye bir kavram kullanıyor.

		basın davalarında jüri usulü talebi.
27 Mayıs 1945	Sağlık teşkilatı	Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile ölüm oranları, hasta başına sağlık personeli ve yatak bakımından karşılaştırması.
26 Mayıs 1945	Hürriyet ve Disiplin	Hürriyet "disiplin"le sınırlandırılmaz: "Bırakın biraz da katıksız hürriyetle yetişmiş nesilleri tecrübe edelim."
25 Mayıs 1945	Vur, Fakat Dinle!	"Şimdi bu millet yeryüzündeki mevkiini, diğer ileri milletlerin ulaşmış oldukları mevki istiyor. Cumhuriyetin de vazifesi bu isteği yerine getirmekten ibarettir."
24 Mayıs 1945	Bütçe, Düzen, Plan..	Mecliste başlayan bütçe müzakereleri dolayısıyla 20 yıllık bütçe rakamlarından çıkarılan sonuçlar.
21 Mayıs 1945	Anayasa ve Kanunlarımız	Kanunların anayasaya uygunluğu sorunu; Mecliste Demokrasiye, vatandaşın hürriyet ve dokunulmazlığına uygun olmayan mevzuatın bir uzmanlar kurulunca tasfiye edilmesi gereği.
20 Mayıs 1945	İlim ve Terbiye Kadrolarımız	Değişime ve gelişime direnen aydınlar üzerine: "İlim, terbiye ve tefekkür kadrolarımızın bu bakımdan derhal tasfiye edilmesi, işleri yeni, sağlam, şuurulu bir kadro eline verilmesiyledir ki..."
19 Mayıs 1945	19 Mayıs	19 Mayıs Gençlik Bayramı vesilesiyle gençlik ve gelecek üzerine: "Alman ve İtalyan gençliği faşist terbiyeciler elinde canice yetiştirilmişti."
18 Mayıs 1945	Aşka Dair..	Goethe, Fuzuli ve Naili'den yola çıkarak aşka ve sevmeye davet.
17 Mayıs 1945	Ya Biz, Neyin Nesiyiz?	Toprak reformuna "mülkiyet hakkı" gerekçesiyle karşı çıkanlarla polemik.
16 Mayıs 1945	Rakamlar ve hakikatler	Türkiye'de toprak mülkiyetine dair rakamlar ve kişi başına düşen meyve ve et miktarlarını veriyor.
15 Mayıs 1945	Toprak Reformuna Doğru - 2 ¹²⁵	Toprak reformu hakkında kendi görüşlerini açıklıyor:
14 Mayıs 1945	Toprak Reformuna Doğru ¹²⁶	Mecliste görüşülmekte olan toprak reformu tasarısını açıklayarak hükümetin tasarısı ile komisyonda yapılan değişiklikleri karşılaştırıyor.
14 Mayıs 1945	Emeğin ve Toprağın Hürriyeti	Hazırlanmakta olan toprak reformu tasarısı hakkında. Toprak köleliği ortadan kaldırılmadıkça toplumsal adalet sağlanamaz.
13 Mayıs 1945	Doktor, Sen de Marş!	Tıbbi istismar ve ilaç yolsuzlukları hakkında: "Memleketimizde insan sağlığı bir pazar emtiası, bir alış veriş mevzuu oldu."
12 Mayıs 1945	Yobazlık	"Her türlü yobazlığın tasfiyesi, cumhuriyetin kuruluşundan beri yaptığımız sosyal mücadelelerin en

¹²⁵ Ayrı bir makale olarak, Esat Adil imzasıyla yayımlanmıştır.

¹²⁶ Ayrı bir makale olarak, Esat Adil imzasıyla yayımlanmıştır.

		önemlidir Fakat bu mücadelede... gayeye varılmış değildir.”.
11 Mayıs 1945	Bu Ne Biçim Medeniyet?	Üç yıl Brüksel’de Kongo’daki aslanların hayatı hakkında seyrettiği bir belgeselde, belgesel ekibinin bir yerliyi bile bile aslanlara parçalatmasından yola çıkarak Nazi vahşetini rakamlara döküyor.
10 Mayıs 1945	Tenkide Alışalım	Toplumda refah ve kültür bakımından çok büyük farklar vardır. Basın hükümeti eleştirmekten kaçınmamalıdır.
9 Mayıs 1945	Hürriyet Kahramanlarına Selam!	Savaşta faşizme karşı mücadele edenleri selamlıyor. ”Hakiki hürriyet ve demokrasi ile kucaklaşan milletler, ülkeler ve bütün dünya size minnettardır.
8 Mayıs 1945	Yarası Olan Gocunsun! ¹²⁷	Savaş yıllarında Almanya’yı destekleyenlerle alay ediyor.
7 Mayıs 1945	Kalem Dost Elinde Değil!	Kadının orospulaşması ve hadiselerin orospulaşması hakkında: “Hadiseler hiçbir zaruret olmadan da bu çukura düşebilirler. Çünkü hadiseleri orospulaştıran politika hazretleridir.”
6 Mayıs 1945	Cinayet Modası	Baharla birlikte cinayetlerin artışı hakkında. “Bana göre suç, fertle cemiyet arasında doğan bir anlaşmazlıktan ibarettir.”
4 Mayıs 1945	Müstebitlere Ölüm	“İstihsal istihlaki aşmaya başlayınca... cemiyetli cemiyet meydana geldi. O günden beri yeryüzünde müstebid eksik olmadı.”
3 Mayıs 1945	Tarihin Azgın Devirleri	Diplomatlar Alman militarizminin yeni bir azgınlığını önleyecek çarelere başvurmalıdır. Bu ise bugünkü harp ve istismar nizamının tepelenmesiyle mümkündür.
2 Mayıs 1945	Edebiyat Beyanındadır! ¹²⁸	Türk edebiyat tarihi hakkında: “Baki Divanını heceleyenlerin lanse ettikleri şairler elbette bir gün sapıtlar ve “rakı şişesinde balık olmak” isterler. Değil manasız, hatta ideolojisiz bir edebiyat olamaz.
1 Mayıs 1945	1 Mayıs	1 Mayıs’ın anlamı ve bayram ilan edilmesi hakkında: “Faşizmin çöküşü... 1 Mayısı bütün dünya halkları için çifte bir bayram haline getirmiştir.”
30 Nisan 1945	Gün Doğarken	Yirminci asrın sahte Sezarları ölüm yatağındadır. Bu beynelmilel tecavüz ve şekavettin hesabı acımaksızın görülmelidir.
29 Nisan 1945	İçtimai Bir Facia	Köy ve kasabalarda medeni nikah dışındaki evlilikler ve bu evliliklerden doğan çocuklar hakkında.
28 Nisan 1945	Yeni Bir Asilzade	Bir bankanın yayımlamaya başladığı bir çocuk dergisinin fiyatının çok yüksek

¹²⁷ TAN gazetesinin bugünkü sürmanşeti: “Avrupa’da Savaş Bitti”

¹²⁸ TAN gazetesinin bugünkü sürmanşeti: “Hitler Dün Berlin’de Öldü”

		oluşuyla ilgili eleştiri.
27 Nisan 1945	Önce Eşek, Sonra Semer	Sinemalara gündüz 6, geceleri 12 yaşından küçük çocukların alınmaması üzerine çocuk sağlığı ve pedagoji tartışması.
26 Nisan 1945	Çocuk Babalarile Hasbıhal	23 Nisan haftası dolayısıyla ülkenin ilköğretim sorunları.
25 Nisan 1945	Köprü	Meclis görüşmelerinin yayımlanmasının serbest bırakılması üzerine: Meclisin söz hürriyeti ile matbuatın yayım hürriyeti arasındaki irtibat köprüsü matbuattır.
23 Nisan 1945	Vagner'in Mektubu	Bugünkü iktisadi sistem sanat eserlerini bir pazar emtiası haline getirmiştir. Bu şartlarda sanatçı eserini alıcının ileri süreceği şartlara göre hazırlar. Hakiki sanatın biricik yaratıcısı hürriyettir.
10 Nisan 1945	Bir Adım İleri, Yüz Adım Geri	Devletler hukuku da medeni hukuk da toplumların ilerleyişini geriden takip ediyor.
9 Nisan 1945	Sulh, Harbin Anasıdır!	Savaşlar engellenmek isteniyorsa sebepleri ortadan kaldırılmalıdır. Bugünkü nizam sürerse her sulh dönemini yeni bir savaş izler.
8 Nisan 1945	San - Fransisko	Beş on gün sonra Amerikan edebiyatının ilham kaynağı olan San-Fransisko şehrinde insanlar dünyaya yeni bir düzen vermek üzere toplanacaklardır.
7 Nisan 1945	Yaşasın Hürriyet!	İnsanın kendini bildiği günden beri hürriyet arayışı devam ediyor. Türkiye’de de meşrutiyet, milli mücadele, cumhuriyet hep hürriyet mücadelesiydi. Belli ki hürriyet arayışı kıyamete kadar sürecektir.
6 Nisan 1945	Biz de Mükafat Vaad Ediyoruz!	Alman hükümetinin ve Nazi önde gelenlerinin nerede olduklarının bilinmemesi hakkında.
5 Nisan 1945	Korku	Her türlü kötülük korkutulmuş bireylerden ve milletlerden gelir. Korku ile hürriyet bir arada barınmaz.
4 Nisan 1945	Dördüzleri Yaşatamamışız!	Yeni doğan dördüzlerden üçünün ölümüne dair bir haberden yola çıkarak sağlık teşkilatının eleştirisi.
3 Nisan 1945	Musa'nın İntikamı	Yahudilerin başına gelenlerin kapalı ve imalarla dolu bir anlatımı.
2 Nisan 1945	Hayat Niye Bu Kadar Ucuz?	Emtia fiyatları yükselip geçim şartları zorlaştıkça “hayat korsanlığı yapmakta olan kara yüzlü çetelerin himmetiyle” insan hayatı ucuzlamaktadır.
1 Nisan 1945	Akif'in Küfesi, Fikret'in Sofrası	Mehmet Akif'in “Küfe” ve Tevfik Fikret'in “Küçük Aile” şiirlerinden yola çıkarak ülkedeki çocuk sefaletini ele alıyor.
31 Mart 1945	Hürriyetin Sefaleti	Jan Jak Ruso'nun tutuşturduğu demokrasi ateşinin üzerinden yüzlerce yıl geçti ama despotizm hala yenilemedi. Demokrasi ve hürriyet hala sefalet içinde.
31 Mart 1945	İç Politikanın Büyük Meseleleri:	Toprak Kanunu Tasarısı Hakkında

	2	
30 Mart 1945 ¹²⁹	İç Politikanın Büyük Meseleleri: 1	Toprak Kanunu Tasarısı Hakkında

3.3. YENİ DÜNYA Gazetesi ve Gazetenin Kuruluşunda Esat Adil Müstecaphoğlu'nun Rolü

YENİ DÜNYA gazetesi günlük bir gazete olarak sadece dört gün yayınlanabildi. İlk sayısı 1 Aralık 1945 Cumartesi, son sayısı ise 4 Aralık günü yayınlanmıştı. 4 Aralık sabahı *TAN* gazetesine saldırıp orayı kullanılamaz hale getiren kalabalık, Cağaloğlu'ndan Beyoğlu'na çıkarak *YENİ DÜNYA* gazetesine de saldırdı. *TAN* gazetesi gibi, *YENİ DÜNYA* gazetesi de bir daha yayınlanamadı.

YENİ DÜNYA gazetesini Sabahattin Ali, Cami Baykurt ve oğlu Vedat Baykurt'la birlikte çıkarmıştır. Başyazıları Cami Baykurt yazıyordu. Esat Adil Müstecaphoğlu da birinci sayfadan yayınlanan köşe yazıları yazıyordu.

Sabahattin Ali 1945 yılında zaten tanınmış bir aydın ve yazardı. 1927 yılında İstanbul Muallim Mektebi'ni bitirdikten sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın bursuyla Almanya'ya gitmiş, 1928-1930 yılları arasında Berlin ve Potsdam'da dil kurslarına devam etmişti. Döndükten sonra milli eğitim bünyesinde Almanca öğretmeni olarak çalıştı. 1930-1933 yılları arasında komünist etkinliklerde bulunmak ve Atatürk'e hakaret suçlamalarıyla iki kere tutuklandı. Kısa bir süre işsiz kaldıktan sonra 1934 yılında yeniden memuriyete döndü. Devlet Konservatuvarı'nda Carl Ebert'in asistanlığını yaptı. Tercüme Bürosu'nda ve Türk Dil Kurumu'nda çalıştı. *Kuyucaklı Yusuf* 1937, *İçimizdeki Şeytan* 1940, *Kürk Mantolu Madonna* 1943 yılında yayınlanmıştı. Keza, *Değirmen*, *Kağrı*, *Ses*, *Yeni Dünya* gibi öyküleri de yayınlanmış bulunuyordu.¹³⁰

¹²⁹ Ayı bir makale olarak, Esat Adil imzasıyla yayımlanmıştır.

¹³⁰ Ed. Murat Yalçın, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt 2*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 874

Dönemin önde gelen Türkçülerinden Nihal Atsız, 1944 yılında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben iki açık mektup yayınladı. Atsız bu mektuplarında Saraçoğlu'nu Türkiye'deki komünist faaliyetleri konusunda uyarıyor, kendince komünist saydığı bazı isimleri şikâyet ediyordu. 21 Mart 1944 tarihli ikinci mektubunda Sabahattin Ali'nin komünistlikten mahkûm olduğunu hatırlatarak, Maarif Vekili Hasan Âli'nin şahsi sempatisi sayesinde, batırmak istediği Türk milletinin parasıyla rahatça yaşamakta olduğunu söylüyordu.¹³¹

Bunun üzerine Sabahattin Ali, Nihal Atsız'a karşı hakaret davası açtı. Dava kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştı. Ankara'da görülen davada Nihal Atsız'ın destekçileri mahkeme salonunda istiklal marşı okuyup gösteri yapmaya başlayınca Sabahattin Ali pencereden atlayarak salondan kaçmıştı.¹³²

Cami Baykurt da tanınan bir isimdi, deneyimli bir siyasetçiydi. 1945 yılında 76 yaşındaydı. 1897 yılında Kara Harp Okulu'nu bitirerek teğmen olmuştu. İttihat ve Terakki üyesiydi. Trablusgarb'a gönderildi. İkinci meşrutiyet döneminde 1908 seçimlerinde Fizan milletvekili oldu. 1910 yılında İttihat ve Terakki'den ayrılarak Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. 1912 seçimlerinde Fizan'dan yeniden seçildi. 1919'da İzmir Müdafâ-yı Hukuk-u Osmaniye Cemiyetinin genel sekreterliğini yaptı. Mütareke döneminde Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası'nın yönetim kurulu üyesi oldu. Oradan ayrılarak Milli Ahrar Fırkası'nı kurdu. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Aydın milletvekili olarak yer almıştı. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya geçerek birinci TBMM hükümetinde Dâhiliye Vekili görevini üstlendi. Bu sıralarda bolşevikliğe yakınlık duyduğu ileri sürülmektedir.

Milli mücadele sırasında Ankara hükümetini temsilen Roma'ya gönderildi. 1921 yılının Kasım ayında temsilcilik görevine son verildi. Çağrılara rağmen Türkiye'ye dönmeyince milletvekilliği düşürüldü. İstanbul işgalden kurtarıldıktan sonra İstanbul'a döndü ama siyasetten uzak durdu. 1942 yılında oğlu Vedat

¹³¹ Fethi Tevetoğlu, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)**, 1967, Ankara, s. 614

¹³² Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 241

Baykurt’la beraber *La Turque* adlı akşam gazetesini çıkarmaya başladı. Gazetesi Almanya ve Mihver devletleri karşısı bir yayın politikası izliyordu.

1945 yılında yeniden aktif politikaya döndü. 1945 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında iki sayı çıkabilen *Dikmen* dergisinde yazıları yayımlandı. Dergi valilik tarafından kapatılınca Baykurt da *TAN*’da yazmaya başlamıştı. Partileşme süreçlerinde adı yeni kurulacak bir sol partinin genel başkanlığı için gündeme geldiyse de bu süreçte hiçbir partiye katılmadı.¹³³

YENİ DÜNYA gazetesinin yayınlanma sürecinde Sabahattin Ali Ankara’daki memuriyetine devam ettiğinden, gazetenin hazırlıklarını Cami ve Vedat Baykurt’la mektuplaşarak yürütüyorlardı. Gazetenin hazırlıklarını bu mektuplaşmalarından izlemek mümkündür.

Sabahattin Ali’nin bu günlerde Cami Baykurt’a yazdığı bir mektup gazetenin yayın politikasını açık olarak ortaya koymaktadır. S. Ali, “*Gazetenin nasıl bir mücadele organı olacağı ve hangi nihai gaye için mücadele edeceği hususlarında, kanaatimce anlaşılmıştı.*” diyerek başladığı mektubunda, gazetenin yayın politikasını on maddede yeniden açıklamıştır. Bu on madde, adeta özetlenmiş bir parti programı niteliğindedir.¹³⁴

1. Temel hak ve özgürlüklerin tam tahakkuku. Buna aykırı kanunların kaldırılması.
2. Seçimlerin tek dereceli, serbest ve gizli oy esasıyla yapılması.
3. Halk ve demokrasi düşmanı kuruluşların demokratik hak ve özgürlüklerden yararlanmasına izin verilmemesi.
4. Köylünün kendisine yetecek kadar toprağa bedelsiz sahip kılınması.
5. Büyük sanayinin, taşıma araçlarının, madenler ve akarsular gibi toprak hazinelerinin ve bankaların devletleştirilmesi ve devlet kontrolü altına alınması.
6. Kamu işlerinin müteahhitlere verilmemesi.

¹³³ Meral Demirel, “Cami Baykurt”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce “Sol”* içinde, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 184-193

¹³⁴ Aşağıda TSP’nin programı ile karşılaştırılacaktır.

7. Kapsamlı bir sosyal sigorta ile vatandaşların geleceklerinin güvence altına alınması.

8. Azınlıkların tam vatandaş olarak kendi milli kültürleri içinde devlet yönetiminde ve mecliste temsillerinin sağlanması.

9. Vatandaşların, halkçı bir kültür seferberliği ile bilinçli bir kitle haline getirilmesi.

10. Türkiye'nin güvenliği için etrafını çeviren devletlerle iyi komşuluk ilişkileri içinde olması.

S. Ali gazetesinin yayın çizgisini bu on maddede özetledikten sonra gazetesinin yönetimi konusundaki düşüncelerini de altı madde halinde açıklamıştır. Buna göre gazetesinin imtiyaz sahibi Cami Baykurt olacak, siyasi sorumluluk Cami Baykurt'la beraber S. Ali'nin üstünde olacaktır. Gazeteye sermaye koyanların gazetesinin siyasi çizgisine müdahale etmesine izin verilmeyecektir.¹³⁵ Cami Baykurt ve S. Ali'den birinin gazeteye girmesini sakıncalı buldukları yazılar, gazeteye konulmayacaktır. Ancak, S. Ali'nin gazetede bilfiil çalışması mümkün olmadığı zamanlarda, C. Baykurt'un da onayıyla yerine bırakacağı kimse, gazetesinin siyasi kontrolüne aynen onun gibi katılacaktır. Spor ve sinema yazılarında bile, gazetesinin genel siyasi çizgisinin dışına çıkılmasına müsamaha edilmeyecektir. Gazetesinin yazı kadrosu ve bunların ücretleri birlikte kararlaştırılacaktır.¹³⁶

Sabahattin Ali'nin kendisini temsilen yerine bırakacağı kişinin Esat Adil Müstecaplıoğlu olacağını gösteren güçlü işaretler vardır. S. Ali, Vedat Baykurt'a yazdığı 10 Ekim 1945 tarihli mektubunda gazete için yatırılacak teminatla ilgili görüşlerini ve gazeteye verilecek isim hakkındaki itiraz ve önerilerini belirttikten sonra gazetesinin çıkışını duyuracak olan afiş konusuna değinmektedir.¹³⁷ “*Afiş için Adiloğlu teşebbüse geçti mi?*” diye soruyor. Afişte, gazetesinin isminden ve yayın

¹³⁵ Gazetesinin imtiyaz sahipliğini Cami Baykurt değil, oğlu Vedat Baykurt üstlenmiştir.

¹³⁶ Haz. Nüket Esen-Nezihe Seyhan, **Sabahattin Ali Mahkemelerinde**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 81-83

¹³⁷ S. Ali, gazete için önerilen Ulak veya Savaş isimlerine itiraz ediyor. Dünya, Türkiye, Barış, Hürriyet, Demokrat gibi bir isim seçilmesini öneriyor. Vedat Baykurt 12 Ekim 1945 tarihli cevabi mektubunda DİKKAT ismiyle birlikte on iki isim daha öneriyor. İçlerinde Yeni Dünya ismi yoktur. Nihayet 17 Ekim 1945 tarihli mektubunda Vedat Baykurt S. Ali'ye “Teklif etmiş olduğunuz YENİ DÜNYA ismini ittifakla kabul ettik” diye yazıyor.

çizgisini gösteren kısa bir açıklamadan sonra, Cami Baykurt-Sabahattin Ali - Adiloğlu isimlerinden başka herhangi bir açıklamaya gerek olmadığını söylüyor. Kendi isminin Âli olmadığını, bu kelimeye sinirlendiğini, isminin Ali olarak yazılmasına dikkat edilmesini istiyor: “*Esat benim adımlı bilir ama, dalgındır, sakın Ali yerine Âli yazdırmasın*” diyor.

Sabahattin Ali, aynı mektupta Emin Karakuş’un *YENİ DÜNYA* için çalışmayı kabul ettiğini, ücretinin bir ay birlikte çalıştıktan sonra dostça halledileceğini, ama isminin ifşa edilmemesini rica ettiğini de yazıyor. Emin Karakuş, *TAN* gazetesinin Ankara muhabiri idi.

Sabiha Sertel’in aktardığına göre, afiş konusu sonradan büyük bir tartışmaya yol açmıştır. Afiş tasarımıındaki ülke bayraklarının sıralanmasında birinci sıraya Türk bayrağının yerine Sovyetler Birliği bayrağının konulmasını Sabahattin Ali “sabotaj” olarak nitelendirmiştir. Sabiha Sertel’in “*bunu kim yapabilir, Esat Adil iş başında değil miydi?*” diye sorması üzerine S. Ali; “*Bunu Esat Adil yapmaz... Mutlaka içimizde bir provakatör vardır*” diye cevaplamıştır.

Sabiha Sertel anılarının “*Görüşler Dergisi ve Yeni Dünya Gazetesi*” başlıklı bölümünde, *YENİ DÜNYA* gazetesini çıkaranlar olarak Cami Baykurt ve Sabahattin Ali’yle birlikte Esat Adil’i de saymaktadır: “*Aynı zamanda Cami Baykurt, Sabahaddin Ali, sosyalist partisini kuranlardan Esat Adil Müstecaplıoğlu da “Yeni Dünya” adında günlük bir gazete çıkarmaya hazırlanıyorlardı*” diye yazmıştır.¹³⁸

Bütün bu veriler, Esat Adil’in *YENİ DÜNYA* gazetesini kuranlardan biri olduğunu göstermektedir. S. Ali’nin bilfiil çalışmadığı zamanlarda, gazetenin siyasi sorumluluğunu Cami Baykurt’la beraber Esat Adil üstlenecektir.

Hem *YENİ DÜNYA* gazetesinde hem de Esat Adil’in aşağıda ele alacağımız *GÜN* dergisinde çalışmış olan Rasih Nuri İleri, her iki yayını da TKP’nin girişimleri olarak gösterme eğilimindedir. *YENİ DÜNYA* gazetesini Cami Baykurt ile Esat Adil’in bir girişimi olarak anlatıp Sabahattin Ali’nin adını hiç anmaz. Kendisine, bu

¹³⁸ S. Sertel, s. 326-329

iki yayın organında çalışmanın “parti görevi” olarak verildiğini öne sürmektedir.¹³⁹ Henüz TSP de TSEKP de kurulmamıştı. Ayrışma yaşanmamıştı. Bu bakımdan, bütün ilişkilerin iç içe olduğu bir dönemdir.

3.3.1. Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun *YENİ DÜNYA* Gazetesindeki Yazıları

Esat Adil’in *YENİ DÜNYA* gazetesinin dört gün sürebilen yayın hayatında dört köşe yazısı yayımlandı. Yazılar, gazetenin birinci sayfasında, sağ alt köşede basılmaktaydı. Köşenin adı “Apaçık, Dosdoğru...” idi. “Adiloğlu” imzasını kullanıyordu. Bu dört yazı da Esat Adil’in daha önce *TAN* gazetesinde yazdığı yazıların genel çerçevesine uyan, hatta konular bakımından da benzeyen yazılardı.

Gazetenin ilk sayısındaki ilk yazısı “*Bu da, birkaç sözdür!*” başlığını taşıyordu. Birinci sayfadan başlayan yazı dördüncü sayfada devam ediyordu. Gazetenin yayına başlaması nedeniyle, “dostlara ve düşmanlara” hitap eden, genel bir polemik havasıyla yazılmıştı. Bu gazeteyi çıkaranların halkın ıstıraplarını, yoksulluklarını paylaşmış kimseler olduğunu, bu nedenle acı-tatlı yalnız hakikatleri yazacaklarını belirtiyordu. Milletin mazisine, görenek ve geleneklerine bağlı oldukları kadar, geleceğin de refah, hürriyet ve adaletle yüklü olmasını dilediklerini, bunun için çalışacaklarını ifade ediyordu. Ama milletin sırtından geçinenlerin, halkın üstünde iktisadi bir hükümlanlık kurmak isteyenlerin, sefaletin karşısında çubuk tüttürenlerin, haksızlıklara, siyasi ve toplumsal adaletsizliklere yol açanların hoşuna gitmeyeceklerini de söylüyordu.¹⁴⁰

2 Aralık 1945 tarihli ikinci sayıdaki yazısı “*Keskinleşen teadlar*” başlıklıydı. Yazı, *TAN* gazetesindeki yazılarında da vurguladığı bir konu hakkındaydı. Türkiye’nin imtiyazsız, sınıfsız bir millet olduğunu, halkın arasında ideolojik çıkar ayrılıkları olmadığını söyleyenlere karşı çıkıyordu. Türkiye, sınıf tasfiyesini yapamamış sınıflı bir toplumdu ve milletin bütün kitlelerinin tek bir siyasi parti çatısı

¹³⁹ Rasih Nuri İleri (Der.), *Kırklı Yıllar – 4, 1947 TKP Davası*, Tüstav Yayınları, 2003 İstanbul, s. 11

¹⁴⁰ Adiloğlu, “Bu da, birkaç sözdür!” *YENİ DÜNYA*, 1 Aralık 1945.

YENİ DÜNYA gazetesinin ve Esat Adil’in buradaki yazılarının bir başka analizi için bkz. Meral Demirel, “Tek Partiden Çok Partie Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya”, *Marmara Üniversitesi İ. İ. B. Dergisi*, Yıl 2014, Cilt XXXVI, Sayı I, s. 161-186

altında toplanabileceğini sananları hadiseler tekzip etmişti. Bugün milyonlarca vatandaş yığın yığın engellere ve yasaklara rağmen örgütlenmek ihtiyacını duymakta, uzun yıllar sürmüş olan tek parti hükümrانlığını sona erdirmek istemekteydi. Yazısını şöyle bitirmiştir:

“Milletçe beraberlik demek, bütün milletin C. H. Partisinin çatısı altında zorla toplanması ve zorla bir tek idareye bağlanması demek değildir. Böyle bir iddia değersiz olduğu kadar da gülünçtür.

Bir yer altı işçisinin, topraksız bir köylünün, günlük geçimini san’at veya küçük sermayesi ile yürütenlerin, büyük sermayedarlarla, toprak bilgileri(?) C. H. Partisi çatısı altında tezatsız bir siyasi birlik vücuda getirileceğini sananlara artık kimse kulak asmamaktadır. Çünkü bu tezatlar iktisadi ve içtimai şartların zaruri neticeleridir.”¹⁴¹

Esat Adil’in *YENİ DÜNYA* gazetesindeki üçüncü yazısı “*Polis teşkilatını Demokratlaştırmalıyız*” başlığını taşıyordu. Bu da daha önce *TAN* gazetesinde ele aldığı konulardan biriydi. Yazısına, siyasi literatürümüzde “Hükümet-i Hafiye”, yani “Gizli hükümet” diye tabir edilen ve devletin kanunlarla kurulmuş mekanizmasının dışında çalışan, gizli bir otoritenin varlığına dikkat çekerek başlıyordu. Bu otorite, vatandaşın hak ve hürriyetlerini istediği zaman sınırlandırıp gasp edebilmekte, hatta cinayetler işleyip hiçbir otorite kendisinden hesap sorulamamaktadır.

Esat Adil’e göre; Abdülhamid devri tam bir “hükümet-i hafiye” devridir. İttihatçılar da aynısını yaparak kendilerine muhalif olanları ezdiler, dağıttılar. Cumhuriyet yönetimi ise millet idaresinin üstünde gizli hiçbir kuvvet bulunamaz iddiasıyla ortaya çıktığı halde, uzun yıllar hükmünü yürütmüş olan “hükümet-i hafiye” yavaş yavaş canlandı. Şartları elverişli bulunca bütün devlet kurumlarına nüfuz etti. Demokratik cumhuriyet Ceza Kanunu’nu sertleştirdi, anayasanın ileri prensiplerine kulak asmayarak, polisin görev ve yetkilerini gereğinden fazla arttırdı. Her türlü siyasi fikirleri devlet emniyetine aykırı bulduğu için sivil mahkemelerden

¹⁴¹ Adiloğlu, “Keskinleşen teadlar”, *YENİ DÜNYA*, 2 Aralık 1945

ayrı mahkemeler icat etti. “Hükümet-i hafiye” idaresini yok etmek için onun en büyük dayanağı olan polis teşkilatını hem kanunlarıyla, hem zihniyeti ile tamamıyla demokratlaştırmaktan başka çare yoktu.¹⁴²

Esat Adil’in, gazetenin basılıp tahrip edildiği 4 Aralık günü yayımlanan son yazısının başlığı “*Daha ne kadar bekliyeceğiz*” idi. Bu yazıda da *TAN* gazetesinde en çok ele aldığı konulardan birini; anayasaya ve demokrasi ilkelerine aykırı kanunların bir an önce değiştirilmesi konusunu ele alıyordu.

Yazısına, Cumhurbaşkanı’nın bir ay kadar önce milletvekillerine vermiş olduğu izahat ve direktiflerin hala bir karşılık bulmadığını belirterek başlıyordu. Esat Adil’in kastettiği “izahat ve direktif” Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 1 Kasım 1945 günü TBMM’nin açılışında yaptığı konuşmaydı. Hatırlanacağı gibi İnönü bu konuşmasında “*bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır*” demiş ve gerekiyorsa basın, cemiyetler ve ceza kanunlarında değişiklikler yapılabileceğini açıklamıştı. İnönü aynı konuşmasında 1947 yılında yapılması planlanan Milletvekili genel seçimlerinin tek dereceli olmasını dilediğini de söylemişti.

Esat Adil şimdi milletin gasp edilmiş olan haklarının iade edilmesini talep ediyordu:

“Hükümet kimin hakkını kimden esirgiyor? Üzerinde durduğumuz mesele millet haklarının tanınması, gaspedilenlerin geri verilmesi meselesidir. Türk milleti kendini temsil eden hiçbir vekiline beni köleleştir, benim insan haklarımı, hürriyetlerimi hiçe indir, mukaddes masuniyetlerimi imha et ve cumhuriyetimi cumhuriyet olmaktan çıkar, demokrasiyi boğazla! dememiştir... Şu halde hala neyi bekliyoruz? Bu gecikmenin mazeretleri nedir?”¹⁴³

¹⁴² Adiloğlu, “Polis teşkilatını Demokratlaştırmalıyız”, **YENİ DÜNYA**, 3 Aralık 1945

¹⁴³ Adiloğlu, “Daha ne kadar bekliyeceğiz”, **YENİ DÜNYA**, 4 Aralık 1945

Bu sayı YENİ DÜNYA gazetesinin son sayısı oldu. O sabah TAN gazetesini yerle bir eden kalabalık, Beyoğlu'na geçerek Kumbaracı Yokuşu, 129 adresindeki YENİ DÜNYA gazetesine de saldırdı. Gazete matbaası ve malzemeleri kullanılamaz hale geldi. Gazete, yayınına son verdi.

Abidin Nesimi'ye göre, 4 Aralık günü gerçekleşen saldırıların asıl hedefi YENİ DÜNYA gazetesi idi. Asıl Saldırı YENİ DÜNYA'ya yapılmış ama TAN'a yönelikmiş gibi gösterilmişti. Kendi deyimiyle TAN 'gümbürtüye gitmişti.'¹⁴⁴

¹⁴⁴ Atilla Akar, **Bir Kuşağın Son Temsilcileri “Eski Tüfek” Sosyalistler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 149

3.3.2. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun *YENİ DÜNYA* Gazetesindeki Yazılarının Açıklamalı Fihristi

YENİ DÜNYA		
Sahibi: Vedat Baykurt Neşriyat Müdürü: Cami Baykurt		
Tarih	Yazı Başlığı	Yazının Konusu
1 Aralık 1945	Bu da birkaç sözdür!	Bu gazeteyi çıkaranlar halkın ıstıraplarını yaşayarak paylaşmış kimselerdir. Geleceğin refah, hürriyet ve adaletle yüklü olmasını dileyen kişilerdir. Bu nedenle halkın üstünde iktisadi bir hükümlanlık kurmak isteyenlerin hoşuna gitmeyeceklerdir.
2 Aralık 1945	Keskinleşen tezatlar	Türkiye de sınıflı bir toplumdur. Dolayısıyla işçi, topraksız köylü ve küçük esnaf büyük sermayedarlarla bir arada CHP'nin çatısı altında tezatlı bir siyasi birlik oluşturamaz.
3 Aralık 1945	Polis teşkilatını demokratlaştırmalıyız	Türkiye'de "Hükümet-i hafiye (gizli hükümet) olarak adlandırılan ve kanunlarla kurulmuş olan hükümet mekanizmalarının dışında gizli bir siyasi otorite vardır. Hükümet-i hafiye" idaresini yok etmek için onun en büyük dayanağı olan polis teşkilatını hem kanunlarıyla, hem zihniyeti ile tamamiyle demokratlaştırmaktan başka çare yoktur.
4 Aralık 1945	Daha ne kadar bekleyeceğiz	Anayasaya ve demokrasi ilkelerine aykırı kanunlar bir an önce iptal edilmelidir. Milletin gasp edilmiş olan hakları iade edilmelidir.

3.4. Bir Demokrasi Cephesi Olarak *GÖRÜŞLER* Dergisi ve Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Dergideki Yazısı

GÖRÜŞLER dergisi Türkiye'nin basın tarihindeki en ilgi çekici yayınlardan biridir. TKP üyelerinin, bağımsız sol aydınların ve CHP'den ayrılan Bayar-Menderes grubunun ortak bir girişimi olarak tasarlanmıştı. Haftalık olarak yayınlanacaktı. İlk sayısı 1 Aralık 1945 günü yayınlandı.

Bu ilk sayıda, dergide yer alması planlanan yirmi bir kişilik bir isim listesi yayınlanmıştı. Bunların içinde Esat Adil Müstecaplıoğlu da vardı. Esat Adil'in ilk sayıda uzun bir makalesi de yer almıştı. Esat Adil bu yazısında, anayasaya aykırı kanunların ayrıntılı bir incelemesini yapmıştı. Dergi Sabiha Sertel'in denetiminde çıkıyordu ve TAN gazetesinin matbaasında basılıyordu. İkinci sayısının hazırlıkları tamamlanmak üzereyken matbaa saldırıya uğradı ve kapandı.

3.4.1 İkinci Dünya Savaşı Sonunda TKP ve İleri Demokratik Cephe

GÖRÜŞLER dergisi, 1945 yılının 1 Aralık günü yayınlandı. Haftalık bir dergi olarak hazırlanmıştı ama sadece birinci sayısı yayınlanabildi. *TAN* matbaasının saldırıya uğradığı gün ikinci sayısı matbaaya gitmek üzereydi. Saldırıdan sonra yayınına son verdi.

Sabiha Sertel anılarında *GÖRÜŞLER* dergisinin kuruluş sürecini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Başta Celal Bayar olmak üzere, yakında Demokrat Parti'yi kuracak olan kadrolarla görüşmeleri o yürütüyordu. Bu süreci ondan daha iyi bilecek kimse yoktur. Fakat S. Sertel anılarını yayınladığı yıllarda Türkiye Komünist Partisi (TKP) halen illegal olarak faaliyet yürüten bir parti olduğundan, Sertel anılarında partinin 1940'lı yıllardaki faaliyetlerini perdelemiştir. *GÖRÜŞLER* dergisinin bir "Demokrasi Cephesi" oluşturulması amacıyla gizli TKP tarafından da desteklendiğini biliyoruz. Önce bu konuyu açıklayarak, sonra derginin kuruluş sürecini Sabiha Sertel'in anılarından izleyelim.

TKP, İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkış sürecinde, İleri Demokratik Cephe adıyla bir program oluşturmuştu. Rasih Nuri İleri'nin anlatımına göre, TKP'nin geleneksel lideri, Komintern'in eski Yürütme Kurulu üyesi Dr. Şefik Hüsnü, savaşın sonucu belli olunca Nail Çakırhan'a bir "Demokratik Cephe" oluşturması görevi vermişti ve parti kurma ve parti basını oluşturma hazırlıklarına başlamıştı. Şefik

Hüsnü tarafından kaleme alınan İleri Demokratik Cephe programı, Faris Erkman'ın adıyla ve “*Programım*” başlığıyla yayımlanmıştı.¹⁴⁵

GÖRÜŞLER dergisi, İleri Demokratik Cephe stratejisi gereği, Bayar-Menderes ekibi ile ittifak platformu olarak tasarlanmıştı. TKP'nin 1945 yılındaki temel çizgisi bu cepheyi gerçekleştirmektir. Nail Çakırhan TKP'nin İleri Demokratik Cephe politikasının hayata geçirilmesinden sorumlu sekreteri idi.¹⁴⁶

Nail Çakırhan kendisiyle yapılan bir söyleşide, TKP'nin İleri Demokratik Cephe stratejini ve *GÖRÜŞLER* dergisi ile ilişkisini açık olarak anlatmıştır. Nail Çakırhan'ın yanı sıra Faris Erkmen, Aram Pehlivan, Hulusi Dosdoğru ve Müntekim Ölçmen, cephe çalışmasını yürütecek olan TKP kadrolarıydı. Nail Çakırhan doğrudan doğruya TKP lideri Dr. Şefik Hüsnü'ye bağlı olarak çalışıyordu.

Nail Çakırhan, 1945 yılında Faris Erkmen imzasıyla yayınlanan “*Programım*” broşürü kendisine sorulduğunda, konuyu doğrudan doğruya *GÖRÜŞLER* dergisi ile irtibatlandırarak, şöyle cevaplıyor:

“Doğrudan Doktor’a(Dr. Şefik Hüsnü Değmer. S.G.) bağlı çalışıyorum.

Açık bir parti kurulması için hazırlık olarak Demokrat Cephe’yi kurduk. Aram Pehlivan, Faris Erkmen, Hulusi Dosdoğru, Müntekim Ölçmen ve ben varım kurucu komite olarak.

Ankara’da da sonraki demokratlar Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü demokratik bir parti kurmak istiyorlar. Sertel’lere bir dergi çıkarmalarını öneriyorlar, parasını da verecekler. Zekeriya Bey ‘paraya ihtiyaç yok, matbaamız var, biz çıkartırız’ diyor.

Dergi Halk Partisi iktidarının antidemokratik uygulamalarını eleştiren, demokrasiyi savunan bir dergi olacak. Adı ‘Görüşler’, ben de sekreterim. Fakat işin organizasyonu Zekeriya-Sabiha Sertel’de, esas Sabiha Hanım’da.”¹⁴⁷

¹⁴⁵ Rasih Nuri İleri (Der.), *Kırklı Yıllar – 4, 1947 TKP Davası*, Tüstav Yayınları, 2003 İstanbul, s. 10

¹⁴⁶ Atilla Akar, *Bir Kuşağın Son Temsilcileri “Eski Tüfek” Sosyalistler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 100

¹⁴⁷ Erden Akbulut (Söyleşi), *Anılar Nail Çakırhan*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2008, s. 139

Nail Çakırhan, Esat Adil'in de adını anarak, “*Görüşler dergisi meselesinde onunla işbirliği yapıldı*” demiştir. Ayrıca derginin kapağında yer alan isimler düzenlemesini de kendisinin yaptığını ifade etmiştir.¹⁴⁸

“Esat Adil bizimle çok yakındı. Dostumuzdu. Sık sık evimize gidip gelirdi. Görüşler dergisi meselesinde onunla işbirliği yapıldı. Görüşler’de Cami Baykurt (ilk içişleri bakanlarından) bütün Demokrat Partililer, yazıları çıkmamıştı daha, Sabiha Sertel’in de yazısı çıkmamıştı daha, kapağında şöyle küçük küçük resimler vardır. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan sırayla, Zekeriya’nın ismi yoktu galiba, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Behice Boran. Bu benim tertibimdi...”

*Görüşler mecmuası haftalık çıkıyor. İkinci Görüşler mecmuası da hazırlanmıştı. Hatta ben prova baskıyı aldım getirdim....Hazırlığı için 15-20 gün çalışıldı. Ben o zaman Adnan Menderes’i tanıdım Zekeriya’ların evinde. Fuat Köprülü’yü zaten tanıyorum. Celal Bayar’ı da gördüm.”*¹⁴⁹

“Programım” broşürünün Faris Erkmen adına yayınlanmasına Nail Çakırhan’la Şefik Hüsnü karar vermişlerdi. Faris Erkmen adıyla yayınlanmasının nedeni kendisinin tanınmamış bir kimse olmasıyla açıklıyor. Program, TKP’nin o yıllardaki asgari programının legalize edilmiş şekliydi.¹⁵⁰

Faris Erkmen imzasıyla yayınlanan programı küçük bir broşür niteliğindeydi. Beş başlık altında toplanmış yirmi üç maddeden oluşuyordu. Genel olarak Esat Adil’in yazılarında dile getirdiği konuların ve demokratik-sol çevrelerin taleplerinin biraz daha ayrıntılandırılmış hali olmakla beraber, ilk defa bu açıklıkla ifade edilmiş maddeler de görülüyordu.

¹⁴⁸ Bu tür söyleşi veya anılarda, konuşan kişinin hata yapabileceğini, yanlış hatırlıyor olabileceğini, hatta kasıtlı olarak çarpıtmalar yapabileceğini unutmamak, söylenenleri sürekli olarak olgularla karşılaştırmak gerekiyor. Nail Çakırhan da bu söyleşide onlarca hata yapıyor. Örneğin, *GÖRÜŞLER* dergisinin ilk sayısında Sabiha Sertel’in, Cami Baykurt’un, Sabahattin Ali’nin yazılarının olmadığını öne sürüyor. Hatta, Esat Adil hakkında da tereddüt ediyor. Oysa, dergi neredeyse bu sayılan isimlerin yazılarından oluşuyordu. Bknz. **A.g.e.**, s. 141-142

¹⁴⁹ **A.g.e.**, s. 141

¹⁵⁰ Mihri Belli, “TKP Üzerine”, **STMA**, 6. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s. 1934

Broşür, “*Yeni bir dünya doğuyor. Hakiki bir demokrasi dünyası*” cümleleriyle başlıyor ve Türkiye’nin bu yeni dünyadaki yerini alabilmesi için atılması gereken adımları sıralıyordu. En başta, mevcut anayasanın ileri demokratik devletlere bile örnek olabilecek bir anayasa olduğu, ama anayasada ifadesini bulmuş olan temel hakların sonradan çıkartılan kanunlarla sınırlandırıldığı, bu nedenle Türkiye’de hakiki bir demokrasiden söz edilemeyeceği ifade edilmişti. Anayasanın ruhuna ve lafzına uygun olmayan kanunların derhal ilga edilmesi talep ediliyordu. Yine Esat Adil’in yukarıda andığımız yazılarında dile getirdiği mevcut meclisin feshedilerek tek dereceli, serbest ve gizli genel oy ve nisbi temsil esasına dayalı seçimlerin yapılması bu bölümde dile getirilen taleplerden biriydi.

“Tam demokrasi hürriyetleri” başlıklı bölümde örgütlenme, yazı ve söz hürriyeti, basın kanununun değiştirilmesi, çalışanların örgütlenme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması yer alıyordu.

“Köylü ve toprak meselesi” başlıklı bölümde, Esat Adil’in *TAN* gazetesinde bu konuda yazdığı yazılardaki görüşlerine benzer bir tutum alınmıştı. Tuhaf bir şekilde, azınlıklar konusuna da bu başlık altında yer verilmişti. Varlık Vergisi uygulamalarında zarar görmüş azınlıkların durumunun “*Türk ve ekalliyetler arası bir komisyonca*” gözden geçirilerek durumlarının mümkün mertebe düzeltilmesi talep ediliyordu.

“İktisadi meseleler” başlıklı bölümde, üretim, dağıtım, taşıma ve işleme kurumlarının devletleştirilmesi ile hayat pahalılığın ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler sıralanıyordu.

“Teşkilatlı serbest gençlik” başlıklı bölüm altında orta ve yükseköğretimin imtiyazlı olmaktan çıkarılarak, yoksul kesimin çocuklarına da açılması yönünde alınacak önlemler dile getirilmişti. Bu bölümün en dikkat çeken maddesi “Tam bir kadın ve erkek eşitliği” dile getirildiği on sekizinci maddeydi. Bu maddede, sadece eğitim-öğretim alanında değil toplumsal ve ekonomik bütün alanlarda tam bir kadın erkek eşitliği için alınması gereken önlemler sıralanıyordu.

“Dış politika” başlıklı son bölümde, bekleneceği üzere Türk-Sovyet dostluğunun yeniden kurulması, Balkan ülkeleri ve Arap ülkeleriyle ilişkilerin iyileştirilmesinin yanı sıra sağlam bir Türk-İngiliz-Amerikan dostluğunun da milli menfaatlere uygun olduğu ifade edilmişti.¹⁵¹

Program hem Esat Adil’in yazılarıyla, hem *YENİ DÜNYA* gazetesi için saptanan yayın politikasıyla uyum içindeydi.

3.4.2. GÖRÜŞLER Dergisinin Yayınlanma Süreci ve İçeriği

Sabiha Sertel *GÖRÜŞLER* dergisi için Celal Bayar’la ilk görüşmesini anılarının “*Bayar grubuyla beraber dergi çıkarma teşebbüsü*” başlıklı bölümünde anlatmıştır. Bu görüşme Sertellerin Moda’daki evinde gerçekleşmiştir. Sabiha Sertel’in anlatımına göre, dergi çıkarma isteği Celal Bayar’dan gelmiştir. Dergiyi Sabiha Sertel’in çıkarmasını istiyorlar. Sermayesini de verebileceklerini söylüyorlar.

Sabiha Sertel, Celal Bayar’a bu derginin hedefinin ne olacağını, yeni bir parti kurup kurmayacaklarını soruyor. Celal Bayar, hedeflerinin yarım kalan demokrasi devrimini tamamlamak olduğunu, kanunlarda anayasaya aykırı maddelerin kaldırılması, üniversiteye özerklik tanınması, özgürlükleri kısıtlayan polis kanununun değiştirilmesi, mecliste muhalif partilere eleştiri hakkının tanınması için mücadele edeceklerini söylüyor. Yeni bir partinin kurulması için çalıştıklarını ve derginin bu prensipleri savunacağını söylüyor.

Bu cevap üzerine Sabiha Sertel parti programı ile ilgili sorular soruyor. Sorduğu sorular toprak reformu ve işçi sınıfının örgütlenme özgürlüğüyle ilgilidir. Celal Bayar’ın açıklamalarından sonra Sabiha Sertel kendi düşüncelerini açıklıyor. Bu amaçlar için geniş bir cephe muhalefeti kurulmasını öneriyor. Celal Bayar ve T. Rüştü Aras da ‘Cephe’ fikrini uygun görüyorlar. Sabiha Sertel derginin bu demokratik cephenin organı olması gerektiğini, dergide Bayar grubunun, ilerici aydınların, solcuların yazması gerektiğini ifade ediyor. Para istemiyor. Celal Bayar

¹⁵¹ Programın tam metni için bkz, Rasih Nuri İleri, *Kırklı Yıllar-4*, s. 23-31

yazı yazamayacağını ancak dergiye söyleşiler verebileceğini söylüyor. Anlaşıyorlar.¹⁵²

Bundan sonra Sabiha Sertel hazırlıklara başlıyor. Dergiye, Sabiha Sertel'in TAN gazetesindeki sütununun adı olan *GÖRÜŞLER* isminin verilmesine karar veriliyor. Derginin yazar kadrosunda Celal Bayar grubu, Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt, *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergilerini çıkaran Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Boratav, Sabahaddin Ali yer alıyor. Sertel'in ifadesiyle, “*diktatörlüğe karşı, faşizme karşı, demokrasi taraflısı olan herkesten*” yazı alınacaktır.

Sertel, yazar kadrosunu genişletmek için Adnan-Halide Edip Adıvar çiftiyle de görüşüyor. Adnan Adıvar'ın isteksiz davranmasına karşın, Halide Edip Adıvar ikinci sayıya yazı vereceğini söylüyor.¹⁵³

Zekeriya Sertel da anılarında Celal Bayar-Adnan Menderes grubuyla olan ilişkilerini anlatmıştır. Zekeriya Sertel anılarının bu bölümüne “*Demokrat Partiyi Nasıl Kurduk*” başlığını koymuştur. Zekeriya Sertel'in anlatımındaki ayrıntılar biraz daha farklı. Z. Sertel'e göre, Celal Bayar-Adnan Menderes grubuyla ilişkileri 1945 yılının ortalarında, henüz Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun görüşüldüğü günlerde başlamıştır. Zekeriya Sertel de, Bayar grubuyla ilişkilerine T. Rüştü Aras'ın aracılık ettiğini açıklıyor. Celal Bayar ve Adnan Menderes'le Ankara'da buluşup yeni kurulacak partinin amacını ve programını konuşuyorlar. Sonunda şu ilkeler üzerinde anlaşıyorlar: Yeni parti burjuva demokratik hak ve özgürlüklerini savunacak; ileri devletçi olacak; Türk-Sovyet dostluğu dış politikanın temeli olacak; Türkiye bağımsız ve barışçı olacak.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan bir belge, bir polis raporu, hem Zekeriya Sertel'in verdiği tarihi doğruluyor, hem de hükümetin bu girişimi yakından izlediğini ortaya koyuyor. 4 Mayıs 1945 tarihli polis raporunda, “*Birkaç günden beri bazı gazeteler tarafından kurulacağı haber verilen Demokrat partisi hakkında şu malumatı aldık:*” denilerek partinin müteşebbis ve kurucularının son haftalar içinde TAN matbaasında sürekli toplantılara yaparak partinin program ve esaslarını

¹⁵² Sabiha Sertel, *a.g.e.*, s. 298-300

¹⁵³ *A.g.e.*, s.320

hazırladıkları aktarılıyor. Toplantılara katılan isimler olarak Dr. Tevfik Rüştü Aras, Dr. Adnan Adıvar, M. Zekeriya, Sabiha Zekeriya Sertel, Sadrettin Celal ve Esat Adil'in isimleri sayılıyor.¹⁵⁴

Partinin adının “Cumhuriyet Demokrat Partisi” olmasına karar veriyorlar. Parti programının partinin amacını açıklayan ilk maddesini kaleme alıyorlar. Sertel'in aktardığına göre ilk madde şöyledir:

“Cumhuriyet Demokrat Partisi, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve genel politikanın demokratik bir görüş ve anlayışla yürütülmesine hizmet amacıyla kurulmuştur.”

Zekeriya Sertel, bundan sonra *GÖRÜŞLER* dergisini anlattığı bölümün başlığını “Yeni parti için bir dergi” olarak koymuştur. Önce, *TAN* gazetesinin yeni partinin yayın organı olup olamayacağını konuşuyorlar. Zekeriya Sertel kabul etmiyor. Bunun üzerine T. Rüştü Aras haftalık bir dergi çıkarılmasını öneriyor. Çıkarılacak yeni dergi hakkında konuşmak üzere Ankara'da özel bir toplantı daha yapılıyor. Dergiyi, Zekeriya Sertel'in çıkarmasını istiyorlar. Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel'in zaten bir dergi çıkarma hazırlığında olduğunu söyleyerek, bu iki girişimin birleştirilmesini öneriyor. Bu önerisi kabul ediliyor. Sertel bunu, “*Fakat sonra Celal Bayar, Adnan Menderes ve Tevfik Rüştü Aras, Sabiha'nın tek cephe önerisini kabul etti*” diyerek açıklıyor.¹⁵⁵

Burada, Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in siyasal kimlikleriyle ilgili birkaç şey söylenebilir. Sabiha Sertel'in gizli TKP'ye üye olup olmadığı bir tartışma konusudur. TKP'nin 1930'lu ve 40'lı yıllardaki çalışmaları oldukça sınırlıydı. Gizlilik koşulları ilişkileri daha da karmaşık hale getiriyordu. Üye olsa da olmasa da Sabiha Sertel TKP ve Sovyetler Birliği çizgisine eşi Zekeriya Sertel'e göre daha yakın duruyordu. Basındaki ve siyasi çevrelerdeki genel kanı da bu yöneydi. Ama Zekeriya Sertel'in durumu farklıydı. Sağ eğilimli dostlarının kendisini komünist

¹⁵⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Katalog Numarası: 030 10/ 79 524 18.

¹⁵⁵ Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s. 236

saydıklarını, solcu dostlarının ise eleştirileri nedeniyle kendisini burjuva olarak gördüklerini söylüyor.¹⁵⁶

Celal Bayar grubunun dergiyi Zekeriya Sertel'in çıkarmasını istemesinin nedeni karı koca Serteller arasındaki bu siyasal tutum farkı olmalı. Nitekim dergi işiyle fiilen Sabiha Sertel ilgilenmiş olsa da, *GÖRÜŞLER*, 'Sahibi ve Neşriyat Müdürü M. Zekeriya Sertel' künyesiyle yayınlandı.

Gazeteci Ahmet Emin Yalman, *GÖRÜŞLER* dergisi ile Bayar-Menderes grubunun ilişkisini bambaşka bir şekilde anlatıyor. "*Yeni parti doğmak üzereyken koyu solcuların bir suikastine uğradı*" diyen Yalman, bu ilişkide Sertelleri dürüst davranmamakla suçluyor. Yalman'ın iddiasına göre Sabiha Sertel Bayar-Menderes grubundan, çıkaracağı dergiye yazı vereceklerinde dair söz almak istemiş, fakat onlar "*çıkmaya başlasın da görelim yollu*" bir cevap vermişlerdir. Buna rağmen, Sabiha Sertel sanki söz almış gibi fotoğraflarını ilk sayının kapağına basmıştır. Bunun üzerine kendisi Bayar, Menderes ve Köprülü'ye, dergiyle hiçbir ilgilerinin bulunmadığını derhal ilan etmeleri için ikazda bulunmuş, onlar da bunu yapmışlardır. Kendi gazetesi olan *Vatan*'da da *GÖRÜŞLER* dergisinin ilanlarını durdurmuştur.¹⁵⁷

GÖRÜŞLER dergisi 1 Aralık 1945 Cumartesi günü yayınlandığında, okurları şaşırtan yazılar muhtemelen yayımlanan yazılar değil, henüz yayımlanmamış yazılar olmuştur. İleride yazısı yayımlanacaklar arasında başta CHP'den kopmuş olan Celal Bayar-Adnan Menderes grubu olmak üzere o kadar çok isim vardı ki. Ama yayımlanan yazılarda hiçbir yenilik yoktur. Yazarlar arasında da okuru şaşırtacak, heyecanlandıracak bir imza bulunmuyordu. Yazarlar *TAN* okurlarının yakından tanıdığı yazarlar, yazı konuları da aylardan beri *TAN* gazetesinde ve diğer sol yayınlarda ele alınan konulardı.

Derginin kapağında 'Faris' imzasıyla Faris Erkmen'in bir illüstrasyonu vardı: Üzerinde *GÖRÜŞLER* yazan bir kol ağır bir perdeyi çekip açıyor, açılan perdenin ardında üzerlerinde 'Suiistimal', 'İhtikâr' ve 'Faşizm' yazan üç adam, aniden

¹⁵⁶ A.g.e., s. 234

¹⁵⁷ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2*, (Haz. Erol Şadi Erdinç) Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1997, s. 1327

yakalanmanın korkusuyla titriyorlardı. Kapağın sağ sütununda altı fotoğraf ve yirmi bir isim sıralanmıştı. Fotoğraflar Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Sabiha Sertel ve Cami Baykurt'un fotoğraflarıydı. Bu altı isim, isim listesini de en başındaydı. “*Mecmuamıza Yazı Yardımlarını Vadedenler*” başlığı altında bu altı isimden başka şu isimler alt alta sıralanmıştı: M. Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes, Niyazi Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cemgil, E. A. Müstecaplıoğlu, Muvaffak Şeref, Dr. Sabire Dosdoğru, Dr. Hulusi Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V¹⁵⁸ ve Aziz Nesin.

İlk sayfada Zekeriya Sertel ‘*Haftanın Görüşleri*’ başlığı altında bütün sayfayı dolduran dört kısa makale kaleme almıştı. Bu sayfada iki paragraflık bir *GÖRÜŞLER* açıklaması da bulunuyordu. Belli ki, Zekeriya Sertel her hafta bu formatta haftanın öne çıkan konularını ele almayı planlıyordu.

3.4.3. Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun *GÖRÜŞLER* Dergisindeki Yazısı

Dergideki en uzun yazı Esat Adil’in yazısıydı. Orta iki sayfa neredeyse tümüyle Esat Adil’in yazısına ayrılmıştı. Bunun da nedeni, Esat Adil’in zamanın en güncel konusunu, anayasa ve demokrasi ilkeleri ile bağdaşmayan kanunların değiştirilmesi konusunu ele almış olmasıydı. Bu konu, ‘Demokrasi Cephesi’nin alt yapısını oluşturan konuydu. Celal Bayar grubuyla olası işbirliğinin zeminini, demokrasiye uygun olmayan kanunların değiştirilmesi konusu oluşturuyordu. Önemliydi. Bu nedenle Esat Adil’in yazısı adeta bir hukuk raporu niteliğindeydi. Bu yazıyı, 1945 yılının Türkiye’inde demokrasiye geçiş sürecini belirleyen hukuki altyapıyı ortaya koyması bakımından irdelemek yararlı olacaktır.

“*Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız*” başlıklı bu yazısına Esat Adil, Atatürk ve arkadaşlarının Avrupa demokratik nizamına ayak uydurma konusunda her şeyi göze aldıklarını, ama Türkiye demokrasisinin gelişme devresinde Avrupa’da ortaya çıkan krizler nedeniyle bu sürecin kesintiye uğradığını öne sürerek başlıyordu. Bu süreçte birçok hak ve özgürlükler sınırlandırılmış, demokrasi kösteklenmişti. Bu

¹⁵⁸ Nail Çakırhan’ın tam adı Nail Vahdeti idi.

arada, dünyada benzeri olmayan ve vatandaşların şahsi hürriyet ve dokunulmazlıklarını sifra indiren Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun bazı maddeleri de aciliyet gerekçesiyle kabul edilmişti.

Ama artık Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası prensiplerini kabul etmişti. Bu durum, faşizmin hukuki ve siyasi bütün artıklarının hiçbir ülkede daha fazla barınmasına imkân bırakmıyordu. O halde, o buhranlı dönemde, her ne maksatla olursa olsun, anayasanın ve usul ve prensiplerine, ruhuna uymayan, demokrasi ile bağdaşmayan mevzuatın bir an önce ele alınarak değiştirilmesi gerekiyordu.

Teşkilatlanma Hürriyeti: Anayasanın 70. maddesinde “*Dernek kurma hak ve hürriyeti Türklerin tabii haklarından*”, Medeni Kanun’un 53. maddesinde “*siyasi, dini, ilmi, hayri... cemiyetler nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap ederler*” denilmiştir. Buna rağmen Cemiyetler Kanunu’nun 2, 4, 5, 7, 9, 13, 27, 28 ve 29. maddelerinde bu hak ihlal edilmiştir. Aynı zamanda bu hürriyet Ceza Kanunu ile de sınırlandırılmıştır.

Grev Hakkı: Grev hakkı İş Kanunu’nun 72, 73, 127, 128, 129, 130 ve 131. maddeleri ile ortadan kaldırılmış, yasak edilmiş ve grevcilere cezalar tayin olunmuştur.

Matbuat Hürriyeti: Herkesin düşündüğünü yaymak, yayımlamak hakkı, demokrasinin en temel haklarından biridir. Anayasanın 77. maddesi ile bu hürriyet tesis edilmiş ve sansür kaldırılmıştır. Hâlbuki Medeni Kanun’la bu hak sınırlandırılmıştır. Hükümet istediği zaman gazeteleri kapatabilir, kitapları toplatabilir. Basın ve Yayın Kanunu ile de matbuat, hükümet tarafından idare edilen, yarı resmi bir müessese haline getirilmiştir.

Fikir – Vicdan Hürriyeti: Anayasanın 75. maddesi ile fikir ve vicdan hürriyeti tesis edilmiştir. Halbuki Türk Ceza Kanunu ve Matbuat Kanunu ile fikir hürriyetinin birçok tezahürleri cezai müeyyidelerle yasak edilmiştir. Marksist felsefe hürriyeti lehine her türlü fikir ve yayın hareketi kanunla yasak edilmiştir.

Şahsi Hürriyet: Anayasanın 72. ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 104, 105, 106 ve 107. maddeleri ile şahsi hürriyet teminat altına alınmış, kimsenin tutuklama kararı olmaksızın 24 saatten fazla hürriyetine dokunulamazlığı prensibi kabul edilmiştir. Hâlbuki Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun 18nci maddesi herhangi bir vatandaşın, hâkim kararı olmaksızın 3 aya kadar polis nezaretinde tutulmasını mümkün kılmaktadır.

İkametgâh Masuniyeti: Anayasa’nın 76. ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun 91-103üncü maddeleri ile bu dokunulmazlık güvence altına alınmış, yargıç veya savcı kararı olmaksızın bu dokunulmazlığın ihlal edilemeyeceği kaideleştirilmiştir. Hâlbuki yine Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ile zabıta lüzum gördüğü takdirde evlere girebilir, müsadere yapabilir ve bir ikametgâhı geçici olarak kapatabilir.

Tasarruf Masuniyeti: Anayasanın 74. maddesi, “*Değer pahası ödenmedikçe hiç kimsenin malı alınamaz*” der. CMUK’nun 36 ve 392-396ıncı maddeleri de her ne şekilde olursa olsun müsadereyi yasaklar. Hâlbuki siyasi ve idari mercilerin emriyle bu hükümler ihlal edilmekte, kitap, gazete ve dergiler toplatılıp müsadere edilmektedir.

Ceza Kanunu: Kanunda belirtilmeyen hiçbir hareket suç sayılamaz. Halbuki ceza kanunumuzda açıkça tarif edilmemiş, üstü kapalı geçilmiş bir takım siyasi suçlar vardır. İtalyan faşizminin ceza hukukundan mülhem olarak kanunumuza geçmiş bu gibi üstü kapalı hükümlerin yetkili bir komisyon tarafından tespiti elzemdir.

Mahkeme Hürriyeti: Vatandaşın hak ve hürriyetlerinin en önemli garantisi, savunma hakkı, aleni mahkemede yargılanma hakkı, hangi kanuna göre suç işlemişse o kanunu tatbika yetkili olan mahkeme huzuruna çıkarılmasıdır. Anayasanın 53’üncü ve CMUK’nun 373-377’inci maddeleri bu ciheti teminat altına almıştır. Hâlbuki bugün sebepleri tamamen ortadan kalkmış olduğu halde kanuni mevcudiyetlerini hala koruyan sıkıyönetim ve garnizon mahkemeleri ile vatandaşın mahkeme hürriyeti

kayıt altına alınmıştır. Özellikle siyasi suçlar bu mahkemeler tarafından görülmekte, celseler gizli yapılmaktadır.

Esat Adil yazısının sonunda, Bir daha bu konuları tekrarlamaya lüzum kalmaması için Büyük Millet Meclisi’nden mevzuatı sıkı bir taramaya tabi tutmasını ve bu taramanın demokrasi prensiplerinin meşalesi altında, iyi niyetlerle yapılmasını talep ediyordu.¹⁵⁹

3.4.4. GÖRÜŞLER Dergisinin Açıklamalı Fihristi

GÖRÜŞLER ¹⁶⁰		
NO. 1 1 ARALIK 1945 CUMARTESİ SAHİBİ VE NEŞRİYAT MÜDÜRÜ: M. ZEKERİYA SERTEL		
YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	KONU
GÖRÜŞLER		Görüşler Türkiye’de çıkan ilk siyasi mecmuadır. Dünyanın gidişatını günlük havadislerle takip etmek mümkün değildir. “Mecmuamız memleketi ve dünya hareketlerini ilgilendiren hadiselerin içyüzlerini anlatmağa çalışacaktır.”
M. Zekeriya Sertel	Haftanın Görüşleri: Matbuatın İsteddiği	Matbuat Kanunu ve Basın Birliği Kanunları demokrat bir rejim için lekedir, tamamen kaldırılmalıdır.
M. Zekeriya Sertel	Haftanın Görüşleri: Kanunlarda Değişiklik	Anayasa ile teyit edilmiş demokratik hakları inkâr eden kanunlar değiştirilmelidir. Fakat bu değişiklikleri Bugünkü hükümet, Halk Partisi ve meclis yapamaz. Bir an evvel seçimlere gidilmelidir.
M. Zekeriya Sertel	Haftanın Görüşleri: Dünya Sola Gidiyor	Savaştan sonra yapılan seçimlerden sol partiler başarılı çıkmaktadır. (İngiltere, Fransa, Belçika, Macaristan, Yugoslavya ve Bulgaristan örnekleri.)
M. Zekeriya Sertel	Haftanın Görüşleri: Atom Bombasının Sırrı Yoktur	Böyle bir enerjinin varlığı kırk seneden beri bilinmekteydi. Sır sayılacak tek şey uygulamasıdır. Atom bombası insanlığın başına yeni bir dert açmıştır.
Cami Baykurt	Barış Savaşı	Birinci Dünya Savaşı’ndan başlayarak uluslararası politika analizi yapıyor. Sovyetler Birliği 21 yıl düşmanlıklarla mücadele etti. Barışın kurulamamasının nedeni karşılıklı güvensizliktir.
Dr. Tevfik Rüştü Aras	ATATÜRK’ün Son Yılbaşı Gecesi Büyük ATATÜRK	1938 yılbaşı gecesini Köşk’te Atatürk’le birlikte geçirmiş. Atatürk giysilerini kendisine ve diğer misafirlere hediye etmiş: “Birkaç sene daha yaşayabilseydi neler olacaktı...”

¹⁵⁹ Esat Adil Müstecaplıoğlu, “Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız”, **GÖRÜŞLER**, 1 Aralık 1945, Sayı: 1

¹⁶⁰ Bu çalışmayı yaptığım sırada GÖRÜŞLER dergisinin nüshası İstanbul’un belli başlı kütüphanelerinde bulunmuyordu. Dergiye PDF olarak ulaşmamı sağlayan TÜSTAV’a teşekkür ediyorum. Sonradan internet sitelerine de yüklediler.

	Zavallı ATATÜRK	
Nail V. (Çakırhan)	Mavzer Konuşuyor	Şiir (1942 yılında yazılmış)
Sabiha Sertel	Değişen Dünya	Savaştan önceki İngiliz ve Fransız politikalarını eleştiriyor: Asıl amaçları dünyanın sosyalizme gitmesine engel olmaktır. Savaştan sonra İngiltere, Fransa, Belçika ve Balkan ülkelerinde sol unsurlar başarılı olmuştur. Bu gelişmeler değişmekte olan bir dünyanın buhranlarıdır.
Esat Âdil Müstecaplıoğlu	Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız	Atatürk ve arkadaşları Avrupa demokratik düzenlerine ayak uydurmak istiyorlardı ama demokrasimizin gelişme devresinde Avrupa’da reaksiyoner krizler baş gösterdi. Ama artık BM anayasası prensiplerini biz de kabul etmiş bulunuyoruz. Anayasamızın ruhuna ve metnine uymayan mevzuatımızı gözden geçirmeliyiz. (Teşkilatlanma hürriyeti, grev hakkı, matbuat hürriyeti, fikir-vicdan hürriyeti, şahsi hürriyet, ikametgâh masuniyeti, tasarruf masuniyeti, ceza kanunu, mahkeme hürriyeti)
Sabiha Sertel	Zincirli Hürriyet	“Bugün iktisadi sistemimiz, kanunlarımız, siyasetimiz, içtimai ve kültürel mekanizmamız tamamıyla bir faşist sistemin mekanizmasıdır.”... “Her insanın, her vatandaşın hakkı olan hürriyeti istiyoruz, bu zincirli hürriyeti değil.”
Adnan Cemgil	Faşizm Misyonerleri No 1: Peyami Safa	Peyami Safa 1938-1944 yılları arasında faşizmin teorisyenliğine soyunmuş, anti-faşistlere saldırmış, Gestapoya verilen jurnallere benzeyen yazılar yazmıştır. Şimdi kendisi faşistliğini inkâr etse de yazıları ve ‘Millet ve İnsan’ kitabı kanıttır. (Kitaptan alıntılar-örnekler veriliyor)
Behice Boran	Zirai Reformda Memleketi İflas Etmış Bir Rejime Götürmek İstiyorlar	“Memleketimizin en başta gelen sosyal meselelerinden biri ziraat ve köy kalkınması davamızdır.” (Türkiye’nin mevcut “zirai ideolojisini” analiz ediyor.) ¹⁶¹
Sabahattin Ali	Katil Osman	Hikâye
Aziz Nesin	Güleriz Ağlanacak Halimize	1. Valizadem: Valinin makam otomobilinde yaşana bir kaza ile ilgili. 2. “Büyük Doğu” Zaviyesi: Necip Fazıl’la ilgili
Arka Sayfa	Karikatürler	Yedi adet karikatür tüm arka sayfayı doldurmuştur.

3.5. 4 Aralık 1945 Saldırıları ve Sonuçları

4 Aralık 1945 sabahı bayilere dağıtılan TAN gazetesi, gazetenin son sayısı oldu. Sabiha Sertel’in daha sonra “*Türkiye’de yayınlanan son yazım*” dediği yazısı da “*Gazeteden Değil Umumi Efkârdan Korkmalı*” başlığını taşıyordu.¹⁶²

O gün, Esat Adil’in de yazısı yayımlanmıştı. Yazının başlığı “Fikir hareketlerindeki Gelişme” idi. Esat Adil yazısına “Demokrasi ufkuna açılmış bir tek

¹⁶¹ Yazının sonunda “ikinci yazı gelecek sayıda” notu var.

¹⁶² Sabiha Sertel, **a.g.e.**, s. 337. Sertellerin kitaplarının yeni baskılarını yapmakta olan Can Yayınları, kitabın başında yer alan kısa biyografide, Sabiha Sertel’in Türkiye’deki son yazısının 3 Aralık tarihli “Muvafakatin Feryadı” başlıklı yazı olduğunu öne sürmüştür. Bu, yanlış bir bilgidir. Bknz, Sabiha Sertel-Zekeriya Sertel, **Davamız ve Müdafamız**, Can Yayınları, 1. Baskı, Aralık 2015.

pencereden geçen kuru hürriyet şuaları bile bütün yurdu apaydınlık etmiştir” diyerek başlıyor ve son günlerdeki fikir hareketlerinin ülkede yeni bir dönemi başlattığını söylüyordu. Halkın siyasi terbiyesini eksik sananlar, fikir olgunluğundan şüphe edenler yanılmışlardı.

Esat Adil son yazısını şöyle bitiriyordu:

“Yıllarca süren karanlık geceleri aydınlatmak, vatandaşlara hür düşünüş, hür yaşayış terbiyesi vermek ve bir fikir hareketi yaratmak ancak mürtecileri ve faşistleri rahatsız edebilir. Nitekim bu huzursuzluklarını gizliyememişler ve nihayet açıklamışlardır. Aylardan beri “Tan”a şimdi de “Yeni Dünya”ya “Görüşler” ve “Gün”e karşı takındıkları tavrın sebebi işte budur.”¹⁶³

Böylece Esat Adil, yazısının sonunda, bir kehanet gibi, o gün saldırıya uğrayacak olan yayın organlarının isimlerini saymıştı.

Sabiha Sertel de aynı gün yayınlanan “*Gazeteden Değil Umumi Efkdardan Korkmalı*” başlıklı son yazısında, sonradan 4 Aralık saldırısından sorumlu tutacağı CHP İstanbul İl Başkanı Alaeddin Tiritoğlu’nun “hükümet gazeteleri” ile yaptığı bir toplantıya değiniyordu. Sertel’e göre il başkanı toplantı yaptığı gazetecilere muhalif gazetelerle mücadele etme tavsiyesinde bulunmuştu. Sertel’e göre bu durum, iktidar partisinin muhalefetten duyduğu korkuyu ifade etmekteydi. Sertel’e göre CHP bu korku nedeniyle yayın organlarına karşı seferberlik ilan etmişti. Oysa gazeteler, sadece fikirlerin temsilcisidirler. Eğer halk bu fikirleri benimsiyor ve kendi çıkarlarını savunduğuna inanıyorsa bir gazeteyi destekler, aksi takdirde hiçbir gazetenin, hiçbir fikrin arkasından sürüklenmezdi. Bu nedenle, gazetelerden değil, kamuoyundan korkulmalıydı.

Sovyetler Birliği’nin dostluk antlaşmasını uzatmayarak Türkiye’den bazı taleplerde bulunduğu basın yansıdığı yaz aylarından itibaren TAN gazetesi ile hükümet yanlısı gazetelerin yazarları arasındaki polemikler giderek sertleşmeye

¹⁶³ Adiloğlu, “Fikir Hareketlerindeki Gelişme”, TAN, 4 Aralık 1945

başlamıştı. Sovyetler Birliği ile dostluk politikasını savunan *TAN* gazetesi zor durumda kalmıştı. Zekeriya Sertel, anılarının “*Stalin’in yanlış politikası*” başlıklı bölümünde Sovyet taleplerinin yarattığı olumsuz havayı ve ne kadar zor durumda kaldıklarını anlatmıştır. Tam de demokrasi mücadelesi verdikleri bir dönemde, Sovyetler Birliği’nin Kars, Ardahan ve Artvin’i istemesinin, boğazlarda ortak savunma sistemi talep etmesinin kendilerini zor durumda bıraktığını, faşistlerin ve gericilerin ekmeğine yağ sürdüğünü ifade eder. Bu iddiaların, ilericileri halkın gözünde suçlu duruma düşürdüğünü belirtir.¹⁶⁴

4 Aralık 1945 sabahı çoğunluğu İstanbul Üniversitesi öğrencisi olan, ellerinde bayraklar, Atatürk ve İnönü fotoğrafları, komünizmi ve Sovyetler Birliği’ni kınayan pankartlar taşıyan gençler Beyazıt Meydanı’nda toplanmaya başladılar.¹⁶⁵

Sayıları on bin kişiye ulaşan bu topluluk Çarşıkapı istikametinde yürüyüşe geçti. Önce, Çağaloğlu yokuşunun başında bulunan ve sol yayınlar satan ABC kitabevine saldırdılar. Dükkânın camlarını kırarak, kitapları yağmaladılar.

Yokuştan aşağı inerek, Ankara Caddesi’nde, Sirkeci’ye yakın bir noktada bulunan *TAN* gazetesinin önüne geldiler. Saldırı, camların taşlanmasıyla başladı. Kapıları ve kepenkleri kırarak içeri girdiler. Gazete binasının birinci katında, o zamanlar Türkiye’nin en büyük rotatiflerinin bulunduğu matbaa yer alıyordu. Balyozlarla makineleri parçaladılar. İkinci kata çıkıp dizgi makinelerini de parçaladılar. Daktiloları, büro malzemelerini parçaladılar. Ardından kâğıt deposuna saldırdılar. Kâğıt bobinlerini sokağa çıkarıp Sirkeci’ye doğru yuvarladılar, kullanılamaz hale getirdiler.

Kalabalık *TAN* gazetesini tamamen kullanılamaz hale getirdikten sonra Galata köprüsü, Bankalar Caddesi, Tepebaşı güzergâhından Tünel, İstiklal caddesine geldi. Kalabalıkla Tepebaşı’nda karşılaşmış olan Hıfzı Topuz, kalabalığın,

¹⁶⁴ Zekeriya Sertel, *a.g.e.*, s. 226

¹⁶⁵ Haz. Hakkı Devrim, *Türkiye’de Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995*, s. 27

“Kahrolsun Serteller! Kahrolsun Komünistler, Yaşasın İnönü!” sloganları attığına tanıklık etmektedir.¹⁶⁶

Kumbaracı yokuşunda bulunan *YENİ DÜNYA* ve *La Turque* gazetelerine de aynı şekilde saldırarak bunların tesislerini de kullanılamaz hale getirdikten sonra İstiklal Caddesi’nden Taksim’e doğru yürüyerek Fransız Konsolosluğu’nun karşısındaki Berrak Kitabevi’ne saldırdılar. Camlarını kırıp, kitapları yağmaladılar.

Bu olaylar olurken İstanbul’da sıkıyönetim vardı. 22 Kasım 1940’ta bazı illerde geçerli olmak üzere ilan edilen sıkıyönetim, üçer aylık dönemlerle uzatılarak 1947 yılının Kasım ayına kadar, yedi yıl yürürlükte kaldı. Bu dönemde *TAN* gazetesi toplam süresi 2 ay 13 gün olmak üzere yedi defa kapatılmıştı. Ağustos 1944’te süresiz kapatıldıysa da sonra yayınına izin verilmişti.

Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe ertesi gün bir bildiri yayınladı. Bildiri de şöyle deniyordu:

*“Dün Üniversite öğrencilerinin bir kısmı, iki basımeviyle birkaç kitabevine tecavüz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen hükümet ve inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişlerdir. Bunlar hakkında derhal takibat ve tahkikata başlanmıştır. Bu çok müessif hadiseye katiyen müsamaha edilmeyecektir.”*¹⁶⁷

Fakat bu saldırılardan dolayı herhangi bir soruşturma açılmadı. Kimse suçlanmadı ve yargılanmadı. Aksine Şubat ayında, eski yazıları gerekçe gösterilerek Serteller hakkında dava açıldı. Zekeriya-Sabiha Sertel, Cami Baykurt ve Halil Lütfü Dördüncü tutuklandılar.

Zekeriya Sertel de, Sabiha Sertel de anılarında 4 Aralık 1945 gününü öncesiyle ve sonrasıyla uzun uzun anlatmışlardır. Serteller, saldırı olduğunda binada

¹⁶⁶ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 5. Basım, 2003, İstanbul, s. 183-184

¹⁶⁷ Neşe Yeşilçayır, “Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Türk Basını”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt. XXVII, Sayı 79, 2011, Ankara, s. 131 vd.

bulunmuyorlardı. Nail Çakırhan ise binadaydı. Saldırı başladıktan sonra, çatıya çıkarak yan binaların çatılarına geçmiş, oradan kaçmıştı. Serteller, elbette saldırılardan hükümeti sorumlu tutuyorlardı. Bunları aktarmayacağız.

Olayların bir kısmına tanıklık etmiş olan Hıfzı Topuz, 2003 yılında yayımlanan araştırmasında, saldırıları CHP il başkanı Alaeddin Tiritoğlu'nun, Hüseyin Cahit Yalçın'ın ve sağ kanatta yer alan birçok gazetecinin ve politikacının kışkırttığı bir terör olayı olarak yorumlamıştır.

4 Aralık saldırılarının ele alındığı her anı ve araştırmada, Hüseyin Cahit Yalçın'ın adı mutlaka geçer. Bunun nedeni, aylardır Sertellerle yürüttüğü tartışmalar olduğu kadar, bardağı taşıran son damla olarak yorumlayabileceğimiz *Tanin* gazetesinde yayınlanan “*Kalkın Ey Ehli Vatan*” başlıklı, 3 Aralık tarihli kışkırtıcı yazısıdır.

4 Aralık saldırılarından sonra *TAN*, *YENİ DÜNYA* ve *La Turque* gazeteleri bir daha yayınlanamadı.

Esat Adil'in haftalık *GÜN* dergisi, aksayarak da olsa yayınına devam edebildi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PARTİLEŞME SÜRECİNDE KÜLTÜRDEN SİYASETE: GÜN DERGİSİ

Esat Adil *GÜN* dergisini 4 Aralık saldırılarından önce yayınlamaya başlamıştı. Künyede derginin kurucusu ve başyazarı olarak Esat Adil yer alıyordu. O gün saldırıya uğrayanlar arasından sadece *GÜN* dergisi yayınına devam edebildi. Nihai olarak kapatıldığı 1946 yılının Aralık ayına kadar otuz sayı yayınlandı.

Esat Adil edebiyata, kültür ve sanata ilgi duyan, çok yönlü bir aydındı. Sosyalizm mücadelesini sadece siyasal mücadeleden ibaret olarak görmüyor, kültürel alanda da mücadele edilmesi gerektiğine inanıyordu. İşçi sınıfının ve köylülüğün ekonomik ve siyasal hakları olduğu kadar kültürel gelişme hakları olduğunu da düşünüyordu. *GÜN* dergisini bu düşüncelerini yaşama geçirebilmek, halkçı – demokrat kültürün temellerini oluşturabilmek amacıyla yayınladı. Gerçekten sonraki yılların çok önemli kültür-sanat insanlarının çok genç yaşlarındayken ilk yazılarını bu dergide yayınlamaya başladıklarını görüyoruz.

GÜN dergisi her ne kadar bir kültür sanat dergisi olarak tasarlandıysa da, dönemin siyasal gelişmeleri doğrultusunda siyasal içeriği giderek artmaya başladı. Özellikle işçi sendikalarının kurulmaya başlandığı 1946 yılının ikinci yarısında zaman zaman bir sendika dergisine dönüştüğü de oldu. TSP kurulduktan sonra TSP ile ilgili haberler ve siyasi polemikler dergi sayfalarına yansdı. 1946 yılının sonunda TSP gibi *GÜN* dergisi de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldı.

4.1. *GÜN* Dergisi

GÜN dergisinin ilk sayısı 3 Kasım 1945, son sayısı 14 Aralık 1946 günü yayınlandı. Haftalık bir dergi olarak çıkan *GÜN* bu bir yıllık yayın süresince toplam otuz sayı yayınlandı. İlk dört sayısı yayımlandıktan sonra, *TAN* gazetesinin saldırıya

uğradığı 4 Aralık 1945 günü *GÜN*'ün bürosu ve basıldığı yer de saldırıya uğradı. *GÜN* yayınına ara vermek zorunda kaldı ama iki buçuk aylık bir aradan sonra, 16 Şubat 1946 tarihli beşinci sayıyla yayınına devam etti.

GÜN dergisi yayınlandığında Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) henüz kurulmamıştı. Partinin kurulduğu 1946 yılının Mayıs ayında dergi on beşinci sayısına ulaşmış bulunuyordu. 1946 yılının sonuna kadar bir on beş sayı daha yayınlanabildi; sonra TSP de *GÜN* de kapatıldı.

Dergi “Haftalık Kültür-Aktualite Dergisi” alt başlığı ile yayınlanmıştı. Künyede Esat Adil Müstecaplıoğlu derginin kurucusu ve başyazarı, Hasan Tanrıkut ise imtiyaz sahibi ve yayın müdürü olarak yer alıyordu. Dergi TAN matbaasında basılmıştı. Logonun sağında ve solunda Tevfik Fikret’ten bir dörtlük ile Mustafa Kemal Atatürk’ten bir vecize yer almıştı: “*Hürriyetten doğacak tehlike ve zarar, Hürriyetsizlikten gelecek tehlike ve zarardan yüz misli büyük de olsa yine birincisi tercih edilmelidir.*”

Bu, hiç kuşkusuz dönemin tek parti yönetimine verilen bir mesajdı. 1945 yılının Kasım ayında henüz çok partili siyasal hayata geçildiği söylenemezdi. Dörtlü tahrir sahipleri CHP’nden ayrılmış ama henüz yeni bir parti kurmamışlardı. *GÜN*’ün yayınlanmasından iki gün önce Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Meclisi açış konuşmasında nihayet beklenen işareti vermiş ve “*bizim tek eksikimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır*” demişti. Artık yol açılmıştı.

GÜN dergisinin ilk üç sayısı periyodik olarak 3, 10 ve 17 Kasım tarihlerinde yayınlandı. Dördüncü sayı biraz gecikmeli olarak 29 Kasım’da yayınlanmıştı. Bu günler önceki bölümlerde açıklandığı üzere *YENİ DÜNYA* gazetesi ile *GÖRÜŞLER* dergisinin de yayına hazırlandığı günlerdi. Esat Adil *GÖRÜŞLER* dergisi için de bir yazı yazmıştı ama asıl olarak *YENİ DÜNYA* gazetesinin kuruluş sürecinde fiilen çalışıyordu; kurucularından biriydi.

29 Kasım’da *GÜN*’ün dördüncü sayısı, dört gün sonra, 1 Aralık 1945 günü de *YENİ DÜNYA* ve *GÖRÜŞLER* yayınlandı. Üç gün sonra, 4 Aralık 1945 sabahı önce

TAN gazetesi ve matbaası saldırıya uğradı, ardından *YENİ DÜNYA* gazetesi. İkisi de yayınlarına son vermek zorunda kaldılar.¹

4 Aralık'ta saldırıya uğrayan yayınlar içinde bir tek *GÜN* dergisi yayınlanmaya devam edebildi. *GÜN*'ün beşinci sayısı iki buçuk aylık bir aradan sonra, 16 Şubat 1946 günü yayınlandı. İlginç bir şekilde bu sayıda ne 4 Aralık saldırılarından söz ediliyor, ne de yayına neden iki buçuk aylık bir ara verildiği açıklanıyordu. Sanki hiçbir şey olmamış gibiydi. Esat Adil ancak Haziran 1946 tarihli on dokuzuncu sayıda 4 Aralık saldırıları ile ilgili bir yazı yazdı. Üniversite gençliğini tenzih ederek saldırılardan kışkırtılmış “serseri güruhunu” sorumlu tutuyordu.²

23 Şubat 1946 tarihli altıncı sayıda *Tasvir-i Efkar* gazetesiyle girilen bir polemikte Esat Adil; “*Gün*’ün yeniden doğuşu *Tasvir-i Efkar* gazetesinin gözlerini kamaştırmış olacak ki...” diye başlayan bir açıklama yazmıştı. Aynı sayıda Hasan Tanrikut da; “*Yeniden çıkışımızı malum bir gazete itiyat eseri olarak tebrikle değil küfürle karşıladı...*” diyerek tartışmaya dâhil olmuştu. Görülüyordu ki *GÜN*'ün kadroları, beşinci sayıdan yayına devam etmelerini bir “yeniden doğuş” ve “yeniden çıkış” olarak değerlendiriyorlardı.

GÜN'ün yayınlanamadığı günlerde, Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP) kurulmuş ve artık çok partili hayata geçilmişti. Nisan ayında İstanbul, Niğde, Kütahya ve Seyhan'da milletvekili ara seçimi yapıldı. Bu seçim iki dereceli olarak yapılan son milletvekili seçimi oldu. Mayıs ayında belediye seçimleri yapıldı. Nihayet Temmuz ayında DP'nin katıldığı ilk genel seçim olan Milletvekili erken genel seçimi yapıldı.

17 Aralık 1945 günü Başbakanlık'tan TBMM Başkanlığı'na sunulan Cemiyetler Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair yasa tasarısı 5

¹ *GÜN*'ün dördüncü sayısında idare yeri olarak “Beyoğlu Kumbaracı Yokuşu” gösterilmişti. Bu, Yeni Dünya gazetesinin adresiydi ve *GÜN* de orada hazırlanıyordu.

² Esat Adil, “Tahrikçilik Modası”, *GÜN*, 15 Haziran 1946, Sayı: 19

Haziran 1946 günü TBMM’nde kabul edilmişti. Böylece sınıf esasına dayanan partiler kurmanın önündeki engel de ortadan kalkmış oldu.³

1946 yılı başından sonuna kadar heyecan verici siyasal gelişmelerle doluydu.

Cumhuriyet tarihinin ilk yasal sosyalist partisi Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) 1946 yılının Mayıs ayında kuruldu. Genel Başkanı Esat Adil Müstecaplıoğlu idi. Hemen arkasından gizli Türkiye Komünist Partisi’nin efsanevi lideri Dr. Şefik Hüsnü Deymer’in başkanlığında Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) kuruldu. TSEKP kurulur kurulmaz bu iki parti birbirleriyle rekabet eder bir duruma düştüler. Özellikle işçi örgütlenmeleri ve sendikal anlayış konularında birbirlerine sert suçlamalar yöneltmeye başladılar. TSEKP çevresinin sözcülüğünü *Yığın* ve *Sendika* dergileri yapıyordu.

Esat Adil cephesinde 1946 yılının bütün bu yükünü, deyim yerindeyse, *GÜN* dergisi yüklenmek zorunda kaldı. GERÇEK gazetesi Temmuz 1946 seçimleri sırasında sadece on dokuz gün yayınlanabildi ve sıkıyönetim tarafından kapatıldı.

GÜN aslında bir kültür dergisi olarak yayınlanmıştı. Esat Adil *GÜN* dergisinde gündelik siyasal tartışmalardan uzak durarak halkçı/sosyalist bir kültür politikasının temellerini oluşturmak amacındaydı. Esat Adil’in derginin ilk sayısındaki ilk yazısı ‘*Kültür Hürriyeti*’ başlığını taşıyordu. Esat Adil bu yazısında *GÜN* dergisinin kültür mücadelesi anlayışını da ortaya koyuyordu. Kültürel gelişmenin bütün toplumun hakkı olduğunu, bu gelişmenin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini savunuyordu. Kültürel araçların belli bir azınlığın tekelinde bulunması durumunda ülkede kültür özgürlüğünden söz edilemeyeceğini belirtiyor, ancak kültür özgürlüğü sayesinde vicden, fikir ve örgütlenme özgürlüğünün canlanabileceğini vurguluyordu.⁴

³ Cemil Koçak, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İktidar ve Demokratlar, Cilt 2, İletişim Yayınları, 2012, s. 421-427

⁴ Esat Adil Müstecaplıoğlu, “Kültür Hürriyeti”, *GÜN*, 3 Kasım 1945, Sayı: 1

Hasan Tanrıkut da ilk sayıdaki yazısında cumhuriyetin yirmi iki yıllık gelişimini özetledikten sonra sözü kültür hayatına getiriyor, Köy Enstitüleri sayesinde kültürün geniş köylü kitleleri katına indirildiğini, bununla ilk büyük halkçı hareketin başladığını söylüyordu.⁵

İlk sayıda Esat Adil ve Hasan Tanrıkut'un yanı sıra Cami Baykurt, Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'nin de yazıları bulunuyordu. Sabahattin Ali'nin 'Cigara' isimli hikâyesi yayınlanmıştı.

GÜN dergisi Müstecaplıoğlu ve Tanrıkut'un yazılarında ifade edilen bu kültür mücadelesi çizgisi derinleştirerek sürdürdü. Gündelik siyasi konulardan ve tartışmalardan uzak durdu. Ancak yanlış anlaşılmalı; GÜN dergisi sadece günlük siyasi tartışmalardan uzak duruyordu. Yoksa hem Esat Adil hem Hasan Tanrıkut ve diğer yazarlar çok sayıda siyasi içerikli yazı kaleme almışlar ve yayınlamışlardır. Özellikle tarihi maddecilik, Marksizm, demokrasi ve sınıflar, siyasal partilerin işlevleri, Türkiye'nin sosyolojik analizi, Fransız ihtilali, Sovyetler Birliği vb. çok sayıda siyasi içerikli yazı dergide yer almıştır. Bu anlamda GÜN dergisini 'kültür dergisi' kalıbı içine hapsetmek yanlış olur.

Esat Adil GÜN dergisinde işçi sınıfının ve köylülüğün sorunlarını ele aldığı çok sayıda yazı yazdı. Bu yazıları aşağıda analiz edeceğiz. Sadece ilk sayıya bakacak olursak Esat Adil'in işçi-köylü sorunlarını ele aldığı dört yazısının yayınlandığını görüyoruz. E. A. imzasıyla yayınlanan "*Şehirden Sesler: İşçinin Korunması*" başlıklı yazısında 1840 yılından başlayarak Avrupa'da işçilerin korunma sürecini ele alıyordu. Yine ilk sayıda bu defa ADİLOĞLU imzasıyla "toprak ırgatları" dediği köylülerin ve "tezgâh köleleri" olarak nitelendirdiği işçilerin sorunlarının basın tarafından hiç görülmeişini eleştiren bir yazısı daha yayınlanmıştı. Aynı sayıda yine E. A. imzasıyla "*Köyden Sesler: Türk Köylüsünün Milli Kültür Kadrosunda Yeri Var mıdır?*" başlıklı yazısında yoksul şehirli halk ve köylü çocuklarının orta ve yükseköğrenim imkânından yararlanamamasının Türkiye'nin kültür kadrosunun sınırlı kalmasına yol açtığını savunuyordu. ADİL imzasıyla yayınlanan şiirin Esat Adil'e ait olup olmadığını bilemiyoruz. Öyle olduğunu kabul edersek derginin ilk

⁵ Hasan Tanrıkut, "Cumhuriyetimizin XXII. Yıldönümü", GÜN, 3 Kasım 1945, Sayı: 1

sayısında Esat Adil'in farklı imzalarla en az altı yazısının yayınlandığı saptayabiliyoruz.

8 Mayıs 1946 tarihli 15-16. sayıda Esat Adil GÜN dergisine yönelik baskıları ve engellemeleri anlatırken GÜN'ün siyasi bir yayın olmadığına bir kere daha altını çizerek dergiyi “*Türkiye'nin biricik İnkılapçı, demokrat kültür dergisi*” olarak nitelendiriyordu.⁶

GÜN dergisi kapatılmadan bir önceki 29. sayısında Hasan Tanrıkut'un askere alındığı, bu nedenle imtiyaz sahipliğinin Esat Adil Müstecaplıoğlu'na geçtiği açıklanarak; “*Gün bu sayısından itibaren siyasi olarak yayınlanacaktır*” deniliyordu.⁷

Aslına bakılırsa 1946 yılının Mayıs ayında Türkiye Sosyalist Partisi'nin (TSP) ve Haziran ayında Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin (TSEKP) kurulmasından sonra dergi çoktan siyasileşmiş bulunuyordu. Esat Adil Temmuz ayında günlük GERÇEK gazetesini de yayınlamaya başlamış fakat bir ay bile sürdürmesine izin verilmemişti. Dolayısıyla TSP ile TSEKP arasındaki tartışmalar da, TSP ile ilgili gelişmeler de, TSP'ne bağlı olarak kurulan sendikaların haberleri de, 1946 yılının ortalarından itibaren GÜN dergisinde yer almaya başlamıştı. Bu anlamda GÜN dergisi 1945 yılının Kasım ayından, tevkifatın ve tutuklamaların başladığı ve kapatıldığı 1946 yılının Aralık ayına kadar gerçekten de ağır ve zor bir misyon üstlenmişti. Bu nedenle her sayısı dolu dolu yayınlanan, dönemin en ilgi çekici yayınlarından biri oldu.

4.1.1 Bir Kültür Dergisi Olarak GÜN ve Genç Yazarları

Bu çalışmanın konusu itibarıyla biz GÜN dergisinin siyasi boyutu üzerinde daha çok duracağız. Ama bu durum GÜN'ün ne kadar önemli bir kültür-sanat dergisi olduğu gerçeğini unutturmamalı. Esat Adil GÜN dergisi ile Türkiye'de sosyalist mücadelenin kültürel temelini de sağlam olarak oluşturmak istiyordu. Bizce 1946

⁶⁶⁶ Esat Adil, “ ‘Hakimiyet Milletindir’ Bu Milli Kurtuluş Savaşçıların Türk Milletine Armağan Ettikleri Bir Sancaktır”, GÜN, 8 Mayıs 1946, Sayı: 15-16

⁷ İmzasız, “Hasan Tanrıkut”, GÜN, 30 Kasım 1946, Sayı: 29

yılındaki sosyalizm mücadelesinden geriye kalan en önemli başarılarından biri bu kültür mücadelesi olmuştur. Sonradan Türkiye'nin kültür-sanat alanında en önemli isimleri haline gelen pek çok insan, ilk yazılarını-şiiirlerini-öykülerini-çizgilerini GÜN dergisinde yayınladılar. Sabahattin Ali, Sait Faik ve Rıfat Ilgaz dışında hepsi de henüz yirmili yaşlarındaydılar ki bu üçü de henüz kırk yaşına girmemişlerdi.

Aşağıda günümüzün ortalama kültür-sanat okurunun rahatlıkla tanıyacağı bazı isimlerin GÜN dergisindeki yayınlarını kısaca açıklamaya çalışacağım.

GÜN dergisinin kültür-sanat yazarları içinde o zaman için en tanınmış olanları Sabahattin Ali ve Sait Faik idi.

Sabahattin Ali 1946 yılında 39 yaşındaydı. O tarihte de ünlü bir yazardı. GÜN'ün ilk sayısında *Cigara* isimli öyküsü yayınlanmıştı. Beşinci sayıda *Sırça Köşk*, dokuzuncu sayıda *Devlerin Ölümü*, onuncu sayıda *Bir Aşk Masalı*, on ikinci sayıda *Koyun Masalı*, on dördüncü sayıda *Böbrek*, on beşinci sayıda *Bahtiyar Köpek* ve yirminci sayıda *Millet Yutmuyor* isimli hikâyeleri yer alıyordu.⁸

Sait Faik 1906 doğumluydu. 1946 yılına gelindiğinde üç öykü kitabı, *Semaver*, *Sarnıç* ve *Şahmerdan* ile romanı *Medarı Maişet Motoru* yayınlanmış bulunuyordu.⁹ GÜN dergisinin 10 Kasım 1945 tarihli ikinci sayısında *Aşka Dair* isimli bir hikâyesi yayınlanmıştı. Sonra dokuzuncu sayıda *Sevgilime Mektuplar 1: İnsanlığın Haline Doğru* başlığıyla başka bir hikâyesi yayınlandı. Sait Faik bu hikâyede Yedikule deri fabrikalarına röportaj yapmak üzere gönderilen bir gazetecinin gözlemlerini anlatıyordu. Hikâye onuncu, on ikinci ve on yedinci sayılarda devam etti.

Rıfat Ilgaz 35 yaşındaydı. Henüz sadece *Sınıf* ve *Yarenlik* isimli şiir kitapları yayınlanmıştı. *Sınıf* kitabı nedeniyle bir süre tutuklu kaldıysa da 1946 yılında henüz öğretmenliğe devam ediyordu.¹⁰ GÜN dergisinde ilk şiiri 20 Mart 1946 tarihli

⁸ Sabahattin Ali'nin ve bu bölümde bundan sonra ele alacağımız yazarların doğum tarihleri için bkz. **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (TBEA) Cilt 1-2**, Yapı Kredi Yayınları, Üçüncü Baskı, 2010, İstanbul

⁹ **A.g.e.**, Cilt 1, s. 5

¹⁰ **A.g.e.**, Cilt 1, s. 522

dokuzuncu sayıda yayınlandı. Bu, *Ha Gayret* başlıklı şiiriydi. Bundan sonra peş peşe on şiiri daha *GÜN* dergisinde yayınlandı. Derginin 10 Nisan 1946 tarihli on ikinci sayısında *Yarenlik* kitabının ikinci baskısının yakında çıkacağını duyuran bir ilan yayınlanmıştı. İlanda, kitabın “hakkında yazılmış tenkitlerle birlikte” basıldığı duyurulmuştu. Kitaptaki bu yazılardan biri de Esat Adil’e aitti ve bu yazı *GÜN* dergisinin 24 Nisan 1946 tarihli on dördüncü sayısında da yayınlandı. Esat Adil, Rıfat Ilgaz’ın şiirini emekçi sınıfların sorunlarını ele aldığını belirterek övüyordu. Bir de Esat Adil’in çok duyarlı olduğu bir konuyu, çocuk konusunu da şiirinde ele alması bakımından da ayrıca övüyordu. Yazının yanında Rıfat Ilgaz’ın *Kahveler Gazeteler* başlıklı şiiri de yayınlanmıştı.

Aziz Nesin 1946 yılında 30 yaşındaydı ve *GÜN* dergisinin düzenli yazarlarından biriydi. 1944 yılında ordudan atılmıştı. Henüz hiçbir kitabı yayınlanmamıştı. İlk kitabının ilanı *GÜN* dergisinin 24 Nisan 1946 tarihli on dördüncü sayısında yayınlandı. İlan şöyleydi: “*Komik Hikâyeler Serisi No: 1 PARTİ KURMAK... PARTİ VURMAK... Yazan: Aziz Nesin Yakında Çıkıyor...*” Aziz Nesin’in *GÜN* dergisinde ‘Haftada Bir’, ‘Hayatın İçinden’, ‘Günün Fıkrası’, ‘Günün Şakası’, ‘Haftanın Fıkrası’ başlıkları altında çok sayıda yazısı yayınlandı. Keza Temmuz ayında yayınlanan *GERÇEK* gazetesinin yükü de Aziz Nesin’in üstündeydi. 1946 yılının sonların Sabahattin Ali ile birlikte *Markopaşa* mizah dergisini yayınlamaya başladılar.¹¹

Orhan Kemal 31 yaşındaydı. Henüz hiçbir kitabı yayınlanmamıştı. Orhan Kemal (o zaman Raşit Kemali adını kullanıyordu) cezaevinde Nâzım Hikmet’in yönlendirmesiyle şiiri bırakarak öykü ve roman yazmaya başlamıştı.¹² 1943 yılında Bursa Cezaevi’nden, Nâzım Hikmet’in yanından tahliye olmuştu. Nâzım Hikmet Kemal Tahir’e yazdığı tarihsiz bir mektupta “*Raşit gitti. Yolu açık olsun... Raşit*

¹¹ Levent Cantek, **Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İletişim yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015, s. 38 vd.

¹² **A.g.e.**, Cilt 2, s. 780-783

*giderken tasavvur edemeyeceğin bir boşluk bıraktı. Genç arkadaşlarımın arasında senden sonra en çok onu sevmiştim” diye yazmıştı.*¹³

GÜN dergisinin 29 Kasım 1945 tarihli dördüncü sayısında Orhan Kemal imzasıyla *Köpek Yavrusu* isimli hikâyesi yayınlandı. Sekizinci sayıda *Teber Çeliğin Karısı*, on yedinci sayıda *1 Lira* başlıklı hikâyeleri yer alıyordu. On dokuzuncu sayıda Orhan Raşit imzasıyla *İşsizlik* isimli şiiri çıktı. Aynı sayıda *Büyük Hikâye: Üç Arkadaş* başlığıyla bir öykü dizisine başladı. Bu öyküsü yirmi, yirmi bir ve yirmi üçüncü sayılarda devam etti. Yirminci sayıda bir de *Ekmek* isimli şiiri yayınlanmıştı.

Cemil Meriç 30 yaşındaydı. İstanbul Üniversitesi’nde okutmanlık işine yeni başlamıştı. 1942-1945 yılları arasında Balzac üzerine bir incelemesi ve Balzac’tan yaptığı birkaç çeviri yayınlanmıştı.¹⁴ GÜN’ün 17 Kasım 1945 tarihli üçüncü sayısında birinci sayfada uzun bir yazısı yayınlanmıştı. Cemil Meriç bu yazısında Max Nordau’nun *La degenerescence* isimli eserini tanıtıyor. 29 Kasım tarihli dördüncü sayıdaki yazısının başlığı *2000 Yıl Önce Atomu Terennüm Eden Şair: Titus Lucretius Carus* idi. On dördüncü sayıda Emile Verhaeren’den *Emek* isimli şiiri çevirmişti. Şiir emekçilere; işçilere, köylülere, madencilere, denizcilere, ırgatlara yazılmış bir övgü ve sevgi şiiriydi.

İlhan Berk 26 yaşındaydı. 1945 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü’nü bitirerek öğretmenliğe başlamıştı. On yedi yaşındayken Manisa Halkevi tarafından yayınlanan *Güneşi Yakanların Selamı*’ndan başka yayınlanmış kitabı yoktu.¹⁵ GÜN’ün 29 Kasım 1945 tarihli dördüncü sayısında *Şiirimizde En Büyük Tehlike* başlıklı yazısı yayınlanmıştı.¹⁶ İlhan Berk bu yazısında çeşitli saldırılara karşı ‘realist sanat’ anlayışını savunmaktaydı. On sekizinci sayıdaki Paul Eluard’ın *Hürriyet* isimli şiirini de İlhan Berk çevirmişti.

¹³ Nâzım Hikmet, **Kemal Tahir’e Mapushaneden Mektuplar**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015, s. 236

¹⁴ **Tanzimat’tan Bugüne...**, Cilt 2, s. 706

¹⁵ **A.g.e.**, Cilt 1, s. 213

¹⁶ İlhan Berk, “Şiirimizde En Büyük Tehlike”, **GÜN**, 29 Kasım 1945, Sayı: 4

Necati Cumalı 24 yaşındaydı. Henüz sadece iki şiir kitabı yayınlanmış bulunuyordu. *GÜN*'ün 14 Aralık 1946 tarihli son sayısında *Saat Beşte İstanbul* isimli bir şiiri yayınlanmıştı.¹⁷

Oktay Akbal 22 yaşındaydı. Kendini Sait Faik ve Sabahattin Ali'nin öykü anlayışına yakın görüyordu.¹⁸ 1946 yılında ilk kitabı *Önce Ekmekler Bozuldu* yayınlandı. O yıl *GÜN* dergisinde yazıları ve çevirileri de yayınlanmıştı. Önce 15 Temmuz 1946 tarihli yirmi birinci sayıda *Sanat Dünyası: Maksim Gorki* başlıklı bir yazısı yayınlandı. Bu makale, Gorki'nin yaşamından kesitlerle birlikte, edebi değerini de karşılaştırmalı olarak ele alan özgün bir makaleydi. Yirmi altıncı sayıda "Guy Mercler'den" ibaresiyle bir şiir çevirisi, yirmi yedinci sayıda A. Serebrov'dan *Gorki'ye Dair Hatıralar*, yirmi sekizinci sayıda ise biri Paul Eluard'dan diğeri Langston Hughes'ten olmak üzere iki şiir çevirisi birden yayınlanmıştı.

Kemal Sülker (Asım Sarp) 27 yaşındaydı. 1943 yılında felsefe bölümü öğrencisiyken Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından İstanbul dışına sürgüne gönderildi. Konya, Hatay ve Tokat'ta dört yıl geçirdi. *GÜN* dergisinde Asım Sarp imzasıyla yazıları yayınlanırken kendisi sürgündeydi.¹⁹ *GÜN* dergilerinde dokuz tane yazısını saptayabiliyoruz. Bunlardan dördü kitap tanıtım yazılarıydı. Diğer beş yazısı ise *Türk Şiirinde Gelişme* üst başlığıyla şiir analizine ayrılmıştı. Bu serinin üçüncü yazı, Nâzım Hikmet'in *Türk Şiirine Getirdiği Yenilikler Hakkında* başlığını taşıyordu.²⁰

İlk yazısı 10 Nisan 1946 tarihli on ikinci sayıda yayınlanan *Kitaplar Arasında: Aganta! Burina! Burinata!* başlıklı yazıydı. Halikarnas Balıkcısı'nın kitabını tanıtıyordu. Kitap tanıtım yazıları yirmi üç, yirmi dört ve yirmi beşinci sayılarda devam etti. İgnazio Silone, Ernest Hemingway ve Sabiha Sertel'in kitapları hakkında yazdığı yazılardı bunlar.

¹⁷ Necati Cumalı, "Saat Beşte İstanbul", *GÜN*, 14 Aralık 1946, Sayı: 30

¹⁸ **A.g.e.**, Cilt 1, s. 52

¹⁹ Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı 4**, Evrensel Basım Yayın, Üçüncü Basım, 1994, İstanbul, s. 246

²⁰ Asım Sarp, *GÜN*, 1 Temmuz 1946, Sayı 20

Enver Gökçe 25 yaşındaydı. Henüz DTCF’nden mezun olmamıştı. İlk şiiri 1943 yılında *Yurt ve Dünya* dergisinde yayınlanmıştı. *GÜN* dergisinin 15 Temmuz 1946 tarihli yirmi birinci sayısında *Dost* isimli şiiri yayınlanmıştı: *Düşmanlar selam ister / Gözden, gezden arpacıktan dizeleriyle biten* bu uzun şiir sonradan Enver Gökçe’nin en bilinen şiirlerinden biri oldu.²¹

Rauf Mutluay 21 yaşındaydı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nden 1946 yılında mezun oldu. *GÜN* dergisinin 15 Ağustos 1946 tarihli yirmi ikinci sayısında yayınlanan *Bir Selam* isimli öyküsü, Mutluay’ın yayınlanan ilk öyküsüydü.²² 24. sayıda Aldous Huxley’in 1945 yılında Orhan Burian tarafından çevrilmiş olan *Yeni Dünya* kitabı hakkında bir tanıtım yazısı yayınlanmıştır. Rauf Mutluay yazının sonunda kendi sosyalist dünya görüşünü de açıklamıştır: “*Kütlelerin haklarını bulması, hakikate, insanlığa ve kendimize en geniş mikyasta ileri adımlar vermeğe iktidarımız, yalnız bir tek yolla mümkündür. Bu yirminci asrın en büyük hakikatidir. Sosyalizm.*”²³

Yaşar Kemal, Kemal S. Göğceli imzasıyla *GÜN* dergisinin 22 Mayıs 1946 tarihli on sekizinci sayısında görüldüğünde, nüfus kaydına göre henüz yirmi yaşındaydı. 1946 yılında ilk defa İstanbul’a gelmişti ve Fransızlara ait havagazı şirketinde gaz kontrol memuru olarak çalışmaya başlamıştı. 1948’de köyüne geri dönerek çeltik tarlalarında su bekçiliği ve arzuhalcilik yaptı. 1950’de bir süre tutuklu kaldıktan sonra 1951’de yeniden İstanbul’a geldi ve Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başladı.

1943 yılında Adana Halkevi yayınlarından *Ağıtlar* kitabı yayınlanmıştı. 1946 yılında yayınlanmış başka bir kitabı bulunmuyordu. *GÜN* dergisinde *Yalnızlık* isimli şiiri yayınlanmıştı:

²¹ Enver Gökçe, “Dost”, *GÜN*, 15 Temmuz 1946, Sayı: 24

²² *A.g.e.*, Cilt 2, s. 723

²³ Rauf Mutluay, “Yeni Dünya”, *GÜN*, 28.9.1946, Sayı: 24

“Yalnızlık

*Kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdesin,
Su olsan kimse içmez,
Yol olsan kimse geçmez,
Senin başınadır cümle âlemin derdi;
İnsanoğluna sen yanarsın,
Elin adamı ne anlar senden.
Çıkarsın dağlar başına,
Bir ağaç bulursun gelin eylersin,
Allarsın pullarsın;
Üstünden akı(p) giden bulutlara mendil sallarsın,
Başka ne gelir elden.”²⁴*

Arif Damar (Barikat) 21 yaşındaydı. 1943 yılında İstanbul Erkek Lisesi’nden uzaklaştırıldıktan sonra 1944-47 yılları arasında Atatürk Orman Çiftliği’nde memurluk yapıyordu. *GÜN* dergisinde iki şiiri yayınlanmıştı. İlki 29 Kasım 1945 tarihli dördüncü sayıda yayınlanan *Tahattür* isimli şiirdi. İkinci şiiri Yaşar Kemal’in şiirinin hemen altında, on sekizinci sayıda yayınlanan *Günel’e Şiir* isimli şiiriydi.

Attilâ İlhan 1946 yılında 21 yaşındaydı. İlk şiir kitabının, *Duvar*’ın yayınlanmasına daha iki yıl vardı. Uzun ve maceralı bir lise öğrenciliğinden sonra o yıl İstanbul Işık Lisesi’nden mezun olmuştu. 1946 CHP şiir yarışmasında “Cabbaroğlu Mehmed” isimli şiiriyle ikinci olmuştu.

GÜN dergisinde yayınlanan ilk şiiri ikinci sayıdaki *Ağıt* oldu. 9 Mart 1946 tarihli sekizinci sayıda A.İ. Beteroğlu imzasıyla *Mümkün mü?* isimli şiiri yayınlandı.²⁵ 28 Eylül 1946 tarihli yirmi dördüncü sayının orta iki sayfası tamamen Attila İlhan’a ayrılmıştı. Bu iki sayfada “*Şafak Vakti Dünyadan*” üst başlığı ile

²⁴ Kemal S. Göğçeli, “Yalnızlık”, *GÜN*, 22 Mayıs 1946, Sayı: 18

²⁵ Attila İlhan’ın ‘Beteroğlu’ müstearını kullandığı bilgisi için bkz. *Tanzimat’tan Bugüne...*, Cilt 1, s. 536

Marianne şiiri yayınlanmıştı. Şiirin sonunda şöyle bir not yer alıyordu: “*Şafak vakti dünya ismiyle hazırlanan ikinci cihan harbi destanından*”

30 Ekim 1946 tarihli yirmi yedinci sayıda *Giriş* isimli şiiri yayınlandıktan sonra, yirmi dokuzuncu sayıda *şafak Vakti Dünya’dan* üst başlığıyla *Yollarda Karanlık, Karanlıkta İnsanlar* isimli şiiri yayınlanmıştı. Şiir bir buçuk sayfaya yayılmıştı ve sonunda aynı not yer alıyordu.

Mustafa (Mim) Uykusuz her ne kadar *Markopaşa* dergisi ile ünlenecek olsa da *GÜN*’ün sürekli çizeri durumundaydı. Karikatürist Semih Balcıoğlu ise *GÜN* dergisinde karikatürü yayınlandığında daha 17 yaşındaydı.

Aşağıdaki fihristte *GÜN* dergisinde yayınlanan bütün yazılar türleri de açıklanarak yazarlarıyla birlikte yer almaktadır.

Burada eserlerine yer verdiğimiz isimlerin bugünkü ortalama bir okurun tanıyacağı isimler olduğunu bir kere daha hatırlatmak isterim. *GÜN* dergisinde çok fazla şiir ve öykü yayınlanmıştı. Kiminin müstear olduğunu tahmin ettiğim otuzdan fazla ismin şiirlerinin yayınladığını saptayabiliyoruz; Sabahattin Kudret, Cahit Saffet Irgat, Sabri Soran, Suat Taşer, Afif Yesari, Mehmed Kemal, Limasollu Naci bunlar içindeydi. İlhan Tarus, Ömer Faruk Toprak, Şerif Hulusi yazarlar arasındaydı.

4.1.2 Nâzım Hikmet GÜN Dergisinde

Nâzım Hikmet ile Esat Adil arasındaki ilişkinin derecesini ve Nâzım Hikmet’in TSP’nin kuruluşunda bir rolü olup olmadığını çalışmamızın son bölümünde irdedeceğiz. Nâzım Hikmet 1945 ve 1946 yıllarında hâlâ cezaevindeydi. Esat Adil ile Nâzım Hikmet 1941 yılında Nâzım Hikmet’in yatmakta olduğu Bursa Cezaevi’nde görüşmüşlerdi. O sırada İmralı Cezaevi Müdürü olan Esat Adil, Nâzım Hikmet’i cezaevinde ziyaret etmişti. Bu ziyareti Nâzım Hikmet Kemal Tahir’e yazdığı 7 Mayıs 1941 tarihli mektupta şöyle anlatmıştı:

“Kemal kardeşim, 29.4.941 tarihli mektubuna cevaptır. Evvela havadisler: Naci Sadullah, Abidin, İmralı Asri cezaevi müdürü Esat Adil ziyaretime geldiler. Sana hep beraber çektiğimiz bir fotoğrafı yolluyorum. Naci'nin yanındaki bizim müdür Tahsin beydir, benim yanımdaki Esat Adil...”²⁶

GÜN dergisinin 10 Kasım 1945 tarihli ikinci sayısının ilk sayfasında Nâzım Hikmet imzasıyla ATATÜRK başlıklı bir şiir yayınlandı. Şiirin üst başlığında İSTİKLAL SAVAŞI DESTANINDAN yazıyordu.

“Kocatepe,
Şayak kalpaklı nöbetçi
Gözetleme yerinde
Duruyordu
Birdenbire onu gördü
Paşalar onun arkasındaydılar
O saati sordu
Paşalar üç dediler
Sarışın bir kurda benziyordu
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı
Sanki bıraksalar
Yürüdü uçurumun başına kadar
Eğilip durdu.
Uzun, ince bacakları üzerinde yaylanarak
Geceden kayan bir yıldız gibi akarak
Kocatepeden
Afyon ovasına atlıyacaktı.”²⁷

Bu, Nâzım Hikmet'in Kuvayı Milliye destanından alınmış bir parçaydı. İlk defa 1965 yılında *Kurtuluş Savaşı Destanı* adıyla yayınlandığında (ve günümüzde

²⁶ Bu konuyu TSP bölümünde yeniden ele alacağız. Nâzım Hikmet'in mektubu için bkz. Nâzım Hikmet, **Kemal Tahir'e Mapushaneden...** s. 75

²⁷ Nâzım Hikmet, “İstiklal Savaşı Destanından: Atatürk”, **GÜN**, 10 Kasım 1945, Sayı:2

yayınlanan Toplu Eserleri’nde de) şiir değişikliğe uğramıştır. Anlaşılan, 1945 yılında şiirin ham hali nasıl olduğunu bilemeyeceğimiz bir yolla *GÜN* dergisine ulaştırılmış ve öylece yayınlanmıştı. Nâzım Hikmet’in yaptığı değişikliklerden sonra şiir günümüzde *Kuvâyı Milliye* Sekizinci Bap içinde yayınlanmaktadır.²⁸

“Dağlarda tek
tek
ateşler yanıyordu
Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki
şayak kalpaklı adam
nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden
güzel, rahat günlere inanıyordu
ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki mavzerinin yanında
birden bire beş adım sağında onu gördü
Paşalar onun arkasındaydılar,
O, saati sordu
Paşalar: “Üç” dediler.
Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.
Bıraksalar
ince, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe’den Afyon ovasına atlıyacaktı.”

Şiirin bu hali de 1965 yılında yayınlanandan farklıdır.²⁹

Kuvâyı Milliye’nin sekizinci bâbının adı “*Nurettin Eşfak’ın Bir Mektubu ve Bir Şiiri*”dir. Nâzım Hikmet’in bu şiirinde Nurettin Eşfak, öğretmenlikten istifa ederek cepheye gitmeyi seçen bir ihtiyat zabiti olarak tasvir edilmiştir. Elbette 1946

²⁸ Nâzım Hikmet, **Bütün Şiirleri**, Yapı Kredi Yayınları, Altıncı Baskı, Mart 2010, s. 604

²⁹ Nâzım Hikmet, **Kurtuluş Savaşı Destanı**, Yön yayınları, Ankara 1965, s. 68

yılıının Nisan ayında Nâzım Hikmet'in Nurettin Eşfak isimli bir şiir karakteri yarattığını yakın çevresi dışında kimse bilmiyor olamazdı. Dolayısıyla GÜN dergisinin 24 Nisan 1946 tarihli on dördüncü sayısında iki kısa şiirin altında Nurettin Eşfak imzasını gören okurların, bunun Nâzım Hikmet olduğunu anlamaları mümkün değildi. Ama oydu; Nâzım Hikmet o sırada Bursa Cezaevi'nde yazmakta olduğu Rubailerden iki tanesini GÜN dergisine yollamıştı. Birisi *BİRBİRİMİZ...* isimli şu rubai idi:

*“Kimbilir belki bu kadar sevmezdik birbirimizi
Uzaktan seyredemezsek ruhunu biribirimizin
Kimbilir, felek ayırmasa idi bizi biribirimizden
Belki bu kadar olmazdık biribirimizin.”*

Bu rubai sonradan yayınlandığında ikinci dizedeki ‘seyredemezsek’ kelimesi ‘seyredemeseydik’ olarak ve son dizesi “*belki bu kadar yakın olmazdık birbirimize*” şeklinde değişmişti.³⁰

GÜN dergisinde yayınlanan ikinci rubai *KANARYAM* başlıklı şu rubaiydi:

*“Aramızda sadece bir derece farkı var,
İşte böyle kanaryam,
Sen kanatları olan, düşüneyemeyen kuşsun.
Ben elleri olan, düşünebilen adam.”*³¹

Bu rubai yayınlandığında sadece ikinci dizedeki ‘böyle’ kelimesi değiştirilmiş, “*işte öyle kanaryam*” haline gelmişti.³²

³⁰ Nâzım Hikmet, *Bütün...*s. 748

³¹ Nurettin Eşfak, “Birbirimiz-Kanaryam”, GÜN, 24 Nisan 1946, Sayı: 14

³² Nâzım Hikmet, *Bütün...*s. 737

Bir de *GÜN* dergisinin 4 Aralık 1945'te saldırıya uğramadan önceki son sayısında, 29 Kasım 1945 tarihli dördüncü sayısında N.H. imzalı bir yazı vardı. Yazı *Sotiris Skipis Yunan Akademisinin Yeni Üyesi* başlığını taşıyordu. Yazıda Yunanlı yurtsever şair Skipis'in Yunan Akademisi'ne seçilmesinden duyulan memnuniyet ifade edilmişti. Bu yazının Nâzım Hikmet'e ait olduğuna dair elimizde herhangi bir kanıt bulunmuyor; sadece bir olasılıktır.

4.2 Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun *GÜN* Dergisindeki Yazıları

Esat Adil Müstecaplıoğlu *GÜN* dergisindeki yazılarında yedi farklı imza kullanmıştı. Bunlar müstear değil, adının ve soyadının farklı şekillerde ifade edildiği imzalar idi. Başyazıları genellikle 'Esat Adil Müstecaplıoğlu' olarak imzalıyordu. 1946 yılının Nisan ayından itibaren 'Avukat Esat Adil' imzasını da kullanmaya başladı. Bazı başyazıları 'Esat Adil' imzasıyla da yayınlanmıştı. 14 Aralık 1946 tarihli son sayıdaki başyazıyı 'Esat Adil Müstecabi' olarak imzalamıştı. 'Hayatın İçinden' başlıklı köşesini 'Adiloğlu' imzasıyla yazıyordu. 'Ansiklopedimiz' veya 'Bizim Ansiklopedimiz' isimli yazılarında da genellikle 'Adiloğlu' imzasını kullanmıştı. 'Lügatçei Adil' köşesini onun yazdığı zaten açıktı ama bazı yazılarında sadece 'Adil' imzasını da kullanmıştı. Nadiren 'E.A.' imzasını kullandığı da oluyordu. Ayrıca 20 Mart 1946 tarihli dokuzuncu sayıda yayınlanan açıklamaya göre '**' imzasıyla yayınlanan yazılar da Esat Adil'e aitti.³³ *GÜN* birinci sayısında dört farklı imza ile altı tane yazısı yer almıştı.

Esat Adil'in *TAN* gazetesindeki yazıları da konu ve içerik bakımından geniş bir yelpazeye yayılmıştı ama orada yazı alanı bir sütunla sınırlıydı. Oysa *GÜN* dergisinde çok geniş bir yazı alanına kavuşmuştu. O da bu imkânı değerlendirerek *GÜN*'ün otuz sayılık yayını boyunca her sayıda birkaç tane olmak üzere yaklaşık altmış tane yazı yazdı. 1946 yılının 15 Temmuz günü yayınlanan yirmi birinci sayıda hiç yazısı yoktu ve bu tek örnek olarak kaldı. Seçim haftasıydı ve *GERÇEK* gazetesi yayınlanmaya başlanmıştı. Zaten TSP'nin kurulduğu 1946 yılının ortalarından

³³ *GÜN*, 20 Mart 1946, Sayı 9, "Mecmuamızda (**) iki yıldız taşıyan bütün yazıların Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından yazıldığını bazı okuyucularımızın sorularına cevap olarak bildiririz." Bu imza bazen (***) üç yıldız olarak da çıkıyordu.

itibaren Esat Adil'in hem yazı sayısı hem de yazı konuları sınırlanmıştı. Parti kurulduktan sonra genellikle sadece başyazıları yazıyordu. Onların da konusu doğrudan doğruya politika ve TSP ile ilgili oluyordu.

Yine de bu bir yıl boyunca Esat Adil geniş bir ilgi alanında yazılar kaleme almıştı. Yazılarının konularını şöyle tasnif edebiliriz: Eğitim, kültür, işçi sınıfı, iş kanunu, sendikalar, köylü sorunları, dil meselesi, üniversite özerkliği, grev, aydınlar, ekonomi, tarih, suç ve kriminoloji, gençlik, sokak çocukları, düşünce özgürlüğü, demokrasi, müzik, sınıflar, şiir, Marksizm, milliyet meselesi... Diğer konulara bölümün sonunda yeniden değinmek üzere şimdi Esat Adil'in siyasi konulardaki yazılarının analizine geçiyoruz.

4.2.1. Türkiye: Sınıflı Bir Toplum mu Sınıfsız İmtiyazsız Kaynaşmış Bir Kitle Mi?

Mustafa Kemal, 1923 yılının Şubat ayında, İzmir İktisat Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmada şunları söylemişti:

“Bizim halkımız menfaatleri yekdiğerinden ayrılır sınıflar halinde değil bilakis mevcudiyetleri ve muhassalai mesaisi yekdiğerine lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada samilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve ameledir. Bunların hangisi yekdiğerinin muarızı olabilir.”

Madem Türkiye’de sınıflar yoktur, o halde sınıf esasına dayanan partilerin de gereği yoktu. Avrupa’da olabilir, ama Türkiye’de olmamalıdır. Mustafa Kemal aynı yıl yaptığı başka bir konuşmada bunu şu sözleriyle açık olarak ortaya koymuştur:

“Diğer memleketlerde fırkalar behemehal iktisadi maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini muhafaza için teşekkül eden siyasi bir fırkaya mukabil diğer bir sınıfın menfaatini muhafaza maksadıyla bir fırka teşekkül eder. Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi teessüs eden siyasi fırkalar

yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Halbuki, 'halk fırkası' dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil bütün millet dahildir.”³⁴

Mustafa Kemal'in bu görüşleri doğrudan doğruya CHP'nin programlarına da aktarılmıştır. CHF'nin 1931 programının ikinci kısmında partinin ana vasıfları sayılırken 'İnkılapçılık' başlığı altında, Türkiye'nin ayrı ayrı sınıflardan değil, iş bölümü itibarıyla muhtelif çalışma gruplarından oluşan bir toplum olduğu belirtiliyordu. Maddenin başlığı kendisinden daha çarpıcıdır. Başlıkta açıkça, “*Sınıf yok, iş bölümü var*” yazılmıştır. Aynı maddenin devam eden paragrafında partinin amacının sınıf mücadelesi değil, toplumsal düzen ve dayanışmayı sağlamak olduğu belirtiliyordu.³⁵

CHP'nin bir sonraki 1935 programının dilini bugün anlamak kolay değildir. O zaman için öz Türkçe olarak önerilen pek çok kelime bugün unutulup gitmiştir. Bu programda 'sınıf' yerine 'klas' kelimesi kullanılmıştır. Bu programın ikinci kısmında, “Cümuriyet (böyle yazılmıştır S.G) Halk Partisinin ana vasıfları” başlığı altındaki “Halkçılık” maddesinde sınıf meselesi daha açık bir şekilde ifade edilmiştir:

“Türkiye cumurieti halkı ayrı ayrı klaslardan karışıt değil, fakat, ferdig ve sosyal hayat için, işbölümü bakımından, türlü hizmetlere ayrılmış bir sosyete saymak esas prensiplerimizdendir; çiftçiler, küçük zanaat sahipleri, esnaf ve işçilerle, özgür ertik sahipleri, endüstrieller, tecimerler ve işyarlar Türk ulusal kuramının başlıca çalışma örgenleridir. Bunların her birinin çalışması, öbürünün ve kamunun hayatı ve genliğı için bir zorağdır.”

Maddenin ikinci paragrafında aynı 1931 programında olduğu gibi bu prensibin amacının sınıf mücadelesinin önüne geçmek olduğu açıkça yazılmıştır.³⁶

³⁴ Ahmet Yücekök, **100 Soruda Türk Devrim Tarihi**, Gerçek Yayınevi, 1984 İstanbul, s. 131-132

³⁵ **C.H.F. Nizamnamesi ve Programı**, 1931 Ankara T.B.M.M. Matbaası, s. 32

³⁶ **C.H.P. PROGRAMI**, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Mayıs 1935, Ankara-Ulus Basımevi, s. 8-9

Sınıflar meselesi, CHP'nin 1938 yılında Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce yayınladığı “On Beşinci Yıl Kitabı”nda da güncelliği korumuştur. Burada Mustafa Kemal'in yukarıda yer verdiğimiz 1923 yılındaki konuşmaları tekrarlanarak Mustafa Kemal'in bu konuyu açıklığa kavuşturduğu şu cümleyle vurgulanmıştır:

*“(Büyük Şef) Muhtelif meslekler erbabının menfaatlerinin yekdiğerile imtizaç halinde olduğunu, bunları sınıflara ayırmak imkânı bulunmadığını ve hepsinin halktan ibaret olduğunu tebarüz ettirmişlerdir. İşte bu izahatten sonra partimizin **Halkçılık** şiarı da aydınlanmış oldu.”*

Aynı kitabın “Partinin ana prensipleri” bölümünde halkçılık başlığı altında sınıf konusu yeniden ele alınarak biraz daha açıklanmıştır. Burada 1931 programındaki ilgili bölüm aktarıldıktan sonra;

“Bu cümleleri tahlil edersek anlarız ki inkılabımızın Halkçılık esası:

- a) *Demokratlık*
- b) *Herhangi bir fert veya zümreye milletin umumi hakları haricinde imtiyaz tanımamak*
- c) *Sınıf mücadeleleri kabul etmemek*
unsurlarında tereküp eder... Bir taraftan işçilerin çokluğu ve beraberlik kuvvetine dayanan iddialarla milli çalışma ahengini bozacak zorlu hareketlerine, öbür yandan sermaye sahiplerinin para ve varlık gücüne dayanarak işçilerin haklarını çiğnemelerine yol bırakılmaz. Bunun için sınıf kavgası ve tahakküm yoktur.”

denilmişti.³⁷

CHP'nin 1939 programında konu yine Halkçılık başlığı altında ele alınmış ve 1931-1935 programlarında yer aldığı şekliyle tekrarlanmıştır.³⁸ Aynı şey 1943

³⁷ Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, 1938, s. 4 ve 11

³⁸ C.H.P. Programı 1939, Ankara, Ulus Basımevi, s.6-7

programı için de geçerlidir. 1943 programında da 1931 ve 1935 programlarındaki cümleler tekrarlanmıştır.³⁹

Dolayısıyla 1945 yılına geldiğimizde Türkiye’de sınıfların olmadığı, olsa bile çıkarlarının birbiriyle çatışmadığı tezi CHP’nin, dolayısıyla devletin resmi (ideolojik) görüşü durumundaydı. Meseleye biraz daha mantıklı yaklaşılmaya çalışınlarsa, Türkiye’deki işçi sınıfının henüz Avrupa’daki gibi gelişmediğini savunuyorlardı. Hangisi olursa olsun bu argümanların kabul edilmesi durumunda, sosyalizm mücadelesi için yola çıkmak tarafsız gözlemcilerce boş bir çaba, devlet açınsındansa kökü dışarda yıkıcı faaliyetler olarak değerlendiriliyordu.

Bu nedenle, Esat Adil’in bu konuda söyleyecekleri olmalıydı.

Esat Adil *GÜN* dergisinin 17 Kasım 1945 tarihli üçüncü sayısında Türkiye toplumunun sınıfsal bir analizine girişmiştir. Herhangi bir kaynak göstermeksizin yazdığı bu küçük makale berrak bir zihnin etkileyici bir dışa vurumu niteliğindedir. Artık kırk yaşını aşmış olan Esat Adil, yirmi yıldan fazla bir süredir Türkiye’nin toplumsal sorunlarıyla ilgileniyor olmanın yarattığı birikimini *GÜN* dergisinde tutarlı bir şekilde yansıtmaya olanağına kavuşmuş bir aydın görünümündedir. “*Köylü, İşçi, Küçük Esnaf ve Münevverler*” başlıklı bu yazıda, adından da anlaşılacağı üzere üç temel sınıfı ve aydınların bu üç sınıfla olan ilişkisini analiz eder.

Yazıya Türk toplumunun toplumsal piramidinin aşağıdan yukarıya daralan bir şekilde sırasıyla köylü, işçi ve küçük esnaf olmak üzere üç büyük halk kütlesinden oluştuğunu saptayarak başlamıştır. Bu üç grubun ‘yaşayış sisteminde’, içinde bulundukları iktisadi ve toplumsal şartlarda, karşılaştıkları zorluklarda ve ‘her türlü baht ve mukadderat şekillerinde’ tam bir benzerlik söz konusudur. Aralarında hiçbir çıkar ve amaç ayrılığı bulunmayan bu üç grubun iktisadi kompozisyonu şöyledir:

Köylülük: Toprak ekonomisine bağlı bu halk kütlesi, büyük arazi sahiplerinin, tefecilerin, köy ve kasaba bezirgânlarının geniş çapta sömürdükleri, küçük özel mülkiyete bağlı, üretim tekniğı geri bir üreticiler grubudur.

³⁹ C.H.P. Programı 1943, Ankara, Zerbamat Basımevi, 1943, s. 4-5

Köylerde, nahiye ve kasabalarda yaşayan, ya tamamen ırgatlık eden, ya 1-20 dönüm arası toprağı işleyen, ya birkaç keçi ve beş on davarla geçinen bu kütlenin nüfusu Esat Adil'in tahminlerine göre 15 milyon kadardır.⁴⁰ Köylümüz kültür bakımından tamamıyla sıfırdır. 34 bine yakın köyde ilkokul yoktur ve iki milyona yakın köylü çocuğı ilköğrenim görmemektedir.

İşçiler: Hayatını yer altı ve yer üstü iş sahalarında, kiraladığı emeğıyle temin eden işçi kütlesinin içinde bulunduğu iktisadi ve toplumsal şartların köylülükten farklı olduğu söylenemez. Hiçbir hayat garantisi elde edememiş olan, günlük çalışıp günlük geçinen, çalışmadığı zamanlarda açlığa mahkûm olan, liman hamallığından maden ameleliğine kadar çeşitli iş sahalarında çalışarak nispeten toplu yaşayan bu kitlenin sayısı Esat Adil'e göre bir milyondan fazladır. Burada Esat Adil, *“şahsi tahminlerimi destekleyen resmi ve yarı resmi rakamlara göre”* demektedir.

Büyük şehirlerde ve devlet işletmelerinde çalışan işçilerin sağlık ve kültür bakımından vaziyetleri köylülere ve diğer işçilere nazaran biraz daha iyicedir. Fakat her ne olursa olan işçi kitlesinin cumhuriyetin kuruluşundaki ve yükselişindeki payı ile elde ettiği refah ve kültür payı arasında derin bir orantısızlık söz konusudur.

İşçi ve köylü kitlesinin bahtı ve mukadderatı ortaktır.

Küçük Esnaf: Üretim ve tüketim organizasyonunun içinde küçük sermayesine ve geniş çapta emeğine dayanarak var olan, çeşitli iş kollarına dağılmış olarak yaşayan küçük esnafın da mukadderatı işçi ve köylü kütlesine bağlıdır. Esat Adil'e göre bu sınıfın da sayısı aile efradıyla birlikte bir milyona yakındır. Bunlar büyük üretim gruplarının emrinde çalışan, onların namına ve çıkarına olarak tüketicilerle temasa geçen kimselerdir. Köylünün ve işçilerin hayat şartlarının etkisinden kurtulmaları mümkün değildir.

Şehir ve kasabalarda her yıl okul dışı kalan 300 bin çocuğun bir kısmı işçi bir kısmı küçük esnaf çocuğudur. Bu kitlenin de hiçbir garantisi yoktur. Elindeki küçük

⁴⁰ Türkiye nüfusu 1940 yılında on sekiz milyon, 1945 yılında on dokuz milyon, 1950 yılında yirmi bir milyon civarındaydı. Bknz. Tevfik Çavdar, “Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Sorunu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA)**, Cilt 6, İletişim Yayınları, s. 1554

sermayesini kaybeder veya çalışamaz duruma gelirse açlık onların da kapısını çalmakta gecikmeyecektir. Bu bakımdan her üç halk kütlesinin toplumsal ve iktisadi kompozisyonu ve hayat sistemi birbiriyle aynıdır.

Bu üç kütlenin içinden yetişen kafa emekçisi, aydın zümresinin de ‘baht ve mukadderatını’ diğerlerinden ayırmak mümkün değildir. İster memur, ister sanatkâr, ister serbest meslek sahibi olsun, bu zümre de kafa faaliyetiyle yaşamaya mecbur kaldıkça işçi, köylü ve küçük esnafın toplumsal organizasyonuna katılmaya mecburdur. ‘Emekçi münevver’ bu sınıfların saflarının birleştirilmesi işini yürütmek ve bu halk kütlelerinin toplumsal saadetini temin etmek için onlara önderlik edebilir.⁴¹

Bu son cümle ile Esat Adil hem kendisine yüklediği misyonu hem de yakında kuracağı TSP’nin görevini açıklamış olmaktadır.

Çocuklar, yoksul çocuklar, çocuk işçiliği, köy çocukları Esat Adil’in daima ilgi alanı içinde olmuşlardır. O hiçbir zaman katı ve duygusuz bir siyasetçi veya analizci olmadı. Günümüzde ‘sokak çocukları’ olarak isimlendirdiğimiz, o zamanlar ‘kaldırım çocukları’ olarak adlandırılan evsiz çocuklar sorunu Esat Adil’in daha *SAVAŞ* gazetesi günlerinden başlayarak ele aldığı konulardan biriydi. *TAN* gazetesinde de bu konuda yazıları olduğunu biliyoruz. Ama burada, *GÜN* dergisinde, ‘kaldırım çocukları’ olgusunu açık olarak sınıflı toplum gerçeğinin bir sonucu olduğunu ifade eder:

“İçtimai ve iktisadi sınıflaşmanın zaruri neticesi olarak elbette bir kısım çocuklar aç ve perişan kaldırımlarda sürünecek, bir kısım çocuklar da mekteplerde okuyup kuştüyü yataklarda uyuyacaktır. Bu realitenin karşısında hayret ve teessüre düşmek bir “metod” eksikliği, bir “basit görüşlülük” olur”

⁴¹ Esat Adil Müstecaplıoğlu, “Köylü, İşçi, Küçük Esnaf ve Münevverler”, *GÜN*, 17 Kasım 1945, Sayı: 3

Ama, “bununla beraber” diyerek devam eder; Nâzım Hikmet’in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*’nda, “ama bu yürek, o bu dilden anlamaz pek” dediği gibi, Esat Adil de şöyle der:

“Bununla beraber içtimai tahlil ve tenkidler yapan bir muharririn neticelere hiçbir “duygu” karıştırmaksızın onları kaskatı olarak umumi efkara sunması da büyük bir taktik hatası sayılabilir...”

Bu çocuk sefaletinin içtimai ve iktisadi sınıflaşmanın zaruri bir neticesi olduğunu söylemek metodumun ve fakat bu sefaleti vatandaşlarımın vicdanlarına aksettirmek de insanlığımın icabıdır.”

Kanımca bu yazı, Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun siyasal düşüncesi yansıtması bakımından iyi bir örnektir ama onun kişiliğinin ip uçlarını vermesi bakımından da değerlidir.⁴²

17 Nisan 1946 tarihli on üçüncü sayıdaki “İhtiyari ve Mecburi İşsizlik: Çalışmaya İhtiyaç Duymayanlarla Çalışmak İsteyip de İş Bulamayanlar” başlıklı yazısında sınıf konusuna yeniden değindi. ‘Toplumsal adalet’ konusunu ele aldığı bu yazıda ‘iktisadi, içtimai ve siyasi’ bütün imkânlar ve vasıtalar, toplumun bütün üyelerine tamamıyla serbest ve açık tutulmazsa, bazılarının daima diğerlerinin aleyhine olarak büyük kazançlar elde edeceğini, “bu suretle de içtimai sınıfların teşekkülüne” sebep olacağını söylüyordu. Ardından CHP’nin sınıfsız-imtiyazsız toplum önermesine şöyle bir yorum getiriyordu:

“Görülüyor ki içtimai adalet ancak sınıflar arasındaki iktisadi iktidar farklarının kaldırılması ve Türk Cumhuriyetinin büyük bir “Şiarı” olarak Atatürk tarafından ileri sürülmüş olan “sınıfsız ve imtiyazsız bir millet” prensibinin gerçekleştirilme (si) ile mümkündür.”⁴³

⁴² Esat Adil, “Kaldırım Çocukları”, **GÜN**, 20 Mart 1946, Sayı: 9 Nâzım Hikmet’in Destan’ı 1936 yılında yayınlanmıştı.

⁴³ Avukat Esat Adil, “İhtiyari ve Mecburi İşsizlik: Çalışmaya İhtiyaç Duymayanlarla Çalışmak İsteyip de İş Bulamayanlar” **GÜN**, 17 Nisan 1946, Sayı: 13

Sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum olduğumuzu öne sürenlerin, sınıflar arasındaki iktidar farklarını ortadan kaldırması gerektiğini, aksi takdirde bu iddianın geçerli olmayacağını ifade ediyordu. Burada sınıfsız toplum argümanına cepheden karşı çıkmadığını, bunu henüz gerçekleşmemiş bir “Şiar” olarak ima ettiğini görüyoruz.

Ama TSP’nin kurulduğu 1946 yılının Mayıs ayından sonra bu konudaki görüşlerini daha açık olarak ifade etmeye başladı. Bu bir yerde kaçınılmazdı; işçi sınıfının hakları ve çıkarları için siyaset yapacağını söyleyen bir partinin genel başkanı olarak ilk yapması gereken işlerden biri, sınıfların varlığını ve sınıf mücadelesi gerçeğini anlatmak olmalıydı. Bunu yaparken artık Marx’a başvurması kaçınılmazdı. Öyle yaptı; 15 Mayıs 1946 tarihli on yedinci sayının başyazısının ilk cümlesinde “*Markscı metodun ışığı altında dile gelen insan tarihinin artık bütün sırları açıklanmış, sosyal ve ekonomik bütün sırları çözülmüştür*” diyordu. Neydi bu insanlık tarihinin açıklanan sırları? Bir Marksist için, bu sır, hiç kuşkusuz, tarihin itici gücünün sınıf mücadeleleri olgusu olduğuydu. Tarihin çarkını çeviren suların ‘sınıflar mücadelesi’ olduğunu vurguluyordu.

Buradan ilerleyerek sınıflı toplumlarda gerçek demokrasinin var olamayacağını belirtir. Sınıflı toplumlardaki eşitliğin ancak bireyler arası hukuki eşitlik olabileceğini, ama sınıflar arasındaki iktisadi eşitsizliğin hüküm süreceğini vurgular. Lokanta kapıları ve üniversiteler herkese açıktır ama okuyabilmek ve yemek yiyebilmek iktisadi şartlara bağlıdır!

Esat Adil bu yazının ikinci bölümünde sol demokrasi/sağ demokrasi tanımlaması yapmıştır. Buna göre “*Sınıflar arası tezatları kaldıran ve eşitliği perçinleyen bu gerçek demokrasiye “Sol”, tezatları keskinleştiren, azgınlaştıran, eşitsizliği, adaletsizliği çoğaltan, katmerleştiren demokrasiye de “Sağ” denir.*” Ona göre sağ ve sahte demokrasi her yerde can çekişmekte, sol ve gerçek demokrasi ise kılıç kuşanıp tahta çıkmak üzeredir. Üstelik tarihin bu seyri insan dileklerini aşan, ilmi bir gerçektir.

Bu yazıda Esat Adil'in kendi dünya görüşünü olanca açıklığı ile dile getirdiği ilk yazılardan biridir. Aşağıda, demokrasi konusunu irdelerken bu yazıyı daha ayrıntılı olarak analiz edeceğiz. “Marksçı metodun ışığı altında...” diye başlayan bu yazıda dile getirdiği görüşleri acaba gerçekten “Marksçı metoda” uygun mudur?⁴⁴

Esat Adil'in bir sonraki sayıdaki baş makalesi tamamen Türkiye'deki sınıflar meselesine ayrılmıştır. Dili artık üstündeki bütün yüklerden kurtulmuş gibidir; net ve serttir. Türkiye'de sınıfların olmadığı iddiasının bir “yalan” ve “palavra” olduğunu söyler:

“ilim, gerçeği yayar, politika ise işine geleni söyler. Bu bakımdan, Türkiye’de sınıflaşma olmadığını, sınıf tezatları diye bir şey bulunmadığını, Türk milletinin ‘imtiyazsız sınıfsız bir millet’ halinde yaşayageldiğini ileri sürenler, bu yalana gerçek süsü verenler ve bu sahte gerçeği de maske edenleri düşman sayanlar sadece politika madrabazlığı ile geçinenlerdir. Onların lâfı güzafının ilmi gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur.”

Esat Adil bu yazısında ‘kapitalist oligarşi’, ‘Türk proletaryası’, ‘devlet kapitalizmi’ kavramlarını da kullanmıştır.

Esat Adil, Türkiye’de işçi sınıfının sayıca gelişkin olmadığı argümanına da cevap verir. Ona göre Türk proletaryasının sayısı on iki milyondan aşağı değildir. El ve kafa emeğinin kirasından başka hiçbir geliri olmayan proletaryanın yanında bir de küçük sermayesi veya toprağı ile emeğini birleştiren ve yarı proletarya halinde yaşayan bir kesim de vardır. Bunlar da eklendiğinde Türkiye’de proletaryanın sayısı on beş milyon civarındadır. Sömürülen bu on beş milyonluk emekçi halk kütlesinin karşısında hâlâ sınıfsızlık ve imtiyazsızlık palavrasını savuranlar başını kuma sokarak vücudunu gizleyebileceğini sanan devekuşlarından farksızdır.⁴⁵

⁴⁴ Avukat Esat Adil, “Demokrasilerin Sağı Solu: Her Sınıf(lı) Cemiyet Demokrasisinin İbresi Daima Sağı Gösterir”, **GÜN**, 15 Mayıs 1946, sayı 17.

⁴⁵ Avukat Esat Adil, “Varı Yok Gösterenlere Cevap! Türkiyede emeğinin kira bedelinden başka geliri olmıyanların sayısı en az 12 milyondur”, **GÜN**, 22 Mayıs 1946, sayı 18

Esat Adil TSP'nin ve GÜN dergisinin kapatılmasına iki ay kala, Ekim ayında, Türkiye'de sınıflar meselesini bu defa Fuat Köprülü ile giriştiği bir polemik dolayısıyla bir kere daha ele aldı. Fuat Köprülü DP'nin kurucularından biriydi. İzmir'de verdiği bir demeçte “Sınıf mücadelesi yapmak isteyenlere Türkiye'de yer yoktur”, “sınıf mücadelesi alafranga bir tabirdir”, “Türkiye'de sınıf diye bir şey yoktur”, “ne kapital ne de kapitalist vardır”, “kökü dışarda olan fikirler istemiyoruz”, “köylünün sefaleti topraksızlıktan değildir” demişti. Esat Adil GÜN'ün yirmi yedinci sayısındaki başyazısında Fuat Köprülü'nün bu sözlerine cevap veriyor ve aynı zamanda Demokrat Parti'nin sınıfsal karakterini de analiz ediyordu:

“1) Tarafından hiçbir suretle yalanlanmamış olan İzmir beyanatının başında Fuat Köprülü: ‘Sınıf mücadelesi yapmak isteyenlere Türkiyede yer yoktur’ diyor ve bir despot gibi konuşuyor. Bu ne biçim demokrattır ki, bir hükümdar, veya bir tophane müşiri edasıle Türk vatanında canının istediğine yer verip, canının istemediğine ‘size yer yoktur’ diye biliyor.

... Eğer sınıf mücadelesi yapmak isteyenlere Türkiyede yer yoksa, sayın profesörün de derhal Türkiyeyi terk etmesi icap eder. Çünkü kendisinin de partisinin de yürüttüğü dava sınıf mücadelesi davasıdır. Onlar, bu memlekette varlıklı sınıfın, büyük toprak ve sermaye sahiplerinin menfaatlerini korumaktadırlar. Bankalar, fabrikalar, büyük şirketler, büyük toprak işletmeleri, bir kelime ile kapitalizmin iktisadi ve mali dayanağı olan büyük istihsal vasıtaları Fuat Köprülü'nün bekasına çalıştığı sınıfın elindedir. Hatta Köprülü ve partisi devlet eline geçmiş olanları da geriye almak ve fertlere iade etmek için savaşılmaktadır.

“2) Yine saygın profesör ve milletvekili beyanatında: ‘sınıf mücadelesi alafranga bir tabirdir’, ‘Türkiyede sınıf diye bir şey yoktur’, ‘ne kapital ne de kapitalist vardır’, ‘kökü dışarda olan fikirler istemiyoruz’ gibi hikmetler savuruyor.

“Acaba profesörün birkaç ay içinde ‘Demokrat’ oluşu da alafrangalık mıdır? Demokrasi, cumhuriyet, parlamento, siyasi parti gibi müesseselerin kökü dışarda değil midir? Medeni kanunumuz, ceza kanunumuz ve diğer bütün kanunlarımız ve bunların dayandığı medeni prensipler acaba hep yerli midir?

“Fuat Köprölünün ceketinden, taşıdığı profesörlük titrine kadar her şeyi alafranga ve her şeyi kökü dışarda olduğunu ileri sürmemiz bizim için de bir acaiplik olmaz mı?”

“Türkiyede eğer sınıf yoksa, kapital ve kapitalist yoksa, şu halde memleketimizde komünizm var demektir...”

“Fuat Köprülü, eğer bilmiyorsa, bilmeli ve öğrenmelidir ki, Türkiyede sosyal ve ekonomik karakteri olan sınıflar vardır, dolayısıyla sınıf mücadelesi de vardır. Bu mücadele hiç kimsenin şahsi icadı ve davası değildir. O, tarihi seyrin bir icabıdır...”

3) Profesör ve millet vekili Köprölünün beyanatı içinde şöyle bir cümleye de rastladık ‘Köylünün sefaleti topraksızlıktan değildir’. Köprülü farkında olmadan bir espiri yapmıştır. Hakikaten sefalet topraksızlıktan değil, bilakis büyük çayır, geniş toprakların mevcudiyetinden ve bir ülke kadar büyük olan bu toprakların muayyen ellerde toplanmış olmasındandır...”

“Türkiyenin en büyük toprak sahiplerini ihtiva eden demokrat partinin kurucularından olan Fuat Köprülü ‘Köylünün sefaleti topraksızlıktandır’ diye haykırsa idi işte asıl o zaman hayrete düşerdik...”⁴⁶

Esat Adil Müstecaplıoğlu bir sosyalist olmasının yanı sıra işçi sınıfının güncel sorunları ve haklarıyla da ilgilenen bir aydıdı. Türkiye’de çalışma hayatıyla ilgili gelişmeleri yakından takip ettiği gibi Avrupa işçi sınıfının mücadelesi ve kazanımları hakkında Türkiye kamuoyunu ve işçi sınıfını bilgilendirmeye çalışıyordu.

GÜN’ün daha ilk sayısında *Şehirden Sesler: İşçinin Korunması* başlıklı yazısında on dokuzuncu yüzyılın ortalarından başlayarak işçilerin korunması ve iş yaşamının düzenlenmesi amacıyla devletlerin attığı adımları özetlemişti. Yazı, Esat Adil’in bu konuda gerçekten bilgili, donanımlı olduğu göstermektedir. Dr. Louis Rene Villerme’nin 1840 yılında yayınlanan raporunu devletin çalışma yaşamına müdahalesinin başlangıcı olarak görmektedir.⁴⁷

⁴⁶ ESAT ADİL, “Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bihaber Bir Profesör”, GÜN, 20.10.1946, Sayı 27

⁴⁷ Dr. Villerme 1834 yılında Fransız Akademisinin ödeneğiyle işçi sınıfının fiziki ve ahlaki durumu ile ilgili bir çalışma yapmakla görevlendirilmiştir. 1840 yılında yayınlanan rapor Fransa’daki insanlık dışı çalışma koşullarını ortaya koyarak büyük bir yankı uyandırmıştır. Bknz. Bekir Güzel, “Fransa’da

Esat Adil'e göre Villerme raporu işçi sınıfının insanlık dışı koşullarda çalışmaya zorlandığını ortaya koymuş, böylece devletlerin çalışma hayatına müdahalesi hem bir hak, hem bir görev olarak görülmeye başlanmıştır.

On dokuzuncu yüz yılın son çeyreğinde İsviçre, Avusturya, Almanya, Fransa, Belçika ve İngiltere'de çıkarılan kanunlarla “işçilerin emniyet ve sağlığı” kanunlara bağlanmıştır. Esat Adil yazının devamında 1900 yılında Paris'te “İşçilerin kanun yoluyla korunmasını güden beynelmilel cemiyet”in kurulmasından başlayarak, ikinci dünya savaşının sonuna kadar işçilerin korunması konusunda ortaya çıkan uluslararası örgütlenmeyi de özetlemiştir.⁴⁸

Türkiye'de 1945 yılının Haziran ve Temmuz aylarında peş peşe İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ile İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu'nun çıkarıldığı hatırlatalım. Esat Adil toplumun ve meclisin gündemindeki bu konunun tarihsel gelişimi hakkında bilgi vermiştir.

4.2.2. Köylülük ve Toprak Sorunu

Esat Adil'in Türkiye'deki köylülerin sorunlarına ve toprak mülkiyeti konusuna ne kadar hâkim olduğunu Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşmeleri sırasında *TAN* gazetesinde yazdığı yazılarda görmüştük. Türkiye'de köylülük ve toprak mülkiyeti konusundaki temel görüşlerini 1945 yılının Mayıs-Haziran aylarında *TAN* gazetesinde yazdığı yazılarda dile getirmiş bulunuyordu. Bu konuda güncel bir gelişme de yaşanmadığından Esat Adil'in *GÜN* dergisindeki yazıları içinde köylülükle ilgili yazıları nispeten daha az yer almıştır.

İlk sayıdaki yazısında konuyu eğitim ve kültür açısından ele alarak Türkiye'de köylülüğün Türkiye'nin eğitim ve kültür hayatından nasıl dışlandığını anlatıyordu. Esat Adil'e göre yoksul şehirli halk ile köylü kütlesinin neredeyse tamamının çocukları bırakın yükseköğrenimi ortaöğretim kademesinde bile tutunamamaktadır. Bunların sayısı o kadar azdır ki bunu binde bir, yüz binde bir gibi

Sosyal Politikanın Gelişiminde Louis Rene Villerme'nin Etkisi”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3, Sayı 13, Haziran 2015, s. 457

⁴⁸ E.A. “Şehirden Sesler: İşçilerin Korunması”, *GÜN*, 3 Kasım 1945, Sayı 1

oranlarla ifade etmek bile mümkün değildir. Oysa demokratik bir rejimde milletin yüksek kültür kadrosunun sınırlı bir azınlığın değil bütün bir halk kütlesinin içinden yetişmesi gerekir.⁴⁹

GÜN'ün birinci sayısında yayınlanan bir ilanda Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun *İç Politikanın Büyük Meseleleri* üst başlığı ile iki kitabının basılmakta olduğu haber verilmişti. Bunlarda birincisi *Köy ve Köylülük*, ikincisi *Anayasa ve Kanunlarımız* başlığını taşıyordu. Bu iki kitabında da basıldığına dair elimizde bir bilgi bulunmuyor. Ancak GÜN'ün son sayısında Esat Adil'in *İç Politikanın Büyük Meseleleri* üst başlığıyla *Türkiye'de Köy ve Köylü Meselesi* başlıklı bir yazısı yayınlanmıştır.⁵⁰ Numaralandırmalardan bunun uzun bir yazı veya bir kitapçık olarak tasarlandığı hemen anlaşılmaktadır. Derginin kapatılması nedeniyle yazının devamı yayınlanamamıştır.

Türk Köylüsünün İktimai Durumu başlığı altında iki alt başlık açılmıştır. Bunlardan birincisi *Köy ve Köylü Meselesine Giriş*, ikincisi *Psikoloji ve Tarihçe* şeklindedir. Esat Adil yazıya *İç Politikada Köylünün Yeri* diye girerek üç maddede konuyu ele almıştır.

Esat Adil'e göre Türkiye'de köy, üretim ve tüketim bakımından milli ekonominin gövdesini oluşturur. Ayrıca Türkiye'de toprağa bağlı vatandaşlar yalnız köylerden ibaret değildir. Şehir ve kasabalarda da büyük bir halk kütlesi yarı köylü sıfatıyla yaşamaktadır. Türkiye nüfusunun %81'i yalnız köylülerden ibarettir. Sovyetler Birliği hariç olmak üzere hiçbir memlekette toprağa bağlı nüfus oranı bu derece yüksek değildir. Ekili alanların azlığına ve verimsiz üretime rağmen özel ticaretin %73-%75'ini toprak ve hayvan ürünleri oluşturur. Bu rakamlardan sonra Esat Adil'in vardığı sonuç, toplumsal ve iktisadi rolü bakımında toprağın ve toprağa bağlı insanların Türkiye'nin iç politikasının temel taşı olduğudur. Seçim döneminde *GERÇEK* gazetesinde yazdığı bir yazıda, seçimi köylü oylarını alan partinin

⁴⁹ E.A., "Köyden Sesler: Türk Köylüsünün Milli Kültür Kadrosunda Yeri Varmıdır?", *GÜN*, 3 Kasım 1945, Sayı 1

⁵⁰ Esat Adil Müstecabi, "İç Politikanın Büyük Meseleleri: Türkiye'de Köy ve Köylü Meselesi", *GÜN*, 14 Aralık 1946, Sayı: 30

kazanacağını, bunun da örgütlenme gücü ve ayrıcalığı sayesinde CHP olacağını açıkça yazmıştır.

Esat Adil köylerden şehirlere göç olgusuna da bir açıklama getirmiştir. Ona göre bu göçün nedenleri; toprağın geri ve yoksul durumu, köylerin teknik ve kültür geriliği, köylü nüfusu ile toprak genişliği arasındaki tezatlardır. Göçler sonucunda şehirler bu nüfus artışına aynı refahı sağlayamayacağından şehirlerdeki sefalet de artacaktır.

Ayrıca Türkiye’de uzun asırlar boyunca köy ve köylü tarihinde siyasi değişimler de olmamıştır. Birçok yüzeysel ıslahatlara rağmen köylü kitlesinin hayatı kültür, refah, sağlık ve adalet unsurlarından mahrum, sefil bir hayattan ibaret kalmıştır. Onları kurtaracak olan ancak hakiki demokrasidir.

Osmanlı toprak mülkiyetine ve onun evrimleşmesine de dikkat çeken Esat Adil’e göre o günün Türkiye’inde toprak mülkiyeti şu şekilde oluşmuştur: Büyük toprak sahipleri, büyük toprak sermayedarları, orta halli köylü, fakir köylü, yoksul ve yarı emekçi köylü grupları. Bu sistem geri ve istismarcı bir sistemdir.

Yazının ikinci bölümünün başlığı *Nüfus ve Toprak Bakımından Gruplaşma*’dır. Bu ikinci bölüme sonraki sayıda devam etmek üzere ancak iki paragraf yazabilmiştir. Buna göre Türkiye’deki köy sayısı 1942 yılı itibarıyla 43.486’dır. Türkiye’nin 1940 yılı nüfusu ortalama 18 milyon civarındadır ve bunun 14 milyonu köy nüfusundan oluşmaktadır.

4.2.3. “1946 Sendikacılığı” ve Sendikal Örgütlenme Konusu

1946 yılının ortalarından itibaren TSP ve TSEKP öncülüğünde peş peşe sendikalar kurulmaya başlandı. 1946 yılının sonunda, ‘16 Aralık 1946 tedbirleri’ kapsamında partilerle birlikte sendikalar da kapatıldı. Altı ay kadar süren bu sendikal örgütlenme dalgasına Türkiye sendikacılık tarihinde “1946 sendikacılığı” denir. Bu dalga, Türkiye işçi hareketi tarihindeki belli başlı yükseliş dönemlerinden biridir.

1946 sendikacılığının temel özelliği devletten bağımsız olmasıdır. Bunlar sosyalist partilerin öncülüğünde kurulmuş, sınıf esasını benimseyen ve nihai olarak uluslararası sendikal hareket ile bütünleşmeyi amaçlayan sendikalardır. Bu altı ay içinde TSP ve TSEKP'nin öncülüğünde kurulan sendikaların sayısı kırk civarındadır⁵¹

Sendikal örgütlenme, 1946 yılının Mayıs ayında kurulan TSP ile Haziran ayında kurulan TSEKP arasındaki en sert tartışma konularından biri olmuştu. İki parti, iki farklı sendikal örgütlenme modelini savunuyorlardı. Sendikal örgütlenme Cemiyetler Kanunu'nu çerçevesinde gerçekleştiği, ayrıca bir sendikalar kanunu olmadığı için, iki partinin önerdiği modelde de örgütlenmek mümkündü. Hatta aşağıda göreceğimiz gibi, aynı yasa çerçevesinde işçi dernekleri de kurulmuştu.

TSP ile TSEKP arasındaki tartışmaları daha sonra ele almak üzere burada öncelikle Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun ve TSP çevresinin sendikalar ve sendikal örgütlenme konusundaki görüşlerini açıklamaya çalışacağız.

Cumhuriyet döneminde, 1946 yılına kadar neredeyse hiçbir sendikal örgütlenme ortaya çıkmamıştı. Bunun nedeni elbette tek parti yönetiminin, bu konudaki katı tutumudur. 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun kanunundan sonra işçi örgütlenmesi tamamen duraklamıştı.⁵²

Esat Adil daha Balıkesir'deyken SAVAŞ gazetesinin 11 Temmuz 1934 tarihli nüshasında İş Kanunu ile ilgili bir yazı yazmıştı. Hatırlayacağımız gibi bu yazısında İş Kanunu'nun neden bir türlü çıkarılamadığını soruyor patronlarla işçilerin ilişkisini başıboş bırakmanın bir facia olduğunu söylüyordu. Beklenen İş Kanunu 1936 yılında nihayet çıktı. Esat Adil, on bir yıl sonra, *GÜN* dergisinin 10 Kasım 1945 tarihli 2. sayısında yine İş Kanunu hakkında bir yazı kaleme aldı. “*Grev Yasağı*” başlıklı bu yazıda, yürürlükteki İş Kanunu'nun grevi yasaklayan maddelerini eleştiriyordu. Gerçekten de yürürlükteki İş Kanunu'nun “*Grev ve Lokavt Yasaklığı ve İş*

⁵¹ Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 86-89

⁵² Kemal Sülker, *100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri*, Gerçek Yayınevi, 1968, s. 23

İhtilaflarının Halli” başlıklı beşinci faslının 72. maddesinde sadece bir cümle yer alıyordu: “‘Grev’ ve ‘Lokavt’ yasaktır.”

73. maddede hangi eylemlerin grev sayılacağı, 74 maddede hangi tür işten çıkarmaların lokavt sayılacağı ve 75. maddede 73. ve 74. maddedeki eylemlerin bu kanunun işçi olarak tanımlamadığı müstahdemler için de geçerli olacağı yazılıydı. Kanunda “*Grev ve lokavt yasaklığına ve iş ihtilaflarının halline müteallik hükümlerden dolayı cezayı mültezim haller*” başlığı altındaki 127-136. maddeleri arasında da grev suçunu işleyenlere verilecek cezalar yer alıyordu. Bu cezalar 10 lira para cezasından başlayarak iki yıl hapis cezasına kadar çıkıyordu.⁵³

Dolayısıyla Türkiye’de 1936 yılından itibaren grev yapmak kanunla yasaklanmış bir suç sayılıyordu. Oysa Esat Adil’in yazısında belirttiği gibi 1936 öncesinde işçilere grev yapma hakkı tanınmıştı. Esat Adil bu yazısında İş Kanunu’nun da bir an önce değişmesi ve demokratlaştırılması gereken kanunlar arasında yer aldığını vurguluyordu.⁵⁴

Yine 1936 yılında *Türk Ceza Kanunu’nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun* ile TCK’nun 141. ve 142. maddeleri değiştirilmişti. 141. madde; “*Memleket dahilinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü, şiddet kullanmak suretile tesis etmeğe veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmağa veya memleket dahilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları şiddet kullanarak devirmeğe matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden...*” deniliyor ve bu kişiler beş seneden on iki seneye kadar ağır hapisle cezalandırılıyordu. 142. madde ise 141. maddedeki fiillerin propagandasını yapan kimseler için bir seneden beş seneye kadar hapis cezası getiriyordu.⁵⁵ 1938 yılında yapılan değişiklikle bu maddelerdeki “şiddet” unsuru kaldırılmış, söz konusu fiiller şiddet unsuru içermese de cezalandırılır hale gelmişti.

İş Kanunu ve Türk Ceza Kanunu işçi sınıfı ve sosyalizm için oluşturduğu çemberi Cemiyetler Kanunu daha da daraltıyor, sınıf esaslı örgütlenmelere izin

⁵³ **Resmi Gazete**, 15 Haziran 1936, Sayı: 3330

⁵⁴ Esat Adil bu yazıyı (***) imzasıyla yayınlamıştı. “Grev Yasağı”, **GÜN**, 10 Kasım 1945, Sayı: 2

⁵⁵ **Resmi Gazete**, 23 Haziran 1936, Sayı: 337, s. 6713

vermiyordu. 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 9. maddesinde “*Mevzu ve gayeleri aşağıda yazılı hususlara aid olan cemiyetlerin teşkili yasaktır*” denilerek toplam on maddede yasağın kapsamı açıklanmıştı. Kanunun (h) bendinde “*Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına dayanan*” deniliyordu. Bu maddeden sonra artık içinde “işçi” veya “sosyalist” kelimesi veya bunları çağrıştıracak herhangi bir kelime geçen bir örgütün kurulabilmesi söz konusu olamazdı.⁵⁶

1946 yılında çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde Cemiyetler Kanunu'nun bu maddesi değiştirildi. 5 Haziran'da kabul edilerek 10 Haziran 1946 tarihli resmi gazetede yayınlanan “*Cemiyetler kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun*”un 9. maddesinde kurulması yasak olan cemiyetler dört maddeye düşürülmüştü. Buna göre, eski (h) bendi (C) bendine alınarak “sınıf” kelimesi çıkarılmış, kurulması yasak olan dernekler “*Aile, cemaat, ırk esasına veya adına dayanan*” dernekler olarak tanımlanmıştı.

Böylece hem işçi sınıfı örgütlerinin, sendikaların, derneklerin hem de sosyalist ve işçi sınıfı partilerinin kurulmasının önü açılmıştır. Kaldı ki Türkiye Sosyalist Partisi zaten Mayıs ayında kurulmuş bulunuyordu.

Esat Adil GÜN dergisinin 2 Mart 1946 tarihli yedinci sayısındaki “*Küçük Ansiklopedi*” köşesini sendika ve sendikalizm kavramlarına ayırmıştı. Sendika maddesinde şu açıklamayı yapıyordu: “*Azasının müşterek menfaatlerini korumak için kurulan topluluklar. Bu menfaatlerin gayet çok ve çeşitli oluşu birbirinden farklı sendikaların kuruluşunu icap ettirmiştir.*”

Sendikalizm maddesini daha uzun yazmıştı. Sendikalizmi “ihtilalci ve tesianütçü doktrin” olarak nitelendiriyordu. Aslında anlattığı daha çok Anarko-sendikalizm idi.⁵⁷

Esat Adil'in 27 Mart 1946 tarihli onuncu sayıdaki başyazısı tamamen sendika konusuna ayrılmıştı. Yazıya Türkiye işçi sınıfının mevcut durumunu saptayarak

⁵⁶ **Resmi Gazete**, 14 Temmuz 1938, Sayı: 3959, s. 10272

⁵⁷ ** (Esat Adil), “Küçük Ansiklopedi”, GÜN, 2 Mart 1946, Sayı: 7

başlıyordu. Türk işçisinin başka memleketlerdeki gibi sosyal sigortaları, bankaları, teknik okulları, hastahaneleri, yardım sandıkları, hususi mahkemeleri ve nihayet bütün bunların meydana gelmesinde rol oynayabilecek sendikaları yoktu. Türk sendikalizminin gelişmemesini iki sebebe bağlıyordu. Birincisi, işçi kütlesinin kendi kendisini ne siyasi ne de mesleki bakımdan organize etmek fırsatını bulamamış olmasıydı. İkincisi ise devlet müdahale ve himayesinin sakat ölçülere dayanmasıydı.

Esat Adil bu yazısında işçi sınıfının gelişmişlik seviyesi ile verimlilik ve üretim, dolayısıyla da toplumsal refah arasında bağ kurarak, sendikaları “iyi işçi yetiştiren mükemmel mektep” olarak nitelendiriyordu. Sendikalar sayesinde devletin yükünün de azalacağını öne sürüyordu.

Yazını asıl dikkat çekici noktası son paragraftır. Burada, “*İşçi sınıfı Türk sendikalizminin gelişmesini destekleyecek bir siyasi parti kuruncaya kadar, hiç olmazsa*” demek suretiyle kendi düşüncesindeki parti-sendika ilişkisini de açıklamıştır. Demek ki söz konusu siyasi partiyi işçi sınıfı kuracak ve işçi sınıfının kuracağı bu parti sendikaların gelişmesini destekleme görevini de üstlenecekti. “*O zamana kadar hiç olmazsa*” dediği ise şunlardır: meslek teşekküllerine serbest gelişme imkanı verilmesi, işçi mevzuatının koruyucu surette düzenlenmesi, devletin işçinin refahını, kültür ve sağlığını gözetmesi.

4.2.3.1. Sendikal Örgütlenme Konusunda TSP İle TSEKP Arasında Polemik ve Esat Adil’in Sendikal Örgütlenme Modeli

Esat Adil Eylül ayına kadar bu konuda bir daha yazmamıştır. Bu arada Mayıs ayında TSP, Haziran ayında TSEKP kurulmuş ve Temmuz ayından itibaren bu iki partinin öncülüğünde peş peşe sendikalar kurulmaya başlanmıştı. İki parti sendikal örgütlenme anlayışı üzerinden birbirleriyle polemiğe girişmişlerdi. Aslında bu tartışma, sendika polemiğini aşan, kökü TKP tarihinin derinliklerine dayanan bir tartışmanın dışavurumuydu. TKP içindeki Şefik Hüsnü karşıtı kanatla Şefik Hüsnü kanadı yıllar sonra yeniden karşı karşıya gelmiş bulunuyorlardı. Ayrıca bir sendikal örgütlenme tartışması gibi görünen tartışma, genel olarak

sosyalistlerin/komünistlerin örgütlenme ve çalışma biçimleri hakkında bir anlayış farkını da içermekteydi.

GÜN'ün 23. Sayısı sendikal örgütlenme konusuna ayrılmış gibidir. Bu 23. sayıda Esat Adil'in yanı sıra TKP'nin en eski kadrolarından olan Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Börklüce de sendikalar konusunda yazmışlardır. İkisi de TSP'nin kuruluşuna katılmışlardı ve TSP-TSEKP ayrışmasında TSP tarafında kalmışlardı.⁵⁸

Eylül ayında başlayan bu tartışma yoğunlaşarak ve keskinleşerek her iki partinin ve yayın organlarının kapatılacağı Aralık ayına kadar devam etmiştir. Bu polemik sırasında GÜN dergisinde yayınlanan yazılarda TSEKP'nin veya yöneticilerinin adı açıkça telaffuz edilmemiştir. Bu gün (ve hatta o gün) bu iki parti arasındaki gerilimi bilmeyen herhangi bir okurun ne olup bittiğini anlaması oldukça güçtür.

Esat Adil'in 23. sayıdaki yazısının başlığı bile polemik niteliğindedir: *“Yapıcılar, yıkıcılar.”* Yazının başına metnin içinde geçmeyen, içeriğinde de bu açıklıkla ifade edilmeyen bir spot çıkarılmıştır. Spotta, yapıcıları aralarındaki görüş farkları ayırsa da yollarına devam edeceklerini, fakat yıkıcıların tek hedefinin yıkmak ve dağıtmak olduğunu söylüyordu.

Yazının içinde de görünüşte sendikal örgütlenme konusu ile doğrudan ilişkilendirilemeyen benzer suçlamalar yer almaktadır. Önce genel olarak aydınları eleştirir. Aydınlar tereddüt ve vesvese içindedirler; birçoğunun yaptığı iş fısıltı kahramanlığıdır; birçoğu rahatından ve mevkiinden bir zerre fedakarlığa razı olmadığı halde aksiyon adamlarını çekiştirmek, sosyal mücadelenin kirpiğini veya kaşını beğenmemek suretiyle büyük işler yapar gibi görünmektedir; birkaç kelime ve formül tekerlemesi içinde isterik baygınlıklar geçirerek inkılapçı vicdanı ucuzca tatmin yolu bulmaktadırlar.⁵⁹

⁵⁸ TSP'nin kuruluşunu ele alacağımız bölümde bu konuyu ayrıntılı olarak açıklayacağız.

⁵⁹ Esat Adil sol literatür söz konusu olduğunda “inkılapçı” kelimesini “devrimci” anlamında kullanmaktadır.

Bu genel aydın eleştirisinden sonra TSEKP'ne yönelik olduğu hissedilen sol içi eleştiriler dile getirilir. Buna göre, işçi sınıfını birleştirme çabasında olanlar olduğu gibi karşı devrimci (aksi inkılabcı) ve antidemokratik yöntemler kullanarak “isteyerek veya istemeyerek” bu birleşmeyi geciktirici gayretlere de rastlanmaktadır. Dereyi görmeden paçalarını sıvayan, mesafeyi ayarlayamadan koşmaya heveslenen bazı gayretkeşlerden söz eder.⁶⁰

Bu türden üstü kapalı suçlamalar arasında sendikal örgütlenme konusundaki düşünceleri doğrusu biraz silik kalmıştır. Esat Adil'in sendikal örgütlenme hakkında bu makalede dile getirdiği düşüncelerini şöyle toparlayabiliriz:

- a) İşçi sınıfı bilinç ve ideoloji bakımından henüz mütecanis, yani homojen değildir. Bu nedenle işçiyi ancak demokrasi alanında bir araya getirmek mümkün olabilir. Meslek birlikleri yani sendikalar düşünüş ve anlayışları ne kadar farklı olursa olsun bütün işçilerin toplanması ve birleşmesi için en uygun demokrasi alanıdır.
- b) İşçi sınıfını devrimci siyasi eğitimden önce kendi ortak çıkarları doğrultusunda devrimci meslek eğitimine tabi tutmalıyız. Aksi taktirde çeşitli siyasi etkiler ve evhamlar içinde bulunan işçileri devrimci sınıf bilinci içinde birleştirme çabaları boşa harcanmış olur.
- c) İşçi sınıfının ilk devrimci görevi kendi içinde birlik olmaktır. Bundan sonraki görevi diğer emekçi kesimleri kendisini tamamlayıcı kuvvetler halinde yetiştirmektir. İşçi sınıfı, birinci görevini, yani önce kendi içinde birlik olmak görevini ancak **meslek birlikleri, yani üretim esası üzerine kurulmuş olan sendikalar** içinde toplanmak suretiyle yapabilir. İkinci görevini ise ancak kuvvetli bir sınıf bilinci ve devrimci eğitim sayesinde yerine getirebilir. Bu onun köylüleri ve diğer halk yığınlarını kurtarmak, birleştirmek için üstleneceği öncü rolüdür.

Burada “*meslek birlikleri, yani üretim esasına göre kurulmuş olan sendikalar*” sözlerinin altını çizmemin nedeni, bunun TSP ile TSEKP arasında sendikal örgütlenme konusundaki temel görüş ayrılığını ifade ediyor olmasıdır.

⁶⁰ Esat Adil, “Yapıcılar, yıkıcılar”, GÜN, 21. 9. 195(4)6, Sayı: 23

GÜN'ün 6 Ekim 1946 tarihli 25. sayısında Esat Adil'in başyazısının başlığı “*Sendika Düşmanları*” idi. Yazının altına çıkarılan spotta şöyle deniliyordu: “*İşçi sınıfının yüksek menfaatlerini memleket realitesine ve inkılapçı metodlara göre ayarlayınız, teşkilat işlerinde cehalet ve kaprislere yer vermeyiniz.*”

Esat Adil'in ve TSP'nin sendikal örgütlenme anlayışını ortaya koyduğu için bu makale üzerinde etraflıca durmakta yarar var. Yazının giriş bölümünü aktardıktan sonra Esat Adil'in uluslararası sendikal örgütlenme modeli olarak gördüğü ve Türkiye’de sendikal örgütlenme için önerdiği modeli analiz edeceğiz:

“Çok uzun yıllar bakımsız, dağınık, teşkilatsız ve rehbersiz bir ömür sürmüş olan işçi sınıfı nihayet son günlerde kendine gelir gibi oldu. Birkaç ihtilalci⁶¹ siyasi partinin içinde toplanmağa ve kadrolaşmaya imkan buldu. Yine kendi öz varlığı içinden çıkarabildiği bazı rehber kadroların yardımıyla de sendikalaşma yolunda bir iki adım atabildi.

Bu gayet basit ve diğer demokrat memleketlerdeki nisbetle son derece mütevazı olan kımıldanmalara, endişelere, evhamlara, tazyik ve bozgunculuklara yol açtı.

Kanunlarımızdaki hükümlere büyük bir hassasiyetle, itina ile uymayı bilen sendikacılığı bir tehlike gibi görmek ve göstermek sevdasına kapılanlar oldu. Bereket versin ki çalışma bakanı Sadi İrmağın makul beyanatı bu gibi saçma sapan endişelerin ve yarı resmi çekingenliklerin artmasına engel oldu.⁶² Fakat bozgunculuk bu sefer de başka bir yerden patlak verdi.

Tam manasile politika dışı ve tamaile demokratik bir karakter taşıyan ve münhasıran işçi sınıfının meslek birliklerinden ibaret olan sendikaların düzenlenip gelişmesini zorlaştırmak maksadiyle dünya üzerinde hiç benzeri ve örneği olmayan bir takım işçi teşekkülleri, işçi dernekleri ortaya sürüldü.⁶³

⁶¹ Bir sonraki sayıda “inkılapçı” olarak düzeltilmiştir.

⁶² Çalışma Bakanının İşçi Sendikaları hakkındaki Demeci: “Bizim nazarımızda kurulan sendikalar tamamen kanuni ve meşru teşekküldür. Kendilerinin memleketin yüksek menfaatlerine faydalı olmalarını can ve gönülden dilerim. Sendikalarla işbirliği etmeye amadeyiz. Bu teşekküllerin bakanlığın gayelerine kıymetli hizmetler edeceğinden eminim.” GÜN, Sayı: 24

⁶³ 1946 yılının Temmuz ayında Türkiye Cumhuriyeti İşçiler Derneği adıyla bir dernek kurulmuştu. Türkiye İşçiler Derneği ismiyle faaliyette bulunan dernek çeşitli illerde şubeler açtı. Sosyalistlerle bir ilgisi olmayan bu dernek daha çok DP ve CHP siyasetinde yer almak isteyenlerin çekişme alanı gibiydi. Bknz. Kemal Sülker, **Türkiyede Sendikacılık**, İstanbul, 1955, s. 39

Hususi maksatlar peşinde ve direktifler altında meydana getirilen bu teşkilat dahi bünye ve karakter itibarile ne olursa olsun, beş on işçiyi bir o(a)raya getirmek, toplamak bakımından aslında inkılapçı bir hareket sayılmalıdır. Ancak işçi sınıfını içinden parçalama, işçi sınıfının sosyal kurtuluş mücadelesini zayıflatıp çürütme temayüllerini belli ettiği andan itibaren bu teşekkülleri aksi inkılapçı ve anti demokratik olarak vasıflandırmaya ve işçi arkadaşlarımızı ikaz etmeye mecbur kalacağız.

Asıl dava, asıl mesele işçilerimizin teşkilatlanmasıdır, meslek ve emek haklarını kendi kendilerine koruyabilir bir kuvvet haline gelmesidir. Görünüşte pek basit olan bu problem tatbikattaki bir takım zorluklar ve yanlışlıklar yüzünden kolayca çözülememektedir.

İşçi sınıfının meslek birlikleri, yani bütün milletlerin kullandıkları tabirle, sendikalar halinde toplanmanın ve teşkilatlandırmanın demokratça bir yolu, inkılapçı bir metodu vardır. Bunun dışında bir yol ve metod takip edenlerin gayreti işçi sınıfının birleşmesini geciktirmek, teşkilatlanmasını zorlaştırmaktan başka hiçbir işe yaramayacaktır. Bu beynelmilel sendikacılık metodunun kendi milli ve içtimai bünyemizin hususiyetleri de göz önünde tutulmak şartıyla tatbik şekli ancak şöyle olabilir.”

Bundan sonra Esat Adil altı madde halinde kendi sendikal örgütlenme modelini açıklamıştır. Şu anda Türkiye’deki sendikal örgütlenme modelinin bir benzeri olan bu modele göre;

- 1) “Sendika” dışında işçiyi şaşırtacak isimler altında örgütlenmemek.
- 2) Türkiye’deki işkollarını (istihsal ve işletme şubelerini) birbirinden ayırt edip kesin olarak tespit etmek.
- 3) Aynı işkolundaki işçileri içeren Türkiye çapında sendikalar kurmak. (Mesela Türkiye Mensucat İşçileri Sendikası, Türkiye Deniz İşçileri Sendikası gibi) Bir dokuma fabrikasında çalışan marangoz veya elektrikçi de mensucat sendikasına bağlanmalı.
- 4) Aynı işkolunda çalışan işçilerin bulunduğu iller tıpkı bir siyasi parti örgütü gibi şubeler halinde Türkiye çapındaki bu sendikalara bağlanmalı. (Türkiye Mensucat İşçileri Sendikası Bursa Şubesi)

- 5) İşkollarının en az yarısı kadar sendika kurulduktan sonra bu sendikaların kendi üyeleri arasından seçecekleri temsilcilerle Türkiye Sendikalar Federasyonu kurulmalı.
- 6) Her sendika belli bir süre içinde kendi kongresini yapmalı ve federasyon kongresi için delegelerini seçmeli.

Esat Adil yazının bundan sonraki bölümünde, bu modele uyulmayıp da “tepeden inme” federasyon kurarak işe başlamanın yaratacağı örgütsel karmaşayı açıklamıştır. Esat Adil’e göre ortada kadrolu sendikalar yokken federasyon kendiliğinden vücut bulamaz. Aynı ülkede birçok federasyondan oluşan bir konfederasyon tasavvuru arıp ve gülünç olur demiştir.

Bu açıklamalardan sonra TSEKP’nin sendikal örgütlenme modelinin eleştirisine başlar. Esat Adil’e göre, aynı iş kolunda her vilayette müstakil bir sendika kurmak yanlış ve zararlıdır. Çünkü bu durumda sendikaların sayısı her vilayette yirmiyi, ülke çapında bini aşar. Bir taraftan aynı işkolunda vilayet sendikaları arasında bir birlik, diğer taraftan aynı vilayette farklı işkolları adına kurulmuş olan sendikalar arasında vilayet çapında bir birlik oluşturmak gerekecektir. (Daha kolay anlaşılması için Esat Adil’in eleştirdiği modeli örnekleyecek olursak şöyle bir yapı ortaya çıkar: İllerde kurulmuş olan Mensucat İşçileri Sendikaları bir araya gelerek Türkiye Mensucat Sendikaları Federasyonu’nu oluşturacak. Bu birinci federasyon olacak. Diğer yandan bir ilde, örneğin Eskişehir’de farklı işkolları sendikalarının bir araya gelmesiyle Eskişehir Sendikalar Federasyonu kurulması gerekecek. Bu da ikinci federasyon olacak)

Esat Adil burada hiç kuşkusuz TSEKP ile tartışmaktadır. Çünkü bu model TSEKP’nin sendikal örgütlenme modelidir. TSEKP çevresi Haziran ayında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, ardından Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği’ni kurmuş, bu birliklerin altında çeşitli işkollarına ait sendikalar kurulmuştur. İşkolu sendikaları şehirler bazında kurulmuştur. Örneğin Eskişehir Serbest Sanayi İşçileri Sendikası, Ankara Terziler Sendikası, Adana Dokuma İşçileri Sendikası ⁶⁴

⁶⁴ vs... Bknz. Emin Karaca, **A.g.e.**, s. 174 vd

Esat Adil bu yolu seçenlerin kestirme, demokratik, inkılapçı yol ve metottan uzaklaştıklarını, bununla beraber iyi niyetli olduklarından da şüphe etmediğini ifade etmiştir.⁶⁵

Esat Adil'in GÜN dergisinin 29. sayısındaki başyazısının başlığı “*Sendikaların Gelişmesi Mahzurlumu dur?*” şeklindeydi. Bu yazı CHP ve hükümet çevrelerine seslenen bir yazıdır. Çalışma Bakanlığı'nın sendikaların gelişmesini, sendikaların aralarında birlikler veya federasyon kurmalarını önleyici bir kanun tasarısı hazırladığı haberinin basına yansımaları üzerine yazılmıştır. Aynı tasarıda siyasi partilerin sendikalarla ilişkisinin yasaklanması ve sendikacıların siyasetle ilgilenmesinin önlenmesi de söz konusu olacaktır.

Esat Adil'in yazısı ılımlıdır. Sendikacılığı sınıf mücadelesinin bir alanı olarak değil adeta bir medeniyet unsuru gibi açıklamıştır. Sendikal hareketi yadırgamayı gerilik ve yobazlık olarak nitelemekteydi. İşçi sınıfını meslek örgütlerinden mahrum etmek, toplumu bilgili bir üretim cihazından mahrum etmek, sınıfların ahenkli bir şekilde gelişmemesine dolayısıyla toplumsal adaletin hiçe sayılmasına yol açar diyordu.

Bu yazıda Esat Adil sendikal mücadele konusunda bir görüşünü daha açıklamıştır. Ona göre bir işçi birey olarak her vatandaş gibi siyasi ve medeni haklarını kullanır ve istediği siyasi partiye girebilir ancak bir meslek birliği içinde siyaset yapmaması gerektir. Oysa Halk Partisi ve hükümetin desteklediği bazı teşekküller meslek birliklerinin gayri siyasi karakterini zedelemektedir.⁶⁶

Ağustos ayında bir önceki Saraçoğlu hükümetinde İşçileri Bakanı olan Recep Peker başbakanlığa getirilmiştir. 4 Aralık 1945 saldırılarını yaşamış olan, devleti, CHP'ni, adalet bürokrasisini çok iyi tanıyan Esat Adil yaklaşan fırtınayı sezmiş gibidir. Bu son yazısı, sınıf mücadelesi bir yana, CHP'yi adeta “medeniyete” davet eder gibidir. TSP'nin, TSEKP'nin, bütün yayın organlarının kapatılmasına, kendisinin de içinde olduğu bütün kadrolarının tutuklanmasına sadece on beş gün kalmıştır.

⁶⁵ Esat Adil, “Sendika Düşmanları”, GÜN, 6 Ekim 1946, Sayı: 25

⁶⁶ Esat Adil, “Sendikaların Gelişmesi Mahzurlumu dur?” GÜN, 30 Kasım 1946, Sayı: 29

Bir sonraki 30. sayı *GÜN* dergisinin son sayısı olacaktır. Bu son sayıda Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu'nun kurulduğu haberi birinci sayfadan verilmiştir. Aynı zamanda Aziz Nesin'in Esat Adil ile sendikal mücadele hakkında yaptığı bir söyleşi de yer almıştır. Söyleşi *Ses* dergisinde yayınlandıktan sonra *GÜN* dergisi tarafından yeniden yayınlanmıştır. Aziz Nesin bu söyleşide Esat Adil'e beş soru sormuştur:

1. Memleketimize en uygun işçi teşkilatlanma sistemi hangisidir?
2. Türkiye'de sendikaların gelişmesi ne gibi şartlara bağlıdır?
3. Sizce işçi teşkilatlanmasını zorlaştıran engeller ve bozgunculuklar var mıdır?
4. Hükümetin hazırladığı yeni tasarı hakkındaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?
5. Bugünkü İş Kanunu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Esat Adil birinci soruya verdiği cevapta daha önce açıkladığı sendika örgütlenme modelini yeniden açıklıyordu. Yani, işkolu esasına göre örgütlenmeli ve sendika adından başka isim kullanılmamalıdır.

İkinci soruya verdiği cevapta örgütlenme modelini bir kere daha açıklamıştır. Türkiye'de sendikaların gelişmesi iki şarta bağlıdır diyerek birinci şartın sendikalaşma modelinin işçiyi parçalayıcı ve dağıtıcı değil birleştirici olmasıdır. Bu sebeple kendisi sendikaların Türkiye çapında kurulmasına, bir işkoluna bütün işçilerin bir tek sendika etrafında toplanmasına taraftardır. Bu yöntemle kurulmuş altı büyük sendika mevcuttur. Bunlar kendi aralarında derhal bir federasyon meydana getirmelidir. Sendikaların gayri siyasi bir hüviyet taşımalarıdır. İşçiler siyasi faaliyetlerini sendikalarda değil partilerde göstermelidir.”⁶⁷

Esat Adil'in bu söyleşisinin yayınlandığı sayıda, Sendikalar Federasyonu'nun kurulduğu haberi vardı. Habere göre Türkiye Tekel İşçileri Sendikası'nın teşebbüsüyle Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu kurulmuştur. Federasyona bağlanmış olan sendikalar şunlardır: Türkiye Tekel İşçileri, Türkiye Deniz İşçileri,

⁶⁷ Aziz Nesin, “Türkiye Sosyalist Partisi genel sekreterile mülakat”, *GÜN*, 14 Aralık 1946, Sayı: 30

Türkiye Basın ve Basın Makinistleri, Türkiye Mensucat İşçileri ve Türkiye Demir ve Çelik Sanayi İşçileri Sendikaları.”⁶⁸

Esat Adil üçüncü soruya verdiği cevapta, işçi sınıfının içinde sınıf bilincine ermiş olanların sayısının çok az olduğunu, işçi sınıfı uzun yıllardır örgütsüz olduğu için kolayca aldatılıp korkutulabildiğini belirtmiştir. Örgütlenmenin önündeki bir diğer engel de burjuva partilerinin işçi sınıfını dağıtmak, parçalamak, hatta mevcudiyetini inkar etmek yoluna gitmesidir. Çeşitli isimler altında ortaya sürülen işçi teşekkülleri bu maksada hizmet etmektedir. Esat Adil burada TSP’ni “işçi sınıfının ana partisi” olarak nitelemiştir.

Yeni hazırlanan kanun tasarısının işçi örgütlenmesini daha fazla daraltamayacağını çünkü zaten lüzumu kadar daraltılmış olduğunu belirten Esat Adil, İş Kanunu ile ilgili soruya da, kendisinin bu konudaki fikir mücadelesine 1934 yılında SAVAŞ gazetesinde başladığını, ülkenin o günden bu güne kadar umduğu bir iş kanununa kavuşamadığını, grevi yasaklayan bir iş kanununun demokrat olamayacağını söyleyerek cevap vermiştir.

Burada sözü edilen kanun 26 Şubat 1947’de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun idi. Bu kanunla sendikaların siyasetle ilgilenmeleri yasaklandı. Grev yapmak İş Kanunu’na göre suç sayılmaya devam ettiği gibi, bu kanunda greve teşvik eden, hatta teşvik etmeye teşebbüs eden sendika yöneticilerinin cezalandırılacağı ve sendikalarının da kapatılacağı yer da alıyordu.⁶⁹

Kanun çıktığında TSP ve TSEKP ile kurdukları sendikalar zaten kapatılmıştı.

TSP ve TSEKP bir yandan birbirleriyle, bir yandan CHP ve hükümetle mücadele ederlerken, bir taraftan da Demokrat Parti ile tartışıyorlardı. Demokrat Parti 21 Temmuz’da yapılan seçimlere katılmış, 465 milletvekilliğinden 62’sini kazanabilmişti. Meclis 12 Ağustos’ta çalışmaya başlamış, İnönü yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiş, Recep Peker’i yeni hükümeti kurmakla görevlendirmişti.

⁶⁸ “Sendikalar federasyonu kuruldu”, **GÜN**, 14 Aralık 1946, Sayı: 30

⁶⁹ **Resmi Gazete**, 26 Şubat 1947, Sayı: 6542

Otoriter iktidar anlayışını temsil eden Recep Peker'in başbakan olması CHP'nin muhalefete karşı sertleşeceğinin işaretiydi.⁷⁰

GÜN dergisinde DP'nin Türkiye'de sınıflar konusuna yaklaşımı hem programından hem önde gelen bazı yöneticilerinin demeçlerinden yola çıkarak eleştirilmişti. Benzer eleştiriler DP'nin sendikal örgütlenmeye yaklaşımı konusunda da gündeme geldi. DP'li Samet Ağaoğlu'nun işçi sendikalarını devlete bağlama önerisi üzerine Esat Adil GÜN dergisinin 26. sayısının başyazısını bu konuya ayırmıştı.

"Korporasyonculara Dikkat!" başlıklı yazının girişine spot olarak şu cümle çıkarılmıştı: *"Korporasyonculuk bir devlet sistemidir ve bu sistem iktisadi ve siyasi faşizmin anasıdır."* Esat Adil faşizmin ve Nazizmin devlet anlayışında, devletin milletin egemenliğinin üstünde bir egemenliğe sahip olduğunu, devlet kimin elindeyse onun mutlak egemen olduğunu, bunun eski zamanlardaki "Allaha vekalet" kuramından bir farkının olmadığını ifade ediyordu.

İktisadi, toplumsal ve siyasi örgütlenmenin devlet tarafından tanzim ve kontrol edilmesi demek olan korporasyonculuk, faşizmin ana cihazını ve temelini oluşturur. Ona göre DP mensubu Samet Ağaoğlu, sendikaların devlete bağlanmasını isterken bu sistemin, yani faşizmin Türkiye'de yeni baştan kurulmasını istemektedir.⁷¹

4.2.3.2 .Sendikal Örgütlenme Konusunda Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Börklüce'nin Yazıları

Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Börklüce gizli TKP'nin en eski üyelerindendir. Mustafa Börklüce 1895 doğumludur. İstanbul'da küçük zabıt okulundan mezun olduktan sonra 1915 yılında Kafkas cephesinde Rus ordusuna esir düşmüştü. Esareti sırasında aynı bölgede esir-sürgün olarak bulunan Mustafa Suphi ile tanışmış ve 1919 yılı başlarından itibaren birlikte çalışmıştı. 1919 yılının Temmuz ayında TKP'nin yedi kişilik ilk kurucu komitesinde yer almıştı. Dolayısıyla TKP'nin

⁷⁰ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s. 16

⁷¹ Esat Adil, "Korporasyonculara Dikkat!", GÜN, 13. 10. 1946, Sayı: 26

kuruluş kongresi sayılan 10 Eylül 1920 Bakü Kongresi'ne de katılmış ve Merkez Komitesi'ne seçilmişti.⁷²

Hüsamettin Özdoğu 1902 doğumludur. Halkalı Ziraat okulunu bitirdikten sonra milli mücadele için Ankara'ya geçmiş ve İmalat-ı Harbiye fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Bu sırada Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'na katılmıştır. Parti kanalıyla Moskova'daki KUTV'a (Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi) gönderildi. O sırada Mustafa Börklüce Moskova'da bulunuyor ve Türkiye'den gönderilen öğrencilerle ilgileniyordu. Böylece tanıştılar.⁷³

İkisi de TKP'nin kimilerine göre ikinci, kimilerine göre üçüncü kongresi sayılan ve 1925 yılında Dr. Şefik Hüsnü'nün evinde toplanan kongreye katılmışlardır. O kongreye katılanların tümü o tarihten sonra Merkez Komite üyeleri olarak kabul edilmişlerdir.⁷⁴

Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu TSP'nin kuruluşunda yer almışlar, Şefik Hüsnü TSEKP'ni kurduktan sonra da Esat Adil'in yanında kalmışlardı. Hüsamettin Özdoğu TSP'nin Politik Büro üyesi ve işçi örgütlenmesi sorumlusu idi.⁷⁵

Yukarıda açıkladığımız gibi GÜN dergisinin 21 Eylül tarihli 23. sayısı 'sendika özel sayısı' gibiydi. Esat Adil'in yanı sıra H. Özdoğu ve M. Börklüce de sendikal örgütlenme konusunda yazmışlardı.

Özdoğu'ya göre Türkiye'de işçi örgütlenmesinin Avrupa'ya göre çok geri kalmış olmasının nedeni, Türkiye'de sanayinin yeterince gelişmemiş ve işçi sınıfı bilincinin oluşmamış olması değildi. Bunlar işçi sınıfının örgütlenmesine engel olmak ve serbestçe sömürülmesine imkan vermek için öne sürülen gerekçelerdi.

⁷² İbrahim Topçuoğlu, **Neden 2 Sosyalist Partisi T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi**, 1. Kitap, 1976, İstanbul, s. 57 vd. Söz konusu olan TKP tarihi olunca anıların kullanımına çok daha fazla dikkat etmek gerekiyor. Çünkü anılar, çoğu zaman yazarların siyasi tercihlerine göre şekilleniyor. İbrahim Topçuoğlu Şefik Hüsnü karşıtı hiziptendir. Bu yüzden başka kaynaklar tarafından doğrulanmayan bilgileri kullanmayacağım. Örneğin, Topçuoğlu Börklüce'nin TKP genel sekreterliğine seçildiğini de yazmaktadır.

⁷³ **A.g.e.**, s. 47

⁷⁴ Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925)**, BDS Yayınları, İstanbul, 1991, s. 198. Mete Tunçay da asıl olarak listeyi Topçuoğlu'nun kitabından almış ama kendi bildikleriyle de karşılaştırmıştır. Kongreye Nâzım Hikmet de katılmıştı

⁷⁵ Emin Karaca, **A.g.e.**, s. 164

Zaten işçi sınıfının bugünkü örgütlenme derecesi bu iddiaları geçersiz kılmıştır. Bundan sonra “*şimdi asıl mevzuumuza geçelim, Türkiye’de işçi teşkilatları nasıl yapılmalıdır*” diyen Özdoğu yazının devamında bu konudaki görüşlerini açıklamaktadır. İşçi sınıfı örgütlenirken inkılapçı görüşten ayrılmamak ve Avrupa işçi hareketlerinin tarihinden dersler çıkarmak gerekir. Özdoğu, Avrupa işçi hareketinde “sakat ceryanların” oportünizm, reformizm ve ekonomizm olduğunu belirtir. Türkiye için en tehlikelisi ekonomizmdir diyen Özdoğu ekonomizmin ne olduğunu da açıklamıştır. Ona göre ekonomizm işçi sınıfının iktisadi mücadelesinin siyasi mücadeleden önce geldiğini savunmaktır. Özdoğu yazısının bu bölümünde “*Bir broşürde işçi sınıfına sunulan bu öğüt geri bir görüşün mahsulüdür*” demiştir. Özdoğu’nun adını vermediği bu broşür TSEKP çevresinin yayınladığı “*Bize Göre Görüşler*” broşürü olabilir. Broşür TSEKP’nin örgütlediği (İstanbul) İşçi Sendikaları Birliği genel sekreteri Ferit Kalmuk’un ön sözüyle yayınlanmıştır. Bu broşürde işçi sınıfının partilerle ilişkisi tarafsız bir tutumla ele alınmıştır. Aziz Çelik bu tarihsiz broşürün 1946 yılının ortalarında, Temmuz seçimlerinden sonra yayınlandığını tahmin etmektedir.⁷⁶ Bu bakımdan Hüsamettin Özdoğu’nun makalesi aslında geç kalmış bir makaledir. Çünkü makale özü itibarıyla “parti mi önce kurulmalı, sendikalar mı” sorusuna cevap veren bir polemik niteliğindedir. Eylül ayında hem TSP hem TSEKP kurulmuş olduğu için bu soru geride kalmış ve çoktan cevaplanmış bir sorudur.⁷⁷

Mustafa Börklüce’nin yazısı çok daha açık, isim vererek yapılan bir polemiktir. Bu yazıdan TSP’nin o zamana kadar kurduğu sendikaların hangi sendikalar olduğunu da öğreniyoruz. “*Nizamnameleri çok güzel tanzim edilmiştir*” diyerek saydığı sendikalar şunlardır: Deniz işçileri sendikası, dokumacılar sendikası, tek el işçileri sendikası, tramvay ve elektrik işçileri sendikası, şoförler sendikası, tütüncüler sendikası.⁷⁸

Mustafa Börklüce bundan sonra “*Bu normal yol üzerinde yürünürken, sağdan soldan bazı aksak ve sakat çıkışlar da göze batmaktadır. Mesela: Türkiye işçiler*

⁷⁶ Aziz Çelik, **A.g.e.**, s. 104

⁷⁷ Hüsamettin Özdoğu, “Türkiyede İşçi Teşkilatı Nasıl Kurulmalıdır”, **GÜN**, 21. 9. 1946, Sayı 23

⁷⁸ Mustafa Börklüce, “Sendikaların Kuruluşu Münasebet(iy)le”, **GÜN**, 21. 9. 1946, Sayı 23

derneği ve diğer taraftan sendikalar federasyonu” diyerek TSP ve TSEKP’nin dışında gelişen işçi örgütlenmelerine dikkat çekiyordu.

O yıllarda Asım Sarp imzasıyla GÜN dergisinde yazılar yazan Kemal Sülker 1946 yılından dokuz yıl sonra, 1955 yılında *Türkiye’de Sendikacılık* isimli bir kitap yayınlamıştı. Kemal Sülker kitabında kendisinin de içinde yer aldığı tartışmaları sıcağı sıcağına aktarıyordu. Sülker’e göre 1946 yılının ikinci yarısında işçi örgütlenmesi bakımından şöyle bir tablo ortaya çıkmıştı:

“Bir tarafta Türkiye işçiler derneği, bir tarafta “Türkiye” ile başlayan tek sendikalar (TSP sendikaları S.G), bir tarafta da bulunduğu şehrin adını taşıyan sendikalar ve mahalli sendikalar birlikleri (TSEKP sendikaları S.G) birbirlerine karşı cephe almış oldu.”

Mustafa Böklüce’nin yazısında dikkat çektiği federasyon ise Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu idi. Hükümet bu federasyonu kurarak işçi sendikalarını kendi denetimi altına almayı planlıyordu.⁷⁹

4.2.3.3. GÜN Dergisinde İşçi-Sendika haberleri ve Yazıları

Elbette işçi sınıfı ve sendikal örgütlenme konusunda yazılan yazılar Esat Adil, Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Böklüce ile sınırlı değildi. Özellikle 21 Eylül 1946 tarihli 23. sayıdan itibaren bu konudaki haber ve yazılarda büyük bir artış görülüyordu. Hemen her sayıda ya yeni kurulan bir sendika ile ilgili geniş bir haber, ya da Türkiye’de ve dünyada sendikal örgütlenme konusunda yazılmış bir makaleye rastlanıyordu.

Bunlardan ilki 2 Mart 1946’da, 7. sayıda yayınlanan bir makaledir. Makale Hasan Tanrıkut tarafından yapılmış bir çeviridir ve Amerikan sendikacılığı hakkındadır. Hangi dilden ve hangi yayından çevrildiği belirtilmemiştir. Genel olarak

⁷⁹ Aziz Çelik, **A.g.e.**, s. 103

ABD sendikal hareketi hakkında bilgiler vermesinin yanı sıra savaş sonrasına ilişkin verileri de içermesi bakımından güncel bir makaledir.⁸⁰

17 Nisan 1946 tarihli 13. sayıda Suphi Nuri İleri imzasıyla “*Sendikacılık*” başlıklı bir makale yayınlanmıştı.⁸¹ Bu yazı adeta yeni başlayanlar için bir kılavuz niteliğindedir. Yirmi beş yıldır hiçbir örgütlenme pratiği olmayan bir işçi sınıfı söz konusu olduğu için, bu türden bilgilendirme yazılarının yazılmasını doğal karşılamak gerekir.⁸²

GÜN dergisinde ilk sendika kuruluş haberini 21 Eylül 1946 tarihli 23. sayıda görüyoruz. Bu sayının adeta bir sendika özel sayısı niteliğinde olduğunu yukarıda belirtmiştik. Deniz İşçileri Sendikası’nın Beşiktaş Günel sineması bahçesinde yapılan açılış töreni duygusal ve coşkulu bir dille yazılmış bir haber olarak verilmiştir. Bu imzasız haberin dili anlatım bozukluklarıyla doludur. Haberin ilk cümlesinden bu açılışın (veya sendikanın kuruluşunun) 25 Ağustos 1946 tarihinde gerçekleştiğini anlıyoruz.⁸³

Bir sonraki sayıda “İşçi ve İş Hayatı” üst başlığı altında iki yazı yayınlanmıştı. Biri Hasan Tanrıkut’un Doğan Ruşenay imzasıyla yazdığı “Koca Şevket Usta” başlıklı yazıydı.⁸⁴ Bu yazıda Deniz İşçileri Sendikası’nın tahmil ve tahliye (yükleme-boşaltma S.G.) bürosu başkanı koca Şevket usta, idealize edilmiş bir işçi tipolojisi olarak anlatılmıştır: “*Otuz senelik ülküm olan işçi sendikalarının ve partisinin kurulduğunu gördükten sonra artık ölsem de gam yemem*” diyen Şevket

⁸⁰ Herbert Harris-Victor Riesel Çev. Hasan Tanrıkut, “Amerikan Sendikalizmi”, GÜN, 2 Mart 1946, Sayı: 7

⁸¹ Suphi Nuri İleri 5 Aralık 1945 günü ölmüştü. Rasih Nuri İleri’nin babasıydı. Rasih Nuri İleri babası Suphi Nuri İleri’nin TKP tarafından *Yeni Dünya* gazetesinin başına getirilmesinin kararlaştırıldığını, kendisinin de GÜN dergisinde TKP’nin görevlendirmesiyle çalıştığını öne sürmüştür. R. N. İleri’ye göre Esat Adil GÜN dergisinde TKP’den gelen direktiflere göre yayın yapıyordu. Bknz. Rasih Nuri İleri (Der.), **Kırklı Yıllar 4, 1947 TKP Davası**, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 12

⁸² Suphi Nuri İleri, “Sendikacılık”, GÜN, 17 Nisan 1946, Sayı: 13

⁸³ Bu tarihin, Türkiye tarihinde yeni bir yaprağın açılacağı gün olduğu ifade ediliyor. “Türkiye Deniz İşçileri Sendikasının Açılış Münasebetile”, GÜN, 21 Eylül 1946, Sayı: 23

⁸⁴ “Doğan Ruşenay, “Koca Şevket Usta”, GÜN, 28 Eylül 1946, Sayı: 24

usta “*davasına imanla inanan, gökler kadar temiz, karıncalar kadar çalışkan*” bir işçidir.⁸⁵

Aynı sayıdaki “*İş ve İşçi Hayatı*” başlığı altında yayınlanan ikinci yazı İhvan Kabacıoğlu’nun yazdığı “*Türk İşçisi Sendikalizmi alkışlıyor*” başlıklı yazıydı. Araştırmacı Emin Karaca İhvan Kabacıoğlu ile 2000 yılının Mart ayında bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede anlattığına göre Kabacıoğlu Camialtı Tersanesi’nde kaynak ustası olarak çalışırken, İmralı Cezaevi müdürü olan Esat Adil cezaevinin deniz motorunun bir parçasının tamiri için tersaneye gelmiştir. O sıralarda Kabacıoğlu TAN gazetesinde Adiloğlu imzalı yazıları hayranlıkla okumaktadır. Tanıştıktan sonra kısa sürede arkadaş oluyorlar. Kabacıoğlu TSP’nin kurucularından biri olur.⁸⁶ TSP kapatıldıktan sonra açılan dava sonucunda ceza alan üç TSP yöneticisinden bir de Kabacıoğlu oldu. Gizli TKP’nin Fatih/Çarşamba hücresi üyesi olmakla suçlanmıştı.

İhvan Kabacıoğlu TSP’nin dört kurucusundan biri olduğuna göre sendikalar hakkında ne düşündüğüne biraz daha yakından bakalım. Kabacıoğlu’nun yazısı basit fakat içten bir yazıdır. Sendikaların işçi sınıfının yaşamına pratik olarak getireceği katkıları açıklamaya çalışmıştır. Yazısına “*memleketimizde cemiyetler kanununun değişmesi ile birdenbire hummalı bir faaliyetle işçi sendikaları kurulmaya başladı*” diyerek başlar. İşçi sınıfının uzun yıllardır sefalet içinde yaşayıp çalıştığını, buna mukabil patronların her gün kasalarını biraz daha doldurarak milyonlara sahip olduklarını belirtir. Oysa demokrat memleketlerde işçileri normal yaşantılarından biraz fedakârlığa davet eden patron, karşısında kaya gibi birleşmiş işçileri bulur.

Kabacıoğlu’na göre batının teknolojik üstünlüğü de işçi sınıfının “*sendikaları vasıtasıyla organize edilmiş olması*” yani sendikalar tarafından eğitilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ülkemiz ise muhteris ve egoist düşünceler yüzünden bu gerçeği kavrayamamış, bu yüzden hiçbir yenilik doğurmayan, klasik üretimci sınırlı bir endüstrinin esiri olmuştur.

⁸⁵ Aziz Çelik “Koca Şevket Usta’nın TSP’nin partili-sendikacılarına tipik bir örnek olduğunu düşünüyoruz” diyor. **A.g.e.**, s. 98

⁸⁶ TSP’nin kuruluşunu ele alacağımız bölümde Kabacıoğlu hakkında daha ayrıntılı bilgi vereceğiz. Bknz. Emin Karaca, **A.g.e.**, s. 145

Kabacıoğlu'nun sendikalara hiçbir siyasal işlev yüklememesi dikkat çekicidir. Ona göre sendikalar meslek kursları açar, işçiye okuma zevki aşılacak için kütüphaneler açar, her nevi spor ve eğlenceleri tertipler, işçinin kültür seviyesini yükselterek ona birey olarak da kimseye hakkını çiğnetmemeyi öğretir.⁸⁷ Elbette bu görüşler Esat Adil'in ve TSP'nin sendikalar hakkındaki görüşleriyle de uyumludur.

GÜN'ün bu sayısında dikkat çeken bir diğer unsur ise TSEKP'nin yayın organı olarak yeni çıkmaya başlayan SENDİKA dergisinin ilanının yayınlanmış olmasıdır. Arka kapakta logonun yanında yer alan ilanda “*Haftalık işçi gazetesi, okuyunuz, okutunuz*” ibaresi yer almıştır. Bir sonraki sayıda ise yine TSEKP'nin yayın organı olan YİĞİN dergisinin ilanı aynı yerde yayınlanmış, bu defa “*haftalık fikir dergisi, okuyunuz okutunuz*” cümlesi yer almıştır. Bu vesileyle şu saptamamızı bir kere daha hatırlatalım.

Esat Adil'in “*Sendika Düşmanları*” başlıklı yazısının yayınlandığı yirmi beşinci sayıda sendikalar ve sendikacılıkla ilgili iki yazı daha vardı. Biri “*Yunan İş Konfederasyonu Sekreteri KOSTOS THEOS'un beyanatından*” açıklamasıyla “*Yunan Sendikalarının Mücadelesi*” başlıklı bir yazıydı. Theos, 1946 yılının Mart ayında yapılan seçimlerden sonra Kralcıların iktidarıyla birlikte sendikalar ve sendikacıların üzerindeki baskıların yoğunlaştığını, sendikacıların öldürülmeye başlandığını ifade ediyordu. İşverenlerin keyfi işten çıkarmalarını önleyen kanunun kaldırılmasından sonra işçiler kütleler halinde işten çıkarılmaya başlanmıştı.⁸⁸

Bu sayıda yer alan diğer bir yazı da “*Sendikalizmin Menşeleri I*” başlıklı yazıydı. Yazıda Andre Marchal imzası vardı. Yazının alt başlığı “*On üçüncü asırdan Fransız İhtilaline kadar*” idi. İki buçuk sayfaya yayılan uzun bir yazıydı ve kaynağı belirtilmiyordu.

Bir sonraki sayıda yazı aynı başlıkla ve alt başlıkla devam etti. Bu defa yazının sonuna “*Çeviren: Şerif Hulusi*” açıklaması konulmuştu. Yirmi yedinci sayıda bu defa yazının alt başlığı “*Fransız İhtilalinden 1884'e kadar*” olmuştu. Anlaşılabacağı üzere bu yazı dizisi Fransa'da işçi hareketinin bir özeti niteliğindeydi.

⁸⁷ İhvan Kabacıoğlu, “Türk İşçisi Sendikalizmi alkışlıyor”, GÜN, 28 Eylül 1946, Sayı: 24

⁸⁸ “Yunan Sendikalarının Mücadelesi”, GÜN, 6 Ekim 1946, Sayı: 25

Yirmi yedinci sayıda yine İhvan Kabacıoğlu'nun "*Samet Ağaoğlu'na Cevap*" başlıklı yazısı yayınlanmıştı. Kabacıoğlu bu yazıda kendisinin Samet Ağaoğlu'na Deniz İşçileri Sendikası'nın bir üyesi olarak cevap verdiğini söylüyordu. Yazısını da "*Kaynakçı Ustası İhvan Kabacıoğlu*" olarak imzalamıştı. Kabacıoğlu'nun yazısı sendikal hareketin savunması ve açıklaması gibidir, bu bakımdan özgün bir yan içermiyor. Ancak yazının içinde verdiği bilgiler ilginçtir. Kabacıoğlu'na göre kurulu henüz bir ay olan Mensucat İşçileri Sendikası'nın üye sayısı 4500'ü geçmiştir. Deniz İşçileri Sendikası'nın üye sayısı 1000'i geçmiştir.⁸⁹

Kabacıoğlunun yazısının yanındaki sütunda ise Deniz İşçileri Sendikasının İstanbul liman komitesinin kuruluş haberi yer almıştı. Haber, sendika başkanı M. Mete Konuk'un bir açıklaması şeklindeydi. İstanbul liman komitesi olarak açıklanan işçilerin içinde İhvan Kabaoğlu da vardı.

Yirmi sekiz ve yirmi dokuzuncu sayılarda Türkiye Tekel İşçileri Sendikasının açılış haberi vardı. Açılışı Aziz Nesin izlemiş ve yazıya dökmüştü. 29. sayıda on altı sayfalık derginin yedi sayfası açılış töreninde yapılan konuşmalara ayrılmıştı. Açılışta konuşanlar şunlardı: "Türkiye Tekel İşçileri Sendikası adına 70 yaşındaki Tütün İşçisi Hüseyin Bayrak"; "Türkiye Tekel İşçileri Sendikası Genel Sekreteri İsmail Birok"; "Cibali Tekel işçisi Bayan Baniye Aklık"; "Cibali Tütün işçisi Bayan Hayriye Sonsoy"; "Türkiye Tekel işçileri Sendikası adına Hasan Şendolay"; "Türkiye Demir ve Çelik Sanayii İşçileri Sendikası Namına Yüksek Mühendis Burhan Oğuz"⁹⁰; "Türkiye Deniz işçileri Sendikası adına Şevket Döndüren"; "Türkiye Mensucat işçileri Sendikası adına Bayan Nüzhet Çeker; "Türkiye Deniz işçileri adına İhvan"; "Türkiye Deniz işçileri adına Ali Hadi Balsoy".⁹¹

GÜN'ün son sayısı 14 Aralık 1946 tarihliydi. GÜN bu son sayısında gazete formatına geçmişti. İki gün sonra, 16 Aralık günü İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılacaktı. Bu son sayıda ilk sayfada manşetten "*Sendikalar*

⁸⁹ İhvan Kabacıoğlu, "Samet Ağaoğlu'na Cevap", GÜN, 20.10.1946, Sayı: 27

⁹⁰ Burhan Oğuz sendikanın başkanıydı. 1947 Sendikalar Kanunu ile fiilen işçi olmayanların sendika üyesi olmaları yasaklandı.

⁹¹ "Tekel İşçileri sendikasının açılış töreninde sendika mümessilleri tarafından söylenen nutuklar", GÜN, 30 Kasım 1946, Sayı: 29

federasyonu Kuruldu” haberi yer almıştı. Tekel işçileri, deniz işçileri, basın ve basın makinistleri, mensucat işçileri ve demir ve çelik sanayii işçileri sendikaları bir araya gelerek Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu’nu kurmuşlardı. Bu kuruluş, TSP’nin sendikal örgütlenme konusundaki çalışmalarının önemli bir aşamasını oluşturacaktı ama iki gün sonra federasyon da kapatıldı.

Bu son sayıda Aziz Nesin’in bir röportajı da yer alıyordu. Aziz Nesin bu röportajda 86 yıl boyunca İstanbul sokaklarında gazete satan Şömendöfer Kenan lakaplı bir ihtiyarın hiçbir sosyal güvencesi olmadan, arkadaşlarının yardımlarıyla hayatta kalmaya çalıştığını, perişan bir halde sokaklarda yaşadığını anlatıyordu. Bu bölümü Aziz Nesin’in sözleriyle tamamlayalım:

“Bugün yarı çıplak yavrucukların, soğukta, yağmur ve karda sokak sokak dolaştıklarını, lokantalardan, vapurlardan kovulduklarını, ve beyefendileri (!) rahatsız etmemeleri için döğüldüklerini görüyoruz. Yarın binlerce Şömendöfer Kenan yetişecek. Onlar da bulabilirlerse on hayırsever arkadaşından alacakları ayda elli kuruşla geçinecekler ve çıkacak emri bekleyecekler.

Yarının Şömendöfer Kenanlarını kurtaracak olan yine kendileridir, ancak onları bir sendika bağrında toplayabilirse, açlıktan, sefaletten ve dilenmekten kurtulabilirler. Zavallı Şömendöfer Kenanlar ve bin kere zavallı bizler...”⁹²

4.2.4. Esat Adil’in GÜN Dergisinde Demokrasi ve Özgürlükler Hakkındaki Yazıları

Esat Adil 1945 yılının sonuna, 4 Aralık saldırısına kadar TAN gazetesinde yazarken demokrasi ile ilgili en önemli konu yeni partilerin kurulup kurulamayacağı ve demokratik olmayan kanunların değiştirilip değiştirilmeyeceği meselesiydi. GÜN dergisinin ilk dört sayısı da bu ortamda, 1945 yılının Kasım ayında yayınlanmıştı. 4 Aralık saldırıları sonucunda kapanan dergi 1946 yılının Şubat ayında yeniden

⁹² Aziz Nesin, “Teşkilatsızlığın sonu sefalet”, GÜN, 14 Aralık 1946, Sayı: 30

yayınlanmaya başlandı. 4 Aralık 1945 saldırıları ile 16 Şubat 1946 arasında yaşanan en önemli gelişme, Ocak 1946’da Demokrat Parti’nin (DP) kurulması olmuştu.

1940 yılında ilan edilen sıkıyönetim halen yürürlükteydi. 1940 yılının Ekim ayında İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerini kapsayacak şekilde ilan edilen sıkıyönetim, 1940 yılında üçer aylık dönemler halinde iki kere, 1941 yılından sonra altı aylık dönemler halinde, sonuncusu 4 Haziran 1945 tarihinde olmak üzere dokuz kere uzatılmıştı. Sıkıyönetim 22 Aralık 1947 tarihine kadar yürürlükte kaldı.⁹³

22 Mayıs 1940 günü kabul edilip 25 Mayıs 1940 günü Resmi Gazete’de yayınlanan Örfi İdare Kanunu on beş maddeden oluşuyordu. İkinci maddede sıkıyönetim altına alınan yerlerde “*umumi emniyet ve asayişe taalluk eden (...) zabıta salâhiyet ve vazifeleri askeri makamlara intikal eder*” deniliyor, üçüncü maddede ise sıkıyönetimin görev ve yetkileri sıralanıyordu. Meskenlerin ve her türlü cemiyet, kulüp gibi teşekküllerin aranabileceği, emniyeti ihlal etmekten sabıkalı olanların sıkıyönetim bölgesinden çıkartılabileceği; gazete, kitap ve sair yayınların durdurulup matbaaların kapatılabileceği; toplantıların yasaklanıp, cemiyetlerin faaliyetlerinin durdurulabileceği bu yetkilerden bazılarıydı.⁹⁴ Siyasi partiler henüz cemiyet statüsündeydi.

DP’nin kurulmasından sonra 1947 yılının Eylül ayında yapılacak seçimin öne çekileceği konuşulmaya başlandı. DP seçimlerin öne alınmasına karşı çıkıyordu. Erken seçimin DP’nin güçlenmesini önlemek dışında hiçbir gerekçesi olmadığını öne sürüyorlar, seçimlerden önce sıkıyönetimin kaldırılması, demokratik olmayan kanunların değiştirilmesini ve bürokrasinin tarafsızlığını güvenceye alacak önlemlerin alınmasını talep ediyorlardı. DP Mayıs ayında yapılan belediye seçimlerine katılmamıştı.

Bu tartışmalar sürerken genel başkan İnönü CHP için 25 Nisan 1946 günü Olağanüstü kurultay çağrısı yaptı. CHP’nin İkinci Olağanüstü Kurultayı 10 Mayıs

⁹³ Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 1**, İletişim Yayınları, Altıncı Baskı, İstanbul, 2012, s. 342

⁹⁴ **Resmî Gazete**, 25 Mayıs 1940, Sayı: 4518

1946 günü topladı. CHP'nin tek parti iktidarı olarak kurultaylarda aldığı kararlar sonradan yasal düzenlemelerle hayata geçirildiği için elbette bütün toplumu ilgilendiriyordu. Bu kurultayda da çok önemli kararlar alındı.

İnönü Kurultay açılışında yaptığı konuşmada erken seçim, seçimlerin artık tek dereceli olarak yapılması, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinde ayrılması, değişmez genel başkanlık, cemiyetler kanunundaki bazı yasaklarla ilgili görüşlerini açıklamıştır. DP'nin belediye seçimlerini protesto edeceği ve katılmayacağı yönündeki açıklamasını eleştirmiştir.⁹⁵

İnönü konuşmasında sınıf esasına göre örgütlenme konusunda şunları söylemişti:

⁹⁵ Hakan Uzun, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1946 Olağanüstü Kurultayı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIII/26, Bahar-2013, s. 145

“Partimizin programı sınıf esasına göre cemiyet kurulmasını men etmiştir. Biz, kendi programımızda sınıf mücadelesini istemiyen ve sınıf menfaatleri arasında ahenk arayan esasta kalacağız. Vatandaşlardan, sınıf menfaatleri üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere kanun yolu ile mâni olmayacağız. Bizim, kanun yolu ile de men etmeye çalışacağımız cemiyet ve partiler, kökü dışarıda yani yabancı aleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır.”⁹⁶

Sonuç olarak kurultayda sınıf esasına göre örgütlenme yasağının kaldırılması, seçimlerin tek dereceli olarak yapılması, müstakil grubun feshedilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca parti tüzüğündeki “değişmez Genel Başkan” ifadesi “Genel Başkan” olarak değiştirilmiş, genel başkanın dört yıllığına parti milletvekilleri arasından kurultayca seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu değişikliği isteyen İnönü olmuştur.

1947 yılında yapılması gereken genel seçimlerin 1946 yılının Temmuz ayında yapılmasına karar verildi. Kurultaydan birkaç gün sonra, 16 Mayıs 1946 günü TSP kuruluş dilekçesini İstanbul Valiliği’ne verdi. Henüz Cemiyetler Kanunu TBMM’nde ele alınarak değiştirilmemişti.

Cumhuriyet tarihinin ilk tek dereceli seçimleri 21 Temmuz 1946 günü yapıldı. TSP kendi yayın organı GERÇEK gazetesi aracılığıyla seçimlere katılmayacağını (gerekçeleriyle birlikte) açıkladı. Mayıs-Temmuz arası Türkiye seçim tartışmalarına kilitlenmiş durumdaydı. Seçimlerden hemen sonra da seçim sonuçları tartışılmaya başlandı. Muhalefet CHP’yi seçimlere hile karıştırmakla suçluyordu. Zaten TSP’nin yayın organı olan GERÇEK gazetesi de bu tür yayınları gerekçe gösterilerek seçimlerden üç gün sonra sıkıyönetim kararıyla kapatıldı.

Bütün bu tartışmalar GÜN dergisine hiç yansımada. Esat Adil ve diğer yazarlar GÜN dergisinde siyasi konuları ele alan yazılar yazsalar bile teorik çerçevede içinde kalmaya özen gösteriyorlardı. Günlük siyasi tartışmalar 7 Temmuz 1946 günü ilk sayısı yayınlanan GERÇEK gazetesine kanalize edilmişti.

⁹⁶ A.g.e., s. 155

Esat Adil'in GÜN dergisinde demokrasi ve özgürlükler hakkında yazdığı yazılar, doğal olarak aynı zamanda onun siyasal düşüncesi hakkında en iyi fikir edinebileceğimiz yazıdır. Aşağıda bunlardan başlıcalarını ele alarak analiz edeceğiz.

GÜN dergisinin henüz 4 Aralık saldırıları yaşanmamışken yayınlanan 29 Kasım 1945 tarihli dördüncü sayısındaki başmakalesinin başlığı “*Milli Kalkınma*” idi. Bu yazının en ilginç yanı Esat Adil'in iktisadi kalkınma ile tam demokrasi arasında bağlantı kurmasıdır. Bu bağlantıyı şöyle açıklamıştır:

“İktisadi ve içtimai bünyesi demokratik olmayan milletlerde milli kalkınma yerine bir takım ferdi kalkınmalara rastlanır. Cemaatin refah, kültür ve sağlık nimetleri üzerinde küçük zümrelerin, azınlıklara menfaat ve istifade inhisarcılığı (tekelciliği S.G.) büyük halk kitlelerinin bu nimetlerden faydalanmasına imkan bırakmaz”

Bu açıdan Türkiye'ye bakıldığında üniversiteler, okullar, fabrikalar, bankalar, apartmanlar ve bütün maddi ve manevi refah araçları küçük bir azınlığın elindedir. Büyük çoğunluk ise bunların ancak kısıntılarından yararlanabilmektedir. Gerçek bir milli kalkınma hareketi ancak tam demokrasi ile mümkün olabilir çünkü demokrasi halkın halk tarafından ve halk için yönetilmesidir. Bu sebeple kendisinin “milli kalkınma”dan anladığı “milletçe kalkınma”dır.⁹⁷

Esat Adil'in 20 Mart 1946 tarihli yazısı düşünce özgürlüğü üzerinedir. Yazıya, Sokrat'ın “insan düşünen hayvandır” sözü ile tam bir tarif yapamadığını “insan yumruk altında düşünme(k)ten hoşlanmayan hayvandır” demiş olsaydı tarifi tam olacağını belirterek başlar. Vicdanların ve beyinlerin insan eliyle fethedilemeyecek iki kale olduğunu, o kalenin koruduklarınsa istediği gibi inanma ve düşünme hakkı olduğunu belirtir. Kendisinin gözünde bu haktan daha mukaddes olabilecek hiçbir mefhumun olamayacağını ifade eder. Fikir hürriyetinin akışını bugüne kadar hiçbir set durduramamıştır. Namık Kemal'in “çalış idraki kaldır

⁹⁷ Esat Adil, “Milli Kalkınma”, GÜN, 29 Kasım 1945, Sayı: 4

muktedirsen âdemiyyetten” mısraının ifade ettiği uçsuz bucaksız hürriyet felsefesinin tek taraflı hürriyet müptelalarını kurtarabilmesini ümit ettiğini söyleyerek, yazısını bi Türk’ün bütün cihana gururla söyleyebileceği sözün, memlekette akıl ve vicdanın hür olduğunu söylemesidir diyerek bitirir.⁹⁸

TSP’nin kuruluş dilekçesini vermesinden bir gün önce, 15 Mayıs 1946 günü yayınlanan yazısının başlığı “*Demokrasilerin sağ, solu. Her sınıflı cemiyet demokrasisinin ibresi daima sağ gösterir*” şeklindedir. Yazıya bir de spot çıkarılmıştır: “*İnsanın insan tarafından istismarına göz yumulduğu müddetçe gerçek demokrasi güneşinin doğuşu gecikecek ve bu gecikme sosyal adaletin daima aleyhine olacaktır.*”

Esat Adil bu yazıda spottan başlayarak farklı demokrasi türleri tanımlamıştır. Bunlar ‘Gerçek demokrasi’, ‘sağ demokrasi’, ‘sol demokrasi’ gibi kategorilerdir.

Yazıya önce ‘gerçek demokrasi’ saymadığı, sınıflı toplumlarda demokrasi denilen düzenin aslında ne olduğunu (aslında demokrasi olmadığını) anlatarak başlıyor. “*Markscı metodun ışığı altında*” diyor “*insan tarihinin bütün sırları açıklanmış, sosyal ve ekonomik bütün düğümleri çözülmüştür.*” Nedir bu açıklanan sırlar; “*tarihin çarkını çeviren suların kaynağı ‘sınıflar mücadelesinin’ bağrındadır.*” Bu yazdığı kuşkusuz Maksizmin en temel öğretisidir ve Komünist Manifesto’nun ilk cümlesinde en açık haliyle ifadesini bulan Marksist yaklaşıma uygundur: “*Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir.*”⁹⁹

İnsan toplumlarını sınıflaştıran, sınıflar arası eşitsizliğe yol açan sistemin adı “istismarcılık”tır (sömürü düzeni S.G). Sömürü düzeninin hüküm sürdüğü yerlerdeki her demokrasi insan kulağını üfleye üfleye yiyen kurnaz bir fareden başka bir şey değildir; yani sınıflı bir toplumda gerçek demokrasi var olamaz. Bu toplumlarda var olduğu iddia edilen demokrasinin esasını bireyler arasında hukuki eşitlik, fakat sınıflar arasında iktisadi eşitsizlik, adaletsizlik teşkil eder. Sınıflı toplumlar

⁹⁸ Adiloğlu, “Düşünce Serbestliği”, GÜN, 20 Mart 1946, Sayı: 9

⁹⁹ Karl Marx-Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, Çev. Nail Satlıgan ve diğerleri, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 22

demokrasilerinde hak serbest, fakat selâhiyet inhisaridir. Haklardaki bu eşitlik dünya nimetlerinin ancak kapı eşiğine kadar yürürlükte dir.

Esat Adil bundan sonra “gerçek demokrasi” dediği demokrasi türünü tanımlamaya ve anlatmaya başlar:

“Gerçek demokrasi ise sınıflar arası eşitliğe, istismarcılık sisteminin ilgasına dayanır. Bu demokraside hak kapuları gibi iktisadi iktidar ve selâhiyet kapuları da herkes için ardına kadar açıktır. Orada siyasi egemenliğin kaynağı artık iktisadi egemenlik değil, namuslu yollarla, insan emeğinin herkesi ulaştırabileceği kültür ve ehliyet şahıkasıdır. Gerçek demokraside fertler ve sınıflar birbirine omuz vere vere yükselen sıra dağlara benzer. İçtimai sınıflar artık orada mücadelenin ve kanlı boğuşmaların değil, tesanüdü (dayanışmanın S.G), işbölümünün, müşterek refah ve kültür gelişmesinin mesut bir neticesidir. Sınıflar arası tezatları kaldıran ve eşitliği perçinleyen bu gerçek demokrasiye ‘Sol’ tezatları keskinleştiren, azgınlaştıran, eşitsizliği, adaletsizliği çoğaltan, katmerleştiren demokrasiye de ‘Sağ’ denir.”¹⁰⁰

Türk Ceza Kanunu’nun 141-142. maddeleri hâlâ yürürlükte olduğu için Marksizmin sınıf ve sınıf mücadelesi anlayışını tam olarak ifade etmekten kaçınıyor olabilir belki ama bu görüşler elbette büyük çelişkiler barındıran ve Marksizme uygun olmayan görüşlerdir. Marksizm’de sınıflar arasındaki mücadele kaçınılmaz olarak proletarya diktatörlüğü ile sonuçlanır ve proletarya kendisiyle birlikte bütün sınıfları ortadan kaldırır. Sınıflar var olduğu sürece sömürü düzeni sona eremez ve aralarındaki çelişkiler ortadan kalkamaz.

Esat Adil ise sınıfların var olmaya devam ettiği, sömürü düzeninin sona erdiği ve sınıfların aralarında artık eşitliğin olduğu bir toplum tablosu çizmektedir. Sınıflar var olmaya devam ederken sömürü düzeni nasıl sona erecektir, aralarındaki çelişkiler nasıl ortadan kalkacaktır? Ne olmuştur da çelişkiler kalkmış, müşterek refaha ulaşılmıştır? Bunun açıklaması yoktur.

¹⁰⁰ Esat Adil, “Demokrasilerin sağ, solu...”, GÜN, 15 Mayıs 1946, Sayı: 17

Marksizmden yola çıkarak anlattığı bu ‘gerçek demokrasi toplumu’nun aslında CHP’nin modeli olan ‘sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitle’ modelinden pek de farkı yoktur. Ertesi gün TSP’ni kuracak bir politikacı olarak Esat Adil belki de partiye kanunlar çerçevesinde bir mücadele alanı aramaktadır. Bir yandan bir sosyalist olarak sınıfların varlığını ve sınıf mücadelesini kabul ettiğini açıklarken, diğer yandan da kanunlar çerçevesinde bir ‘gerçek demokrasi’ mücadelesi vereceğini ilan etmek zorunda kalmış olabilir. Parti programını irdelerken bu konuyu daha geniş olarak ele alacağız.

Seçimlerin yapılacağı Temmuz ayının birinci günü yayınlanan yazısında ikili demokrasi anlayışını yeniden ortaya koyduğu bir yazısı daha yayınlanmıştır. Bu sefer sağ demokrasi-sol demokrasi yerine aksi inkılapçı (karşı devrimci S.G) demokrasi-inkılapçı demokrasi ayırımına yönelmiştir. Karşı devrimci demokrasi sık sık faşizm arazı gösteren, zümre üstünlüğüne, iç ve dış sömürüye, büyük halk kitlelerinin dünya nimetlerinden faydalanmasına hiç de taraftar olmayan demokrasidir ki, bunun inkılapçı bir karakteri yoktur.

Kendi demokrasi anlayışını inkılapçı demokrasi olarak isimlendirerek biraz daha açıklamıştır. İnkılapçı demokrasi, insanlara yalnız soyut haklar tanımının yetmediğini, hakları kullanma imkanlarının da verilmesini, millet ve milliyet ideolojisinin azlığın değil geniş halk kitlelerinin menfaatlerini temsil etmesini temin eden demokrasidir. Bu demokrasinin inkılapçı karakteri sınıflı toplumlar sistemiyle asla bağdaşmaz. Bu inkılapçı demokrasi yolu, mağdur ve mazlum halk kitlelerinin, sömürülen milletlerin kurtuluş yoludur. Harplerin, tecavüzlerin, türlü haksızlıkların ve istismarların önüne ancak bu inkılapçı demokrasi ile geçilebilir.¹⁰¹

Yazının başına iki spot çıkarılmıştır. Birinci spot, yazının birinci bölümünde (yine hiçbir isim verilmeden) yapılan bir polemğin işaretidir. Buna göre halkın davasını yürütebilmek için inkılapçı, demokratik formülleri bellek yeterli değildir. Kuru şöretle, kupkuru kelime ve formüllerle, katı kurallara bağlanıp onlardan mucize beklemek, inkılapçılığı ve gerçek demokrasiyi anlamamak demektir. Halk

¹⁰¹ Avukat Esat Adil, “İki Yüzlü Demokrasi”, GÜN, 1 Temmuz 1946, Sayı: 20

inkılapçısı, kurtuluş yolunun engellerini yine yine, didine didine, döğüşe döğüşe gerçek demokrasiye varılabileceğini bilen adamdır.

İkinci spot vatandaşa bir çağrı niteliğindedir. Her vatandaş, biri sömürücülüğe ve köleliğe, diğeri emekçi halk kitlelerinin kurtuluşuna ve milli kalkınmaya elverişli iki demokrasi anlayışından birini seçmelidir.

Görüldüğü gibi Esat Adil'in inkılapçı demokrasi olarak tanımladığı toplumsal-siyasal düzen halen soyuttur, örneksizdir. O düzene nasıl varılacaktır, şimdiki düzenden farkı ne olacaktır, inkılapçı karakterini nasıl edinecektir, sömürü düzeni nasıl ortadan kaldırılacaktır, mili kalkınma hangi yolla gerçekleştirilecektir; gibi sorular cevapsızdır.

4.2.5. Gençlik ve Üniversite Üzerine

Nasıl örgütlenmiş ve kışkırtılmış olursa olsun, sonuç olarak Esat Adil üniversite gençliğinin saldırılarına maruz kalmış bir insandı. 4 Aralık 1945 sabahı neredeyse tamamı üniversite gençlerinden oluşan bir kalabalık Beyazıt Meydanı'nda toplanarak önce TAN gazetesini ve matbaasını tarumar etmiş, ardından Beyoğlu'na yönelerek Yeni Dünya gazetesi ile GÜN dergisinin bulunduğu binaya saldırmıştı. TAN bir daha yayınlanamadı ama GÜN dergisi Şubat 1946'da yayınına devam etti.

5 Aralık tarihli Cumhuriyet gazetesi saldırıları “*Üniversite gençliğinin dünkü nümayişi*” başlığıyla vermişti. Manşetin altında TAN ve YENİ DÜNYA gazeteleri ile Görüşler dergisinin “nümayiş esnasında” tahrip edildiği yazıyordu. Habere göre Beyazıt Meydanı'nda toplanan gençlerin ellerinde “*İspanya kardeş kavgasını içimizde yaratmak isteyen kızıklar kahrolsunlar*” yazılı levhalar vardı.¹⁰²

Esat Adil “TAN Olayı”ndan 1946 yılının Haziran ayına kadar hiç söz etmemişti. GÜN dergisinin 15 Haziran tarihli 19. sayısının başmakalesini bu konuya ayırdı. Bu yazı, 4 Aralık saldırılarını yapanların üniversite gençliği mi yoksa bir avuç serseri mi olduğu hakkında bir polemikti. Polemik idi çünkü Üniversiteli isimli bir derginin ilk sayısında 4 Aralık saldırılarını tamamen kendi inisiyatifleri ile

¹⁰² Cumhuriyet, 5 Aralık 1945

üniversitelilerin yaptıkları, bu işte başkalarının parmağı bulunmadığı açıklanmıştı. Keza yine *Tanin* gazetesine beş üniversite öğrencisi tarafından yollanan bir mektupta da, 4 Aralık saldırılarını yapanlar için “sokak serserileri” denildiğini, bunun Türk gençliğinin manevi şahsiyetine edilen bir hakaret olduğu yazılmıştı. Gençler bu hakaretin Bolşevik kaynaklarından alındığını söyleyerek Cumhuriyet Savcılarını göreve davet ediyorlardı.

Esat Adil’e göreyse tahrikçiler dört beş masum genci ileri sürerek 4 Aralık olayını üniversitenin eseri gibi göstermek istiyorlardı. Böylece hem üniversiteyi ‘tahkir’ etmiş oluyorlar hem de olayları eleştirenleri üniversiteyi eleştiriyormuş gibi gösteriyorlardı.

Esat Adil bu mektubu ve *Üniversiteli* dergisinde yayınlanan yazının ilgili bölümünü yazısının içinde yayınlayarak, saldırıların üniversite gençliğine mal edilemeyeceğini anlatmaya çalışıyordu. Önce “Rektör ne diyor” başlığıyla rektörün gazetelerde çıkan bir demecini, ardından Sabiha ve Zekeriya Sertel’in mahkeme zabıtlarından aldığı bu konudaki ifadelerini gösteriyordu. Rektör “*4 Aralık hadisesiyle üniversitelilerin ve üniversite gençliğinin hiçbir alakası yoktur ve olamaz*” demişti. Serteller de benzer şekilde bu saldırıların üniversiteliler tarafından yapılmış olamayacağını öne sürüyorlardı. Sabiha Sertel “*üniversitenin böyle bir nümayiş tertip ettiği Rektör tarafından tekzip edilmiştir*” diyerek bunun üniversite tarafından düzenlenmiş bir gösteri olmadığını söylemiş oluyordu. Zekeriya Sertel “*talebe namı altında matbaamızı tahrip edenler gayrimesul serserilerdir*” diyordu. Kısacası, üniversiteliler “evet biz yaptık” diyor, Esat Adil ve Serteller “hayır yapanlar üniversiteliler değildi” diye itiraz etmeye çalışıyorlardı.

Bu nispeten uzun bir yazıdır. Derginin kapak sayfasını tamamen doldurduğu gibi son sayfaya da sarkmıştır. Esat Adil bu yazıda esas olarak kendisinin ve arkadaşlarının demokrasi mücadelesinin bir açıklamasını ve savunmasını da yapmıştır:

“Bundan bir yıl kadar önce, memleketimizde kurulan küçük bir demokrasi safinın girdiği savaş nihayet bugünkü demokratik neticeleri elde etti... Matbaaları tahrip ve muharrirleri tahkir ve bir kısmı da hapsedilmiş olan GÜN, TAN, Latürki ve Yeni Dünya demokrasi ailesi, bunların fikir ve mücadelesini paylaşmış olan on binlerce vatandaş bu neticeler karşısında sevinç ve gurur duymakta şüphesiz ki herkesten fazla hak sahibidirler. Çünkü anayasaya aykırı ve anti demokratik kanunların varlığını ispat eden ve bunların derhal kaldırılmasını isteyen bizdik.

... sınıflı bir cemiyet olduğumuzu, bu sebeple sınıfların kendi hak ve menfaatlerini korumak için teşkilatlanmalarının zaruri bulunduğunu ileri süren bizdik.

... sınıflı cemiyetlerde tek partili demokrasi olamayacağını, siyasi partiler kurulması zarureti, teşkilatlanma hürriyetine konan kayıtların kaldırılması lüzumunu ısrarla isbat eden bizdik.

Üniversitelerimize ilmi ve idari muhtariyetin tanınması davasını ilk defa yürüten yine bizdik...”¹⁰³

Gerçekten de Esat Adil üniversite ve özgürlük ile ilgili ilk yazısını 4 Aralık saldırılarından önce yayınlanabilen GÜN'ün 10 Kasım 1945 tarihli 2. sayısında yazmıştı. Bu küçük bir hiciv niteliğinde, esprili bir yazıydı. İlim isimli bir çocuk Hürriyet isimli kardeşini kaybetmiş. Bu çocukları önce amcaları Volter, o ölünce dayıları Zola büyüt müştür. Bir gün Beethoven'ın memleketinde dolaşırlarken kolları işaretli, belleri tabancalı şahıslar tarafından tutuklanmışlar. Sonra İlim serbest bırakılsa da o günden sonra kardeşi Hürriyet'ten bir daha haber alamamıştır. Bir gün birileri kardeşinin Türkiye'ye kaçmış olabileceğini söylemiş, O da Türkiye'ye gelerek üniversitenin kapısında beklemeye başlamış. Çünkü onlar iki kardeş, daima üniversitelerin bahçelerinde oynarlarmış. Sonunda İlim içeri gidip rektöre kardeşi Hürriyeti sormuş:

“Biraz sertçe konuştular. Bu isimde kimseyi tanımıyoruz dediler. Ben, nasıl olur, bizi her yerde tanırırlar, diye ısrar edince, oradakilerin hepsi birbirlerine tuhaf tuhaf bakışmaya başladılar.. Ben neredeyse ağlayacaktım.

¹⁰³ Avukat Esat Adil, “Tahrikçilik Modası”, GÜN, 15 Haziran 1946, Sayı: 19

- *Ya sonra ne oldu*
- *Rektör hızla ayağa kalktı, yüzüme dik dik bakarak manasını iyice anlayamadığım bir şeyler söyledi.*
- *Neydi o söylediği, hatırlamıyor musun?*
- *Galiba şöyle dedi: ‘Sen yabancı bir ideolojiye benziyorsun.. Çıkar pasaportunu göreyim, yoksa şimdi seni polise teslim ederim’...’’¹⁰⁴*

Esat Adil’in (adını da koyarak) üniversite özerkliği hakkında yazdığı bir yazısı da vardır. 2 Mart 1946 tarihli yedinci sayıda yayınlanmıştır. Yazı yine İlim-Hürriyet-Üniversite bağlamı içinde yazılmıştır. Burada üniversite özerkliğini “hukuki özerklik” - “bilimsel özgürlük” çerçevesi içinde ele almıştır.¹⁰⁵

1946 yılında Türkiye’de üniversite 1933 reformu ile sağlanan düzenle yönetiliyordu. 1933 yılında Darülfünun kaldırılarak yerine Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak İstanbul Üniversitesi kurulmuştu. 1933 reformu ile üniversitenin özerkliği kaldırılmış, Eğitim Bakanlığı’nın emri altında idari olarak herhangi bir okuldan farkı kalmamıştı. Darülfünun hocalarının çoğu emekli edilmiş, 151 kişiden 59’u görevlerine devam edebilmişti. Eksik öğretim kadroları batı ülkelerinden okuyup gelenler arasından doktora şartı aranmaksızın doçent olarak yapılan atamalarla kapatılmıştı. Bir de Nazi baskısından kaçıp gelen hocalar vardı. Ancak 1933 reformu da beklenen gelişmeleri sağlayamamıştı.¹⁰⁶

1946 yılında kamuoyunda tartışılan konulardan biri de üniversite özerkliği idi. Esat Adil’in yazısından üç ay sonra TBMM’nde 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu kabul edildi. Kanunun birinci maddesinde “Üniversitelerin fakülteler, enstitü, okul ve bilimsel kurumlardan oluştuğu, özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri oldukları, her üniversitenin genel özerkliği ve

¹⁰⁴ Adiloğlu, “İkizler”, **GÜN**, 10 Kasım 1945, Sayı: 2

¹⁰⁵ Esat Adil, “Muhtariyet Üniversiteyi Hür Kılar mı? Hür Üniversite’liğin Şartları”, **GÜN**, 2 Mart 1946, Sayı: 7

¹⁰⁶ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1997’ye**, Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 311

tüzel kişiliği içinde, o üniversiteyi oluşturan fakültelerin bilim ve yönetim özerkliğine sahip oldukları belirtilerek üniversiteye özerklik tanınmıştı.¹⁰⁷

Esat Adil 2 Mart 1946 tarihli yazısında üniversite özerliği hakkındaki görüşlerini açıklamıştır. Esat Adil'e göre, bilim ve özgürlük, üniversitelerde dokunulmazlığa sahiptirler (olmalıdırlar). Üniversitelerin bugünkü özerklik ve özgürlük geleneği ortaçağ Alman üniversitelerinin prensiplerindendir. O halde günümüzde Türk üniversitelerine özerklik verilip verilmemesini tartışmak, yirminci yüz yılda bir ortaçağ meselesini tartışmak demektir.

Hukuksal özerklik üniversiteyi siyasal baskılardan ve vesayetten kurtarır. Bilimsel özgürlük ise üniversitelik vasfının zorunlu bir sonucudur. Özgürlük, üniversitenin hem esas mevzuu hem de gayesi durumundadır. Her üniversite bir serbest düşünüş ve arayış laboratuvarıdır (olmalıdır). Orada bütün doktrinler, serbestçe, karşılıklı saygı ve bilimsel tolerans şartları içinde öğrenilip öğretilmelidir.

4.2.6. Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı

Esat Adil GÜN dergisinin ilk sayısındaki “Ansiklopedimiz” köşesinde ‘Millet’, ‘Milliyetçilik’ ve ‘Vatan’ kavramları hakkında ne düşündüğünü açıklamıştı. Milleti; tarihin akışı içinde doğup sağlamlaşan ülke, dil, iktisadi hayat, kültür ve anane beraberliği olarak tanımlıyordu. Milliyetçilik kavramını ise; bu beraberliğin devamını sağlayan, ne kendi milletin yabancı tahakkümü altına girmesine ne de başka milletlerin kendi tahakkümü altında bulunmasına razı olmayan hür ve haksever bir düşünüş ve aksiyon sistemi olarak ifade ediyordu. Vatan ise, içinde doğup yaşadığımız ve öldüğümüz, uğruna harcamaktan kıyamıyacağımız hiçbir değer tanımadığımız ve hepimize bağrında eşit yer veren gerçek ana idi.¹⁰⁸

TSP kurulduktan sonra bir konferanslar dizisi başlatılmıştı. Cumartesi günleri parti merkezinde verilen bu konferansların ilkinde Esat Adil TSP'nin programının ana hatlarını anlatmıştı. İkinci konferans Hüsamettin Özdoğu tarafından verilmişti ve

¹⁰⁷ Resmi Gazete, 18 Haziran 1946, Sayı: 6336

¹⁰⁸ Adiloğlu, “Ansiklopedimiz”, GÜN, 3 Kasım 1945, Sayı: 1

konusu ‘milli mesele ve sosyalizm’ idi. TSP ve Esat Adil’in bu konuyu açıklığa kavuşturmak istedikleri belliydi. Bunun nedeni elbette sosyalistlerin millet ve milliyet anlayışlarının olmadığı şeklindeki suçlamalardı.

24. sayıdaki haberde Hüsametdin Özdoğu’nun konferansta “*Marksist milli meseleyi gayet açık olarak ortaya koyduğu*” ve “*Hür ve müstakil millet davasının sosyalizmin ana davası olduğu için emperyalizme karşı olan her milli kurtuluş hareketinin sempati ile karşılanması icab ettiğini belirttiği*” yazılmıştı.¹⁰⁹

Aynı sayıda Esat Adil’in “*Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı*” başlıklı makalesi yayımlandı. Esat Adil bir sosyalistin milliyetçi oluşuna hayret edenlerin, sosyalizmin ne olduğunu bilmeden haksız iftiraların etkisiyle sosyalistleri millet, milliyet ve vatan düşmanı sananlar olduğunu söyleyerek, sosyalist açıdan bu kavramların daha geniş bir açıklamasına girişiyordu.

Yazının girişinden anlaşıldığına göre konu TSP’nin programı etrafında bir tartışma da yaratmıştı. Esat Adil yazının başında kendisinin TSP genel sekreteri olmaktan büyük bir şeref duyduğunu, TSP’nin programının “ana prensiplerinden birinin” milliyetçilik olmasına hayret edenlerin olduğunu, bunların bir kısmıyla tanışmak ve tartışmak fırsatını bulduğunu açıklıyordu. Söylediğine göre, bu hayret edenlerin içinde Marksizmi az çok tetkik etmiş olanları ikna etmek daha kolay oluyordu.

Bir sosyalist partinin veya bir sosyalistin milletin varlığını kabul etmesini ve milliyetperver geçinmesini hayret ve hatta kızgınlıkla karşılayanları yadırgamamak gerektiğini belirtiyordu. Hayretin sebebi Marksizm ve sosyalizm hakkında doğru bilgiye sahip olmamak, kızgınlığın sebebi ise millet ve milliyet mefhumları üzerinde haksız bir tekelcilik kurmaktan ileri geliyordu.

Esat Adil yazıya böyle başlayınca okurlarda haklı olarak bu konuda Marks’a veya Engels’e, hatta belki Lenin’e bir referans vereceği beklentisi oluşuyor. Çünkü iddialı bir şekilde bu konudaki önyargıların, yanlış düşüncelerin Marksizmi bilmemekten kaynaklandığını vurguluyordu. Bu durumda en azından Marx’ın bir

¹⁰⁹ “TSP Konferansları”, GÜN, 28 Eylül 1945(6 olacak), Sayı: 24

kitabına, bir makalesine referans vermesi gerekirken, Esat Adil yazı boyunca bunu yapmayarak bu konudaki düşüncelerini aktarmaya devam ediyor. Bu durumda; “millet marksizmin kabul ettiği yegane müstakil varlıktır”, “sosyalizm bir millet halinde yaşayanların her türlü milli servetler ve kaynakları üzerinde milletçe müşterek haklarını ve faydalanma salâhiyetlerini tanımaktadır”; “yurt üzerindeki refah ve saadetin bütün millete ait olması lazım geleceği”; “dünyada hiçbir insan kendi milletini bir Marksist kadar sevmez”; “Marksizm bize her şeyden önce insanı ve insan olarak da her şeyden önce mensup olduğu milleti sevmesini öğretmiştir” gibi ifadeler havada kalıyor. Daha doğrusu, Esat Adil’in kendi düşünceleri ve temennileri olmaktan ileri gidemiyor. Esat Adil’in bu konudaki asıl meselesi belli ki sosyalistlere bu konuda yöneltilen eleştirilere bir set çekebilme çabasıdır. Bu gözle okunduğunda bu yazı aslında Esat Adil’in bir niyet beyanı niteliğindedir. Olan, var olan, teoride geçerli Marksist bir milliyet kuramını açıklamak yerine, pratikte mücadele eden bir sosyalist olarak kendisinin bu konudaki düşüncelerini “doğru olan budur, olması gereken budur” yaklaşımıyla ortaya koymaktadır.

Bunun bir set çekme çabası olduğunu yazının ortalarına doğru açık olarak görüyoruz. Aynı zamanda bir siyasetçi olarak geniş kitleleri rahatlıkla etkileyebilen bir ideoloji olduğunu bildiği milliyetçiliği sağın tekeline kurtarma çabasına tanık oluyoruz. Esat Adil, “bir sosyalistin milliyetçi oluşuna niçin hayret ediyorlar?” sorusunu soruyor ve cevap olarak çünkü artık bu suretle herkesi aldatacak imkânı kaybetmiş olacaklarını belirtiyordu. Tekelleri altına almak istedikleri millet ve milliyet mefhumuna taktıkları maskelerin alaşağı edilmesine kızmaktaydılar.

Esat Adil’in yazısı boyunca “Marksist milliyet anlayışı” olarak savunduğu tutum ve görüşler aslında tam tamına halkçı, anti-faşist, anti-emperyalist ve sömürgecilik karşıtı görüşlerdir. Toplu halde ifade edilmesi bakımından şu bölüm iyi bir örnek oluşturuyor:

“Biz milletin büyük bir ekseriyetinin küçük bir zümre elinde mağdur edilmesine göz yummanın, küçük milletlerin büyük milletlere peşkeş çekilmesine göz yummanın, milletleri birbirine düşman edici ideolojilerle gerçek milliyet

ideolojisi arasında hiçbir münasebet bulunmayışına göz yummanın, milletin ne olduğu ne de olması lazım geldiği gibi tarif edilmeyişine göz yummanın sosyoloji namına bir sahtekarlık olduğunu ortaya koyanlar ancak Marksçılardır. Milleti gerçek ve yüksek varlığı içinde kabul eden, onu kendi milli bünyesi içinde hür bir gelişmeye tabi tutmak isteyen faşizm değil, marksizmdir.”¹¹⁰

Bundan sonra sözü ikinci dünya savaşı sırasındaki anti-faşist direnişe getiren Esat Adil, Polonya, Fransa, Çekoslovakya, Belçika, Norveç, Danimarka, Yugoslavya ve Yunanistan’da “*en büyük yurtseverlik, kahramanlık, fedakarlık örneklerini verenler Marksistler olmuştur*” diye yazmıştır. Bu direniş sırasında sadece Fransa’da yüz binden fazla Marksist’in can verdiğini öne sürmüştür. Kimse şüphe etmemelidir ki Türk sosyalistleri ve Marksistleri de yurt ve millet davasında her hangi bir sömürücü ve istilacı düşmana karşı en ön planda savaşmak niyet ve azmindedirler.¹¹¹

4.2.7. Esat Adil ve Aydınlar

Esat Adil’im bir ‘zümre’ olarak aydınlara değindiği ilk yazısı GÜN’ün 17 Kasım 1945 tarihli üçüncü sayısında, yani 4 Aralık saldırılarından hemen önce yayınlanmıştı. “*Köylü, işçi, küçük esnaf ve münevverler*” başlıklı bu yazıya daha önce de değinmiştik. Esat Adil bu yazıda esas olarak Türkiye’deki üç sınıfın, köylülüğün, işçi sınıfının ve küçük esnafların durumunu analiz ediyor, bu üç sınıfın çıkarlarının ve geleceğinin birbirine bağlı olduğunu göstermeye çalışıyordu.

Yazının son bölümü aydınların fonksiyonuna ayrılmıştı. Esat Adil “kafa emekçisi” olarak nitelendirdiği aydınların “baht ve mukadderatının da” diğerlerinden

¹¹⁰ Esat Adil, “Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı”, GÜN, 28 Eylül 1946, Sayı: 24,

¹¹¹ Burada yeri gelmişken Esat Adil ile ilgili bazı yerlerde dile getirilen bir konuya değinmek istiyorum. Bu konu, Esat Adil’in ikinci dünya savaşı sırasında İmralı Cezaevi müdürü iken olası bir Alman işgaline karşı mahkumlarla birlikte Mudanya dağlarının gerisinde bir “gerilla savaşı” hazırlığına başladığıdır. Emin Karaca’ya göre Esat Adil Sovyetler Birliği’nden silah temini için TKP sekreteri Reşat Fuat’a haber göndermiş, Sovyetler bu teklifi kabul etmiş, Reşat Fuat Abidin Dino aracılığı ile silahların ne zaman ve nereye gönderileceğini sormuş, ama Abidin Dino bu bilgiyi Esat Adil’e iletmemiştir. İletmediği gibi yıllar sonra gerçekleşen bir yüzleşmede, bu bilgiyi İngiliz gizli servisine ilettiğini söylemiştir. Bknz. Emin Karaca, **a.g.e.**, s. 106. Karaca kaynak göstermiyor, Esat Adil böyle bir konudan hiç söz etmiyor.

ayrılmayacağı; aydınların kafa faaliyetiyle yaşamaya mecbur kaldıkları sürece işçi, köylü ve küçük esnafın toplumsal organizasyonuna katılmaya zorunlu olduğunu söylüyordu. Katılmak bir yana, aydınlara açıkça önderlik rolü yüklüyordu: “*Emekçi münevver, bu safların birleştirilmesi işini yürütmek ve bu halk kütlelerinin içtimai saadetini temin etmek için onlara önderlik edebilir*” diyordu.¹¹²

Fakat, içinde yetiştiği halkları inkar ederek, kendisi ayrı bir zümre halinde, yüksekte tutmaya çalışan aydınların böyle bir rollerinin olamayacağını, onların olsa olsa ya bir manken, ya da “*ilmini, tekniğini ve sanatını borsa ve spekülasyon oyunlarında harcayan bir aylak*” olabileceğini yazıyordu.

Esat Adil aslında aydınları anlatırken biraz da kendini anlatmış, kendi varoluşunu ve eylemliliğini de anlamlandırmış oluyordu. Aydınlar üzerine yazdığı sonraki yazılarında da en çok vurguladığı konu ‘aksiyon’ yani eylemlilik idi. Eylemli olmayan aydın tipolojisi Esat Adil için bir eleştiri ve alay konusu oluyordu. Aynı sayıda ‘*Hayatın İçinden*’ köşesinde yazdığı kısa yazı, Esat Adil’in bu bakış açısını çok açık olarak ortaya koyuyordu: “*Bizde münevver, münevver hazretleri kaldıkça halk kütleleri ‘ilim senin ise aksiyon bizimdir’ deyip yürüyecekler ve O eteğini toplayıp sudan geçinceye kadar, ötekiler deryaları çoktan aşmış bulunacaklardır...*” diyordu.¹¹³

Bu yazı 4 Aralık saldırılarından önce yazılmıştı. Beş ay sonra yazdığı yazıda aynı öfkeli ve alaycı tarzının devam ettiğini görüyoruz. 3 Nisan 1946 tarihli 11. sayıda yine ‘*Hayatın İçinden*’ köşesinde yazdığı yazıda geleneksel ulemaya çatıyormuş gibi görünse de, bunun da ‘aksiyonsuz’ aydınlara yönelik bir eleştiri olduğu açıktır.

Yazıya “*onlar gökte yıldız ararken yerdeki çukura düşenlerdir*” cümlesiyle başlıyordu. Yazı boyunca “onlar” diye hitap ettiği, bu ‘ulema’ kesimi en büyük olaylar yaşanırken bile (fatih İstanbul’u fethederken veya Osmanlı donanması çıra gibi yanarken) lafûgüzaf savurup durmuşlardı. Yazının ortalarında bu defa “kavga

¹¹² Esat Adil Müstecaphoğlu, “Köylü, İşçi, Küçük Esnaf ve Münevver”, **GÜN**, 17 Kasım 1945, Sayı: 3

¹¹³ Adiloğlu, “Münevver Hazretleri”, **GÜN**, 17 Kasım 1945, Sayı: 3

saflarının temiz yürekli savaşıları”na seslenmeye başlayan Esat Adil ‘onların’ ukalalığı karşısında gayretlerin gevşememesi çağrısı yapmaktadır. ‘Onlar’ diyerek dışladığı, eylemsiz, hiçbir iş yapmayan, yapılan işleri kenardan seyreden ve sadece eleştiren aydın tipidir. ‘Kavga saflarının temiz yürekli savaşılarına’ “siz onlara aldırmayın, boşa vakit harcamayın” diyerek seslenir.¹¹⁴

Esat Adil’in bir hafta sonraki başyazısı en çok ses getiren yazılarından biri olmuştu. Bu yazıda eleştirdiği aydın tipolojisi o kadar belirsiz ve öznesizdir ki yazı genel bir aydın düşmanlığının dışa vurumu olarak bile yorumlanabilir. Ancak zamanın siyasal/toplumsal atmosferi göz önüne alındığında yerli yerine oturtulabilecek bir yazıdır.

Esat Adil’in bu yazısında “şapkalı softalar” olarak nitelendirdiği aydın tipolojisi “şark medeniyetini ve onun skolastik kültürünü sun’i teneffüslerle diriltmeye çalışan”; “akla, kültüre, vicdana ve insan haklarına zincir vurmuş olan devirlerin hasretini çeken”; “aramızda dolaşan ve içimizde yaşayan, ileri kültür ve atom asrının şapkalı yobazları” olarak tarif edilmiştir. Böyle açıkladığında meramı anlaşılacakla beraber, yazının sonlarına doğru aydın eleştirisi genel bir niteliğe de bürünmektedir. “Siz mütefekkirler, şairler, filozoflar, hukukçular, sosyologlar, ekonomistler ve her çeşit bilginler, yani kültür pazarında efendileriniz hesabına damping yapan sizler...” diye seslendiği aydınları kendisi özel bir sıfatla ifade etmediği için herhangi bir şekilde nitelendirmekten kaçınısak da, kastettiği aydınların ‘düzenin aydınları’ veya ‘halkçı olmayan aydınlar’ olduğunu söyleyebiliriz.

Bu yazının başlığı “Kültür pazarında damping” idi. Düzene eklemlenen aydınların eleştirisidir diyebiliriz. On yıl önce SAVAŞ gazetesinde “Değer pazarında damping” başlığıyla yazdığı yazı da çok ses getirmişti. Orada da CHP’ye eklemlenmeye çalışan niteliksiz siyasetçileri, dolayısıyla da bu niteliksiz kadrolara yaslanan CHP yönetimini eleştirmişti.¹¹⁵

¹¹⁴ Adiloğlu, “Ulamayı kiram’ımız!”, GÜN, 3 Nisan 1946, Sayı: 11

¹¹⁵ Esat Adil, “Kültür Pazarında Damping”, GÜN, 10 Nisan 1946, Sayı: 12

4.2.8. Suçlar, Suçluluk, Kriminoloji ve Ceza İnfaz Sistemi Hakkında Yazılar

Suçlar ve suçluluk ile cezaevleri konusu Esat Adil'in üzerinde en çok durduğu, hakkında en çok yazı yazdığı konulardan biriydi. Bu ilgi elbette hukuk öğreniminden ve profesyonel meslek hayatından kaynaklanmaktaydı. TAN gazetesinde 1945 yılının Mayıs-Temmuz ayları arasında bu konuda yazdığı yazıları önceki bölümlerle analiz etmiştik. Esat Adil GÜN dergisinde de suçlar konusunda çok sayıda yazı yazdı.

4 Aralık saldırılarından sonra yeniden yayınlanmaya başlanan GÜN dergisinin ilk sayısındaki başyazıda suçlar konusunu ele alması Esat Adil'in konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Esat Adil'in 1946 yılının Şubat ayında yazdığı bu başyazı, günümüzde de güncel bir sorun olarak varlığını devam ettiren “kadın cinayetleri” konusunda özellikle basının sorumluluğuna dikkat çekmektedir. Cinayet haberlerinin basında sansasyonel bir şekilde yer almasının, gazetelerin bu konuyu bir satış ve istismar konusu haline getirmelerinin yeni cinayetleri teşvik ettiği görüşündedir. Yine de bütün suçların aslında toplumsal temelli olduğu görüşünü tekrarlar:

“Tam dokuz yıl on binlerce katil üzerinde yaptığım tetkikler bana şunu öğretmiştir ki sebep ve amilleri –ya doğrudan doğruya veya bilvasıta- içtimai olmayan bir tek suç bile mevcut değildir... GÜN okuyucularına bu içtimai problemin nasıl çözülebileceğini, suçların önlenmesi veya azaltılması yolunda girişilmesi gereken mücadelenin nasıl teşkilatlandırılacağını iyiden iyiye anlatabilmem için uzun sürecek bir makale serisi hazırlamam icap etmektedir. Aynı zamanda cemiyetin esaslı bir tenkidini de ihtiva edecek olan bu makaleler, suç meselesinin nasıl büyük, vahim mesele olduğunu, milli davalarımız safında bunun ne mühim bir yer işgal ettiğini de okuyucularıma anlatmış olacaktır.”¹¹⁶

¹¹⁶ Esat Adil, “En Korkunç İçtimai Trajedi: SUÇ”, GÜN, 16 Şubat 1946, Sayı: 5

Gerçekten de burada söylediği kadar kapsamlı bir şekilde yazamamış olsa da suçlar konusunda peş peşe makaleler yayınlamaya devam etmiştir. Yukarıdaki yazı ile aynı sayıda ‘*Hayatın içinden*’ başlıklı köşesinde yayınlanan yazısı suçluların teşhiri hakkındadır. Suçluların teşhirinin bir ortaçağ geleneği olduğunu belirterek bunun yeniden hortlamasını eleştirir. Çağdaş ceza anlayışına göre tutukluların yarı yarıya masum sayıldığını, buna karşın her yerde elleri kelepçeli olarak jandarmalar arasında dolaştırılmasının ortaçağ sisteminin yeniden hortlaması olarak görür ve Adalet bakanlığını bu konuda önlemler almaya davet eder.¹¹⁷

Esat Adil derginin bir sonraki sayısından itibaren “*Suçlar Üzerine İncelemeler*” başlıklı bir yazı dizisi başlatır. İlk makalenin başında şu açıklama yer almıştır:

*“Esat Adil Müstecaphoğlu tarafından hazırlanan ve resmi rakamlara, kaynaklara dayanan aşağıdaki tahliller ve cedveller Türkiye’de işlenen suçlar hakkında okuyucularımızın oldukça esaslı bilgiler edinmesine yardım edecektir”*¹¹⁸

Bu yazı dizisi peş peşe yayınlanan beş sayıda devam etmiştir.

Altıncı sayıdaki ilk yazıda Türkiye’deki suç türlerini, 1935, 1941 ve 1942 yıllarında açılmış olan ceza davalarının sayılarını, bunlardan kaçının mahkûmiyetle sonuçlandığını ve bu mahkûmiyet kararlarının şehirlere ve köylere göre dağılımını açıklamıştır. Bir sonraki sayıda şehir ve köy mahkûmiyet sayılarının nüfuslara oranlarını hesaplamıştır.

Sekizinci sayıdaki yazısı daha ayrıntılıdır. Buna göre köylerde işlenen suçlar ile şehirlerde işlenen suçlar arasında, iktisadi ve toplumsal şartların bir sonucu olarak kategorik farklar vardır. Örneğin köylerde siyasi içerikli suçlara hemen hiç rastlanmaz. Daha çok meskene tecavüz, muhtar ve bekçilerin görev ihmali ve

¹¹⁷ Adiloğlu, “Teşhir Cezası”, *GÜN*, 16 Şubat 1946, Sayı: 5

¹¹⁸ “Suçlar Üzerine İncelemeler”, *GÜN*, 23 Şubat 1946, Sayı: 6

suiistimalleri, rüşvet, emre muhalefet, başkası adına hapse girme, iftira, yalan yere şahitlik vb. türden suçlardır. Köylüler bu suçları genellikle kavga ve tartışma, sarhoşluk, kan davası gibi sebeplerle işlemiştir.

Esat Adil bundan sonra 1942 yılı itibariyle mahkûmların meslek, yaş, medeni hal gibi istatistiklerini sıralamıştır. Yazının büyük bir bölümünü yine 1942 yılı itibariyle Ceza Kanunu'na göre işlenmiş olan suçların türlerini sıraladığı liste oluşturur. Saptayabildiğimiz kadarıyla 13.592 mahkûmiyetle 'Yaralama, dövme vesair müessir fiiller' ilk sırada yer almaktadır. Onu 9340 mahkûmiyetle hırsızlık izlemektedir.¹¹⁹

Dokuzuncu sayıdaki yazı öldürme suçları üzerinedir. Hüküm tarihlerine göre 1935-1942 yılları arasında işlenen öldürme suçlarının sayılarını yayınlamıştır. Burada çok ilgi çekici bir sonuç hemen göze çarpmaktadır. 1935-1938 yılları arasında öldürme suçu işleyenlerin sayısı her yıl artarken, 1939-1942 yılları arasında her yıl azalmıştır.

Bir başka veri de öldürme suçlarının kadınlar ve erkekler arasındaki dağılımıdır. Öldürme suçu işleyen kadınların sayısı erkeklere göre çok düşüktür. Her iki cinsiyet açısından da en yüksek öldürme suçunun işlendiği 1938 yılında cinayet işleyen erkeklerin sayısı 2409 iken kadınların sayısı sadece 63'tür. Bundan sonra 1936 yılındaki öldürme suçlarının ağır ceza bölgelerine göre dağılımını vermiştir. Buna göre 462 suçla Diyarbakır ilk sıradadır. Onu 140'la Gaziantep, 126 suçla Mardin, 114 suçla Samsun, 112 suçla Trabzon, 109 suçla Ankara, 101 suçla Konya izlemektedir.¹²⁰

Yazı dizisi 10. sayıda sona ermiştir. Esat Adil bu son yazının başına koyduğu açıklamada burada yayınladığı sayıların 1937-1942 yılları arasında Edirne ve İmrallı cezaevlerindeki mahkûmlar üzerinde kendisinin yaptığı bir kriminolojik çalışma

¹¹⁹ "Suçlar Üzerine İncelemeler", GÜN, 9 Mart 1946, Sayı: 8

¹²⁰ Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Suçlar Üzerine İncelemeler", GÜN, 20 Mart 1946, Sayı: 9

olduğunu açıklamıştır. Bu yazıda da öldürme suçunu işlemiş olanları çeşitli açılardan gruplandırarak sayılarını vermiştir.¹²¹

4.3. GÜN Dergisinde Esat Adil'in Yazılarında TSEKP

TSP'nin kuruluş sürecini, TSEKP'nin kuruluşunu ve iki parti arasında yaşanan polemikleri aşağıdaki bölümde ayrıntılı olarak ele alacağız. Şimdilik şunları hatırlatmakla yetinelim. 1946 yılının Mayıs ayında TSP kuruldu. TSP'nin kuruluşunda Esat Adil ile TKP'nin lideri durumundaki Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in birlikte hareket ettikleri, partiyi ortak bir kararla birlikte kurdukları konusunda görüşler de vardır. Ancak bir ay kadar sonra Dr. Şefik Hüsnü Deymer kendi genel başkanlığı altında ikinci bir parti, TSEKP'ni kuruyor. Bu iki partinin kuruluş süreci Türkiye sol tarihi yazımında (özellikle anılarda) bitmez tükenmez bir tartışmanın da konusunu oluşturur. Bunlara aşağıda değineceğiz.

TSEKP kurulduktan sonra kendi yayınlarını da çıkarmaya başladı. Bunlar *Sendika* ve *Yığın* isimli dergilerdi. İki parti arasında yukarıda değindiğimiz gibi başta sendikal örgütlenme konusu olmak üzere bir dizi tartışma, polemik hatta suçlamalar ortaya çıktı.

Bu süreçte, 1946 yılının Mayıs ayından Eylül ayına kadar *GÜN* dergisinin de bir sarsıntı geçirdiğini görüyoruz. Haftalık olarak yayınlanan derginin Haziran ayında sadece bir sayısı yayınlanabilmiştir, onda da tarih yoktur. 1 Temmuz'da yayınlanan 20. sayıdan sonraki ilk sayı on beş gün sonra çıkabilmiştir. Ama asıl büyük kesinti bundan sonra geliyor: 15 Temmuz'dan 21 Eylül'e kadar sadece üç sayı yayınlanabilmiştir. Bunlar 15 Temmuz tarihli 21.;, 15 Ağustos tarihli 22.; 21 Eylül tarihli 23. sayılardır. Yani Temmuz başından Eylül sonuna kadar sadece dört sayı yayınlanmıştır. Ayrıca 15 Temmuz tarihli 21. sayı Esat Adil'in hiçbir yazısının yer almadığı yegâne sayı olmuştur. Esat Adil'in Şefik Hüsnü çevresine yönelik ağır eleştirisi bir ay sonra çıkan bir sonraki sayıda, 15 Ağustos tarihli 22. sayıda yer almıştır.

¹²¹ E. A. Müstecaplıoğlu, "Suçlar Üzerine İncelemeler", *GÜN*, 27 Mart 1946, Sayı: 10

Bu süreçte Esat Adil asla isim vererek bir tartışmaya girmemiştir. Ne Dr. Şefik Hüsnü'nün ne de TSEKP'nin adını anmıştır. Zaten Esat Adil'in genel olarak tarzı budur; hiçbir eleştiri/polemik yazısında isim anmaz. Bu yazıları o zamanın siyasal olaylarını bilmeyen biri okusa, neyi, kimi kastettiğini anlaması oldukça zor, hatta imkansızdır.

Söz konusu yazı derginin ilk sayfasından başlayıp son sayfasında devam eden nispeten uzun bir makaledir. Makalenin başlığı da, sanki içeriğini açıklamak istercesine uzun bir başlıktır: *“Realiteden Geçen İdeal: Biz Türk Milletinin İnkılapçılarıyız, İnkılapçılığımız, İçinde Yaşadığımız Milli ve İçtimai Şartlara Göre Ayarlanıştır”*. Hem Esat Adil'in TKP çevresine yönelik eleştirilerini derli toplu ifade etmesi, hem de bu vesile ile Esat Adil'in kendi sosyalizm ve sosyalist mücadele anlayışı açıklaması bakımından son derece önemli olan bu yazının tümünü buraya alıyorum. Bence, yazı aynı zamanda Esat Adil'in psikolojisini de yansıtıyor; anlayan için, çok ağır suçlamalarla doludur. Ama kendi yapabileceklerini de sadece “istiyoruz” demekten öteye götüremediğini görüyoruz:

“Türk milletinin varlığını inkılapçı formüller, inkılapçı formülleri de kendi milli ve öz realitemize göre ayarlamadıkça, yapıcı, yaratıcı gayretlerimizi boşuna harcamaktan başka bir şey yapmış sayılamayız. Zaman ve şeraiti gözetmeksizin ileri formül şövalyeliği ile vakit geçirenlerin bugüne kadar elde ettikleri neticeler, kitleleri birbirinden uzaklaştırıcı, inkılapçılığı yurt ve millet düşmanlığı şeklinde tanıtıcı propagandaları desteklemiş olmaktan ibaret kalmıştır. Herkes bilmeli ve iman etmelidir ki, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de gerçek demokratlar, gerçek Marksistler, gerçek inkılapçılar milletini ve yurdunu herkesten daha çok seven, ondan daha mukaddes bir varlık tanımayan, millet hakimiyeti uğruna her şeyini ve hayatını harcamakta asla tereddüt göstermiyen halk çocuklarıdır.

Bu, böyle olduğu, bunun böyle oluşunda kimsenin zerre kadar şüphesi bulunmadığı halde, halkın nasıl olup ta kolayca kandırılabilirdiğini, gerçek demokratların, yani Marksistlerin aleyhine bu haince propagandaların nasıl olup da yapılabilirdiğini esefle, hayretle karşılamak kafi değildir. Bu iftira, tezvir, yalan makinesinin kuruluş ve faaliyetine hizmet edenlerin bu cüret ve cesareti

nereden tedarik ettiklerini de bilmek kafi değildir. Asıl mesele gerçek demokratlar ve gerçek Marksistlerle, sahte, zevzek, bozguncu, yıkıcı solcuların, yani marksçı edebiyatta kendilerine Gauchiste – Goşist adı verilen kelime ve formül papağanlarının millet nazarında, emekçi halk kitleleri nazarında, tamamıyla ayırt edilebilmesini kolaylaştırmak, bu işi her ne bahasına olursa olsun, mutlaka temin etmek lazımdır.

Emekçi kitlelerin, milletle gerçek Marksistlerin, küçük inkılapçıların arasına giren, kitlelere yollarını şaşırtan, halkın gerçek demokrasiyi doğru dürüst anlamasına engel olan bu zevzek solcuların inkılapçı saflardan koğulup atılması zamanı artık gelmiştir.

Türk milletinin, Türk emekçilerinin sosyal mücadelesini yürütecek olanlar her şeyden önce inkılapçı formülleri ve yine her şeyden önce bu formüllerin tatbik edileceği milli bünyeyi ve yine her şeyden önce milli ve beynelmil şartları aynı zamanda bilmiş olmalıdırlar.

Gerçek demokrasi kahramanlarının idealleri içinde bulundukları realitenin üstünden veya yanından değil tam bağrından geçmelidir. Her Türk inkılapçısı, inkılapçılığını halk kitlelerinin sınıfı menfaat ve milli duygularına en ileri istikametler verebilecek şekilde ayarlamağa mecburdur. Kendini halktan uzaklaştıranlar, halkın itimat ve muhabbetini kaybedenler, namus, gayret ve fedakârlık örneği olamıyanlar asla inkılapçı olamazlar. Çünkü inkılapçı olmak demek halkı kendine, kendini de halka bağlamak demektir.

İnkılapçı olmak demek, realite ve şartlar karşısında ileri ve geri taktiğini iyi ayarlamak, inkılapçı merhaleleri iyiden iyiye hesaplamak demektir.

İnkılapçı olmak demek, emekçi kitlelerin kurtuluş yolunu engellerden temizlemesini, bu yolda onu arızasız yürütmesini, millet ve yurt menfaatleriyle geniş halk kitleleri menfaatlerinin aynı olduğunu ispat etmekte asla zorluk çekmemesini, inkılapçı samimiyet ve dürüstlüğü üzerinde en küçük bir tereddüt uyandırmamasını ve bu samimiyet ve dürüstlüğünü aksiyonun içindeki fedakarlıkları ve gayretleriyle isbat etmesini bilmek demektir.

İşte bizim gerçek demokratlık, gerçek marksistlik, gerçek inkılapçılıktan anladığımız mana budur.

Bu sebepledir ki bizim idealimiz realiteden geçer. Bizim inkılapçılığımız, içinde yaşadığımız milli ve içtimai hayat şartlarına göre ayarlanmıştır. Biz, emekçi sınıfın tam bir vahdet içinde birleşmesini istiyoruz.

Davasını şuurla yürütmesini, ona rehberlik edecek olan kadroların da emekçi sınıfla küçük ve orta sınıflar arasında işbirliği meydana getirmeyi temin edebilecek bir şuur ve bilgi seviyesine ulaşmış olmasını istiyoruz. Şunu, her inkılapçının kati olarak bilmesi lazımdır ki, eğer işçi sınıfı sosyal mücadelesinde köylü ve istismar olunan halk kitleleri tarafından desteklenmezse, gerçek demokrasiye erişilemez. Ve halk iktidara geçemez. Bu ana prensibin dışında kalanlar, dışında çalışanlar, halk kitleleri arasındaki menfaat ve ideoloji bağlarını sağlamlaştıracakları yerde, çürütmüş kopartmış olurlar. Biz, kelime ve formül papağanları değil, aksiyon kahramanları, halkları birleştirici, namuslu, gayretli, bilgili, şuurlu ve fedakâr millet inkılapçıları yetiştirmek istiyoruz. Biz, kültür refah her şey ve her şey halk içindir prensibine bağlı kadrolara muhtacız.

Biz, yurdunu, milletini lafla değil, icabında onlar uğruna hayatını harcamaktan bir lâhza tereddüte düşmeyecek ve bu fedakârlığı için de bir zerre karşılık beklemeyecek vatan çocukları yetiştirmek istiyoruz. İşte bizim inkılapçı davamızın ana hatları bunlardır.”¹²²

Görüldüğü gibi bu makale herhangi bir programatik veya örgütsel eleştiriyi içermemektedir. Belki günün koşulları gereği, belki de ipleri tamamen koparmamak amacıyla Esat Adil eleştirilerini sert ama yuvarlak sözlerle ifade etmiştir. Daha çok bir inkılapçının (inkılapçıların) sahip olması gereken nitelikler-özellikler üzerinden bir yazı kurgulayarak Şefik Hüsnü ve çevresine “siz böyle değilsiniz” demek istiyor gibidir. Her satırında bir eleştiri-suçlama ile “gerçek inkılapçılar”ın niteliklerinin ne olması gerektiği yer aldığı için hangisinin bir eleştiri, hangisinin bir temenni olduğunu ayırt etmek kolay değil. Hiçbir eleştirisini de örnek vererek temellendirmemiştir. Yine de yazıyı dikkatlice okuduğumuzda Esat Adil’in TKP çevresi ve Dr. Şefik Hüsnü’ye yönelttiği suçlama ve eleştirilerini şu başlıklar altında toplayabiliyoruz.

a.) Zamanı ve şartları gözetmeyen bir “ileri formül şövalyeliği”.
Lafazanlık.

¹²² Esat Adil, “Realiteden Geçen İdeal: Biz Türk Milletinin İnkılapçılarıyız, İnkılapçılığımız, İçinde Yaşadığımız Milli ve İçtimai Şartlara Göre Ayarlanmıştır”, **GÜN**, 15 Ağustos 1946, Sayı: 22

- b.) Bunun sonucu olarak ‘inkılapçılığı’ millet düşmanlığı olarak tanıtan propagandaları haklı çıkarmak.
- c.) Sahte, zevzek, bozguncu ve yıkıcı solculuk; kelime ve formül papağanlığı; yani goşistlik.
- d.) Emekçi kitlelerle ve milletle gerçek Marksistlerin arasına giren, kitlelere yollarını şaşırtan, halkın gerçek demokrasiyi anlamasına engel olan zevzek solculuk.
- e.) Milli bünyeyi ve beynelmilel şartları aynı zamanda bilmemek.
- f.) Kendini halktan uzaklaştırmak, halkın güvenini kaybetmiş olmak, namus, gayret ve fedakârlık örneği olamamak.
- g.) Samimiyet ve dürüstlüğünü aksiyon içindeki fedakârlıkla kanıtlamamış olmak.
- h.) Son paragrafta yazdıklarında, Şefik Hüsnü’ye sosyalizm mücadelesinde köylülüğün ve diğer sömürülen ‘halk kitlelerinin’ yeri konusunda da bir eleştirisi olduğu görüyoruz. Muhtemelen TSEKP’ni köylülüğe önem vermemekle suçluyor.
- i.) Son olarak yazının başlığında ima edilen suçlamayı da ekleyebiliriz: İnkılapçılığını içinde yaşadığı milli ve içtimai şartlara göre ayarlayamamak.

Acaba bu eleştirilerin muhatabı Dr. Şefik Hüsnü ve TSEKP olmayabilir mi? Bu soruya cevap vermek hem kolay hem zor. Zor çünkü Esat Adil eleştirilerinde hiçbir somut veriye dayanmıyor. Diğer yandan kolay, çünkü o tarihte böylesi eleştirilere muhatap olabilecek, bir başka deyişle bu eleştirileri hak edebilecek başka bir ‘inkılapçı’ çevre de bulunmuyor.

23. sayının başyazısında Esat Adil’in bulmaca gibi eleştirilerinin devam ettiğini görüyoruz. “*Yapıcılar, Yıkıcılar*” başlıklı bu yazısında bir önceki yazıda ileri sürdüğü suçlamaların benzerleri yer alıyor. Bu yazıdan sendikal örgütlenme konusunda da söz etmiştik. Yine, birkaç kelime ve formül tekerlemesi içinde isterik baygınlıklar geçirenlerden; karşıdevrimci ve antidemokratik metotlar kullanarak sınıfını birleştirici gayretleri geciktirenlerden söz ediyor.

Ancak yazının diğer yarısında hedefin ve çağrının TSEKP çevresine olduğunu düşünmemize yol açan biraz daha somut bir konuya değiniyor. Daha önce işaret ettiğimiz üzere Esat Adil, işçi sınıfının öncelikle sendikalarda bir araya getirilmesi gerektiğini savunuyor. Devrimci siyasi eğitimden önce, devrimci mesleki eğitim öneriyor. “Mesleki terbiye” dediğini bugün için nasıl ifade edebiliriz? Herhalde, siyasal bir eğilim içermeyen, sadece işçi olmaktan kaynaklanan bir sınıf bilinci edinebilmek amacıyla, işçi sınıfı örgütlerinin oluşturulması şeklinde tarif edebiliriz. Zaten yazının sonunda, eğer bu başarılamazsa, çeşitli siyasi tesirler ve evhamlar içinde bulunan işçileri inkılapçı bir sınıf bilinci içinde bir araya getirmek mümkün olmayacaktır diye ekliyor.

Bu satırlardan, Esat Adil’in bu aşamada işçi sınıfı içinde ‘inkılapçı’ örgütlenme çabalarına karşı çıktığını anlıyoruz. Onun önerisi, işçi sınıfı içinde siyasi çalışma ve örgütlenmeden önce, kitlesel bir sendikal örgütlenme çalışması yapılması yönündedir. Aksi takdirde işçi sınıfı içindeki (kendisi hiçbir zaman böyle isimlendirmemiş olsa da) anti-komünist etkilerin aşılamayacağı düşüncesindedir.¹²³

Bu konuda asıl ilgi çekici ve kafa karıştırıcı yazı 28. sayıda yayınlanan başyazı olmuştur. Esat Adil bu yazıda “sosyal mücadelenin öncüsü işçi sınıfıdır ama...” diyerek, Türkiye nüfusunun %82’sinin köylülerden oluştuğunu, işçi sınıfının nüfus içindeki payının sadece % 8.3 olduğunu, bu nedenle işçi sınıfı partisinin köylere de yayılmak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Esat Adil TSP ve TSEKP’nin “*bu gerçeği kavramış iki kardeş parti*” olduğunu ilan etmiştir.¹²⁴

Bir sonraki sayıda Esat Adil’in yeniden sertleştiğini görüyoruz. Adeta ağzına geleni söylemektedir; ama bu da yine hiçbir somut olguya dayanmayan, yine hiç isim zikredilmeyen bir yazıdır:

“Her şeyden önce şunu belirtmek isteriz ki, bu toprağı ve bu toprağın halkını sapına kadar sevmek demek; onun içinde bulunduğu iktisadi ve içtimai

¹²³ Esat Adil, “Yapıcılar, Yıkıcılar”, **GÜN**, 21 Eylül 1946, Sayı: 23

¹²⁴ Esat Adil, “İşçi Sınıfı ve Köylü Davası”, **GÜN**, 23 Kasım 1946, Sayı: 28

realiteyi sapına kadar bilmek ve bu halkın saadeti uğruna her şeyi göze almış olmak demektir.

Hem bu tuzlu şartların dışında yaşamak, hem arslan payını kucaklamak sevdasında olanları artık tanıyoruz, ve mevcudiyetlerinden ıstırap duyuyoruz. Hamiyet saflarını haksız ve lüzumsuz yere işgal eden bu tatlı su balıkları gitsinler, kendilerini akvaryumlarda teşhir etsinler...”¹²⁵

Kimdir bunlar, hiç bilemeyeceğiz. Yukarıda görüldüğü gibi, Esat Adil’in TSEKP’ni köylülüğe önem vermemekle suçluyor yorumunu yaptıktan sonra birden bire TSEKP’nin köylülüğün önemini anlayan bir parti olduğunu yazdığını görüyoruz. Neredeyse bütün ömrü boyunca gazetecilik ve yazarlık yapmış bir insan olarak Esat Adil, bir kere bile somut bir isim vererek bir eleştiri yazısı yazmamıştır. Bunu bir nezaket olarak kabul edebileceğimiz gibi, bir kolaycılık olarak da görebiliriz. Yuvarlak laflar etmenin dışında üzerine hiçbir zaman bir sorumluluk da almamış oluyor. Şefik Hüsnü ve TSEKP eleştirileri de bu çerçevededir.

Ayrıca Esat Adil halkın içinde yaşadığı şartları, kendi deyişiyle “realiteyi” en iyi, hatta bir tek kendisinin bildiği yönünde bir duygu içindeymiş gibi görünüyor. Bunda, uzun yıllar savcılık ve cezaevi müdürlüğü yapmış olmasının da etkisi olmalı. Kim bilir ne yoksunluklara, ne çaresizliklere tanıklık etmiş olmalı. Ama bu tanıklıklarını “halkı tanımak”, bu tür tanıklıkları olmayanları “realiteden kopuk yaşamak”, “tatlı su balığı olmak” gibi suçlamalara yönelince, popülizmin sınırlarında dolaştığını kabul etmek gerekiyor.

Sonuç olarak Esat Adil’in TSEKP çevresine somut ve tutarlı bir eleştiri getirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Yazıları, anlık kızgınlıklarla kaleme alınmış, subjektif yazılar olmaktan öteye geçemiyor.

¹²⁵ Adiloğlu, “Fikirler Hançerle Öldürülemez”, GÜN, 30 Kasım 1946, Sayı: 29

4.4. GÜN Dergisinde TSP, TSP Broşürleri ve TSP Konferansları ¹²⁶

GÜN dergisinde TSP ile ilk defa partinin kurulmasından üç ay sonra, 15 Ağustos 1946 tarihli 22. sayıda karşılaşıyoruz. Yalnız bu arada dergi yayının aksadığını, 22 Mayıs'tan 15 Ağustos'a kadar sadece üç sayı yayınlanabildiğini hatırlatalım. Bu arada, 21 Temmuz Pazar günü genel seçimler de yapılmıştı. TSP'nin ilk haberinin yayınlandığı 22. sayıda aynı zamanda Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bir bildirisi de yayınlanmıştı. Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Asım Tınaztepe imzalı bu bildiride, seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürecek yayınlar yapan gazetelere izin verilmeyeceği ilan ediliyordu. Bildiri, Emniyet Müdürü A. Demir tarafından GÜN dergisine tebliğ edilmişti.

22. sayıdaki TSP haberi "Haftanın Kültür Hareketleri" sayfasında yer alan küçük bir haberdir. Şöyle deniliyordu: "*T. S. P. PROĞRAMI Türkiye Sosyalist Partisinin program ve nizamnamesi ufak, zarif bir broşür halinde yayınlanmıştır. Fiyatı 25 kuruştur.*"

Aynı sayıda "Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları" başlığıyla bir ilan da yer alıyordu. Bu ilandan, TSP'nin yayınlamayı planladığı broşürlerin neler olduğunu öğreniyoruz. İlan şöyleydi:

"Her hafta bir broşür.

Her broşür 20 kuruştur.

İlk yayınlanacak seri Paris İşçi Üniversitesi dersleridir.

Bu derslerin ilki:

Siyasi mücadele ve marksizm

Devlet ve ihtilal

Demokrasi ve Sosyalizm

Planlı devlet ve sosyalizm

Sosyalist zaferin şartları

İşçi sınıfı ve köylü

¹²⁶ Konferanslar ve broşürler son bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Burada konu sadece GÜN dergisi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Millet ve enternasyonalizm

Halk cephesi

İnsani mücadelenin tarihteki rolü

Dışarı: 20 kuruş pul karşılığı derhal gönderilir. Bu broşürler için müracaat adresi: posta kutusu 519, İstanbul”

Bu broşürlerden ilk üçü yayınlanabildi. Dördüncüsünün, **Planlı Devlet ve Sosyalizm** başlıklı broşürün yayınlanacağı hafta TSP ve yayın organları kapatılarak Esat Adil tutuklandı.

Beş hafta sonra, 21 Eylül’de yayınlanan *GÜN* dergisinin 23. sayısında, broşürlerin yayınının maddi zorluklar karşısında geciktiği ama ilk broşürün o hafta yayınlandığı haber verilmiş, diğerlerinin de muntazaman her hafta yayınlanacağı duyurulmuştur.

Derginin son sayfasında kutu içinde verilen bir ilanda TSP yayını olarak **Siyasi Mücadele İlmi: Marksizm** broşürünün yayınlandığı duyurulmuştu.

Bu sayıda yayınlanan bir başka duyuru, doğrudan doğruya *GÜN* dergisi ile ilgilidir. *GÜN* dergisinin yayını TSP’nin ve TSEKP’nin kurulduğu Mayıs ayından sonra düzensiz bir hal almıştı. Haziran’da bir sayı, Temmuz’da iki sayı, Ağustos’ta bir sayı, ikisi de ay sonunda olmak üzere Eylül’de de iki sayı yayınlanabilmişti. Bu ilanda artık derginin düzenli olarak her hafta yayınlanacağı duyuruluyordu. İlanda şöyle denilmişti:

“Evvelce ilan etmiş olduğumuz üzere ‘Gün’ yeniden ve artık hiç aksamamak üzere muntazaman her hafta yayınlanacaktır.

Gün en ileri demokrat dergi olmuş imzaya bağlanmayarak her değerli yazıya yer vermiştir. ‘Gün’ün kısa tarihi tam bir inkılapçı karakter taşır. 4 Aralık irticainin demokrat cebhede indirilen darbeden doğan zehirli hava içinde yalnız ‘Gün’ konuşmuş ve irticadan sonra yayınlanan ilk sayısında ‘Sırça Köşk’ü neşrederek korkusuzluğunu göstermiştir.

GÜN siyasi olmayan sosyal hareketlere ve bu arada sendika faaliyetlerine yer ayırmıştır....

Gün şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da sizindir....”¹²⁷

Bu tarihlerde “*Yakında çıkıyor Mizah gazetesi*” ibaresiyle Markopaşa’nın ilanının da yayınlanmaya başladığını görüyoruz.

6 Ekim tarihli 25. sayıda ikinci broşürün de çıktığı haberi yer almıştır. Bu, ‘Siyasi mücadele ve Marksizm’, broşüründen sonra ‘Devlet ve İhtilal’ broşürüdür.

23 Kasım tarihli 28. sayıda üçüncü broşür olarak **Demokrasi ve Sosyalizm**’in o hafta yayınlanacağı duyurulmuş, 29. sayıda daha geniş bir çerçeve içinde üç broşürün de yayınlandığını gösteren ilan yer almıştır:

“Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları

Paris İşçi Üniversitesi Profesörü Etienne Fajon’un mezkur üniversitede takrir etmiş olduğu bu dersler, Esat Adil Müstecabi tarafından dilimize çevrilmiş ve T.S.P. Genel Merkezince yayınlanmaya başlanmıştır.

Her biri 32 – 40 sayfa tutan bu derslerden 20 kuruş fiatla satışa çıkarılanlar şunlardır:

- 1- Siyasi Mücadele ve Marksizm
- 2- Devlet ve İnkılap¹²⁸
- 3- Demokrasi ve Sosyalizm

Dördüncü kitap gelecek hafta içinde yayınlanacaktır.

Muasır politikanın büyük problemlerini kavramak için bu eserleri mutlaka okuyunuz!”

GÜN dergisinin son sayısı sekiz sayfalık gazete boyutunda 14 Aralık 1946 günü yayınlandı. Bu sayıda da dördüncü kitap olarak **Planizm ve Sosyalizm**

¹²⁷ “Okuyucularımıza”, GÜN, 21 Eylül 1946, Sayı: 23

¹²⁸ Devlet ve İhtilal olarak ilan edilmiş olan kitabın ismi burada düzeltilmiştir.

broşürünün o hafta yayınlanacağı ilan edilmişti. 16 Aralık günü başlayan tutuklamalar nedeniyle dördüncü kitapçık yayınlanamadı.

Eylül ayında TSP'nin konferans haberleri *GÜN* dergisinde yer almaya başladı. İlk konferans haberi 21 Eylül tarihli 23. sayıda ilk haber olarak verilmişti. Sonraki sayılarda konferanslar yine ilk haber olarak dergide yerini almıştır. Buna göre Hüsamettin Özdoğu'nun ilan edilen 'milli mesele ve sosyalizm' konulu konferansı başarıyla gerçekleşmiştir. Hatta üçüncü bir konferans daha yapılmıştır. Mustafa Börklüce 'Cemiyetin İnkişafı' başlıklı bir konferans vermiş, konferansın sonunda tartışmalar yaşanmıştır. Dördüncü konferansı Vasık Balkış verecektir ve konferansın konusu 'Emperyalizmin iktisadi karakteri' olacaktır.¹²⁹

Bir sonraki sayıda Eylül ayı konferanslarının Vasık Balkış'ın verdiği 'kapitalist istihsal tarzının hususiyetleri' konulu konferansla tamamlandığı duyurularak Ekim ayı konferans programı yayınlanmıştır. Ekim ayında Rıfat Ilgaz 'Türk şiiri ve İnkılapçılık'; Burhan Oğuz 'Gıda maddeleri'; Sabahattin Ali 'Marksist roman ve hikaye'; Şerif Hulusi 'Edebi eser nedir' konulu konferansları vereceklerdir. Konferanslar Cumartesi günleri saat 18.00'de parti merkezinde verilmektedir.¹³⁰

Konferanslar Kasım ayında da devam etmiştir. Kasım ayındaki konferanslar ve konferansçılar şunlardır: Esat Adil: İşçi sınıfı ve köylü davası; Burhan Oğuz: Gıda maddeleri; Hüsamettin Özdoğu: Harpten önce ve sonra iktisadi meseleler; Avedis Alaksanyan: Türkiye'de ekalliyetler; Esat Adil Müstecabi: Marksizmin ana hatları.

Burada azınlıklar konusunda konferans verecek olan Avedis Alaksanyan ismini ilk defa görüyoruz. Kendisinin *GÜN* dergisinde hiçbir yazısı bulunmadığı gibi, *GÜN* dergisinde azınlıklarla ilgili herhangi bir yazı da yayınlanmamıştır. Avedis Aleksanyan Nor-or (Yeni Gün) gazetesinin sahibiydi ve TSP'nin kuruluşunda Merkez İcra Komitesi üyesi olarak yer aldı.

Aynı sayıda, konferansların dışında, sadece parti üyelerine yönelik "Aktif kurs" adıyla bir kursun başlatıldığını da öğreniyoruz. Kurs için şöyle bir açıklama

¹²⁹ "T.S.P. Konferansları", *GÜN*, 28 Eylül 1946, Sayı: 24

¹³⁰ "T.S.P. Konferansları", *GÜN*, 6 Ekim 1946, Sayı: 25

yapılmıştır: “Bu kursa devam edenler ilmi sosyalizmin felsefi, iktisadi ve siyasi bünyesini eyiden eyiye kavramış olacaklardır.”¹³¹

30 Kasım tarihli 29. sayıda Esat Adil’in ‘Marksçı politikanın esasları’ konulu konferansı ile on ikinci konferansın tamamlandığı haber verilmektedir. Bu sayı *GÜN* dergisinin sondan bir önceki sayısıdır. Bu sayıda, *GÜN*’ün artık siyasi bir yayın olarak devam edeceği, böylece “gayri siyasi oluşun sebebiyet verdiği tahdit ve kayıtlardan kurtulmuş bulunacağı” açıklanmıştır. Bu vesile ile *GÜN*’ün artık “daha geniş bir neşriyat hayatına gireceği” ifade edilmiştir.

Gerçekten de bir sonraki sayıda, *GÜN*’ün son sayısı olarak yayınlanan 30. sayıda, derginin formatının tamamen değiştiğini, 12 sayfalık bir gazete formatına dönüştüğünü, içeriğinin de zenginleşip çeşitlendiğini görüyoruz. Muhtemelen *GERÇEK* gazetesinin kapatılmasından sonra onun işlevini *GÜN* dergisi üstlenecek, belki de zaman içinde günlük bir gazeteye dönüşecekti, bilemiyoruz.

Ama devamına izin verilmemiştir.

4.5. *GÜN* Dergisinin Diğer Siyaset Yazarları

1946 yılının ortalarından itibaren dergideki siyasal içerikli yazıların ağırlık kazandığı görülüyor. *GÜN* dergisinin aşağıdaki fihristinde dergide yazan bütün yazarlar ve yazı konuları izlenebilir. Esat Adil’in yanı sıra dergide düzenli olarak siyaset ve sosyalizm üzerine yazı yazarlar arasında öne çıkan şu isimleri sayabiliriz: Hasan Tanrıkut (Doğan Ruşenay), Rasih Nuri İleri, Behçet Atılğan, Vasık Balkış, Fehmi Yazıcı, Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğu. Mehmet Ali Aybar da düzenli olarak yazmasa da derginin yazarları arasında yer almaktaydı.

Hasan Tanrıkut derginin ilk sayısından 28. sayıya kadar ‘İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü’ olarak künyede yer almıştı. 29. sayıda “Hasan Tanrıkut” başlığıyla kendisinin askere çağrıldığı, bu nedenle artık derginin sahipliğini ve yayın

¹³¹ “T.S.P. Konferansları”, *GÜN*, 23 Kasım 1946, Sayı: 28

müdürlüğünü Esat Adil'in üstlendiği duyurulmuştu. *GÜN* artık siyasi bir gazete olarak yayınlanacağı da bu açıklamada yer almıştı.¹³²

Hasan Tanrıkut o yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi sosyoloji kürsüsünde Hilmi Ziya Ülken'in yanında çalışmaktaydı. 1917 doğumlu olduğuna göre yirmi dokuz yaşındaydı. Akademik hayatı fırtınalı geçmiştir. 1939 yılında Haydarpaşa Lisesi'nden mezun olup İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne girer. 1944 yılında mezun olur. Mezun olmadan, 1943 yılında fakülte de hizmetliler kadrosunda çalışmaya başlamıştır. 1944 yılında üniversitenin Yabancı Diller bölümünde “öğretmen ve müzakereci” olarak görevlendirilir. 1946-1947 yıllarında aynı zamanda Nişantaşı Kız Ortaokulu, Eyüp Ortaokulu ve Pangaaltı Ermeni Okulu'nda çalışmaktadır. 1948 yılında okutman kadrosuna nakledilir. Aslında beş yıldan beri fiilen Sosyoloji bölümünde Hilmi Ziya Ülken'in asistanlığını yapmaktadır. 1949 yılında kadrosuzluk nedeniyle üniversite ile ilişkisi kesilmiştir. 1959 yılına kadar üniversiteye dönebilmek için çeşitli başvuruları olduysa da, Bakırköy Akıl Hastalıkları Hastanesi'nin Edebiyat Fakültesi Dekanlığına gönderdiği 24 Temmuz 1959 tarihli heyet raporuna göre kendisine 1956 yılında “paranoid hezeyanlar” teşhisi konulmuş ve on beş ay süreyle hastanede tedavi altına alınmıştır. 1958 yılının sonlarında yeniden hastaneye yatırılmıştır.

1940'lı yıllarda Hilmi Ziya Ülken'in etkisiyle Marksist olduğu, Hilmi Ziya'nın Marksizmden uzaklaşmaya başlamasıyla Tanrıkut'un ruhsal dengesinin bozulmaya başladığı öne sürülmektedir.¹³³

Hasan Tanrıkut'un *GÜN* dergisindeki çalışmalarının bir tanığı da Aziz Nesin'dir. Kendi ifadesine göre Tanrıkut'u “solculuğu” döneminde tanımıştır. Aziz

¹³² “Hasan Tanrıkut”, *GÜN*, 30. 11. 1946, Sayı: 29

¹³³ Cafer Vayni, “Türk Düşünce Tarihinde Gerçek Gazetesi”, 1997, s. 45-50, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Tezi Yöneten Prof. Dr. Ümit Meriç. Cafer Vayni TSP'nin ikinci kuruluşunda, 1950 yılında yayınlanan Gerçek gazetesini incelemiştir. Vayni, Tanrıkut'un 1949 yılında askere gittiğini yazıyor. Oysa *GÜN* dergisinde 1946 yılının sonlarında askere gittiği duyurulmuştu.

Nesin Hasan Tanrıkut için “Türkiye Sosyalist Partisinin de önde gelen üyesi” demiştir.¹³⁴

Hasan Tanrıkut GÜN dergisinin en önemli yazarlarından biriydi. Bir iki sayı hariç derginin her sayısında yazısı, yazıları yayınlanmıştı. İlgi alanı da genişti. Ekonomi, eğitim, siyaset, edebiyat, sosyoloji, Marksizm konularında yazıyordu. Özellikle güncel siyaset yazılarında saldırgan, hatta tehditkâr bir dil kullandığı görülüyor. Esat Adil’in yazısının yer almadığı 15 Temmuz 1946 tarihli 21. sayının başmakalesini de Hasan Tanrıkut yazmıştı ve doğrudan doğruya Recep Peker’i hedef almıştı.

Rasih Nuri İleri henüz yirmi beş- yirmi altı yaşında olmasına rağmen GÜN dergisinin önemli yazarlarından biriydi. 4 Aralık saldırılarından önceki dört sayıda sadece bir şiiri yayınlanmıştı ama derginin yeniden yayınlanmaya başlamasıyla hemen her sayıda yazısı yayınlanan düzenli yazarlardan biri olmuştu. Rasih Nuri anılarında GÜN dergisi, Esat Adil ve TSP-TSEKP ile ilgili anlatımlarda da bulunmuştur. Kendisi TKP ve Şefik Hüsnü tarafında yer alanlardandır. Bu bakımdan, “tarafli” olduğu açıktır. Rasih Nuri, hem *Yeni Dünya* gazetesini hem de GÜN dergisini TKP ve Şefik Hüsnü’nün bir projesi olarak gösteriyor:

Az sonra Ferit Yoldaş bana bu bağlamda bir görev verdi, yeni çıkacak ‘Yeni Dünya’da’ ve ‘Gün’de çalışacağımı, bunun bir parti görevi olduğunu söyledi... Yeni Dünya’da ancak dört gün çalışabildim. 4 Aralık 1945’te TAN olayında bizim sokak da nasibini aldı. Kötü bir rastlantı, babama sokakta inme inmiş, ertesi günü Beyoğlu hastanesinde öldü...

TAN olayından hemen sonra Esat Adil’in Tophane’de set üstündeki apartmanına gittim. “Gün” dergisini devam ettirelim dedim, kabul etti. Sınıf arkadaşım hasan Tanrıkut ile yayınladığımız dergi, basın hayatımın en canlı dönemlerinden biridir.”

¹³⁴ Aziz Nesin, **Benim Delilerim**, s. 66 Aziz Nesin Tanrıkut’un trajik hayatını ve akıl hastalığını ayrıntısıyla anlatmıştır. Nesin’in anlattığına göre Tanrıkut TSP konferanslarına eşini de getirmekte iken eşi kendisini polise ihbar etmiştir.

Bu anlatımın bir bölümü doğru olmakla beraber, bir bölümü sorunlu görünüyor. *GÜN*'ün yayınına devam etmesi kararını kendisi vermiş ve bunu Esat Adil'e kabul ettirmiş gibi gösteriyor. Belki şu olabilir, 1946 yılının Şubat ayında henüz TSP ve TSEKP kurulmadığı için, yani Esat Adil – Şefik Hüsnü ayrışması henüz yaşanmadığı için, *GÜN* dergisine Şefik Hüsnü çevresinden bir destek olarak kendisi görevlendirilmiş olabilir. Ama derginin, kendisinin veya TKP'nin kararıyla yayına devam ettiğini öne sürmek, sonradan yaşananlarla bağdaşmıyor. Sonraki gelişmeler, derginin tümüyle Esat Adil'in kontrolünde olduğunu gösteriyor. Nitekim Rasih Nuri, Esat Adil ile Şefik Hüsnü arasındaki köprülerin tamamen atılmasından sonra dergiden ayrılıyor. Son yazısı, 15 Ağustos 1946 tarihli 21. sayıda yayınlanmıştır. Anılarında kendisi dergiden ayrıldıktan sonra çekmecelerinde kalan notların kendi adıyla “iki-üç sayı daha” yayınlandığını öne sürüyor. *GÜN* dergisinin Haziran ayından sonra yayınının nasıl aksadığını yukarıda açıklamıştık, bu durumda Rasih Nuri gerçekten de TSEKP kurulduğunda *GÜN*'den ayrılmış olmalıdır.

İki parti arasındaki ayrılığı ele alırken Rasih Nuri'nin anılarına yeniden değineceğiz. Şimdilik *GÜN* dergisiyle ilişkili iddialarını ele almakla yetiniyoruz.

Rasih Nuri, Rıfat Ilgaz'ın da kendisi gibi parti kararıyla *GÜN* dergisinde yer aldığını öne sürüyor. Ancak ayrılığın gün yüzüne çıkmasından çok daha sonraki bir tarihte, derginin 13 Ekim 1946 tarihli 26. sayısında Rıfat Ilgaz'ın ‘Gece Nöbeti’ isimli şiirinin yayınlandığını görüyoruz.

Rasih Nuri, *GÜN*'ün TKP-Şefik Hüsnü kontrolünde yayınlandığını göstermek için bir anısını daha aktarıyor:

“Esat Adil bir gün bana bir küçük yazı getirdi. Baktım, Trotski hakkında kısa bir yergi. Yıldönümü değil, bayram değil, ne acelesi var diye kaytarmak istedim. Esat ısrar etti, ben dayattım, sonunda: ‘Rasih bu yazı çıkacak, emir yukarıdan’ diye kestirdi. Ben ‘Stalinizme göre Trotskizm şeklinde bir başlık attım, kimse vurguyu fark bile etmedi...’”¹³⁵

¹³⁵ Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar -4- 1947 TKP Davası**, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003, s. 12-14

Akademik çalışmalarda ve tarih yazımında anıların kullanımında son derece dikkatli olmak gerektiğinin bir kere daha altını çizmek istiyorum. Hele ki söz konusu olan tarih Türkiye’de sol hareketlerin tarihi ise bin defa düşünmek gerekiyor. Çünkü Türkiye solunun tarihi bir yerde bölünmelerin ve hiziplerin de tarihidir. Bu çalışmada ele aldığımız TSP – TSEKP bölünmesi ise cumhuriyet tarihinin ilk sol içi bölünmesidir. Rasih Nuri İleri de bu bölünmede taraftı, dikkatle yaklaşmak gerekiyor.

Birincisi, *GÜN* dergisinin hiçbir sayısında ‘Stalinizme göre Trotskizm’ başlıklı bir yazı bulunmuyor. 7 Nisan 1946 tarihli 13. sayıda Esat Adil’in “Küçük Ansiklopedi” isimli kendi köşesinde ve kendisine ait (**) imzasıyla yayınlanmış “Troçkizm” başlıklı çok kısa bir yazı var. Yazıda şöyle deniyordu:

“Marksçı-Stalinci literatürde bu tabir, herhangi Marksist bir formülün kendi şartları dışında tatbik edilmesinin karşılığıdır. Çünkü Marksçı bir formülün yazılmış olduğu vaziyet ve şartlardan tamamiyle farklı bir vaziyette tatbik edilmesin onu ‘aksi inkılapçı bir formül yapar. Mesela, 1905’de Rusyada Troçki işçi hükümeti formülünü ortaya atmıştı. Görünüşte bu çok inkılapçı bir formüldü. Halbuki o tarihte bu formül yersizdi. İşçiler az ve zayıftı. Köylüler ise çokluğu temsil ediyorlardı. Aynı zamanda bu formül köylü-işçi beraberliğini baltalıyordu.

İspanya iç harbinde Troçkizm ‘sosyalizmin derhal tatbik edilmesi formülünü ortaya attı. Şüphesiz ki bu inkılapçı ve Marksçı bir parola idi. Fakat öyle bir zamanda bu yanlış bir taktikti. Çünkü o sırada, sosyalizme taraftar olanlarla olmayanlar faşizme karşı birlikte savaşıyorlardı. Troçkistlerin aslında Marksistçe olan bir formülü şartları gözetmeksizin ileri sürmeleri anti faşist mücadele saflarını parçalayan bir bozgunculuktan başka bir şey değildi.”

İkincisi, Esat Adil bu satırları, beş ay sonra, TKP ve Şefik Hüsnü çevresiyle tamamen koptuktan sonra neredeyse aynı cümlelerle bir kere daha yayınladı. TSP broşürlerinin birincisi olan *Siyasi Mücadele ve Marksizm*” başlıklı broşürün 17. sayfasında hem 1905 Rusya hem de İspanya iç savaşı örnekleriyle Troçkizm aynı

burada olduğu gibi açıklanmıştı. Broşürleri Fransız Komünist Partisi'nde Etienne Fajon yazmış ve Esat Adil çevirmişti. Demek ki Esat Adil GÜN dergisindeki söz konusu yazıyı 'yukarının' veya başka birinin baskısıyla değil, kendi isteğiyle ve kendi yaptığı-yapacağı çeviriden alarak koymuştu. Üstelik burada ifade edilen tutumlar, Esat Adil'in TKP çevresine yönelik olarak sıklıkla dile getirdiği şartlar oluşmadığı halde ileri devrimci formüller öne sürmeyi içeren 'ileri formül şövalyeliği' tutumuna da uygundur.¹³⁶

R.N. İleri'nin haklı olduğu tek konu araya Stalin kelimesini eklemiş olduğudur. Bunu o zamanlar Troçkizme duyduğu ilgi ve yakınlıkla açıklıyor.

GÜN dergisinin dikkat çeken bir diğer siyaset yazarı **Behçet Atılğan**'dı. Behçet Atılğan 1989 yılında yayınlanan bir kitapta kendisini 1913 İzmit doğumlu ve işçi emeklisi olarak tanıtmıştır. TSP'de merkez yöneticiliği yaptığını söylüyor.¹³⁷ Özellikle partiler ve sınıf ilişkisi üzerine yazdığı yazılar dikkat çekicidir. Derginin 22 Mayıs 1946 tarihli 18. sayısında yayınlanan ve Marx'ın değer kuramını açıklayan uzun yazı da ona aittir.¹³⁸

GÜN'ün ilk sayısındaki en dikkat çekici yazılardan biri **Lütfiye Güçlü** imzasıyla yayınlanmıştı. "Kadınlığın İstekleri" başlıklı yazı, feminist bir bakış açısını yansıtmaktaydı. Önce "umumhaneler, barlar, et ticareti yapılan korkunç konsantrasyon kampları" sorununa dikkat çekiyor, kadın milletvekillerinin "iki cinse ait bu ayrı hukuk ve ahlak meselesine dokunduğunu işitmedik" diyor ve şöyle devam ediyordu:

"Kadın adi bir zevk aleti olduğu kadar hâlâ, bir süs ve ticaret vasıtasıdır da. Mecmualarda, vitrinlerde, ilanlar da kadın başlarını, bacaklarını, saçlarını ticaret için istismar mevzuu olmaktan kurtarmalıyız.

¹³⁶ Etienne Fajon, **Siyasi Mücadele ve Marksizm**, Çev. Esat Adil Müctecabi, İstanbul 1946, s. 17

¹³⁷ Atilla Akar **"Eski Tüfek" Sosyalistler**, s. 87

¹³⁸ Behçet Atılğan, "Sosyalist Müsavat İş ve emek müsavatı nedir?", GÜN, 22 Mayıs 1946, Sayı: 18

Kadın bir süs metalı, bir reklam değil, kadın erkeğin bittiği yerde başlayan ulvi bir mahluk ta değil, kadın sadece erkek kadar hür ve şerefli bir insandır.”¹³⁹

GÜN dergisinin ilk sayısında kadın sorunu feminist bir yaklaşımla ele alan bir kadın yazarın yer almış olması bu konuya önem verildiğini ve yazıların devam edeceğini düşündürüyordu ama öyle olmadı. Lütfiye Güçlü ikinci sayıda “*Demokrat Terbiye*” başlıklı bir yazı daha yazdıktan sonra ortadan kayboldu. Bu konuda dergide herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

4.6. GÜN Dergisinde ‘Büyük Demokratlar’ Yazı Dizisi

Son olarak dönemin siyasal atmosferini ve Esat Adil’in siyasal düşüncesini daha iyi anlamamızı sağlayacak olan bir yazı dizisine dikkat çekmek istiyorum. Bu, derginin beşinci sayısında başlayarak on dördüncü sayıya kadar devam etmiş olan “*Büyük Demokratlar*” başlıklı yazısı dizisidir. Dizinin ilk yazısı Atatürk hakkındadır. Yine Atatürk devrimlerinin halkçı niteliği öne çıkarılmış, batılılaşma sürecine ve ‘inkılapçılık’ ilkesine vurgu yapılmıştır.

Atatürk’ün “hiç şüphesiz” büyük bir demokrat olduğu belirtilerek, ancak “*ideallerinin başarılmasında birçok şeyleri eksik bırakmış olan ömrünün kısalığıdır*” denilmiştir. Türk milleti ve Türk gençliğinin bu eksikliği tamamlayacağı ifade edilmiştir. Yazı, Esat Adil’in değişmez bir mottosu olan ve Atatürk’ün olduğu iddia edilen “*Hürriyetten doğacak tehlike ve zarar, hürriyetsizlikten gelecek tehlike ve zarardan yüz misli büyük de olsa, yine birincisi tercih edilmelidir*” sözüyle tamamlanmıştır.

Yazı imzasızdır ancak üslup ve kullanılan kelimeler Esat Adil’in yazdığını belli etmektedir. Unutulmamalıdır ki, bu beşinci sayı 4 Aralık saldırılarından sonra kapanmış olan GÜN’ün yeniden yayınlanmaya başlanan ilk sayısıdır. Bunu, yaşanan

¹³⁹ Lütfiye GÜÇLÜ, “Kadınlığın İstekleri, GÜN, 3 Kasım 1945, Sayı: 1

süreci Atatürk’e şikayet etme; bir anlamda Atatürk’e sığınma olarak değerlendirebilir miyiz? Bence, evet.¹⁴⁰

“Büyük Demokratlar” dizisi Sun Yat Sen, Abraham Lincoln, Jores, Franklin D. Roosevelt, Mithat Paşa ve Lenin’le devam etmiştir.

Mithat Paşa’yı (**) imzasıyla Esat Adil yazmıştır. Paşa’yı “ilk büyük Türk demokrati” olarak nitelendirmiştir: “*Türk milletinin ilk anayasasını o hazırlamış ve ilk millet meclisini o kurmuş ve altıyüz yıllık müstebit idare şeklini meşrutiyete o kalbetmiştir*”

Esat Adil, Mithat Paşa’nın asıl amacının cumhuriyet kurmak olduğunu, düşmanlarının ve sarayın uşak vezirlerinin bunu engellediğini yazmaktadır. Peşinden, Mithat Paşa’nın Abdülhamid’e yazdığını öne sürdüğü bir mektup yayınlamıştır.¹⁴¹

Jores yazısı 8. sayıda yayınlanmıştır. Bu yazı da (**) imzasıyla yayınlanmış, yani Esat Adil tarafından yazılmıştır. Bu çok derli toplu bir biyografidir çünkü Esat Adil’in 1932 yılında yayınladığı “*Sosyalist Şefler ve Sosyalizm*” kitabındaki Jores bölümünün bir özetidir.¹⁴²

On dördüncü sayıda “Büyük Demokratlar” dizisinin konusu Lenin’dir. Lenin’i Fehmi Yazıcı yazmıştır. Yazıda tırnak içinde aktarılmış pek çok alıntı vardır ama hiç birinin kaynağı belirtilmemiştir. Yazara göre Lenin “*dünya demokrasilerinin ve onun müesseselerinin nazariyecisidir.*” Yine yazara göre Lenin sosyalizm ile demokrasinin birbirinden ayıramayacağını iddia etmiş, “*sona erdirici demokrat, sosyalist olmalıdır*” demiştir. Lenin’in teorisini yaptığı demokrasiyi Sovyetler devletini kurarak pratikte uyguladığı da ifade edilmiştir. Zaten yazara göre Lenin’in en önemli özelliği “*nazariye ile aksiyona aynı derecede kıymet vermesidir.*”¹⁴³

¹⁴⁰ “Büyük Demokratlar: Atatürk”, **GÜN**, 16 Şubat 1946, Sayı: 5

¹⁴¹ (**), “Büyük Demokratlar Mithat Paşa”, **GÜN**, 17 Nisan 1946, Sayı: 13

¹⁴² (**), “Büyük Demokratlar Jores”, **GÜN**, 9 Mart 1946, Sayı: 8

¹⁴³ Fehmi Yazıcı, “Büyük Demokratlar Lenin”, 24 Nisan 1946, Sayı: 14

4.7. GÜN Dergisinin Açıklamalı Fihristi

GÜN¹⁴⁴ Haftalık Kültür - Aktüalite Gazetesi Cumartesi 3 Kasım 1945 Yıl: 1 Sayı: 1 Müessisi ve Başmuharriri: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut Çağaloğlu Yokuşu Narlıbahçe Sokağı No: 9 Kat: 3 Baskı TAN Matbaası		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil Müstecaplıoğlu	Kültür Hürriyeti!	“Kültür hürriyetinden bizim anladığımız mana; bir memleketin bütün halklarının milli kültür beraberliği içinde gelişmesini sağlayacak olan vasıtalardan ve imkanlardan serbestçe faydalanabilmesidir.”
	Üniversite Açılırken	
Cami BAYKURT	Sulh ve Terbiye	Londra’da toplanan iki kongre dolayısıyla eğitim ile savaşların ilişkisi hakkında.
Hasan Tanrıkut	Cumhuriyetimizin XXII. Yıldönümü	“Atatürk’ün koyduğu anayasa ve kültür prensipleri en ileri hareket noktalarıdır...Bugün anayasa dediğimiz istiklal savaşının ruhundan doğma metnin sosyal ve kültürel alanda harfi harfine tatbikini istemesi milletin olgunluğuna en büyük delildir.”
ADİL	Bahtı Karalar (Şiir)	
Mim Uykusuz	Karikatür	
GÜN	Kültür Hareketleri ve Olayları	
Doğan Ruşenay ¹⁴⁵	Haftanın Hicvi: Nari Beyza Halindeki Ruh	“Bütün dünyanın politik demokrasi ile

¹⁴⁴ 4 sayfa olarak yayınlanmıştı. Logonon sağ tarafında Kemal Atatürk imzasıyla şu alıntı bulunuyordu: “Hürriyetten doğacak tehlike ve zarar, Hürriyetsizlikten gelecek tehlike ve zarardan yüz misli büyük de olsa yine birincisi tercih edilmelidir.”

¹⁴⁵ GÜN dergisinin 22. Sayısında ‘Yazı Kadromuz’ başlığıyla yayınlanan alfabetik listede Hasan Tanrıkut’un altında parantez içinde Doğan Ruşenay yazmaktadır. Doğan Ruşenay imzalı yazılar da Hasan Tanrıkut’a aittir.

		birlikte en gerçek bir kültür demokrasisine doğru ilerlemekte olduğu şu harp sonrasında bize tekke ve medresenin irtica ile dolup taşmış havasını (narıbeyza)hezeyanı içinde vermeğe kalkanları polemiğe mevzu yapabilseydim ‘mürteci’ olarak vasıflandırırdım.
SABAHATTİN ALİ	HİKAYE: CİGARA	
A.N.	Elektrik Parası (Şiir)	
Lütfiye GÜÇLÜ	Kadınlığın İstekleri	“Mecmualarda, vitrinlerde, ilanlarda kadın başlarını, bacaklarını, saçlarını ticaret için istismar mevzuu olmaktan kurtarmalıyız. Kadın bir süs metalı, bir reklam değil, kadın erkeğin bittiği yerde başlayan ulvi bir mahluk da değil, kadın sadece erkek kadar hür ve şerefli bir insandır.”
Aziz Nesin	Haftada Bir: Yurt İçinde Kilometreler	Seyahat yazarlarını Anadolu ve köylü gerçeğini görmedikleri için eleştiriyor.
ADİLOĞLU	Ansiklopedimiz	İdeal insan, hakiki hürriyet, müsavat, demokrasi, millet, milliyetçilik, vatan, kanun kavramlarının açıklamaları... Milliyetçilik: “... ne kendi milletin yabancı tahakkümü altına girmesine, ne de başka milletlerin kendi tahakkümü altında bulunmasına asla razı olmayan..”
E.A.	ŞEHİRDEN SESLER: İŞÇİNİN KORUNMASI	Dr. Villerme’nin 1840 tarihli raporundan başlayarak Avrupa’da işçilerin hukuki

		korunma sürecini özetliyor. ¹⁴⁶
ADİLOĞLU	Hayatın İçinden: Fantazy	“Toprak ırgatları” ve “tezgah köleleri” olarak nitelendirdiği köylü ve işçi sınıfının sorunlarının “Ankara Caddesi” yani basın tarafından görülmeşi üzerine bir ironi.
E.A.	Köyden Sesler: Türk Köylüsünün Milli Kültür Kadrosunda Yeri Varmıdır?	Yoksul şehirli halk ve köylü çocuklarının orta ve yüksek öğrenim imkanından yararlanamaması Türkiye’nin kültür kadrosunun sınırlı kalmasına yol açmaktadır.
İlan	Esat Adil Müstecaplıoğlu Birinci Kitap: Köy ve Köylü İkinci Kitap: Anayasa ve Kanunlarımız (İki Eser Basılmaktadır) Etienne Fajon: Dünya Politikasının Büyük Problemleri, Çev E.A. Müstecaplıoğlu (Pek yakında. Pek Yakında: Hadiseler Kazanından: ADİLOĞLU (Polemik) ¹⁴⁷	
	İş ve İşçi Dünyasına Ait Rakkam ve Bilgiler	
GÜN¹⁴⁸ Haftalık Kültür ve Aktüalite Gazetesi Cumartesi 10 Kasım 1945 Yıl: 1 Sayı: 2 Müessisi ve Başmuharriri: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut İdare Yeri: Çağaloğlu Yokuşu Narlıbahçe Sokağı No: 9 Kat: 3 Baskı TAN Matbaası		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil Müstecaplıoğlu	NE İRTİCA NE DE ANARŞİ	Dilde sadeleşme ve Türkçe hakkında. Osmanlı’ya Selçuklulardan kalan Arap-Acem etkisini

¹⁴⁶ Dr. Louis Rene Villerme’in Fransa’da işçilerin yaşam koşulları ve sağlıkları üzerine yaptığı saha araştırması sonucunda hazırladığı rapor 1841 tarihli sosyal politika kanununun temelini oluşturur. Villerme ayrıca cezaevleri üzerine de çalışmıştı. Bknz. Bekir Güzel, “Fransa’da Sosyal Politikanın Gelişiminde Louis Rene Villerme’nin Etkisi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, Sayı 13, Haziran 2005, s. 454-462

¹⁴⁷ Esat Adil’in üçü telif biri çeviri olmak üzere dört kitap yayınlamaya hazırlandığını görüyoruz.

¹⁴⁸ 10 Kasım vesilesiyle Logonon sol tarafında İ. İNÖNÜ ve sağ tarafında K. ATATÜRT imzasıyla alıntılar yer alıyordu.

		eleştiriyor: Kapıkulu dili. Ahmet Vefik Paşa'nın Türkçeleşme çabalarını ve Lehçe-i Osmani'yi övüyor. Güncel dil politikasını "ifrat ve uydurmasyonculuğa varan" olarak nitelendiriyor.
Nâzım Hikmet	İSTİKLAL SAVAŞI DESTANINDAN: ATATÜRK	Kuvayı Milliye Sekizinci Bap'tan on yedi dizelik bir alıntı; "Kocatepe'den Afyon ovasına atlayacaktı" dizesiyle biten bölüm. Yayınlanmış olan halinden farklıdır.
Hasan Tanrıkut	ESKİYEN YENİLER	"Dört yıl önce Tanzimatçı, Servetifünuncu ve Hececilere karşı birleşenler daha mütekamil bir sanat istiyorlardı. Bu müşterek nokta onları topladı. Aynı nokta onları bugün ayırmış bulunuyor. Anlaşılmıştır ki bir sınıf edebiyatı vardır."
GÜN	Başlıksız (Başlık yerine bir Atatürk büstünün fotoğrafı)	Her satırı Atatürk sözcüğüyle başlayıp Atatürk'ün yaptıklarını tarihsel sıralamayla anlatan bir yazı: "o ölümünün yedinci yıl dönümünde hürriyet ve demokrasinin şanlı sembolü olarak yurdumuzu aydınlatmaktadır."
Mim Uykusuz	Çizgi	
	Kültür Hareketleri ve Olaylar	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: İlmi Araştırmalar	İsim vermeden, mistik araştırmalar yapan bir heyet hicvediliyor.
Haşmet AKAL	Halk ve Sanat	
Hüsamettin BOZOK	Unutulanlar	
Sait Faik ABASIYANIK	Hikaye: "AŞKA DAİR"	
Aziz Nesin	HAYATIN İÇİNDEN: Devlet Himayesi ve Sanatkar	
ADİLOĞLU	Bizim Ansiklopedimiz	Adalet, sanat, planlı ekonomi, ölüm, şeytan...

Atila İLHAN	AĞIT (Şiir)	
ADİLOĞLU	Hayatın İçinden: İKİZLER	Hürriyet ve İlim ikiz kardeşler. İlim, kardeşi Hürriyeti kaybetmiş, Türkiye’de arıyor. Üniversite kapısında beklerken Rektör “sen yabancı ideolojisin” diyerek azarlıyor.
***149	İŞÇİ DÜNYASI: GREV YASAĞI	1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu’nun getirdiği grev yasağının eleştirisi.
	KÖYLÜ DÜNYASI: BUĞDAY İSTİHSALATI	
Lütfiye GÜÇLÜ	Demokrat Terbiye	Öğretmenlerin küçük öğrencilere nasıl davranmaları gerektiği hakkında.
	Rakamlar Gerçekler	
İlan	Pek Yakında: Sovyetler Birliği’nde İlim ve Kültür, Çev. E.A. Müstecaplioğlu Pek Yakında: Demokrat Milletler İdaresi, Birinci Kitap Sovyetler Birliği, İkinci Kitap, Birleşik Amerika Cumhuriyeti (Esat Adil tarafından hazırlanan bu yeni eseri bekleyiniz)	
GÜN¹⁵⁰ Haftalık Kültür ve Aktüalite Gazetesi Cumartesi 17 Kasım 1945 Yıl: 1 Sayı: 3 Müessisi ve Başmuharriri: Esat Adil Müstecaplioğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut Çağaloğlu Yokuşu Narlıbahçe Sokağı No: 9 Kat: 3		
Yazar – Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil MÜSTECAPLIOĞLU	Köylü, İşçi, Küçükesnaf ve Münevverler	Üç madde halinde bu üç sınıfın “iktisadi kompozisyonunu” analiz ediyor. Aralarında çıkar çatışması bulunmadığını saptıyor. Son olarak “kafa emekçisi” dediği aydınların bu üç sınıf karşısındaki tutumunu ve rolünü ele alıyor.

¹⁴⁹ GÜN’ün 9. Sayısında yer alan bir açıklamada ** (iki yıldız) imzalı yazıların Esat Adil’e ait olduğu belirtilmiştir. Türkiye’deki grev yasağını ele alan ve Balya maden işçilerinin on yedi gün süren grevini “grevler tarihi bakımın sonuncu” olarak nitelendiren bu yazı da Esat Adil tarafından yazılmış olmalıdır.

¹⁵⁰ Logonon sağında ve solunda GÖRÜŞLER ve YENİ DÜNYA’nın duyuruları yer alıyor.

Cemil Meriç	Edebiyat Tarihinde Dejenereleler	Max Nordau'nun 'La degenerescence' adlı eserinin analizi ve yorumu.
	Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu	
N. AKINCIOĞLU	Hasret (Şiir)	
Sabri SORAN	Hakkımdır (Şiir)	
Cahit Saffet IRGAT	Kara Günlerin Destanı (Şiir)	
MEHMET KEMAL	Hasan (Şiir)	
İlan	GÖRÜŞLER – Siyasi Haftalık Mecmua	Sağlam Bir Kadro İle Büyük Bir Kültür Hareketini Temsil Edecek İlk Sayısı 24 Kasımda Çıkıyor
İlan	YENİ DÜNYA – İleri Demokrat Sabah Gazetesi	Hür ve İleri Bir Türkiye Namına Emekçi Yurtsever Halk Kitlelerinin Fikir ve Mücadele Organıdır
Haşmet AKAL	Demokrasi ve Sanat	
Hüsamettin BOZOK	Spender'in Mektubu	
	Hikaye: Kahraman Bir Ana	
	Haftada Bir: Bizim Radyomuz	
	Bizim Ansiklopedimiz: Muhtekir-Fakir-Namus-Kitap vs...	
	İşçi Dünyası: Çıracılık Meselesi	
***	Rakamlar ve Gerçekler	Çeşitli istatistik verilerinin yer aldığı bu sütünün da Esat Adil tarafından hazırlandığı anlaşılıyor. Bu sayıdan iki örnek: İstanbul'da sinema seyircisi sayısı ve İstanbul Ticaret Odası'na kayıtlı şirketler.
ADİLOĞLU	Hayatın İçinden: Münevver Hazretleri	Eylemsiz aydınların ironik bir eleştirisi.
Haşmet AKAL	Portreler: Fethi Karakaş	
Fethi KARAKAŞ	Desen	
	Kültür Hareketleri ve Olaylar	
İlan - Esat Adil Müstecaplıoğlu	İç Politikanın Büyük Meseleleri: Birinci Kitap - Köy ve Köylü İkinci Kitap – Anayasa ve Kanunlarımız	
GÜN¹⁵¹ Haftalık Kültür ve Aktüalite Gazetesi Perşembe 29 Kasım 1945 Yıl: 1 Sayı: 4 Müessisi ve Başmuharriri: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut		

İdare Yeri: Beyoğlu Kumbaracı Yokuşu		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat ADİL	Milli Kalkınma	Gerçek bir milli kalkınma hareketinin ancak tam demokrasi ile mümkün olabileceği. (Yazıya “Gün”ün siyasi bir gazete olmadığını dolayısıyla “Milli Kalkınma” başlığını bir parti ile ilişkisi olmadığını belirterek başlıyor. Bu parti Nuri Demirağ’ın yeni kurduğu Milli Kalkınma Partisi’dir)
Kemal YALAZKAN	İlim ve Hürriyet	
Ö. F. TOPRAK	Bugünkü Türk Şiiri	
... İNKAYA	Saçak Çocuğu (Şiir)	
Cahit Saffet İRGAT	Haraç Mezat (Şiir)	
O. ARIBIRNU	Yaşamak (Şiir)	
İlan	Lena Kitabevi	
Hüsamettin BOZOK	Notlar: Hakkı Yok!	
Doğan RUŞENAY	Haftanın Hicvi	Mistisizmle, gericilikle vs polemik...
Suat TAŞER	Gece Şiirleri (Şiir)	
CEMİL MERİÇ	2000 Yıl Önce Atomu Terennüm Eden Şair: Titus Lucretius Carus (Luerece)	
İlan	Gazetemiz Bu Sayıdan İtibaren CUMARTESİ Yerine PERŞEMBE Günleri Çıkacaktır	
ORHAN KEMAL	HİKAYE: KÖPEK YAVRUSU	
AZİZ NESİN	HAFTADA BİR: Meydan Boş Değildir	
N. H.	SOTİRİS SKİPİS Yunan Akademisinin Yeni Üyesi	Yunan direnişinin şairi Sotiris Skipis’in Yunan Akademisi’ne seçilmesi hakkında.
	Açık Konuşma (Okur Mektuplarına Cevaplar)	
	KÖYLÜ DÜNYASI. Arpa İstihsalatımız	
İlan	YENİ DÜNYA İleri Demokrat Sabah Gazetesi İlk Sayısı 1 Aralık Cumartesi Günü Çıkıyor	
Düzeltilme	Üçüncü sayımızdaki hikayede İlhan Tarus’un hakkında bir yazıda Aziz Nesin’in, ansiklopedimizde Adiloğlunun imzaları unutulmuştur	
Haşmet AKAL	Demokrasi ve Sanat	
Sabahattin BATUR	Amasralı Kemal Uluser (Şiir)	
ADİLOĞLU	Hayatın İçinden: Maymunzadelerin Macerası	İnsanlık tarihinin kan ve acılarla dolu oluşunun nedeni

		“maymunzadeler arasındaki asalet ve aylaklık, beğlik-kölelik kavgasıdır.” ¹⁵²
Sabri HAZER	Şehit (Şiir)	
Arif BARİKAT (Arif Damar S.G.)	Tahattür (Şiir)	
N. İlhan BERK	Şiirimizde En Büyük Tehlike	
Rasih Nuri İLERİ	İstiklal C. M. Y.e (Şiir)	
İlan	Ay Yıldız Kitap Evi Beşiktaş GÜN’ün Bütün Sayılarını Bulabilirsiniz	

GÜN¹⁵³ Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 16 Şubat 1946 Sayı: 5 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdürü: Hasan Tanrıkut Adres ve Basıldığı Yer: “GÜN” Çağaloğlu Arkadaş Matbaası İstanbul		
Yazar – Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	En Korkunç İçtimai Trajedi: SUÇ	Son zamanlarda artan cinayetler ve basının bu cinayetleri istismar etmesi hakkında. (Esat Adil bu yazıda “tam dokuz yıl on binlerce katil üzerinde yaptığım tetkikler” demektedir.)
Mümtaz Yener	Kompozisyon – Çizim	
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: San’atkar Mithat Fenmen’in Konseri – Erses tango Swing Orkestrası – Edebiyat Fakültesi – Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi İstanbul’a Geliyor	
	Büyük Demokratlar: ATATÜRK	
	Kooperatifçilik	
	Münazaralar	
Mim Uykusuz	Çizim	
Yazan: Ch Beard	Demokrat Milletler: Amerika Birleşik Devletleri’nin İdari Bünyesi	
Çeviren: G. F.	Masal: SIRÇA KÖŞK	
Sabahattin Âli	Ey Hakikat (Şiir)	
Ahmet Fedai	Cibali (Şiir)	

¹⁵² Yazının sonunda bu yazının Ermenice Nor-or dergisinde de yayınlandığı açıklanmıştır.

¹⁵³ 4. Sayı ile 5. Sayı arasında yaklaşık üç aylık bir boşluk vardır. Bilindiği gibi 4 Aralık 1945 günü TAN gazetesi ve YENİ DÜNYA gazetesi saldırıya uğramış ve TAN matbaası kullanılamaz hale getirilmişti. Derginin ilk üç sayısı TAN matbaasında basılmıştı. 4. Sayıda Nam Matbaası denilmiştir. 5 sayı Çağaloğlu Arkadaş matbaasında basılmıştır. Bu sayıdan itibaren Perşembe yerine Cumartesi günü çıkacağı açıklanmıştır. Bu sayıda dergi şekil ve mizanpaj değiştirmiştir. Dört sayfalık gazete boyutundan sekiz sayfalık dergi boyutuna geçilmiştir. Birinci sayfada sadece Esat Adil’in makalesi ve Mümtaz Yener’in bir çizimi vardır.

Mustafa Yahya	Çakırcalı Efe (Şiir)	
Yazan: A. Gorbounov Çeviren: S. F.	Sosyal Ekonomi: Sovyet Rejiminde İçtimai Sigortalar	
Rasih İleri	Çekoslovak Ekonomisi	
Hasan Tanrıkut	Sosyal Bünyemiz Üzerine Gayri Siyasi Düşünceler	‘İmparatorluk’ olgusunun sosyolojik açıdan irdelenmesi: “Bugünkü sosyal durumumuzu derinden kavrayabilmek için sosyolojinin ‘İmparatorluk’ dediği cemiyet tipini en ince noktalarına kadar araştırmak gerektir.”
İlan	Eski Abonelerimize	
İlan	Şen Çocuk	
İlan	Cumartesi Mecmuası	
Mümtaz Yener	Portreler	
Adiloğlu (Esat Adil)	Hayatın İçinden: Teşhir Cezası	Mahkemeye sevk edilen zanlıların elleri kelepçeli olarak dolaştırılmalarını ve teşhir edilmelerini eleştiriyor.
Mim Uykusuz	Karikatür	
	Küçük Ansiklopedi: Liberalizm – Otokrasi – Bürokrasi – Klarikalizm	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 23 Şubat 1946 Sayı: 6 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdürü: Hasan Tanrıkut Adres ve Basıldığı Yer: “GÜN” Çağaloğlu Arkadaş Matbaası İstanbul		
Yazar – Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Yarının Gençliği	“Gençlik yarının başbuğudur. O, kendisinin günün geçici ve değersiz politika vakalarından korumasını bilmeli adımlarını asla geriye değil, fakat daima ileriye atmasını öğrenmelidir.”
E. A.	Zaruri bir cevap	“Gün”ün yeniden doğuşu Tasvir-i Efkar gazetesinin gözlerini kamaştırmış olacak ki...” diye başlayan bir açıklama. Dava açıldığını ifade ediyor.
Mim Uykusuz	Karikatür	
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Yeni Bir Tiyatro – Konservatuvar Baremi – Konservatuvar Geliyor — Beden Eğitimi Şurası – Din İşİ – Bir Sigorta Kongresi Toplanacak – Üniversite Talebe Cemiyetleri	
	Büyük Demokratlar: SUN YAT SEN	
H. T.	Köhne Metot	İsim vermeden “Yeniden çıkışımızı malum bir gazete itiyat eseri olarak tebrikle değil

		küfürle karşıladı...”
G. F.	Amerika Birleşik Devletleri’nin İdari Bünyesi II	
	Kültür Dünyası: Liberal Sistemin İçyüzü	
İlhan Tarus ¹⁵⁴	Küçük Hikaye: Ali Ağa Köyü	
Nasri Nihat	Modern Realizm	
Hasan Tanrıkut	Sosyal Bünyemiz Üzerine Gayri Siyasi Düşünceler II	Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecini ‘Mintika-merkez’ (merkez-çevre) yaklaşımıyla analiz ediyor. Türkiye, Osmanlı zihniyeti ile batı teşkilatının tezatlarını yaşamaya devam etmektedir.
Sabri Soran	Ölümü Düşünmeyiz (Şiir)	
Esat Adil Müstecaplıoğlu	Suçlar Üzerine İncelemeler	Suç türleri, açılan dava sayıları, kadın-erkek/şehirli-köylü suç oranları vb. istatistiki bilgiler.
	Lügatçei Adil	Bazı kelimelerin alaycı ve ironik açıklamaları. Örneğin Hürriyet: Ümmetsiz peygamber; İşçi: Kaza ve kader kurbanı vb...
İlan	Kooperatifler: Prof. Subhi Nuri İleri	
İlan	Cumartesi Mecmuası	
	Rakamlarla Gerçekler	
Mim Uykusuz	Karikatür	
Fehmi Yazıcı	Anlamadan Geçip Gidiyoruz	
	Küçük Ansiklopedi: Emperyalizm – Sezarizm – Etatizm – Oportünizm – Doktrin – Ekstremizm	
	Düzeltilme	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 2 Mart 1946 Sayı: 7 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdürü: Hasan Tanrıkut Adres ve Basıldığı Yer: “GÜN” Çağaloğlu Arkadaş Matbaası İstanbul		
Yazar – Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Muhtariyet Üniversiteyi Hür Kılar mı? Hür Üniversiteliğin Şartları	Üniversitenin idari ve bilimsel özerkliğinin tarihsel kökenleri ve gerekliliği hakkında.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Konservatuvar Temsilleri – CHP Şiir Müsabakası – Sanat Gecesi – Ses ve Saz Sanatkarları – Bir Konser – Halk Evleri	
G. F.	Büyük Demokratlar: Abraham Lincoln	
İlan	Ömer Bedrettin	
İlan	Harman Yangını	

¹⁵⁴ İlhan Tarus (1907-1967), Kabataş Lisesi ve Ankara Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Savcılık ve yargıçlık yaptı. Memuriyetten ayrılarak uzun yıllar İstanbul gazetelerinde çalıştı. Çeşitli gazetelerde yayınladığı öykü ve romanlarının yanı sıra Zafer gazetesinde gündelik fıkralar yazdı. Bknz. Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı 4**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, Üçüncü Basım 1994, s. 119

	Karikatür	
Yazan: Herbet Harris – Victor Riesel Çeviren: Hasan Tanrıkut	Amerikan Sendikalizmi	
R.N.İ. (Rasih Nuri İleri S.G.)	Kültür Dünyası: Sinemayı İcat ve Ondan İstifade Edenler	
Sabri Soran	Hikaye: Mıgır	Nâzım Hikmet'in Bahr-i Hazer şiirinden parçalar içeren bir hikaye.
Fehmi Yazıcı	Yaşama Felsefesi	
Nasri Nihat	Hürriyet ve Günlük Emek	
H. Tanrıkut	Sosyal Bünyemiz Üzerine Gayri Siyasi Düşünceler III	“Atatürk garblı teşkilatı vücuda getirmek ve şarklı teşkilatı ortadan kaldırmak suretile şarklı zihniyeti bütün kuvvet ve aktivitesini gaybetmiş bir hale soktu.”
**	Lügatçei Adil	SIRA SELVİ: Selvileri sökölüp yerlerine apartman ağacı dikilen meşhur bir sokak. DEMOKRAT PARTİ: Tövbekarlar kulübü ki, ancak günah çıkartmak isteyenlere açıktır. Vb...
Esat Adil Müstecaplıoğlu	Suçlar Üzerine İncelemeler II	Şehirli-köylü suçluluk oranları karşılaştırmaları.
H. Tanrıkut	Türk Hiciv Tarihinden Örnekler: Tekerleme Kürt Ali	Abdi Paşa hakkında, altı dörtlükten oluşan bir hiciv. Tanrıkut, 13-20 yüzyıl arasını içeren hicivlerin sosyolojik analizini içeren bir çalışma yaptığı notunu düşmüş.
İlan	Kooperatifler: Prof. Subhi Nuri İleri	
İlan	Harman Yangını: Hikayeler - Halil Aytekin	
**	Rakamlarla Gerçekler	
Genç Kalemler: Nusret K. OTYAM	Ahmet Onbaşı (Şiir)	
**	Küçük Ansiklopedi:	Sendikalizm – Sendika – İdealizm
	“GÜN”ün Fıkrası: Hükmü Karakuşi	
Mim Uykusuz	Karikatür	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 9 Mart 1946 Sayı: 8¹⁵⁵ Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdürü: Hasan Tanrıkut Adres ve Basıldığı Yer: BERKSOY Basımevi		
Yazar – Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu

¹⁵⁵ Dergi bu sayıda 8 sayfadan 12 sayfaya çıkmıştır.

Esat Adil	Gayemiz Milli ve İnsani Kültüre Hizmettir. Refah Kültür ve Hürriyet: Halka Hizmet Etmek İsteyenler Bu Üç Kelimeyi Unutmasınlar	“İnsan cemiyetinin ilk kuruluş sebebi İster Jan Jak Russo’nun ‘İçtimai Mukavele’ faraziyesine ister Lenin’in ‘Devlet ve İhtilal’ nazariyesine uygun olsun...” İnsan topluluklarını uygarlaştıran üç unsur refah, kültür ve hürriyet ihtiyacıdır.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Yanık Kaval – Buddha – Sabahattin Hakkı Esatoğlu – Demokrasi ve Sosyalizm (Niyazi Berkes’in çevirisi) – Kuzin Bette – Konservatuvar Artistleri Şerefine – Öğretmenler İçin Yardım Sandığı – Şehir Tiyatrosunda Sait Köknar Gecesi – Konservatuvar Türk Musikisi Konseri	
**	Büyük Demokratlar: Jores	Kısa fakat iyi yazılmış bir Jean Jores biyografisi: “Jores demokrasiye derin bir surette bağlı idi, sosyalist bakışla cihanın iktisadi demokrasiye yol aldığını görüyordu.” Esat Adil tarafından yazılmıştır
Rasih Nuri İleri	Demokrat Milletler: İngiliz Demokrasisi	
	Kültür Dünyası: Sovyetler ve Kilise	
Rasih Nuri İleri	Kültür Dünyası: Sinemaya Dair	
Hasan Tanrıkut	Müsavatçı Demokrasi	Fransız ihtilali analizi. Fransız ihtilalinde geniş halk kesimlerinin burjuvazi tarafından kullanıldığı. Eşitlik vermeyen bir hürriyetçi demokrasi ile sonuçlanmıştır. Sıra eşitlikçi demokraside, yani sosyalizmedir.
Ahmet Fedai	Ahmet’in Mesajı (Şiir)	
Aziz Kesin	Günün Fıkrası: Uçtu Uçtu Kuş Uçtu	
Çeviren: K. Şırlı	Demokrat Milletlerde Milli Eğitim: Sovyetler Birliği’nde Milli Eğitim	
Sabri Soran	Sulha Muhtacız (Şiir)	
İlanlar	Cumartesi mecmuası – Abone Fiyat Tenzilatı – GÜN Çarşamba Günleri Çıkacak	
Adiloğlu	Hayatın İçinden: Dostlarım ve Kardeşlerim	“Ey obaların ve tezgahların çocuğu ey tezekler kepekler ve kağnılar diyarının aksaılsı, senin için dünya dönse de bir dönme de. Yiyenler onlar yediren sen, geyen onlar geydiren sen...”
**	Küçük Ansiklopedi	Anarşizm – Tredünyonizm – Antagonizm – İktisadi Temel – Kolektivizm -
Dr. Karl Renner	Muasıır Kapitalizmin Ekonomik ve Sosyal Bünyesi	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Denge-i-Mühlik	“Avrupa mistisizmi denilen tavuğun altında tıpkı öteki arkadaşları gibi ...” diyerek

		'Yüksek filozof' olarak nitelendirdiği biriyle alay ediyor.
	Demokrat Sanatkarlar: Tevfik Fikret	
A. İ. Beteroğlu	Mümkün mü (Şiir)	
Kamil Bozdağ	Köy Odasında (Şiir)	
Esat Adil Müstecaplıoğlu	Suçlar Üzerine İncelemeler 3	1942 yılında Ceza Kanunu'na göre işlenen suçların dökümü
G. F.	Fikir Otarşisi	
	Türk Hiciv Tarihinden Örnekler: Edhem	
	Karikatür	
İlan	Şen Çocuk Mecmuası	
Orhan Kemal	Hikaye: Teber Çeliğin Karısı	
Genç Kalemler: A. Turgut Etingü	Sokaklar Sizindir (Şiir)	
Mim Uykusuz	Karikatür	
**	Rakamlar-Gerçekler	
İlhan Arakon	Fotoğraf: Tezatlar	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 20 Mart 1946 Sayı: 9 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Mesul Müdürü: Hasan Tanrıku Adres ve Basıldığı Yer: "GÜN" Çağaloğlu Arkadaş Matbaası İstanbul		
Yazar – Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Kaldırım Çocukları: Bu masum yavruların perişanlığı şehirlerimizin yüz karasıdır	"Günün ve gecenin her saatinde, hemen her yerde, ayaklarımızın arasına takılan bu aç, çıplak ve hasta çocuklar, milli istikbalimizin temel taşlarından olan bu beş, altı yaş arası yavrular problemi bilmiyorum daha ne kadar milli ve maşeri vicdanın kapkara lekesi olarak kalacaktır!" Bu sorunun toplumsal sınıflaşmanın zorunlu bir sonucu olduğunu ifade ediyor.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Gölgeler (Fehmi Yazıcı) – Sanat Hayatımız -	
Mim Uykusuz	2 karikatür – 35 Yıl – Kervan Yürür – Şark Nezaketi –Basın Birliği Konseri – Mescidi Cedid – Keramet	
Rasih Nuri İleri	Demokrat Milletler 2: İngiliz Demokrasisi II	
Behçet Atılkan	Partilerin Sosyolojik Tahlili	"Hakiki parti ancak Türkiye'nin geniş 'çalışan' sınıflarına, yani ülkemizin ekseriyetini teşkil eden çiftçi ve işçisine dayanan bir parti olabilir."
Aziz Nesin	Günün Fıkrası: Kuşa Çevirdiler	

Hasan Tanrıcut	Hürriyet ve Müsavat Üzerine Kısa Paragraflar	Hukuki hürriyetin ancak ekonomik eşitlikle bir arada yürütülmesi halinde bir anlamı olacağı...
Adiloğlu	Hayatın İçinden: Düşünce Serbestliği	“Türk gençliğinin ve her Türk vatandaşının göğsünü kabarta kabarta bütün cihana söyleyebileceği en güzel söz şu olmalıdır: Benim memleketimde akıl ve vicdan hürdür. Ben, dilediğim gibi düşünmek ve inanmakla övünürüm!”
Sabahattin Ali	Devlerin Ölümü	
	Küçük Ansiklopedi:	Parlamentarizm – Reformasyon – Sosyalizm – “Fransız ihtilalinde Baböf, restorasyon devrinde Sen Simon, Fyrye, Prudon tarafından izah edilen sosyalizm 1848’de Karl Marx ve Engels tarafından bir ilim haline getirilmiştir.” ¹⁵⁶
Dr. Ziya Oykut	Edebiyatımızda Halkçı Gelişmeler	
Paul Eluard Çeviren R. N. İleri	İspanya (Şiir)	
Archibald MacIihs Çeviren R. N. İleri	İspanya Ölüler (Şiir)	
	Demokrat Milletlerde Milli Eğitim 2: Sovyetler Birliği’nde İlk Eğitim	
	Lugatçei Adil	
Esat Adil Müstecaplıoğlu	Suçlar Üzerine İncelemeler	Öldürme suçu hakkında istatistikler
Rıfat İlgaz	Ha Gayret (Şiir)	
Muzaffer	Şiir (Başlıksız)	
Sait Faik ABASIYANIK	Sevgilime Mektuplar 1: İnsanlığın Haline Doğru	
Aşık Ali	Rüzgar (Şiir)	
Fehmi Yazıcı	Gençlerin Sergisi: Avni Arbaş – Okuyan Kadın (Resim)	
İlan	Reşad Enis: Toprak Kokusu – İrgadin Romanı	
İlan	Faik Baysal: Sarduvan – Köylünün Romanı	
**	Rakamlar - Gerçekler	

¹⁵⁶ Bu yazının sonunda şöyle bir açıklama yer alıyor: “Mecmuamızda ** iki yıldız taşıyan bütün yazıların Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından yazıldığını bazı okuyucularımızın sorularına cevap olarak bildiririz.”

GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 27 Mart 1946 Sayı: 10 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Türk Sendikalizmi: İyi işçi yetiştiren en mükemmel mektep, yine işçinin kendi teşkilat yuvasıdır	İşçi sınıfının teknik olarak gelişmişlik seviyesi ile verimlilik arasında ilişki kuruyor. İşçi sınıfının kendisini en iyi sendikal örgütlenme içinde geliştireceğini söylüyor. Türkiye’de sendikaların gelişmemesinin nedenlerini saptıyor.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Antoloji – Destan Gibi	Orhan Veli’nin yeni yayınlanan şiir kitabı <i>Destan Gibi</i> Nâzım Hikmet’in açtığı yolun bir ürünü olarak değerlendiriliyor.
	Büyük Demokratlar: Franklin D. Roosevelt	
Rasih Nuri İleri	Demokrat Milletler 2: İngiliz Demokrasisi	
Dr. Ziya Oykut	İleri Kültür ve İleri Sanatın Sosyal Kökleri	
Rıfat Ilgaz	Geçmiş Ola (Şiir)	
Çeviren: Helvacıoğlu	Demokrat Milletlerde Milli Eğitim 3: S.S.C.B.’nde Orta Öğretim	
	Lugatçei Adil	
Adiloğlu	Hayatın İçinden: Musiki Beyanındadır!	Müzikte alaturka ve alafrangaya karşı halk müziğinin savunusu.
Sabahattin Ali	Bir Aşk Masalı	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Elden Gidiyor	Laiklik sürecinde bir sarıklının camilerin kapatılacağını sanarak bütün gün camide oturması... Yazı “Büyükler büyüğü Atatürkün laikliği ortaya attığı günlerde idi...” diye başlıyor.
R. N. İ.	Kültür Dünyası	
Aziz Nesin	Günün Fıkrası: (G) Harfinin Macerası	<i>Görüşler</i> dergisinin ‘G’ harfi, orak şeklinde olmakla itham edilmişti. Aziz Nesin bu olayı hicvediyor.
	Türk Hiciv Tarihinden Örnekler: Kabasakal Mehmet (On sekizinci Yüzyıl) DESTAN	
	Küçük Ansiklopedi	
İlhan Tarus	Büyük Hikaye: Talebe Kahvesi	
Esat Adil Müstecaplıoğlu	Suçlar Üzerine İncelemeler	Esat Adil’in 1937-1942 yılları arasında Edirne ve İmrallı cezaevlerinde 1678 adam öldürme suçlusu üzerinde yaptığı kriminolojik araştırmanın sonuçları.
Bahri Göranlar	Bizim Sanatımız (Şiir)	
Sait Faik	Sevgilime Mektuplar 2: İnsanlığın Haline	

Abasıyanık	Doğru	
Ahmet Fedai	Her Şey Sizin (Şiir)	
Hasan Tanrıkut	Bedreddin Böyle Söylüyor	Vatan sevgisinin insanlık ideali ile mümkün olabileceğini savunan bir polemik. Daha doğrusu sosyalistlerin de vatan sevgisi olduğunu açıklayan bir savunma yazısı.
**	Rakamlar - Gerçekler	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 3 Nisan 1946 Sayı: 11 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	İnkılâpçı Disiplin: ‘Gözlerimi kaparım vazifemi yaparım’ değil, gözlerimi açarım, vazifemi yaparım.	İtalyan faşizmi ve Alman nazizminin disiplin adı altında köleleştirici etkisine karşı özgür düşüncenin savunusu.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Basın Hürriyeti – Demokrat Şehir	
Ahmet Fedai	Sözüm Ona (Şiir)	
Rasih Nuri İleri	Atom ve Maddecilik	
R. N. İ.	Denizde Atom Bombası	
Behçet Atılgan	Disipline Dair	
Profesör Scott - Watson	İngiltere’de Çiftçilik	
	Güneş Enerjisi	
Adiloğlu	Hayatın İçinden: Ulemayi Kırım’ımız	İsim vermeksizin halktan ve gerçeklikten kopuk aydınların eleştirisi: “Ustalarımız bize lazım olan gerçekleri öylesine açıklamışlardır ki onların gözleri bu derece üryanlığa dayanıklı değildir...”
	Yenilerin Resim Sergisi	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Bukalemun	Her devrin adamları hakkında hiciv. Yazının sonunda “Kalkın ey ehli vatan” demesinden “bukalemun” dediği kişinin Hüseyin Cahit Yalçın olduğu sonucunu çıkarıyoruz.
Fethi Karakaş	Gravür	
Çeviren: Helvacıoğlu	S.S.C.B Yüksek Öğretimi	
Nasri Nihat	Bir Doçentin Apolitik Makalesi	
Rıfat Ilgaz	İçimizden Biri (Şiir)	
Aziz Nesin	Günün Fıkrası: Ne Yazalım	
Mim Uykusuz	Karikatür	
İlhan Tarus	Büyük Hikaye 2: Talebe Kahvesi	
	Çizim: Ateşçi	
**	Rakamlar-Gerçekler: Zonguldak Havzası	

	Kömür İstihsalatımız-ışçı sayısı-İş kazaları	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 10 Nisan 1946 Sayı: 12 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Kültür Pazarında Damping: İçimizde hâlâ Şark iskolastizmini sun'î teneffüsle diriltmeye çalışanlar var	Yine isim vermeden insanlığın girdiği atom çağının gereklerini anlamamış olan ve halkı cehalet içinde tutmaya çalışan aydınlarla yönelik bir eleştiri yazısı.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ: Sendikalizm Bir İrtica mıdır? (F.Y.) – Dergiler (H.T.) -	
Ali Karasu	Tek Başıma (Şiir)	
	Remarque'ın Yeni Romanı	
Suphi Nuri İleri	1930'da Ankara	
Adiloğlu	Hayatın İçinden: O Kendisi İçin Bir Şey İstemiyordu	Sabahattin Ali'nin 'Bir Aşk Masalı' adlı hikayesinden yola çıkarak davasına inanmış aksiyon adamları hakkında...
Hasan Tanrıkut Sosyoloji Asistanı	Tenkit: Devletin Menşei	Doç. Dr. Recai Okandan'ın 'Devletin Menşei' adlı eserinin eleştirisi. Temel eleştirisi telifçilik ("manacılık ve maddecilik arasında kalmış olmak") ve metotsuzluk. Devlet meselesinde ya Marx ve Lenin'in realist metodu ya da Hegel'in yaklaşımı benimsenebilir.
Sabri Soran	İlham Perisi (Şiir)	
İlan	Mimar Sinan	
**	Küçük Ansiklopedi:	Ücretli İşgücü – Rekabet kavramlarının Marx'ın adını anmaksızın Marksist bir açıklaması.
Aziz Nesin	Günün Fıkrası: Münazaralar	
Sabahattin Ali	Koyun Masalı	
	Şundan Bundan: Atom Enerjisinin Sivil Hayatta Kullanılması İçin Tetkikat Yapılıyor	
Doğan Ruşenay	Yine Bukalemun	Hüseyin Cahit Yalçın eleştirisine devam: "Her devrin dalkavuşu, her devrin zengini, üstadı haline gelmişse kabahat inkılabın kendilerine emanet edildiği gençlerdedir..."
Fehmi Yazıcı	Maksim Gorki	
Sait Faik	Sevgilime Mektup 3: İnsanlığın Haline Doğru	
Asım Sarp	Kitaplar Arasında: Aganta! Burina!	

	Burinata!	
**	Lugatçei Adil	
**	Rakamlar-Gerçekler	
İlan	Gelecek Sayıda BÖBREK Büyük Hikaye. Sabahattin Ali	
	Dünyada Açlık	
	Amerikanın Hububat Durumu	
İlhan Tarus	Büyük Hikaye 3: Talebe Kahvesi	
İlan	Rıfat İlgaz: Yarenlik – Şiirler – İkinci Baskı Çıkıyor	
	Haftanın Kronolojisi	
Rasih Nuri İleri	Spartaküs Hareketi Hakkında Düşünceler	
Semih Balcıoğlu	Karikatür	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 17 Nisan 1946 Sayı: 13 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Avukat Esat Adil	İhtiyari ve Mecburi İşsizlik: Çalışmaya ihtiyaç duymayanlarla çalışmak isteyip de iş bulamayanlar	Toplumsal eşitsizlik ‘sınıf mücadelesi’ne yol açar. Bireysel eşitlik toplumsal eşitliği sağlamaz.
	HAFTANIN KÜLTÜR HAREKETLERİ:	Yeni Çağ ve Millet – Haliç’te Fabrika Korkusu – Sanat Eseri ve Çevresi – 1949 İstanbul Türk Satranç Şampiyonluğu
**	Büyük Demokratlar: Mithat Paşa	Mithat Paşa ilk büyük Türk demokratıdır. Mithat Paşa’nın asıl gayesi cumhuriyet kurmaktır. Mithat Paşa’nın Yıldız Mahkemesindeki savunması...
Avni Dökmeci	Bekleyiş (Şiir)	
İlan	Rıfat İlgaz: Yarenlik – Şiirler – İkinci Baskı Çıkıyor	
Vasık Balkış	Fransız Demokrasisi ve Fransa Bankası	
**	Küçük Ansiklopedi: Troçkizm	1905 Rusyasında ve İspanya iç savaşında Troçkistlerin yanlış politikaları hakkında.
Rasih Nuri İleri	Sosyal Sınıflar	
Fehmi Yazıcı	Roosvelt’in Ölümü Münasebetiyle	
**	Anatole France	Anatole France’ın sosyalistliği hakkında
Çizim	Roosvelt	
Çizim	Anatole France	
Rıfat İlgaz	Uyusun da Büyüsün (Şiir)	
Mehmet AC.	Ededursun (Şiir)	
Sabahattin Ali	Büyük Hikaye: BÖBREK	
	Tarih Diyor Ki	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Softalık Diriliyor	Dini ticarete ve siyasete alet

		edenler hakkında; “İnkılap ruhu sahipsiz kalınca tüccar partilerinin, müteahhit gruplarının ve softa bozuntularının hücumuna uğradı.”
Adil Talip	Uzun Hava (Şiir)	
Behçet Atılğan	Sosyal Meseleler: Demokrat Parti Programında Göze İlişen Bir İlim Hatası	DP programının toplumsal işbölümüyle ilgili 6. maddesinin eleştirisi. Programda çeşitli ‘iş ve çalışma zümrelerinin’ çıkarlarının uyumlulaştırılabileceği söyleniyordu.
Fethi Giray	Dünya (Şiir)	
Suphi Nuri İleri	Sendikacılık	
	Rakamlar-Gerçekler	
Haşmet Akal	Çizim: Çocuklu Kadın	
Adiloğlu	Keziban	Bazı aydınların Anadolu kadını imgesinin eleştirisi.
A. Zaim Oğlu	Söyleyin (Şiir)	
Çeviren: Helvacıoğlu	S.S.C.B Öğretim ve Eğitim: İşçi Gençlik Okulları	
Ömer Perçin	Dünyadan Haber: Bir Mukavemet Kahramanı	
	Haftanın Kronolojisi	
M. Börklüce ¹⁵⁷	Fantezi: Deliren Adam	Hitler’in ve nazizmin doğuşu ve yayılması ile Alman burjuvazisini ilişkilendiren bir analiz.
İlan	“Demokrasi ve Sosyalizm” Pr. H. Lasky, İkinci Baskı	
İlan	“Aganta!Bruna!Brinata”, Halikarnas Balıkcısı, Roman	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 24 Nisan 1946 Sayı: 14 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanırkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Avukat Esat Adil	Hakikat Yolundan Sapmayınız: Modern kültür, aklın ve vicdanın hürriyetini koruyan tek silahtır	Yalanlar ve iftiralarla ilgili. Yazının dikkat çekici yanı ‘ister sağdan ister soldan’ demek suretiyle sol kesimden gelen bir saldırı ve iftirayı da ima ediyor oluşu.
Nurettin Eşfak (Nâzım Hikmet)	Birbirimiz – Kanaryam (Şiirler)	
E. Verhaeren	Emek (Şiir)	

¹⁵⁷ Sarı Mustafa veya Mustafa Börklüce olarak tanınırdı. TKP’nin kurucu kuşağındandır. Nâzım Hikmet muhalefetine yer aldı. TSP’nin kuruluşunda bulundu.

Çeviren: Cemil Meriç		
Fehmi Yazıcı	Büyük Demokratlar: Lenin	Lenin'in demokrasi anlayışı. "Türk milletinin kurtuluş ve istiklal savaşını destekleyen tek dost devlet adamı Lenindir".
Adiloğlu	"Yeşil" Delikanlıya Birinci Mektup: Sayın Bay Peyami Safa	Peyami Safa ile demokrasi polemigi. Yazının dikkat çekici yanı Esat Adil'in yazının bir yerinde "siz olsa olsa Marksın değil Kautski'nin belki de Bernştayn'ın taşıdığı 'Libası müsavati' giymişsinizdir" demesidir.
İlan	Milli Hakimiyet Bayramımız	23 Nisan kutlaması
Kamuran Kadri Bozkır	Emekçi (Şiir)	
İlan	Komik Hikayeler Serisi No: 1 Parti Kurmak Parti Vurmak, Aziz Nesin, Yakında Çıkıyor	
Rasih Nuri İleri	Demagoji Buna Derler	Peyami Safa'nın <i>Büyük Doğu</i> dergisinde yayınladığı 'Kızıl Çocuğa Mektuplar' başlıklı yazılarına cevap
Behçet Atılğan	İnkılapçı Partilerin Tarihteki Sosyal Vazifeleri	
GÜN	Acep Nedendir?	Anadolu'daki çeşitli bayilerin <i>Gün</i> dergisini satmadıkları...
Aziz Nesin	Günün Fıkrası: MISURI	ABD'nin Missouri zırlısı Büyükelçi Münir Ertegün'ün cenazesini getirmişti. Aziz Nesin bu olayı hicvediyor.
Sabahattin Ali	Büyük Hikaye: BÖBREK	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Ağır	İsim verilmeden savaş yıllarında zeytinyağı karaborsacılığı yapan bir milletvekiline yönelik çok ağır ithamlar (hatta tehditler) içeren bir yazı.
Esat Adil Müstecabhoğlu	"Yarenlik" ve Rıfat ILGAZ	Rıfat Ilgaz'ın ilk şiir kitabı <i>Yarenlik</i> hakkında; Rıfat Ilgaz halkın içinde kıvrandığı hayat realitesinden haberdardır.
Rıfat Ilgaz	Kahveler Gazeteler (Şiir)	
Sekli köylü Halil Aytekin	Toprak Kanununun Köylerimizde Uyandırdığı Yankılar	
	Eşref: Hürriyet Kasidesinden	
Hasan Tanrıkut	Telif - Sentez	"Bu manada tarihi maddecilik, sosyalizm ile sınıf mücadelesi ve kıymet fazlası teorilerinin bir telifi değil bir sentezidir. Buna mukabil realizm ile idealizmi; maddeci sosyoloji ile ruhçu sosyolojiyi birleştirmeye kalkan bütün teşebbüsler telifçiliktir.". "Bizde burjuva sınıfının var olmayışı, küçük burjuva sınıfını, halka bağlanamamış bir sürü

		şaşkın münevverin yatağı haline getirmektedir.”
	Küçük Ansiklopedi:	Ekonomik Kriz: “... kapitalist içtimai nizama has, müzminleşmiş bir hastalıktır...”
	Haftanın Kronolojisi	
Dr. Ziya OYKUT	İleri Kültür ve İleri Sanatın Sosyal Kökleri	
	Rakamlar - Gerçekler	İş kazaları istatistikleri
İlan	Cahit Saffet Irgat: Bu Şehrin Çocukları, Şiirler	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 8 Mayıs 1946 Sayı: 15 - 16 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	“Hakimiyet Milletindir”: Bu Milli Kurtuluş Savaşçılarının Türk Milletine Armağan Ettikleri Bir Sancaktır	<i>Gün</i> ’ün yayınlanmasının çeşitli şekillerde engellenmeye çalışılması hakkında. <i>Gün</i> ’ün siyasi değil kültürel bir yayın olduğunu özellikle vurguluyor. Geniş halk kitlelerinin kültür ile buluşmasının gerçek demokrasinin gereği olduğunun altını çiziyor.
Rasih Nuri İleri	Sömürgecilikte Yeni Gelişmeler	
A. M.	Katıksız Hakikat	
Hasan Tanrıkut	Aforizmalar	Bir sayfaya yakın, alıntı olduğunu tahmin ettiğim aforizmalar. Hiç birinde kaynak gösterilmiyor. Çoğu Marksist açıdan burjuvazinin eleştirisi.
Fehmi Yazıcı	Sosyetenin İnkişafı	Çeşitli tarih felsefeleri hakkında; Hegel biyografisi... Yazının sonunda sözü Marx’a getirerek buradan devam edeceğini söylüyor.
Behçet Atılğan	Sosyal Politikle Sınıf Zıddiyeti Bertaraf Edilebilir mi? Pr. Kesler ve Pr. Fındıkoğlu ile Açık Konuşma	“Sosyal politika işçi sınıfının istismarını bertaraf edemez ancak işçi sınıfını muvakkat bir zaman için oyalar...”
Mehmet Ali Aybar	Değişen ve Değişmeyen Taraflarımız	Hürriyet mücadelesinde hükümetler, aydınlar ve halk...
Va-Nu (Akşam’dan)	Sınıf Esasları Üzerine Cemiyet	Va-Nu sınıf esası üzerine parti kurulabilmesi iznini destekliyor.
Suavi Koçer	Durak (Şiir)	
Rıfat Ilgaz	Çıkış (Şiir)	
Aziz Nesin	Günün Fıkrası: Hepsi Jest	
Sabahattin Ali	Bahtiyar Köpek	
Doğan Ruşenay	Şövalye-i Cihan	

Asım Sarp ¹⁵⁸	Türk Şiirinde İleri Anlayışın Başlangıcı	
Hasanoğlu	Yol Türküsü (Şiir)	
Derleyen: M. Kuzugüdenli	Bir Halk Şiirinden Parçalar	
İlan	Sergi: Eren Eyüboğlu	
İlan	Sergi: Fahrünnisa Zeyd	
Resim	Prenses Fahrünnisa'nın Sergisinden: Beyazıt Kahvesi	
Orhan Müstecaplıoğlu	Sevgilim (Şiir)	
	Haftanın Kronolojisi	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 15 Mayıs 1946 Sayı: 17 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Avukat Esat Adil	Demokrasilerin Sağı Solu: Her Sınıf Cemiyet Demokrasisinin İbresi Daima Sağı Gösterir	“Marksçı metodun ışığı altında dile gelen insan tarihinin, artık bütün sırları açıklanmış, sosyal ve ekonomik bütün düğümleri çözülmüştür. Biz gerçek olarak biliyoruz, inanıyoruz, ve her zaman, herkese ispat edebiliyoruz ki, tarihin çarkını çeviren suların kaynağı ‘sınıflar mücadelesi’nin bağrındadır.
Behçet Atılğan	Sosyal Politikle Sınıf Zıddiyeti Bertaraf Edilebilir mi? II Pr. Kesler ve Pr. Fındıkoğlu ile Açık Konuşma	Kapitalist toplumsal düzende işsizlik, savaş ve üretim anarşisi hakkında.
İlan	Anadolu Sigorta	
Hasan Tanrıkut	Aforizmalar	Tam sayfa aforizmalar devam ediyor.
Sait Faik Abasıyanık	Sevgilime Mektuplar IV: İnsanlığın Haline Doğru	
	Hiciv Tarihi: Eşref	
Orhan Kemal	1 Lira	
İlan	Sosyalizm Nedir? Yazan: John Sitrachey Çeviren: N. Erken	
	Şundan-Bundan: Dişçilikte İnkılap – Becerikli Lastikler – Kükürt Çiftlikleri	
Haşmet Akal	Talebe Serileri	
Haşmet Akal	Eren Eyüboğlu Sergisi Münasebetiyle	
Eren Eyüboğlu	Resim	
Fuat İzer	Şekil Bakımından Resim Tenkidi: İki Sergi	
H. Topuz	F. Zeit Sergisi	
İlhan Tarus	Hikaye: Alınteri	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Bukalemun III	

¹⁵⁸ Kemal Sülker

Rıza Nur (Türk Tarihi IV. Ciltten Alıntı)	Tarih Diyor ki	
V. B.(Pr. C. G. Ji(u)ng ile Mülakat)	Nazi Zihniyetinin Tahlili	
M. KOLKIR	Köleliğin Doğuşu	
Rasih Nuri İleri	İnkılap ve İnkılapçı Partiler	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 22 Mayıs 1946 Sayı: 18 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Varı Yok Gösterenlere Cevap: Türkiye’de Emeginin Kira Bedelinden Başka Geliri Olmayanların Sayısı En Az 12 Milyondur	“Sınıfsızlık ve imtiyazsızlık palavrasına” karşı Türkiye’de sınıfların ve sömürünün varlığı hakkında
Mehmet AC.	Ahmet Haşim’den Refik Şevket İnce’ye Mektup	
Hasan Tanrıkut	Tekamül ve Musavat	Tekamül (gelişme) ile müsavat (eşitlik) arasında bir tezat olup olmadığı hakkında. Toplumların genel olarak oluş hali daha mükemmele gidiştir. Ama bu düz bir çizgide ilerlemez: “Nihayet Fransız ihtilali ile Hukuk sahasında tahakkuk eden müsavat Karl Marx’tan beri de ekonomi sahasında tahakkuk yoluna girerek evvela S.S.C.B. nde sosyal nizamın esası haline gelmiştir.”
Behçet Atılğan	Sosyalist Müsavat: İş ve Emek Müsavatı Nedir?	Marx’ın değer teorisi hakkında
Fehmi Yazıcı	Sosyetenin İnkısaflı ve Tarihi Materyalizm II	Tarihi materyalizm açıklaması
Aziz Nesin	Günün Şakası: Biz Demokratımız Dostlar	
Nazmi Şener	Bizim Türkümüz (Şiir)	
Arif Barikat	Günel’e Şiir	
İlan	SÖZ: Bu Demokrat Kültür Dergisini Okuyunuz	
M. Börklüce	Tarih (Şiir)	
P. Eluvar’dan Çeviren: N. İlhan BERK	Hürriyet (Şiir)	
Kemal S.(SADIK) Göğceli (YANI YAŞAR KEMAL)	Yalnızlık (Şiir)	
M. Kuzugüdenli	Kaymakam Adaylarının Gezileri	
Yazan: Boris	“Ölüm Muharebesi” Şehrinde Geri Gelen	

Agapov Çeviren: DENİZ	Hayat	
Halil Aytekin	Körler Diyarı: Çocuklarıma Masallar	
İ. K. TOKSAL	Canik'ten	
Ece SEÇİLMİŞ	Kafesteki Kartala (Şiir)	
Şahin K.	Ne İstiyorlar?	
Muhlis Küni	Okuyucumuz Diyor Ki	
Aziz Nesin	Oğluma Vasiyetim	
	Haftanın Kronolojisi	
İlan	Anadolu Sigorta Şirketi	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi¹⁵⁹ 15 Haziran 1946 Sayı: 19 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Avukat Esat Adil	Tahrikçilik Modası: Demokrasi Aleyhtarları Taktik Değiştiriyor	4 Aralık 1945'te TAN, Gün, La Turque ve Yeni Dünya'nın saldırıya uğraması hakkında; bu vesileyle bu yayınların misyonunu hatırlatıyor...
Hasan Tanrıkut	"Akademi" Mecmuasındaki Bir Yazı Münasebetile (Şiirde Sağ ve Sol)	'Arkadaşım' dediği Cahit Tanyol ile Yahya Kemal şiiri üzerinden bir sanat polemigi; burjuva sanatı-realist sanat.
Sabri Soran	Anlatmalıyız Ki (Şiir)	
Vasik	Milli ve Sosyal Kalkınmaya Doğru	Sınıflı toplumlarda partilerin işlevleri
Asım Sarp	Türk Şiirinin Teknik Bünyesindeki Gelişme	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Ve Milli Olmıyan	
Samet Aytekin Kültür	Halk Edebiyatından Bir Örnek: Köylünün Maddi Hayatı Ne Kadar Ağır, Yeknesak İse Ruhlu Da O Kadar Seyyal ve Elastikidir	
R. N.	İngiliz Ticaret Zihniyetinin Almanya'ya Tesiri	
Rıfat Ilgaz	Yakar Geçersin (Şiir)	
Orhan Raşit (Orhan Kemal ?)	İşsizlik (Şiir)	
Aziz Nesin	Haftanın Fıkrası: Biz Sınıfsız Milletiz	
Cahit Saffet Irgat	Rüzgarlarım Konuşuyor (Şiir)	
Orhan Müstecaplıoğlu	İstiyoruz (Şiir)	

¹⁵⁹ Derginin kapağında yer alan tarih ve sayı ile "İçindekiler" sütunu bu sayıda bulunmuyor. TAN matbaasının basılmasını konu alan Esat Adil yazısı tüm sayfaya yayılmış. Dergi tarih ve sayısı son sayfada verilmiştir. Sonraki sayı 20. sayı olarak devam ediyor. Haziran ayında sadece bir sayı yayınlandığı anlaşıyor. Mayıs ayında TSP Haziran ayında TSEKP kurulmuştu. Parti tartışmaları nedeniyle yayının aksadığı anlaşıyor. Ayrıca Esat Adil 7 Temmuz günü GERÇEK gazetesini yayınlamaya başlamıştı. O hazırlıklar nedeniyle de GÜN'ün yayını aksamış olmalı.

M. U.	Fizyolojik İhtiyaçların Temini	
Lymasol'lu Naci	Amerikan Edebiyatı Üzerine Denemeler	
Zoka	Hikaye: Ukala	
Orhan Kemal	Büyük Hikaye: Üç Arkadaş	
	Hiciv Tarihi: Eşref III	
İlan	Dikkat: Gün 15 Günde Bir Çıkacaktır	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 1 Temmuz 1946 Sayı: 20 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Avukat Esat Adil	İki Yüzlü Demokrasi	Türkiye'nin girdiği çok partili hayat döneminin analizi ve demokrasi mücadelesi hakkında; ki türlü demokrasiden inkılapçı demokrasi anlayışı için mücadele. Bu da ancak halk kitlelerinin içine girerek gerçekleştirilebilir.
İlan	En İleri Gündelik Siyasi Sabah Gazetesi GERÇEK Bu Hafta Çıkıyor	
Vasık Balkış	Dünyada ve Bizde 15 Günlük Hadiseler	
	Pek Samimi Bir İtiraf	
İlan	Gündelik siyasi sabah gazetesi GERÇEK	Size her gün tanıdığınız ve sevdiğiniz Demokrat muharrirlerin yazılarını sunacaktır
Behçet Atılgan	Kapitalist Sosyetenin Sosyolojik Tahlili	Marx'a göre kapitalist toplumun gelişme aşamaları
	Hiciv Tarihi: Mehmet Akif	
Asın Sarp	Türk Şiirinde Gelişme 3: Türk Şiirinde Hakiki Demokrasinin İlanı	Nâzım Hikmet'in Türk şiirine getirdiği yenilikler hakkında
F. Hikmet	Yeni Gelişmeler İçinde Emekçi Kitle ve İnkılapçı Münevverin Önemi	"Cemiyetler kanununda yapılan tadilat ve sınıf esası üzerine partilerin kurulmasına müsaade edilmesi artık açıkça şunu ispat eder ki, kendi kendimizi 'imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kütleviz' olduğumuza inandıracak romantik devirler geçmiştir.
İlan	GERÇEK Demokrasi Yolunun Kılavuzu Türk Milletinin Gözü Kulağı ve Dilidir	
Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Bukelamun IV	
Ertem Harzem	Esirler (Şiir)	
N. Bingöl	Raylar (Şiir)	
Rasih Nuri İleri	Demokrasi ve Çekoslovakya	
Rıfat İlgaz	İyi Günlere Doğru (Şiir)	

Orhan Raşit	Ekmek (Şiir)	
G. F.	Ne Olur	
	Paşam mı? Nerde Paşa	
Sabahattin Ali	Hikaye: Millet Yutmuyor	
Sabri Soran	Yak Rüzgar, Yak (Şiir)	
Ş. Kudret	Hangi Tılsımlı El (Şiir)	
Hasan Cemer	İhtiyaç (Şiir)	
Orhan Kemal	Büyük Hikaye: Üç Arkadaş	
S. Atila	Hâlâ (Şiir)	
Ahmet Üven	İki Yüzlüye Cevap (Şiir)	
Şerafettin Akıncıoğlu	Köyden Sesler (Şiir)	
Aziz Nesin	Haftanın Fıkrası: Özür Diliyorum	
Ertem Harzem	Harp Dönüşü (Şiir)	
	Köy Enstitüleri Dergisi	
Baha İnalkut	Armut Ağaçları	
İlan	GERÇEK İnkılapçı Türk Aydınlarının Hürriyet Meşalesidir	
İlan	GERÇEK İşçinin, Köylünün Küçük Esnafın Gazetesidir	
İlan	BAŞAK İleri Demokrat Kültür Dergisi	
İlan	SÖZ Bu İleri Fikir Dergisini Okuyucularımıza Tavsiye Ederiz	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 15 Temmuz 1946 Sayı: 21 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Stat Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Hasan Tanrıkut	Bizi Kirletemezsiniz: Recep Peker şunu iyi bilsin ki Gün'ü çıkaranlar varlarını yoklarını halk ve demokrasi öğruna ortaya koymuş, Atatürk'ün inkılapçı dehasını devam ettiren korku bilmez adamlardır. ¹⁶⁰	Recep Peker'in Kütahya'daki seçim konuşmasında sol muhalefeti "ajanlık" ve "beşinci kol" olarak suçlamasına verilmiş çok sert bir cevap.
	Haftanın Kültür Hareketleri	Kitaplar-Dergiler (SÖZ, BAŞAK)
İlan	Sabiha Z. Sertel – M. Zekeriya Sertel: Davamız ve Müdafamız	
Behçet Atılgan	Avrupa Tarihinde Halk Hareketleri	Rönesans ve Reform hakkında
Sabri Soran	Hakikat (Şiir)	
Oktay Akbal	Sanat Dünyası: Maksim Gorki	
Asım Sarp	Türk Şiirinde Gelişme 4: Serbest Nazmın Hususiyetleri	Nâzım Hikmet şiiri hakkında

¹⁶⁰ Bu sayıda Esat Adil'in yazısı yoktur. Baş makale Hasan Tanrıkut tarafından yazılmıştır.

Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Babasının Çiftliği	
Köylüoğlu	Köyün İçinden	
Rasih Nuri	Kültür Dünyası: Faşizm ve İlim – Sovyetler ve İlim	
Enver Gökçe	Dost (Şiir)	
Orhan Müstecaplıoğlu	Sulhtan Bekledikleri (Şiir)	
Hasan Tanrıkut	Son Yıllarda Sosyoloji Neşriyatı: Ahlak Tarihi	Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun kitabı hakkında.
M. Kuzugüdenli	Tanıdıklarım	
Hasanoğlu	Hey (Şiir)	
Ali Dünder	Hikaye: Kıtık	
Orhan Kemal	Büyük Hikaye: Üç Arkadaş	
Şerafettin Akıncıoğlu	Memurluğum (Şiir)	
İlan	Önce Ekmekler Bozuldu – Oktay Akbal (Hikayeler)	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 15 Ağustos 1946 Sayı: 22 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Berksoy Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil	Realiteden Geçen İdeal: Biz Türk Milletinin İnkılapçılarıyız, İnkılapçılığımız, İçinde Yaşadığımız Milli ve İçtimai Şartlara Göre Ayarlanmıştır	İlk açık sol içi polemik. İsim vermiyor ama Şefik Hüsnü ve TSEKP ile tartıştığı açıktır. Tartışma argümanları şunlar: Zaman ve şartları gözetmeksizin ileri formül şövalyeliği; sahte, zevzek, yıkıcı, bozguncu solculuk; goşistlik, milli bünyeyi tanımamak vs...
	Haftanın Kültür Hareketleri	Türkiye Sosyalist Partisi Programı ve nizamnamesi ufak, zarif bir broşür halinde yayınlanmıştır. ¹⁶¹
İlan	Yazı Kadromuz	Hasan Tanrıkut'tan sonra parantez içinde Doğan Ruşenay yazılmıştır.
Şerif Hulusi	Coriolanus	Halide Edip ve Vahit Turhan'ın çevirdiği Shakespeare'in Coriolanus oyunu hakkında
Sabahattin Batur	Konuşma: İyimserlik	
M. AL	Yeni Doğan Güne Övgü (Şiir)	
Asım Sarp	Türk Şiirinde Gelişme 5: Şairlerimizin Belli Başlı Konuları	Nâzım'dan sonra yetişen ileri şairler;

¹⁶¹ TSP'nden ilk defa söz ediliyor.

Doğan Ruşenay	Haftanın Hicvi: Ağır	
Kenan Harun	Dört Yol Ağzı (Şiir)	
Rıfat Ilgaz	Bu Da Bir Hürriyet Şiiridir	
M. Börklüce	Reaksiyoner (Şiir)	
İlan	Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları	İlk yayınlanacak eser Paris İşçi Üniversitesi Dersleridir
M. Aziz Çöl	Gençliğe Musallat Kargalar	
Suavi Koçer	Şarkı (Şiir)	
Behçet Atılğan	İktisadi Meseleler: Devlet Fiatlara Müessir Olabilir mi?	
Kemal Yalazkan	Felsefenin Zaferi	Maddeci felsefenin her görüldüğü yerde mistisizm karanlığı derhal dağılmakta, maskesi düşmektedir.
İlan	GÜN Yaşamalıdır Onu Dostları Yaşatacaktır	
Hasan Tanrıkut	Son Yıllarda Sosyoloji Neşriyatı II:	Toplumsal Yapı Araştırmaları: Behice Sadık BORAN'ın kitabı hakkında. Behice Boran'ın kitabı deneysel sosyoloji açısından başarılı bulunuyor.
Rauf S. Mutluay	Hikaye: Bir Selam	
İlan	Sığınak (Hikayeler) – Samim Kocagöz	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 21. 9. 1956¹⁶² Sayı: 23 Müessisi: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Nam Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Haber	TSP Konferansları	“Öğrendiğimize göre” denilerek haber yazılmıştır: “Her hafta cumartesi günü verilen bu konferansların birincisi Esat Adil Müstecabi tarafından verilmiştir... Bu hafta verilecek ikinci konferansın mevzuu ise ‘milli mesele ve sosyalizm’dir. Konferansçı Hüsamettin Özdoğu’dur.” ¹⁶³
Haber	TSP Broşürleri	“...haftalık broşürler yayını bazı maddi zorluklar karşısında gecikmiştir. Öğrendiğimize göre ilk broşür basılmıştır.”
Haber	Sendika	“Geçen haftadan beri

¹⁶² Dizgi hatası: Doğrusu 1946 olmalı. Bu sayıda mizanpaj değişmiştir. Kapak sayfasında yazı yoktur. İçindekiler listesi ve bir çizim vardır.

¹⁶³ Hüsamettin Özdoğu da Mustafa Börklüce gibi TKP'nin en eski yöneticilerinden biriydi. TSP'nin kuruluşunda yer aldı.

		İstanbul'da Sendika isimli haftalık bir işçi gazetesi yayınlanmaya başlamıştır.” ¹⁶⁴
İlan	Okuyucularımıza:	GÜN muntazam her hafta yayınlanacaktır: “4 Aralık irticanın demokrat cepheye indirdiği darbeden doğan zehirli hava içinde yalnız GÜN konuşmuş ve irticaden sonra yayınlanan ilk sayısında ‘Sırça Köşk’ü neşrederek korkusuzluğunu göstermiştir.”
Haber	Karışık	“Önümde ‘Yenilikler’den başka ‘Amaç’ ‘Varlık’ ‘Akademi’ nam dergiler var. Hepsi de ‘Sırf Sanat’ diyor. Yani havada, fantazide sanat...”
Haber	Antoloji	“ Söz dergisi yazarlarından... Orhan Burian’ın yazdığı 338 kuruşluk zenginlere mahsus bir antolojide en büyük Türk şairi Nâzım Hikmet hakkında budalaca bir takım laflar söylenmiştir.” ¹⁶⁵
Esat Adil	Yapıcılar, Yıkıcılar	“Şu halde işçiyi her şeyden önce ancak demokrasi alanında toplamak mümkün olabilir. Meslek birlikleri yani sendikalar düşünüş ve anlayışları ne kadar çeşitli olursa olsun bütün işçilerin toplanmasına ve birleşmesine en elverişli bir demokrasi alanıdır.”
Hüsamettin Özdoğu	Türkiye’de İşçi Teşkilatı Nasıl Kurulmalıdır	İnkılapçı görüşten ayrılmamalıdır. Avrupa işçi hareketinin tarihi hataları (oportünizm, reformizm, ekonomizm) tekrarlanmamalı. İktisadi mücadele siyasi mücadelenin önüne geçmemeli. Siyasi partilerin kuruluşu ertelenmemeli hatta önce siyasi partiler kurulmalı...
Rüştü Şardağ	Fikreti Anıyoruz	“Türk edebiyatını tetkikte mezhebimiz edebiyatı şahısların değil meselenin etrafında döndürmek olduğu malumdur...”
Rıfat Ilgaz	İçelim (Şiir)	
A. Sarp	Kitaplar Arasında: Kuru Ekmek ve Taze Şarap	İgnazio Silone hakkında

¹⁶⁴ Sendika TSEKP’nin yayınıydı.

¹⁶⁵ Söz dergisi de TSEKP çevresince yayınlanıyordu.

Hasan Tanrıkut	Eğitim Alanında Rivayet Edilen Değişiklik Münasebetile Eğitimden En büyük Hata	John Dewey üzerinden bir pedagoji tartışması. “İntibakçı” eğitim-“İnkılapçı” eğitim modelleri. Köy Enstitülerine destek ve övgü.
M. Börklüce	Hindistan (Şiir)	Gandi’yi eleştiren bir şiir
F. Hikmet	Emekçi Münevver Gözüyle Emperyalizm	
Mustafa Börklüce	Sendikaların Kuruluşu Münasebetile	Önemli bir yazı, TSEKP ile temel bir ayrılık noktasını açıklığa kavuşturuyor. Börklüce yeni kurulmakta olan ‘deniz işçileri sendikası’, ‘dokumacılar sendikası’, ‘tekstil işçileri sendikası’, ‘Tramvay-elektrik işçileri sendikası’, ‘şoförler sendikası’ gibi sendikaları olumlu buluyor. Buna karşılık ‘Türkiye İşçiler Derneği’ ve ‘Sendikalar Federasyonu’nu tepeden inme despot bir zihniyetin ürünü olarak görüyor.
Sabahattin Kudret	Düşünce (Şiir)	
	Türkiye Deniz İşçileri Sendikasının Açılış Münasebetile	Beşiktaş Gürel sinema bahçesinde Deniz İşçileri Sendikası’nın kuruluş töreni vesilesiyle...
Cahit Saffet Irgat	Rüzgarlarım Konuşuyor (Şiir)	
Orhan Kemal	Hikaye: Üç Arkadaş	
İlan	Marko Paşa Mizah Gazetesi Yakında Çıkıyor	
İlan	Türkiye Sosyalist Partisi Yayınlarından: Siyasi Mücadele İlmi MARKSİZM	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 28. 9. 1946 Sayı: 24 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Nam Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Haber	TSP Konferansları	Konferansçı Hüsametdin Özdoğu Marksist milli meseleyi gayet açık olarak ortaya koydu... Geçen hafta Mustafa Börklüce konferansında cemiyetin gelişme seyrini izah etti... Bu haftanın mevzuu ‘Emperyalizmin iktisadi karakteridir. Konferans Vasık Balkış tarafından verilecektir.
Haber	Kültür ve Aksiyon:– Antifaşist Gençler Toplantısı – Adamın Biri (Cahit Külebi) -	

	Spartakus	
Haber		Cumhuriyet maarifinde ilk hakiki inkılapçı hamleyi yaparak Köy Enstitülerini kuran... İsmail Hakkı Tonguç vazifesinden çıkarılmıştır.
İlan	Türkiye Sosyalist Partisi Yayınlarından	Siyasi Mücadele İlmi MARKSİZM
Esat Adil	Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı	“Azası ve genel sekreteri olmakla büyük bir şeref duyduğum Türkiye sosyalist partisi programının ana prensiplerinden birinin de milliyetçilik olduğunu öğrenenlerden bir çoğunun hayrete düştüklerini ve bir çoğunun bu hayretlerini açıklamaya lüzum gördüklerini haber almaktayım” diye başlayarak Marksist milliyet anlayışını açıklıyor
Fethi Giray	İstanbul (Şiir)	
Suat Taşer	Elde Değil Düşünmemek (Şiir)	
Rauf Mutluay	Yeni Dünya	Aldous Huxley
Asım Sarp	Kitaplar Arasında: Çanlar Bizim İçin Çalmıştı	Çanlar Kimin İçin Çalıyor- Ernest Hemingway
İlan	Paris’te Haftalık Vie Sovietique Dergisi	Sovyetlerde Hayat-Haftalık Dergi
Attila İlhan	Şafak Vakti Dünyadan: Marianne	Şafak Vakti Dünya adıyla hazırlanan İkinci cihan harbi destanından. Derginin ortasında iki tam sayfa.
Sabahattin Batur	Konuşma: Muzaffer Tayyip İçin Şimdilik	
Ş. H.	Atom Bombası Kimlerin Elindedir	
Şerif Hulusu	Sulh Emrinde Fransız Düşüncesi	
	Haftanın Olaylarından	
	Çalışma Bakanının İşçi Sendikaları Hakkındaki Demeci	“Çalışma bakanı Sadi İrmak son ayların en büyük sosyal ve demokratik hareketlerinden biri olan işçi sendikaları hakkında iyi niyetli ve anlayışlı demeçte bulunmuştur.”
Hasan Tanrıkut	Aforizmalar	
Doğan Ruşenay	İş ve İşçi Hayatı: Koca Şevket Usta	“ ‘Otuz senelik ülküm olan işçi sendikalarının ve partisinin kurulduğunu gördükten sonra artık ölsem de gam yemem’ dediği zaman Koca Şevket Ustanın gözleri yaşarmıştı...”

İhvan Kabacıoğlu ¹⁶⁶	İşve İşçi Hayatı: Türk İşçisi Sendikalizmi Alkışlıyor	“Memleketimizde cemiyetler kanununun değişmesi ile birdenbire hummalı bir faaliyetle işçi sendikaları kurulmaya başlandı...”
İlan	SENDİKA Haftalık işçi gazetesi	
İlan	Marko Paşa Mizah Gazetesi	Yakında çıkıyor
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 6. 10. 1946 Sayı: 25 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Nam Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Haber	TSP Yayınları	Ethenne Fajon’dan Esat Adil Müstecabi tarafından çevrilen ‘Siyasi Mücadele ve Marksizm’ ile ‘Devlet ve İhtilal’ broşürleri çıkmıştır.
Haber	TSP Konferansları	Eylül ayı konferansları Vasık Balkış’ın ‘kapitalist istihsal tarzının hususiyetleri’ konulu konferansı ile kapanmıştır. Ekim ayı konferans serisine şair Rıfat Ilgaz’ın ‘Türk şiiri ve inkılapçılık’ konulu konferansı ile başlanacaktır.
	Kültür ve Aksiyon: Siyasi Partiler (Niyazi Berkes) – Editions Sociales Neşriyatı	
Esat Adil	Sendika Düşmanları ve İşçi Teşkilatlanmasındaki Zorluklar, Yanlışlıklar	Yine sendikal örgütlenme üzerine polemik. Esat Adil sendikal örgütlenmenin nasıl yapılması gerektiğini açıklıyor ve TSEKP çevresini eleştiriyor: “... dünya üzerinde hiç benzeri ve örneği olmayan bir takım işçi teşekkülleri, işçi dernekleri ortaya sürüldü.”
Faik Baysal	Harp ve İnsanlık (Şiir)	
İmre Syomai	Tarihin Kaydettiği En Eski Grev	
Yunan İş Konfederasyonu Sekreteri Kostos Theos’un Beyanatından	Yunan Sendikalarının Mücadelesi	
Aragon (Çeviren Edip Köknel)	Yeni Vahşete Ağıt (Şiir)	
İlan	TSP Yayınları İkinci Broşür: Devlet ve	

¹⁶⁶ TSP’nin kurucularındandır.

	İhtilal – Etienne Fajon	
Suat Taşer	Umut (Şiir)	
Nuh Naci Özmen	Paydostan Sonra (Şiir)	
Jean Cassou	Fransa'nın Ananelerine Sadık Kalanlar	
Andre Marchal	Sendikalizmin Menşeleri: Onuncu asırdan Fransız İhtilaline kadar	
Me. Fuat HOP	Düşünceler (Şiir)	
Adil Talip	Irgatların Şarkısı (Şiir)	
Valentin Katayef (Çeviren: Hulusi Şerif)	Hikaye: Babamız	
İlan	YİĞİN Fikir dergisi okuyunuz ve okutunuz ¹⁶⁷	
Celal Vardar	Gün Gelecek (Şiir)	
İbrahim Göktürk	Arkadaşlarım: Niyazi (Şiir)	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 13. 10. 1946 Sayı: 26 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyat Müdürü: Hasan Tanrıkut BASKI: Nam Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
	Kültür ve Aksiyon: Protesto Ederiz – Azınlık Okullar – İstanbul'un Kurtuluşu – Molla-i Zaman – Mülkiyet ve İdeoloji	
	Kara Kuvvet (Şiir)	
Esat Adil	Korporasyonculara Dikkat: Korporasyunculuk bir devlet sistemidir ve bu sistem iktisadi ve siyasi faşizmin anasıdır.	DP'li Samet Ağaoğlu'nun işçi sendikalarını devlete bağlama önerisi üzerine; Faşizmin ve Nazizmin devlet anlayışlarının eleştirisi.
Hasan Tanrıkut	Son Ekonomik Tedbirlerin Gayri İlmi Oluşuna Bir Misal	Recep Peker hükümetinin son ekonomik tedbirlerini eleştiriyor.
***	Ansiklopedi	Sosyal Darwinizm eleştirisi
Afif Yesari	Dünyanın Hali (Şiir)	
Oktay Akbal	Küçük Memur	
Paul Langevin	Sulh Emrinde Fransız Düşüncesi 3: İlim Bir Harp Sebebi Olmamalıdır	Aynı adı taşıyan birliğin açılış toplantısındaki söylevlerden...
M. Fuat HOP	Bu Akşam (Şiir)	
Mehmet Ali Aybar	Yeni Dünya	Birinci dünya savaşından beri terbiye, ahlak, hukuk, iktisat, siyaset, sanat, devlet, toplum vb. alanlarında yaşanan değişimler hakkında... “Şu halde acaba yeni dünya Sovyet dünyası

¹⁶⁷ TSEKP'nin yayınıydı.

		örneği üzerine kurulmuş bir dünya mı olacaktır? Zannetmiyorum. Sovyetizm, sosyalizmin gerçekleşen bir şeklidir; fakat gerçekleşebilecek tek şekli değildir.
Rıfat Ilgaz	Gece Nöbeti (Şiir)	
Tuna Baltacıoğlu	Pearl Buck'un Değeri Var mıdır?	Buck'un kitapları, özellikle de <i>Sarı Esirler</i> üzerine...
Çeviren: Şerif Hulusi	Sendikalizmin Menşeleri II: Onüçüncü asırdan Fransız ihtilaline kadar	
Valentin Katayef (Çeviren: Hulusi Şerif)	Hikaye: Babamız	
İmre Syomai	Tarihin Kaydettiği En Eski Grev	
Duyuru	Dikkat bayilerimize	Gün'ün bu güne kadar satılmış olanlarının bedellerinin gönderilmesini...
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 20. 10. 1946 Sayı: 27 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyatı Fiilen İdare Eden: Hasan Tanrıkut		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bihaber Bir Profesör	Fuat Köprülü'nün Türkiye'de sınıf mücadelesi olamayacağı şeklindeki beyanının eleştirisi: "Eğer sınıf mücadelesi yapmak isteyenlere Türkiye'de yer yoksa sayın profesöründe derhal Türkiye'yi terk etmesi icab eder. Çünkü kendisinin de partisinin de yürüttüğü dava sınıf mücadelesi davasıdır. Onlar, bu memlekette varlıklı sınıfın, büyük toprak ve sermaye sahiplerinin menfaatlerini korumaktadırlar."
	KÜLTÜR VE AKSİYON: "La Pense" Mecmuası	"Fransanın Marksist alimleri ve muharrirleri tarafından üç ayda bir çıkarılan modern rasyonalizmin organı..."
	"Azerbeycan Davası"	Kitap tanıtımı
V. B.	Bir Tröstün Harici Münasebetleri	İngiliz-İran petrol şirketi
İlan	TSP Yayınlarından: Siyasi Mücadele İlmi MARKSİZM	
ANDRE CHANTAL Fransızca'dan	SENDİKALİZMİN MENŞELERİ II: Fransız ihtilalinden 1884'e kadar	

Çeviren: Şerif Hulusi		
NUH NACİ ÖZMEN	Amerikan Edebiyatı Üzerine Denemeler: Walt Whitman	
Attila İlhan	Giriş (Şiir)	
DANİEL GUERİN Çeviren: Şerif Hulusi	Faşizmin İşçi Sınıfını Ezme Politikası: Faşist devlet sendikaları ortadan kaldırır, işçinin mukavemetini felce uğratar	İtalya’da işçi örgütlerinin ortadan kaldırılma süreci...
	Hiciv Tarihi: EŞREF VI	
A. Serebrov’dan Çeviren: Oktay Akbal	GORKİ’YE DAİR HATIRALAR	
Kaynakçı Ustası İHVAN KABACIOĞLU	İŞ VE İŞÇİ HAYATI: Samet Ağaoğlu’na Cevap	Türkiye’de sendikal mücadele hakkında...
T.D.İ.S. Başkanı M. Mete KONUK	İstanbul Liman Komitesi	Türkiye Deniz İşçileri Sendikası’nın İstanbul Liman Komitesi’nin kuruluşu ve üyeleri...
Doğan RUŞENAY	Haftanın Hicvi: Karaborsacılar	
İlan	“Tevfik Fikret, İdeolojisi ve Felsefesi” Sabiha SERTEL	
İlan	YİĞİN Fikir Dergisi, Okuyunuz ve Okutunuz	
İlan	SİĞİNAK, Hikayeler – Samim KOCAGÖZ	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 23 Cumartesi 11. 946 Sayı: 28 Müessisi: Esat Adil Müstecaplıoğlu İmtiyaz Sahibi ve Neşriyatı Fiilen İdare Eden: Hasan Tanrıkut		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Adiloğlu	Hayat Taşınmaz Yük Oldu	“İçtimai ıslahat” kandırmacısı hakkında...
	Raimu’nun Ölümü	Fransız tiyatro ve sinema sanatçısı
İlan	T. S. P. Konferansları	Kasım ayı konferansları: İşçi sınıfı ve köylü davası (Esat Adil); Gıda maddeleri (Burhan Oğuz; Harpten önce ve sonra iktisadi meseleler (Hüsamettin Özdoğu); Türkiye’de ekalliyetler (Avadis Alaksanyan); Marksizmin ana hatları (Esat Adil Müstecabi)
İlan	Aktif Kurs	“Parti azalarına mahsus olan bu kurs faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Bu kursa devam

		edenler ilmi sosyalizmin felsefi, iktisadi ve siyasi bünyesini eyiden eyiye kavramış olacaktıdır.”
İlan	Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları:	“Siyasi Mücadele ve Marksizm”, “Devlet ve İnkılap”, “Bu hafta yayınlanacak olan üçüncü kitap Demokrasi ve Sosyalizm”
Diş Tabi(b)i Muhlis Künt	Bir Masal ve Bir Gerçek	Zeytin işçileri hakkında
ESAT ADİL	İşçi Sınıfı ve Köylü Davası	Sosyal mücadelenin öncüsü işçi sınıfıdır ama köylü sınıfını bu mücadelede kendisine bir yardımcı kuvvet haline getirmesi gerekir. Nüfus karşılaştırmaları: Türkiye’de köylü nüfus %81.8, işçi nüfus %8.3. Bu nedenle işçi sınıfının partisi köylere de yayılmalı. Bu gerçeği kavramış iki kardeş parti TSP ve TSEKP
Hasan Tanrı Kut	Demokrasiden Demagojiye	Fuat Köprülü’nün sınıf realitesini reddetmesi hakkında
Paul ELUARD Çeviren: Oktay AKBAL	1944 Nisanında Paris Hâlâ Nefes Alıyordu (Şiir)	
Marcel Prenant Çeviren: Şerif Hulusi	Faşizmin İşçi Sınıfını Ezme Politikası	Almanya’da Nazilerin işçi örgütlenmelerini dağıtması hakkında...
İ. K. TOKSAL	Hürriyete Selam (Şiir)	
Mehmet Ac	YUNUS EMRE Ortaryosu Münasebetile Düşünceler	Adnan Saygun’un operasının eleştirisi
Mehmet Ali Aybar	Hayırlı Bir Gelişme: Sendikacılık	“Sendikacılık demokrasi yolunda bir senedir attığımız adımların en vaatkarıdır.”
Asım Sarp	Kitaplar Arasında: Tevfik Fikret’in Değeri ve Sabiha Sertel’in Eseri	Kitap Tanıtımı
Marchel Prenant	Sulh Emrinde Fransız Düşüncesi 3: Biyoloji Karşısında Irkçılık	
Mustafa Böklüce	Taktik Değil Strateji	Yine bir polemik: “Biz, sosyalist maskesi takarak, inkılapçı kitleleri yolundan saptırmak isteyen sosyalist taslaklarını kalpazan sosyalistler diye adlandırıyoruz.”
Langston HUGHES Çeviren Oktay AKBAL	Siyah Renkli Bir Kızın Şarkısı (Şiir)	
Mustafa Toplar	Tütün Tarlasında (Şiir)	
Aziz Nesin	Röportaj: Tekel İşçileri Töreni	Türkiye Tekel İşçileri

		Sendikası'nın açılış töreninden.
İlhan Tarus	Hikaye: Gizli Petrol Harbi	
İlan	Markopaşa – Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi Pek Yakında	
İlan	Ses – Haftalık Kültür Gazetesi	
GÜN Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi 30 Cumartesi 11. 946 Sayı: 29 İmtiyaz Sahibi ve Neşriyatı Fiilen İdare Eden: Esat Adil Müstecabi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
ADİLOĞLU	Fikirler Hançerle Öldürülemez!	Hem solu içi hem hükümete yönelik iki yanlı bir polemik. Sol içi polemik “hem bu tuzlu şartların dışında yaşamak, hem arslan payını kucaklamak sevdasında olanları artık tanıyoruz.. hamiyet saflarını haksız yere işgal eden bu tatlı su balıkları..” olarak ifade edilirken, hükümete yönelik olarak da “fikirler hançerle öldürülemez...” denilmiştir.
	Türkiye İşçi Sendikaları	Sendikalar birliği dışında çalışan ve Türkiye çapında kurulan işçi sendikalarının beşincisi Türkiye demir ve çelik sanayii işçileri sendikası kurulmuştur. ¹⁶⁸
	Hasan Tanrıcut:	Bu değerli arkadaşımız askerlik hizmetine çağırılmış olduğundan ‘gün’ün imtiyaz sahipliği ve Neşriyat Müdürlüğünü dergimizin müessisi Esat Adil Müstecabi deruhte etmiştir. Gün bu sayısından itibaren siyasi olarak yayınlanacaktır.
	T.S.P. Konferansları	Konferansların on ikincisi ‘Marksçı politikanın esasları’ adı altında Esat Adil Müstecabi tarafından verilmiştir.
	T.S.P. İzmir Vilayet Şubesi İcra Komitesi Kurulmuştur	“TSP’nin İzmir vilayet şubesi müteşebbis icra komitesi kurulmuştur. Sosyalist emekçi ve köylü partisinin İzmir şubesinden kalabalık bir grup istifa ederek T.S.P. ye iltihak etmiştir.”
Haber	T.S.P. Samsun Şubesi İstifa Etmiştir	TSP Samsun yönetiminin istifa

¹⁶⁸ Sendikalar Birliği TSEKP çevresinin işçi örgütlenmesiydi.

		ederek TSEKP'ne katıldığı. Esat Adil'in bu konudaki açıklaması ılımlıdır. TSEKP için "aynı derecede inkılapçı olduklarına şüphe etmediğimiz..." diyor.
Esat Adil	Sendikaların Gelişmesi Mahzurlumu dur?	"İşçi meslek teşekküllerinin gelişmesi... Türk cemiyeti için şerefli bir hareket ve medeni bir ilerlemeden başka bir şey sayılamaz. Bunda mahzur görmek, tehlikeler sezmek, düpedüz öküz altında buzağı aramak olur." CHP'nin resmi işçi örgütlenmesini eleştiriyor. TSP'nin sendika anlayışını şöyle açıklıyor: "sendikacı, sendikası içinde partililik ve siyaset güdmeyecektir."
H. Jale	Azerbaycanda Milli Uyanış	Azerilerin Acemleştirilmeye çalışılması hakkında...
	Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları	Dördüncü kitap gelecek hafta içinde yayınlanacaktır.
Orhan Müstecabi	Kahrolsun Demokrasi !!	ABD demokrasisinin eleştirisi: "Meşhur zenci şarkıcı Paul Robeson'un riyaset ettiği bir zenci heyeti Beyaz Sarayda Başkan Truman'ı ziyaret ederek hükümetin, zencilerin linç edilmesine mani olmak için tedbirler almasını..."
Kemal Yalazkan	Gerilik Nedir	Gençlik üzerindeki dini, mistik ve şoven telkinlerin eleştirisi. Aydınlanmacı bir bakış açısıyla geri(c)iğin paragraflar halinde açıklanması.
	Tekel İşçileri Sendikasının Açılış Töreninde Sendika Mümessilleri Tarafından Söylenen Nutuklar:	Derginin altı sayfası nu konuşmalara ayrılmıştır. Haberde isim yoktur ama bir önceki sayıda Aziz Nesin konuşmaları aktaracağını belirtmiştir. Konuşanlar: Bir bütün işçisi, Tekel İşçileri Sendikası Genel Sekreteri, Cibali Tekel işçisi, Cibali bütün işçisi, Tekel İşçileri Sendikası adına bir işçi, Demir-Çelik İşçileri Sendikası namına, Deniz İşçileri Sendikası adına ve Deniz işçileri adına temsilciler...
Orhan Müstecabi	Limanda Düşünceler (Şiir)	
Attila İlhan	Şafak Vakti Dünya'dan: "Yollar Karanlık, Karanlıkta İnsanlar" (Şiir)	
H. T.	Demokrasi Üstü	Nietche'den yola çıkarak

		mevcut demokrasi anlayışının ironisi...
F. Hikmet	Sabaha Doğru (Şiir)	
İlan	Markopaşa – Haftalık Siyasi Mizah Gazetesi Pek Yakında	
İlan	Ses – Haftalık Kültür Gazetesi	
GÜN¹⁶⁹ İlim, San’at, Politika Yıl 2 Sayı 30 14 Aralık 1946 Sahibi, Baş Muharriri ve Neşriyatı Fiilen İdare Eden: Esat Adil Müstecabi EMEK Basımevi		
Yazar - Çevirmen	Yazı Başlığı	Yazı Konusu
Esat Adil MÜSTECABİ	Her şey, Milletin Varlık ve Refahına Bağlıdır	“Harp sonunun milli ekonomisi ve henüz pek taze ve pek top olan Demokrasimizin gelişmesi meseleleri karşısında C H. Partisi ile hükümetin şu büyük hakikati gözden ırak tutmamasını kendi öz menfaatlerine de uygun görmekteyiz. Her şey, milletin varlık ve topyekün refahına bağlıdır.”
Adiloğlu	Hayat Neye Bu Kadar Ucuz! ¹⁷⁰	Emtia fiyatları yükselip geçim şartları zorlaştıkça “hayat korsanlığı yapmakta olan kara yüzlü çetelerin himmetiyle” insan hayatı ucuzlamaktadır.
Haber	Sendikalar Federasyonu Kuruldu	Tekel işçileri sendikasının teşebbüsüyle Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu adı altında yeni bir teşkilat kurulmuştur. Bu federasyona bağlanmış olan sendikalar şunlardır: Türkiye Tekel işçileri, Türkiye deniz işçileri, Türkiye Basın ve Basın makinistleri, Türkiye mensucat işçileri ve Türkiye demir ve çelik sanayii işçileri sendikası.
Haber	Meclis Kanunun Fevkinde midir?	İstanbul milletvekili Abdurrahman Münip, hiçbir kanuni sebebe dayanmayan bir kararla milletvekilliğinden iskat edildi.

¹⁶⁹ Bu sayıya kadar 16 sayfalık dergi formatında yayımlanmaktaydı. Bu sayı 8 sayfalık Tabloit boy olarak çıkmıştır.

¹⁷⁰ Esat Adil’in 2 Nisan 1945’te TAN gazetesinde yayınlanan yazısı. Hayat pahalılığı daha da arttığı için yeniden yayınladığını açıklıyor.

	Yüzde 156.5 Gümrük Zammı	
	Milli Eğitim Şurası	
	Milli İktisat ve Tasarruf Haftası	
	Matbuat Hürriyeti ve İzmir Faciası	
***	Hafta İçinde Basın	Kızıllar ve Kızıl Dergiler. Hüseyin Cahit ve onun çömezleri nerede bir ileri fikir nerede bir hakikat duyarlarsa hemen orada kıpkızıl bir alev vehmedip alemleri telaşa veriyorlar. – Kökü Dışardalık – Parlamento Anayasa İhtilafı
	Dünyanın Açlık Durumu	
	Haftanın Kültür Hareketleri	
Orhan Müstecabi	Böyle Ölüyorlar (Şiir)	
	DÜNYANIN GİDİŞİ: Amerika İşçi Grevleri – Yunanistan Hadiseleri ve Makedonya – İran'daki Huzursuzluk – Almanya'yla Barış – Silahsızlanmaya Doğru – Stalin'in Hastalığı	
	Holivut Televizyonunun İnkişafına Mani Olmak İçin Her Yıl 300.000 Milyon Dolar harcıyor	
	Yalnız Yedi Zenci Oy Verebilmiş	
	Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları	Dördüncü kitap: Planizm ve Sosyalizm bu hafta yayınlanacaktır
İlan	SES ve Markopaşa dergileri	
	İlim ve Hayat: Diyalektik Materyalizm 1	Marksist diyalektik açıklaması. Marx ve Engels'ten alıntılar var. (Devamı var notu düşülmüş)
Mülakatı yapan Aziz Nesin (Haftalık SES gazetesinden)	Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri (Avukat Esat Adil Müstecabi) İle Bir Mülakat	İşçi sendikaları, sendikal örgütlenme modeli ve iş kanunu hakkında. (1934 SAVAŞ gazetesini hatırlatıyor.)
Şerif Hulusi	Yunanistan'ın Milli Kurtuluş Savaşı: Yunanistan'daki Vatandaş Harbinin Hakiki Sebepleri	Yunan iç savaşının Yunanistan'ın kurtuluş savaşı haline dönüştüğü...
ESAT ADİL MÜSTECABİ	İç Politikanın Büyük Meseleleri: Türkiye'de Köy ve Köylü Meselesi	İki bölüm halinde yazılmış bir inceleme. Türkiye'de köylülüğün ekonomi içindeki yeri; toprak mülkiyeti; köyden şehirlere göç vs...
F. HİKMET	İnkılapçı Münevver ANATOLE FRANCE	İnsan olduklarını idrakten aciz olan zayıf ruhlu burjuva münevverlerini çileden çıkaran münevver... (GÜN'ün 20. Sayısındaki yazıyı da atf var)
	İngiltere'de Doğum ve Çocuk Bakım Servisleri	
	Kadın ve Zafer	Pearl Buck'un "Amerika Birliği

		ve Asya” Kitabından
Aziz Nesin	Hayattan Sahneler: Teşkilatsızlığın Sonu Sefalet	Yaşlılık nedeniyle çalışamaz hale gelmiş şömendöfer Kenan hakkında
Necati Cumalı	Saat Beşte İstanbul (Şiir)	
Ş. H.	Film Tenkidi: Unutulmaz Şarkı	“Polonyalı değerli musikişinas Frederich Chopin’in hayatını anlatan filmin mehzusu şudur:..”

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ VE YAYIN ORGANI GERÇEK GAZETESİ

GERÇEK gazetesinin 17 Temmuz 1946 tarihli 11. sayısının ikinci sayfasında küçük bir haber vardı. Bu haber 2 Temmuz 1946 tarihli Jurnal de Jenev'den (Journal de Geneve) yapılan bir aktarmaydı. GERÇEK'in aktardığına göre 2 Temmuz 1946 tarihli Journal de Geneve'de TSP şöyle haber olmuştu:

“Türkiye tarihinde ilk defa olarak bir Sosyalist partisi kurulmuştur. Bu partiyi kuran Esat Adil Müstecabi bir sol gazetecidir.

*Parti, programında lüzumu halinde Cumhurreisinin parlamento tarafından muhakeme edilmesi ve askerlerin rey hakkını haiz olması kabul edilmiştir.”*⁵⁰⁹

“Türkiye tarihinde ilk defa bir sosyalist parti kurulmuştur” ifadesi cumhuriyet öncesini de içerebileceği için doğru değildi. Ama “Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk defa bir sosyalist parti kurulmuştur” denilseydi doğru olacaktı. Türkiye Sosyalist Partisi cumhuriyet tarihinin ilk sosyalist partisiydi.

5.1. Esat Adil’in TKP Çevresi İle Tanışması

Bir yüksek bürokrat olarak, hem de savcı ve cezaevi müdürü olan Esat Adil’i bir sosyalist partinin liderliğine getiren süreç acaba nasıl gelişmişti? Sol kamuoyu tarafından tanınması Sabiha-Zekeriya Sertel çiftinin sahibi olduğu TAN gazetesinde yazmaya başlamasıyla olmuştu. Ancak TAN’da yazmaya başlamadan önce TKP çevresi ile tanıştığına dair ipuçları var.

⁵⁰⁹ “Türkiye Sosyalist Partisi”, GERÇEK, 7 Temmuz 1946, Sayı: 11

Sabiha Sertel anılarının TSP'nin kuruluşuna değindiği kısa bir bölümünde, Esat Adil için “*Nâzım Hikmet'in dostlarındı*” diyor. Başka bir açıklaması yoktur.⁵¹⁰ Elbette Sabiha Sertel'in kendisi de Nâzım Hikmet'in yakın dostlarından biriydi.

Nâzım Hikmet-Esat Adil ilişkisine dair elimizde var olan tek somut bilgi, Esat Adil'in İmralı Cezaevi Müdürü olduğu 1941 yılında, o sırada Bursa Cezaevi'nde yatmakta olan Nâzım Hikmet'i ziyaret etmesidir. Nâzım Hikmet Kemal Tahir'e yazdığı 7 Mayıs 1941 tarihli mektupta bu ziyareti haber veriyor, bir de birlikte fotoğraf çektirdiklerini ve onu da mektupla birlikte gönderdiğini söylüyordu.⁵¹¹

Esat Adil'in *GÜN* dergisinin 10 Kasım 1945 tarihli ikinci sayısının ilk sayfasında Nâzım Hikmet'in *İSTİKLAL SAVAŞI DESTANINDAN* üst başlığıyla *ATATÜRK* başlıklı bir şiiri yayınlandığını açıklamıştı. Keza 1946 yılının Nisan ayında Nâzım Hikmet'in şiirleri Nurettin Eşfak imzasıyla yine *GÜN* dergisinde yayınlanmıştı. Yani Nâzım Hikmet, cezaevinde yazdığı yeni şiirleri Esat Adil'e ulaştırıyordu. Esat Adil'in TKP çevresiyle Mustafa Borklücke aracılığı ile ilişki kurduğuna dair güçlü işaretler var. Birinci bölümde açıkladığımız gibi Mustafa Borklücke Şefik Hüsnü yönetimine karşı Nâzım Hikmet muhalefeti içinde yer almıştı ve TKP'den birlikte atılmışlardı. Nâzım Hikmet'in yakınındaki partililerden biriydi.

1938 Harp Okulu davasında Nâzım Hikmet'le birlikte yargılanıp hapis yatmış olan şair A. Kadir, Nâzım Hikmet'in kendisine Mustafa Borklücke'den söz ettiğini söyledikten sonra, 1943 yılında Esat Adil'in memleketi Balıkesir'de Borklücke ile karşılaştığını anlatıyor:

“1943 yılı sonunda Balıkesir’de sürgünken, Nâzım’ın bu arkadaşlarından biriyle, Mustafa Borklücke’yle karşılaşmış, uzun uzun konuşmuştum. Aylarca Nâzım’ın evinde nasıl bakıldığını, Piraye ablanın onun

⁵¹⁰ Sabiha Sertel, **Roman Gibi...**, s. 354

⁵¹¹ Nâzım Hikmet, **Kemal Tahir’e...**, s. 75

*üzerine nasıl titrediğini, ikisinin de insanlıklarını anlata anlata bitiremediydi.”*⁵¹²

Gazeteci Emin Karaca'nın konuyla ilgili çalışması yol açıcı niteliği bakımından önemli olmakla birlikte kaynak kullanımı ve kaynak gösterimi açısından yetersizdir. Çalışmasının bir yerinde, Esat Adil'in İmralı Cezaevi müdürüyken, 1940 yılında, Türkiye'ye yönelik olası bir Alman işgaline karşı mahkûmlarla birlikte Mudanya dağlarında bir gerilla savaşına hazırlandığını öne sürüyor. Güya bunun için TKP'ye haber göndererek Sovyetler Birliği'nden silah istemiş. Bu ciddiye alınacak bir iddia gibi görünmüyor. Fakat şunu söyleyebiliriz: Alman ordularının 1941 yılının Nisan-Mayıs aylarında Yugoslavya, Yunanistan ve Girit adasını işgal etmesi, Temmuz ayında SSCB'ne saldırması ve Ekim ayında Moskova çatışmalarının başlaması Türkiye'deki sol-komünist aydınları hem endişelendirmiş, hem de harekete geçirmiş gibi görünüyor. Esat Adil'in Nâzım Hikmet'i cezaevinde ziyaret etmesi de Mayıs ayındadır. Kaldı ki 1940 yılının Mayıs ayında Benelûx ülkelerinin işgalinden sonra 22 Haziran'da çok güvenilen Fransa bile Almanya'ya teslim olmuş durumdaydı.⁵¹³

Aşağıda anılarına değineceğimiz Hasan İzzettin Dinamo bu sıralarda Bursa Cezaevi'nde yatmakta olan Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal'in, Türkiye'nin Nazi orduları tarafından işgal edilmesi durumunda cezaevinden kaçabilmek için planlar yaptıklarını öne sürüyor. Sol aydınlarda 1941-1942 yıllarında bir hareketlenme olduğu kesindir. Dağınık durumdaki TKP kadroları yeniden bir araya gelmeye çalışıyor. Esat Adil de bu hareketlenme içinde yerini alıyor. Hasan İzzettin Dinamo'nun 1941 yılındaki evlilik yemeği de bu toparlanma çabasının bir örneği gibi görünüyor. Rasih Nuri İleri süreci daha geniş bir perspektifle özetliyor:

“Komintern tedbir olarak 1936 yılında polonya-Türkiye gibi komşu ülkelerde Sovyetler Birliği ile sürtüşme olmasını önlemek üzere adeta bu

⁵¹² Aktaran Hikmet Akgül, **Nâzım Hikmet...**, s. 135

⁵¹³ İkinci Dünya Savaşı kronolojisi için bkz. Donald Sommerville, **II. Dünya Savaşı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, (t.y.), s. 8

lkelerdeki komünist partilerini kapatma durumuna geldi. Biz buna “separat kararı” diyoruz, böylece TKP merkezi yönetimini askıya aldı. II. Dünya Savaşı başlangıcında Türk komünistleri bu durumda idiler, ancak savaş başlayıp ve hele 1941 yılında Almanya Sovyetler Birliği’ne saldırınca partide kımıldamalar oldu. Separat kararını izleyen dönemde Komintern yönetici kadrosunda yer alan Dr. şefik Hüsnü Moskova’dan ayrıldı, bir yıl Fransa’da kaldıktan sonra, 1939’da Türkiye’ye döndü ve seferberlik dolayısıyla doktor yüzbaşı olarak askere alındı, 1940 yılında hastalanınca terhis edildi. Bu dönemde Alman ilerleyişi karşısında partinin başında bulunan Reşat Fuat’ın, Samsun-Zonguldak yöresinde Almanlara karşı gerilla hazırlığında bulunduğunu kendisi bana anlatmıştı; Balıkesir’de ise Esat Adil ve Abidin Dino’nun İmralı Mahpuslarını kapsayan benzer bir girişimde bulunduklarını, Abidin’den işitmiştim.”⁵¹⁴

O günlerde belli ki herkes olası bir Alman işgalini ve bir direnişin olanaklarını konuşup duruyor. Yeniden İmralı’ya dönecek olursak; Emin Karaca Mudanya dağlarındaki gerilla hazırlıklarından söz ederken o sırada Mustafa Börklüce’nin de İmralı’da bulunduğunu söylüyor. Cezaevi binalarının yapımında teşeron olarak alışmaktaymış.⁵¹⁵

Esat Adil ile Mustafa Börklüce’nin 1939 yılının şubat ayında birbirlerini tanıdıkları ve bir arada olduklarına dair bir tanıklık da var. Mustafa Börklüce gibi TKP’nin en eski kadrolarından biri olan Hüsamettin Özdoğu, 1946 yılında parti kurulması gündeme geldiğinde ve genel başkanlık için Esat Adil’in adı ortaya atıldığında, kendisini 1939 yılından beri tanıdığını açıklamıştır. Söylediğine göre, 1939 yılında İzmir’de Mustafa Börklüce kendisini Esat Adil ile tanıştırmış. zdoğu’ya göre İmralı Cezaevi’nin kuruluşunda Mustafa Börklüce ustabaşı ve idareci olarak Esat Adil’in yanında çalışmıştır.⁵¹⁶ Mustafa Börklüce’nin ve Hüsamettin Özdoğu’nun TSP sürecinde yer aldıklarını ve sonuna kadar Esat Adil’in yanında kaldıklarını biliyoruz. Böyle bir erken tanışıklık mümkün görünüyor. 1941

⁵¹⁴ Der. Rasih Nuri İleri, **Kırklı Yıllar-2 1944 TKP Davası**, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003, s. 11

⁵¹⁵ Emin Karaca, **a.g.e.**, s. 106

⁵¹⁶ İ. Topçuoğlu, **a.g.e.** I. Cilt, s. 25-26

yılında Nâzım Hikmet'i ziyaret etmesinde Börklüce'nin ve Özdoğu'nun da payları olabilir.

Yalnız, Esat Adil – Nâzım Hikmet ilişkisine dair başka kaynaklarla kanıtlanmasına, doğrulanmasına veya yanlışlanmasına imkân olmayan bir anı parçası daha var. Bu anı-iddia Hürrem Arman'ın 1969 yılında yayınlanan *Piramidin Tabanı Köy Enstitüleri ve Tonguç* isimli kitabında yer alıyor. Hürrem Arman 1934 yılında Balıkesir'e yaptığı bir gezi sırasında Balıkesir Halkevi başkanı olan Esat Adil'le tanışmasını anlattıktan sonra şunları yazıyor:

*“Sonradan onunla (Esat Adil'le) pek çok kez buluşma ahbablık etme olanağı buldum. Hattâ birinde, İstanbul'da, Mansur Tekin ve Nâzım Hikmet'le beraber bir evde geç saatlere kadar süren bir sohbetinin mutluluğuna kavuştum”*⁵¹⁷

Mansur Tekin Esat Adil'in çocukluk arkadaşıydı. 1934 yılında ilköğretim müfettişi olarak görev yapıyordu. Aziz Nesin'in yazdığına göre Esat Adil'in son gecesi Mansur Tekin'in evinde geçmişti. Gece yarısından sonra kendi evine dönen Esat Adil sabaha karşı ölmüştü.⁵¹⁸

Hürrem Arman tarih vermiyor fakat (eğer doğru ise) bu buluşmanın ya 1938 yılından önce gerçekleşmiş olması gerekiyor, ya da 1950-1951 yıllarında. Çünkü Nazım Hikmet 17 Ocak 1938 gecesi Harp Okulu davası nedeniyle gözaltına alınmış, ertesi gün Ankara'ya götürülerek tutuklanmıştı. 1939 yılının Mayıs ayının ilk yarısında sağlık nedeniyle hava değişimi raporu almış ve tahliye edilmişti. 4 Haziran'da tekrar gözaltına alınana kadar geçen yaklaşık 20 gün zarfında TKP ile ilişki kurarak yurt dışına çıkarılmasını istemiş fakat bu isteği kabul görmemişti.⁵¹⁹ Demek ki (eğer doğru ise) Nâzım Hikmet ile Esat Adil ya 1938 yılından önce, ya da 1939 yılının Mayıs-Haziran aylarında görüşmüşler. Fakat bu zayıf bir olasılıktır.

⁵¹⁷ Aktaran Emin Karaca, **a.g.e.**, s. 52

⁵¹⁸ Aziz Nesin, **Birlikte Yaşadıklarım...**, s. 241

⁵¹⁹ Hikmet Akgül, **a.g.e.**, s.197

Nâzım Hikmet 1950 yılının Temmuz ayında tahliye edildi. Ağustos ayında Esat Adil TSP'yi yeniden kurmuştu. Nâzım Hikmet 17 Haziran 1951'e kadar Türkiye'de kaldı. Bu dönem Esat Adil ile TKP arasındaki çatışmanın sertleştiği bir dönemdi. Sözü edilen görüşme büyük ihtimalle bu dönemde gerçekleşmişti.

Ama bu, söylediğimiz gibi başka kaynaklar tarafından doğrulayamadığımız bir anı parçasıdır. Ama 1941 yılında Bursa Cezaevi'nde görüşmeleri belgelidir.

Hasan İzzettin Dinamo'nun anıları Esat Adil'in 1941 yılında Börklüce Mustafa-Nâzım Hikmet ilişkisi dışında, geniş TKP çevresi içine girdiğini de gösteriyor.

Hasan İzzettin Dinamo 1909 yılında doğmuş, Amasya Öksüzler Yurdu'nda ilkokulu bitirdikten sonra Sivas Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştu. Malatya ve Adıyaman'da ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümüne girdi. Buradaki öğrenciliği sırasında bir şiiri nedeniyle 1935 yılında TCK'nun 142. maddesinden dört yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1939 yılında tahliye olarak İstanbul'a geldi. 1942 yılında askere alındı ve askerliği firarlar ve hapisler dâhil olmak üzere yedi yıl sürdü.⁵²⁰

H.İ. Dinamo *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları* isimli anı kitabında 1939-1942 yıllarında İstanbul'da geçen günlerini anlatmaktadır. Ankara Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le birlikte yattığını söylüyor. İstanbul'a geldiğinde Nurullah Ataç kendisini Zekeriya Sertel'e götürerek “Nâzım'ın arkadaşlarından biri” olarak tanııştırıyor.⁵²¹ Dinamo, pek kimseleri tanımadığı İstanbul'da daha sonra Esat Adil'in en yakınındakilerden biri olacak olan Hasan Tanrıkut ile tanışıyor. Birlikte çeşitli dergi girişimlerinde bulunuyorlar. Anılarının *Şair Evlenmesi*” başlıklı bölümünde birden bire TKP'li kadrolar ortaya çıkıyor:

“Bu günlerden birinde başlarında Reşat Fuat, Suat Derviş, Fırıncı Ahmet (Dede), Halil Yalçınkaya bulunan birkaç arkadaş, Aksaray'daki

⁵²⁰ **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, YKY, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2010, s. 340

⁵²¹ Hasan İzzettin Dinamo, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları**, de Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 9

Mehmet'in evinde toplandık. Herkes, her an sürgün beklediğinden bunu bir veda toplantısı sanmışım. Meğer bu toplantı benim için yapılmış. Halil Yalçinkaya'ların onaltı yaşındaki kızı ile benim yazgım ele alınmış..."

Bunlardan Reşat Fuat o sıralardan fiilen TKP lideri, Fırıncı Ahmet ve Halil Yalçinkaya da MK üyesiydiler. Fırıncı Ahmet KUTV'da okumuş, Nâzım Hikmet muhalefeti içinde yer almış, Komintern kararından sonra partiye dönmüştü. Halil Yalçinkaya Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'da esir kampında bulunduğu sırada Mustafa Suphi ile tanışarak komünist olmuştu.

Hasan İzzettin Dinamo'nun Halil Yalçinkaya'nın kızıyla evlenmesine karar veriyorlar. Dinamo tarih vermiyor fakat anlatılanlardan 1941 yılı olabileceği sonucunu çıkarıyoruz. Evlilik törenini Cağaloğlu'ndaki evlerinde yapıyorlar. İstanbul'un birçok aydın ve ilericisinin törene katıldığını, yapılan yemeklerle yüzlerce kişinin doyurulduğunu söylüyor. Törene katılanlardan çok az kişinin isimlerini veriyor; onların arasında Esat Adil de var:

*"Abidin Dino, sonradan eşi olacak üniversite asistanı Güzin'le birlikte geldi... Acaba Mina Urgan da var mıydı? Şimdi, pek usumda yok. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Asaf Halet Çelebi, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Muvaffak Şeref, Semiha (Kemal Tahir'in eşi)... daha bir yığın değerli arkadaş ki, şimdi hepsini anamıyorum."*⁵²²

Hasan İzzettin Dinamo bir diğer anı kitabı olan *TKP Aydınlar ve Anılar* isimli kitabında bu evliliğin ve evlilik töreninin siyasal anlamını biraz daha iddialı bir şekilde ifade ediyor. Daha önemlisi, evliliğinin tarihini saptamamıza olanak veren bir ipucu da veriyor. Evliliğini anlattığı bölümden hemen sonraki bölüm, artık evli olan ve evinde karısı Şerife ile oturmakta olan Hasan İzzettin'in kapının çalınması üzerine aşağı inmesiyle başlıyor. Gelen Suat Derviş'tir; *Yeni Edebiyat* dergisinin kapatıldığı haberini getiriyor. TKP'nin yayını olarak görebileceğimiz bu dergi 5 Ekim 1940'ta

⁵²² A.g.e, s. 51-53

yayınlanmaya başlamış, 15 Kasım 1941 tarihinde sıkıyönetim kararıyla kapatılmıştı. Demek Esat Adil'in de katıldığı bu düşün 1941 yılının Kasım ayından önce yapılmıştı.

TKP Aydınlar ve Anılar kitabının kapağında ve iç kapağında yer almamasına rağmen, künyesine parantez içinde “anı roman” açıklaması eklenmiş. Bu tür, bir araştırmacı için yüksek bir dikkatle yaklaşılmasını gerektiren bir türdür. Anıların bile başka kaynaklarca doğrulanmadan kullanılması sakıncalıyken, bir de anı-roman ifadesiyle yayınlamış bir anlatının kaynak olarak kullanımı araştırmacıları yanılgılara düşürebilir. Dinamo'nun anılarında çalışmamızı ilgilendiren pek çok anı, iddia ve yorum yer almasına rağmen, bunları kullanmamaya karar vermemin nedeni budur.

Dinamo kendi düşününü *TKP Aydınlar ve Anılar*'da da bizi ilgilendirmeyen küçük farklar dışında benzer şekilde anlatıyor. Yalnız burada, kendi düşününün dağılmış durumda bulunan TKP'nin yeniden kurulmasına bir bahane oluşturduğunu söylüyor. Reşat Fuat Baraner'in partinin liderliğine bu toplantı ile geldiğini öne sürüyor. Sonraki tutuklamalar sırasında polisin “filan kişiyi nereden tanıyorsun” sorusuna “Dinamo'nun düşününden” cevabının verilmesinin polisi nasıl kızdırdığını anlatıyor. İsimlere gelirsek, Dinamo burada isimleri daha net hatırlayıp, daha fazla isim sayıyor. Elbette Esat Adil'i yeniden hatırlıyor. Bu sefer onu “ünlü savcı ve aydın” olarak nitelendiriyor:

“Öyle çok insan geldi ki, kagir ama, eski döşemeli evin çökme tehlikesi geçirdiğini düşündüm. Her yana masa kurulmuştu. Kadın – erkek herkes cıvı cıvıladı. TKP'nin kurucuları da bunca aydın arasından istediği gibi seçim yaptı...”

Bu sırada Abidin Dino, incecik vücuduyla ve iki kız arkadaşıyla, Güzin Dino ve Mina Urgan ile çıkageldi...

(Ferhunde), Dino ile kızları, Arif Dino'nun oturduğu masaya götürdü. Bu masada Reşat Fuat, Suat Derviş, Sebati Selimoğlu da oturuyordu...

Biraz ötedeki sofrada ünlü savcı ve aydın, Esat Adil’le gözlerimiz karşılaştı. Kadehindeki rakı sulanmış, ağarmıştı. Şerefe dikti...”⁵²³

“TKP’nin kurucuları da bunca aydın arasından istediği gibi seçim yaptı...” ifadesi kaba ve belirsiz bir ifade olsa da, her halde şunu anlatmak istiyor: TKP yöneticileri, 1941 yılında, partili olmayan aydınlarla ilişki kurmaya çalışıyorlar. Bunların içinde hiç kuşkusuz Esat Adil de olmalı. Rasih Nuri İleri de TKP’nin 1941 yılındaki toparlanma çabalarını anlattığı yukarıda alıntıladığımız bölümün devamında bu düşün için *“adeta partinin toparlanmasına vesile oldu”* diyor.⁵²⁴

Daha öncesini şimdilik saptayamıyoruz ama Esat Adil’in 1938-39 yıllarında Nâzım Hikmet’le, 1939 yılında Mustafa Borklúce ve Hüsametdin Özdoğu ile tanıştığını, 1941 yılında Nâzım Hikmet’i cezaevinde ziyaret ettiğini, aynı yıl geniş TKP çevresiyle, hatta TKP liderliği ile tanıştığını anlıyoruz. Nâzım Hikmet grubu üzerinden TKP çevresine dâhil olduğunu kabul edebiliriz. Zaten sonraki gelişmeler de bu yorumu doğruluyor.

Reşat Fuat Baraner 1944 yılının Mart ayında tutuklanmış, 1945 yılının Şubat ayında yedi yıl dokuz ay hapis cezasına çarptırılmıştı. 1950 yılında çıkan afla tahliye oldu. TSP kurulduğunda o da Nâzım Hikmet gibi cezaevindeydi.⁵²⁵

5.2. TSP’nin Kuruluş Süreci

Şefik Hüsnü 1941 yılının Eylül ayında askerlikten terhis olmuş ve İstanbul’a dönerek hekimlik yapmaya başlamıştı. Birkaç yıl içinde gizli TKP’nin yeniden örgütlenme sürecine girdiğini ve Şefik Hüsnü’nün de buna dâhil olduğunu yukarıda açıklamıştık. Ancak, TKP’nin özellikle desantralizasyon kararı sonrasındaki örgütsel yapısını çözümlmek kolay değildir. Çok sayıda TKP, hatta birkaç tane “Genel Sekreter” olduğu görülüyor. Buna, onay makamı olarak görev yapan Komintern’in artık olmaması da yol açmış olabilir. Bunların peşine düşmek bu araştırmanın konusu

⁵²³ Hasan İzzettin Dinamo, *TKP Aydınlar ve Anılar*, Yalçın Yayınları, İstanbul 1989, s. 90-91

⁵²⁴ R: N. İleri, *Kırklı Yıllar 2...*, s. 11

⁵²⁵ Der. Ersin Tosun, *Reşat Fuat Baraner Yaşamı, Çalışmaları, Anıları*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2013, s. 31

değildir. Konuyu TSP açısından ele alacak olursak, TSP'nin kuruluşunda dört unsurun etkili olduğunu görüyoruz:

- 1- Kendilerini “Suphici kadrolar” olarak isimlendiren, bazen “Nazım Hikmet grubu” veya “işçi muhalefeti” olarak da anılan, Şefik Hüsnü'nün liderliğini kabul etmeyen, elbette kendilerini “gerçek TKP” olarak gören grup. Bu grubu Mustafa Böklüce – Hüsamettin Özdoğu temsil ediyor.
- 2- Bu grupla yakın bir ilişki içinde bulunan Esat Adil.
- 3- Bu grubun dışında süregelen bir başka TKP örgütsel yapısı daha var. Reşat Fuat Baraner'in liderliğinde 1940-41 yıllarında harekete geçen örgütsel yapı buydu. 1944 yılında bir darbe yedilerse de MK faaliyetine devam etti.
- 4- Dördüncü unsur Şefik Hüsnü'dür. 1944 yılında Reşat Fuat'ın tutuklanması üzerine fiilen TKP'nin liderliğine döndüğü anlaşıyor.

Esat Adil ile Şefik Hüsnü'nün tanışmalarının ve TSP'nin kuruluşunun birkaç farklı anlatısı söz konusu. Bunların tümü anılara veya anı aktarımlarına dayalıdır, ikisinin de bu konuda yazdıkları tek satır yok. Elbette bu anlatı, anı sahibinin TKP içindeki pozisyonuna ve TSP-TSEKP ayrışmasındaki tercihiine göre değişiyor. Asıl mesele 1946 yılının Mayıs ayında bazı tanıkların ifadesine göre ortak kararla kurulmuş olan TSP'nin ardından, Şefik Hüsnü'nün illegal TKP kadrolarını yasal alana çıkararak kendisinin genel başkanlığı altında TSEKP'ni kurmuş olmasıdır. Bu ayrılığın nedeni, sosyalistlerin neden tek bir parti çatısı altında örgütlenemeyip bölündükleri hâlâ tam olarak açıklanamıyor. Bu tartışmada kimi yazarlar Esat Adil'i kariyerist ve şöhret düşkünü olmakla suçlarken, diğerleri de aynı sıfatları ve daha fazlasını Şefik Hüsnü için kullanılıyor.

Bu karşılıklı suçlamalar TSP'nin kuruluş süreciyle de ilgili olduğu için kısaca değinmekte yarar var. Tarafların görüşlerini en açık olarak ikisi de hem TKP içinde hem de 1946 yılındaki partileşme sürecinde yer almış olan İbrahim Topçuoğlu ve Rasih Nuri İleri dile getirdikleri için öncelikle ikisinin bu konudaki yaklaşımlarını ele alacağız.

İbrahim Topçuoğlu'nun kitabı 1976 yılında yayınladığında Mete Tunçay *Birikim* dergisinde kısa bir tanıtım yazısı kaleme almıştı. Tunçay, kitabı “*Solun Suphici Tarihi*” olarak nitelendirmiş ve tümüyle Dr. Şefik Hüsnü'ye ve bazı yakın arkadaşlarına karşı, kıyasıyla bir polemik niteliği taşıdığına dikkat çekmişti. yer altı partisinin kadroları içinde, Şefik Hüsnü çevresinin temsil ettiği ‘aydınlar’ grubu ile Mustafa Suphi geleneğinden ‘örgütçüler’ grubu arasında bir sürtüşme olageldiğini de eklemişti. Tunçay’a göre 1946’da legal’e çıkış sırasında baş gösteren çatışma, bu eski anlaşmazlığın izlerini taşımaktaydı⁵²⁶

İ. Topçuoğlu'nun aktardığına göre TSP, TKP'nin bu iki kanadı arasında bir uzlaşmayla, ortak bir kararla kurulmuştur. Bu anlatıma göre legal bir sol parti kurma önerisi Şefik Hüsnü'den geliyor:

“... yıllarca uzak kaldığı, fakat faal olduğunu bildiği Mustafa Suphici kadro ile barışmak, kendisi ile birlikte çalışmaya ikna etmek ve yine eskiden yaptığı gibi dizginleri ele geçirerek oynatmak için taktik uygulamaya koyuldu. Ve teşkilatımıza barış çağrısında bulunarak, evinde bir toplantı yaptı. Bu toplantıda isimlerini öne sürdüğü 3 adaydan birinin başkanlığında bir Sol Cenah Partisi kurmak, bunu el birliği ile ve bütün kadro ile destekleyip yürütmek teklifinde bulundu.”

Esat Adil bu toplantıda yoktur, Mustafa Borklücke orada bulunuyor. Şefik Hüsnü'nün teklif ettiği isimler arasında Esat Adil yok. Şefik Hüsnü, Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt ve Tevfik Rüştü Aras isimlerini öneriyor. Bu üç isimden Cami Baykurt ve Tevfik Rüştü'nün böyle bir teklifi zaten kabul etmedikleri, Fevzi Çakmak isminin de toplantıda kabul görmediği anlaşılıyor. Toplantıda bulunanlardan bazıları Şefik Hüsnü'nün başkanlığını önerirken, Mustafa Borklücke Esat Adil'i teklif ediyor.

Şefik Hüsnü, kendisinin herkesin bildiği, tanınmış bir kimse olduğunu, bu nedenle kurulacak partinin hemen suçlamalara uğrayacağını, bu bakımdan kendisinin

⁵²⁶ Mete Tunçay, “Solun Suphici Tarihi”, *Birikim*, 14 Nisan 1976, Sayı 14, s. 52

başkanlığının doğru olmayacağını, Esat Adil'i TAN gazetesi çevresinden şahsen tanıdığını, Mustafa Borklücke'nin teklifine katıldığını söylüyor. Hüsamettin Özdoğu da Esat Adil'in başkanlığını destekliyor.

Bir sonraki gün Esat Adil'in de katıldığı bir toplantı daha yapılıyor. Esat Adil başkanlık teklifini bütün kadrolarla birlikte çalışmak ve partinin adının Türkiye Sosyalist Partisi olması koşuluyla kabul ediyor. Partinin kapatılma olasılığına daha kurulmadan önce dikkat çekiyor. Sendikal örgütlenmeye ağırlık verilmesini, parti kapatılsa bile işçiyi örgütlemenin de bir kazanç olacağını söylüyor.

Parti programını hazırlamak üzere Esat Adil'in sekreterliğinde Mustafa Borklücke, Hüsamettin Özdoğu ve Kerim Soyka'dan⁵²⁷ oluşan bir komisyon oluşturuluyor. Şefik Hüsnü komisyona birkaç not vermiş ve ayrıca Paris'te bulunan Dr. Refik Nevzat'tan Fransa Sosyalist Partisi programı istenmişti. Program ve tüzük kısa sürede hazırlanarak 14 Mayıs 1946'da İstanbul Valiliği'ne parti kuruluş dilekçesi verildi. Topçuoğlu'nun yayınladığı kuruluş dilekçesi şöyledir:

*“Cemiyetler kanunu hükümlerine göre tesis etmiş olduğumuz, Türkiye Sosyalist Partisi adlı siyasi cemiyetin üçer nüshadan ibaret olan 68 maddelik programı, 43 maddelik nizamnamesi yüksek tetkikinize arz edilmiştir. Kanun hükümlerine tevfikan tescili ile faaliyetine izin verilmesini saygı ile rica ederim. Esat Adil Müstecabî, Avukat, Türkiye Sosyalist Partisi kurucularından”*⁵²⁸

İbrahim Topçuoğlu ve Mustafa Borklücke bundan sonra olanlar için, yani Şefik Hüsnü'nün Haziran ayında TSEKP'ni kurması konusunda Şefik Hüsnü'yü ağır bir dille suçlamaktadırlar. İşin içine TKP'nin (o zaman için) yirmi beş yıllık tarihi de karıştığından, bu suçlamalar karmaşık bir hal almakta, parti tarihi kendileri açısından adeta yeniden yazılmaktadır. Bu karmaşık parti tarihi tartışmalarına girecek değiliz. Topçuoğlu ve Borklücke'ye göre Şefik Hüsnü herhangi bir ihtilaf olmadan ve (ne

⁵²⁷ Kerim Soyka eski TKP'lilerdendi. Partiler kapatılınca TSEKP davasından yargılanarak TCK 141/1 maddesinden ceza aldı. Şefik Hüsnü grubundandı. Bknz. Rasih Nuri İleri, **1947 TKP Davası**, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003, s. 213

⁵²⁸ İ. Topçuoğlu, **a.g.e.**, s. 23-27

demekse) “merkeze duyurmadan” bir emrivaki ile TSEKP’ni kurmuş ve TSP ile “dalaşmaya” başlamıştı. Şefik Hüsnü’nün yanında yer alanlar sağ ve sol dönemler ile provakatörler idi vs...⁵²⁹

İ. Topçuoğlu’nun çalışmasının birinci cildi yayınlanınca doğal olarak bir tartışmaya ve polemiğe de neden oldu. Topçuoğlu ikinci ciltte bu tartışmalara da cevap vermiştir. İkinci ciltteki yaklaşımı yine suçlayıcı ama biraz daha analitiktir. Başka kaynaklarda da yer alan iki partinin birleşmesi konusuna da değiniyor. Birleşmeye de Şefik Hüsnü’nün özellikle engel olduğunu öne sürüyor.⁵³⁰ Şefik Hüsnü’nün ikinci partiyi kurmasını “bozguncuların tesirinde” kalmasıyla açıklıyor. Bu bölünmenin, biri Mustafa Suphi’ci, diğeri Şefik Hüsnü’cü olmak üzere iki farklı yapıyı ortaya çıkardığını söylüyor.⁵³¹

Bu anlatımdan şu sonucu çıkarabiliriz. 1946 yılında yaşanan bölünme ve anlaşmazlık, 1946 yılında ortaya çıkmamış, TKP içinde 1930’lara, hatta belki 1920’lere dayanan bir ayrışmanın dışı vurumu olmuştur. Aslında 1946 yılındaki legal parti girişimi TKP içindeki iki kanadın yeniden bir araya gelme denemesi olarak başlamış ama bu girişim başarılı olmamış, ayrışma karşılıklı suçlamalarla daha da derinleşmiştir.

Mustafa Börklüce-İbrahim Topçuoğlu kanadının 1946 partileşme sürecini açıklarken Esat Adil’e hiç önem vermemeleri de dikkat çekicidir. Sanki Esat Adil sosyalist bir aydın, sosyalist bir parti lideri olarak bir özne değil de, iki kanadın üzerinde uzlaştıkları bir vitrin görüntüsüdür. Oysa bunun hiç de böyle olmadığını, Esat Adil’in çok çalışkan ve etkili bir yazar, yayıncı ve sosyalist bir aydın olduğunu önceki bölümlerde göstermiş bulunuyoruz. *GÜN* dergisine, *GERÇEK* gazetesine başyazıları ile ruhunu veren, TSP’nin kısa ömründe bütün temel politikalarını oluşturan Esat Adil idi. Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu gibi TKP kökenliler muhtemelen sendikaların örgütlenmesinde daha etkili bir rol üstlenmişlerdi. *GÜN* ve *GERÇEK*’teki yazılardan ve haberlerden öyle olduğunu anlıyoruz.

⁵²⁹ A.g.e., s. 28

⁵³⁰ İbrahim Topçuoğlu, **Neden 2 Sosyalist Partisi II**, Kendi Yayını, İstanbul 1976, s. 65

⁵³¹ A.g.e., s. 94

Bu tartışmanın karşı tarafında Rasih Nuri İleri yer alıyor. O da İbrahim Topçuoğlu gibi sürecin tanıklarından biridir. GÜN dergisinde TKP'nin görevlendirmesiyle çalışmaya başladığını iddia ettiğini yukarıda açıklamıştık. Tarih vermese de Şefik Hüsnü'nün parti kurma çalışmalarına çok daha önceden başladığını, “*tanınmış, yetenekli ve fakat komünistlikle damgalanmamış bir kişiye partiyi kurdurmayı yeğlediğini*” söylüyor:

“1945 yılının yaz aylarında parti ilişkisinde bulunduğum ve beni daha önceleri partileyen Prof. Emin Beyin oğlu eski Galatasaraylı Ferit Kalmuk, bana haber salıp babamdan randevu istemişti. Eve geldiğinde babama Dr. Şefik Hüsnü'nün selamlarını ilettiler, kendisine partinin kuracağı gazetenin başına geçmeyi nasıl karşılayacağını sordu... Ferit yoldaş'ın verdiği bilgi önemli idi. Atatürk'ün ilk dahiliye vekili Cami Baykurt ile Tan gazetesi yazarı eski İmralı Hapishanesi Müdürü Esat Adil Beylerin bu parti kuruluş işinin içinde olduğunu ve görevlendirileceklerini, yakında 'Yeni Dünya' adında bir gazete çıkartacaklarını söyledikten sonra babamın tepkisi hâlâ kulaklarımdadır...”

Böyle bir konuşmanın, bir legal parti hazırlığının, 1945 yılı ortalarında başlamış olması olasılığı zayıf görünüyor. Hatta 1945 ortalarında YENİ DÜNYA'dan söz etmek de pek mümkün değil. YENİ DÜNYA'nın ilk sayısı 1 Aralık 1945 günü yayınlanmıştı. Rasih Nuri, aynı Ferit Kalmuk'un “az sonra” kendisine parti görevi olarak YENİ DÜNYA'da ve GÜN dergisinde çalışma görevi verdiğini de ekliyor. Derginin ilk sayısı 3 Kasım 1945 tarihinde yayınlanmıştı. Tarihlerde biraz kayma varsa da bir bakış açısını yansıtır. Şefik Hüsnü'nün kurulacak bir yasal partinin başkanlığı için Esat Adil'i düşündüğünü söylemiş oluyor. Rasih Nuri, babası Prof. Suphi Nuri İleri'nin verdiği cevabı da aktarıyor: Suphi Nuri, Cami Baykurt ve Esat Adil için “*ikisi de muhteristir*” diyor.

Rasih Nuri İleri ayrılığın tohumlarının GÜN dergisi çevresinde atıldığı görüşündedir. İleri'ye göre Esat Adil'in çevresinde bulunan sarı Mustafa gibi “*Pavli muhalefet konferansında yer alan eski kuşak TKP muhalefeti*” Esat Adil'i etkileyerek

onun “şeflik ihtirasını” körüklemeye başlamışlardı. Bu durumda kendisinin yazılarını keserek Adana’ya gittiğini söylüyor.

TSP Rasih Nuri Adana’da iken kuruluyor. Rasih Nuri’nin buradaki anlatımı çok kapalıdır. Parti kuruluşunu beklediğini ama TSP’nin kuruluşundan gazete haberi sayesinde haberdar olduğunu söylüyor. Üstelik TSP’nin Adana örgütlenmesi için oraya giden Macit Güçlü’ye “uzlaşmaya varıldı mı?” diye soruyor:

“Gelelim Adana Mersin dönemine. Ben Adana’da iken, yani 1946 yılının ikinci yarısında, Parti kurulması beklentisinde idik. Ben ise, İstanbul’daki oluşumun nasıl sonuçlanacağı merakı içindeydim, gelişmeleri içeriden yaşıyordum. Hüsamettin Özdoğu arkadaşım, T.K.P. İstanbul sekreteri iken, Esat’la ilişkiye girmişti. Adana’da örgütsel beklemede iken birden bir gazete haberi ile karşılaştım. 14 Mayıs 1946 günü Esat Adil’in Türkiye Sosyalist Partisi kurulmuştu. Kurulmuştu ancak arada ipler iyice kopmuş muydu, yoksa uzlaşmaya varılmış mıydı? İşte mesele!”

Bu sırada bir randevu talebi alıyor. Talep TSP kurucularından Macit Güçlü’den gelmektedir. Rasih Nuri’nin yazdığına göre Macit Güçlü kendilerine “Gergerliler” denilen Adana’nın güçlü ailelerinden birine mensuptur. İleri, Macit Güçlü’ye “uzlaşmaya varıldı mı?” diye soruyor. Macit Güçlü ise kendisinden TSP’nin Adana şubesini kurmasını istiyor. Rasih Nuri yine basından Şefik Hüsnü’nün TSEKP’ni kurduğunu öğreniyor. Bunun üzerine Esat Adil’e mektup yazarak Şefik Hüsnü’ye bağlı olduğunu bildiriyor ve kendisiyle ilişkisini kesiyor.⁵³²

Her iki parti de kapatıldıktan sonra açılan davanın savcısı olan Kazım Alöç 1967 yılında *İfşa Ediyorum* başlıklı bir yazı dizisiyle dava hakkındaki görüşlerini yayınlamıştı. Rasih Nuri İleri bu yazı dizisini ve Mihri Belli’nin savcıya verdiği cevabı da yayınlamış bulunuyor. Fakat başta Şefik Hüsnü ve Esat Adil olmak üzere sanıklar ağır işkence iddialarında bulunduklarından (ki savcı kendi anlatımında bile yer yer bu iddiaları itiraf etmektedir) ben bu çalışmada savcının TSP ve TSEKP’nin

⁵³² Der. Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar – 4**, s.11-17

kuruluş sürecine ilişkin görüşlerine yer vermemeyi tercih ediyorum. Bu bölümün sonunda, açılan davayı ele alırken iddianameye ve dava sonucuna doğal olarak yer vereceğim.⁵³³

Burada Rasih Nuri İleri'nin savcının anlatımına ilişkin bir dip notunu, dolayısıyla Rasih Nuri'nin kendi görüşünü açıklayan bir anısını aktarabilirim. Savcının TSP'nin kuruluşunda Hüsamettin Özdoğu'nun rolüne ilişkin açıklamasına Rasih Nuri şu dipnotu ekliyor:

“Hüsamettin ustanın (Aziz Yoldaş) bana anlattıkları azıcık değişik. Esat Adil'e Parti kurma teklifi yapılırca TKP İstanbul örgütü bu yönde görevlendirilmiş. Esat Adil Börklüce'nin telkinine uyararak kendi başına iş görmeye başlayınca Hüsamettin, zararı yok ben onu idare ederim hayaline kapılmış, kopma bu yüzden meydana gelmiş.”⁵³⁴

Bu anlatımı doğru kabul edecek olursak, TSP'nin başlangıçta anlaşmalı olarak ve TKP kadrolarını da içerecek şekilde kurulduğu sonucu çıkıyor. Ayrışmada yine Mustafa Börklüce suçlanıyor.

Rasih Nuri İleri'nin bu derlemesinin içinde Esat Adil'in yeğeni olan Orhan Müstecaplıoğlu'nun da bir yazısı bulunuyor. Yazı 1970 yılında yazılmıştır. Orhan Müstecaplıoğlu TSP-TSEKP anlaşmazlığında iki tarafın da haklı iddiaları olduğunu, ama Esat Adil'in kendisine aktardığına göre suçlamaları kabul etmediğini söylüyor:

“Bu anlaşmazlık konusunda iki taraf da haklı görülebilecek iddialarda bulundular. Esat Âdil; önceleri illegal hareketin yöneticisi Dr. Şefik Hüsnü ve illegal hareketin diğer yöneticileri ile ilişki kurmayı ve illegal harekette görev almayı sakıncalı bulmuyordu. Hattâ kendisine teklif edilen Genel Sekreter Yardımcılığına karşı, hareketin yönetiminde söz sahibi olma iddiasında

⁵³³ Der. Rasih Nuri İleri, **Kırklı Yıllar – 5 “İfşa Ediyorum” Türkiye’de Komünizm ve Irkçılık Kâzım Alöç Savcı Konuştu Söz Sanığıdır Mihri Belli**, Tüstav Yayınları, İstanbul 2006, s. 112

⁵³⁴ A.g.e., s. 147

bulunmuş ve bu isteği kabul edilmemişti. Zaten Legal Parti kurulmasına sonradan karar verilmişti.

Fakat Esat Âdil, bu temaslardan sonra ve bazı çevreler ve kişiler tarafından yapılan telkinlerin de etkisiyle düşüncelerini değiştirdi. İllegal hareketin devamı sayılabilecek legal bir Sosyalist Partisi'nin hukuk ve politika açısından sakıncalı olduğunu savunmaya başladı. Dr. Şefik Hüsnü'ye yakın çevrelerin iddiasına göre; habersizce ve acele olarak 'Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu. Esat Adil bu konuda bana; kendisine düşen görevi yaptığını, Dr. Şefik Hüsnü'ye illegal bir hareketin, legal olarak ortaya çıkmasının mahzurlarını bildirdiğini ve kendisine itimat edilmesini istediğini söylemişti."

Fakat Orhan Müstecaplıoğlu, Hüsametdin Özdoğu ve Mustafa Börklüce gibi illegal harekette yer almış ve polisin tanıdığı kişilerin TSP içinde yer almasının, Esat Adil'in bu düşüncesiyle çeliştiğini, bu nedenle Esat Adil'in "müşterek hareketten vazgeçmesi için" başka nedenlerin de olması gerektiğini ortaya koyduğunu da ekliyor. Yine de yazısının sonlarında yaptığı değerlendirme daha açıklayıcıdır. Müstecaplıoğlu, TSP'nin kurulduğu sırada Esat Adil ile Şefik Hüsnü'nün arasının açık olduğunu belirtmektedir. Söylediğine göre Esat Âdil hareketin daha önceden müştereken tasarlanmış ve hazırlanmış olduğunu kabul ediyor, fakat habersizce ve acele olarak faaliyete geçme iddiasını reddediyordu. Faaliyete geçmeden önce Dr. Şefik Hüsnü'ye haber gönderdiklerini ve illegal hareketin devamı sayılabilecek bir legal parti hareketinin, hukuk ve politika açısından sakıncalarını gördüklerini, bildirdiklerini ve kendilerine itimat edilmesini istediklerini söylüyordu.⁵³⁵

Peki devleti komünizm tehlikesine karşı uyarmak amacıyla 1967 yılında *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler 1910-1960* isimli bir kitap yayınlamış olan Fethi Tevetoğlu süreci nasıl değerlendiriyordu. Tevetoğlu kitabını yazış amacını, Türkiye'de mevcut 50 yıllık kıvılcık faaliyetlerin kısa bir tarihçesini vermek; iç yüzünü ve tehlikesini açıklamaktır olarak tanımlıyor. Kitabın yazılış amacının Türkiye'deki örtülü-örtüsüz; gizli-açık; yasal-yasadışı her türlü sol (komünist) akım, parti, dernek, sendika ve kişilerle mücadele etmek olduğunu uzun uzun açıklıyor.

⁵³⁵ Orhan Müstecaplıoğlu, "1946-1970 Türkiye'deki Legal Sosyalist Davranışlar Üzerine Açıklamalar", Der. Rasih Nuri İleri, **Kırklı Yıllar** –5 içinde, s. 297 vd

1967 yılında yayınlanan bu kitabının TSP başlıklı bölümünde, o zamanki adalet teşkilatına TSP davasında Esat Adil'i beraat ettirdikleri için sitem ettiğini görüyoruz. Önce TSP'nin kuruluşu ve kurucuları hakkında bilgi verdikten sonra kapatılmasını, yerel mahkemenin ve Yargıtay'ın karar tarihlerini, Esas ve Karar numaralarıyla birlikte yayınlamıştır. Ardından Hüsamettin Özdoğu'nun Moskova'da yetmiş tescilli bir komünist olduğunu, buna rağmen partinin ve yöneticilerin berâatlerinin gerçekten adli bir hata olduğunu söylüyor.⁵³⁶

Tevetoğlu kitabının TSEKP başlıklı bölümünde konuya yeniden değinerek aşağıda değineceğimiz Hüsamettin Özdoğu'nun Şahabettin Kıvılcımlı'ya 11 Ağustos 1946 tarihinde yazdığı mektubu yayınlarak bu mektuptan TSP ve TSEKP arasında maksat ve gaye açısından ayrılık olmadığı, sadece çalışma usûl ve taktiklerinden dolayı anlaşılmadıklarını öne sürüyor.⁵³⁷

Gerçekten de TSP'nin kuruluşundan üç ay sonra, kapatılışından üç ay önce Hüsamettin Özdoğu'nun yazdığı bu mektup bence de sürecin en doğru şekilde anlaşılıp yorumlanmasına imkân veren bir belge niteliğindedir. Ayrıca, Tevetoğlu'nun yorumu da bir dereceye kadar doğrudur. Gerçekten de ayrılığın temelini, kurulacak partinin dayanacağı kadroların kimler olacağı ve partinin örgütlenme ve çalışma şeklinin nasıl olacağı oluşturmuş gibi görünmektedir. Asıl mesele, TKP'nin var olan illegal örgütlenmesinin kurulacak legal partide etkili olup olmayacağı tartışmasıdır. Bu mektubu aşağıda ele alacağız.

Tevetoğlu'nun kitabının TSEKP başlıklı bölümünün içinde, 583. sayfada bir fotoğraf yer alıyor. Fotoğrafın altında “*Kızıl ağdan kurtulabilmiş bir örnek: Aclan Sayılğan*” yazılıdır. Gerçekten bir dönem TKP içinde yer almış olan Aclan Sayılğan *Türkiye’de Sol Hareketler 1871-1972* isimli kitabının sunuş yazılarında (birinci ve ikinci baskının sunuş yazılarında) kendi siyasal geçmişinden hiç söz etmez. Sadece Şevket Süreyya Aydemir ile yaptığı uzun sohbetlerin yararından ve kitabı yazarken

⁵³⁶ Dr. Fethi Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler 1910-1960**, (Y.Y.), Ankara, 1967, s. 540 Oysa aşağıda göreceğimiz gibi Hüsamettin Özdoğu bu davadan ceza almıştı.

⁵³⁷ **A.g.e**, s. 554

bir kaza kurşunuyla ölen bir arkadaşının özel arşivinden bahseder. Arkadaşı öldüğü için onun el yazmalarını kaynak olarak gösteremeyeceğini açıklar.⁵³⁸

Aclan Sayılğan kitabının sadece üç sayfasını “1946’daki *legal teşkilatlanmalar*” başlığı ile daha çok TSEKP’ne ayırmıştır. Bu üç sayfada yeni bir belge de kullanılmamıştır. Fethi Tevetoğlu’nun yayınladığı, Hüsamettin Özdoğu ve Abidin Nesimi’nin iki mektubunu kaynak göstererek kullanmış bir de benim şimdiye kadar kullanmadığım ama yargılama kısmında değineceğim Şefik Hüsnü’nün soruşturma tutanağından bir bölümü alıntılanmıştır.

Yalnız, satır aralarındaki bazı ifadeleri dikkat çekicidir. TSP’nin kuruluşunu şöyle açıklıyor:

*“Esat Adil Müstecaplıoğlu’nun yönetimindeki TSP kurulmazdan önce, her iki grup arasında temaslar olmuş, **Türkiye Komünist Partisi içindeki anlaşmazlıklar halledilemediğinden**, Esat Adil T.S.P.’ni bir emrivaki ile kuruvermişti...*

Öte yandan Esat Adil Müstecaplıoğlu ile Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Fehmi Kurucu’nun aracılığı ile 4 Aralık 1945’ten sonra (Tan Matbaası’nın tahribi tarihi) tanışmışlar; müştereken bir parti kurma fikrinde uzlaşmışlardır. Esat Adil’in TSP’ni kuruluşunu bir emrivâki kabul eden Dr. Şefik Hüsnü Değmer de TSEKP ile ortaya çıkıvermişti.”

Görüldüğü gibi Aclan Sayılğan da TSP-TSEKP ayrışmasını özünde TKP içindeki anlaşmazlıklara bağlamıştır. Bu anlaşmazlığın daha onlarca çeşit anlatısı bulunmakla birlikte burada başlıca görüşlerin temsilcilerinin konuya nasıl yaklaştıkları aktarılmış olduğundan, bu konuda başka anılar ve görüşler aktarmayı gerekli görmüyorum. O kadar çok ki... Yalnız hem Fethi Tevetoğlu’nun, hem Aclan Sayılğan’ın kullandığı bir kaynak daha var ki o da Abidin Nesimi’dir. Kısaca, neden ciddiye alınamayacağını göstermek istiyorum.

⁵³⁸ Uzun yıllar sonra kendisine MİT’in belge verdiği yönündeki iddiaları reddederek bu özel arşivin eski savcı ve DP milletvekili Muhittin Erener’a ait olduğunu açıklamıştır. Bknz. Atilla Akar, “**Eski Tüfek**” **Sosyalistler**, s. 122

Abidin Nesimi'nin de Esat Adil ve TSP ile, tabii aynı zamanda Şefik Hüsnü ve TSEKP ile de ilgili olan uzun anlatımları söz konusu. Bu türden uzun ve ayrıntılı anı anlatımlarında araştırmacılar için ciddiye alınabilecek ayrıntılar bulunduğu gibi insanın karşısına söz konusu anıların güvenilirliğini sarsan yaklaşımlar da bulunuyor. Abidin Nesimi'nin anılarında ikisinden de bolca var. Nesimi, Esat Adil'in TSP'yi kurmasını şöyle açıklıyor:

“O tarihlerde Esat Adil İmralı cezaevi müdürlüğünü ve aynı zamanda Kocaeli savcı yardımcılığını ve Ege bölgesi adalet müfettişliğini ek ve geçici görevle yapıyordu. Kısacası üç aylık alıyordu. Ayrıca İmralı'daki yaşama olanakları bir kral hayatı yaşamaya uygundu...”

Şimdi akla şöyle bir soru gelebilir. Bu kadar geniş imkânlara sahip olmuş bir kişinin bütün bu nimetleri tepmesi, ne kazanacağı belli olmayan avukatlığı seçmesinin nedeni nedir?..

Esat Adil'in İsviçre gazetelerinde çıkan yazılardan ve devlet büyükleriyle yakın ilişkisi bulunan Evliyazade Özdemir'in bu konuda verdiği izahatla yakın bir gelecekte Türkiye'de sosyalistlerin iktidara geleceği kanısına varmış olması. İkincisi de yurtdışında sosyalist çevrelerde özel yeri olan Dr. Refik Nevzat'ın, yurt içinde de komünist çevrelerde özel yeri olan Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Borklücke'nin ona yakınlık göstermesidir. Bu iki neden bir insanın birçok nimetleri tepmesi için yeterlidir...

Esat Adil yanlış ata oynayarak Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu. Ne Refik Nevzat yoluyla II. Enternasyonal sosyalistlerini ne de Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Borklücke yoluyla da Türkiyeli komünistleri partisine toplayabildi...”⁵³⁹

Bunlar, ciddiye alınması zor olan iddialardır. Yazdıklarında bir nesnellik eksikliği de görülüyor. Sanki Esat Adil ve TSP kendiliğinden başarısızlığa uğramış bir girişimmiş gibi anlatılıyor. Oysa biliyoruz ki önce partinin yayın organı *GERÇEK* gazetesi, sonra partinin kendisi, *GÜN* dergisi ve kurulmasına ön ayak olduğu sendikalar, sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldılar. Esat Adil, başka TSP

⁵³⁹ Abidin Nesimi, *Yılların İçinden*, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul 2008, s. 184

yöneticileri, sendikacılar ve tabii aynı şekilde Şefik Hüsnü ve TSEKP üyeleri tutuklandılar, işkence gördüler, yargılandılar.

Abidin Nesimi'nin bir diğer anı kitabının adı *Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949* şeklindedir. Adından da anlaşılacağı üzere bu kitabı tamamen TKP içindeki ayrışmalar üzerinedir. Kitabın büyük bölümü Mustafa Börklüce üzerine kurulmuştur. TKP'nin buraya kadar ele aldığımız tarihi, ayrışmalar, suçlamalar, övgüler, yergiler, karalamalar; ne varsa, hatta çok daha fazlası Abidin Nesimi'nin bu kitabında da yer alıyor. Diğerinde olduğu gibi bu kitapta da ağır bir subjektivizm egemendir ama TSP açısından en vahim yanı, 1946 yılında kurulan TSP ile 1950 yılında kurulan TSP'ni birbirinden ayırmadan içe içe anlatmasıdır. Daha doğrusu, 1950 TSP'sinde yaşananları 1946 TSP'sinde yaşanmış gibi anlatmasıdır. 1946 yılında kurulan TSP dört kurucu ve on bir icra kurulu üyesi ile faaliyet yürütmüştü. Abidin Nesimi, bir kere bile genel kurul toplamamış olan, dolayısıyla yöneticileri hiç değişmemiş olan bu partinin bir süre sonra yönetiminde polislerin egemen olduğunu öne sürece kadar ileri gidiyor.⁵⁴⁰

Gelelim Hüsamettin Özdoğu'nun mektubuna. Bu mektubu Fethi Tevetoğlu da yayınlamıştı fakat ben Hüsamettin Özdoğu'nun yakın arkadaşı olan İbrahim Topçuoğlu'nun yayınladığı metni esas alacağım. Aralarında önemli olmayan bazı küçük farklar var. Yazım ve imla bozukluklarına da dokunmayacak, sadece önemli gördüğüm bazı yerlerin altını çizmekle yetineceğim.

Mektup TSP'nin kuruluşundan üç, TSEKP'nin kuruluşundan iki ay sonra yazılmıştır. Özdoğu elbette her iki partinin de Aralık ayında, dört ay sonra kapatılacağını ve TSP kadroları arasından sadece kendisinin, Süleyman Taki ve İhvan Kabacıoğlu'nun ceza alacağını henüz bilmiyor. Savcı, Hüsamettin Özdoğu için ceza isterken bu mektubu da delil olarak kullanmıştır. Mektup şöyle:

*“Şahap arkadaş! Şimdi mektubunu aldım. Derhal cevap yazıyorum.
Şimdiye kadar sana mektup yazamadığının sebebi, bugün bana sorduğun suali,*

⁵⁴⁰⁵⁴⁰ Abidin Nesimi, *Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949*, Nöbetçi Yayınları, İstanbul 2009, s. 172

senden daha evvel beklediğim içindir. 'Neden iki tane sosyalist partisi vardır?' diyorsun. Bugün işçi sınıfının partileri olduklarını iddia eden 'Sosyalist Parti'leri senin tahmin ettiğin gibi, iki tane değil hatta yedi tanedir. Sayıyorum: Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisi, İşçi Çiftçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Sosyalist İşçi Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Sosyalist Partisi'dir. Görüyorsun ya yedi tane parti vardır. Bunlardan beş tanesi zaten işçi sınıfının davasında rol oynayacak kabiliyette 'Rehber bir kadroya' malik olmadıkları gibi, bu davayı ileri götürecek bir doktrin'e, bir 'strateji'ye ve bir 'taktik'e sahip değildirler. Bunlar daha ziyade diğer 'Burjuva' partileri tarafından maskelenerek amele sınıfının 'inkılâpçı' hareketini önlemek için ileri atılmış birer tuzaktır. Programları, beyannameleri ve son hareketleriyle, bunu pekâlâ gösterdiler.

Ben şimdi sana benim dahil olduğum 'Türkiye Sosyalist Partisi' ile Dr. Şefik Hüsnü'nün Başkanlık ettiği 'Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi' arasındaki 'farkı ve ikiliği' izaha çalışacağım. Sana bunu izah ederken dedikodudan mümkün mertebe sakınmak ve işi daha ziyade 'nazari' olarak ispat etmek isterim. **Benim fikrim şu: Bugün memleket dahilinde beliren 'Demokrat hareketlerden istifade etmek' ve bu hareketler esnasında kitlelerin meydana çıkaracağı 'inkılâpçı elemanlarla' el ele vererek 'harrekâtın genişlemesine, büyümesine' çalışmaktır. Bunun için eski sistem 'grupçu, sekterci, dedikoducu' faaliyetimizi bir tarafa bırakarak 'muayyen ve aktif bir kadro kurmağa' ve bu suretle genişlemek istidadında bulunan 'işki (işçi olmalı S.G.) harekâtını' tanzim etmeye çalışmalıyız ve bu hareketin bize muzahir olacak 'bir çok cereyanları'nı desteklemeliyiz. İşte benim fikrim budur.**

Bir çok senelerden beri yalnız arkadaşlar arasında mücadele ile iktifa edip, 'Sınıf mücadelesini' unutan birkaç eleman, bu hareket tarzını bir türlü hazmedemediler ve yeni hadiselerle uyamadılar. Çünkü eski grupçu zihniyet onları kasmış ve kavurmuştur. Onlar birkaç kişiden başka, kimsenin inkılâpçılığına inanmayacak kadar, kör bir zihniyetin pençesine atılmışlardı. (düşmüşlerdi). Bunlar inkılâpçılıktaki inhisarlarında o kadar ileri gitmişlerdi ki, nihayet bunu iddia ederken gülünç mevkiye de düşmüş bulunuyorlar. 'Biz yirmi beş senedir inkılâpçıyız, binaenaleyh inkılâp hareketleri bizimle kaimdir' diyorlar. Ben inkılâpçılığın sene ile tartıldığını şimdiye kadar hiç görmedim ve

işitmedim. Senelerin fazlalığı inkılâpçılığı teskiye etmez. İnkılâpçılar, seneleri ileri sürerek değil, bugünkü hareket hatları ile kitlelerin malı olmaya çalışmalıdır. Senelerin sayısı ancak burjuva aparatında makam maaşları, yahutta tekaüdiye stajları bahis mevzuu olduğu zaman ileri sürülür. Dünya işçi tarihi, hatta bizim işçi tarihimiz, muayyen seneler inkılâp yolunda yürüyüp de bilahere yanlış taktikleri dolayısıyla, aksi inkılâba kadar giden nice kahramanlar görülmüştür değil mi? İşte bu nazariye onları, amelenin inkılâpçı hareketine itimatsızlığa kadar sürüklemiştir. Bu gün proleterya davasının içinden belki bizleri de yarı yolda bırakacak inkılâpçı elemanların çıkacağına inanmamak, amele davasının inkılâpçılığına inanmamak demektir. **Amele hareketini bir 'kitle harekâtı' değil, 'bir grup hareketi' olarak kabul etmek demektir. İşte ayrıldığımız belli başlı nokta budur.** Bazı arkadaşlar, hadiselerle dışardan alakadar olanlar, işin iç yüzüne vakıf olmayanlar bu işin 'bir partide münakaşa ve hallini' ileri sürdüler ve yine sürüyorlar. **İkinci bir partiyi biz kurmadık, onlar kurdular. Zira biz daha evvel kurulmuştuk. Eğer onlarda grupçuluk, sektercilik fikir ve zihniyeti hakim olmasaydı, partimize girer ve fikirlerini münakaşa ederlerdi. Halbuki onlar buna lüzum görmeden, ikinci bir parti yarattılar.** Şüphesiz bu hareketlerini bastırmak için de, yine eski metotlarına baş vurdular. **Bizim eski inkılâpçı olmadığımızı, içimizden bir çoğunun polis olduğunu, Hükümetten tahsisat aldığımızı ileri sürdüler.** Oysa bizde onlardan daha eski inkılâpçı, onların senelerini bastırarak kadar eski. Bu çirkin ve çirkef taktiklerinde de mateessüf yaya kaldılar, çünkü biz hattihareketimizin, bütün faaliyetimizin, işçi efkârı umumiyesinin ve onun vereceği hükmün karşısında mevki almış bulunuyorduk. Bu birkaç kişilik grup, başka bir manevra daha yapmak zorunda kaldı ve bu sefer de 'kendi programlarının, bizden ileri bir program olduğunu' yaymaya başladılar. Asıl mevzuu bahs olan 'kitleleri teşkilatlandırmak' ve 'harekete geçirmektir: bunun için 'muayyen merhaleler' ve 'taktikler' icap eder. Bizim programımızın bu 'taktiklerden' ve 'merhalelerden' geri kaldığını zannetmiyorum. Her zaman 'En ilerici bir şiar, inkılâpçı' olamaz. Eğer 'zamanındaki taktiğe uymuyorsa', hatta bu şiar 'bazen aksi inkılâpçı' bile olabilir. Buna inkılâp hareketinde 'Troçkizm' deriz. Bir iki 'şiar' atıp, bir iki kelime yazıp kendimizi inkılâpçı olduğumuzu ispat etmekle kalmayacağız. Bu bize bir fayda vermez. 'Kitleleri, inkılâba sürükleme yollarını' arayacağız. İki partinin birleşmesi, teklifle olmayacak.

Birleşmeyi amele sınıfının kendisi halledecektir. Çünkü biz ve her iki parti de, amele sınıfının açık mahkemesi önünde bulunuyoruz. Hangimiz ona daha iyi hizmet eder, onun menfaatlerine uygun hareketler yaparsak, şüphesiz o da o tarafa doğru akacak ve bu suretle ağırlaşan tarafın terazi kefesi diğer kefeyi havaya kaldıracaktır. Vaziyeti iyi tetkik et. Hangi taraf haklı ise, o tarafta yer al. Ortada durmak, şimdilik beklemek, inkılapçılığa yaraşmaz. Mektubunu ve fikrini beklerim.

*Hüsamettin Özdoğu*⁵⁴¹

Bu mektuptan hangi sonuçları çıkarabiliyoruz? Bir kere Hüsamettin Özdoğu'nun TSP'ni anlatırken onun genel başkanı olan Esat Adil'den hiç söz etmeyerek meseleyi tamamen TKP içi bir tartışma olarak ele aldığını, Esat Adil'i (yine) hiç önemsemediğini görüyoruz.

İkincisi, TSP'nin ortak bir kararla kurulmadığını açık olarak anlıyoruz. “Biz daha evvel kurulmuştuk” diyerek bunu açıkça ifade etmiş oluyor. Aslında ne kadar kapalı bir şekilde anlatmaya çalışsa da ayrılık dar grupçu bir örgütlenme ve çalışma tarzı ile bir kitle partisi yaratma tartışması olarak görünüyor. En azından, Hüsamettin Özdoğu Ş. Hüsnü grubunu bir kitle hareketi yaratmak yerine dar grupçu çalışma tarzına razı olmakla suçluyor. Esat Adil'in liderliğindeki TSP demokrasi mücadelesinin genişletilmesi ve kitlesel bir partiye dönüşmeyi amaçlarken, Şefik Hüsnü'yü ve arkadaşlarını da gizli TKP ilişkilerine dayanarak legale çıkmaya çalışmakla suçluyorlar gibi görünüyor. Burada “öyle anlaşıyor” veya “görünüyor” gibi nitelermeler kullanmamızın nedeni, hiçbir kaynakta bu ayrışmanın nedenlerinin somut olarak anlatılıp açıklanmamasıdır. Kuşkusuz bunda polise malzeme vermeme endişesinin de payı var.

Aslında bu gerçek bir sorundur. TKP 1925 yılından, yer altına çekildiği tarihten beri gerçekten de kitleselleşmek bir yana, sürekli olarak kendi içinde de kişilerin ve grupların birbirleriyle mücadele ve rekabet halinde olduğu küçük gruplardan oluşan bir partiye dönüşmüştü. Özdoğu bu durumu “arkadaşlar arasında

⁵⁴¹ İ. Topçuoğlu, **Neden 2...** Cilt I, s. 42

mücadele edip, sınıf mücadelesini unutan birkaç eleman” olarak nitelendiriyor. Yine, *“devrimciliği kendi tekeline almak” “yeni yeni kadroların ortaya çıkabileceğine inanmamak”* Özdoğu’nun somut gerçeklerle örtüşen bir başka eleştirisidir. Çok partili siyasal hayata geçiş sürecinin sağladığı demokratik hareketler ortamından yararlanarak hareketi büyütmek, bunun için de eski sistem grupçu, sektör, dedikoducu faaliyeti bir tarafa bırakmak, Özdoğu’nun ve TSP’nin amacını çok açık olarak ifade ediyor.

Mektupta muhtemelen polise malzeme vermemek endişesiyle TKP’nin illegal yapılanmasının bu legal partileşme sürecindeki yerinin ne olacağı konusuna hiç değinilmiyor. Ama yukarıda ele aldığımız eleştiriler ve daha önce andığımız kaynaklar, temel tartışma konularından birinin de bu konu olduğunu, Esat Adil’in gizli TKP örgütüne dayanarak çalışmak istemediğini ortaya koyuyor.

Şoför İdris anılarını anlatmaya başladığında 1946 yılının üzerinden tam elli yıl geçmiş bulunuyordu. O yüzden her şeyi açık açık anlatıyordu. Şoför İdris’in anıları, Esat Adil’in istemediği parti ve örgütlenme modelinin nasıl olduğunu birinci elden bir tanıklık olarak açıklıyor. TKP içinde Şoför İdris olarak tanınan İdris Erdinç, 1946 yılında gizli TKP’nin Kocaeli İl Sekreteri idi. 1946 yılında Şefik Hüsnü’nün bizzat verdiği talimatla TSEKP’nin Kocaeli il örgütünün ve Kocaeli Sendikalar Birliğinin kuruluşunda yer aldı. Şoför İdris’in anıları, bu birinci el tanıklık, Şefik Hüsnü grubunun TSEKP’ni illegal TKP ilişkileri ve kadroları üzerinden nasıl kurduklarını açıklıyor. Esat Adil’in istemediği tam da buydu.

Şoför İdris savaş yıllarını askerde geçiriyor. Üç yıl süren askerliği sırasında gizli TKP ilişkilerini devam ettiriyor. Mekanik ve motorlu araçlar konusunda çok başarılı olduğu için altı ayda bir, bir ay izin kullanıyor. İzinleri sırasında TKP’nin İstanbul ve Kocaeli örgütleriyle bağlantısını sürdürüyor. Askerliğinin sonunda ordudan iş teklifi alıyor ve şoför öğretmeni olarak kendi tercihiyle Kocaeli-Gölcük’te Kolordu’da çalışmaya başlıyor. TKP Kocaeli İl Sekreteri olarak gizli örgütsel çalışmalarını sürdürürken, askeri lojmanlarda kalıyor. TSEKP kurulduğu sırada Kocaeli’nde illegal faaliyet devam etmektedir. Bir gün illegal kanaldan randevu talimatı geliyor. Şoför İdris sonrasını şöyle anlatıyor:

“Bir gün İzmit’e İstanbul’dan Topal Hasan⁵⁴² geldi. Seni Boz Mehmet (Mehmet Bozışık S.G.), Bulgar mezarlığının duvarının dibinde, Harbiye’de, şu gün, şu saatte bekliyor. O randevuya, o saatte, ben ta Yanık’tan geleceğim, o dakika orada olacam, Komünist randevusu...”

Geliyorum Bulgar mezarlığına, bakıyorum Boz orada geziniyor. ‘Ne var yoldaşım’ diyorum. ‘Ben artık sana neşriyat getirmeyeceğim. M.E.Ruşen getirmeyecek. Sen şimdi legale çıkıyorsun. Ş. Hüsnü seni çağırdı...’

Şefik Hüsnü... Komintern’in bilmem nesi... Dimitrof’un yoldaşı. Beraber neşriyatlarını okumuşum.

‘Bak bu sokaktan girersin, orda iki üç tane sokak var, bu sokaktan girince dön, iki üç apartman yürü, göreceksin kapıda Ş. Hüsnü yazar’ dedi...”

İşte böyle. Gizli TKP’nin Kocaeli İl Sekreteri İdris Erdinç, gizli randevu için geldiği İstanbul’da, artık legale çıkacağını öğrenerek, kendisini efsane genel sekreterin kapısının önünde buluyor:

“Buldum apartmanı, zili çaldım. Çıkamaz mı Fırıncı (Ahmet Fırıncı⁵⁴³ S.G). Ohh... Gel benim aslanım. Beni öptü. Zemin kat. Bir baktım Ş. Hüsnü iniyor merdivenlerden. Ayağında terlikler. İlk görüyorum. Evet, İdris yoldaşımız... Bir sarıldı bana. Hoş, sohbet. Ne güzel iş yahu...”

Hazırlamışlar her şeyi. Kesin geleceğimi biliyorlar. Bir bölük TSEKP kırtasiyesi. Bir bölük sendikalar. Yalnız imza atılacak. Matbu. Her şey hazır. İmzalar atılıp verilecek... İki bagaj böyle...

İdris, böyle böyle... Legale çıktık. Merkezi kurduk. Kocaeli’ni de sana havale ediyoruz. Ben döndüm, nasıl olacak Ş. Hüsnü yoldaş, ben askeriyedeyim, başka güvenilir bir arkadaş yok mu? Böyle rahat, samimi söylüyorum. İlegal yürüyordu, legal olmaz askerlikle beraber. Şimdi açıkta olacağız. Herkes görecektir, bilecek. İlegalde ne bilecekti beni subaylar...”

⁵⁴² Hüsamettin Özdoğu Esat Adil’le birlikte hareket edince yerine gizli TKP’nin İstanbul İl Sekreteri olarak Topal Hasan getirilmişti.

⁵⁴³ Gizli TKP Merkez Komite üyesi.

Şefik Hüsnü ve Fırıncı Ahmet, İdris Erdinç'in bu itirazlarını dikkate almıyorlar. İdris Erdinç İzmit'e dönüyor ve hemen askeriyedeki işinden istifa ediyor. Arkadaşlarını toplayarak açıklama yapıyor TSEKP'nin kurulduğunu, artık legale çıkacaklarını, Kocaeli il örgütünü ve sendikaları kuracaklarını, illegal örgütü tasfiye ederek, açıktan çalışacaklarını anlatıyor.

Bundan sonra partiyi ve sendikaları nasıl kurduklarını ayrıntısıyla anlatan İdris Erdinç elli sene sonra bile rekabeti unutmuyor; “*TSEKP kurulmuş. Sendikalar Birliği kurulmuş. Esat Adil'in partisi yok burada*” diye ekliyor.⁵⁴⁴

Bu tartışmalardan nasıl bir sonuç çıkıyor? Göz önünde duran somut bir olgu var ki o da şu: TSP'nin kurucuları ve yöneticileri arasında Şefik Hüsnü kanadından hiç kimse yok. Ayrıca hiçbir kurucu veya yönetici, TSP kurulduktan sonra TSP'den istifa ederek TSEKP'ne geçmiyor. Bu parti, TSP, ortak bir kararla kurulmuş olsaydı her halde kurucular içinde, olmadı on bir kişilik yürütme kurulunda Şefik Hüsnü taraftarlarından da birkaç kişi yer alır ve bunlar TSEKP kurulduktan sonra TSP'den istifa ederek yeni partiye, TSEKP'ne dönerlerdi.

Öyle olmadı, hiç kimse TSP'den istifa ederek TSEKP'ne geçmedi.

Belli ki 1945 sonlarından, 1946 yılının başlarından itibaren bir sosyalist parti kurulması gündeme gelmiş (bu arada Demokrat Parti tartışmalarının da aynı günlerde yoğunlaştığını ve DP'nin 1946 yılının ilk haftasında kurulduğunu da hatırlayalım), Şefik Hüsnü ve Esat Adil bu konuda görüşmeler yapmış, belki ortak bir program oluşturulup oluşturulamayacağı da konuşulmuş, ama bu konu kesin bir uzlaşmayla sonuçlanmamıştır. Öyle veya böyle, TSP Şefik Hüsnü kanadının dışında, Hüsamettin Özdoğu - Mustafa Börklüce grubunun desteğiyle Esat Adil'in genel başkanlığı altında kurulmuştur. Bu somut olgu ortadayken tarafların birbirleri hakkında söylediklerinin, eleştirilerinin ve suçlamalarının fazla bir anlamı bulunmuyor.

⁵⁴⁴ Hikmet Akgül, **Şoför İdris Anılar**, Yar Yayınları, İstanbul, 2004, s. 118. Şoför İdris 1946 tutuklamalarından sonrasını da anlatıyor. Bütün ilişkilerinin kopmasını, İstanbul'a gelerek cami avlularında, mahzenlerde yatıp kalkmasını, vapur iskelesinde TKP'li bir arkadaşını görürüm umuduyla günlerce beklemesini... Asıl ilginç olan şu: kendi anlatımına göre yeniden bir gizli İl Komitesi oluşturmayı başarıyor ve bunu TKP içindeki 'Nazım Hikmet muhalefeti' olarak bilinen kadrolarla gerçekleştiriyor.

Şefik Hüsnü tarafının Esat Adil ve arkadaşlarını suçlamalarının nedeni kendi başlarına harekete geçme iradesini gösterip partiyi kurmaları olmalı. Yoksa kurulan partinin, kurucuların ve yürütme kurulunun, hatta partinin programının Şefik Hüsnü kanadıyla hiçbir ilgisinin olmadığı açıkça görülüyor.

5.3. TSP'nin Kuruluşu, Kurucuları ve Merkez Yönetimi

GÜN dergisinde de GERÇEK gazetesinde de TSP'nin kuruluş tarihiyle ilgili bir bilgi yayınlanmadı. Fakat partinin kuruluş tarihi ve kurucuları hakkında bir fikir ayrılığı veya tartışma bulunmuyor. Kurucuların ve Yürütme Kurulu'nun (İcra Heyeti deniliyordu) listesi GERÇEK gazetesinde yayınlanmış bulunuyor.

Partinin kuruluş dilekçesini yayınlamış olan İbrahim Topçuoğlu, 14 Mayıs 1946 günü dilekçenin İstanbul Valiliği'ne verildiğini belirtmiştir. Kurucular olarak da Esat Adil'le birlikte Macit Güçlü, İhvan Kabacıoğlu ve Aziz Üçtay isimlerini sayıyor.⁵⁴⁵ Rasih Nuri İleri de yukarıda değindiğimiz anlatısında “Adana’da örgütsel beklemede iken birden bir gazete haberi ile karşılaştım. 14 Mayıs 1946 günü Esat Adil’in Türkiye Sosyalist Partisi kurulmuştu” demek suretiyle aynı tarihi teyit etmektedir.⁵⁴⁶

Konuyu akademik açıdan araştırmış olan Tarık Zafer Tunaya da İstanbul Emniyet Müdürlüğü arşivinden aldığı bilgi ile destekleyerek aynı tarihi ve aynı kurucular listesini yayınlamıştır.⁵⁴⁷ Dolayısıyla partinin kuruluş tarihi ve kurucuları konusunda bir tereddüt bulunmuyor.

TSP'nin GERÇEK gazetesinde yayınlanan nizamnamesinin sonunda kurucuların isimleri, meslekleri ve ikamet adresleri de yayınlanmıştı. Liste şöyleydi:

⁵⁴⁵ İbrahim Topçuoğlu, *Neden 2...*, Cilt I, s. 27

⁵⁴⁶ Rasih Nuri İleri, *Kırk Yıllar -4*, s. 15

⁵⁴⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul, 1952, s. 696

“Madde 43- Türkiye Sosyalist partisinin kurucuları şunlardır:

1. **Esat Âli**⁵⁴⁸ **Müstecabi:** İstanbul bürosu⁵⁴⁹ avukatlarından, eski Cumhuriyet savcısı ve İmralı cezaevi müdürü, muharrir.
2. **Macit Güçlü:** İstanbul barosu avukatlarından.
3. **İhvan Kabacioğlu:** Devlet Denizyolları Camialtı atölyesinde kaynak ustabaşısı.
4. **Aziz Uçtay:** Türk Matbuat teknisyenleri birliği umumî kâtibi, matbaa makine şefi.

Esat Adil Müstecabi (1320 Balıkesir) Tophane üstü, Gökdeniz Apr. No. 5, İstanbul

Macit Güçlü (1332 Adana) Ayazpaşa Çiftevav so. No. 11/4 İstanbul

İhvan Kabacioğlu (1332), İstanbul Halicioğlu, Fıstıklıçeşme Cad. No. 68 İstanbul

Aziz Uçtay (1326, İstanbul) Beyazıt, Soğanağa, Daltaban yolu, No. 2 İstanbul.”⁵⁵⁰

Yine GERÇEK gazetesinde yayınlanan TSP programının sonunda 11 kişilik Merkez İcra Komitesi yayınlanmıştı. Kuruculara yedi kişi daha eklenmek suretiyle İcra Komitesi oluşturulmuştu. Kurucularla birlikte TSP İcra Komitesi şu isimlerden oluşuyordu:

- 1- **Esat Adil Müstecabi:** Avukat ve muharrir-Tophane üstü Gökteniz apt. no. 5
- 2- **Macit Güçlü:** Avukat-Ayaspaşa Çiftevav so. 11/4.
- 3- **Hüsamettin Özdoğu:** Tesviyeci-Fıçııcı So. 23 Tarlabası
- 4- **Avedis Aleksanyan:** Nor-or gazetesi sahibi-Kuzguncuk, İcadiye, Müneccimbaşı So. 102.
- 5- **Behçet Atılgan:** Muharrir-Taksim Temiz So. 38/6.
- 6- **Mustafa Börklüce:** İnşaatçı-Tarlabası, Fıçııcı So. 23.

⁵⁴⁸ Adil yerine Âli olarak yazılmış. Metindeki yazım hataları ve anlam bozuklukları olduğu gibi bırakılmıştır.

⁵⁴⁹ Barosu yerine bürosu olarak yazılmış.

⁵⁵⁰ GERÇEK, Sayı 14, 20 Temmuz 1946

- 7- **Alâettin Hakgüder:** Tüccar,-Osmanbey, Hacı mansur So. 59/1.
- 8- **Aziz Uçtay:** Matbaa makine şefi-Soğanağa, Daltaban yokuşu 2 Beyazıt.
- 9- **İhvan Kay(b)acıoğlu:** Kaynakçı ustası-Halıcıoğlu Fıstıkçıçeşme Cad. 68.
- 10- **Süleyman Taki:** Tornacı-Halıcıoğlu, Yenimahalle Kırkayak So. 7.
- 11- **Aziz Ziya Sıradağ:** Serbest muharrir-Beyoğlu, Ağacamii Ögüt so. 17.⁵⁵¹

TSP kapatıldıktan sonra açılan dava sonucunda bu yöneticilerden sadece Hüsamettin Özdoğu, Süleyman Taki ve İhvan Kabacıoğlu ceza aldılar. Çünkü bunlar gizli TKP üyesi olarak daha önce yargılanmışlar ve ceza almışlardı. Hüsamettin Özdoğu 1929, Süleyman Taki 1932 yıllarında komünistlik suçundan ceza almışlardı. Hüsamettin Özdoğu 1946 yılında gizli TKP'nin İstanbul il sekreteriydi. İhvan Kabacıoğlu'nun geçmişte bir cezası bulunmamakla beraber, o da diğer ikisi gibi TSP kurulmadan önce gizli TKP üyesi olarak çalışmaktaydı. Mustafa Börklüce'nin de eski cezaları vardı ama artık TKP içinde faaliyeti olmadığından Esat Adil'le ikisi beraat ettiler. Diğerleri hakkında dava bile açılmadı.

Süleyman Taki mahkemedeki kimlik tespitine göre 1905 Kars doğumluydu. Bekardı. Perşembe pazarında Madam Fofu'nun makine tamir atölyesinde tornacı olarak çalışmaktaydı. 1946 yılında Hüsamettin Özdoğu'ya bağlı olarak çalışıyordu ve TKP Beyoğlu ilçe sekreteriydi. Zaten kendisini partiye alan da Hüsamettin Özdoğu idi. TSP davası sonucunda H. Özdoğu dört, Süleyman Taki üç yıl hapis cezası aldılar.

İhvan Kabacıoğlu 1916 İstanbul doğumluydu. Evliydi ve iki çocuğu vardı. Kaynakçı ustası olarak çalışıyordu. 1948 yılında İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dava sırasında kayıtlara "münevver bir işçi" olarak geçmişti. TKP'nin Fatih-Çarşamba hücresi üyesi olmakla suçlanmıştı. TSP davasından bir yıl hapis cezası aldı.

Avedis Aleksanyan: Ermenice Nor-or (Yeni Gün) gazetesinin editörüydü. Bu gazete 1945-1946 yıllarında önce haftalık, sonra günlük olarak yayınlanmıştı.

⁵⁵¹ GERÇEK, Sayı 6, 12 Temmuz 1946

Araştırmacı Zakarya Mildanoğlu, Nor-Or hakkında şu bilgileri veriyor: “Türkiye Ermenilerinin sorunlarına ve Türkiye siyasetine yer ayırır. İkinci Dünya Savaşı süresince faşizm karşıtı bir mücadele yürütür. Jak İhmal’yan’ın karakalem çalışmalarını ve karikatürlerini yayınlar.”⁵⁵²

Zaver Biberyan, 1962 yılında yazdığı bir mektupta kendisinin de Nor-Or’un editörlüğünü yaptığını ve TSP’nin İstanbul il sekreteri olduğu öne sürmüştür.⁵⁵³

Alaaddin Hakgüder zengin bir tüccardı. Partinin mali işlerine de bakıyordu. Abinin Nesimi’nin yazdığına göre 1934 yılında Harp Okulu’ndan mezun olmuş ama hemen ardından disiplinsizlik gerekçesiyle ordudan çıkarılmıştı. Sonra Hukuk fakültesinden mezun olarak ticaret hayatına atılmıştı. Birkaç kere iflas ettiği gibi, multimilyoner de olmuştu:

*“İyilik yapmasını son derece sever, fikir sanat hareketlerine ilgi gösterirdi. Sayısız yoksul çocuk okutmuş, sayısız dergileri, dernekleri finanse etmiştir... Bu arada Gün, Gerçek ve adını hatırlayamadığım daha birçok dergilere de yardım etmiştir. Türkiye Sosyalist Partisi’nin uzun süre masraflarını o karşılamıştır.”*⁵⁵⁴

Nesimi, “batılıların mesen dediği tiptir” diye ekliyor.

Alaaddin Hakgüder de tutuklananlar arasındaydı ama sıkıyönetim savcılığı Hakgüder hakkında dava açmaya gerek görmedi.

Hakgüder hiç yazı yazmamıştı.

Macit Güçlü GERÇEK gazetesinin “Neşriyat Müdürü” olarak künyede yer almıştı. O da hiç yazı yazmamıştır. Onun hakkında da dava açılmadı. Avukattı. Rasih Nuri’nin aktardığına göre Esat Adil’in sınıf arkadaşıydı. Rasih Nuri’nin Adana’na bulunduğu sırada TSP’nin Adana örgütünü kurmak üzere oraya gitmişti. Rasih Nuri

⁵⁵² Zakarya Mildanoğlu, *Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000*, Aras Yayıncılık, s. 270

⁵⁵³ <https://t24.com.tr/k24/yazi/cope-attiyisaniz-bir-sey-kaybetmezseniz,2228> (20 Temmuz 2019, 17:39)

⁵⁵⁴ Abidin Nesimi, *Yılların İçinden*, s. 158

Adana'daki görüşmeleri sırasında kendisine neden TSP'de yer aldığını sorduğunda Macit Güçlü şöyle cevap veriyor:

“Adana'nın tanınmış ailelerinden Macit, Reşat, Suat Güçlü kardeşlere Gergerliler denirdi. Macit hem gazeteci, hem de İstanbul'da avukat idi... Reşat ise Demokrat Parti'nin ilk milletvekillerinden oldu... 'Peki bu partide ne işin var' diye sorduğumda, 'Esat'ın sınıf arkadaşım, sol görüşlüyüm. Esat teklif etti, ben de kabul ettim, kurucu oldum”⁵⁵⁵

GÜN dergisinin 3 Kasım 1945 tarihli birinci sayısında Lütfiye GÜÇLÜ imzalı bir yazı yayınlanmıştı. ‘Kadınlığın İstekleri’ başlıklı bu yazı feminist bir yazıdır ve bu bakımdan çok umut vericiydi. Ne yazık ki Lütfiye Güçlü bir daha yazmadı. Kadın hakları konusu da bütün bu yayın külliyyatının en zayıf yanlarından birisi olarak kaldı. Lütfiye Güçlü’nün Macit Güçlü ile ilişkisini ve akrabalığını saptayamadık.

Behçet Atılğan İcra Komitesi listesinde “muharrir” olarak geçiyordu. Kendisiyle 1989 yılında yapılan bir röportajda 1913 yılında doğduğunu ve işçi emeklisi olduğunu söylüyor. TSP merkez yönetiminde gençlik sorumlusuymuş. Behçet Atılğan bu röportajda TSP’nin Şefik Hüsnü’nün onayıyla kurulduğunu, Esat Adil’in başkanlığa getirildiğini, “evdeki hesap çarşıya uymayınca” ayrılık yaşandığını öne sürüyor. 1989 yılında Esat Adil’e karşı eleştireldir:

“Esat, güçlü kişiye dayanamazdı, bir çeşit kariyer tutkusu vardır. Parti tüzüğüne, Genel Sekreter, daimi kurucular kurulundan seçilir, diye bir madde koydurmak istedi. Buna itiraz ettim. Bu ne demek? Sürekli kendi seçilecek yani. Bu demokratik bir tavır mı?”⁵⁵⁶

⁵⁵⁵ Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar-4**, s. 16

⁵⁵⁶ Atilla Akar, **Eski Tüfek...**, s. 87

Gerçekten de tüzükte böyle bir maddenin bulunduğunu aşağıda göreceğiz. Ama işin tuhaf yanı şu ki, bu itirazına rağmen *GERÇEK* gazetesinde önemli yazılar kaleme almıştır. Bunlardan biri de TSP programını tanıtan bir yazıydı. TSP programının milli bir karakter taşıdığını, ve o günkü şartlar içinde en ileri bir hüviyette olduğunu yazmıştı.

Behçet Atılğan *GÜN* ve *GERÇEK*'in en verimli yazarlarından biriydi. *GÜN* dergisinde sosyoloji, teori ve politika yazıları yazan az sayıdaki yazarlardandı. 1946 yılının Mart ayında yazmaya başlamış, Ağustos ayına kadar on makalesi yayınlanmıştı. Partilerin sosyolojik analizi, tarihte devrimci partilerin rolü, sınıf çelişkisi, sosyalist eşitlik, kapitalist toplumun Marksist analizi, Avrupa tarihinde halk hareketleri dikkat çeken bazı yazıları oldu. Ne yazık ki eğitimi hakkında bir bilgi vermiyor ve sadece işçi emeklisi olduğunu söylüyor.

Sosyalist Kültür Ansiklopedi'nde kendisi hakkında bir madde yazılmış olmasına rağmen TSP dönemine değinilmiyor:

“ATILGAN, Behçet (Kırklareli – 1913)Sendikacı. İşçi Sendikalarının sınırlı yetkilerle kurulduğu ve politika yapma yasağı konulduğu 1947 – 1950 dönemindeki kısıtlı özgürlük ortamında Nisan 1950’de Türkiye İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer aldı...”⁵⁵⁷

1989 yılında, Esat Adil'in Belçika sosyalizmine ve İkinci Enternasyonal çizgisine daha yakın olduğunu söylemişti.

Behçet Atılğan hakkında da dava açılmadı.

Aziz Ziya Sıradağ: TSP Merkez İcra Komitesi listesinde Aziz Ziya'nın mesleği 'serbest yazar' olarak belirtilmişti.⁵⁵⁸ *GERÇEK*'in 13 Temmuz 1946 tarihli

⁵⁵⁷ **SKA**, Cilt 6, s. 124. Aziz Çelik de 1950 yılında kurulan İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti'nin kurucuları arasında Behçet Atılğan'ın da bulunduğunu yazıyor. Bknz. Aziz Çelik, **Vesayetten Siyasete...**, s. 234

⁵⁵⁸ Galatasaray Lisesi mezunlarının web sayfasında 1924-1935 yılları arasında okumuş, mesleği yazar ve mütercim olarak belirtilen bir Aziz Ziya SIRADAĞ bulunuyor. Lakapları “İhtilalci Aziz” ve “Çingene” imiş. www.gsmezunlari.com/Soyadi.asp?Soyadi=S
22 Mayıs 2019, 22:17

7. sayısındaki Aziz Ziya yazısının başlığı “Siyasi Mahkumlar”dı. Bu yazı, cezaevinde ve sürgünde bulunan yazar ve sanatçıları Türkiye işçi sınıfının ve köylülüğünün temsilcileri olarak ele alması ve bu açıdan bir demokrasi eleştirisine yönelmesi bakımından dikkat çekici bir yazıdır. En çok üzerinde durduğu isim Nâzım Hikmet idi. Nâzım Hikmet’i bütütn Türk milletinin kıymet verdiği, hatta Atatürk’ün de takdir ettiği millet adamı ve Türk işçi sınıfının kahraman sembolü olarak nitelendirerek, dokuz seneden beri mahpushane köşelerinde çürütüldüğünü söylüyordu.

“İşçi mütefekkeri” Kerim Sadi’nin, “Marksist fikriyatçı” Abidin Nesimi’nin sürgünlükleri, Reşat Fuat (Baraner), Doktor Hikmet (Kıvılcımlı)’nın cezaevinde oldukları hatırlatılarak, her paragrafı “bu mudur demokrasi?” cümlesiyle biten çarpıcı bir yazıdır.⁵⁵⁹

GERÇEK kapatıldıktan dört ay sonra Cumhuriyet gazetesinin 12 Kasım 1946 tarihli nüshasında yer alan haberden, bu yazı nedeniyle Aziz Ziya’ya ve GERÇEK gazetesi sahibi olarak Esat Adil’e dava açıldığını, ikisinin de üçer ay on beş gün hapis cezasına ve otuz beşer lira ağır para cezasına çarptırıldıklarını öğreniyoruz:

*“Bir müddet evvel Sıkı Yönetim Komutanlığınca kapatılan ‘Gerçek’ gazetesinde çıkan ‘Siyasi mâhkumlar’ serlevhalı makaleden dolayı açılan dava, dün sona ermiştir. Davaya bakan İstanbul İkinci Sıkı Yönetim mahkemesi yazının; kanunun cürüm addettiği bir fiili medih ve istihsan ve aynı zamanda, muhtelif sınıfları umumun emniyeti için tehlikeli bir tarzda birbirleri aleyhinde kin ve adavete tahrik mahiyetlerini taşıdığı neticesine varmıştır. Dava edilenlerden makale muharriri Aziz Ziya Sıradağlar ile gazetenin sahibi ve neşriyat müdürü Esat Âdil Müstecabi haklarında; üçer ay, on beşer gün hapis, otuz beşer lira ağır para cezasına hükmetmiştir. Kararda, bu ceza tayin olunurken takdiri şiddet sebebi görüldüğü de belirtilmiştir. Esat Âdil Müstecabinin cezası, tecil olunmuştur.”*⁵⁶⁰

⁵⁵⁹ Aziz Ziya, “Siyasi mahkumlar”, GERÇEK, Sayı: 7, 13 Temmuz 1946

⁵⁶⁰ “Gerçek gazetesi aleyhine açılan dava”, Cumhuriyet, 12 Kasım 1946

Aziz Ziya, TSP davasına dâhil edilmeyen yöneticilerden biriydi.

Aziz Uçtay matbaa makine ustasıydı. Araştırmacı Erol Şadi Erdinç'in dayısıdır. Erdinç biyografisinde daha lise yıllarındayken TSP kurucusu dayısı Aziz Uçtay aracılığı ile sosyalizmle tanıştığını yazıyor. Bu, 1950 yılı civarındır.⁵⁶¹

Aziz Nesin da anılarında kendisinden “basım ustası arkadaşım Aziz Uçtay” diye söz ediyor.⁵⁶²

Aziz Uçtay TSP kurucuları arasında “Türk Matbuat teknisyenleri birliği umumî kâtibi, matbaa makine şefi” olarak tanıtılmıştı. TSP kurucularının isimlerinin yayınlandığı *GERÇEK* gazetesinin 14. sayısında, aynı sayfada, “*Matbuat Teknisyenlerinin Beyannamesi*” başlığıyla bir bildiri yayınlanmıştı. Altında “Yönetim Kurulu” imzası var. Bu hem yeni kurulan birliğin tanıtımı hem de basın çalışanlarına yönelik bir örgütlenme çağrısıydı.

5.4. TSP’nin Yayın Organı Olarak *GERÇEK* Gazetesi

Esat Adil’in kendi siyasal düşüncesini en açık ve dolaysız bir şekilde ortaya koyabildiği yayın organı *GERÇEK* gazetesi oldu.

GERÇEK gazetesinin ilk sayısı 7 Temmuz 1946 Pazar günü yayınlandı. Dört sayfalık bir günlük gazeteydi. “Başmuharriri ve İmtiyaz Sahibi” Esat Adil Müstecabi, “Neşriyat Müdürü” Macit Güçlü idi. Macit Güçlü de Esat Adil gibi bir avukattı ve TSP’nin kurucularından biriydi. Ancak gazetede Macit Güçlü’nün hiçbir yazısı yayınlanmamıştır. Gazete logosunun altında parantez içinde (**Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet**), onun da altında HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ cümleleri yer alıyordu.

Aziz Nesin *GERÇEK* gazetesinin Reşit Menteşoğlu’nun parasıyla yayınlandığını öne sürmüştür. Reşit Menteşoğlu’nun hem gazete hem de parti için Esat Adil’e çok para verdiğini söylüyor.⁵⁶³

⁵⁶¹ <https://www.iskulturlar.com.tr/osmanli-ittihad-terakki-cemiyeti-yargilamalari-3-cilt.aspx>

⁵⁶² Aziz Nesin, **Benim Delilerim...**, s. 176. Aziz Nesin burada tarihleri karıştırıyor. Tan matbaasına yapılan saldırı için 16 Aralık 1946 diyor. Doğrusu 4 Aralık 1945 olacak. 16 Aralık 1946 TSP ve TSEKP’nin kapatıldıkları tarihtir.

GERÇEK yayınlanmaya başladığında Türkiye tarihinin ilk ‘tek dereceli’ seçimine, yani çok partili siyasal hayatın ilk seçimine tam iki hafta kalmıştı. Bu nedenle 21 Temmuz 1946 seçimleri *GERÇEK* gazetesinin en önemli gündemi oldu diyebiliriz. Gazete, seçimlerden önce on beş ve seçim sonrasında dört sayı olmak üzere toplam on dokuz gün yayınlandı. Dört sayfa olarak yayınlanan gazete seçim günü ve sonrasındaki gün iki sayfa olarak çıkabildi. Bu durum okurlara “*vukua gelen ani bir arıza sebebiyle bugün ancak büyük zorluklarla iki sayfa olarak çıkıyoruz*” şeklinde açıklanmıştı.⁵⁶⁴

GERÇEK yayınlandığında TSP kurulalı iki ay olmuştu. Haftalık *GÜN* dergisi yirminci sayısına ulaşmış bulunuyordu. *GERÇEK* gazetesi yayınlanırken *GÜN* dergisinin 15 Temmuz tarihli 21. sayısı da yayınlandı.

GERÇEK gazetesinin hiçbir yerinde TSP’nin yayın organı olduğu ifade edilmemişti ama bu başta Esat Adil olmak üzere yazı kadrosuna bakıldığında apaçık ortadaydı. Zaten daha ilk sayısında TSP’nin programı yayınlanmaya başlanmıştı. Yine ilk sayıda TSP’nin birçok işçi sendikasının kurulmasına yardımcı olduğu haberi yer alıyordu. Seçim günü yaklaştıkça da gazete tamamen TSP’nin bültenine dönüşecekti.

GÜN dergisinde olduğu gibi *GERÇEK* gazetesindeki başyazıları da Esat Adil yazıyordu. Genellikle “Esat Adil Müstecabi” ismiyle yazıyor ama bazen de sadece “Esat Adil” imzasını kullanıyordu. Gazetenin ikinci sayfasında “Adiloğlu” imzasıyla kısa yazılar da yazıyordu. *GERÇEK*’in yazar kadrosu *GÜN* kadar zengin değildi. Daha doğrusu bütün yazı yükünü neredeyse üç kişi üstlenmiş durumdaydı. Bunlar Esat Adil, Doğan Ruşenay imzasıyla da yazan Hasan Tanrıkut ve Aziz Nesin idi. Behçet Atılğan az sayıda yazı yazmış olsa da yazdığı yazılar önemlidir. TSP’nin programının analizini Behçet Atılğan yapmıştı.

⁵⁶³ Aziz Nesin, **Okuma Güncesi**, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 315. Aziz Nesin Reşit Menteşoğlu hakkında şunları yazıyor: “Bu Reşit Menteşoğlu, dışıyla tırnağıyla çalışarak ve dışından tırnağından biriktirerek zengin olmuş, ama hep azla yetinen, zengin gibi yaşamayan bir adamdı. Aşırı çalışkandı ve çok iyilik severdi; ailesine, akrabasına, dostlarına yardım ederdi.” s.314 Reşit Menteşoğlu İbrahim Topçuoğlu’nun kız kardeşiyle evliydi. Aynı iddiayı Topçuoğlu da dile getirmektedir. Bknz, Cilt I, s. 28

⁵⁶⁴ “Özür dileriz”, **GERÇEK**, 21 Temmuz 1946, Sayı: 15

Seçim günü yayınlanan gazetede Esat Adil'in hiçbir yazısı yer almamıştı ve başyazıyı Mehmet Ali Aybar yazmıştı. Ayrıca TSP'nin en önemli kadroları olan Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu imzaları *GERÇEK*'te hiç grnmemişlerdir. 3. sayıda TSP'nin tüzüğü ve örgütlenme esaslarının açıklandığı imzasız yazı dikkatle incelendiğinde, yazının TSP'nin örgütlenme bürosunun başındaki Hüsamettin Özdoğu tarafından yazıldığı anlaşılabiliyor.

Seçimden nceki on beş sayı incelendiğinde *GERÇEK* gazetesinin yayın politikasının üç ayak üzerine kurulduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi TSP'nin halka tanıtılması ve çeşitli siyasal sorunlar karşısında aldığı tutumun açıklanmasıdır. Bu konu genel olarak sosyalizmin açıklanması ve sosyalistlerin çeşitli konulardaki görüşlerinin açıklanması şekline de dönüşmektedir. İkiisi i içedir. Ama TSP'nin programının ve tüzüğünün tefrika olarak yayınlanması, ardından parti yöneticilerinin programı ve tüzüğü açıklayan yazılar yazmaları; keza seçim yaklaşıkça Esat Adil'in genel sekreter sıfatıyla açıklamalar yapmaya başlaması gazeteyi TSP'nin yayın organına dnştrmştir.

Yayın politikasının ikinci ayağını seçim gündemi oluşturur. Bu gündem, sadece TSP'nin seçimlere ilişkin tutumunun açıklanması ile sınırlı kalmayarak, geniş anlamda Türkiye'deki demokrasi sorununu, tek parti dönemi ve CHP ile DP eleştirilerini içerecek şekilde gerçekleşmiştir. Esat Adil'in DP'ye (seçimlerden önce) hiçbir demokratik misyon yüklememesi, DP'yi en az CHP kadar tek parti dönemi uygulamalarından sorumlu tutması, dikkate değer bir siyasal tutum olmuştur.⁵⁶⁵

Yayın politikasının üçüncü ayağını sendikalar oluşturur. *GÜN* dergisinde yer alan sendika kuruluş haberleri *GERÇEK* gazetesinde de tekrarlanmıştır. Sendikacılarla yapılan söyleşiler, işçi sınıfının örgütlenme sorunları *GERÇEK* gazetesinde de yer almaya devam etmiştir.

Seçimden sonraysa *GERÇEK*'in yayını tümüyle seçim sonuçlarının gayrimeşruluğuna yönelmiştir. Aslında seçimden sonra yayınlanan ilk sayıda, 22 Temmuz tarihli 16. sayıda gazetenin tutumu ılımlıdır. Gazetenin bu sayısında Esat

⁵⁶⁵ Seçimler ve TSP konusu bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Adil'in hiçbir yazısı yer almadığı gibi, başka bir yazar da başmakale yazmamıştır. Gazetenin birinci sayfası tümüyle seçim haberlerine ayrılmıştır.

Sonra yayınlanan üç sayıyla karşılaştırıldığında seçimden sonra yayınlanan bu ilk sayı oldukça ılımlıdır. “Seçim sükûnetle geçti” manşeti atılmış, altına da *“memleketimizde ilk defa yapılan tek dereceli seçimde millet büyük bir imtihan kazanmıştır”* şeklinde bir yorum konulmuştur. Haberde üst başlık olarak *“Birçok vilayetlerde yapılan tahminlere göre şimdilik vaziyet Demokrat partinin lehinde”* denilmiştir. Haberin içine Celal Bayar'ın bir fotoğrafı konulmuş ve fotoğrafın altına *“Seçimi kazanmış nazarile bakılan Celal Bayar”* cümlesi eklenmiştir. Bu ilk gün, hiçbir seçim yolsuzluğu, hile, baskı haberi yoktur.⁵⁶⁶

Ertesi gün gazetenin havasının değiştiği görülüyor. Gazetenin ilk sayfasında boydan boya üç cümlelik bir manşet yer alıyordu. Manşette; *“Seçim neticeleri halkta hayret uyandırdı! Saat on yediye kadar sükûnet içinde geçen hava geceleyin siyasi bir karayelle C.H.P. lehine değişti. Karanlıkta bazı işlerin yapıldığı söyleniyor.”* deniliyordu. Esat Adil de *“Türk Demokrasisi bir daha hançerlendi”* başlıklı bir başyazı yazmıştı. Esat Adil bu yazısında seçimlerin baskı ortamında gerçekleştiğini ve usulsüzlükler yapıldığını, kendilerinin bunun böyle olacağını önceden görerek seçimleri boykot ettiklerini açıklamıştır. Esat Adil'in ve TSP'nin 1946 seçimlerinde aldığı siyasi pozisyonu bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alacağız.⁵⁶⁷

24 Temmuz tarihli 18. sayıda Esat Adil seçimleri geçersiz ilan eden ve BM gözetiminde yeniden yapılmasını talep eden bir yazı yazdı. Gazetenin ilk sayfası seçimler ve sonuçları hakkındaki şikâyetlerle doluydu. Manşet; *“İstanbul'da Milletvekilliği seçim neticeleri tasniften elli altı saat sonra belli oldu”* şeklinde atılmıştı.

GERÇEK gazetesinin son sayısı olan 25 Temmuz 1946 tarihli 19. sayıda manşet Celal Bayar'ın demecine ayrılmıştı: Bayar, *“Seçim emniyet ve namusu bütün memlekette ayaklar altına alınmıştır”* diyordu. Bu son sayının ilk sayfasında *“Türkiye Sosyalist Partisi lideri diyor ki”* başlığıyla Esat Adil'in bir açıklamasına yer

⁵⁶⁶ “Seçimler bütün yurttta sükunetle geçti”, *GERÇEK*, 22 Temmuz 1946, Sayı: 16

⁵⁶⁷ Esat Adil, “Türk Demokrasisi bir daha hançerlendi”. *GERÇEK*, 23 Temmuz 1946, Sayı: 17

verilmiştir. Esat Adil seçimin geçersiz olduğunu ve tekrarlanması gerektiğini öne sürüyor, bütün partileri CHP'ye karşı bir "demokrasi cephesi" kurmaya çağırıyordu.⁵⁶⁸

Seçimden dört gün sonra yayınlanan GERÇEK'in bu son sayısında sıkıyönetim komutanlığının bir bildirisi yer alıyordu. Bildiride seçim sonuçlarının şaibeli olduğu yolunda yayın yapan gazetelere izin verilmeyeceği ve gerekenin yapılacağı ifade ediliyordu. Sıkıyönetim Komutanı Kor. General Asım Tınaztepe imzalı bildiri şöyleydi:

"Sıkı Yönetim KOMUTANLIĞININ TEBLİĞİ"

Sıkı yönetim Komutanlığından alınan 24. 7. 946 tarihli tebliğin tasdikli bir örneği bağlıdır. Gereğinin ona göre yapılmasını ve bu tebliğin gazetenizin ilk çıkacak sayısında yayınlanmasını rica ederim.

Emniyet Müdürü A. Demir 24. 7. 946

Millet iradesinin tam bir serbestlikle tecellisini güçleştirir endişesile İstanbul gazetelerinde seçime tekaddüm eden günlerde yapılmış olan çeşitli ağır neşriyata karşı hiçbir tedbire başvurulmamıştı. Fakat seçim büyük bir sükunet ve emniyet havası içinde bitmiş olduğundan halkımızın artık karşılıklı sevgi ve saygı hisleri içinde yaşamaları ve her hangi bir tahrike maruz bırakılmamaları icabeder. Bu böyle iken de bazı gazetelerin bilhassa seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheyne düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı ağır neşriyata devam ettiği görülmektedir. Sıkıyönetim bölgesinde bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği ve bu kabil yazılara karşı Sıkıyönetim komutanlığının harekete geçeceği tebliğ olunur.

*Sıkıyönetim Komutanı Kor. General Asım Tınaztepe*⁵⁶⁹

Bu sayı GERÇEK gazetesinin son sayısı oldu.

Rıfat Ilgaz anı-romanı *Sarı Yazma*'da kapatılma kararının kendisine tebliğ edildiğini anlatmıştır:

⁵⁶⁸ "Türkiye Sosyalist Partisi lideri diyor ki:", GERÇEK, 25 Temmuz 1946, Sayı: 19

⁵⁶⁹ "Sıkı Yönetim KOMUTANLIĞININ TEBLİĞİ", GERÇEK, 25 Temmuz 1946, sayı: 19

“Gerçek gazetesi dar bir bütçe ve oldukça geniş bir kadroyla çıkmıştı. İstanbul’daki solcu yazarlarla birlikte sürgündeki arkadaşlar da değişik adlarla yazılar, incelemeler gönderiyorlardı. Gazetenin güncel fıkralarını Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Hasan Tanrıkut, başyazısını da Esat Adil yazıyordu. Gazetede benim yapmadığım iş, yazmadığım yazı türü yoktu. Herkesten önce geliyor, sabahın alacakaranlığında dönüyordum. Okuyucu, işçi mektuplarını düzeltip biçime sokuyor, boş yer kalınca hemen bir röportaj hazırlıyor, kısa haberler çıkarıyordum. Gazete basıldıktan sonra sabaha doğru dağıtıcılara vermek de yine benim görevimdi...”

... Yazının en dokunaklı yerine gelmiştim ki karşımda bir erin, elinde defterle dikildiğini gördüm. Yazımdan başımı kaldırdım kuşkuyla:

‘Buyur hemşerim!’ dedim.

‘Gerçek gazetesi için bir emir var da...’ dedi.

‘Ne emri bu?’

Elindeki defteri açmış, içinden çıkardığı zarfı uzatmıştı bana. İmza edeceğim yeri parmağıyla gösteriyordu. İmzaladım. Verdiği zarf açık olduğundan okumakta sakınca görmemiştim. Sıkıyönetim bir haberden ötürü gazeteyi süresiz kapatıyordu. Elim ayağım tutulmuştu. Atmıştım kalemi elimden!

Hangi yazıydı bu? Açtım gazeteyi, bir gün önce düzelttiğim yazıyı bir kez daha okudum. Celal Bayar’ın İzmir’deki konuşmasını yayınlamamızı, kapatılma gerekçesi...

... Kara haberi öğrenmeye ilk gelen Aziz Nesin olmuştu. Hiçbir şey söylemeden verdim mektubu, hızla okudu. ‘Tamam’ dedi, ‘Buraya kadar!’

‘Esat Adil ne kadar üzülür kimbilir!’⁵⁷⁰

GERÇEK gazetesi sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldı. GERÇEK gazetesinin yayını sona erdikten sonra GÜN dergisi yayınlanmaya devam etti. GÜN dergisinin GERÇEK’ten sonra yayınlanan ilk sayısı 15 Ağustos 1946 tarihli 22. sayısı oldu. Söz konusu sıkıyönetim komutanlığı bildirisi GÜN’ün bu sayısında da yayınlandığı halde GERÇEK gazetesinin yayınının neden sona erdiği hakkında hiçbir açıklama yapılmamıştır. Aksine, “Haftanın Kültür Hareketleri” köşesinde, sanki

⁵⁷⁰ Rifat Ilgaz, **Sarı Yazma**, Çınar Yayınları, İstanbul 2016, s. 319

GERÇEK'in yayını devam ediyormuş gibi; “*GÜN, ileri demokrat yazarlarının şimdi günlük bir organ kazanmış olmaları dolayısıyla sanata bu anlayış çerçevesi dâhilinde geniş mikyasta yer vermek kararını almıştır*” deniliyordu.

GERÇEK'in sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılması Meclis açıldıktan sonra, 13 Eylül 1946 günü mecliste tartışıldı. Gazeteci kökenli Demokrat Parti milletvekili Cihad Baban'ın 7 Eylül'de Meclis Başkanlığı'na bu konuda verdiği soru önergesi Başbakan Recep Peker tarafından cevaplandırıldı. Baban bir dönem *GERÇEK*'le birlikte kapatılan diğer gazetesinin, *Yeni Sabah*'ın yazarları arasındaydı ve DP'yi destekleyen *Tasvir* gazetesinin yöneticisiydi.⁵⁷¹ Baban'ın soru önergesi şöyleydi:

“B. M. Meclisi Sayın Başkanlığına

7. IX. 1946

Sıkı yönetim kararı ile 26 Temmuz tarihinden itibaren İstanbul'da münteşir Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri müddet zikredilmeden kapatılmışlardır.

Aradan bir buçuk aylık bir zaman geçmiş olmasına rağmen yeniden açılmaları için herhangi bir müsaade de verilmiş değildir. Bu iki gazetesinin hangi sebebe binaen kapatılmış olduklarının ve suçun mahiyetinin neden ibaret bulunduğu Hükümet tarafından aydınlatılmasını İçtüzüğü'nün 149 ncu maddesi mucibince rica ederim.

İstanbul Milletvekili Cihad Baban”

Soru önergesinin okunmasından sonra kürsüye gelen Recep Peker sıkıyönetim kanununu hatırlatan soğukkanlı bir cevap verdi. Peker'e göre kapatma işlemi tamamen yasaldı. Anayasa'nın 86. maddesi sıkıyönetim halini düzenliyordu ve sıkıyönetim kanununun üçüncü maddesinin dördüncü fıkrası da basınla ilgili işlemler konusunda sıkıyönetim komutanını yetkilendiriyordu. Bundan sonra *GERÇEK* gazetesinde de yayınlanan 25 Temmuz 1946 tarihli sıkıyönetim

⁵⁷¹ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 189

komutanının tebligatını hatırlatan Peker, söz konusu iki gazetenin bu tebligata aykırı yayın yaptıkları gerekçesi ile kapatıldıklarını söyledi:

“Arkadaşımın sorduğu sualin cevabı. Sıkıyönetim Komutanının takdiriyle bu yazıların esasen mevcut olan vaziyette tahrikimiz görülmesi ve bilhassa bunun seçim sonuçlarından sonra vatandaşlara bu sonuçlar üzerinde, yani devletin yeni temelini teşkil eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyeti aleyhinde neşriyatta devam etmelerini de yasak ettikten sonra hem birinci manada tahrikçi neşriyatta hem de sarih surette yasaklanmış olan bir ikinci hükme uymıyan bir harekette bulunmuş olmaları sebebiyle bu iki gazete kapatılıyor.”⁵⁷²

Aslında cevabın bu kadar olduğunu, burada bittiğini söyleyen Peker konuşmasına devam ediyor. Kendisine 19 Ağustos'ta dokuz İstanbul gazetesinden bir telgraf geldiğini, telgraf çeken gazetelerin GERÇEK gazetesinin adını anmayarak yalnızca *Yeni Sabah* için aracılık etmesini istediklerini açıklıyordu. Kendisi onlara da bu konunun sıkıyönetim komutanının yetkisinde olduğu, kendisinin bu karara karışmayacağı şeklinde cevap verdiğini söyledi. Recep Peker'in söylediğine göre *Yeni Sabah* için aracılık isteyen gazeteler şunlardı: *Cumhuriyet, Vatan, Son Posta, Tasvir, Akşam, Vakit, Son Saat, Son Dakika, Yeni Türkiye*.

Recep Peker'in konuşmasının ardından kürsüye Cihad Baban geldi. Başbakanın açıklamasının kendisini tatmin etmediğini söyleyerek konuşmasına başladı. İstanbul'un Türkiye'nin fikir merkezi olduğunu belirterek, buradaki sıkıyönetime dayanarak kapatılan bir gazetenin bütün ülkede kütle psikolojisi açısından ağır bir havanın esmesine sebep olacağını söyledi. Ayrıca kapatılan iki gazetede çalışan 70-80 kişinin aileleriyle birlikte perişan olduklarını ekledi. Baban'ın asıl dikkat çeken iddiası ise şuydu: *Yeni Sabah* ve *GERÇEK* gazeteleri her halde Celal Bayar'ın demecini yayınladıkları için kapatılmış olmalıydılar. Ama aynı demeci *Tanin* gazetesi de yayınlamıştı ve sıkıyönetim komutanı partizanlık yaparak

⁵⁷² **Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dönem 8, cilt 1, 13. 9. 1946, s. 271

Tanin'i kapatmamıştı. Hükümet kapatılan gazetelerin yeniden yayınlanmasına izin vermeli ya da aynı suçu işleyen diğer gazeteyi de kapatmalıydı.

Recep Peker yeniden kürsüye geldi. Bu sefer daha uzun ve daha polemikli bir cevap verdi. Konuşması CHP grubu tarafından sık sık “bravo sesleri” ve alkışlarla kesiliyordu. Ayrıca konuşmasında isim vermeden Esat Adil'in yukarıda andığımız BM'i göreve çağıran yazısını da örnek gösteriyor, kapatma gerekçesi olarak ileri sürüyordu. Peker'e göre bu iki gazetenin kapatılma nedeni sadece Celal Bayar'ın demecini yayınlamış olmaları değildi. Bu iki gazetede ayrıca sıkıyönetim tebliğine aykırı başka yazılar da bulunuyordu:

“Sıkıyönetimin, size mealini arzettiğim umumi tebliği yaptıktan sonra kapanan iki gazete, ayrıca başyazı olarak ve iç sütunlarda da yasak edilmiş mahiyette müteaddid yazılar yazmışlardır. Bu iki gazetenin sade dışarıdan söylenmiş bir nutku naklederek değil, kendi kendileri tarafından makale olarak ayrıca yazılmış olması kapanma kararına sebep teşkil etmiştir... Çünkü sıkıyönetim sade seçimler aleyhinde değil sarahaten seçimlerden evvelki tahrikçi havanın devamına da müsaade edemiyeceğini bildirmiştir. Bundan sonra bilhassa artık sonuçlanmış olan seçimler üzerinde bulandırıcı neşriyat yapılmaması üzerinde de durmuştur. Bu iki gazete Taninde çıkmış Bayar'ın Ankara nutkunun esasından başka kendi sütunlarında ayrıca yasak mevzularda yazılar yazmışlardır. Ve bu yazılar arasında, bu iki gazeteden birisi, Gerçek gazetesi, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kurulunun Türkiye'nin seçimlerine müdahalesini isteyen bir yazı da koymuştur. (Soldan gürültüler).”

Recep Peker'in söz ettiği bu yazıyı Esat Adil yazmıştı. Esat Adil GERÇEK'in 24 Temmuz tarihli 18. sayısının baş makalesinde CHP'nin seçimleri “hile, kuvvet ve zor kullanarak kazandığını” öne sürerek “Birleşmiş Milletlere mi başvuralım, bu seçim milli ve sosyal bir faciadır” diyordu. Sonraki gün, 25 Temmuz tarihli GERÇEK'in son sayısında da “Türkiye millet vekilliği seçimi, elde mevcut delillere göre fasittir. Yeni seçim birleşmiş milletler camiasının müşahitleri huzurunda yapılmalıdır” diye yazıyordu.

Recep Peker gazetelerin yayınlanmasına izin verilmeyeceğini söyleyerek konuşmasını tamamladı.

5.5. GERÇEK Gazetesinde TSP

GERÇEK'in birinci sayısında TSP'nin programı yayınlanmaya başlandı. Birinci sayfada gazetenin logosunun yanında kutu içinde bir ilan yer alıyor, ilanda TSP'nin programının 3. sayfada yayınlandığı duyuruluyordu. TSP programının GERÇEK'te yayınlanması 12 Temmuz 1946 tarihli 6. sayıda tamamlanıyor, programın sonunda on bir kişilik bir isim listesi yer alıyordu. Bunlar TSP'nin İdare Heyeti üyeleri idi.

GERÇEK ilk sayısında Esat Adil'in baş makalesi dikkat çekicidir. Bu dönemde kurulan çok sayıda partiyi tasnif eden Esat Adil, isim vermeden TSP ile TSEKP'ni "*geniş halk kitlelerinin menfaat birliğini temsil eden aralarında sadece bazı görüş farkları olan iki kardeş sol cenah partisi*" olarak nitelendirmiştir.⁵⁷³

Yine birinci sayının ilk sayfasında TSP'nin sendikaların kuruluşuna yardımcı olduğu haberi verilmiş, bu başlık altında TSP'nin hızla örgütlendiği ve geliştiği de açıklanmıştır. Habere göre merkez icra komitesi üyesi Avukat Macit Güçlü Adana'dan gelen şube açma talebi üzerine oraya gitmiş ve çok iyi intibalarla dönmüştür.

GERÇEK'in ikinci sayısında Behçet Atılgan parti programının analizini yaparak TSP'nin diğer partilerden farkını ve Türkiye sosyalist hareketi içindeki yerini inceleyen bir makale kaleme almıştır. 3 sayıda ise imzasız ama Hüsamettin Özdoğu'nun yazdığı belli olan bir başka makalede TSP'nin örgütlenme esasları ve tüzüğü açıklanmıştır.

Esat Adil, 10 Temmuz tarihli dördüncü sayıdaki "Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri" imzasıyla yayınlanan baş makalesinde TSP'nin neden seçimlere

⁵⁷³ Esat Adil Müstecabi, "Demokrasi çarkını döndüren suların Kaynağı", GERÇEK, 7 Temmuz Pazar, Sayı: 1

katılmayacağını açıklamıştır. Aynı sayıda “Adiloğlu” imzasıyla yazdığı yazıda da TSP’nin seçime girmeme kararını değerlendirmiştir.

GERÇEK’in 14 Temmuz 1946 tarihli 8. Sayısında TSP’nin Samsun şubesinin açıldığı haberi birinci sayfada yer almıştır. Haberde Samsun icra komitesi üyelerinin isimleri de yayınlanmıştır. Aynı sayıda partinin üye kaydına başladığı duyurularak partinin adresi “Sıra serviler, Alman hastanesi karşısında, Hocazade so, No: 12” olarak açıklanmıştır. Aynı duyuru sonraki sayılarda da devam etmiştir.

GERÇEK’in 18 Temmuz tarihli 12. sayısında TSP’nin tüzüğü yayınlanmaya başlandı. 13 sayıda devam eden yayın 14. sayıda tamamlandı. 14 sayıda tüzüğün sonunda “Türkiye Sosyalist partisinin kurucuları şunlardır” denilerek dört isim yayınlanmıştı. Burada Esat Adil’in adının yanlışlıkla Esat Âli Müstecabi olarak yazıldığını görüyoruz. Diğerleri Macit Güçlü, İhvan Kabacıoğlu ve Aziz Uçtay idi. Doğum tarihleri, meslekleri ve adresleri de aynı yerde yayınlanmıştı.

15. sayıda yine Samsun şubesinden bir haber yer almıştır. Habere göre Vilayet İcra Komitesi başkanlığına doktor Yakup seçilmiştir. 8. sayıda verilen haberde doktor Yakup Ozan, verem mücadele cemiyeti dispanser hekimi ve dahiliye mütehassısı olarak tanıtılmıştı.

GERÇEK’in 25 Temmuz 1946 tarihli son sayısında ise Esat Adil, “Türkiye Sosyalist Partisi lideri” olarak bütün partileri Halk Partisi’ne karşı müşterek bir demokrasi cephesi kurmaya çağırmıştır.⁵⁷⁴

5.6. *GERÇEK* Gazetesinde İşçi Sınıfı ve Sendikal Mücadele

İşçi sınıfının sorunları ve sendikal mücadele *GERÇEK* gazetesinde ağırlıklı ve öncelikli olarak yer bulmuştur. Yeni kurulan sendikaların tanıtılması, işçilerin gerçekleştirdiği çeşitli eylemler, işçi röportajları, işçilerin bireysel olarak başlarına gelenler ve yaşadıkları sorunlar, dünyadan işçi-sendika haberleri ve elbette işçi

⁵⁷⁴574 TSP’yi ele alacağımız bir sonraki bölümde *GERÇEK* gazetesinde yer alan bütün bu yayınlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

sınıfının mücadelesi ve sendikal mücadeleyle ilgili telif ve çeviri makaleler bu kapsamda GERÇEK gazetesinde yer almıştır.

Her ne kadar birinci sayının ilk sayfasında “Türkiye Sosyalist Partisi Bir çok İşçi Sendikalarının kurulmasına müzaheret etmektedir” başlıklı bir haber yer alıyorsa da, burada herhangi bir sendika adı telaffuz edilmemiştir. Bu haber daha çok TSP’yi tanıtmaya yönelik bir haberdir. Ama aynı sayıda Suphi Nuri İleri’nin “Sendikacılık” başlıklı uzun bir makalesi yayınlanmıştır. Bu makale Suphi Nuri İleri’nin ölümünden sonra yayınlandığı için başına “Gerçek Yazı Ailesi Bu Büyük Ölüyü Saygı İle Anar” ibaresi konulmuştur.⁵⁷⁵

Aynı sayının dördüncü sayfasında gazetenin logosunun iki tarafında kutu içinde iki sendika haberi yer almaktadır. Biri Türkiye Deniz İşçileri Sendikası’nın diğeri İ.E.T.T işçileri sendikasının kurulacağını haber alındığını bildirmektedir. 14 Temmuz tarihli 8. sayıda ise Türkiye Deniz İşçileri Sendikası’nın kurulduğu birinci sayfadan büyük bir haber olarak verilmiştir:

“Türkiye sosyalist partisinin müzaheretile dün bir yeni sendika daha kurulmuştur. Bu sendika bütün Türkiye’nin deniz işçilerini temsil edecektir. Deniz ağır sanayiini, nakil, tahmil ve tahliye (yükleme-boşaltma S.G.) işçileri bu sendikanın azası meyanındadır. Sendika ana nizamnamesine göre cemiyetin maksat ve gayesi şudur: Türkiye deniz işlerinde, bunların fabrika ve atölyelerinde ve müesseselerinde kol ve kafayla çalışan bütün işçilerin iktisadi ve içtimai hayat seviyelerini yükseltmeğe ve bütün deniz işçileri arasında karşılıklı yardım duygularını kuvvetlendirmeğe çalışmaktır...”

Haberin devamında sendikanın kurucusu olan işçilerin isimleri de verilmiştir.⁵⁷⁶

Ertesi günkü sayıda TSP bürosunda yapılan iki toplantının haberi yer almıştır. Buna göre TSP’nin merkezinde İstanbul dokuma işçileri temsilcileri bir toplantı

⁵⁷⁵ Suphi Nuri İleri, “Sendikacılık”, GERÇEK, 7 Temmuz 1946, Sayı: 1

⁵⁷⁶ “Türkiye Deniz İşçileri Sendikası Kuruldu”, GERÇEK, 14 Temmuz 1946, Sayı: 8

yapmış, toplantıda TSP'nın teşkilat bürosu ve sendika bürosu şefleri de hazır bulunmuşlar, toplantıda bütün Türkiye dokuma işçilerini kapsayacak bir sendikanın kurulması kararlaştırılmıştır. Yine aynı gün tramvay, tünel ve elektrik işçileri temsilcileri TSP merkezinde ikinci bir toplantı yaparak sendika konusunu görüşmüşlerdir. Bu toplantıda da bir an önce sendikanın kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁷⁷ Dokumacılar sendikasının kuruluş haberi seçimden sonra yayınlanan 17. sayıda yer almıştır. Haberin içinde sendikanın dört kurucusunun fotoğraflarıyla birlikte isimleri yayınlanmıştır.⁵⁷⁸

Bir sonraki 18. sayıda bu defa İstanbul şoförleri ve otomobil işçileri sendikasının ana nizamnamesi yayınlanmaya başlanmış, sendikanın tüzüğünün yayını son sayıda tamamlanmıştır. 19 sayıda aynı zamanda sendikanın kurucularının isimleri de yayınlanmıştır.

GERÇEK'teki işçi haberleri sadece sendika haberlerinden ibaret değildir. Çeşitli işçi eylemleri, işçi sınıfının günlük yaşamı, işçilerin birey olarak yaşadıkları sıkıntılar, çalışma koşullarının ağırlığı vb. konular da *GERÇEK* sayfalarına yansımıştır.

Gazetenin ikinci sayısında başlayan “*Zonguldak maden ocaklarından röportaj*” başlıklı yazı dizisi üç sayı devam etmiştir. Bu röportaj dizisinde Zonguldak'a dışarıdan gittiği anlaşılan bir gözlemci, Zonguldak maden işçilerinin günlük yaşamlarını ve kömür ocaklarındaki ağır çalışma şartlarını aktarıyor. Yazı N. İ. B. imzasıyla yayınlanmıştır.⁵⁷⁹

Benzer bir işçi röportajı gazetenin 9. sayısında yayınlanan “*Tramvay işçileriyle röportaj*” başlıklı yazıdır. Yazı imzasız yayınlanmıştır. Yazar Beşiktaş'taki Tramvay deposunun yakınlarındaki kahvehanelerde tramvay işçileriyle sohbet etmiştir. Konuşulan konular yaklaşan seçimler ve Tramvay işçilerinin çalışma şartlarıdır.⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ “Türkiye dokuma sanayi işçileri sendikası”, *GERÇEK*, 15 Temmuz 1946, Sayı: 9

⁵⁷⁸ “Türkiye Dokumacıları sendikası kuruldu”, *GERÇEK*, 23 Temmuz 1946, Sayı: 17

⁵⁷⁹ “Uzun Mehmedin Hemşerileri”, *GERÇEK*, 8 Temmuz 1946, Sayı: 2

⁵⁸⁰ “Tramvay İşçileriyle Röportaj”, *GERÇEK*, 15 Temmuz 1946, Sayı: 9

GERÇEK'in 10. sayısında CHP'nin İş Büroları ile ilgili bir anlatı yer almıştır. Yazının uzun bir başlığı vardır: “*İşçi Hayatından Röportaj, İŞİNE GELİRSE, Halk partisi bir adam kazanıyor, Müdürün itibarını sarsmamak için haksız çıkan zavallı bu işçi nereye baş vuracak*”. Yazıda Beykoz deri fabrikasında ustabaşıyla tartıştığı için işten atılan bir işçinin hak mücadelesi anlatılmıştır. Buna göre Sıddık adındaki bu işçi haksız yere işten atıldıktan sonra Çalışma Bakanlığı’na başvuruyor. Çalışma Bakanlığı’nın görevlendirdiği Nezih isimli müfettiş yaptığı incelemelerden sonra Sıddık’ın haklı olduğuna karar veriyor. Fakat Çalışma Müdürü Sıddık’ı yine de işe geri alamayacağını, çünkü bu durumda fabrika müdürünün itibarının sarsılacağını öne sürüyor. Sıddık, “denize düşen yılana sarılır” diyerek Halk Partisi’nin İş Bürosu’na başvuruyor. CHP İş Bürosu Sıddık’tan, önce partiye üye olmasını talep ediyor. Sıddık partiye üye olduğu halde hiçbir destek göremiyor. Bunun üzerine Sıddık partiden istifa ediyor. *GERÇEK*, yazıyı şöyle bitiriyor: “*Artık Sıddık şuna kanidir: İşçi ancak iş verenlere karşı teşkilatlanmalı, bu teşkilat vasıtasile hakkını koparmalıdır. Sıddık işçi sendikalarının işçiyi kurtarabileceğine herkesten fazla inanıyor.*”⁵⁸¹

Bir başka işçi-emekçi haberi de Adana’dan gelmiştir. Bu haber birinci sayfadan verilmiştir. Haberin ilginç yanı, Rasih Nuri İleri’nin 1946 yılının Temmuz ayı ortalarında hâlâ gazete ve TSP çevresi ile ilişkisinin sürdüğünü göstermesidir. Haberin başında, bu haberin “*Hususi muhabirimiz Rasih Nuri İleriden telefonla*” alındığı belirtilmiştir. Habere göre Adana’da batöz ustaları İsmail Sertel ve Kadri ile dört çocuk babası Osman alacaklarını alamadıkları için vaziyeti hükümete bildirerek açlık grevine başlamışlardır.⁵⁸²

Bunlara benzer pek çok haber gazetenin hemen her sayısında yer almıştır. Fihristte bunlar görülebilir. Bu konuda, işçi sınıfı ve sınıf mücadelesi konusunda yayınlanmış iki makaleye dikkat çekmek istiyorum. Bunlardan birincisi 9. sayıda yayınlanan “*Alkol ve İşçi*” başlıklı, F. HİKMET imzalı yazı; diğeri 12. sayıda yayınlanan “*İşçinin Kuvveti*” başlıklı ve Aziz Ziya imzalı yazılardır.

⁵⁸¹ *GERÇEK*, 16 Temmuz 1946, Sayı: 10

⁵⁸² “Adana’da Açlık Grevi”, *GERÇEK*, 17 Temmuz 1946, Sayı: 11

“Alkol ve İşçi” başlıklı yazının alt başlıkları yazının içeriğini açıklar niteliktedir. Yazının alt başlığı “*Alkole müptela işçi sınıf davasını yürütemez, Yediği yumrukların acısını içki masasında değil, davasında tuttuğunu koparıp çıkarmalıdır*” şeklindedir. Yazıda alkolizmin burjuvazinin işçi sınıfına gerçek sorunlarından ve sınıf mücadelesinden uzaklaşması amacıyla kurduğu bir tuzak olduğu vurgulanmıştır.⁵⁸³

Keza Aziz Ziya imzalı “*İşçinin Kuvveti*” başlıklı yazının alt başlığı da yazı hakkında yeterince fikir vermektedir: “*İmparatorluğun Süleymaniye gibi şaheserlerinden bugünün baraj ve santralına kadar her şeyde işçinin emek ve alınteri vardır.*” Anlaşılağı üzere yazıda işçi sınıfının yaratıcı-yapıcı gücüne dikkat çekilerek, işçi sınıfına birlik ve örgütlenme çağrısı yapılmıştır.⁵⁸⁴

5.7. Esat Adil’in GERÇEK Gazetesindeki Yazıları

Yukarıda belirtildiğı gibi, bir sayı hariç gazetenin başyazılarını Esat Adil yazmıştır. Bunun yanı sıra iç sayfalarda ‘Adiloğlu’ imzasıyla kısa yazılar da yazmaktaydı. Esat Adil’in GERÇEK gazetesinde bu iki imzayla toplam yirmi yedi yazısı yayınlanmıştır. Bir de GERÇEK’in son sayısında “*Türkiye Sosyalist Partisi lideri diyor ki*” başlığıyla Esat Adil’in bir açıklamasına yer verilmiştir.

Esat Adil’in yazı konuları 1946 yılının konjonktürüne, güncel siyasete göre belirlenmiştir. Bu yazıların konuları genel olarak üç başlık altında tasnif edilebilir. Bunlardan birincisi CHP, DP ve demokrasi konusunda yazdığı yazılardır. Esat Adil bu konuda yazdığı yazılarda genel olarak her iki partiyi de temel hak ve özgürlüklere duyarsız olmakla eleştirmiştir. İşçi sınıfı, köylülük ve sosyalizm üzerine yazılar elbette GERÇEK gazetesinde de devam etmektedir. Seçim nedeniyle ve büyük bir oy potansiyeline sahip olması bakımından kırsal kesim ve köylülük hakkında yazdığı yazılar daha fazla öne çıkmıştır. 21 Temmuz 1946 seçimleri üzerine yazılar Esat Adil’in GERÇEK gazetesinde yazdığı yazılar içinde ağırlıklı olanlardır. Bu konuda Esat Adil TSP’nin lideri ve sözcüsü olarak konuşmaktadır. Bu

⁵⁸³ F. HİKMET, “Alkol ve İşçi”, GERÇEK, 15 Temmuz 1946, Sayı: 9

⁵⁸⁴ Aziz Ziya, “İşçinin Kuvveti”, GERÇEK, 18 Temmuz 1946, Sayı: 12

nedenle Esat Adil'in *GERÇEK* gazetesinde 1946 seçimlerine dair yazdığı yazılar bir sonraki bölümde incelenecektir.

Esat Adil *GERÇEK* gazetesindeki ilk baş makalesinde Türkiye'de kurulan çok sayıdaki siyasi partileri toplumsal tabanlarına göre üç gruba ayırarak analiz ediyordu. Bunu yaparken İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası siyasette ortaya çıkan gruplaşma ile Türkiye siyaseti arasında bir bağlantı kurmaya çalıştığını da görüyoruz. Esat Adil bundan sonra “bulanık sudaki balıklar” metaforuna başvurarak Türkiye'deki siyasi partileri toplumsal tabanlarına tasnif etmeye girişir. 1945-1946 yıllarında kurulan siyasi partileri üç gruba ayırdığını görüyoruz. Esat Adil bütün yazılarında olduğu gibi bu yazısında da hiç bir isim vermeme geleneğini sürdürmektedir.

Esat Adil'in partileri tasnifine geçmeden önce, o güne kadar kurulmuş olan partileri kısaca hatırlatmakta yarar var. 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla başlayan partileşme sürecinde, Esat Adil'in bu yazısının yayınlandığı güne kadar kurulmuş olan partiler şunlardı:

1. Milli Kalkınma Partisi (Temmuz 1945).
2. Demokrat Parti (Ocak 1946)
3. Sosyal Adalet Partisi (Şubat 1946)
4. Liberal Demokrat Parti ((Mart 1946)
5. Çiftçi ve Köylü Partisi (Nisan 1946)
6. Türk Sosyal Demokrat Partisi (Nisan 1946)
7. Türkiye Sosyalist Partisi (Mayıs 1946)
8. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (Mayıs 1946)
9. Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (Haziran 1946)
10. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (Haziran 1946)
11. Yalnız Vatan İçin Partisi (Haziran 1946)
12. Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi (Haziran 1946)
13. Arıtma Koruma Partisi – ARK (Haziran 1946)

Esat Adil'in yazısının yayınlanmasından sonra ama 21 Temmuz seçimlerinde önce bir parti daha kurulmuştu. O da 19 Temmuz 1946 günü kurulan İslam Koruma Partisi isimli partiydi.⁵⁸⁵

Esat Adil'e göre 1945-1946 yılında kurulan partiler içinde birinci grupta "*bir büyük memeli balık ve onun doğurduğu irili ufaklı balıklar*" yer alır. Burada "büyük memeli balık" olarak kastettiği hiç kuşkusuz ki CHP'dir. Onun doğurduğu irili ufaklı balıklar da DP ve MKP olsa gerektir. Esat Adil'e göre bu partiler "*orta ve yüksek burjuvazinin menfaatlerini temsil eden partiler grubu*"dur. Aralarındaki mücadele Türkiye'nin iktisadi ve siyasi menfaatlerinin paylaşılmasındaki kimi uzlaşmazlıklardan ibarettir.

İkinci grupta "*yirmibeş yıldan beri ya Arabistan çöllerinin ya kızıl elmaların hasretiyle yanıp tutuşan tuzlu su balıkları*" yer alır. Esat Adil'e göre bu grupta yer alan partiler ya doktrin bakımından tamamıyla eskimiş, hayatiyetini kaybetmiş veya hiçbir sosyal iddiası olmayan partilerdir.

Üçüncü grupta sol-sosyalist iddialı veya görünümlü partiler yer alır. "*Bunlardan ikisi küçük burjuva temayülleri içerisinde bocalamaktadır.*" Diğer ikisi ise "*geniş halk kitlelerinin menfaat birliğini temsil eden aralarında sadece bazı görüş farkları olan iki kardeş sol cenah partisidir.*"⁵⁸⁶ Böylece Esat Adil, TSP ve TSEKP dışındaki sol-sosyalist isimli diğer partileri küçük burjuva partileri olarak gördüğünü, TSP ile TSEKP'ni ise aralarında sadece bazı görüş farkları olan iki kardeş parti olarak ele aldığını açıklamıştır. TSEKP'ne karşı ılımlı ve uzlaşmacı bir tutum almıştır.

5.7.1 Esat Adil'in CHP, DP, Demokrasi ve Özgürlükler Üzerine Yazıları

Türkiye, tarihinin ilk çok partili seçimine yaklaşırken Esat Adil demokrasi ve özgürlükler konusunda pek de iyimser değildir. Demokrat Parti'den demokrasi

⁵⁸⁵ Tarık Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul, 1952, s. 638-708

⁵⁸⁶ Esat Adil Müstecabi, "Demokrasi çarkını döndüren suların Kaynağı", **GERÇEK**, 7 Temmuz 1946, Sayı: 1

konusunda hiçbir beklentisi ve umudu yoktur. DP'yi CHP'nin bir fraksiyonu olarak gördüğü gibi tek parti döneminin anti demokratik uygulamalarından da sorumlu tutar. *GERÇEK*'in 6. sayısında Adiloğlu imzasıyla yazdığı “*Köyde dolaşmanın yasağı*” başlıklı yazı Esat Adil'in CHP, DP ve özgürlükler hakkındaki düşüncelerini en açık bir şekilde ortaya koyduğu bir yazıdır. Demokrat partililerin iktidarda bulundukları dönemde de köylere girip çıkmanın birbakım formalitelere tabi olduğunu, bu tedbirlerin sola karşı alındığını hatırlatır.⁵⁸⁷

Demokrat Parti'yi CHP'nin bir fraksiyonu olarak gördüğünü ve tek parti döneminin anti demokratik uygulamalarından sorumlu olduğunu ifade eden bir başka yazısı *GERÇEK*'in üçüncü sayısında yayınlanan başyazısıdır. “*Yollarınızı şaşırmayınız*” başlıklı bu yazıda Esat Adil DP'yi CHP'nin bir fraksiyonu olarak niteledikten sonra, DP kurucularının CHP ideolojisini yıllarca benimsemiş ve hayata geçirmiş kimseler olduklarını söyler. Ayrıca, sadece kadrolarının CHP kökenli olması yetmez, DP'nin programı da CHP'nin programdan ideolojik olarak farksızdır. Bir tek CHP programında yer alan devletçilik ilkesi DP programında yer bulmamıştır ki Esat Adil'e göre bu ilke, devletçilik ilkesi, “*Atatürk'ün en inkılapçı tarafı*”dır. Bu bakımdan Esat Adil DP'nin kendisini Atatürkçü olarak nitelendirmesine de itiraz etmektedir. Esat Adil, geniş halk kitlelerinin CHP'nden hesap sormak istiyorlarsa bunun için hesap vermek durumunda olanları, yani DP'lileri memur etmelerinin aklın alacağı bir hareket olmadığını vurgular. DP şeflerinin de millete hesap vermeleri gerektiğini belirtir.

Esat Adil'in asıl meselesi bu durumu geniş halk kitlelerine izah edebilmektir. Asıl mesele, emekçi halk kitlelerinin aldanmaktan ve aldatılmaktan kendilerini koruyabilmeleridir. Bunun yolu da (artık sınıf partileri kurulduğuna göre) herkesin kendi sınıf çıkarlarını gözeten siyasi partilerde yer alması olacaktır.⁵⁸⁸

Esat Adil gazetenin aynı sayısında Adiloğlu imzasıyla yazdığı yazıda da demokrasi sorununu ele almıştır. Esat Adil'in bu günlerde demokrasi yönünde atılan adımlardan bir geri dönüş olabileceği yönünde endişeye kapıldığını görüyoruz:

⁵⁸⁷ Adiloğlu, “*Köyde dolaşmanın yasağı*”, *GERÇEK*, 12 Temmuz 1946, Sayı:6

⁵⁸⁸ Esat Adil, “*Yollarınızı şaşırmayınız!*”, *GERÇEK*, 9 Temmuz 1946, Sayı: 3

“...Türk demokrasisi gözünü açalı henüz on gün oldu. Bu nevzadı kundağında iken boğazlamayı düşünmek, bunu temin maksadile de endişeli, tehlikeli, korkulu bir hava yaratmağa çalışmak ancak faşistlerin harpten önce tatbik ettikleri hain bir metodu ele almak olur. Demokrasiden, onun uğruna yapılan mücadelelerden niçin korkuluyor? Mesele son derece basittir: Demokrasiden korkanların asıl korktukları demokrasi değil, bizzat halkın kendisidir...”

Biz ki halktanız, halkın davasını kendi öz davamız bilmişiz, bizim demokrasinin gelişmesinden, yayılmasından asla korkumuz yoktur. Onun uğruna yapılan her şey, mücadele, gayret ve bütün emekler bizim için mukaddestir.”⁵⁸⁹

Bir hafta sonra demokrasiden geri dönüş endişesini çok daha açık bir dille ifade etmiştir. 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) denemesinde yaşananlara benzer bir sürecin yaşanabileceğinden, demokrasi denemesinin durdurulabileceğinden endişe etmektedir. Bu yüzden iktidarın olası provokasyonlarına karşı herkesi uyanık olmaya davet eder:

“Serbest Fırka oyununu tekrarlamayı mı tecrübe etmek istiyoruz. Önce anarşik bir hürriyet, ardından zulüm ve itisaf.. Türk milletine ve bütün siyasi partilere şunu hatırlatmak isteriz ki totaliter hükümetler, meclisler, partiler ve her çeşit bürokrasi kademeleri mücbir sebeplerle vermeğe mecbur oldukları hürriyeti geri almak için türlü oyunlara, taktiklere baş vururlar.

... Hürriyeti seven bütün partilere, bütün demokrat yurttaşlara düşen vazife, müstebitler idaresini haklı gösterecek, istipdadın ihyasına sebebiyet verecek, masum halk kütlelerini hürriyet zannile anarşiye sürükliyecek kışkırtıcı unsurlara ve her türlü provokasyonlara karşı uyanık ve tedbirli olmaktır. Demokrasinin mukaddes varlığını korumak için bu tedbir, elzemdir.”⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ ADİLOĞLU, “Biz demokrasiden korkmuyoruz”, **GERÇEK**, 9 Temmuz 1946, Sayı: 3

⁵⁹⁰ ESAT ADİL, “Ne anarşi, ne istibdat, ne de tek taraflı hürriyet”, **GERÇEK**, 17 Temmuz 1946, Sayı: 11

Esat Adil'in DP'yi Hüseyin Cahit Yalçın'ın saldırılarına karşı savunmak zorunda kaldığı bir yazısında, DP ve CHP hakkında açıkladığı görüşleri dikkat çekicidir. Hüseyin Cahit Yalçın, Moskova Radyosu'nda Türkiye'deki seçimler hakkında yapılan bir program üzerine *Tanin* gazetesinin bütün birinci sayfasını kaplayan bir baş makale yazarak DP'yi hedef almış, Esat Adil bu makaleye cevap vermiştir. Esat Adil amacının DP'yi savunmak olmadığını, DP ile hiçbir ilişkilerinin bulunmadığını açıkladıktan sonra, “*Hatta açıklamamız icab eder ki program ve prensipler bakımından C. H. Partisin, kendi düşüncelerimize daha yakın bulmaktayız*” demiştir.⁵⁹¹

Esat Adil'in Demokrat Parti'den demokrasi yönünde bir beklentisi olmadığını yukarıda belirtmiştik. O, 1946 seçimlerini de bir “*dost ve post kavgası*” olarak görmektedir. Bir sonraki bölümde TSP'nin 1946 seçimlerine neden katılmadığını açıklarken Esat Adil'in seçimler hakkındaki görüşlerini de etraflı olarak ele alacağız. Burada son olarak Esat Adil'in CHP – DP ikilisine bakış açısını ortaya koyan bir makalesini daha ele alacağız.

Esat Adil 1946 seçimlerinin partiler arası bir yarış olmadığını, iş başındaki hükümet ile partiler arasında geçtiğini, bunun da faşist ve totaliter ülkeler dışında görülmeyen bir durum olduğunu belirtmiştir. Ona göre CHP ile DP'nin yarışması ise eski dostlar arasındaki bir post kavgasından ibarettir. Ama yine de hükümet güçlerinin seçimlere müdahale etmelerinin önüne geçmek gerekir. Bu, gelecekteki “*demokratik sınıf mücadeleleri karşısında devlet kuvvetlerinin tarafsızlık huyunun nüksetmemesi*” bakımından gereklidir.⁵⁹²

5.7.2.Esat Adil'in GERÇEK Gazetesinde Köylülük Üzerine Yazıları

GERÇEK gazetesinde işçi sınıfının sorunlarının ve sendikal mücadelenin ağırlıklı bir yer tuttuğunu yukarıda açıklamıştık. Buna karşılık Esat Adil'in köşe yazılarında köylülük konusunun daha öne çıktığını görüyoruz. Bunun nedeni elbette

⁵⁹¹ ESAT ADİL, “Vatan Tehlikede!”, *GERÇEK*, 14 Temmuz 1946, Sayı: 8

⁵⁹² ESAT ADİL, “Dost ve post kavgası”, *GERÇEK*, 15 Temmuz 1946, Sayı: 9

yaklaşan seçimler ve kırsal kesimin-köylülüğün oy potansiyelinin çok yüksek, dolayısıyla da seçim sonucunu belirleyen unsur olmasıdır.

Daha *GERÇEK*'in 2. sayısında Esat Adil'in başyazısında bu konuyu bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştur. Makalenin başlığı bile yeterince açıklayıcıdır: “*Köylüyü kaybeden seçimi kazanamaz.*” Çok açık bir dille, seçmenler içinde köylü nüfusun ağırlığı nedeniyle, köylülüğü elinde tutan partinin seçimlerden zaferle çıkacağını yazmıştır. Esat Adil'e göre o parti CHP'dir. Çünkü on binlerce köyde örgüt kurma ve propaganda yapma gücüne CHP dışında hiçbir parti sahip değildir.⁵⁹³

Esat Adil'e göre Türkiye'de köylü üstünlüğünün bulunmadığı tek yer İstanbul şehridir. Bu nedenle sadece İstanbul'da bir parti şehir örgütlenmesiyle köylülüğü elinde tutan bir partiyi yenebilir. İzmir şehri bile köylü üstünlüğüne tabidir. Esat Adil, bu şartlar altında seçime katılmanın bir hata olduğunu, ortak bir muhalefet cephesi kurmayı reddeden “burjuva partilerinin” CHP'nin ekmeğine yağ sürdüklerini, demokrasinin gelişmesine engel olduklarını ifade etmiştir.

Türkiye'de köylülüğün durumu Esat Adil'in yakından ilgilendiği konulardan biriydi. Bunu, şimdiye kadar incelediğimiz yazılarından biliyoruz. 1946 yılında köylülüğü CHP'nin bir tür oy deposu olarak görmesi, Esat Adil'in bu konuyu seçimlerden bir gün önce yeniden ele almasına yol açmıştır. Bu yazısında köylü nüfusun sosyo-ekonomik durumunu ortaya koyar; tablo karanlıktır: bin dönümlük ekili toprak üzerinde ortalama beş nüfuslu seksen aile yaşamaktadır; üretim tekniği ortaçağ üretim tekniğinden farksızdır; dünya ve hayat bilgileri hemen hemen sıfır; okuryazar oranı ortalama yüzde üç civarındadır.

Esat Adil köylülerin sorunlarının da ancak sınıf eksenli bir mücadele ile çözülebileceğini söylemektedir. Dolayısıyla Türkiye'de köylü davasını ancak bir sınıf partisi ele alabilir, o parti de “*Türkiye'nin biricik inkılapçı partisi olan Türkiye Sosyalist Partisidir.*”⁵⁹⁴

⁵⁹³ Esat Adil, “Köylüyü kaybeden seçimi kazanamaz”, *GERÇEK*, 8 Temmuz 1946, Sayı: 2. Dizgi sırasında satırlar karışmış, ben düzelttim.

⁵⁹⁴ ESAT ADİL, “Köylümüzün mukadderatı”, *GERÇEK*, 20 Temmuz 1946, Sayı: 14

5.8. GERÇEK'in Kapatılmasından 16 Aralık 1946'ya

GERÇEK'in kapanması ile 16 Aralık 1946 operasyonu arasındaki beş ayın en önemli gelişmelerinden biri kuşkusuz *Markopaşa* dergisinin örgütlenip yayına başlaması oldu. Sıkıyönetim komutanlığının bütün partileri ve yayınları kapattığı 16 Aralık 1946 tarihinde *Markopaşa*'nın dördüncü sayısı yayınlanmıştı. 16 Aralık 1946'da *Markopaşa* kapatılmadı.

Sonradan *Markopaşa* olarak realize edilen bir mizah dergisi yayınlama fikrinin Aziz Nesin'den çıktığı anlaşılıyor. Aziz Nesin yazı yaşamının henüz çok başlarında olmasına rağmen kendi yolunu bulmuş durumdadır. Önce Esat Adil'le birlikte TSP'nin yayın organı olacak bir mizah gazetesi planladıkları ancak yeterli paranın toplanamaması üzerine bu projenin gerçekleşmediği anlaşılıyor. Bunun üzerine *Markopaşa* Sabahattin Ali'nin koyduğu sermaye ile Aziz Nesin ve Sabahattin Ali tarafından yayınlanmıştır. Bu bakımdan *Markopaşa*'nın Esat Adil ile doğrudan bir ilişkisi bulunmuyor. *Markopaşa*'da yazılar imzasız yayınlanmaktaydı.⁵⁹⁵

GERÇEK kapatılmıştı ama *GÜN* yayımlanmaya devam ediyordu. 16 Aralık'a kadar on sayı daha yayımlanmıştır. Bu sayılarda Aziz Nesin düzenli olarak yazdığı köşe yazılarını bırakmıştır, yazmamıştır. Sadece iki üç tane haber-röportajının yayımlandığını görüyoruz. Bunlardan birisi de *GÜN* kapatılmadan önceki son sayısında TSP Genel Sekreteri olarak Esat Adil ile yaptığı röportajdır. Bunun *Markopaşa*'nın hazırlıkları ile ilgili olması gerekir çünkü Esat Adil ile Aziz Nesin arasındaki ilişki devam etmiştir.

Esat Adil bir taraftan *GÜN*'ü yayınlamaya devam ederken diğer yandan TSP yayınları olarak basılacak olan Etienne Fajun'un Paris İşçi Üniversitesi derslerini içeren broşürleri hazırlamakla meşguldür. Ağustos ayında ilk duyuru yapılmış, Eylül

⁵⁹⁵ *Markopaşa*'nın çıkış süreci (anılara dayalı bir anlatım olarak) şu kaynaktan izlenebilir: Levent Cantek, **Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015. Burada Aziz Nesin süreci ayrıntılı olarak anlatıyor. Keza Rıfat Ilgaz'ın aynı dönemi anlatan bir söyleşisi için, bknz. Kemal Bayram, **Sabahattin Ali Olayı**, Yenigün Yayınları, Ankara, 1978, s. 11-39 Ayrıca Rıfat Ilgaz *Sarı Yazma* isimli anı romanında da *Markopaşa*'nın çıkış sürecini anlatmaktadır. Ilgaz girişimi TSP'li işçilerin başlattığını, hatta derginin ismini bile onların belirlediğini öne sürüyor. Bknz. S. 322.

ayında ilk broşürün basıldığı haber verilmiştir. Eylül ayında ayrıca parti binasında TSP konferanslarının başladığı, ilk konferansın Esat Adil tarafından verildiği de duyurulmuştur. Demek ki Esat Adil Temmuz-Aralık arasındaki dönemde önceliği parti çalışmalarına vermiştir.

5.9. GERÇEK Gazetesinin Açıklamalı Fihristi

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 1 - Yıl: 1 7 Temmuz Pazar 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
Esat Adil Müstecabi	Demokrasi çarkını döndüren suların Kaynağı	Savaş sonrasının uluslararası ve ulusal siyasal görünümü hakkında. Türkiye'deki partileri üç ana gruba ayırıyor. İsim vermeden TSP ve TSEKP için: “Diğer ikisi, geniş halk kitlelerinin menfaat birliğini temsil eden aralarında sadece bazı görüş farkları olan iki kardeş sol cenah partisidir” diyor.
İlan	Türkiye Sosyalist Partisi Programı Üçüncü sayfamızda	
	Türkiye Sosyalist Partisi Bir çok İşçi Sendikalarının kurulmasına	Partinin teşkilat bürosu ile sendika ve cemiyetler bürosu

	müzaharet etmektedir.	işçi sendikaları kurulması yolunda partiye yapılan müracaatları tetkik ederek bunların kurulmasını kolaylaştıracak yardımlarda bulunmaktadır. Parti Merkez İcra Komitesi Bürolarının Faaliyeti artmakta vilayet komiteleri hazırlanmaktadır. Parti merkezi Sıraselviler’de. On bir büro çalışmalarını sürdürmekte. Samsun, Zonguldak, İzmir ve Adana şubelerinin açılması için çalışmalar yapılmakta.
	Paris Barış Konferansı Pazartesi günü tekrar toplanacak	M. Molotof’a göre Potsdam’da kabul edilmiş müzakere usulü gereğince, barış konferansında dört büyük devlet oy sahibi olmalıdır.
	Seçim hazırlıkları:	Ankarada bütün idare amirleri Cumhuriyet Halk Partisi organı olmuşlar
	Nuri Demirağ bir bilmece söyledi	
	Tiryste de grev	
	Fransızlar Beyoğlusporu 1-0 yendi	
	Bedava gazete	Tanin, Sontelgraf ve Vakit gazeteleri halka ücretsiz dağıtılmaktadır.
	Dünya Haberleri	
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	Muzaffer Tayyip Usluyu Kaybettik	“Muzaffer de Rifat Ilgaz gibi bu memleketin insanlarını dile getirmeğe, sanatın malı

		yağmağa uğraşmıştır.”
İlan	Türkiye deniz işçileri sendikası.	On binlerce işçiyi temsil edecek olan bu sendikanın bir iki gün içinde kurulacağı haberi alınmıştır
İlan	İETT İşçileri sendikası:	İstanbul elektrik, tünel, tramvay işçilerinin bir sendika kurmak üzere teşebbüse giriştikleri öğrenilmiştir
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
	Memleket Meseleleri: Devlet ağır senayi’i ıskara maşa imali ile mi meşgul?	Karabük Demir Çelik fabrikasının üretim ve satış politikasını eleştiriyor.
Fehmi Yazıcı	ŞİKAYETLER DİLEKLER: İşçi kardeşlerle başbaşa	“Artık Adiloğlu’nun sizler için çıkardığı bu gazetede haklarınızı müdafaa edebilecek.. sizlerle konuştuğum her şeyi çekinmeden yazabilecektim...” İşçileri dilek ve şikayetlerini bildirmeleri için çağrı yapıyor.
Suphi Nuri İLERİ	SENDİKACILIK: Halk kütlelerinin en yakın dostlarından biri olan Suphi Nuri İleri’nin bu yazısını neşrederken GERÇEK yazı ailesi bu büyük ölüyü saygı ile anar.	İşçi sendikaları istihsal vasıtalarının kamulaştırılması ve işçilerin meslek ihtiyaçları ile uğraşır
Şahap Balcıoğlu	Günün Meselesi: Seçim plakları – Harp sonrası Türkiyesinden halk ne istiyor	
Aziz Nesin	Şakalar: Siyasi hacı ağalar	
İlan	GÜN: Türkiyenin yagane ileri demokrat Kültür Dergisi 20 sayısı	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: İdeal ve Realite	“Gönül daima idealisttir... Kafa

		şuuru, gerçeği, realizmi temsil eder...Biz ne gönülsüz kafa ne de kafasız gönül istemeyenlerdeniz.”
	Açtık, Okuduk ve Düşündük ki...: Parti hizmeti, Millet hizmeti ⁵⁹⁶	Ahmet Emin Yalman, Cihad Baban ve Hüseyin Cahid Yalçın’ın gazete yazıları ile polemik.
	Türkiye Sosyalist Partisi Programı	Parti programı yayınlanmaya başlandı.
JACK LONDON – Adil YAGER	Büyük Hikaye: Sanki O Yaratmış	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: İlk Çılgılık	Bir mali grup namına konuşan Ahmet Emin Yalman şu demokrasi savaşından sonra işçinin, köylünün ve küçük esnafın yani ezici Türk çoğunluğunun davasına ilk saldırışı yaparak birinciliği kazandı.”
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 2 - Yıl: 1 8 Temmuz Pazartesi 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
Esat Adil Müstecabi	Köylüyü kaybeden seçimi kazanamaz	Köylü seçmenleri elinde tutan bir partinin seçimlerde yenilmesine imkan yoktur... On binlerce köy

⁵⁹⁶ Bu köşe tamamen günlük basın polemiklerine ayrılmıştır. Bu nedenle konumuzla doğrudan ilgili olmadığı taktirde açıklama yapmayacağım.

		üzerinde teşkilat ve propaganda yapmağa Halk Partisi müstesna hemen hiçbir parti malik bulunmamaktadır...
	Türkiye Sosyalist Partisinin SEÇİM BEYANNAMESİ Salı günü neşredilecek	“Türkiye Sosyalist Partisi 21 Temmuzda yapılacak olan millet vekilliği seçimi karşısında alacağı durumu tayin etmek üzere dün gece fevkalade bir toplantı yapmıştır.”
	Milli Kalkınma Partisi Hayırsız adayı satın alıyor	“Nuri Demirağ adada kuracağı radyo istasyonu ile propaganda yapacak.”
	Filistin meselesi Güvenlik konseyine getirilecek mi?	
	İtalyanlar Tiryeste hakkında verilen kararı protesto ediyor	
	Dünkü yangında İtfaiye yine susuzluk yüzünden hiçbir iş göremedi	
	İki Parti Birleşiyor	
	Ali İhsan Sabis aday gösterildi	
	Beşiktaşlılar Fransızları 4-3 yendiler	
İlan	GÜN 20. Sayı	
İlan	Yenikapı Yalı Aile Gazinosu	
	Sulh konferansına hazırlık başladı	
	Yerli Mallar Pazarlarının Müdürleri toplantıya çağrıldı	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Behçet Atılğan	İNCELEME: Türkiye Sosyalist Partisi Programı Türkiye Sosyalist Partisinin mevcut Partilerden esastan ayrılan bir hususiyeti vardır	Uzun ve önemli bir inceleme. TSP'nin nasıl bir parti olduğunu birinci elden açıklayıp anlatıyor: TSP'nin ne Hüseyin Hilmi'nin 1919'da kurduğu TSP ile, Osmanlı Sosyalist Partisi ile, Paris Osmanlı Sosyalist Partisi... ile bir benzerliği yoktur... “Bir taraftan Milli Sosyalist hareketlerine diğer taraftan beynelmilel işçi hareketlerinin sentezini yapmak ve bunlara tarihi varis olmak azmini taşımakta...”
	Memleket Meseleleri: Konşimento ticareti	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Meğer sen, ne imişsin ey demokrasi!	Seçimler dolayısıyla siyasilerin halka gitmesi hakkında bir hiciv.
Aziz Nesin	Şakalar: Dalları bastı muhalefet – Şair Behçet Kemalî tebrik edelim	
Fedai	Okuduk, Düşündük ve...: Sağdan geri eden gazete	
Röportajı yapan: N.İ.B.	Zonguldak Maden ocaklarından röportaj: 1 UZUN MEHMEDİN HEMŞERİLERİ	
JACK LONDON – Adil YAGER	Büyük Hikaye: Sanki O Yaratmış	
Upton Sinclair	DEVLER HASADI	

Tercüme eden: A. VATUR		
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Atom ve İncil	Hayali bir papazın ziyareti. Bir elinde İncil, diğer elinde atom bombası var; büyük cepleri para dolu...
	Macaristanda Toprak Dağıtımı	
D.R.	Dev aynasında bir ittihatçı	Hüseyin Cahit Yalçın hakkında hiciv
İlan	Türkiye deniz işçileri sendikası	On binlerce işçiyi temsil edecek olan bu sendikanın bir iki gün içinde kurulacağı haberi alınmıştır.
İlan	İETT İşçileri sendikası	İstanbul elektrik tünel tramvay işçilerinin bir sendika kurmak üzere teşebbüse giriştikleri öğrenilmiştir.

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 3 - Yıl: 1 9 Temmuz Salı 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
Esat Adil Müstecabi	Yollarınızı şaşırmayınız	DP'nin CHP'nin yalnızca bir fraksiyonu olduğu, DP'lilerin de CHP'nin yaptıklarından sorumlu olduğunu anlatıyor. Yazının sonunda artık sınıf partileri kurulduğuna göre herkesin kendi sınıf çıkarlarını temsil eden partilerde yer almasının doğal olduğunu ifade ediyor.
İlan	T.S.P Seçim beyannamesi	Yarın yayınlanacaktır
	Başbakan Şükrü Saraçoğlu dün gece saat yirmide radyoda verdiği nutkunda dedi ki: "Saraçoğlu, senin bu yapılan işlerde ve yaratılan eserlerde ne hissen vardır?"	Saraçoğlu'nun radyo söylevi olduğu gibi aktarılıyor.
	Ankara cinayeti davasında Ankara Valisi de dinlendi	
	Barış konferansında uzlaştırıcı teklif	
İlan	GÜN 20. Sayı	
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
	Türkiye Sosyalist Partisinin teşkilatının esasları nedir? ⁵⁹⁷	Hayali birinin TSP merkezine giderek partinin örgütlenmesi hakkında bilgi istemesi üzerine

⁵⁹⁷ Fotoğraf: "Türkiye sosyalist partisinin teşkilat ve teftiş bürosu şefi Hüsametdin Özdoğan" Doğrusu "Özdoğan" olmalı.

		teşkilat ve teftiş heyeti bürosu şefi Hüsamettin Özdoğu'nun açıklamaları. H. Özdoğu yazmış olmalı. Parti merkezinin adresi Alman Hastanesi karşısındaki Hocazade sokağı numara 12.
	Memleket Meseleleri: Tramvay idaresinin karakuşu bir hükmü	İstanbul Belediyesi'nin tramvay şirketini devraldıktan sonra İşçilerin "amele yardım sandığı"ndaki paralarını dağıtmayıp hastane yapmaya karar vermesi hakkında
	İKTİBASLAR: Sendika hürriyeti	Hindistan şömendifer federasyonu yöneticisi Fazza Kurban'ın bir Amerikan gazeteci ile yaptığı görüşme.
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Biz demokrasiden korkmuyoruz	"Harıl harıl demokrasi ve hürriyet isteyenler şimdi korkmaya başladılar... bizim ve namplarına konuştuklarımızın kaybedecek zincirlerinden başka bir şeyimiz yoktur... Demokrasiden korkanların asıl korktukları demokrasi değil bizzat halkın kendisidir..."
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Sabah Olursa Haluk	Aydınların baskılar ve işsiz kalma korkusu nedeniyle demokrasi mücadelesinden uzak durmaları hakkında... Ama bir gün sabah olursa halk münevverlerden hesap soracaktır.
Aziz Ziya	Hürriyet manevrası	
Aziz Nesin	Şakalar: Tiktak demokrasi	
	Okuduk, Düşündük ve... Yalman'ın yine ateşi var	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
JACK LONDON – Adil YAGER	Büyük Hikaye: Sanki O Yaratmış	
Röportajı yapan: N.İ.B.	Zonguldak maden ocaklarından röportaj: 2 Bir ocağın önü	
	Türkiye Sosyalist Partisi Programı	Programın yayını devam ediyor

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 4 - Yıl: 1 10 Temmuz Çarşamba 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Esat Adil Müstecabi	Türkiye Sosyalist Partisi antidemokratik mevzuat ve sistem değişmedikçe seçimlere girmiyor. Anavatan sınırları içinde birer müstemleke ruhunu taşıyan kanunlar yürürlüktedir.	Birinci sayfa sürmanşet: “Yurttaşlar, Türkiye Sosyalist Partisi Merkez İcra Komitesi Aşağıdaki yazılı sebeplerle MİLLET VEKİLİ seçimine iştirak etmemek kararı vermiş ve bu kararından Türk milletini haberdar etmeyi lüzumlu görmüştür” ⁵⁹⁸ denilerek sebepler açıklanıyor.
	Seçim Hazırlıkları Hararetlendi: CHP hatipleri propaganda nutuklarına başladılar	
	Ankara Valisi intihar etti	Nevzat Tandoğan'ın intiharı
	Konferansa davet: 20 devlete Fransız hükümeti tarafından davetiye gönderildi.	
	İKTİBASLAR: İspanya zindanlarında	
İlan	GÜN En karanlık günlerde demokrat cebheyi tek başına tutmuş olan yegane neşir organıdır.	
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	Ankara cinayetinin sırrı çözülüyor	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Fehmi Yazıcı	İşçi Arkadaşla Baş başa: Sağ ve sol cenah partileri	Çeşitli açılardan ve isim vererek partilerin tahlili yapılıyor.
Aziz Nesin	Şakalar: Kır belini Ali dayı	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: TSP seçime neden girmiyor	“Bu inkılapçı partinin seçime girmeme kararı ile inkılapçılığın ne demek olduğunu bir defa daha anlamış oluyoruz...”
	Okuduk, Düşündük ve... Daha belli değil	
Röportajı yapan: N.İ.B.	Zonguldak maden ocaklarından röportaj: 3 Kömür İşçileri	
JACK LONDON – Adil YAGER	Hikaye: Sanki O Yaratmış	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Büyük endişe	Ahmet E. Yalman – F. R. Atay tartışmasını analizi
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
	Türkiye Sosyalist Partisi Programı	

⁵⁹⁸ TSP bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 5 - Yıl: 1 11 Temmuz Perşembe 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Bugünkü seçim kavgalarında sınıf mücadelesi karakterini aramak beyhudedir	“... demokrat burjuva partilerinden her biri aşağı yukarı yekdiğerine benzemektedir. Aralarında metot ve sistem tezatları yoktur...bugünkü seçim zümre menfaatlerinin kendi aralarındaki rekabetinden ibarettir...”
	Dışişleri Bakanları konferansı	
	CHP sabıkaları davet etti	CHP'nin Galata Tophane'de sabıkaları toplayarak seçim görevi vermesi hakkında
	Üç Parti CHP'ne sığındı	İşçi Çiftçi, Yalnız Vatan İçin ve Sosyal Demokrat partilerinin seçime CHP ile katılma kararı
	Ankara Valisi Nevzat Tandoğan niçin intihar etti	
	Mısırın yas günü	
	Filistinde alınan son tedbirler	
	Rauf Orbay Müstakil aday gösterildi	
	İKTİBASLAR:İnsanlık öyle çağa girmiştir ki	İnsanlığın olgunluk çağına girdiği, halkın müsavi muamele görmek istemelerinden anlaşılmaktadır.
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	Sanayi odası kuruluyor mu?	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
	Türkiye Sosyalizme neden muhtaçtır	“Feodal nizamdan monarşik merkezleşme safhasına geçemeyerek doğrudan doğruya millet safhasına atlamak kaderine düşen cemiyetler için ‘siyaset yoluyla endüstrileşme’ hali zaruri olarak siyaseti ellerinde tutanların hakimiyetine yani oligarşiye müncer olur...”
Aziz Nesin	Şakalar: Erişemediği ciğere	
Rasih Nuri İleri	Amerikanın ticari durumu	ABD'nin savaş sonrasında Avrupa'ya yapacağı ekonomik yardımın analizi
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Sosyal mücadele yolu	“Lüzumsuz, vakitsiz ve bozguncu ifratlar, hayallerle vakit geçirmek isteyen tatlı su kahramanlarile, salon inkılapçıları ve yarı münevver zümre kaprisleriyle de uğraşmak zorunda olduğumuzu unutmamalıyız...”

	Şikayetler Dilekleri: İşçi cemiyet nazarında	
JACK LONDON – Adil YAGER	Hikaye: Sanki O Yaratmış	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Kiralık - Satılık	“Mahut nümayişten sonra (4 Aralık kastediliyor S.G.) herkesin sustuğu, terörün başladığı ve faşizmin şahlandığı günlerde halk menfaatlerini tek başına tutan ‘Gün’ dergisi şimdi ‘Gerçek’le politik sahaya çıkmış bulunuyor...”
Remzi Balkan	Hazine Beş Milyon Zarar Etti: Hidiv Abbas Hilmi Paşa Türk değil mi?	Eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa’nın Şubat 1944’te ölümünden sonra Türk tabiyetinde sayılmaması ve hazinenin bu nedenle vergi kaybına uğraması hakkında..
	Okuduk, Düşündük ve... Bir methiye ve kiralık bir muharrir	
	Türkiye Sosyalist Partisi Programı	Program yayını devam

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 6 - Yıl: 1 12 Temmuz Cuma 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	İşsizlik artmaktadır	“Gerek hükümet partisi, gerek muhalif adını taşıyan ve harıl harıl iktidar peşinde kıyametler koparan partilerden hiç biri , emekçi halk kitlelerinin işsizlik adını taşıyan felaketine karşı hazırlıklı, tedbirli ve planlı değildirler...”
	Binlerce işçi açıkta.	Son günlerde Parti mücadeleleriyle uğraşan hükümet Ana davayı unuttu
	İki Parti de gayri meşru propagandalara başladı	
	Sosyalist emekçi ve köylü partisi de seçime iştirak etmiyor.	“Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi reisi doktor H. Şefik Deymer imzasını taşıyan matbu bir beyanname bugün gelip geçenlere dağıtılmıştır. Bunda seçimin acele yapıldığından bahisle partinin bu seçime iştirak etmeyeceği bildirilmiştir.”
	Mısırdaki tevkifler: İngiliz askerleri	

	üzerine bomba atıldı	
	Ankara Valisinin şüpheli ölümü	
	İKTİBASLAR:	İngiliz sosyalistler dünyayı nasıl görürler
	Memleket meseleleri: Tekel idaresinde yeni bir suistimal	
	Şehir ve Yurt Haberleri	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Behçet Atılğan	Türkiye halk demokrasisine nasıl gidebilir?	“İrkçi faşistler dışarda mazlum milletleri hakimiyetleri altına almağı içerde işçiyi bir zümre hesabına ezmeğı gaye bilirler...” Yazının içinde Türkiye’nin hangi yolla sanayileşmesi gerektiğı anlatılıyor.
Aziz Nesin	Şakalar: Sıkı mı?	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Köyde dolaşmanın yasağı	“Demokrat Parti dünkü beyannamesinde İçişleri Bakanlığının köylerde seyahat hürriyetini formüllere ve şartlara bağlamış oluşuna hiddet ve fevran gösterdi. Halbuki bizler Demokrat Parti şeflerinin vaktile tahdit etmiş oldukları hak ve hürriyetlerimiz uğruna hala mücadeledeyiz...”
	Bizim çocuklarımız	
JACK LONDON – Adil YAGER	Hikaye: Sanki O Yaratmış	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Hesap günü	Demokrasi mücadelesinden dönenleri ve dönmeyenleri isim vererek yazıyor. Dönenler: Ziya Paşa, Hüseyin Cahit, Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Vala Nurettin. Dönmeyenler: Mithat Paşa, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Nazım Hikmet.
Fedai	Okuduk, Düşündük ve... Ha Hoca Ali Ha Ali Hoca	
Remzi Balkanlı	Maliye Bakanlığından soruyoruz: Hazinesinin Beş Milyon Lira Zararına Sebep Olanlar Kimlerdir	Abbas Hilmi Paşa’nın vatandaşlığı ve mirası hakkındaki yazının devamı
	Türkiye Sosyalist Partisi Programı	Programın yayını tamamlanmıştır. Programın sonunda 11 kişilik bir isim listesi yer alıyor. GERÇEK’in 14. Sayısında 4 kişilik bir kurucular listesi yayınlandığını aşağıda görüyoruz. Genel merkezin yeni adresi de açıklanmıştır.
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 7 - Yıl: 1 13 Temmuz Cumartesi 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Mazeretsiz Şikayetler	Anti-demokratik ortamı bile bile seçimlere katılan partilerin baskılardan şikayet etmemeleri gerektiğini öne sürüyor. Bütün partileri seçimi boykot etmeye çağırıyor.
	Paris konferansında Almanyanın istikbali	
	C.H. Partisinin işçilere kuru vaatleri	
	Mısırda gazeteler ve dergiler kapatılıyor	
	İtalyada büyük grevler	
	Dünya sendikaları federasyonu işçilerin yardımını istemektedir	
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	İşçilerin iki milyon lirası	
	Amerikada iktisadi buhran	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Hacıyatmaz	İbret Taşı: Karakter	
	İKTİBASLAR: İngiliz fabrikalarında içtimai yardımlar	
Aziz Ziya	Siyasi mahkumlar	“Demokrasi yolunda hayatlarını feda edecek kadar yüksek yaradılışlı fikir adamları yıllardır tek parti rejiminin mahpushanelerinde inliyor.” Nazım Hikmet, Kerim Sadi, Abidin Nesimi, A. Kadir, Reşat Fuat, Dr. Hikmet, Sırrı Bellioğlu hakkında
Aziz Nesin	Şakalar: Taşınmak modası	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: milliyetçiyiz beynelmilelciyiz	“Sosyalistçe millet anlayışının bir ideolojisi olan milliyetçilik ise her millet için müsavi haklar, salahiyyetler tanır...”
İsmail BİR’AK	Şikayetler Dilekler: İşçi hakkı ve sosyalizm	Vatan Gazetesindeki “Dört Sosyalist Parti” başlıklı yazıya cevap
FEDAİ	Okuduk, Düşündük ve... Hangi birini sayalım	
Behçet Atılğan	Türkiyede yeni seçim	Seçimlerin neden serbestçe yapılamayacağı hakkında. 2510 sayılı iskan kanunu, sıkıyönetim kanunu.. Özellikle Trakya ve Şark vilayetleri halkı baskı altındadır.
Remzi Balkanlı	Maliye Bakanlığından soruyoruz:	Abbas Hilmi Paşa’nın vatandaşlığı

	Hazinenin Beş Milyon Lira Zararına Sebep Olanlar Kimlerdir	ve mirası hakkındaki yazının devamı
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: İşin aslı	“Ankara cinayetine dair sosyoloji ilminin ışığı altında kısa bir tahmin yapacağım...”
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 8 - Yıl: 1 14 Temmuz Pazar 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Vatan Tehlikede	H. C. Yalçın'ın Tanin'deki başmakalesine cevap: “Bütün faşistlerin, mürtecilerin, her çeşit antidemokratik blokların şahsi menfaat kuyrukları sıkışıkça, ve millet onların hasis maksatlarına karşı mukavemet gösterdikçe ilk bastıkları yaygara daima şudur: Vatan tehlikede!” Esat Adil bu yazıda şöyle diyor: “Bizim bu satırları Demokrat Partiyi tutmak veya müdafaa etmek için yazmadığımız gayet açıktır. Hatta açıklamamız icab eder ki program ve prensipleri bakımından C. H. Partisini kendi düşüncelerimize daha yakın bulmaktayız...”
İlan	Davamız ve müdafaamız: Sabiha Sertel – Zekeriya Sertel	
	Türkiye Deniz işçileri Sendikası Kuruldu	“Sendika İstanbul'da beş bin deniz işçisini temsil ediyor... Türkiye sosyalist partisinin müzaheretile dün yeni bir sendika daha kurulmuştur. Bu sendika bütün Türkiye'nin deniz işçilerini temsil edecektir...”
	Tramvay işçileri de sendika kuruyor	
	Mareşal Çakmak Büyük Tezahüratla karşılandı	
	Paris Konferansı dün sabah dağıldı	
	Türkiye Sosyalist partisi vilayetlerde teşkilata başladı: Samsun vilayet şubesi	“Dün gece T.S.P. merkez icra komitesi tarafından Samsun vilayet

	açıldı	şubesinin açılmasına karar verilmiştir... icra komitesi şu azalardan teşekkül etmiştir...”
	Kazım Karabekir’in propagandası: Dış tehlike masalları ile muhalefeti susturmak istiyor	Kazım Karabekir’in seçim beyannamesinin eleştirisi
	Şehir ve Yurt Haberleri: Kapanan fabrikalar	
	Cibalide büyük bir define bulundu: İki küp altın çıktı	
İlan	Türkiye Sosyalist partisi genel sekreterliğinden: Partimiz aza kaydına başlamıştır: Kayıt büromuz her gün saat 10 dan 21 e kadar açıktır. Taksim Sıra serviler Alman hastanesi karşısında Hocazade so. No:12	
	D. Parti iktidar partisinin tazyikinden şikayet ediyor	
İlan	Söz Kültür Dergisi	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Aziz Nesin	Şakalar: Mururu Ubur	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Cümlelerin maksudu bir ama rivayet muhtelif!	CHP’nin, DP’nin, ‘reaksiyoner partilerin’ demokrasi istekleri ile kendi demokrasi isteğinin karşılaştırması: “Fakat biz demokrasiyi ne zümreye, ne irticaa ne de şahsi menfaatlara inhisar ettirmek için değil en geniş manası ile bütün halk kütlelerinin refah ve saadeti namına istiyoruz...”
HACİYATMAZ	İbret Taşı: Kanuna Dair	
Yazan: ETEL	Millet Vekilleri	“Millet vekilliğini en rahat ve en karlı bir geçim mesleği olmaktan kurtarmalıyız. Ankara otelleri bugünlerde adaylığını koydurmak için gelmiş bir sürü C. H. Partilileriyle doludur...”
	Memleket Meseleleri: Bozulan Tiftikler	İhraç edilmek üzere toplanan tiftiklerin bekletilerek bozulması hakkında.
	Dünyadan Yankılar: Yunan Milliyetçiliği ve millileştirme	Yunanistan ve İtalya’dan haberler. Ayrıca Keynes ölümü hakkında: “... K. Marx’ın kapitalizm hakkında vardığı neticeleri kabul etmiş olduğundan kapitalist iktisatçıları darıltmıştır...”
	Okuduk, Düşündük ve... Cemaat bildiğini okuyor	
	Rusya – Amerika: Böyle bir harp mümkün değildir	İlya Ehrenburg’un iki aylık ABD seyahatinden dönüşünde verdiği demeç hakkında.
	İşçilerin Hakkı	“Matbuat teknisyenleri gayri sıhhi şartlar altında yaşadıklarından şikayet ettiler.”
Upton Sinclair Tercüme eden: A.	DEVLER HASADI	

VATUR		
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Fıkra-1 Şerif	Eski tip Babıali fıkra yazarları ile GERÇEK gazetesinin yazarlarını karşılaştırıyor: “Fıkra da her şey gibi proletaryanın elinde bir savaş vasıtasıdır...”
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü Sayı: 9 - Yıl: 1 15 Temmuz Pazartesi 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Dost ve post kavgası	“Unutmamalı ki bu seçim eski dostlar arasında bir post kavgasından ibarettir ve hiçbir ideolojik karakter taşımamaktadır. Ya bu mücadele C. H. Partisine karşı tam ideolojik bir karakter taşıyorsa, o zaman bugünkü resmi müdahale ve tazyiklerin çapı ve mahiyeti kim bilir ne kadar aşırı ve dehşet verici olurdu!.. ”
İlan	Davamız ve müdafaamız: Sabiha Sertel – Zekeriya Sertel	
	Mareşalin demeci: Hakiki demokrasi derken iktisadi demokrasiyi de kastediyorum	Fevzi Çakmak GERÇEK muhabirine özel açıklamalarda bulunmuştur. Demokrasi, dış politika ve TSP hakkında kısa bir konuşma...
	Türkiye dokuma sanayi işçileri sendikası	“Türkiye Sosyalist partisi merkezinde dün, İstanbul dokuma işçileri mümessilleri bir toplantı yapmışlardır... Elde edilen neticelere göre, bütün Türkiye dokuma sanayi işçilerini ihtiva edecek bir sendika kurulması kararlaştırılmıştır.” ⁵⁹⁹
	C.H.P. bedava gazete, kitap dağıtıyor	
	Mısırda 11 cemiyet kapatıldı	
	Saraçoğlu Kenan Öner’e cevap verdi	
	Amerika İngiltereye ödünç para vermeyi kabul etti	
	Başbakanın nutkuna rağmen köylerde vesikasız dolaşamıyor	

⁵⁹⁹ “Bütün Türkiye” vurgusu yukarıda Deniz İşçileri Sendikası haberi verilirken de yapılmıştır. Bu TSP ile TSEKP arasındaki sendikal örgütlenme anlayışı farkını yansıtmaktadır.

	Dünya Haberleri	
	İspanya Frankodan kurtulmalı	
	Milletlerarası sosyalistliğin ihyası	
İlan	Türkiye Sosyalist partisi genel sekreterliğinden.	Partimiz aza kaydına başlamıştır. Kayıt büromuz her gün saat 10 dan 21 e kadar açıktır. Adres: Taksim sıra serviler Alman hastanesi karşısında Hocaefendi so. No:12
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
F. HİKMET	Alkol ve işçi: Alkole müptela işçi sınıfı davasını yürütemez	“Yediği yumrukların acısını içki masasında değil, davasında tuttuğunu koparıp çıkarmalıdır.”
Hasan Tanrıkut	Türkiye sosyalizme neden muhtaçtır: 1923-1946 Devresi	“... Halk partisinin 1923-1946 devresi haddizatında Türk oligarşi devresidir ki garb monarkisine tekabül eder. 1946 seçiminden sonraki devre liberal burjuva devresi olacaktır...”
Aziz Nesin	Şakalar: Kavun gibi	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Biz on yedi milyon kişiyiz	“Faşizmin bazı serdengeçtileri var ki...” diye başlayan bir isimsiz bir polemik. “... biz beş on kişi değil tam on yedi milyon kişiyiz. Çünkü milletimizin tam on yedi milyonu emeğinin hakkını ve kurtuluşunu ancak bizden bekleyebilir...”
	Şikayetler Dilekler: Cezaevinden bir mektup!	
FEDAİ	Okuduk, Düşündük ve... Dalkavukzaptiyeler	
	Tramvay işçileriyle röportaj: Nankör meslek	Beşiktaş'taki tramvay deposu civarındaki kahvehanelerde tramvay biletçileri ile yapılan röportaj: “Dünyanın en sabırlı işçisi, Türk tramvaycısı, yolcudan gördüğü hakaret kadar, idare tarafından da istismar edilmektedir.”
ZOKA	Hikaye: GEÇİM YOLU	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: 42 DERECE ATEŞ	“En ileriye istemek inkılapçılığın ta kendisidir, o hemen imkan sahasına çıkamıyorsa bir adım ileri olanı desteklemek doğrudur...”

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi⁶⁰⁰

⁶⁰⁰ Neşriyat Müdürü: Macit Güçlü bu sayıda yok

Sayı: 10 - Yıl: 1
16 Temmuz Salı 1946

Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Artık susunuz Millet konuşacak	“Demokrasi adına millet sırtında oynanan bu post kavgasının sonunu merakla bekleyenler büyük bir ekseriyet teşkil etmekle beraber, her ne olursa olsun madem ki millet konuşacak ve onun konuşmasına her nasılsa rıza gösterilecektir, şu halde efendiler artık susunuz. Yaygaralara, iftiralara, kinlere, ihtiraslara bir lahza nihayet veriniz...”
	Cumhuriyet Halk partisinin propagandaya harcadığı milyonlar kimin sırtından çıkıyor?	
	Cumhuriyet Halk P. Propaganda için ihtiyar kadınlara sutiye ve çamaşır dağıtıyor	
	Halk partisi ne bahasına olursa olsun iktidarı elden bırakmamak kararındadır	
	Dr. Tevfik Rüştü Aras Kendini aday gösterenlere teşekkür ediyor	“Millet vekilliği için adaylığını kabul etmedi...”
	C. Bayarın nutku:	Devlet ve parti başkanlığı iktidar partisinde toplandığından hiçbir ciddi muhalefet baş kaldıramıyor
	Açık Hava Tiyatrosunun dün temeli atıldı	
ŞİT	Başbakanın nutku	
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	Dünyadan Yankılar: Amerikan askeri Nürnberg Hakimlerine taş çıkarıyor	
İlan	Kooperatifçilik: Suphi Nuri İleri	
	İzmir Fuarı hazırlıklarına başlandı	
	İçişleri Bakanlığının D.P.ye cevabı	Seçim kurullarının nasıl çalışacağı hakkında
	Dünyada grevler	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Aziz Ziya	Zümre zorbalığı	“Dünkü tek parti zihniyeti yine aynı şartları devam ettirmek azmindedir, fakat dünya demokrasilerini uyanık bir halde takip eden halk totaliter bir rejim baskısı altında bulunmasına rağmen yeni dünya şartlarının verdiği bir cesaretle demokrasiye olan ihtiyacını milli bir galeyanla ifade etmektedir...”
Aziz Nesin	Şakalar: Her gele attıkça	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Şaheserler	“Temmuz ayı milli tarihimizde Şah eserler ayı olarak kalacaktır. Bunun böyle olduğunu ispat eden bazı

		tipik misaller veriyorum.” diyerek yedi madde sıralamıştır. Bunlardan biri sınıf esasına dayanan partiler ve sendikalar kurulmasıdır.
FEDAİ	Okuduk, Düşündük ve... Bugünkü mücadele halk içindir	
	İşçi Hayatından Röportaj: İşine Gelirse	Beykoz deri fabrikasından haksız yere işten çıkarılan bir işçinin başından geçenler...
ZOKA	Hikaye: Yusufun ölümü	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: İdeal	“Namuskârcasına düşünen ve şahşı menfaatinin zebunu olmayan her insanoğlu geniş kitlelerin hakkını koruyan ve o uğurda mücadeleden başka hiçbir çare olmadığını anlamış bulunan bir ideale arka çeviremez.”
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriiri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Sayı: 11 - Yıl: 1 17 Temmuz Çarşamba 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Ne anarşi, ne istibdat, ne de tek taraflı hürriyet	Bu çok dikkat çekici bir yazı. Esat Adil bir provokasyon tehlikesi görüyor. “Hürriyet ve demokrasi ortamının” suiistimal ettirilerek baskıcı bir yönetime dönmek; “Serbest fırka oyununu tekrarlamayı mı tecrübe etmek istiyoruz. Önce anarşik bir hürriyet, ardından zulüm ve itisaf...” Ayrıca iktidar partisinin muhalefetin içine yerleştireceği provakatörlere karşı da dikkatli olunması çağrısı yapıyor.
	H.P.nin işçilere vaadi: Köylülere dağıtılacak bir buçuk milyon metre bez!	“Halk Partisi Sümerbanktan bir buçuk milyon metre Amerikan bezi almıştır. Bu bezleri Anadoluya göndererek seçime iştirak edecek kadın seçmenlere şimdiden dağıtılmaya başlanmıştır.”
	C. Bayar nasıl demokrasi çığırtkanlığı yapabilir	
	M.K.P.nin Adayları	

	Adanada Açlık Grevi:	Haklarını alamıyan işçiler dün açlık grevine başladılar
	Seçimlerin hariçte akisleri	
	Türkiye deniz işçileri bir sendika kurdular	Sendikanın tüzüğü ve sendika kurucularının fotoğrafları
	Mihailoviç bu sabah idam edildi	
	Türkiye Sosyalist Partisi	“2 Temmuz tarihli Jurnal de Jenevden: Türkiye tarihinde ilk defa olarak bir sosyalist partisi kurulmuştur...”
	Şehir ve Yurt Haberleri	
	Dünyadan Yankılar: Mısır hükümeti güç durumda	
	Şikayetler Dilekler: Patrondan izinsiz hastalanmak yok	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Behçet Atılğan	Lider nasıl yetişir?	Yazının içinde iki konu ele alınmıştır. 1. Liderlik konusu; İTC ve Milli mücadeleden örnek vererek olayların gelişiminin lideri de yaratacağını savunur. 2. Sol hareketlerin parlamenter demokrasiye bakış açıları. İşçi sınıfının parlamento yoluyla iktidara gelemeyeceğini söylüyor.
Aziz Nesin	Şakalar: Temel atmak, temelinden atmak	
ADİLOĞLU	Apaçık, Dosdoğru: Mağlup sayılır bu yolda galip	Yine seçim kavgaları hakkında: “BU belki millet için bir mağlubiyet ve sükûtu hayal olacaktır. Fakat millet aldatıla aldatıla aldanmamasını, kanmamasını öğrenecektir”
FEDAİ	Okuduk, Düşündük ve... Al abdestini ver papucumu	
	Sadece aidat alan bir teşekkül	Bir sandalcı ile Röportaj, sandalcılar cemiyeti hakkında
İlhan Tarus	Hikaye: Köroğlu	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Babıali	Babıali'nin sermaye yapısının eleştirisi: “GERÇEK Babıalının asırlık havasını tepetaklak eden; içindeki her adamın sadece emekçi olduğu ilk ve tek gazetedir...”
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	

GERÇEK
(Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet)
HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ
Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi
İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi
Sayı: 12 - Yıl: 1
18 Temmuz Perşembe 1946

Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Demokrasi düşmanlığından bir örnek: Kütahya nutku!	Recep Peker'in Ulus gazetesinde yayınlanan Kütahya nutku hakkında. Recep Peker için "faşizmin ve onun metotlarının Türkiye'de ilk tatbikatçılarından..." diyor. Peker konuşmasında GÜN ve GERÇEK'i de isim vererek suçlamıştır. ⁶⁰¹
	"Milletin rızasile tayin olunmıyan iktidar mevkiinin hiçbir kıymeti yoktur."	Sür manşet altı satır İsmet İnönü'nün konuşmasında alıntılar. Esat Adil'in yazısıyla birlikte bütün sayfa İnönü'nün konuşmasına ayrılmıştır. İnönü öncelikle partili Cumhurbaşkanı eleştirilerine cevap veriyor.
	Ankara cinayeti davasında Haşmet hayatım tehlikede, korkuyorum dedi	
	Şikayetler Dilekler:	Kırk yıllık işçi kırk parasız atılmış
	Karne kalkıyor	
	Türkiye deniz işçileri bir sendika kurdular	Dünkü haberin devamı
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
A. METİN	İbret Taşı: Kahverengi bir muharrir	
Aziz Ziya	İşçinin kuvveti	İmparatorluğun "Süleymaniye" gibi şaheserlerinden, bugünün baraj ve santralına kadar her şeyde işçinin emek ve alınteri vardır.
Aziz Nesin	Şakalar: Al kunduralarını ver hürriyetimi	
Ahmed SIDKI	Hikaye: Oy birliği	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -12-	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Kayyum	İsim vermeden, parti – basın ilişkileri hakkında bir yergi. Çok soyut, belirsiz.
FEDAİ	Okuduk Düşündük ve... Bir kurnazlık	
	Zafer bahçeleri:	Amerikan çiftçi kadınlarının sosyal durumuna bir bakış
	Türkiye Sosyalist Partisi Nizamnamesi	TSP Parti Tüzüğü yayınlanmaya başlandı.

GERÇEK
(Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet)
HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ
Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi
İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi
Sayı: 13 - Yıl: 1

⁶⁰¹ GÜN dergisinin 15 Temmuz 1946 tarihli 21. Sayısının başyazısında Hasan Tanrıkut bu konuşmaya çok sert bir cevap yazmıştı.

19 Temmuz Cuma 1946⁶⁰²

19 Temmuz Cuma 1946 ⁶⁰²		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
	Dün İstanbul Basın Birliğine gelen Mareşal Fevzi Çakmak gazetecilere şu beyanatta bulundu:	İstanbul'dan bağımsız aday olan F. Çakmak'ın Gazeteciler Cemiyeti'nde gazetecilerle konuşması. Yine sürmanşet: "Hariçte tehlike ihtimali yoktur. Böyle bir tehlike olduğunu iddia Adenler yanılıyor."
	Ecnebi Devlet mümessilleri Nihat Erim'le görüşmüş:	Seçimi H.P. kazansın demişler
	C.H.P. Millet vekili adaylarını ilan etti	
	İsviçreye milyonlar kaçırın umum müdür	Eski tapu kadastro genel müdürünün yolsuzlukları
	Haklarını Alamıyan 350 işçi dün greve başladı	Galata rıhtımında çalışan 350 yükleme-boşaltma işçisinin ücret artışı için bir günlük iş bırakması
	İzmit belediye reisi muhtarları Jandarma ile toplantıya getirtti	
	Şikayetler Dilekler: Başbakana açık mektup	
	Dünyadan Yankılar: Yugoslavya'da bir kahraman	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
A. METİN	İbret Taşı: Bu Devlet kimin Devleti?	
Aziz Nesin	Şakalar: Başmakale illetinden	
Behçet Atılğan	Türkiyede Demokrasinin Gelişmesi	Genel olarak Takrir-i Sükun kanununa kadar olan dönem olumlu (zorunlu) olarak değerlendiriliyor. Meclis hükümeti dönemi bir demokrasiye dönüşmedi, diktatörlüğe dönüştü.
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -13-	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Biraz hayâ	Yine Recep Peker'in GÜN dergisine yönelik suçlamalarına cevap. Recep Peker için ağır sözler kullanıyor. Komünist nitelemesini kabul etmiyor.
	İşsizlik	
FEDAİ	Okuduk Düşündük ve... Demokratlar birleşiniz	
	Türkiye Sosyalist Partisi Nizamnamesi	Tüzük yayını devam ediyor

⁶⁰² Esat Adil'in bu sayıda yazısı yer almıyor.

GERÇEK
(Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet)
HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ
Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi
İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi
Sayı: 14 - Yıl: 1
20 Temmuz Cumartesi 1946

Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Köylümüzün mukadderatı	“Bir memleketteki bin dönümlük ekili ve dikili toprak üzerinde ortalama beş nüfuslu seksen aile yaşarsa, bunların istihsal tekniği ortaçağ tekniğinden farksız olursa, dünya ve hayat bilgileri hemen hemen sıfır, okur yazar nispeti ortalı yüzü aşmazsa ve bunlar dünya nimetlerinin hepsine bigane yaşarsa, sonra da bu durumda bulunan köylü nüfusu bütün millet nüfusunun yüzde sekseninden aşırı olursa... Sınıf davasını gütmeyen hiçbir metod, hiçbir teşkilat Türk köylüsünü kurtaramaz...”
	Türkiye Sosyalist emekçi ve köylü partisi başkanı ve diğer mensupları nezaret altına alındılar. Partinin seçim afişleri yırtıldı	TSEKP’nin seçimleri boykot çağrısı içeren afişlerinin asılması üzerine partililerin gözaltına alınması. Şefik Hüsnü’nün İçişleri Bakanı’na telgrafı. Ardından Ş. Hüsnü ve İşçi Sendikaları Birliği Genel Sekreteri matbaacı Ferit’in de göz altına alınmaları.
	C.H.P.nin sahte listesi	“Yarın saat 8 den itibaren bütün yurttaki Millet vekili seçimlerine başlanacak ve 19 da nihayet verilecektir... akşam oylar tasnif edilmek üzere sandıklar açıldığı zaman parti temsilcileri hazır bulunmayacaklardır... dolaşan rivayete göre halk partisi daha önce oylar hazırlamıştır...”
	İşi terk eden tahmil tahliye işçileri	Ulaştırma Bakanı Ali Fuat Cebesoy ve Deniz Yolları genel müdürü bu konuda incelemelere başlamıştır.
	Faşizm İspanyada yaşıyor	
	Dünyada grevler	
	M. Kalkınma partisine mensup bir sabıkalı Üsküdar’da bir polisi öldürdü	
	Seçim günü içki yasak	
	Şikayetler Dilekler:	Bir İşçinin A.E. Yalmana cevabı
	Şehir ve Yurt haberleri	
	Matbuat Teknisyenlerinin Beyannamesi	Yönetim kurulunun uzun bir bildirisi. Sendikaya dönüşme kararı
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
A. METİN	İbret Taşı: Yeni bir parti	İçtimai Adalet Partisi isimli bir

		partinin ırkçılığı hakkında
Aziz Nesin	Şakalar: Çekirdekten yetiştirme	
	Halkın görüşü, halkın düşüncesi: Ne istiyoruz?	
Ahmed Sıdkı	Hikaye: Tavşan başı	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -14-	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Ölmez vesikalar	Sertellerin Tan olayından sonra haklarında açılan davada yaptıkları savunma kitap olarak “Davamız Müdafamız” adıyla yayınlanmıştı. H. Tanrıkut kitap hakkında yazıyor: “
	Veremliler Arasında	Heybeli ada senatoryumunda yatan işçi, öğrenci veremlilerle röportaj (hikaye de olabilir)
	Türkiye Sosyalist Partisi Nizamnamesi	TSP tüzüğünün yayını tamamlandı Tüzüğün son maddesinde “parti kurucuları şunlardır:” denilerek dört isim sayılıyor: Esat Adil Müstecabi, Macit Güçlü, İhvan Kabacıoğlu, Aziz Uçtay. Meslekler ve doğum tarihleri de verilmiş. Esat Adil 1320 demiş. 1904 oluyor.

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Sayı: 15 - Yıl: 1 21 Temmuz Pazar 1946⁶⁰³		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
Mehmet Ali Aybar	Demokraside mabutlara yer yoktur	“Osmanlı İmparatorluğunun yerine kaim olan Türkiye Cumhuriyeti bir Mabutlar hükümeti olarak doğdu, öylece yaşadı ve hâlâ da öylece yaşıyor... Halbuki, demokrasi hükümet ve idare şeklinde, vatana ettiği hizmet ne olursa olsun, Mabutlaşmasına ve hesapsız buyurma hakkı kazanmasına cevap(z) verilemez...”
	Bugünkü seçimlere niçin girmiyoruz?	TSP’nin seçimlere katılmama gerekçeleri manşetten sıralanmıştır: Seçim serbestliğinin ihlal edilmesi; sıkı yönetim bulunan vilayetler; nisbi temsilin olmaması;

⁶⁰³ GERÇEK, seçim günü iki sayfa olarak yayınlanabilmiştir. Normalde dört sayfa olarak çıkmaktaydı. Bu sayıda Esat Asil’in yazısı yoktur. Başyazıyı Mehmet Ali Aybar yazmıştır.

		müstemleke kanunu; antidemokratik kanunlar; 18-20 yaş arasındaki yarım milyon vatandaşın siyasi haklarının tanınmaması; siyasi mahkumların ve sürgünlerin affedilmemesi...
İlan	Özür dileriz:	Vukua gelen ani bir arıza sebebiyle bugün ancak büyük zorluklarla iki sayfa olarak çıkıyoruz. Okuyucularımızdan özür dileriz
	Nuri Demirağ doğurmayan kadınları doğurtacak	“Bazı kadınlar biçimleri bozulur diye doğurmuyor. Partimiz iktidara geçerse...”
	Sosyalist partisi Samsun şubesi	“Türkiye Sosyalist partisi Samsun müteşebbis vilayet icra komitesi başkanlığına doktor Yakup seçilmiştir. Başkana ve arkadaşlarına başarılar dileriz...”
	Emekçi köylü partisinin protestosu	Türkiye Sosyalist Emekçi ve köylü partisi, seçimlere girip beyaz boş kağıt şartı ile iştirak kararı vermiş ve seçim propagandasını gösterir afişlerini duvarlara asmıştı... Dün nezaret altına alınanlar serbest bırakılmıştır...”
	Açlık Grevi	“Haklarını alamayan Adanalı işçiler açlık grevine devam ediyor.” Adana’da iki tarım işçisinin ücretlerini alamadıkları için açlık grevi yapmaları hakkında. Röportaj.
	Dünyada grevler	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Bugünkü seçim	“Seçimlere mana veren ideolojik karakter mevcut olmadıktan ve seyircilerin neticesini merak edeceği dürüst bir yarış ta mevzubahis olmadıktan sonra seçim tatsız tuzsuz bir aş halini almış demektir...” Tanrıkut, CHP’nin programının daha ileri olduğunu bu yazıda da vurguluyor
Aziz Nesin	Şakalar: Mikado konuştu	
	Okuduk Düşündük ve... Yerine ne koyalım?	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Sayı: 16 - Yıl: 1 22 Temmuz Pazartesi 1946⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ Bu sayıda da Esat Adil’in yazısı yoktur.

Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
	Özür dileriz:	Vukua gelen ani bir arıza sebebiyle bugün ancak büyük zorluklarla iki sayfa olarak çıkıyoruz. Okuyucularımızdan özür dileriz
	Seçimler bütün yurttta sükunetle geçti	“memleketimizde ilk defa yapılan tek dereceli seçimde millet büyük bir imtihan kazanmıştır. Katı netice ancak bugün belli olacaktır... şimdilik vaziyet Demokrat partinin lehinde olduğu görülmektedir...”
	Doğu vilayetlerinde durum Halk partisinin lehinde	“Siirt ve Erzincanda C.H.P. kazandı”
	Milli Kalkınma partisinin sözcüsü nezaret altına alındı	“Milli Kalkınmacıların seçim sandığı başında propaganda yapmalarına mani olundu”
	Birbirini tutmayan tahminler:	Her iki taraf da kendilerinin kazandıklarını iddia ediyor
İlan	Sabahattin Ali:	Beyaz bir gemi. Büyük halkçı sanatkarımızın en güzel hikayelerinden biridir. Yarınki nüshamızda okuyacaksınız.
	İstanbulda seçim nasıl geçti? Seçim değil sayım	
	General de Gol Cumhurbaşkanlığını kabule mütemayildir	
İlan	GÜN 21inci sayı Yarın çıkıyor	
	Seçim ve partiler	Seçime katılan ve katılmayan partilerin listesi
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Aziz Nesin	Şakalar: Kovaaa!	
Aziz Ziya	Meşhur bir faşist kahraman	
FEDAİ	Okuduk Düşündük ve... Biz de emin değiliz	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -15-	
A. METİN	İbret Taşı: Commedia finita	

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Sayı: 17 - Yıl: 1 23 Temmuz Salı 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Türk Demokrasisi bir daha hançerlendi	Cumhuriyet Halk partisi ve hükümeti milletin bu iradesini tağyir ve tahrip etmekle müttehemdir. C.H.P. si ve hükümet

		demokrasi esaslarını yıkmakla, seçimlere bizzat fesat karıştırmakla, perde arkası işler görmekle, iktidarı zorla elinde tutmak istemekle, milleti ve onun kanunlarını hiçe saymakla, anayasaya karşı isyan etmekle müttehemdir.” ⁶⁰⁵
	Manşet: Seçim neticeleri halkta hayret uyandırdı!	“ Saat on yediye kadar sükunet içinde geçen hava geceleyn siyasi bir karayelle C.H.P. lehine değişti. Karanlıkta bazı işlerin yapıldığı söyleniyor”
	Mareşalin gazetemize beyanâtı: Yapılan hilenin hesabını sormak halka ve gençliğe düşer	“Kurulacak meclisin gayrimeşru olduğuna kanaat hasıl olursa derhal meclisin kendi kendini feshetmesi lazımdır.”
	İçişleri Bakanlığına protesto çeken Kenan Öner Valiyi itham etti	“Vali tasnif zabıtlarını tahrif için emir vermiş ve Mareşala ait oylar Recep Peker’e devredilmiş...”
İlan	GÜN 21inci sayı Yarın çıkıyor	
	Mareşal Çakmak’ın protestosu	Fevzi Çakmak’ın İstanbul İl Seçim Kurulu Başkanlığına yazdığı yazı. Oylarının Recep Peker’e aktarıldığı iddiası hakkında.
	Vali protestoya cevap verdi	Vali Dr. Lütfi Kırdar’ın açıklamaları
	Türkiye Dokumacılar sendikası kuruldu	Dört kurucunun isimleri ve fotoğrafları
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamnamesi	
	İngiliz kabinesinin gizli toplantısı	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
A. METİN	İbret Taşı: Yabancı menfaatler	
Aziz Nesin	Şakalar: Rüştünü isbat etti	
ETEL	H.P. ve Kemalizm	“Türkler, kurtuluş savaşlarını bir zaferle bitirerek Monopolcü emperyalizm devrinde silahla istiklal kazanılacağını bütün dünyaya isbat etmiştir...”
Sabahattin Ali	Hikaye: Beyaz bir gemi	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -16-	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Halk hazırlanmağa başladı	“işçi, köylü ve küçük esnaf, bütün bu ezilmiş milyonlar, dört senelik devrede kendisini aldatmayacak olanların kimler olduğunu anlayacak, burjuva partilerinin aldatıcı mahiyetini kavrayacaktır...”
	Okuduk Düşündük ve... Papağana bu şeref de yeter	

⁶⁰⁵ Müttehim: töhmetli, kabahatli, suçlu görülen, suçlanan. Bknz Devellioğlu, s. 789 Gazetenin bu sayı çeşitli seçim yolsuzlukları iddiaları ile doludur.

GERÇEK
(Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet)
HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ
Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi
İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi
Sayı: 18 - Yıl: 1
24 Temmuz Çarşamba 1946

Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
ESAT ADİL	Birleşmiş Milletlere mi baş vuralım? Bu seçim milli ve sosyal bir faciadır	“Cumhuriyet Halk Partisi hile, kuvvet ve zor kullanarak seçimi kazanmakla kalmamış, milli iradenin şeref ve haysiyetine tecavüz etmiş; hürriyeti fiilen ilga ederek Türk vatanını bir siyasi hapishaneye çevirmiştir.”
	İstanbulda Milletvekilliği seçim neticeleri tasniften elli altı saat sonra belli oldu	
	Seçilen Millet Vekillerinin 395’i C.H.P. adayı 63’ü Demokrat Partisi adayı ve 7’si de bağımsız adaydır.	
	Halk Partisi seçim kurulu ile pazarlığa girişmiş	
	Mareşal seçimleri yolsuz buluyor	“Mareşal: ‘Her parti kanuni yoldan hakkını aramalı ve kanuna aykırı yapılan bu seçimi protesto etmelidir’ diyor.”
	D.P Ankaradaki seçimleri protesto etti	“Ankarada ilan edilen Millet vekili listeleri hakikate kat’iyen uygun değildir.”
İlan	GÜN 21inci sayı bugün çıktı	
İlan	Türkiye mensucat işçileri sendikası	Dün kurulduğunu haber verdiğimiz Türkiye Mensucat İşçileri sendikasının nizamnamesinin bütünü üçüncü sayfamızdadır.
	Memleket Meseleleri: Benzin tahdidine son verilmelidir	
	İşçilerin Hakları	Çimento fabrikaları patronlarının fazla mesai konusunda hükümeti aldatmaları
	Fon Papan Sulhü idame için Türkiye’ye gönderilmiş	Von Papan’ın savaş suçluları mahkemesinde yargılanması ve Avukatının savunması
	T.S emekçi ve köylü partisinden tevkif edilenler hala bırakılmadı	Gözüaltına alınan 50 kişiden bazıları hâlâ bırakılmamıştır. Bunun üzerine parti savcılığa başvurarak gözüaltındakilerin serbest bırakılmalarını istemiştir.
	Vali istifa etti haberini dün yalanladı	İstanbul valisinin seçim yolsuzlukları nedeniyle istifa ettiği söylentileri üzerine Valinin açıklaması

Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Rasih Nuri İleri	Hayale Kapılmanın Sırası Değil	Bu yazının yayınlanması ilginç bir durum. İleri yazısında çok partili hayata geçiş sürecinin genel bir değerlendirmesini yapıyor. CHP ve DP'yi analiz ediyor. Yazının sonunda 'solcular'a birlik çağrısı yapıyor. Ancak yazının seçimden önce yazıldığı belli. Hatta TSEKP'nin kuruluşundan önce yazılmış olmalı.
A. DEMİRBAŞ	İbret Taşı: Mürtedler için	
Aziz Nesin	Şakalar: Seçim pazarı	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -17-	
FEDAİ	Okuduk Düşündük ve... Peyami Safa çifte kavrulmuş	
	Türkiye Mensucat işçileri sendikası Ana Nizamnamesi	Sendikanın tüzüğünün yanı sıra on kişilik kurucu listesi yer almaktadır
Sabahattin Ali	Hikaye: Beyaz bir gemi -2-	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: İlim ve cemiyet	Aydınlarla halkın ilişkileri hakkında. Faşist yönetimlerin aydınları halktan uzak tuttuğunu öne sürüyor.
ADİLOĞLU	Galiba göç, millete düştü	Bir hiciv. Bir eşkıya fıkrasından yola çıkarak; CHP'nin gideceği yok bari halk göç etsin.
	Sosyal Adalet Partisi Ana Nizamname	
	İstanbul şoförleri ve otomobil işçileri sendikası ana nizamnamesi	Daha önce haber yapılmamıştı. Tüzüğü yayınlanmaya başladı

GERÇEK (Emeğe Hak, Emekçiye Hürriyet) HALK DAVASI GÜDER, SİYASİ SABAH GAZETESİ Başmuharriri: Esat Adil Müstecabi İmtiyaz Sahibi: Esat Adil Müstecabi Sayı: 19 - Yıl: 1 25 Temmuz Perşembe 1946		
Yazar / İmza	BİRİNCİ SAYFA / HABERLER	Yazı Konusu
	Demokrat Partisi Başkanı Celal Bayar dün gazetecilere verdiği beyanatta dedi ki: Seçim emniyet ve namusu bütün memlekette ayaklar altına alınmıştır	"Gözleri yaşlı birçok vatandaşlar şikayet mercii arıyorlar. Yapılan seçimler milletin hakiki iradesini göstermekten uzaktır. İktidar partisi sahte mazbata tanzim etmeğe, seçim evrak ve mazbatalarında tahrifat yapmağa mecbur kalmıştır."
	Cumhur başkanının millete beyannamesi	"Şimdi Türkiye'nin milli hayatında yeni bir devre giriyoruz. Her şeyden evvel seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma

		devrinin açılması ilk vazifedir.
	Sıkı Yönetim Komutanlığının Tebliği	Emniyet Müdürü A. Demir imzalı, 24 Temmuz 1946 tarihli bir yazıyla Sıkıyönetim Komutanı Kor General Asım Tınaztepe'nin tebliğinin gazetede yayınlanması istenmiştir: "... bazı gazetelerin bilhassa seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı ağır neşriyata devam ettiği görülmektedir. Sıkıyönetim bölgesinde bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği..."
	Türkiye Sosyalist Partisi lideri diyor ki: Bütün Türk Demokratları birleşiniz! Diğer partilerin iştirakiyle H.P.ne karşı müşterek bir demokrasi cephesi kurulmalıdır	Türkiye millet vekilliği seçimi, elde mevcut delillere göre fasittir. Yeni seçim birleşmiş milletler camiasının müşahitleri huzurunda yapılmalıdır.
	İşçi hakkı karşısında iki zihniyet	
	Beş yıllık sanayileşme planı: Ağır endüstriye ve kimya sanayine önem verilecek	
	Benito Mussolini'nin bütün mallarına el konmak üzere Milano mahkemesi tarafından karar verilmiştir	
	Milli Kalkınma partisi birbirine girdi	
Yazar / İmza	MAKALELER / KÖŞE YAZILARI	Yazı Konusu
Fehmi Yazıcı	Milletin İstiklal Azmi	"Türk cemiyetinin geçirmekte olduğu inkişafın kanunlarını kavrayamayanlar, halk kitlelerini her zaman kendi arkalarından gelecek şüursuz bir sürü sandılar..."
A. METİN	İbret Taşı: Bir açık mektup	
Aziz Nesin	Şakalar: Makro Paşaya açık mektup	
ŞİT	Memleket Meseleleri: Toprak Kanunu	
Sabahattin Ali	Hikaye: Beyaz bir gemi -3-	
Upton Sinclair Tercüme eden: A. VATUR	DEVLER HASADI -18-	
Doğan Ruşenay	Halkın İçinden: Bir şairin intiharı	"Dalından koparılmış bir çiçek ne kadar yaşayabilirse, ihtilalden ayrı kalan Mayakowski de o kadar yaşayabildi. O, yıkıcılık devresinin dehası olduğuna inanmıştı. Dehası, ihtilalle beraber parladı, ihtilalle beraber söndü..."
FEDAİ	Okuduk Düşündük ve... Eğer samimi ise	
	İstanbul şoförleri ve otomobil işçileri sendikası ana nizamnamesi	

5.10. 1946 Yılında Yapılan Seçimler

Aslında yaşanan dönem TSP programında yer alan taleplerin ve amaçların olağan karşılandığı bir dönemdi. Hemen hepsi ülke gündeminin ilk sıralarında yer alan konulardı. Türkiye'nin San Francisco Konferansı'na delege göndermesinden ve BM Anayasası'nı imzalamasından itibaren tutacağı yol ve yön belli olmuştu. BM Anayasası sadece muhalefetin kılavuzu olmakla kalmadı, yirmi yedi yıllık tek parti iktidarından sonra CHP bile yeni döneme uyum sağlamak için adımlar atmaya başladı.

Taner Timur'un saptamasıyla CHP bu dönemde ikili bir değişime uğramıştı. Siyasal alandaki değişimi çok partili hayatın kurallarının saptanması ve kendisinin de bu kurallara uyma çabalarıyla ilgiliydi. Toplumsal alandaki değişim ise, içinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak amacıyla bütün sınıflara şirin görünme çabalarından oluşuyordu. Bu bakımdan işçi ve köylü sorunlarına eğilme zorunluluğu duyuyordu. Çalışma Bakanlığı'nın kurulması, İşçi Sigortaları Kurumu'nun örgütlenmesi, İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu'nun çıkarılması, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun kurulması, Çitçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabulü, Matbuat Kanunu'nun değiştirilerek gazete kapatma yetkisinin Bakanlar Kurulu yerine mahkemelere bırakılması, basın suçlularının affedilmesi, üniversitelere bilimsel ve idari özerklik verilmesi CHP'nin bu bir iki yıl içinde attığı adımlar oldu.⁶⁰⁶

Dolayısıyla toplum ve aydınlar TSP'nin programında yer alan talepleri hiç de şaşkınlıkla karşılamamış olmalı. Üstelik TSP programında bu adımların çok ötesine geçen talepler olmadığı gibi ekonomide de toplumun zaten alışık olduğu ve başka bir seçeneğin çok da mümkün olmadığı devletçi model öneriliyordu. Özel sektörün zaten çok cılız olduğu böyle bir ekonomide fabrikaların, madenlerin, bankaların kamulaştırılıp “millet yararına” çalıştırılacağının ifade edilmesi yeni bir yaklaşım getirmiyordu. Zaten *GÜN* ve *GERÇEK*'te yer alan yazılarda TSP'nin CHP'nin devletçilik uygulamasını desteklediğini önceki bölümlerde görmüştük. Dolayısıyla

⁶⁰⁶ Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 67-70

hem TSP hem TSEKP, ekonomide CHP uygulamalarının bir benzerini, Sovyet tipi planlı devletçi ekonomik modeli savunurlarken, siyasette temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve güvence altına alınmasına dayalı batı tipi demokratik liberal modeli bağdaştırmaya çalışıyorlardı.

Mayıs ayındaki olağanüstü CHP kurultayında 1947 yılında yapılması gereken seçimlerin 1946 yılına alınarak tek dereceli olarak yapılmasına karar verilmesi ile sınıf esasına göre parti kurmanın da serbest bırakılmasından sonra TSP programının pek de özgün bir yanı kalmıyordu. İktidarı TSP ve TSEKP bakımından rahatsız eden asıl olgu parti programları ve parti örgütlenmesi değil, hızla çoğalan ve bu iki parti etrafında gelişen işçi örgütlenmeleri oldu.

Toplum, gerçek muhalefet partisi olarak DP'yi benimsemiş bulunuyordu. Bir yandan CHP'den DP'ye geçişler sürerken, bir yandan da il örgütleri kurulmaya devam ediyordu. DP'nin ilk şubesi 1 Şubat 1946'da Samsun'da açıldıktan sonra Mart sonlarında 16 il ve 39 ilçede DP örgütleri kurulmuş bulunuyordu.⁶⁰⁷ 12 Haziran günü *Cumhuriyet* gazetesine bir demeç veren Celal Bayar 34 il ve 160 ilçede örgüt kurduklarını açıklamıştı.⁶⁰⁸

DP'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası benzeri bir muvazaa partisi olup olmadığı tartışmaları iki üç ay içinde geride kaldı. Halk, yeni partinin gerçek bir muhalefet partisi olduğuna inanmaya başladı. Kemal Karpat'ın yorumuna göre, DP'nin 1947 yılının başlarında yapılması gereken seçimi kazanarak iktidarı alabileceğine CHP'liler de inanmaya başlamıştı. Eylül ayında yapılması gereken belediye seçimleri Mayıs 1946'ya, 1947 yılında yapılması gereken genel seçimler de Temmuz 1946'ya alındı.⁶⁰⁹

1946 yılı içinde üç seçim yapılmıştı. Bunlardan ilki 21 Nisan 1946 günü yapılan İstanbul, Niğde, Kütahya ve Seyhan milletvekilliği ara seçimidir. Bu seçim Türkiye'de iki dereceli olarak yapılan son milletvekilliği seçimi oldu. Bu sırada henüz TSP kurulmamıştı. O sırada yayınlanmakta olan *GÜN* dergisinde de bu

⁶⁰⁷ Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982, s. 44

⁶⁰⁸ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1990, s. 15

⁶⁰⁹ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 241

seçimlerle ilgili bir yorum yapılmamıştır. DP de bu seçime ilgi göstermemişti. Her ne kadar CHP aday göstermeyip seçmenlerini serbest bıraktıysa da ikinci seçmenler CHP’li oldukları için seçimi CHP adayları kazanacaktır. Hakkı Tarık Us’un karşısına seçmenlerin adayı olarak çıkan Yahya Kemal Beyatlı İstanbul seçimini kazanan aday oldu. CHP İstanbul İl Başkanı’nın Hakkı Tarık Us’u desteklediği, buna rağmen seçimi Yahya Kemal’in kazandığı iddiaları bir süre basını meşgul edecekti.⁶¹⁰

İkinci seçim kuşkusuz daha önemliydi. 26 Nisan günü toplanan CHP Meclis Grubu Eylül /Ekim ayında yapılması gereken belediye seçimlerinin Mayıs ayına alınmasına karar verdi ve bu karar aynı gün TBMM’ne sevk edildi. Tasarının TBMM’nde görüşülmesi sırasında genel seçimlerin de öne alınabileceği olasılığı da gündeme geldi. DP milletvekilleri Adnan Menderes, Emin Sazak ve Refik Koraltan hem bu tasarıya hem de genel seçimlerin ne alınması olasılığına karşı çıkan konuşmalar yaptılar. Henüz rgtlenme aşamasında bulunan DP temsilcileri gerekli yasal değişiklikler yapılmadan seçimlere gidilmesini de doğru bulmadıklarını açıkladılar. Tasarı 29 Nisan’da kabul edildi.⁶¹¹ DP genel başkanı Celal Bayar 8 Mayıs’ta DP’nin belediye seçimlerine katılmayacağını açıkladı.

Bu tartışmalar sürerken TSP halen kurulmamıştı ve *GÜN* dergisinde de güncel politikayla, seçim tartışmalarıyla ilgili herhangi bir yorum yapılmamıştı. DP’ye yönelik eleştirel bir tutum alındığı grlyordu. *GÜN*’n 8 Mayıs 1946 tarihli 15-16. sayısının başyazısında Esat Adil *GÜN*’n siyasi değil kültürel bir yayın olduğunu da vurgulamıştı.

CHP’nin değişmez genel başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 25 Nisan’da CHP İkinci Olağanüstü Kurultayı’nın 10 Mayıs 1946 günü toplanacağını açıkladı. Zaten yılın başından itibaren kurultay ve kurultayda alınacak kararlarla ilgili olarak basında çeşitli iddialar gündeme gelmişti. En çok üzerinde durulan konular, genel başkanın “değişmezlik” vasfının kaldırılacağı, seçimlerin iki derece olmaktan çıkarılacağı ve sınıf esasına göre parti kurmanın serbest bırakılacağı idi.

⁶¹⁰ Cemil Koçak, **a.g.e.**, s. 324

⁶¹¹ Bu seçimlerde belediye başkanı seilmiyordu. Belediye meclisleri seçiliyor, belediye başkanları belediye meclisleri tarafından seçiliyor, seçilen belediye başkanlarının Valilik ve İç İşleri Bakanlığı tarafından onaylanması gerekiyordu. Bknz. Cemil Koçak, **a.g.e.**, s. 337

CHP ikinci olağanüstü kurultayı 10 Mayıs 1946 günü TBMM’nde toplandı. Kurultayın açılış konuşmasını İnönü yaptı. İnönü, kurultayı olağanüstü toplantıya “*Türk halk idaresinin yeni bir hamlesine karar vermesi için*” çağırdığını açıkladı. O hamle, seçimlerin bundan böyle tek dereceli olarak yapılması idi. İnönü, milletvekilliği seçimlerinin öne alınmasını bu kararın kaçınılmaz sonucu olarak açıklıyordu. Söylediğine göre, seçimlerin tek dereceli olarak yapılmasına karar vermiş bir meclis “*temsil kudretinin zayıflığına kendisi hükmetmiş durumda kalacak*” idi. Bu yüzden bu kararın doğal sonucu olarak hemen seçime gitmek gerekiyordu.

İnönü, belediye seçimlerinin erkene alınmasını da milletvekilliği seçimlerinin erkene alınması ile bağdaştırıyordu. Genel seçimlerde önemli bir görev üstlenecek olan mevcut belediye meclislerinin üyelerinin tamamı CHP’li olduğundan, buralarda muhalefetin de temsil edilebilmesi için bunların yenilenmesi gerektiğini söylüyordu.

İnönü’nün ısrarla üzerinde durduğu konu ise seçimlere katılım meselesi oldu. Bütün siyasi partilerin ve bağımsız siyasetçilerin seçimlere katılması gerektiğini biraz da tehditkâr bir dille vurguladı. Ona göre seçime katılmamak “*yabancı devletlere karşı memleketin iç idaresini ithâm etmek*” ve vatandaşları “*meşru olmayan yollara teşvik etmek*” anlamına gelecekti.

İnönü’nün konuşmasında TSP’yi doğrudan ilgilendiren bir diğer konu da sınıf esası üzerine cemiyet kurma meselesiydi. Cemiyetler Kanunu’nda bu konuda değişiklik yapılması için önce parti programının değiştirilmesi gerekiyordu, çünkü CHP programında bu konuda bir yasak söz konusuydu. İnönü bu konuda CHP’nin kendi programında sınıf mücadelesi istemeyen ve sınıf çıkarları arasında uyum arayan esasta kalmaya devam edeceğini, ama sınıf esası üzerine parti kurmak isteyenlere kanun yoluyla engel olunmayacağını söylemişti. Ama kökü dışarda oluşumlara izin verilmeyecekti.

Henüz TSP de TSEKP de kurulmamışken, İnönü bu konudaki sınırları çizmişti.

Kurultay’ın ikinci günü, 11 Mayıs 1946 Cumartesi günü bu değişiklikler kabul edildi. CHP kurultayından üç gün sonra, 14 Mayıs 1946 Salı günü TSP’nin

kuruluş dilekçesi İstanbul Valiliği'ne verildi. Esat Adil yasal değişikliklerin TBMM'nde yapılmasını beklemeye gerek duymadan, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk sosyalist partisini kurdu.

5.11. 1946 Genel Seçimlerinde Esat Adil ve TSP'nin Tutumu

1946 yılında yılının Temmuz ayında yapılan erken genel seçim kuşku yok ki Türk siyasal tarihinin en önemli seçimlerinden biriydi. Cumhuriyet tarihinde CHP dışında siyasal partilerin de katıldığı ilk seçim olduğu gibi, aynı zamanda tek dereceli olarak yapılan ilk seçimdi.

Esat Adil 1946 seçimlerini yeni kurulmuş olan bir sosyalist partinin genel başkanı olarak karşılamıştı. Seçimden on beş gün önce yayınlamaya başladığı *GERÇEK* gazetesi aracılığıyla TSP'nin bu seçimler karşısındaki tutumunu ayrıntılı olarak açıklama olanağı bulmuştu.

5.11.1 Seçimden Önce

TSP, bütün Türkiye'nin 21 Temmuz 1946 günü yapılacak olan tek dereceli erken genel seçimlere odaklandığı günlerde kurulmuştu. Fakat henüz bir yayın organı yoktu. TSP'nin yayın organı olarak *GERÇEK* gazetesi ancak seçimlere iki hafta kala, 7 Temmuz 1946 günü çıkabildi.

Esat Adil *GERÇEK*'in ilk sayısındaki iki makalesinde de seçimlerden hiç söz etmemiştir. Baş makalesinde savaş sonrası siyasal ortamı genel olarak değerlendirdikten sonra Türkiye'de birden bire kurulan çok sayıdaki partileri sınıfsal olarak analiz etmiştir. Bu yazısında hiçbir partinin adını anmamakla beraber, diğer “sol cenah” partilerinden ayrı olarak iki partinin “*geniş halk kitlelerinin menfaat birliğini temsil eden, aralarında sadece bazı görüş farkları olan iki kardeş sol cenah partisi*” olduğunu söyleyerek TSEKP'ne bir dostluk eli uzatmıştır.⁶¹²

⁶¹² Esat Adil Müstecabi, “Demokrasi çarkını döndüren suların Kaynağı”, *GERÇEK*, 7 Temmuz 1946, Sayı: 1

Bu birinci sayıda seçimlerle ilgili olarak “*Seçim Hazırlıkları*” başlığı altında verilen dört küçük haber, Balıkesir’deki adaylıklar ile Şahap Balcıoğlu imzalı bir hiciv dışında başka bir yazı bulunmuyor. “*Seçim Hazırlıkları*” başlığı altında MKP Ankara il başkanının “*Ankara’daki bütün idare amirleri C.H.P.nin organı olmuşlardır*” şeklindeki demeci; *Tanin*, *Sontelgraf* ve *Vakit* gazetelerinin CHP’nin propagandasını yapmak üzere halka ücretsiz olarak dağıtıldığı; şimdiye kadar toplan 79 kişinin bağımsız aday olarak başvuruda bulunduğu; askı süresi sona erdiği için seçim defterlerinin dün askıdan indirildiği haberleri yer almıştır.

Şahap Balcıoğlu, “*Seçim Plâkları-Harp sonrası Türkiyesinden halk ne istiyor*” başlıklı yazısına, günlük gazetelerin birinci sayfalarının kamuoyunun neyle meşgul olduğunu yansıttığını, Türkiye’de iki hafta önce en çok ilgilenilen konunun Ankara cinayeti olduğu halde şimdi onun unutulduğunu ve bütün birinci sayfaların seçimle ilgili olduğunu söyleyerek başlamıştır. Seçim zamanını ise “*Yukarıdan aşağıya doğru kurulmuş idare mekanizmasının, aşağıdan yukarıya doğru sivrilen inkılâpçı sistemlere karşı kendini korumaya çalıştığı günler*” şeklinde tanımlamıştır.

Yazının sonrasında ise seçim nedeniyle siyasiler tarafından ortaya sürülen vaatlerle alay ederek bu vaatleri ‘eskimiş plaklar’ olarak nitelemektedir. Savaş sonrası İngiltere seçimlerinden İşçi Partisi’nin zaferle çıkmış olmasının, İngiliz halkı açısından sürpriz olmadığını, çünkü halkın kendi ihtiyaçlarını görüp, derdine deva olacak kimseleri istediğini, aynı şeyin Türkiye için de geçerli olduğunu belirtiyor. Yazısını şöyle bitiriyor: “*Ucuz şeker, ucuz elbise, ucuz ev, ucuz ayakkabı istiyor. Halk istiyor... Vermekten bıktı artık bu halk!...*”⁶¹³

Burada asıl dikkat çekici olan, seçimlerin bu kadar yaklaştığı günlerde, Esat Adil’in kendi gazetesinin bu ilk sayısında, seçimlere hiç değinmemiş olması ve seçimle ilgili tek makalenin gazetede bir daha görünmeyecek olan Şahap Balcıoğlu tarafından yazılmış olmasıdır. Kısacası, *GERÇEK*’in ilk sayısından TSP’nin seçimler konusundaki tutumunun nasıl olacağını çıkarmak mümkün değildir. Esat Adil’in TSEKP’ne uzattığı dostluk eli, belki de seçimler konusunda farklı bir arayış içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir.

⁶¹³ Şahap Balcıoğlu, “Seçim Plâkları”, *GERÇEK*, 7 Temmuz 1946, Sayı: 1

Bir sonraki gün yayınlanan ikinci sayıdaki başmakalesinin sonunda Esat Adil seçimlerle ilgili görüşünü açıklamıştır. Esat Adil başyazısında Türkiye'nin o günkü seçmen profilini değerlendirerek köylülerin oylarını alan partinin seçimin galibi olacağını yazmıştır. Esat Adil'e göre o parti CHP'dir.

Esat Adil'in, yazının sonunda ortaya koyduğu yaklaşım dikkat çekicidir. Bugünkü gayri müsait şartlar altında, bir muhalefet cephesi kurmayı reddederek seçime katılan “burjuva partileri”nin, CHP'nin ekmeğine “bol bol tereyağ” sürdüklerini, demokrasinin gelişmesine engel olduklarını, bunun da çok yakında kanıtlanacağını söylemektedir.

Demek ki buradan şu sonucu çıkarabiliriz; Esat Adil, içinde DP'nin de olduğu geniş bir demokrasi cephesi kurulmasını, seçime bu cephe ile katılınmasını önermiş, bu önerisi kabul görmemiştir. Böyle bir cephe kurulabilseydi, DP'nin yanı sıra TSP ile TSEKP'nin bu cephe içinde yer alacağı (Esat Adil'e göre) söylenebilir. Özellikle “burjuva partileri” dediğine göre bu konuda DP'yi eleştirmektedir. Bu “demokrasi cephesi” gerçekleşmediğine göre Esat Adil seçimlere girilmemesi taraftarıdır.⁶¹⁴

Aynı sayıda yer alan bir haberde TSP'nin *GERÇEK* gazetesinin yayımlandığı Pazar gününün gecesinde, partinin seçimde alacağı tutumu tayin etmek üzere olağanüstü bir toplantı yaptığı açıklanmıştır. Bu da bize *GERÇEK*'in birinci sayısında seçim konusunda neden açık bir tutum alınamadığını açıklamaktadır. Partinin seçimlerde alacağı tavır o gece kararlaştırılmıştır. Bu kararın açıklanması pazartesi günü sayıya da yetişmediğine göre, bir sonraki gün, Salı günü açıklanacaktır. Habere göre, Merkez İcra Komitesi bu konuda Pazartesi gecesini de (o gece) olağanüstü bir toplantı yapacaktır.

Ancak TSP'nin seçim beyannamesi Salı günü de yayınlanmadı. Bunun yerine logonun sağında çerçeve içinde yer alan bir duyuruda, merkez icra komitesinin dün gece de bir toplantı yaptığı, seçim beyannamesinin hazırlandığı ve yarın (Çarşamba günü) açıklanacağı duyurulmuştu.

⁶¹⁴ Esat Adil, “Köylüyü kaybeden seçimi kazanamaz”, **GERÇEK**, 8 Temmuz 1946, Sayı:2

Beyanname açıklanmamıştı ama Esat Adil o günkü başyazısında DP ile olan köprüleri tamamen atmıştı. DP'nin, CHP'nin bir fraksiyonu olarak ortaya çıktığını, iktidar olmak amacıyla seçime katılmaya karar verdiğini vurgulayarak, DP programının ideolojik olarak CHP programından hiçbir farkı olmadığını öne sürüyordu. Kendisini Atatürkçü olarak ilan eden DP'yi, *“Atatürk'ün inkılâpçı tarafı olan etatizm (devletçilik S.G.) prensibini red ve inkâr ettiği”* için eleştiriyordu. DP liderlerinin CHP uygulamalarındaki sorumluluklarına dikkat çekerek, onların da halka hesap vermesi gereken kişiler olduğunu belirtiyordu. DP'nin şöhret ve para sayesinde çabucak örgütlendiğini, ama bunun milli temsil anlamına gelmediğini söyleyerek halka kendi sınıf çıkarları doğrultusunda davranma çağrısında bulunuyordu.⁶¹⁵

Daha iki gün önce CHP'ye karşı ortak bir “demokrasi cephesi”nde yer almaya çağırdığı DP'yi, iki gün sonra CHP ile özdeş, hatta devletçilik bakımından daha geri bulduğunu, CHP'nin uygulamalarından onların da sorumlu olduğunu ve bu yüzden halka hesap vermeleri gerektiğini öne sürmesi, siyasal tutarlılık açısından elbette sorunluydu. Bu tutarsızlığı seçim kararının çok hızlı alınmış olması ve bütün siyasal gelişmelerin çok hızlı yaşanması ile açıklayabiliriz. Eğer DP, TSP, TSEKP ve belki başka partilerin de içinde yer aldığı bir “demokrasi cephesi” kurulabilmiş olsaydı, herhalde DP için bunları yazmayacaktı. Bu yazıda bir hayal kırıklığının ve kızgınlığın izlerini görebiliyoruz.

Nihayet beklenen seçim beyannamesi GERÇEK'in dördüncü sayısında yayınlandı. Beyanname, birinci sayfadan sürmanşet olarak ve “Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Esat Adil Müstecabi” imzasıyla yayınlanmıştı. Beyannamede TSP'nin seçimlere katılmama kararı ve bunun gerekçeleri açıklanmıştı:

⁶¹⁵ Esat Adil, “Yollarınızı şaşırmayınız!”, **GERÇEK**, 9 Temmuz 1946, Sayı: 3

“TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ ANTİ DEMOKRATİK MEVZUAT VE SİSTEM DEĞİŞMEDİKÇE SEÇİMLERE GİRMİYOR.

ANA VATAN SINIRLARI İÇİNDE BİRER MÜSTEMLEKE RUHUNU TAŞIYAN KANUNLAR YÜRÜRLÜKTEDİR.

Kendilerini Demokrat veya İnkılâpçı Diye Vasıflandıran partiler C.H.P. nin Lûtfettiği Bir Avuç Demokrasiyi Kafi Görerek Daha Fazlasını İstemiyorlar.

Yurttaşlar;

Türkiye Sosyalist Partisi merkez İcra Komitesi aşağıda yazılı sebeplerle MİLLET VEKİLİ seçimine iştirak etmemek kararı vermiş ve bu kararından Türk milletini haberdar etmeyi lüzumlu görmüştür.

- 1- *Parti programımızın 32 inci maddesi seçim hakkında şu ana prensibi ihtiva etmektedir: “Seçim, 18 yaşından yukarı bütün yurttaşların, Subay ve Erler de dahil olmak üzere devlet idaresine bilvasıta iştirakini temin eden demokratik bir sistemdir.” Halbuki seçim kanunu rüşdüne ermiş ve her türlü medenî ve hukukî ehliyeteye kavuşmuş 18 – 22 yaş arası yarım milyondan fazla yurttaşın siyasî haklarını tanımamakda, aynı zamanda yüzlerce subay ve eri Türk vatandaşlaık sıfatının en yüksek, en şerefli ve en demokratik vazifesini görmekten mahrum etmektedir.*
- 2- *Parti programımızın 33 üncü maddesi seçimlerde “nisbî temsil” sistemini kabul etmiştir. Nisbi temsile dayanmayan bir seçimden demokratça neticeler beklenemez: Seçim dairelerinin nisap harici kalmış reyleri içinkı hepsi bir araya getirilince milyonlar tutar - seçim kanunu hiçbir tedbir ve usulü ihtiva etmemektedir.*
- 3- *Bununla beraber yine parti programımız seçimlerin mutlak bir serbestlik ve hürriyet içinde içinde yapılmasını âmirdir. Partimiz bu serbestlik ve hürriyetin maddî manevî sebeplerle ihlâl edilmiş olduğuna kanidir. Çünkü:*
 - A- *Amme hukukunun (Kanunsuzluğun geçici bir müddetle kabulü) diye tarif etmiş olduğu sıkıyönetim idaresinin hâkim bulunduğu vilâyetlerde aşağı yukarı dört milyona yakın yurtdaşın siyasî hak ve selâhiyetleri tahdid edilmiş, hürriyetleri maddî ve manevî baskılar altına alınmış bulunmaktadır.*
 - B- *Anavatan sınırları içinde tam birer müstemleke kanunu ruhunu temsil eden (Tunceli ve takriri sükûn) kanunları halâ yürürlüktedir. Bu kanunların idarî mercilere vermiş olduğu selâhiyetlerle yüzbinlerce vatandaşın siyasî ve medenî hak, selâhiyet ve hürriyetleri tamamilen tahdid edilmiştir. Tunceli kanununu*

tatbik eden idarî mercilerin selâhiyeti yargıtaın hatta Büyük Millet Meclisinin selâhiyetlerinden bir kısmının fevkindedir.

C- *1936 da müstaceliyet kararıle encümenlerden geçirilmeksizin kabul edilmiş olan polis vazife ve selahiyet kanununun 18 inci maddesinin esbabı mucibe layikâsı bu maddenin münhasıran seçim zamanında tatbik edilmesini vadeden keyfî ve idarî bir hükmü ihtiva etmekte idi. Kanunun bu maddesi halâ yürürlüktedir. Bu madde bütün adlî kanunların ve ana yasamızın tanıdığı mukaddes hürriyet ve masunuyetimizi dilediği anda yok edebilir.*

D- *İçtimaatı umumiye kanununun, iş kanununun, cemiyetler kanununun, daha diğer bir çok nizamname, talimatname, ve kararnamelerin ihtiva ettikleri anti demokratik hükümler el'an yürürlüktedir. Ve bu hükümler yurttaşların siyasî ve manevî serbestliklerini baskı altında bulundurmaktadır. Anti demokratik devrenin siyasî madurları olan siyasî mâhkumlar ve sürgünlerin demokrasinin ilânına bir delil olmak üzere af edilmeleri icap ederken Meclis ve hükûmet bu kararı ittihaz etmemiştir.*

Partimiz yukarıda açıkladığı sebepler, mevzuat ve idarî sistemlerin hâkim ve lâfız bulunduğu müddetçe milletvekilliği seçiminin serbestçe yapılabileceğine, yurttaşların her türlü korku endişeden ârî bir hürriyete kavuşmuş bir halde serbestçe seçime iştirak edebileceklerine asla inanmamaktadır.

4- *Milletvekili seçimi demek Türk Milletinin kendi mukadderatı üzerindeki selâhiyetlerini dört yıl müddetle birkaç yüz yurttaş devretmesi demektir. Bu, uzun bir müddetli araştırma, soruşturma, teşkilâtlanma işidir.*

Millet, tek parti sisteminin uzun yıllar süre gelmiş olan tazyik ve itisafından henüz kurtulmuş gibidir. Kendi toparlamağa, teşkilâtlandırmağa vakit bırakılmamıştır. Büyük Millet Meclisi seçimin müstacelen yapılması kararını vermiş, Cümhuriyet Halk Partisi de bu işi tertiplemiş olmakla müttehemdirler.

Partimiz, tarih önünde ve millet önünde bu ittihamı yaparken bu hareketin Türk Demokrasisini sık boğaz etmekten başka bir şey olmadığını açıklamadığı da vazife sayar.

5- *Türkiye Sosyalist Partisi, Millet vekili seçimlerine iştirake karar vermiş olan diğer siyasi partilerin, Cumhuriyet Halk Partisinin ve hükûmetinin maksatlı arzusuna bile bile uyduklarını ve böyle iştirak kararı vermiş olmakla, Türk Demokrasisinin gelişmesine engel olduklarını beyana mecburdur.*

Çünkü:

- a- Belediye seçimlerine adem-i iştirak kararı vermiş olan meşkûr partilerin ileri sürmüş oldukları mucib sebepler, Milletvekili seçiminde de aynen ve belki daha fazlasile mevcuttur.
- b- Belediye seçimlerini tek başına yapmak zorunda kalan Cumhuriyet Halk Partisi dünya muvacehesinde tehlikeye giren projesini kurtarmak için kanunlarda bazı tadilât yapmak, meclisi feshetmek ve tek dereceli seçime geçmek lüzumunu duymuş fakat iktidarı elinde tutabilmek için de seçim, mücadele ve teşkilâtlanma müddetini asgarî hadde düşürmüştür. Kendilerini demokrat ve inkılâpçı diye vasıflandıran partiler Cumhuriyet Halk Partisinin bahş ve lutf ettiği bir avuç demokrasiyi kâfi görerek daha fazlasını istemekten vaz geçmişlerdir.

Bu partiler seçime iştirâk kararı vermekle, Halk Partisinin şeklen meşhur bir mücadeleden sonra tekrar iktidar partisi olmak şerefini iktisab etmesine yardım etmiş olacaklardır. İnkılâpçı ruhunu ve vasfını kaybetmiş, ancak iç mücadelelerin ve dış zaruretlerin ilcaatıle demokrasi kapusunu aralık etmiş olan Cumhuriyet Halk Partisi tekrar iktidara geçer geçmez seçime iştirak kararı veren partileri, demokrasiyi bir defa daha ilga etmek suretile mükâfatlandırması muhtemeldir.

- c- Aralarında müşterek bir muhalefet cephesi kurmayı bile lüzumsuz sayan, organization ve mücadele kabiliyetleri bakımından Cumhuriyet Halk Partisinin hükümranlığına nihayet verecek ideolojik çapta bulunmıyan bu partiler eğer milletvekili seçimine ittifakla adem-i iştirak kararı verebilmiş olsalardı, Cumhuriyet Halk Partisi ve hükûmeti hem millet, hem dünya muvacehesinde son derece müşkül bir duruma sokulmuş olacak ve durumdan kurtulmak için de demokrasi kapusunu ardına kadar açmaya mecbur kalacak.

Türkiye Sosyalist Partisi bütün bu mülâhazalar ve haklı sebeplerle milletvekili seçimine ademi iştirak kararını vermiş ve bu kararla halk kitlelerinin ölmez ve inkar edilemez haklarına demokrasi bağıllığını teyid etmiştir.

Türk milletinin topyekûn saadet ve selâmeti zümrelerin refah ve iktidarına değil, en geniş manasile, emeğinin karşılığını henüz elde edememekte olan büyük halk kitlelerinin refah ve iktidarına bağılıdır. Partimizin mevcudiyet ve faaliyeti bu idealimizin teminatı olacaktır.

Yaşasın gerçek demokrasi.

Yaşasın Büyük Türk Milleti.

Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri

Esat Adil Müstecabi⁶¹⁶

Görüldüğü gibi beyannamede, her ne kadar açıkça isim vermese de DP'ye seçimlere katıldığı için sitem ediliyor, hatta seçime katılan partiler Türk demokrasisinin gelişmesine engel olmakla suçlanıyordu. CHP'nin seçimden sonra demokrasiyi ilga etmek suretiyle seçime katılan partileri “mükafatlandıracağı” ihtimali bile dile getiriliyordu. Esat Adil'in önceki yazısında “demokrasi cephesi”, bu yazısında “muhalafet cephesi” olarak isimlendirdiği cepheden ne beklediği bu beyannamede açıklığa kavuşmuştur: Ortak bir kararla seçime katılmamak, bu suretle CHP'yi dünya kamuoyu nezdinde teşhir ederek demokratik açılımlara zorlamak. Bu tam da İnönü'nin “sakın yapmayın” diye uyardığı tutumdu.

Peki TSP neden seçimlere katılmıyor ve diğer partilerin de katılmamasını istiyordu. Beyannamenin ilk iki maddesinde iki konuda mevcut durum ile TSP programı arasında uyumsuzluğa dikkat çekiliyor. Bunlardan birincisi TSP programında yer aldığı gibi 18 yaşındakilerin değil, 22 yaşındakilerin oy kullanabilmesi ile subay ve erlerin oy kullanamayacak olmalarıdır. Diğerisi ise nisbî temsil talebidir. Özellikle küçük partilerin mecliste temsil edilmelerini olanaksız kılan çoğunluk sisteminde, seçimi az bir farkla birinci olarak tamamlayan partinin mecliste çok büyük bir milletvekili sayısı elde etmesine yol açıyordu. Beyannamenin dördüncü maddesinde ise seçimlerin öne alınarak muhalafetin örgütlenmesine izin verilmediği, olanak tanınmadığı için yine CHP eleştiriliyordu.

Seçimin “mutlak bir serbestlik ve hürriyet içinde” yapılmasını engelleyen konular ise beyannamenin üçüncü maddesinde sıralanmıştı. Bunlardan birincisi, savaş öncesinde batı illeri için yürürlüğe konulmuş olan sıkıyönetim uygulamasının hâlen devam ediyor olmasıydı. Esat Adil'e göre sıkıyönetim altında yaşayan dört milyon kişinin siyasi hakları sınırlandırılmış, özgürlükleri maddi ve manevi baskı altına alınmış durumdaydı.

⁶¹⁶ GERÇEK, 10 Temmuz 1946, Sayı: 4

İkinci itiraz noktası Tunceli Kanunu ve Takrir-i Sükun Kanunu'nun hâlen yürürlükte olmasıydı. Esat Adil'in bu kanunları “anavatanın sınırları içinde birer müstemleke (sömürge S.G.) kanunu” olarak yorumlaması dikkat çekicidir. Takrir-i Sükun Kanunu bilindiği gibi 1925 yılında Şeyh Sait ayaklanması sırasında çıkarılan ve hükümete zararlı gördüğü bütün örgütlenmeleri ve yayınları kapatma yetkisi veren bir kanundu. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve başta Aydınlık dergisi olmak üzere sol-sosyalist yayınlar bu kanuna dayanarak hükümet tarafından kapatılmışlardı.

Tunceli Kanunu ise, tam adı *Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun* olup, 25 Aralık 1935'te kabul edilen kanundu. İdari kısım ve Adli kısım olmak üzere iki kısımdan ve otuz sekiz maddeden oluşan bu kanun, Tunceli Vilayeti'nin yönetimini ve Vilayet dâhilindeki adli işlemleri düzenliyordu. Kanuna göre Tunceli Vilayetine “Korkomutan” rütbesinde bir subay Vali ve komutan olarak tayin edilecek, kaymakamlar da yine muvazzaf subaylardan oluşacaktı. Kanunun “Türlü Hükümler” başlıklı beşinci fasıl-otuz birinci maddesinde, “*vali ve kumandan emniyet ve asayiş noktasından lüzum görürse vilâyet halkından olan ferdleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğer yere nakletmeğe ve bu gibilerin vilâyet içinde oturmalarını menetmeğe selâhiyetlidir*” denilmekteydi.⁶¹⁷

Esat Adil'in seçimin “mutlak bir serbestlik ve hürriyet içinde” yapılmasına engel olarak gördüğü bir diğer kanun da Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu idi. Ayrıca İctimaatı Umumiye, İş ve Cemiyetler kanunlarının bazı anti demokratik hükümlerinin de yurttaşların siyasi ve manevi serbestliklerini baskı altında bulunduran maddeleri olduğunu belirtiyordu. “*Anti demokratik devrenin mağdurları olan siyasi mahkûmların ve sürgünlerin*” demokrasinin ilanına bir delil olmak üzere affedilmeleri gerekirken, meclisin ve hükümetin bu kararı almaması TSP'nin seçime katılmamak için öne sürdüğü bir diğer gerekçe idi.

Esat Adil'in aynı gün “Apaçık, Dosdoğru” köşesinde yayınlanan makalesi de seçim konusuna ayrılmıştı. Yazının başında, TSP'nin seçimlere katılmama kararının, inkılapçılığın ne demek olduğunu gösterdiğini öne sürerek, devamında da

⁶¹⁷ “Tunceli vilâyetinin idaresi hakkında kanun”, **Resmi Gazete**, 2/1/1936, Sayı: 3195

inkılapçılığı ve seçime katılmama kararını yorumluyordu. TSP'nin seçimlere katılmama kararı sayesinde inkılapçılığın ne demek olduğunu anlaşıldığını bunun da olayların peşine takılıp onlara ayak uydurmak demek olmadığını yazmıştı⁶¹⁸

Esat Adil sonraki günkü başyazısında yine seçim konusunu ele alarak TSP'nin seçime neden katılamadığını sınıfsal açıdan açıklamaya çalışmıştır. Temel tezi şudur: CHP, farklı sınıfsal çıkarların temsilcisi olmak iddiasında bulunduğu için tarihin akışına karşı koyamadı ve parçalandı. Bu parçalanma sonrasında ortaya çıkan demokrat burjuva partileri, aralarında metot ve sistem tezatları olmayan, birbirlerine benzeyen partilerdir. Şu halde nasıl oluyor da aynı cinsten olan bu kuvvetler birbirleriyle mücadele halinde görünebilmektedir? Esat Adil'e göre bu sorunun cevabı büyük burjuvazinin beslenmesine yetmeyen milli servet kaynakları üzerindeki hâkimiyet mücadelesidir. Eğer Türkiye'nin büyük burjuvaziye gelir temin eden ülke dışı kaynakları olsaydı, dünya kapitalizminin uluslararası sömürü sistemi içinde yer alarak içeride ihtilaflara düşmemiş olacaktı:

“Şu halde, bugünkü seçim kavgalarında, sınıflar mücadelesi karakterini aramak beyhudedir. Bu kavgalar, olsa olsa büyük burjuvazinin kendi aralarındaki kardeş kavgalarıdır. Bu sebeptendir ki, kendini bir sınıf partisi olarak ilân etmiş olan “Türkiye Sosyalist Partisi” dar bir demokrasi anlayışı içinde yapılacak olan ve ancak büyük burjuva partileri için tertiplenmiş bulunan seçime iştirak etmemeye karar vermiştir.

*Nitekim, Türkiye Sosyalist Partisinin bu kararı şuuruna ermiş emekçi kitleler arasında büyük bir sempati ile karşılanmıştır.”*⁶¹⁹

GERÇEK'in 12 Temmuz 1946 tarihli 6. sayısında, logonun yanında çerçeve içine alınmış bir haber görölüyordu. Habere göre TSEKP de seçimlere katılmayacağını açıklamıştı:

⁶¹⁸ ADİLOĞLU, “T.S.P seçime neden girmiyor”, GERÇEK, 10 Temmuz 1946, Sayı: 4

⁶¹⁹ Esat Adil, “Bugünkü seçim kavgalarında Sınıf mücadelesi karakterini aramak beyhudedir”, GERÇEK, 11 Temmuz 1946, Sayı: 5

“Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi reisi doktor H. Şefik Deymer imzasını taşıyan matbu bir beyanname bugün gelip geçenlere dağıtılmıştır. Bunda seçimin acele yapıldığından bahisle partinin bu seçime iştirak etmiyeceği bildirilmiştir.”

Esat Adil’in 13 Temmuz tarihli başyazısının konusu yine seçimlerdi. Seçime katılmaya karar vermiş olan partilerin baskılardan şikâyet etmeye başlaması üzerine, bu durumu bile bile seçime katıldıklarını, bu bakımdan şikâyet etmeye hakları bulunmadığını söylüyordu. Seçime katılan partilerin (aslında partiler dediğine bakmamalı, tamamıyla DP’yi kastediyordu) bir avuç demokrasiye razı olduğunu, oysa CHP’yi tam demokrasiye zorlamak için seçime katılmayarak CHP’yi tek başına bırakmak gerektiğini tekrarlıyordu. Seçime katılmaya karar vermiş olan partilere çekilmeleri için çağrı yapıyordu⁶²⁰

Aynı gün, Behçet Atılğan’ın da seçimle ilgili bir makalesi yayınlanmıştı. Behçet Atılğan da Esat Adil gibi seçimlerin serbestçe yapılmasının önündeki engeller üzerinde durduğu yazısında, yürürlükteki hangi kanunların ne bakımdan serbest seçimlere engel olacağını açıklamıştı. Yalnız Behçet Atılğan, Esat Adil’in hiç değinmediği bir kanuna, dolayısıyla yeni bir konuya değinmiştir; 2510 sayılı İskân Kanunu. Bu kanuna göre, İcra Vekilleri Heyeti, “*Türk Irkından olmayan veya Türk kültürüne yabancı olan vatandaşları yerlerinden başka yerlere iskan etme*” yetkisine sahiptir. Atılğan’a göre bu durum bilhassa Şark vilâyetleri halkı için demoklesin kılıcı gibi bir tehdit oluşturmaktadır.⁶²¹

Gerçekten de 24 Haziran 1934 tarihli bu kanun çok önemli düzenlemeler getirmiştir. Kanunun girişinde Türkiye için üç iskân mıntıkası tanımlanmıştır. Birincisi “*Türk kültürlü nüfusun tekâsüfî*” (tekâsüf: sıklaşma, yoğunlaşma) istenilen yerlerdir. İkinci mıntika Türk “*kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına*” ayrılan yerlerdir. Buradaki “temsili” kelimesi asimilasyon anlamında

⁶²⁰ Esat Adil, “Mazeretsiz şikâyetler”, **GERÇEK**, 13 Temmuz 1946, Sayı: 7

⁶²¹ Behçet Atılğan, “Türkiye’de yeni seçim”, 13 Temmuz 1946, Sayı: 7

kullanılmaktaydı.⁶²² Üçüncü mıntika ise iskân ve ikametın yasak olduğu yerleri içeriordu. Kanunun 10. maddesinin Ç bendinde şöyle deniliyordu:

*“Türk tebaasından olupta Türk kültürüne bağılı bulunmıyan aşiretler fertlerinin dağınik olarak 2 numaralı mıntikalara, Türk tabiyetli ve Türk kültürlü göçebe aşiretler fertlerini sıhhat ve yaşama şartları elverişli yerlere nakledip yerleştirmeğe... Dahiliye Vekili selâhiyetlidir.”*⁶²³

Esat Adil’in 15 Temmuz tarihli başyazısının başlığı “Dost ve post kavgası” idi. Yapılacak olan seçimi eski dostlar arasında bir post kavgasından ibaret olarak görse de, çok önemli bir noktaya dikkat çekiyordu. Şöyle bir fikir yürütüyordu: İdeolojik karakter taşımayan, eski dostlar arasındaki bir post kavgasından ibaret olan bir seçimde bile, hükümet kuvvetlerinin, bekçisinden valisine kadar taraflı davrandığı göz önüne alınırsa, velev ki bu mücadele CHP’ne karşı ideolojik bir karakter taşısaydı bu günkü müdahale ve baskıların çapı kim bilir ne kadar dehşet verici olurdu diyordu.

Bu tespitten sonra, gelecekte halk kitlelerinin insanlık ve yurttaşlık haklarını geniş bir sınıf bilinciyle istemeye kalktıkları zaman, mücadelenin bugünkü dost ve post kavgalarına benzemeyeceğini vurgular.⁶²⁴

Aslına bakılırsa, Esat Adil ve TSP’nin seçim karşısında aldığı tutum kendi içinde çelişkiler de barındırıyordu. Daha doğrusu, seçime katılmama kararı ve bu kararı gerekçelendirme biçimi ile 1946 seçimlerinin Türkiye demokrasisi bakımından sahip olduğu tarihsel önemi bağdaştırma çabaları, ister istemez çelişkiye düşölmesine yol açıyordu. Esat Adil, bu seçimin tarihsel önemini kabul ediyor ama diğer yandan bunun bir post kavgası olduğunu söyleyerek bu oyuna katılmayacaklarını açıklamaya çalışıyordu. Belki seçimleri kategorik olarak tümüyle reddedebilse daha rahat bir

⁶²² Temsil: 1. Benzetme. 2. Bir şeyin aynını yapma. 5. Özümleme, alınan gıdanın uzviyete dahil edilmesi, fr. Assimilation. Bknz. Ferit Devellioğlu, s. 1074

⁶²³ Resmi Gazete, 24 Haziran 1934

⁶²⁴ Esat Adil, “Dost ve post kavgası”, GERÇEK, 15 Temmuz 1946, Sayı: 9

konumda bulunabilirdi ama bunu da yapmıyordu. Aslında zor durumda kalmıştı ve sürekli olarak neden seçimlere katılmadığını açıklamak zorunda kalıyordu.

Bu çelişkili durumunu en iyi yansıtan yazılarından biri 16 Temmuz tarihli yazısıydı:

“Artık susunuz

Millet konuşacak

Onun bir nesil ömrü kadar uzun süren sükûtu sona ermek üzeredir. Bu, Cumhuriyet tarihinin eşsiz bir hâdisesidir.

Eyi veya fena, fakat şu muhakkak ki tarihi günler yaşıyoruz. Millet iradesini inhisarında tutmak, millet hâkimiyetini kendi menfaatlerine âlet etmek isteyen partilerin mukadderatı dört beş güne kadar belli olacaktır.

İhtiraslar, iftiralar, ve her türlü siyasi taktik ve manevralar millet önünde imtihan verecek, şöhretler, ehliyetler ve putlar demokrasi alanında geçit resmi yapacak, mazi, hal, ve istikbal ne imiş, herkes görüb anlayacaktır.

Bizim bu çorbada ne yazımız, ne de tuzumuz vardır. Biz bu yapmacık demokrasi sofrasına tok oturub aç kalkmak niyetinde olmadığımızı önceden ilân ettik. Şimdi vicdan ve şuur rahatlığı ile hadisatın seyircisi, dersi ibret alıcısıyız.

Davul ve zurna sesine koşanları ayıplamak niyetinde de değiliz. Bu güreşler son bir tecrübedir. Er meydanına çıkanların gerçekten er olub olmadığı pek yakında belli olacaktır.

Çünkü millet yirmibeş yıldan beri ilk defa hakemlik hakkı kullanacak, ilk defa konuşup ilk defa karar verecektir.

Gerçi biz buna inanmıyoruz. Milletın eli kolu serbest dilediği gibi konuşup dilediği gibi karar verebileceğine asla inanmıyoruz.

Demokrasi adına millet sırtında oynanan bu post kavgasının sonunu merakla bekleyenler büyük bir ekseriyet teşkil etmekle beraber, her ne olursa olsun madem ki millet konuşacak ve onun konuşmasına her nasılsa rıza gösterilecektir, şu halde efendiler artık susunuz. Yaygaralara, iftiralara, kinlere, ihtiraslara bir lahza nihayet veriniz..

Söz milletindir ve her nasılsa millet, söz hakkını ilk defa kullanacaktır.

Bu muazzam bir hâdise, Cumhuriyet tarihinin eşsiz bir hâdisesidir.

*Türk demokrasisinin millet lehine inkişafı yapmasını isteyen bir yurt sever, milli iradenin bu tezahuru karşısında derin bir saygı duymalı, onu arızalara uğratacak her türlü zümre ihtiraslarının tepelenmesine çalışmalıdır. Demokrasinin zaferi, milletin bir defaya mahsus konuşma fırsatı bulmasıyla değil, konuşma ve hüküm verme hakkını her zaman kullanabilmesiyle mümkündür.”*⁶²⁵

Esat Adil yazının spotunda bir nesil ömrü kadar uzun sürmüş bir sessizliğin sona ermekte olduğunu, cumhuriyet tarihinin eşsiz bir olayının yaşandığı vurguladıktan sonra yaşanan süreci de tarihi günler olarak nitelendirmişti. Ardından millet iradesini tekelinde tutmak isteyen partilerin kaderinin dört beş gün içinde belli olacağını yazıyor. Hangi partilerdir bunlar? Neden açıkça CHP yazmamıştır? Millet iradesini tekelinde tutmak isteyen başka partiler de mi vardır ve hangi partilerdir? Seçimden ya CHP’nin ya DP’nin birinci parti olarak çıkacağı kesin olduğuna göre, hangi sonuç nasıl yorumlanacaktır vb. sorular cevapsız bırakılmıştır. Hemen arkasından “bizim bu çorbada tuzumuz yok” diyerek süreci “yapmacık demokrasi sofrası” olarak tanımlaması ve kendilerini sürecin seyircisi olarak nitelemesi, yukarıda sözünü ettiğimiz çelişkili konumun açık bir ifadesidir. Çelişkinin daha açık bir ifadesi bir sonraki paragrafta ortaya çıkıyor. Milletin yirmi beş yıldan beri ilk defa hakemlik hakkını kullanacağını, ilk defa konuşacağını belirttikten sonra, “gerçi biz buna inanmıyoruz” diyerek milletin elinin kolunun serbest olmadığını buna gerekçe olarak gösteriyor. Sürecin demokrasi açısından tarihi önemi ile güncel durumun bağdaştırılması sorunu bir kere daha ortaya çıkıyor.

Her ne kadar Esat Adil “bizim bu çorbada tuzumuz yok, biz seyirciyiz” dese de GERÇEK gazetesinin seçim mücadelesinin tam ortasında yer aldığı apaçık ortadadır. Yine her ne kadar Esat Adil 14 Temmuz Pazar günü yazısında “Hatta açıklamamız icabeder ki program ve prensipleri bakımından C.H. partisini kendi düşüncelerimize daha yakın bulmaktayız”⁶²⁶ dese de GERÇEK gazetesinin yayın çizgisi seçim mücadelesinde CHP karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Bu durum, yine,

⁶²⁵ Esat Adil, “Artık susunuz Millet konuşacak”, GERÇEK, 16 Temmuz 1946, Sayı: 10

⁶²⁶ Esat Adil, “Vatan Tehlikede”, GERÇEK, 14 Temmuz 1946, Sayı: 8

Esat Adil'in tarihsellik ile güncellik arasında sıkıştığı bir çelişki olarak yorumlanmalıdır. Tarihsel açıdan ve programatik olarak CHP'yi DP'den daha ileri bir parti olarak gördüğü halde, yirmi yıldan uzun bir süredir iktidarda olan bir parti olarak demokrasiye ve çok partili siyasal hayata geçiş sürecinde CHP'yi desteklemesi de mümkün değildir. Üstelik kendisi siyaset sahnesine yeni atılmış bir sosyalist partinin de genel sekreteridir.

Bu güncel seçim mücadelesi içinde CHP'ye karşı alınan tutumun söylem açısından uç noktalara doğru savrulduğunu da görebiliyoruz. *GERÇEK*'in 16 Temmuz tarihli sayısında, birinci sayfada ve “Cumhuriyet Halk partisinin propagandaya harcadığı milyonlar kimin sırtından çıkıyor?” sürmanşeti altında, CHP'nin propaganda için ihtiyar kadınlara “sütyen ve çamaşır dağıttığı” iddia edilmiştir:

“Şehrin bütün semtlerindeki ajanları vasıtasıyla bu parti, mahallelerin ihtiyar ve sayılan kadınlarına baş vurmakta ve bunlardan mahallenin diğer kadınlarını C.H.P. lehine oy vermeye kandırmalarını istemektedir. Bu işi başardıkları taktirde her birine birer elbiselik kumaş, ayakkabı, en iyi cins ipek çorap, kombinezon ve sütyen verileceği vâdedilmektedir.”

Aynı sürmanşet altındaki ikinci haberin başlığı “*H.P. nin Gizli toplantısı*” şeklindedir. Oysa haber okunduğunda CHP İstanbul il merkezinde yapılan olağan bir toplantısından söz edildiği anlaşılıyor. Haberde toplantıya katılan kişilerden “*C.H.P. propagandacıları*” olarak söz edilmektedir. Aynı sürmanşet altındaki üçüncü haber daha da dikkat çekicidir. Esat Adil'in ceza infaz ve suçluların topluma kazandırılması konusunda ne kadar hassas olduğunu biliyoruz. Oysa bu haberde, CHP'nin bir kilisede yaptığı bir toplantıdan söz edilmekte, bu toplantıya ‘sabıkahıların’ da katıldığı dışlayıcı ve suçlayıcı bir dille verilmektedir. Ayrıca toplantının hangi kilisede ve neden kilisede yapıldığı soruları da cevapsız bırakılmıştır. Yani, CHP'nin olağan siyasal çalışmaları sanki kriminal ve karanlık faaliyetlermiş gibi bir dille haberleştirilmiştir.

Benzer bir haber bir sonraki günkü sayıda da yer almıştır. Yine birinci sayfadan manşet olarak verilen haberde CHP'nin Sümerbank'tan bir buçuk milyon metre Amerikan bezi aldığı, bu bezleri Anadolu'ya göndererek kadın seçmenlere dağıtmaya başladığı ne sürülmüştür. Aynı haberde her bir matbu oy pusulasının dört metre basma ile köylere dağıtılacağı, böylece parasız basma almak isteyenlerin CHP'ye oy vermelerinin sağlanacağı iddia edilmiştir. Keza Halkevlerinin halka mercimek ve fasulye gibi yiyecek maddeleri dağıtacağı da bu haberde yer alan bir başka iddiadır. Aynı haberdeki son iddia gerçekten de insanı glmsetecek cinstendir. Buna göre, belediye zabıtalارının ceza defterleri toplattırılmıştır. Nedeni de şudur;

“Böylece seçim günleri içinde tramvaydan atlamak gibi belediye suçları cezasız kalacaktır. Bu kararın, seçimlerde kazanmak isteyen C.H.P. nin bir manevrası olduğu tahmin edilmektedir.”

GERÇEK'in bu ve buna benzer yayınlarına CHP kanadından sert bir yanıt gelmekte gecikmedi. CHP eski genel sekreteri ve 1946 seçimlerinden sonra Başbakan olacak olan Recep Peker, Bursa'da yaptığı konuşmada doğrudan doğruya GERÇEK'i hedef almıştı. Esat Adil'in aktardığına göre Peker, GöRüşLER dergisinin yerine GÜN adıyla bir komünist dergisi çıktığını, TAN'ın yerine çıkan GERÇEK adlı günlük gazetenin, seçim ortamından beslenerek, sözüm ona hakiki demokrasi davacısı kimliğine bürünerek, sınıf kavgası edebiyatının zehirini saçtığını söylemişti.

Esat Adil'in 18 Temmuz tarihli başyazısı Recep Peker'e cevaptı. Esat Adil hiç alttan almıyor, Recep Peker'i “faşizmin ve onun metodlarının Türkiye'deki ilk tatbikatçılarından” ve konuşmasını da “milleti aldatmak ve korkutmakla için baş vurduğu bir propaganda aracı” olarak nitelendiriyordu.⁶²⁷ Bu yazı, Esat Adil'in GERÇEK'te yazdığı en uzun başmakaleydi. Sınıf mücadelesi suçlamasına şöyle cevap veriyordu:

⁶²⁷ Bu konuşmaya Esat Adil'den önce Hasan Tanrıkut 15 Temmuz 1946 tarihli GÜN'n 21. sayısında çok sert bir cevap vermiş bulunuyordu.

“Fakat Recep Pekerin demokrasi düşmanlığı, sınıf mücadelesi düşmanlığı, şahsi menfaat kaygısından başka ne ile izah olunabilir.

Onun istediği milli birlik, kendi saltanatları ve hükümlerlikleri karşısında milyonlarca aç, çıplak, ve cahil halk kütlelerinin ağız açmaması, el pençe divan durmasıdır.

Yurt toprakları üzerinde bu insanların da refah ve kültür hakları olduğunu söylemek ve bu hakların tanınması uğrunda mücadeleye girmek, sınıf partisi kurmak, gazete ve mecmua çıkarmak Receb Pekere göre ihanettir, ajanlıktır, beşinci kol hareketidir.⁶²⁸

Esat Adil’in bu yazısı dışında o günün birinci sayfası tamamıyla İsmet İnönü’nün seçim konuşmasına ayrılmıştı. Konuşma sürmanşetten “*Milletin rızasıyla tayin olunmayan iktidar mevkiinin hiçbir kıymeti yoktur*” başlığıyla verilmişti. İnönü konuşmasının başında partili cumhurbaşkanlığı hakkında görüşlerini açıklıyor, farklı önerilerin de tartışılabileceğini belirtiyordu. Ardından, o günkü muhalefetin başlıca sebeplerinden birinin Toprak Kanunu olduğunu belirterek, birinde bütün toprakların köy ağasına ait olduğu, diğerinde hiç toprak sahibi bulunmayan iki Eskişehir köyünü örnek göstererek kanunu savunuyordu.

Seçimden bir gün önceki, 20 Temmuz 1946 tarihli *GERÇEK*’in manşetinde TSEKP vardı. Uzun bir haberle TSEKP’nin duvarlara yapıştırdığı seçim afişlerinin polisler ve CHP’liler tarafından yırtıldığı, afişleri asanların gözaltına alındıkları anlatılıyordu. Habere göre durumu protesto etmek için Valiliğe giden Şefik Hüsnü’ye dilekçe ile başvurması söylenmiş, dilekçe yazmak için parti merkezine giden Şefik Hüsnü de burada gözaltına alınmıştı. Afişten anladığımıza göre TSEKP’nin seçimdeki tavrı boş oy kullanmak yönündeydi.

Birinci sayfadaki seçimle ilgili bir diğer haber de Sıkıyönetim Komutanı Korg. Asım Tınaztepe’nin yayınladığı bildiriydi. Sıkıyönetim bildirisinde seçim günü akşam saat 20’ye kadar hiçbir yerde alkollü içki satılamayacağı, kimsenin

⁶²⁸ Esat Adil, “Demokrasi düşmanlığından bir örnek: Bursa nutku!”, *GERÇEK*, 18 Temmuz 1946, Sayı: 12

sarhoş olarak sokaklarda dolaşamayacağı, kimsenin seçimi bahane ederek asayişî bozmaya yeltenemeyeceği duyurulmuştu.⁶²⁹

5.11.2. Seçim Günü ve Sonrası

Normalde dört sayfa olarak yayınlanan *GERÇEK* gazetesi seçim günü tek yaprak-iki sayfa olarak yayınlandı. Bunun gerekçesi okura “*vukua gelen ani bir arıza*” olarak açıklanmıştı. Bu sayıda Esat Adil’in yazısı yoktu. Başyazı Mehmet Ali Aybar tarafından yazılmıştı.

Birinci sayfanın neredeyse üçte biri koyu harflerle yazılmış şekilde “*Bugünkü seçimlere niçin girmiyoruz?*” başlıklı açıklamaya ayrılmıştı. Esat Adil’in o güne kadar açıkladığı gerekçeler burada bir kere daha tekrarlanıyordu:

*“Seçim serbestliği maddi ve manevi sebeplerle ihlâl edilmiştir. Sıkı yönetim bulunan vilâyetlerdeki dört milyon vatandaşın hürriyeti tahdit edilmiştir. Nisbi temsile dayanmayan bir seçimden demokratça netice beklenemez. Müstemleke kanunu hüküm süren yerlerde vatandaş hür değildir. Keyfi hükümler ve antidemokratik kanunlar hâlâ yürürlüktedir. Seçim kanunu 18-20 yaş arasındaki yarım milyon vatandaşın siyasi hakkını tanımıyor. Siyasi mahkûmlar ve sürgünler affedilmemiştir.”*⁶³⁰

Mehmet Ali Aybar o sıralarda otuz sekiz yaşında bir devletler hukuku doçentiydi. Daha doğrusu, o da Esat Adil gibi 1945 yılında *Vatan* gazetesinde yazdığı yazılarla tanınmaya başlanmış, yazılarında tek parti yönetimini eleştirmesinden dolayı 1946 yılında üniversitedeki görevine son verilmişti. 1946 seçimlerinde DP’nin milletvekilliği adaylığı teklifini kabul etmemiş, Bursa’dan DP listesinden bağımsız aday olmuştu.⁶³¹

⁶²⁹ *GERÇEK*, 20 Temmuz 1946, Sayı: 14

⁶³⁰ *GERÇEK*, 21 Temmuz 1946, Sayı: 15

⁶³¹ Zafer Doğan, *Türkiyeli Bir Sosyalist: Mehmet Ali Aybar*, Belge Yayınları, İstanbul 2005, s. 15. Aybar seçilemedi.

Aybar'ın, 21 Temmuz tarihli başyazısının başlığı “*Demokraside mabutlara yer yoktur*” şeklindeydi ve yazının başlığı içeriğini de açıklıyordu.⁶³² Aybar, Osmanlı döneminde padişahların mutlak hükümlanlığı ve peygamberin vekili sıfatı da taşımaları nedeniyle bir mabutlar hükümeti oluştuğunu, önce meşrutiyet ve sonra da cumhuriyet kurulunca bu mabutlar hükümetinin sona ereceğinin sanıldığını, ama öyle olmadığını söylüyordu. Doğrudan ve açıkça Mustafa Kemal Atatürk'ü de dâhil ederek bu anlayışın meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinde de devam ettiğini vurguluyordu.⁶³³

TSP'nin neden seçimlere katılmayacağını açıklarken, bir iki kere Esat Adil'in de dile getirdiği ama sonradan vazgeçtiği bir eleştiri var ki hiç de anlamlı görünmüyor. Bu seçimlerin ideolojisi olmadığını söylüyordu. Yani aslında DP ile CHP arasında ideolojik bakımdan bir fark olmadığı, dolayısıyla bu seçimde bir ideolojik mücadelenin olmadığı anlatılmaya çalışılıyordu. Seçim günü yayınlanan yazısında Doğan Ruşenay (Hasan Tanrıkut) da bu argümanı öne sürmekte ısrar ediyordu.⁶³⁴

Aslında Tanrıkut, partide resmi görevi olmayan bir birey olarak, bu seçimlerin bir ideolojisinin olmamasını oy vermemek için gerekçe olarak gösterebilirdi elbette. Ama bir bireyin oy vermemesi ile bir partinin seçime katılmamaya karar vermesi aynı şey değildi. “Bu seçimlerde bir ideoloji yok” diyen bir sosyalist partinin, tam da bu nedenle, kurulmuş olmasının gereğini yerine getirerek seçimlere katılması ve bu suretle seçime ideolojik bir boyut getirmesi gerekmez miydi? Ama söylediğimiz gibi Esat Adil bu çelişkiyi fark edip bu gerekçeyi çabucak geri çekmişti. Seçim günü yayınlanan *GERÇEK*'te seçimle ilgili başka bir yazı veya haber bulunmuyordu.

22 Temmuz tarihli *GERÇEK* gazetesi yine iki sayfa olarak yayınlanabilmişti. Manşet, “*Seçim bütün yurttta sükunetle geçti*” şeklindeydi. Devamında “*Memleketimizde ilk defa yapılan tek dereceli seçimde millet büyük bir imtihan kazanmıştır*” denilerek tahminlere göre durumun DP lehinde görüldüğü ifade

⁶³² Ma'bud (a.i. ibâdet'den): Kendisine ibadet olunan, tapınılan. 2. Allah. Ferit Devellioğlu, s. 558

⁶³³ Mehmet-Ali Aybar, “Demokraside mabutlara yer yoktur”, *GERÇEK*, 21 Temmuz 1946, Sayı: 15

⁶³⁴ Doğan Ruşenay, “Bugünkü seçim”, *GERÇEK*, 21 Temmuz 1946, Sayı: 15

edilmişti. Seçim sonrasının ilk gazetesinin dilinin ılımlı olmasının nedeni belli ki DP'nin seçimi kazanma ihtimaliydi.⁶³⁵

Kullanılan dil ılımlı, seçimlere ve sonuçlarına yaklaşım olumludur. Bu sayıda seçime katılan ve katılmayan partilerin listesi de yayınlanmıştır. “*Seçim ve partiler*” başlıklı bu habere göre 1946 seçimlerine katılan partiler şunlardır: Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, İşçi ve Çiftçi Partisi, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti ve Yalnız Vatan İçin Partisi. Seçime katılmayan partiler ise: Türkiye Sosyalist Partisi, Sosyal Demokrat Parti, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyalist İşçi Partisi ve Sosyal Adâlet Partisi'dir.

23 Temmuz günü hava birden değişmiştir. Yeniden dört sayfa olarak yayınlanan gazetenin boydan boya manşeti “*Seçim neticeleri halkta hayret uyandırdı*” olarak atılmıştır:

“Seçim neticeleri halkta hayret uyandırdı!

Saat 17'ye kadar sükunet içinde geçen hava geceleyin siyasi bir karayelle

C.H.P. lehine değişti. Karanlıkta bazı işlerin yapıldığı söyleniyor.”

Esat Adil'in başyazısının başlığı “*Türk demokrasisi bir daha hançerlendi*” idi. Esat Adil seçimin hangi parti lehine sonuçlandığı ile ilgilenmediğini, demokrasiye düzenlenen bu suikastın faillerinden hesap sormak gerektiğini, milli iradeyi hiçe sayan bir kuvvetin kanun dışı ilan edilmesi lazım geldiğini belirterek CHP'yi suçluyordu.⁶³⁶

Esat Adil aynı çizgisini bir sonraki gün daha da sertleştirerek sürdürdü. Bu defa yazısının başlığı “*Birleşmiş Milletlere mi baş vuralım*” idi. Yazının uzun bir spotu vardı ve şöyleydi:

“Bu seçim, milli ve sosyal bir faciadır.

⁶³⁵ GERÇEK, 22 Temmuz 1946, Sayı: 16

⁶³⁶ Esat Adil, “Türk demokrasisi bir daha hançerlendi”, GERÇEK, 23 Temmuz 1946, Sayı: 17

Bu facia birleşmiş milletler muvacehesinde mazlum ve mağdur bir milletini mukadderatı üzerinde oynanmıştır.

İnsanlığı tahakkümden, zulümden kurtarmak, insan haklarını tanıtmak, milletlerin iç ve dış hürriyetlerini sağlamak uğruna yirmi beş milyon insanın hayatlarını feda edişinin Cumhuriyet Halk Partisi ve hükümeti üzerinde hiçbir tesiri olmamış mıdır?

Millet iradesinin hürriyet ve haysiyetini korumak ve seçim serbestliğini temin edebilmek için Birleşmiş Milletler konseyine baş vurmaktan başka çare kalmamıştır!”

Esat Adil yazısında CHP’yi “faşist devrede” yaptığı kanunsuzlukları sözüm ona demokrasi devresinde tekrarlamakla suçluyor, seçimin fasit ve kanunsuz olduğunu öne sürüyordu. CHP’nin Birleşmiş Milletler’e (BM) karşı yükümlülükleri olduğunu, o yükümlülüklerden birinin de seçimlerin korku, baskı ve hileden azade olarak yapılması olduğunu belirterek, Türk milletinin uluslararası şerefının ayaklar altına alındığını söylüyordu. Esat Adil’e göre faşizme eğilimli veya henüz faşizmden yakasını kurtaramamış ülkelerdeki seçimlerin serbestçe yapılmasından BM konseyi sorumluydu.

25 Temmuz 1946 günü GERÇEK’in son sayısı yayınlandı. O günkü gazetenin manşetinde Celal Bayar’ın gazetecilere verdiği demeç vardı. Manşet ve spot o kadar büyük verilmişti ki, neredeyse gazetenin ilk sayfasının yarısını kaplıyordu. Başlık, “*seçim emniyet ve namusu bütün yurttta ayaklar altına alınmıştır*” olarak atılmıştı. Celal Bayar iktidar partisini sahte mazbatalar düzenlemekle, evraklarda tahrifat yapmakla ve seçime fesat karıştırmakla suçluyordu.

Bu son sayıda Esat Adil başyazı yazmamış, onun yerine kendisiyle yapılan bir söyleşi yayınlanmıştı. Bir muharririn kendisiyle görüştüğü yazılmışsa da sorulara ve verilen cevaplara bakarsak, bu söyleşi formatı Esat Adil tarafından düzenlenmiş gibi görünüyor. İlk soru hâlâ TSP’nin seçimlere neden katılmadığıdır. Esat Adil, yaşanan olayların TSP’nin kararını haklı çıkardığını söyleyerek daha önce öne sürdüğü gerekçeleri burada da tekrarlıyor. Yapılan hileler nedeniyle seçimin geçersiz olduğunu, tekrarlanması gerektiğini, yapılacak yeni seçimde BM müşahitlerinin

bulunması gerektiğini söylüyordu. Bütün demokratları ve partileri bir “demokrasi cephesi” kurmaya ve DP’yi de seçim sonuçlarını tanımamaya çağırıyordu.⁶³⁷

25 Temmuz tarihli GERÇEK’in birinci sayfasında “*Sıkı Yönetim KOMUTANLIĞININ TEBLİĞİ*” başlıklı bir haber vardı. Emniyet Müdürü A. Demir imzasıyla gelen bir sıkıyönetim tebliğinin gazetenin çıkacak ilk sayısında yayınlanması isteniyordu. Tebliğ 24 Temmuz tarihliydi ve vatandaşları seçim sonuçları karşısında şüpheye düşüren yayınlara karşı sıkıyönetim komutanlığının harekete geçeceği bildiriliyordu:

“Millet iradesinin tam bir serbestlikle tecellisini güçleştirir endişesile İstanbul gazetelerinde seçime tekaddüm eden günlerde (seçim öncesinde S.G.) yapılmış olan çeşitli ağır neşriyata karşı hiçbir tedbire başvurulmamıştı. Fakat seçim büyük bir sükûnet ve emniyet havası içinde bitmiş olduğundan halkımızın artık karşılıklı sevgi ve saygı hisleri içinde yaşamaları ve her hangi bir tahrike maruz bırakılmamaları icabeder. Bu böyle iken de bazı gazetelerin bilhassa seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı ağır neşriyata devam ettiği görülmektedir. Sıkıyönetim bölgesinde bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği ve kabil yazılara karşı Sıkıyönetim komutanlığının harekete geçeceği tebliğ olunur.

Sıkıyönetim Komutanı

Kor. General

Asım Tınaztepe ”

Aynı gün gazetelerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün “vatandaşlarıma” başlıklı bir bildirisi yayınlanmış, GERÇEK’in birinci sayfasındaki yerini de almıştı. İnönü’nün Anadolu Ajansı (A.A) aracılığıyla yayınlanan bildirisi de 24 Temmuz tarihliydi. İnönü bildirisinde artık seçimlerin geride kaldığını, seçim zamanının

⁶³⁷ “Türkiye Sosyalist Partisi lideri diyor ki. Bütün Türk Demokratları birleşiniz!”, GERÇEK, 25 Temmuz 1946, Sayı: 19

“sinirli sözlerinin” karşılıklı olarak bağışlanması ve unutulması gerektiğini, huzur ve çalışma devresinin açılması gerektiğini söylüyordu.⁶³⁸

26 Temmuz 1946 günü yayınlanan Cumhuriyet gazetesinde, birinci sayfanın en altında birkaç satırlık bir haber yer alıyordu. *GERÇEK* gazetesi kapatılmıştı:

“İki gazete kapatıldı

*Sıkı Yönetim komutanlığının 24/7/946 tarihli tebliğine aykırı neşriyatta bulunduklarından dolayı Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerinin müddetsiz olarak kapatılmasına karar verilmiştir.”*⁶³⁹

Günlük gazetesi kapatılan Esat Adil ve TSP yola *GÜN* dergisiyle devam edecekti. Bu arada yukarıda gördüğümüz gibi parti faaliyetlerine ağırlık verilecek, Etienne Fajon’dan çevrilen broşürler yayınlanacak, parti konferansları düzenlenecekti. Ancak buna da beş ay izin verildi: 16 Aralık 1946 günü TSP de kapatıldı, *GÜN* dergisi de...

5.12. TSP Konferansları

GERÇEK gazetesi kapatıldıktan sonra TSP’nin elinde sadece *GÜN* dergisi kalmıştı. Günlük bir gazete çıkarmanın yükü ortadan kalktıktan sonra Esat Adil’in parti çalışmalarına ağırlık verdiğini görüyoruz. *GÜN* dergisini incelediğimiz bölümde TSP’nin genel merkezinde düzenlenen konferanslar hakkında bilgi verilmişti. Hatırlayacağımız gibi TSP konferansları hakkındaki ilk haber *GÜN* dergisinin 21 Eylül 1946 tarihli 23. sayısında yer almıştı. Haber şöyleydi:

“Öğrendiğimize göre Türkiye Sosyalist Partisi bir konferans serisi tertiplemiştir. Her hafta cumartesi günleri verilen bu konferansların birincisi Esat Adil Müstecabi tarafından verilmiştir. Konferansın mevzuu Türkiye’deki partiler ve T.S.P. programının ana hatlarıdır. Bu hafta verilecek ikinci

⁶³⁸ “Cumhur başkanının millete beyannamesi”, *GERÇEK*, 25 Temmuz 1946, Sayı: 19

⁶³⁹ *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1946

konferansın mevzuu ise ‘milli mesele ve sosyalizm’dir. Konferansçı Hüsamettin Özdoğu’dur.”⁶⁴⁰

GÜN dergisindeki haberlere göre bu konferanslar Eylül, Ekim ve Kasım aylarında devam etmiştir. Konferanslar Cumartesi günleri saat 18.00’de parti merkezinde verilmekteydi. Verilen konferanslar sırasıyla şunlardır:

1. Esat Adil: Türkiye’deki partiler ve TSP programının ana hatları.
2. Hüsamettin Özdoğu: Milli mesele ve sosyalizm
3. Mustafa Börklüce: Cemiyetin inkişafı.
4. Vasık Balkış: Emperyalizmin iktisadi karakteri.
5. Vasık Balkış: Kapitalist istihsal tarzının hususiyetleri.
6. Rıfat Ilgaz: Türk şiiri ve inkılâpçılık.
7. Burhan Oğuz: Gıda maddeleri.
8. Sabahattin Ali: Marksist roman ve hikâye.
9. Şerif Hulusi: Edebi eser nedir?
10. Esat Adil: İşçi sınıfı ve köylü davası.
11. Hüsamettin Özdoğu: Harpten önce ve sonra iktisadi meseleler.
12. Avadis Aleksanyan: Türkiye’de Ekalliyetler.
13. Esat Adil: Marksçı politikanın esasları.

Yine GÜN dergisinde yer alan bir habere göre, konferansların dışında, sadece parti üyelerine yönelik “Aktif kurs” adıyla bir kursun başlatıldığını da öğreniyoruz. Bu kursa devam edenlerin sosyalizmin felsefi, iktisadi ve siyasi bünyesini iyiden iyiye kavramış olacakları vurgulanmıştır.⁶⁴¹

5.13. TSP Broşürleri ve Etienne Fajon

Esat Adil 1946 yılının Eylül ayında Etienne Fajon’un kitabını tercüme ederek “*Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 1-2-3*” başlığıyla parça parça yayınlamaya başlamıştı. Bu konudaki ilk haber GÜN dergisinin 21 Eylül 1946 tarihli 23. sayısında

⁶⁴⁰ “T.S.P. Konferansları”, GÜN, 21 Eylül 1946, Sayı: 23

⁶⁴¹ “T.S.P. Konferansları”, GÜN, 23 Kasım 1946, Sayı: 28

yer almış, haftalık olarak yayınlanacak broşürlerin basımının maddi zorluklar nedeniyle geciktiği ancak ilk broşürün basıldığı duyurulmuştu.⁶⁴² 28 Eylül 1946 tarihli bir sonraki sayıda “*Türkiye Sosyalist Partisi Yayınlarından*” başlığıyla, “*Siyasi Mücadele İlmî MARKSİZM*” başlıklı broşürün ilanı yer almıştı.⁶⁴³

Aslında Etienne Fajon’un kitabı Fransa’da savaş öncesinde, 1938 yılında yayınlanmıştı. Yedi bölümden oluşan kitap Paris İşçi Üniversitesi Kursları üst başlığıyla “*Les Grands Problemes de la Politique Contemporaine*” adıyla yayınlanmıştı. Esat Adil kitabın ilk üç bölümünü üç ayrı broşür olarak yayınladı. Diğer bölümlerin de yayınlanacağı duyurulduysa da Aralık ayında partinin ve gazetenin kapatılması ve Esat Adil’in tutuklanması üzerine bu gerçekleşmedi.⁶⁴⁴

Etienne Fajon Fransa Komünist Partisi (FKP) üyesiydi. FKP 1920 yılında Lenin’in III. Enternasyonal’e üye olabilmek için öne sürdüğü 21 koşulu kabul eden komünistler tarafında kurulmuştu. Bu 21 koşulun içinde proletarya diktatörlüğünü kabul etmek, reformistleri partiden uzaklaştırmak, Sovyet sosyalizmini ve devrim modelini benimsemek gibi ilkeler yer alıyordu. Bu tarihten sonra FKP 1970’li yıllara kadar Sovyetler Birliği’nin en büyük destekçisi ve sözcüsü oldu.⁶⁴⁵

Etienne Fajon bir Ortodoks Marksist ve Stalinist idi. Esat Adil’in 1930’larda tercüme edip yayınladığı metinlerin revizyonist metinler olduğunu, bu metinlerde Sovyet devrimi, bolşevikler ve Lenin için eleştirel ifadelerin kullanıldığını yukarıda görmüştük. O halde 1946 yılında neden bu Ortodoks Marksist ve Stalinist metni yayınlama gereği duyduğu bir soru işareti olarak ortaya çıkıyor. Bu soruya şöyle cevap verilebilir; savaş sonunda Sovyetler Birliği ve Stalin büyük bir sempati ve prestij kazanmış durumdaydı. Keza FKP’nin de 1945 seçimlerinden % 27 oyla birinci parti olarak çıktığını da unutmamak gerekiyor. Ayrıca Marksizmin temel

⁶⁴² “TSP broşürleri”, **GÜN**, Sayı 23, 21 Eylül 1946

⁶⁴³ **GÜN**, Sayı 24, 28 Eylül 1946

⁶⁴⁴ Kitabın Fransızca orijinali şu sitede bulunmaktadır: file:///C:/Users/dell/Desktop/E_Fajon_Les_cours_de_l_Universite_Ouvriere.pdf (25 Ekim 2018, 19:23)

⁶⁴⁵ Erol Özkoray, “Fransa Komünist Partisi Stalincilikten Demokratikleşme Sürecine”, **Birikim**, Sayı: 40-41, Haziran-Temmuz 1978, s. 56-62

yaklaşımları ve bunların günlük siyasi mücadeleye uyarlanması hakkında açıklamalar getiren bu metnin, TSP üyelerinin eğitimi konusunda yararlı olabileceğini düşünmüş olmalı. Bu bağlamda, 1938 yılının Fransa'sı için yazılmış olan bu metin, 1946 yılının Türkiye'si için hâlâ geçerli sorunları-konuları içeriyordu.

Ama asıl cevap olarak Esat Adil'in eklektik bir aydın olduğunu söylememiz gerekiyor. O hiçbir zaman bir doktrin insanı olmadı. Kendisini doktrinle sınırlamak istemeyen sosyalist bir siyasetçiydi. Savaşın önce ihtiyaç duyduğu mücadele argümanlarını Marksizmin revizyonist kanadından sağlarken, savaşın sonra ortaya çıkan uluslararası ve ulusal siyasetin değişen dengeleri karşısında Ortodoks Marksizme yaslanmaktan çekinmiyordu.

Esat Adil ve TSP'nin, parti üyelerine ve sempatizanlarına nasıl bir Marksizm eğitimi verdiklerini anlamak için yayınladıkları broşürlerin içeriğine göz atmakta yarar var.

Esat Adil ilk broşürün başına kısa bir sunuş yazısı yazmıştı. Bu kitabın 1938-1939 yıllarında Paris İşçi Üniversitesinde verilen dokuz dersi içerdiğini, her bir dersin ayrı bir broşür olarak basılacağını açıklıyordu. Bu broşürleri okuyanların Marksizmin siyasi bünyesini kavrayacaklarını ve büyük politik sorunlar karşısında en doğru hareket tarzını tayin edebileceklerini söylüyordu. Diğer iki broşürde Esat Adil'in bir açıklaması bulunmuyor.

Söz konusu kitabın birinci bölümü, yani Esat Adil'in TSP Yayınlarının birinci broşürü olarak yayınladığı kitabın başlıkları ve içeriği şöyleydi.

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ YAYINLARI I: SİYASİ MÜCADELE VE MARKSİZM

I. Marksizm Siyasi Mücadele İlmi

Hayali Sosyalizm

Diyalektik Materyalizm

Tarihi Materyalizm

Siyasi Mücadele İlmi

II. Marksizmin Hayati Karakteri

İçtimai Hadiselerin İnkişafı
On Beş Senelik Değişmeler
Marks'ı Yeniden Gözden Geçirenler
Oportünistler
Sahte Marksçılar
Solculuk “Gauchisme” Neye Müncer Olur

III. Hareketli Siyaset

İdealimizin Yolu Fasılasız Tadilata Uğruyacaktır

Yeni Vakıalar Yeni Engeller

Marksdan Bir Misal

Lenin'den Bir Misal

Bugünden Misaller

Markscı İlmin Gelişmesi (Fajon'un kitabında bu başlık dördüncü bölüm başlığı olarak yer alıyor. Esat Adil üçüncü bölümün alt başlıklarından biri olarak buraya almış.

“*Marksizm Siyasi Mücadele İlmi*” başlığı altında iki cümlelik bir giriş metni yer almıştır. Bu giriş cümlelerinde Marksizmin bilimselliğine vurgu yapılarak şöyle deniliyordu:

“Marksın kurmuş olduğu teoriye: Marksizm yahut ilmi sosyalizm denir.

*Marksın, haleflerinin ve umumiyetle markscıların eserinin başlıca karakteristiği o güne kadar yalnız tabii hadiselerle tatbik edilegelen metodun içtimai hadiselerle de teşmil edilmiş olmasıdır.”*⁶⁴⁶

Bundan sonra “Hayali Sosyalizm” başlığı altında ütöpik sosyalistlere değiniliyor, Fransa'daki ütöpik sosyalistler olarak Saint Simon ve Fourier'nin isimleri anılıyordu. İşin ilginç yanı, ütöpik sosyalistleri eleştirmek için Marx veya Engels'ten değil de Lenin'den alıntı yapılmış olmasıdır.

⁶⁴⁶ Etienne Fajon, **Siyasi Mücadele ve Marksizm**, Çeviren Esat Adil Müstecabi, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları I, Nam Basımevi, İstanbul 1946

Tarihi materyalizm şöyle açıklanmıştı: Marx'tan önce toplumsal olaylar ve değişimler ya tarihi şahsiyetlerin fikirleriyle yahut doğaüstü güçlerle açıklanmaya çalışırken, Marx bilimsel yöntemi sayesinde toplumların gelişmelerini yöneten kanunları keşfetmiştir: “İnsanlarda mücadelelerinin iktisadi vaziyetleriyle, iktisadi sebeplerle determine olduğunu, keza tarihi vakıaların tevalisinde halk kütlelerinin ve kütle mücadelelerinin oynadığı esaslı ve kat’i rolü tayin ve tesis etti.” Kitle mücadelelerinin bu kural ve prensipleri ise siyasettir. Bu bakımdan Marksist siyaset, ilmi, bilimsel bir siyasettir. Çünkü her şeyden evvel bu siyaset deneyimler göz önünde tutularak hazırlanmıştır.

Esat Adil’in bu kitabı seçerek yayınlamasını açıklamamıza yarayabilecek örnek Fajon’un Stalin’den verdiği örnektir. Bu örnekte faşizme karşı mücadelenin prensiplerini oluştururken Stalin’in Almanya’daki “acı neticeler” ile Fransa’daki “müspet neticeleri” göz önünde tuttuğu ifade edilmiştir. Burada kastedilen hiç kuşku yok ki Fransa’daki *Halk Cephesi* deneyimidir. Komintern’in Temmuz-Ağustos 1935 yılında toplanan VII. Kongresi’nde anti-faşist halk cephesi hükümetlerinin kurulması ele alınmıştı. Komintern’in “Halk Cephesi” politikası 1936 yılında İspanya ve Fransa’da hayata geçirildi. Nisan ayında Fransa’da Sosyalist Parti, Komünist Parti ve Radikal Parti’nin oluşturduğu *Halk Cephesi* ezici bir çoğunlukla seçimleri kazandı. Komünistlerin dışardan desteklediği sosyalist Leon Blum’un *Halk Cephesi Hükümeti* kuruldu.⁶⁴⁷ Esat Adil 1946 yılında CHP’nin tek parti düzenine karşı geniş bir demokrasi cephesi kurulması çağrısında bulunurken muhtemelen *Halk Cephesi* politikasını örnek alıyordu?

“Marksı yeniden gözden geçirenler” başlığı altında 1938 yılının Fransa’sı için geçerli olan bir polemik başlattığını görüyoruz. “Oportünistler”, “Sahte Marksçılar” “Gauchizme” başlıkları altında bu polemik devam etmektedir. Fajon burada kişi ve örgüt isimleri vererek bir Ortodoks Marksist ve Stalinist olarak çeşitli suçlamalarda bulunuyor. Bu bölümde Esat Adil bir dipnotla kitabın 1938 yılında yayınlandığını bir kere daha hatırlatma ihtiyacı duymuştur.

⁶⁴⁷ STMA, Cilt 3, s. 906-907

Goşizm Fransızca bir kelime olup “solcu” anlamına gelmekteyken Türk Dil Kurumu sözlüğünde karşılığı “aşırı solculuk, ihtilalci solculuk” olarak yer alıyor.⁶⁴⁸ Marksist literatürde ise devrimci şartların oluşup oluşmadığına bakmaksızın, işçi sınıfından ve nesnel gerçeklikten uzak bir şekilde devrimci talepler ileri sürmek anlamında, bir tür maceracılık olarak kullanılmıştır. Bu eleştiri ile Esat Adil’in yazılarında da sık sık karşılaşıyoruz. Bu kitapta ve Esat Adil’in yazılarında çoğu zaman tırnak içinde kullanılan “solculuk” da bu eleştirel anlamıyla kullanılmaktadır.

“Hareketli Siyaset” başlıklı üçüncü bölümde Marksistlerin değişen koşullar altında “dümdüz bir yol” izleyemeyecekleri, politikalarının “daima tadilata uğrayacağı” açıklanmıştır.

“Marksçı ilmin gelişmesi” başlıklı son bölümde Fajon, Marx ve Engels’in toplumsal olayların incelenmesine bilimi ilk defa uygulamış olanlar olduğu ama onlardan sonra, onların zamanında mevcut olmayan yeni şartlar içinde değiştirmek gerektiğini, bunu da Lenin ve Stalin’in gerçekleştirdiğini anlatır. Fajon’a göre Lenin ve Stalin, Marksizmi felsefe alanında olduğu gibi iktisadi ve siyasi alanlarda da zenginleştirmişler.⁶⁴⁹

Esat Adil, Fajon’un bölüm sonunda yer verdiği kaynakçayı çevirme ihtiyacı duymamıştı. Kaynakçada Engels, Lenin, Stalin ve Maurice Thorez’e atıflar yer alıyordu.

İkinci broşür “Devlet ve İnkılap” adıyla yayınlandı. Bu broşür Fajon’un kitabının ikinci bölümüydü. Fajon’un bölüm başlığı “*L’Etat et la Revolution*”, yani “Devlet ve Devrim” iken Esat Adil İnkılâp kelimesini tercih etmişti. Aslında bu broşür GERÇEK gazetesinde önce “*Devlet ve İhtilal*” adıyla duyurulmuş, sonra yapılan bir düzeltme ile kitabın adının “*Devlet ve İnkılâp*” olduğu ilan edilmişti. Acaba Esat Adil’ ihtilalcilikle suçlanmaktan mı çekinmişti?

⁶⁴⁸ AKDITYK Türkçe Sözlük, Cilt 1, Milliyet, 1992 İstanbul, s. 555

⁶⁴⁹ FKP lideri Thorez 1947 yılında Stalin’le yaptığı bir görüşmede Fajon’u övüyor: “Thorez genç yoldaşlar arasında kaliteli kadroların çıktığını söylüyor. ‘Aralarından en öne çıkanı Fajon. Henüz 1940 senesinde Ulusal Meclis’te Liebknecht tarzında kusursuz bir konuşma yaptı. Şu anda eğitim ve ideolojik çalışma meseleleriyle ilgileniyor.” diyor. Bknz. “Yoldaş Y. V. Stalin ve Fransız Komünist Partisi Merkez Komite Sekreteri M. Thorez Arasında Yapılan Görüşmenin Tutanağı”, **Gelenek**, Ocak 2011, Sayı: 112

Bu ikinci broşürün içeriği şöyleydi;

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ YAYINLARI 2: DEVLET VE İNKILAP

I. Devlet ve İnkılap

1789 İhtilalinden Evvelki Devlet
Devletin Menşeleri
İlk Çağların Devleti
Derebeylik Zamanındaki Devlet
Derebeylik Devletin Karakteristiği

II. Kapitalist Cemiyette Demokrasi

Demokrasinin Esaslı Prensipleri
Demokrasi ve İçtimai Sınıflar
Millet Hakimiyetine Konan Engeller
1875 Anayasası
Büyük Burjuvazini Demokrasiyi Boşa Çıkarmaya Matuf Usulleri
Kanun Karşısında Formel Müsavatsızlık
Hürriyete Karşı Kapitalist Mülkiyet
Demokrasinin Çifte Karakteri
Demokrasi ve Marksizm

III. Faşizm

Büyük Burjuvazi ve Demokrasi
Büyük Burjuvazi ve Faşizm
Faşizmin Manası
Faşizm Fransada Muvaffak Olsa idi

IV. An Problemi ve Marksçıların Hareket Tarzı

Problem Esasları
Bizim Hareket Tarzımız
“Gauchisme” ve Demokrasi
Tarihin Bize Öğrettikleri
“Solculuk” İş Başında
Lenin ve Zaferin Şartları

V. Netice

Esat Adil “Antik devlet” yerine “İlk çağların devleti”, “feodal devlet” yerine de “derebeylik zamanındaki devlet” terimlerini kullanmıştır. Bir yerde muhtemelen bir dikkatsizlik sonucu olarak başlıklardan birini hatalı olarak çevirmiştir. Esat Adil’in “*Kanun karşısında formel müsavatsızlık*” olarak çevirdiği bölüm başlığı metnin orijinalinde “*Egalité formelle devant la loi*” yani, ‘kanun karşısında formel eşitlik’ şeklindeydi.⁶⁵¹

Bu ikinci broşür devlet konusunun anlaşılmasının hürriyetlerin korunması ve faşizme karşı mücadelede zorunlu olduğu cümlesiyle başlıyor, ardından devletin ilk ortaya çıkışını ve işlevini açıklayarak devam ediyordu.⁶⁵²

Sınıflı toplumlardaki demokrasinin eleştirisiyle ilgili bölüm elbette güncel siyasette kullanılması bakımından Esat Adil için önemliydi. Yazılarında sıklıkla kullandığı bir temaydı. Fajon’un açıkladığı şekliyle, sınıflı toplumlarda demokrasi, insanın insan tarafından sömürülmesini engelleyememişti. Fransa’da 200 ailelik bir kapitalist zümre, milyonlarca işçiyi sömürmekte, milyonlarca köylüyü ve küçük burjuvaziyi yıkıma sürüklemekteydi. Büyük burjuvazi, demokrasinin alanını daraltmaya çalışmakta, buna karşılık başta işçi sınıfı olmak üzere demokrasinin genişletilmesi için mücadele devam etmektedir. 1864 yılında grev hakkı, 1884 yılında sendika hakkı bu mücadeleler sonucunda elde edilmiştir.

Buradan günün asıl meselesine, güncel siyasi mücadelede izlenmesi gereken yol konusuna gelinir. Demokrasi bir yandan feodal devlet düzenine karşı büyük bir ilerlemeyi temsil eder ama diğer yandan büyük üretim araçlarına sahip burjuva mülkiyeti ile demokrasi bağdaşmaz. Fajon’a göre demokrasinin bu çifte karakterini göz önünde bulunduran Marx, Engels, Lenin ve Stalin demokrasinin bu iki cephesi üzerinde durmaksızın mücadele etmişlerdir.⁶⁵³ Parlamenter çoğunluğa dayanarak

⁶⁵⁰ Burada da bir dizgi hatası olmalı, Doğrusu “İdealimiz için mücadele” olmalı.

⁶⁵¹ Etienne Fajon, **Les Grands Problemes De La Politique Contemporaine**, Paris 1938, s. 14,

⁶⁵² Etienne Fajon, **Devlet ve İnkılap**, Çeviren Esat Adil Müstecabi, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 2, Berksoy Basımevi, İstanbul 1946, s. 8

⁶⁵³ A.g.e., s. 18

iktidarı elde edebileceğini sanan oportünistler demokrasinin bu ikili karakterini görmemektedir. Lenin bu yüzden Karl Kautshy'e karşı devamlı bir mücadele yürütmüştür. Fakat bilimsel sosyalizmin üstatları diğer cepheye, yani demokrasinin olumlu içeriğini göremeyen 'solculara' ve anarşistlere karşı da mücadele ettiler. Bunlar halkın büyük mücadeleleri pahasına elde edilmiş olan devlet teşekkülleri içinde mücadele imkânından yararlanılması fikrini reddediyorlardı. Lenin *Komünizmin Çocukluk Hastalıkları* adlı ünlü eserini proletaryayı 'solcuların' devlet sorunu hakkındaki bu tutumuna karşı uyarmak için yazmıştı.

Fajon'un faşizm tanımlaması 1938 yılı itibariyle Ortodoks Marsizmin ve Sovyet sosyalizminin görüşünü yansıtmaması bakımından önemlidir. Buna göre demokrasi uzun bir süre kapitalist zümrenin halk üzerindeki hakimiyetini önleyemiyor ama değişen şartlar sonucunda artık bu hakimiyetin önünde bir engel haline geliyor. Bu nedenle önceleri demokrasiden hoşnut olan kapitalist zümre, artık demokrasiyi yıkarak onun yerine yeni bir hakimiyet şeklini, yani faşizmi koymak istiyor.⁶⁵⁴

Bu tanımlamadan sonra faşizmin sınıfsal niteliği ile ilgili bir dizi polemikle birlikte faşizmin hedefleri sıralanmıştır. Fajon, İtalya'nın Habeşistan'daki, Berlin ve Roma faşizmlerinin İspanya'daki, Japon faşizminin Asya'daki politikalarını örnek olarak göstermiştir. Fajon'un verdiği bu örneklerin sonuna Esat Adil şöyle bir dip not düşmüştür: *"Eserin bu bahislerinin yazıldığı 4 Mart 1938 yılından sonra ikinci dünya harbini doğuran hadiseleri de bu arada hatırlamayı okuyucularımıza bırakıyoruz. Mütercim."*

⁶⁵⁴ A.g.e., s. 22

Üçüncü broşürün adı “*Demokrasi ve Sosyalizm*” idi. Bu başlık Fajon’un kitabının üçüncü bölümünün başlığıydı. İlk iki broşüre göre biraz daha uzun, kırk sayfalık bir broşürdü bu. Yarıya yakını Sovyet deneyimine ve yeni SSCB anayasasına ayrılmıştı. İçeriği şöyleydi:

I. Gerçek Demokrasinin şartları

İnsanın İnsan Tarafından İstismarının Kaldırılması

“Müsavatlılık” Yok

İktidarın Kazanılması

II. Halk Hükümeti

Tarih Öğrettikleri

Halk Hükümetinin Kurulması Zaruridir

İktidar Mevkiine Geçen Halkın Vazifeleri

Proletarya Diktatörlüğünün Manası

Proletaryanın Rolü

Lenin ve Proletarya Diktatörlüğü

Halk Hükümetinin Şekilleri

Sovyetler İktidarının Karakteristiği

Proletarya Diktatörlüğünün Düşmanları

Anarşistler ve Proletarya Diktatörlüğü

Tratski ve Baukhorine’nin Mazideki Hak(r)eket Tarzları

III. Sovyetler Yeni Anayasasının Manası

Sovyetler Birliğinde İktisadi ve İctimai Değişmeler

Yeni Anayasanın Manası

S.S.C. Birliğinde Seçim Sistemi

IV. Sınıfsız Cemiyet ve Devlet

Sosyalizmin Kati Zaferinin Şartı

Devletin Kaldırılması Şartları

Girişte, geçen kitapta analiz edilen demokrasinin ikili karakteri hatırlatıldıktan sonra Marksistler açısından gerçek demokrasinin şartlarının neler olduğu açıklanmaya başlanıyordu. Bunun ilk şartı; toplumsal eşitsizliğin, insanın

insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırılmasıydı.⁶⁵⁵ Fakat Marksistlerin ortadan kaldırmak istedikleri eşitsizlik, sınıflar arasındaki eşitsizliktir; yoksa Marksistlere yöneltilen eleştiride olduğu gibi standart bir insan yaratmak niyetinde değildirler. Bunu Engels Anti-Dühring’de açıklamıştır. Bu koşulun yerine getirilebilmesi için üretim araçlarının kapitalist mülkiyetinin ortadan kaldırılması gerekir. Kapitalistler kendi imtiyazlarından vazgeçmek istemeyecekleri için bu girişim bir dirençle karşılaşacak, onları buna zorlamak gerekecektir. Bu aşamada proletaryanın devletin zorlama gücünden, yani proletarya diktatörlüğünden yararlanması gerekecektir. Yani iktidarı ele geçirmesi gerekecektir. Bu yüzden parlamenter yollarla iktidara gelmeyi ummak boş bir hayalden ibarettir.

“Proletarya diktatörlüğünün manası” başlığı altında proletarya diktatörlüğü ile “halk hükümeti” kavramları eş anlamlı olarak kullanılmış ve açıklanmıştır. Buna göre halk hükümeti halk düşmanları için demokrasi ve özgürlük getirmez;

*“Bilakis bu hükümet tırnakları sökülmiş olan sınıfların tekrar eski imtiyazlarını elde etme yolunda girişecekleri her türlü teşebbüsü, her çareye baş vurarak en büyük bir gayretle kırar, ezer. Mana ve vazifesi bu türlü olan bu hükümete bu sebeple diktatörlük adı verilir.”*⁶⁵⁶

Proletarya diktatörlüğünün içeriği Lenin’den bir alıntıyla da pekiştirilmiştir. Paris Komünü ve 1917 devrimi söz konusu halk hükümetlerine örnek olarak gösterilir.

Bu döneme kadar Marksizmin proletarya diktatörlüğü kuramından ısrarla uzak durmuş olan Esat Adil, 1946 yılında yayınladığı bu broşür aracılığıyla parti üyelerine proletarya diktatörlüğünün kaçınılmaz olduğunu anlatmaktadır. Kendi revizyonist Marksizm anlayışını geri çekmiştir. Bunda, uluslararası konjonktür kadar kendisinin yaslanmaya çalıştığı tabanın ve birlikte iş yapmaya çalıştığı kadroların

⁶⁵⁵ Etienne Fajon, **Demokrasi ve Sosyalizm**, Çeviren Esat Adil Müstecabi, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 3, Berksoy Basımevi, İstanbul 1946, s. 3

⁶⁵⁶ **A.g.e.**, s. 17

Sovyet eğitiminden geçmiş, Ortodoks Marksist kadrolar olmasının da etkisi vardır. TKP'nin büyük bir darbe yediği ve tamamen etkisiz hale getirildiği 1951 yılından sonra, 1952 yılının Mayıs ayında Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı mektupta ise ısrarla anti-komünist olduğunu, “ıslahatçı ve tekamülcü” bir sosyalizm anlayışına sahip bulunduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Kitabın bundan sonrası tamamen Sovyet deneyimine ayrılmıştır. Sovyet deneyiminde, proletarya diktatörlüğünün mücadele etmek zorunda kaldığı iç ve dış unsurlar açıklanmıştır. İçeride oportünistler, anarşistler, Troçkistler, Buharin bunlar arasında sayılmıştır.

Üçüncü bölüm 1936 yılında kabul edilen SSCB'nin yeni anayasasının incelenmesine ayrılmıştır. 1924 anayasasından sonra SB'nde meydana gelen iktisadi ve toplumsal değişimler analiz edilerek neden yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır.

Söylediğimiz gibi bu broşür yayınlanabilen son broşür oldu. Aralık ayında TSP kapatıldı ve Esat Adil tutuklandı. Dördüncü broşürün “Planizm ve Sosyalizm” olarak yayınlanacağı ilan edilmişti. Yayın devam edebilseydi üç broşür daha yayınlanarak toplam yedi broşür yayınlanmış olacaktı. Fajon'un kitabının bölümlerine bakarsak, bu broşürler muhtemelen şu isimlerle yayınlanmış olacaktı. “İşçi Sınıfı ve Köylüler”, “Millet ve Enternasyonalizm”, “Birlik Meselesi”.

5.14. TSP Tüzüğü ve Örgütlenmesi

TSP, sekiz bölümden ve kırk üç maddeden oluşan bir tüzükle kurulmuştu.⁶⁵⁷ Arşivde bulunan TSP tüzüğü ile *GERÇEK* gazetesinde yayınlanan tüzük arasında bazı küçük farklar var. Arşivde bulunan tüzük, İşçileri Bakanı tarafından CHP genel sekreteri Nafi Atıf Kansu'ya sunulan, daktilo ile yazılmış özgün metindir. Yani TSP'nin kuruluşu sırasında İşçileri Bakanlığı'na verilmiş olan metindir. Daktilo ile yazılmış metin kırk dört maddeden oluşuyor. Çünkü kırk üçüncü madde gazetede yayınlanmamıştır. O maddede partinin cemiyetler kanunu gereğince hükümete

⁶⁵⁷ Bknz. EK 1

müracaat etmek suretiyle hukuken teşekkül etmiş olduğu, tescil vesikasını alır almaz faaliyete geçeceği ifade edilmişti. Bir de gazetede yayınlanan metinde partiye üye olma şartları arasında yirmi yaşında olmak yeterli görülürken, özgün metinde bu yirmi iki yaş olarak yazılmıştı.⁶⁵⁸

Tüzüğün son maddesi parti kurucularının isimlerinden ve adreslerinden oluşuyordu. TSP tüzüğünde bir sosyalist parti veya sınıf partisi olduğunu gösteren herhangi bir madde bulunmuyordu. Hem üyelikte hem de yönetim organlarının oluşumunda işçi ve köylülere herhangi bir öncelik ve/veya kota uygulaması yer almamıştı.

Tüzüğün bölümleri şunlardı: I. Kuruluş, II. Kayıt ve kabul şartları, III. Teşkilat, IV. Gelir ve masraflar, V. Seçimler, VI. Yardımcı teşkilat, VII. Müteferrik hükümler, VIII. Geçici hükümler. “Teşkilat” başlıklı üçüncü bölüm partinin örgüt yapısını açıklayan en uzun bölüm olarak 6. – 25. maddeleri içeriyordu. Bu maddelerde en yetkili parti organı olarak Milli Kongre’den başlayarak Köy İcra Komitesi’ne kadar parti örgütünün yapısı ve yetkileri açıklanmıştı. Genel başkanlık yerine “Umumi Sekreter” ünvanı tercih edilmişti. Merkez Yürütme Kurulu (MYK) anlamında bir “Merkez İcra Komitesi” oluşturulmuştu.

Tüzüğün 11. maddesinde “*Merkez icra komitesi bir umumi sekreter ve bir umumi sekreter muavini ve on âzadan teşekkül eder. Her âza bir iş bürosunun şefi olarak çalışır*” denildikten sonra 14. maddede “iş büroları” sayılmıştı. Buna göre on bir iş bürosu şunlardı:

- 1- Siyasî büro,
- 2- Teşkilât ve teftiş bürosu,
- 3- Bütçe ve hesap bürosu,
- 4- Kültür ve matbuat bürosu,
- 5- İktisadî işler bürosu,
- 6- Sendika ve cemiyetler bürosu,
- 7- İçtimai yardım bürosu,
- 8- Köy bürosu,

⁶⁵⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Yer: 436-1808-2, Tarih: 30.09.1946

- 9- Gençlik ve spor bürosu,
- 10- Parlamento ve seçim bürosu
- 11- Müteferrika bürosu.

“Umumi sekreter”, aynı zamanda siyasi büronun başkanıydı.

Tüzüğün ilk cümlesinde TSP’nin “yürürlükte olan kanunlarımıza uygun olarak” kurulduğu vurgulanmıştı. Aslında TSP kurulduğunda sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulmasını yasaklayan 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu halen yürürlükte bulunuyordu. Cemiyetler Kanunu’nun sınıf esasına göre cemiyet kurmayı yasaklayan maddeleri Haziran ayında yürürlükten kaldırıldı.

Tüzüğün “Kuruluş” başlıklı birinci bölümü üç maddeden oluşuyor, birinci madde partinin niteliğini, ikinci madde partinin idare merkezini, üçüncü madde parti üyeliğini açıklıyordu. Tüzükteki (iki yerde geçen parti adı dışındaki) tek “sosyalist” kelimesi bu üçüncü maddede yer almıştı. Parti üyeliğinin “*demokratça ve sosyalistçe düşüniş sistemine bağlı bütün münevverler*”e açık olduğu belirtiliyordu.

Partinin niteliklerinin açıklandığı birinci maddede sosyalist-sosyalizm kelimesi hiç yer almamış, “demokratik prensiplere” vurgu yapılmıştı:

“... partimiz milletimizin her bakımdan terbiye ve kalkınmasını, yurdumuzun mülki bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını, imarını, bütün halk kitleleri arasında hakikî bir tesanüdü ve içtimaî adaletin teminini hedef tutan ve gayesi münhasıran demokratik prensiplere hayat vermekten ibaret olan siyasî bir cemiyettir.”

Tüzüğün en tartışmalı maddelerinden biri “Geçici Hükümler” başlıklı 8. bölümde bulunan ve partinin “umumi sekreterinin” nasıl seçileceğini düzenleyen 41. maddesiydi. Bu madde genel sekreterin seçimi ile ilgiliydi ve parti içinde bir tartışmaya yol açtığını yukarıda açıklamıştık. Arşivdeki özgün metinle, gazetede yayınlanan metin arasında çok önemli bir fark var. Hukuken geçerli olan metin

İçişleri Bakanlığı'na verilen metin olduğuna göre, bu tartışmanın aslında hiç yaşanmamış olması gerekiyor.

Şöyle ki; gazetede yayınlanan metinde, 40. maddede partinin ilk Milli kongresinin, parti en az altı vilayette örgütünü kurup üye sayısı en az iki bini bulduktan sonra toplanacağı belirtiliyor; 41. maddede ise genel sekreterin bu kongre tarafından “parti kurucuları arasından” seçileceği vurgulanıyordu. Eğer bu ilk kongre toplanabilseydi (ki toplanamadan parti kapatıldı) dört kurucu dışında herhangi bir üyenin genel sekreterliğe aday olması mümkün olmayacaktı. Bu madde ile Esat Adil kendi genel sekreterliğini güvence altına almış oluyordu. İcra komitesi üyesi Behçet Atılğan'ın itiraz ettiğini söylediği madde buydu. Ama özgün metinde, bu seçimin kongre tarafından değil, geçici icra komitesi tarafından yapılacağı yazılıdır ve bu da doğaldır. İcra komitesi, kongre toplanıncaya kadar kendi içinden bir genel başkan seçecektir. Kongre toplandığında genel başkanın kurucular tarafından seçileceği yönünde bir kısıtlama yoktur.

TSP'nin “Teşkilat ve Teftiş Bürosu Şefi” o zaman için Türkiye'nin en kıdemli komünistlerinden biri olan Hüsamettin Özdoğu idi. H. Özdoğu GERÇEK'in 3. sayısında “*Türkiye Sosyalist Partisinin teşkilâtının esasları nedir?*” başlığıyla kaleme aldığı bir yazıda, partinin örgütsel özellikleri hakkında bilgi veriyordu. Yazı, hayali birinin TSP genel merkezine gelerek H. Özdoğu'ya sorular sorması şeklinde kurgulanmıştı. Yazının içinde Hüsamettin Özdoğu'nun fotoğrafı da bulunuyor.

Yazının başında partinin yeri tarif edilerek adresi de açıklanmıştı: “Sıraselvilerde Alman hastanesinin karşısındaki Hocaşade sokağında, 12 numaralı bina.”

Hayali bir kişi binadan içeri giriyor. Toplantı halindeki merkez icra komitesi görünüyor. Hayali kişi partinin teşkilat yapısı hakkında bilgi almak istediğini söylüyor ve kendisini Hüsamettin Özdoğu ile tanıştıyorlar. Sohbet başlıyor. Hüsamettin Özdoğu, “*teşkilatınız hakkında bizi tenvir eder misiniz?*” sorusuna oldukça dolambaçlı bir cevap veriyor. Kitlenin malı olmayan bazı teşkilatların kendi prensiplerini ve karakterlerini kitleden gizlediklerini, oysa kitlenin, yani kafa ve kol

emeği ile çalışanların içinden çıkan ve onların özünü belirten bir kuruluş olarak TSP'nin, prensip ve karakterini açıkça söylediğini/söyleyeceğini belirtiyor. Ardından TSP'nin prensip ve karakterini şöyle açıklıyor:

“Biz bir sınıf partiyiz, şimdiye kadar mevcudiyeti inkâr edilen çalışanların ve emeğiyle geçinenlerin teşkilâtıyız. Onun varlığını ispat etmek, demokrasi cephesinde atılan adımlarda onun rolünü belirtmek onun menfaatlerini müdafaa etmek ana prensiplerimizdendir.”

Teşkilâtımızın bu prensipleri sarsılmadan müdafaa edebilmesi için onun esaslarını ve temel direğini bu sınıfın ileri ve kahraman unsurları teşkil edecektir. Bu da bizim teşkilat karakterimizdir.

Şehirde işçi, köylü rehber kadronun sıklet merkezini teşkil edecektir. Biz bu kadronun rehberliği altında demokrasi savaşının ön safhasında cephe alacak ve halk demokrasisinin hakiki müdafileri olmağa çalışacağız.”⁶⁵⁹

Burada Hüsamettin Özdoğu'nun yaptığı açıklamalar partinin örgütsel yapısından ziyade programatik açıklamalar niteliğindedir. Bu da anlaşılabilir bir durum aslında; çünkü biraz önce söylediğimiz gibi parti tüzüğünde bu konularda bir düzenleme yer almadığı gibi, parti de henüz iki ay önce kurulmuş bir parti olarak örgütlenme çalışmalarının başında bulunmaktadır.

GERÇEK gazetesinin 1. sayısında parti genel sekreterliğine birçok vilayetten TSP şubeleri açmak üzere başvurular geldiği haber verilerek bu iller olarak Samsun, Zonguldak, İzmir ve Adana sayılmıştır. Ayrıca Merkez İcra Komitesi üyesi Avukat Macit Güçlü'nün Adana ve havalisine yaptığı geziden çok iyi izlenimlerle döndüğü, TSP'nin Adana emekçileri arasında büyük bir sempatiyle karşılandığı yazılmıştır.

GERÇEK gazetesinin 14 Temmuz tarihli 8. sayısının birinci sayfasında “Türkiye Sosyalist partisi Vilâyetlerde teşkilata başladı – Samsun vilâyet şubesi açıldı” başlıklı bir haber yer almıştı. Habere göre Samsun kurucu icra komitesi şu isimlerden oluşmaktaydı:

⁶⁵⁹ “Türkiye Sosyalist Partisinin teşkilatının esasları nedir?”, GERÇEK, 9 Temmuz 1946, Sayı: 3

“Doktor Yakup Ozan: Verem mücadele cemiyeti dispanser hekimi ve dahiliye mütehassısı.

Hürriyet Ergintürk: Radyo ve elektro mekanik işleri ustası

Ali Uğur: Tütün ustası.

İbrahim Demirci: Tornacı

Mustafa Karabölük: Çiftçi

Turhan Yıldız: İnşaat müteahhidi”

Aynı sayıda partiye üye kayıtlarının başladığı, kayıt bürosunun her gün saat 10’dan 21’e kadar açık olduğu, parti adresi de eklenerek duyurulmuştur. Bu duyuru sonraki sayılarda da tekrarlanmıştır.

GERÇEK gazetesinin 22 Temmuz tarihli 16. sayısında ilk sayfada Samsun şubesi ile ilgili küçük bir haber daha yer almıştı. Habere göre TSP Samsun şubesi müteşebbis icra komitesi başkanlığına doktor Yakup seçilmiştir.

GERÇEK gazetesinde TSP’nin örgütlenmesiyle ilgili bunun dışında hiçbir haber yer almamaktadır.

GÜN dergisinin 30 Kasım 1946 tarihli 29. sayısında parti örgütlenmesiyle ilgili iki haber yer alıyordu. Birinci habere göre TSP’nin “İzmir vilâyet şubesi müteşebbis icra komitesi” kurulmuştur. Bu habere göre son günlerde TSEKP İzmir şubesinden kalabalık bir grup istifa ederek TSP’ne katılmışlardır. Bu haberden henüz il örgütünün değil sadece müteşebbis icra komitesinin kurulduğu sonucunu çıkarıyoruz. Samsun şubesinin haberi “Samsun vilayet şubesi açıldı” şeklinde verilmişken, İzmir için “icra komitesi kuruldu” demekle yetinilmiştir. Fakat bu bir ifade bozukluğu da olabilir.⁶⁶⁰

⁶⁶⁰ İbrahim Topçuoğlu o sıralarda İzmir’de yaşamaktaydı. 1976 yılında şiddetli bir Şefik Hüsnü karşıtı olarak kitabını yayınladığında, kendisi TSP’li olduğu halde 1946 yılında neden TSEKP’nin İzmir şubesinde görev aldığını hiç inandırıcı olmayan argümanlarla açıklamaya çalışmaktadır. Bknz. Cilt I, s. 29

İkinci haber tersi yöndedir. Bu habere göre Temmuz ayında kurulmuş olan TSP Samsun şubesi icra komitesi partiden istifa etmiştir. Samsun şubesinin kararında parti şubesinin feshedildiği belirtiliyorsa da genel merkez fesih kararını kabul etmeyip, fesihe ancak milli kongrenin yetkili olduğunu, bu durumda istifa eden heyetin yerine yeni bir müteşebbis heyetin faaliyete geçirileceğini açıklamıştır. Parti genel sekreteri olarak Esat Adil bu konuda bir açıklama da yapmıştır:

“Samsun müteşebbis icra komitesini teşkil edenlerin her biri idealist, inkılâpçı ve gayet değerli arkadaşlarımızdı. Bu arkadaşlarımızın istifaları herhangi bir anlaşmazlıktan ileri gelmiş değildir. Bil’akis bu değerli inkılâpçılar, siyasi bakımdan son derece hatalı olmakla beraber şahsi fazilet göstererek mücadele sahasını aynı derecede inkılâpçı olduklarına şüphe etmediğimiz emekçi ve köylü partisinin Samsun şubesine terk etmeyi, kendi görüşlerine göre uygun bulmuşlardır.

Davamızı herkesten daha iyi yürütüp, daha iyi başaracağımızdan emin olmasaydık Samsundaki arkadaşlarımızın bu faziletini bir siyasi hata saymazdık ve kendilerini tebrik etmekten çekinmezdik.”⁶⁶¹

GERÇEK gazetesinde de, parti kapatılana kadar yayınlanmaya devam etmiş olan GÜN dergisinde de TSP’nin Samsun ve İzmir dışında herhangi bir örgütsel girişimiyle ilgili hiçbir haber yer almamıştır.

5.15. TSP Programı ⁶⁶²

Tüzükte yer almaması anlaşılabilir fakat TSP’nin programında da sosyalizm kelimesi sadece iki yerde geçiyordu. Programın “Ana Prensipler” başlıklı 1. bölümünün 2. maddesinde partinin sosyalist olduğu şöyle açıklanmıştı:

“Türk milletinin refah, kültür, sağlık ve adalet seviyesini yükseltmek, vatandaşların ferdî gelişmelerini köstekleyen bütün sebepleri ve bu bakımdan

⁶⁶¹ “T.S.P. Samsun Şubesi İstifa Etmiştir”, GÜN, 30 Kasım 1946, Sayı: 29

⁶⁶² Bknz. EK 2

mevcut her türlü iktisadî ve içtimaî adâletsizliği ortadan kaldırarak emek ve kabiliyetleri değerlendirmek: T.S.P bu prensiple sosyalisttir”

Elbette bu, sosyalizmle, sosyalizmin hiçbir türüyle uzaktan yakından ilişkisi olmayan, o zaman için bile sıradan sayılabilecek bir tanımlamadır. Ayrıca programda işçi kelimesi de sadece üç yerde, o da diğer toplumsal kesimlerle birlikte sayılarak yer almıştır. “İşçi sınıfı” kavramı ise programda hiç yer almamaktadır.

“Ana Prensipler” başlıklı birinci bölümde, sosyalistliğinin yanı sıra partinin dört niteliği daha tanımlanıyordu. Bunlar; demokratlık, milliyetçilik, beynelmilelcilik ve barışçılık ile “lâyetlik” idi.

*“Türk Cumhuriyetini tam bir halk devleti haline getirmek ve halkın kayıtsız, şartsız kendi kendini idare etmesine imkân verici her türlü siyasi, iktisadî ve içtimaî mevzuatı tesis ve tatbik etmek T.S.P. bu prensiple **demokrat**tır.”*

*“Millet: Tarihî seyri içinde doğan ve gelişen ülke, dil, iktisadî hayat, kültür ve anane beraberliğidir. Bu beraberliğin siyasî ve iktisadî tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak ve başka milletler için de bu hakkı tanımak: T.S.P. bu prensiple **milliyetci**dir.”*

*“Bütün yeryüzü halk kitlelerinin emperyalist ve istismarcı tecavüzlere karşı kendilerini ve milletlerini korumak için işbirliği etmeleri, içtimaî ve kültürel birlikler kurmaları, harbin sebeplerini ortadan kaldırma yolunda her türlü vasıtanı faydalanmaları, hür, bağımsız fakat mütesanit milletlerden müteşekkil bir dünya nizamı kurulması için çalışmak: T.S.P. bu prensiple **beynelmilelci ve barışçı**dır.”*

*“Tabiat üstü bir varlığa inanmak veya inanmamak hususunda fertlerin mutlak bir vicdan hürriyetine sahip olmaları ve bu hürriyetin her türlü tezahürü karşısında devletin tam bir tarafsızlık muhafaza etmesi lâyetizmin felsefî bir neticesidir: T.S.P. bu prensiple **lâyet**tir.”*

Sosyalist niteliğinin muğlaklığı karşısında bu dört niteliğin daha iyi tanımlandığı açıktır. Partinin sosyalist olarak nitelendirilebilecek bazı yaklaşımları

programın çeşitli yerlerine serpiştirilmiş durumdaydı. Programın bölümlerini genel olarak açıkladıktan sonra programda öne çıkan bazı yaklaşımları ayrıca ele alacağız.

Program on üç bölümden oluşuyordu.⁶⁶³ Programda yer alan görüşlerin birçoğu Esat Adil'in çeşitli yazılarında ortaya koyduğu düşünceleri yansıtıyordu. Bu anlamda, TSP programına Esat Adil'in görüşleri hâkim olmuştur diyebiliriz. Çeşitli konulardaki düşüncelerinin yanı sıra Esat Adil'in hukukçu kimliğinin de parti programına fazlasıyla yansıdığını görüyoruz. Programın bazı maddeleri bir anayasa metni niteliğindedir. Örneğin 25. maddede TBMM'nin yetkileri sayılmıştır.

Programın bölümleri ve bölüm içerikleri şöyledir:

- I. **Ana Prensipler:** Bu bölümde beş madde yer alıyor ve yukarıda gördüğümüz gibi partinin temel nitelikleri açıklanıyordu.
- II. **Vatandaşlık Hakları:** 6.-17. maddeleri içeren bu bölümün üst başlığında *“partimiz aşağıda yazılı hak ve hürriyetlerin koruyucusu, cessur ve devamlı bir koruyucusu olmak azmindedir”* denilerek, temel hak ve özgürlükler sıralanmıştı. Bunlar; çalışma hakkı, hayat, sağlık, refah, eğitim, fikir, söz, matbuat, grev, toplantı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, haberleşme ve seyahat hakkı, kişisel dokunulmazlık, akademik özerklik vb. temel hak ve özgürlüklerdi. Özel mülkiyet hakkını kabul eden ancak büyük üretim araçlarının, büyük arazilerin, fabrikaların, bankaların, taşıma araçlarının ve madenlerin derece derece kamulaştırılarak *“millet namına”* işletileceğini açıklayan 8. madde de bu bölümde yer alıyordu. Programın bütününde bir tür *“sosyalizme”* benzetilebilecek tek madde de buydu. Her halde Esat Adil'e sorulsa, partinin sosyalistliğine kanıt olarak bu maddeyi gösterebilirdi. Esat Adil'in o dönemde en çok ilgilendiği ve yazdığı konu, anayasaya aykırı olan kanunlar konusu TSP programının 16. maddesinde ifade edilmişti. Buna göre *“vatandaş herhangi bir kanunun anayasaya aykırılığını ileri sürerek bu kanun aleyhine mahkemenin karar vermesini isteyebilecektir.”*

⁶⁶³ GERÇEK gazetesinde yayınlanan metinde rakam atlaması olduğu için on dört bölüm gibi gözükmektedir.

III. **İçtimai Politikamız:** 18-23. maddelerden oluşan altı maddelik bu bölümdeki ilk beş madde tamamen aile politikaları ve ailenin korunmasıyla ilgilidir. “*Partimiz, aileyi milletimizin temel müesseselerinden biri sayar*”, denilerek başlayan bu bölümde her ailenin bir ikametgâh sahibi olması, toplumsal sigortalar, kooperatifler, ana-çocuk yurtları, evlenme ve boşanmanın kolaylaştırılması, akli ve ruhi bozukluklar ve hastalıklar karşısında ailenin ve çocukların korunması gibi konular düzenlenmiştir. 23. maddede kumar, fuhuş, alkolizm, verem, frengi, trahom, sıtma gibi “*içtimai faciaların*” önlenmesi için sivil ve resmi mücadele teşkilatı kurulacağı yer almıştır.

IV. **İdari Politikamız:** 24.-31. maddeleri içeriyordu. Cumhuriyet rejimine bağlılık, kuvvetler ayrılığı, TBMM seçimlerinin üç yılda bir yapılması, TBMM’nin yetkileri, yüksek yargı meclisinin kurulması, cumhurbaşkanının seçimi ve yetkileri, vilayet, kaza, nahiye, şehir ve köy yönetimleri bu bölümde yer alan başlıca konulardır. Hâkim ve savcıların tayin, nakil ve terfileri için hâkim ve savcıların kendi aralarından kendilerinin seçecekleri on beş üyeli bir Yüksek Yargı Meclisi önerisi dikkat çekicidir. Ancak bu bölümün en ilginç maddesi açıkça başkanlık sisteminin önerildiği 27. ve 28. maddelerdir. 27. maddede cumhurbaşkanının dört yılda bir halk tarafından seçilmesi, hükümetin de “lüzumu kadar devlet sekreteriyle” cumhurbaşkanı tarafından kurulması düzenlenmiştir. Yürütmenin başı da cumhurbaşkanıdır. 30. ve 31. maddelerde yerel yönetimler düzenlenmiştir. Parti programının anayasal bir metin gibi hazırlanmış olduğu gerçeği bu iki maddede apaçık görülmektedir. Aynı anayasada olduğu gibi iki maddede yerel yönetimlerin durumu açıklandıktan sonra “*mahalli idarelerin mali ve idari vaziyet ve selâhiyetleri için özel kanunlar yapılacaktır*” denilmiştir. Vilayet umumi meclislerinin kaldırılması, vilayet, kaza ve nahiyelerin “idare amirlerinin reisliğinde” her üç senede bir seçilecek olan ikişer

kişilik heyetlerce yönetilmesi, şehir ve köylerin ise tamamıyla seçilmiş meclisler tarafından yönetilmesi bu bölümde düzenlenmiştir.⁶⁶⁴

- V. **Seçim Sistemi ve Prensiplerimiz:** 32.-41. maddeleri içermektedir. 18 yaşını tamamlamış her vatandaşın seçime katılabileceği, nisbi temsil esasına dayanan, tek dereceli bir seçim sistemi önerilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın "Türkiye seçmen sayısının" üçte iki çoğunluğuyla seçilmesi, bu çoğunluk sağlanamazsa seçimin tekrarlanacağı 35. maddede açıklanmış, ancak yine çoğunluk sağlanamazsa ne olacağı belirsiz bırakılmıştır. Nedense bu bölümde vergilere de yer verilmiş, 39. maddede yedi fıkra halinde vergilerle ilgili açıklamalar yer almıştır. Tüketim vergilerinin azaltılması, dolaylı vergilerin kaldırılması, kafa ve kol emeği ile geçinenlerin gelirleri üzerindeki vergilerin kaldırılması, vergi kaçakçılığına karşı en şiddetli tedbirlerin alınması bu maddede yer almıştır.
- VI. **İktisadi Politikamız:** 42-44. maddeleri içerir. Büyük üretim araçlarının kamulaştırılması, "başıboş iktisat sistemi yerine" planlı iktisat sisteminin uygulanması, üretimin ve tüketimin kooperatifleştirilmesi, işçi, köylü, küçük esnaf ve memurların hayat zorluklarını önleyici iktisadi tedbirlerin alınması, bütün iş şubelerinde sendikaların ve birliklerin kurulması bu bölümde yer alan başlıca düzenlemelerdir.
- VII. **Köy ve Köylü Politikamız:** 45. ve 46. maddelerden oluşan bu bölüm, Esat Adil'in çok iyi bildiği ve önem verdiği köylülük meselesi hakkındaydı. Esat Adil'in özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun mecliste görüşüldüğü sıralarda bu konuda çok sayıda yazı yazdığını görmüştük. Bu iki maddede Esat Adil'in köylülük ve toprak meselesi hakkındaki görüşleri özetlenmiştir. 45. madde "toprak onu işleyerek, onunla geçinenlerindir" cümlesiyle başlıyor ama toprak mülkiyeti konusunda açık bir yaklaşım ortaya konulmuyordu. "*partimiz Türkiye*

⁶⁶⁴ O sırada yürürlükte bulunan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun dili 10 Ocak 1945 tarihinde sadeleştirilmişti. Sadeleştirilmiş metinde Türkiye'nin idari teşkilatı İl, İlçe, Bucak, Kasaba, Köy olarak düzenlenmişti. Esat Adil TSP programında bu dil sadeleştirmesini hiç dikkate almamış, kullanmamıştır. Yargıç, savcı, yargı vb. yeni anayasada yer alan kelimelerin yerine eskilerini kullanmayı tercih etmiş, hatta anayasanın yeni halinde "Cumhurbaşkanı" denilmesine rağmen, programda "Cumhur Reisi" olarak kullanılmıştır.

küçük birer toprak reformu meydana getirmek gayesiyle şu esasları başarmağa çalışacaktır” denilerek beş madde halinde bu konudaki görüşler açıklanmıştı. Bu beş maddede yer alan görüşler şöyleydi: “işletme vasıtaları haddini esas tutarak” topraksız köylü bırakmamak, fazla köylü nüfusu için sınayi ve iktisadi kaynaklar aramak, tarımı ve hayvancılığı özel mülkiyet haklarına riayet edilmek şartıyla daha elverişli bir işletme sistemine bağlamak, köyleri bir üretim ve satış kooperatifçiliği şebekesi haline getirmek, ileri bir teknikle toprak işletme ağır sanayiine ön planda yer vermek, köyleri, refah, kültür, sağlık, adalet nimetlerinden azami derecede faydalanması için en az ikişer bin nüfuslu zırai merkezler haline getirmek.

VIII. **Adalet Politikamız:** 47.-52. maddelerde düzenlenmiştir. Esat Adil’in mesleği gereği en iyi bildiği konu kuşkusuz bu bölümde yer alan adalet konusudur. Zaten, yıllardır yazdığı yazıların bu bölümde özet haline getirildiğini görmekteyiz. Yalnız, yazılarında rastlamadığımız bazı yaklaşımların da parti programında yer aldığını görüyoruz. Bu bölümün en ilgi çeken maddesi, ağır cezalı suçlar, basın suçları ve siyasi içerikli suçların yargılanmasında jüri sistemi önerilmesidir. Aynı maddede iş uyuşmazlıkları için iş mahkemelerinin kurulmasını öngörülmektedir. Bunun dışında mahkemelerin bağımsız, kanunların demokratik olması, hâkimlerin iş yükünün azaltılması, cezaevlerinin iş ve ıslah yurdu haline getirilmesi, çocuk mahkemelerinin kurulması, mevcut kanunların gözden geçirilerek temel hak ve özgürlükleri daraltan mevzuatın kaldırılması bu bölümde yer alan başlıca konulardır.

IX. **Sağlık Politikamız:** 53. maddede dört fıkradan oluşan bu bölümde sağlık meselesini esasından halletmek ve tıp ilminin nimetlerinden bütün halk kitlelerinin yararlanmasını sağlamak amacıyla en az on yıllık bir plan öngörülmektedir. Bu çerçevede bütün bakım ve tedavi merkezlerinin “millet namına” işletilmesi, sağlık kuruluşlarının köylere kadar yaygınlaştırılması, sağlık kadrolarının refahının yükseltilmesi bu bölümde yer alan düzenlemelerdir.

- X. **Münakale**⁶⁶⁵ ve **Bayındırlık Politikamız:** 54-57. maddelerden oluşan bu bölümde ana yollardan başka köy ve kasaba yollarının da planlı bir devlet işi olarak ele alınacağı, ‘şimendiferciliğin’ yalnız milli savunma ihtiyaçlarına göre değil iktisadi ihtiyaçlara göre planlanarak kültür ve refahın belli merkezlerde toplanmasına son verileceği, Türkiye için bir ‘elektrikleşme’ devresinin açılacağı yer almıştır. Ayrıca her aileye bir ikametgah sağlanması konusu bu bölümde de vurgulanmıştır.
- XI. **Milli Terbiye ve Kültür Politikamız:** 58-63. maddelerden oluşan bu bölümün üç maddesi basın-yayın alanı ile ilgilidir. Bu üç maddede yer alan açıklamalar matbaa, kitap, gazete, dergi ve kütüphane konularının geniş bir demokrasi anlayışı içinde ele alınacağı, tam bir basın özgürlüğü sağlanacağı, yayın hakkından bütün vatandaşların faydalanmasını engelleyen mali ve idari engellerin kaldırılacağı yönündedir. Uluslararası haberleşme özgürlüğünün kayıtsız şartsız sağlanması da yine bu bölümde yer almıştır. Bunun dışında, Türkiye’de aydınların büyük bir çoğunluğunun devlet hizmetinde çalışmakta olduğu saptaması yapılarak, memurların siyasi teşekküllere katılımının ve sendika kurmalarının kolaylaştırılacağı da belirtilmiştir. Çocukların ve gençlerin sağlık ve kültür bakımından sağlamlaşmalarının sağlanması için bu alandaki kurumların halkçı karakteri önündeki engellerin kaldırılması da amaçlardan bir diğeridir. Halkın milli ve medeni seviyesini yükseltmek, halkı demokratik haklarını kullanma özgürlüğüne alıştırmak için partinin planlı bir şekilde gayret göstereceği de vurgulanmıştır.
- XII. **Dış Politikamız:** 64. ve 65. maddelerde düzenlenmiştir. Bu iki maddede TSP’nin “demokrat komşu milletlerle” dostluk ve işbirliği içinde olacağı, uluslararası dayanışma ve barışçı bir zihniyete sahip olacağı “milli menfaatlerle ahenkli” uluslararası taahhütlere sadık kalacağı ve uluslararası demokratik örgütlenmeleri destekleyeceği belirtilmiştir.
- XIII. **Müteferrik Meseleler:** 66-68 maddeleri içerir. Programda belirtilmeyen konuların “milli zaruretler ve sosyalistçe düşüncesin rehberliği altında”

⁶⁶⁵ Münâkale: 1. taşıma. 2. ulaştırma. 3. aktarma. Ferit Devellioğlu, s. 724

ele alınarak çözümleneceği belirtilmiştir. TSP'nin, Türkiye'de gerçek demokrasinin gelişmesine ve “*milletimizin iktisadi ve içtimai kalkınmasına elverişli fikir ve hareketler güdecek olan diğer siyasi partilerin*” faaliyet serbestliğini tanıyacağı yine bu bölümde belirtilmektedir.

Aslında bu son cümle, TSP'nin programının ruhunu ve yazılış tarzını da ele vermektedir. TSP programında, kendisinin destekleyeceği özgürlükler konusunda hep koşullu cümleler kurulmuştur. Örneğin bu son bölümde, “bütün siyasi parti faaliyetleri serbest olacaktır” denilmemiş, hangi siyasi partilerin serbestçe faaliyet gösterebilecekleri konusunda bir koşul ileri sürülmüştür. Buradan, bu koşullara uygun olmayan siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmeyeceği sonucu çıkarılabilir.

Başka bir örnek olarak onuncu madde gösterilebilir. “*Fikir, söz, matbuat, grev, nümayiş, toplantı ve her türlü teşkilatlanma hürriyetleri mutlak*” diye biten cümlelerin başında da bir koşul vardır. Bu özgürlükler, “*Türk milletinin ileri ve demokratik haklarını inkâr etmeyen ve bilakis bu hakların gelişmesini sağlayanlar*” içindir. Bu da elbette yüksek bir yasaklama kapasitesi barındıran bir yaklaşımdır.

Temel hak ve özgürlüklerin düzenlendiği bölüm “*Vatandaşlık Hakları*” başlıklı ikinci bölümdür. Bu bölümün 17. maddesinde askerlik hizmetinin her kademedede ve herkes için zorunlu olduğu belirtilirken (tabii ki ‘herkes’ derken sadece erkeler kastediliyordu), özgürlükten ziyade bir dayatma ile karşı karşıya kaldığımızı görüyoruz. Bu maddenin “*yurdun siyasi ve iktisadi bağımsızlığını korumak, her vatandaşın en mukaddes vazifelerindendir*” denilmekteydi. Bu, hiç kuşku yok ki, son derece militarist ve milliyetçi bir yaklaşımdır.

1910 yılında kurulmuş olan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programında bile barış zamanlarında ordunun milislerden oluşması, idam cezasının kaldırılması, barışçıl olmayan uluslararası ittifaklara katılmaması, tam bir basın özgürlüğünün sağlanması, tecavüzi savaşlardan kaçınılması, işçi sınıfının haklarını ayaklar altına alan grev ve sendika kanunlarının kaldırılması, bütün adliye masraflarının

kaldırılması, işçilere haftada bir gün istirahat verilmesi, çalışma süresinin günde sekiz saatle sınırlandırılması, bir çalışma bakanlığının kurulması gibi hususlar yer alıyordu.⁶⁶⁶

Sonuç olarak TSP, sosyalist olmaktan ziyade, Devletçi-kalkınmacı bir zihniyeti yansıtan, temel hak ve özgürlükler konusunda ise yeterince açık hükümler içermeyen bir programla ortaya çıkmıştı. Temel hak ve özgürlükler açık ve ayrıntılı bir şekilde ifade edilmemişti. Merkezi yönetim - yerinden yönetim (adem-i merkeziyet) ikilemi belirsiz bırakılmıştı.

Partinin yönetim kurulunda Avedis Aleksanyan gibi bir Ermeni aydının bulunduğunu, Aleksanyan'ın TSP konferansları çerçevesinde Türkiye'de azınlıklar başlıklı bir konferans verdiğini yukarıda görmüştük. Buna rağmen TSP programda azınlık haklarına dair hiçbir madde yer almıyordu. Toprak mülkiyeti ve reformu bile belirsiz birkaç cümle ile sınırlı kalmıştı. Programda kadınlar ve kadın haklarına dair hiçbir madde yoktu. İşçi sınıfı ve sınıf örgütlenmesi konusu da programda yer almıyor, sendika kurma hakkına sadece memurlar bölümünde değiniliyordu.

Programın en somut önerilerinden biri *“köyleri, refah, kültür, sağlık, adalet nimetlerinden azami derecede faydalanması için en az ikişer bin nüfuslu zırai merkezler haline getirmek”* olarak açıklanmıştı. Peki bu nasıl yapılacaktı acaba? Bizzat Esat Adil'in saptadığına göre o yıllarda Türkiye'de nüfusu iki binin üzerinde olan köy neredeyse yok gibiydi. En az iki bin nüfuslu zırai merkezler oluşturulurken küçük köyler ve oralardaki toprak mülkiyetine ne olacaktı? Bunlar zorla tasfiye edilerek Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi büyük üretim çiftlikleri mi kurulacaktı? Bu süreçte toprak mülkiyeti nasıl dönüştürülecekti? Devlet toprak mülkiyetine tümüyle el mi koyacaktı? Bütün bu sorular cevapsız kalmıştır.

Program kötü yazılmıştı. Bölüm başlıklarına uymayan içerikler olduğu gibi, farklı bölümlerde tekrarlanan bazı konular da vardı.

GERÇEK'in 2. sayısında Behçet Atılğan'ın TSP programı ile ilgili bir yazısı yayınlanmıştı. Behçet Atılğan'ın yazısında parti programında açıkça belirtilmemiş

⁶⁶⁶ Selçuk Gürsoy, **Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 195

olan bazı konuları ısrarla vurgulanıyor, hatta programda hiç olmayan bazı konular sanki varmış gibi yorumlanıyordu.

Makalenin en dikkat çeken vurgusu TSP'nin “milli” bir parti olduğu vurgusudur. O kadar ki, köklerini 1848 ayaklanmalarında “faal bir rol” aldığını öne sürdüğü Şinasi Efendi'ye kadar götürdüğü görülür. Şinasi'den sonra bir başka merhale olarak Ali Suavi ve Nüzhet Sabiti isimleri verilerek partinin onlara layık bir muakkip, yani takipçi olacağı belirtilir. Oysa böyle bir yaklaşım parti programında ne lafzen, ne de manen yer almıştır.

Behçet Atılğan yazısına TSP'nin Hüseyin Hilmi'nin 1910 ve 1919 yılında kurduğu partilerle, Osmanlı Sosyalist Fırkası (OSF) ve Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF) ile bir benzerliği olmadığını söyleyerek başlamakta, bu arada Şefik Hüsnü'nün 1919 yılında kurduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'ndan (TİÇSF) olumlu ya da olumsuz, hiç söz etmemektedir. Keza Mustafa Suphi de yazıda hiç anılmamıştır. Ayrıca yazıda kendi genel başkanından, Esat Adil'den de hiç söz edilmemesi dikkat çekicidir.

Atılğan yazısında programı üç ana bölümde ele almakta, “*sınıf hakları kısmında ise emekçilerin, köylülerin, azlıkların ve münevver inkılapçıların durumu tebarüz ettirilmektedir*” demektedir.⁶⁶⁷ Oysa programda “sınıf hakları” başlıklı bir kısım yer almadığı gibi “sınıf” kelimesi dahi geçmemektedir. Keza “azlık” veya “azınlık” kavramı/kelimesi de programda hiç kullanılmamıştır.

Yazıda bir polemik de söz konusudur. Atılğan “*Bu itibarla parti iktidara göz dikmiş şahsi kapisler mahsulü veya günlük politika temevvüçlerinin (dalgalanmalarının S.G.) doğurduğu med ve cezirlerden gelme iktidarı elde etmek için bir kliğin eseri değildir*” diye yazmıştır. İki parti polemiğinin yaygın olduğu günlerde yazılan bu cümleler hiç kuşku yok ki Şefik Hüsnü ve onun partisine yöneliktir.⁶⁶⁸

⁶⁶⁷ Behçet Atılğan, “Türkiye Sosyalist Partisinin Programı”, **GERÇEK**, 8 Temmuz 1946, Sayı:2

⁶⁶⁸ Behçet Atılğan 1989 yılında şunları söylemişti: “Evet, başlangıçta Esat Adil'in yanında yer aldım ve ayrıldım sonunda, onunla uyuşamadım. Şimdi düşünüyorum da Şefik Hüsnü'yü daha haklı buluyorum” Atilla Akar, **a.g.e.**, s. 87

TSP ile TSEKP arasında bir program tartışmasının yaşandığını Hüsamettin Özdoğu'nun yukarıda andığımız mektubundan da anlıyoruz. Özdoğu mektubunda TSEKP'nin programının TSP programından daha “ileri” olduğu iddiasına cevap verme gereği duymuştu. Mektubun ilgili bölümünde TSEKP'nin programının sosyalist açıdan TSP programından daha “ileri” olduğunun üstü örtülü bir kabulü söz konusuydu. Fakat bunun pek de önemli olmadığını söylemeye çalışıyordu. Önemli olanın kitleleri harekete geçirmek ve örgütlemek olduğunu, bunun için de belli aşamalar ve taktikler gerektiğini öne sürmüş, TSP programının bu taktikler üzerine kurulduğunu söylemeye çalışmıştı. Zamanın taktiğine uymayan ilerici sloganların sosyalist literatürde karşı devrimci ve Troçkist olarak nitelendirildiğini, “bir iki kelime yazmakla” devrimci olunamayacağını anlatıyordu.

5.16. TSEKP Programı İle Karşılaştırma ⁶⁶⁹

Gerçekten de TSEKP'nin programında sosyalizm hedefi ve bu hedefe giden yolda atılacak adımlar TSP programına göre çok belirgin ve ayrıntı bir şekilde açıklanmıştı. Sosyalizm hedefinin yanı sıra temel hak ve özgürlüklere ilişkin talepler de daha sistematik ve daha ayrıntılı olarak programda yer almıştı. TSEKP programında temel hak ve özgürlükler de sınıfsal açıdan ele alınıyordu. 45 maddeden oluşan program her ne kadar TSP programından madde sayısı bakımından daha az olsa da, içerik olarak daha ayrıntılı ve uzun bir programdı.

Programın 2. maddesinde “Partinin uzak gayesi” başlığı altında sosyalizm hedefi açık olarak tanımlanmıştı:

“Geniş halk yığınlarının gittikçe daha ziyade yoksullaşması sonucunu doğuran iş gücünün sömürülmesini ortadan kaldırmak,

Büyük istihsal vasıtalarını (üretim araçlarını S.G.) milletin müşterek mülkiyetine geçirmek,

Bir sosyalist demokrasi içinde, bütün millet fertlerine yüksek bir geçim ve mes'ut bir hayat sağlamak.”

⁶⁶⁹ SAÇAK (Aylık Dergi), “Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Programı”, Ekim 1987, Sayı: 45, s. 6-11

Bu uzak hedef tanımlandıktan sonra Türkiye'deki mevcut iktisadi ve siyasi şartların bu uzak hedefin gerçekleşmesi için henüz yeterince olgunlaşmadığı, sosyalizme halkçı bir devletçilik ve emekçi yığınlarının iktisadi-siyasi savaşları yoluyla ulaşmasının imkân dışı olmadığı hesaba katılarak altı madde halinde partinin yakın hedefleri sıralanıyordu. Bu altı maddede sıralanan partinin yakın hedefleri şunlardı:

- a) Köy ve şehir emekçi halk yığınlarının demokratik hak ve özgürlüklerden gerçekten faydalanmalarını, iç ve dış siyasetin tayininde söz sahibi olmalarını sağlamak.
- b) Emekçi halkın anayasanın sağladığı haklardan yararlanmalarını engelleyen kanuni ve idari engellerin kaldırılmasını sağlamak.
- c) Halk yığınlarının kendi çıkarlarını korumak amacıyla kuracakları meslek birlikleri, sendikalar, ekonomik, sosyal ve kültürel cemiyetleri desteklemek, yardımda bulunmak.
- d) Emekçi ve köylüleri, ırk, din, mezhep, deri rengi, yerli veya muhacir olmalarına bakılmaksızın, yerli ve yabancı sermayedarların sömürmelerine ve siyasi baskılarına karşı korumak.
- e) Devlet işletmelerinde ve özel sektörde çalışan emekçi gücünün sağlıklı iş şartları, toplu sözleşmeler ve sosyal sigortalar çerçevesi içinde ve sendikaların kontrolü altında, dolgun gündelikler karşılığında çalışmalarını sağlamak.
- f) Örgütlü emekçi ve köylü yığınlarının, aralıksız kabaran dalgalar halinde, ekonomik ve siyasi mücadelelere atılmalarına yardım ve bütün faaliyetleri beraber yürütmek suretiyle ülkemizde sosyalist bir topluma geçiş şartlarının gelişmesini hızlandırmak.

Programın bundan sonraki 4.-8. maddeleri arasında yine güncel demokratik hak ve özgürlüklerle ilgili düzenlemeler yer alıyordu. Anayasaya aykırı olan kanunların kaldırılması, anayasa tarafından tanınmış bulunan temel hak ve özgürlüklerin korunması, emekçi halk yığınlarının örgütlenmesinin önündeki engellerin kaldırılması, yeni bir seçim kanununun hazırlanması, faşizmle mücadelede

alınması gereken önlemler bu maddelerde uzun ve ayrıntılı olarak açıklanmıştı. Programın 8. maddesi TSP’ni de ilgilendiriyordu. Bu maddede demokrasi mücadelesi veren diğer partilere bir cephe çağrısı niteliğindeydi:

“Demokrat prensiplerin memleketimizde hayata geçirilmesini ve kökleşmesini sağlamak ve faşizm irticasına karşı mücadele azmimizi paylaşan – kendi safları dışında kalmış- diğer bütün partiler, vs. teşekküllerle bir mücadele birliği yaparak, ayrı bir ileri-demokrat cephe içinde omuz omuza siyasi kavgaya atılmağa partimiz daima hazırdır ve bu gayenin tahakkuku için her çareye baş vuracaktır.”

Programın bundan sonraki bölümleri “Emekçiler ve TSEKP”, “Köylülük ve TSEKP”, “Milletler arası anayasa ve memleketin dış münasebetleri”, “İdari ıslahat ve idare makinesinin sadeleştirilmesi”, İktisadi meseleler”, “Mali meseleler”, “Eğitim ve öğretim meseleleri”, “Adalet işleri”, “Milli azınlıklar meseselesi” başlıklarını altında toplanmıştı.

Burada TSEKP programını uzun uzadıya analiz etme gereği görmüyoruz. Sadece TSP programında yer almayan iki konuya dikkat çekmekle yetineceğiz. Bunlardan birisi kadın konusudur. TSP programında hiç yer almamış olan kadın konusu, TSEKP programında “Emekçiler ve TSEKP” başlıklı bölümde, emekçi (çalışan) kadınlar bağlamında yer bulabilmiştir. Programın 11. maddesinde partinin kafa ve kol emekçilerinin mücadelesinde kadın-erkek farkı gözetmeksizin eşit iş için eşit ücret, eşit yetenek için eşit görev ve sorumluluk prensibi çerçevesinde, kadın gücünün kullanılması konusunda ısrar edeceği vurgulanmıştır. Parti, daire ve işletmelerde kadın çalışanların kadın olarak da korunmasını (gebelik, doğum, emzirme v.s.), kadınların bütün memuriyetlere eşit haklarla girebilmelerini, seçim yoluyla gelinen bütün mevkilere seçen ve seçilen olarak tam bir eşitlik içinde seçilebilmelerini destekleyecek, ayrıca bizzat emekçi kadınlar tarafından kurulacak olan örgütlere de yardımda bulunacaktır.

İkinci konu azınlıklar ve azınlık hakları konusudur. TSP programında azınlıklarla ilgili hiçbir maddenin yer almadığını yukarıda belirtmiştik. TSEKP'nin programının son iki maddesinde, 44. ve 45. maddelerinde ele alınan bu konuda, azınlıklara yerel yönetimlerde ve millet meclisinde nüfusları oranında temsil hakkı tanınması, ülke yönetimine katılma imkânına kavuşturulmaları, kendi milli kültürlerini serbestçe geliştirme haklarının tanınması talep ediliyordu.

5.17. TSP'nin Kapatılması ve Yargılama

17 Aralık 1946 tarihinde yayınlanan bütün gazetelerin birinci sayfasında aynı haber vardı: TSP ve GÜN dergisi İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe'nin emriyle kapatılmıştı. Bazı gazeteler ilk sayfalarının neredeyse tamamını bu habere ayırmıştı. Kimi nispeten daha küçük bir haber olarak yer vermişti ama bütün önemli gazetelerin ilk sayfaları bu habere ayrılmıştı. Bütün gazetelerde Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe'nin tebliği yayınlanmış, gazeteler bu tebliğin üzerine birkaç cümleyle kendi yorumlarını ekleyerek haberi vermişlerdi.

Kapatılan sadece TSP ve GÜN dergisi de değildi; TSEKP ve onun yayın organlarının yanı sıra, bu partilerin kurulmasına destek verdikleri sendikalar da kapatılmıştı. Esat Adil Müstecaplıoğlu ve Dr. Şefik Hüsnü ile birlikte pek çok sol-sosyalist aydın, yazar ve siyasetçi de 16 Aralık günü gözaltına alındılar.

Tanin gazetesinin 17 Aralık 1946 tarihli ilk sayfasında haber diğerlerine göre nispeten daha küçük boyutta yer almıştı. *Tanin*'in habere koyduğu başlık bir cümleden ibaretti: “*Sıkıyönetim Komünistlik ve irtica tahrikleri yapan gazete ve dergileri kapattı.*” Ardından zaten bildirinin içinde de yer alan, kapatılan dergi ve gazete isimleri sıralanarak, sıkıyönetim bildirisi yayınlamıştı:

“TEBLİĞ

Sıkıyönetim bölgesi içinde genel güvenliği sağlamak görev ve sorumluluğu altında bulunan komutanlık, hududu içindeki illerde aşağıdaki tedbirlerin alınmasına lüzum görmüştür:

- 1- *Mahkûm komünistler veya müfrit komünist mefkûreli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadî ve içtimaî nizamları bozmağa çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurularak ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul işçi sendikaları birliği ve İstanbul işçi kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir.*
- 2- *Bu partilerin fikirlerini yayan Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır.*
- 3- *9 Aralık 1946 tarihli nüshasında belirmiş olduğu veçhile memleketin siyasî ve hukukî nizamını bozma yolunda propaganda yapan Yarın gazetesi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.*
- 4- *İrticaî mahiyette yaydığı fikirlerle emniyet bakımından zararlı görünen Büyük Doğu dergisi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.*
- 5- *Komünist propagandasını taşıyan her türlü yazının Sıkıyönetim hududu dahilindeki illere girmesi ve bu illerde basılıp satılması yasaktır.*

Sıkıyönetim K. Korg.

Asım Tınaztepe”⁶⁷⁰

Tanın’ın 18 Aralık tarihli manşeti “sıkıyönetimin son kararı” olarak yine aynı konuya ayrılmıştı. Habere göre CHP grubu 17 Aralık günü sıkıyönetimin son kararlarını ele alıp değerlendirmek amacıyla bir toplantı yapmış ve sıkıyönetim kararları olumlu karşılanmıştı:

“C.H.P. Meclis grubu Başkanvekilliğinden:

C.H.P. Meclis Grubu Genel Kurulu bugün 17-12-1946 Erzincan Milletvekili Saffet Arıkanın başkanlığında toplandı:

Başbakan Sıkıyönetim komutanlığınca alınan kararlar hakkında Parti Grupuna açıklamalarda bulundu. Söz alan birçok hatip, Sıkıyönetim komutanlığının almış olduğu bu kararı pek yerinde buldu ve Grup Genel Kurulu

⁶⁷⁰ **Tanın**, 17 Aralık 1946

da kararı hararetle tasvip etti. Hatipler bu kararlara temas eden diğer tedbirler hakkında da mütalealar yürüttüler. İlgili bakanlar da bu konular üzerinde Grup Genel Kurulunu tamamen tatmin edici cevaplar verdiler.

Gündemde başka bir şey olmadığından oturuma son verildi.”

Bu haberin hemen yanında “*mühim bazı evrak ele geçirildi*” başlığıyla yer alan habere göre TSEKP ve TSP’nin diğer şehirlerdeki şubelerinde yapılan aramalar sonucunda bazı evrakın ele geçirildiği söylenmekte, bu evrakın tasnifi bitinceye kadar “*sükûtin muhafaza edileceği*” bildirilmektedir.

Haberin içeriğine bakıldığında sadece TSEKP’nin İzmir şubesinde arama yapıldığı ama tevkifat olmadığı anlaşılmaktadır. Tanin bu süreçle ilgili kendi yorumunu da habere eklemiştir:

“Araştırmalar neticesinde halk arasında sınıf farkları yaratmak isteyen ve bunun için aralarında bir teşkilat kuran bu şahıslara iat bazı evrak da bulunarak müsadere edilmiştir.

Faaliyetleri doğrudan doğruya Türk anayasasını ihlâl eden bu şahıslardan 60 kadarını Sıkıyönetim komutanlığı tevkif etmiştir.

*Mevkufların, Sıkıyönetim komutanlığı sorgu yargıçlığı tarafından sorguları yapıldıktan sonra, Sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmalarına başlanacaktır.”*⁶⁷¹

Cumhuriyet gazetesi 17 Aralık tarihli sayısının ilk sayfasının neredeyse yarısını bu habere ayırmıştı. Cumhuriyet, iki parti arasında ayırım yapmaksızın, ikisini de komünist partisi olarak nitelendirmişti. Parti liderleri için de sanki bunlar aranıyor veya kaçıyorlarmış gibi “yakalandılar” kelimesi kullanılmıştı. Sürmanşet iki satıra uzanıyordu ve şöyleydi:

⁶⁷¹ TANİN, 18 Aralık 1946

“İki Komünist Partisile Bunlara Mensub Altı Gazete ve Mecmua Kapatıldı.

Sıkıyönetim Komutanlığının bölgesinde genel güveni sağlamak endişesile dün aldığı tedbirler

Kapatılan partilerin liderleriyle bir kısım mensubları yakalandılar

Parti merkezlerinde yapılan araştırmalarda birçok mühim vesikalar ele geçti”

Haberin altında *Sendika, Yığın ve Ses* dergilerinin yanı sıra *GÜN*’ün son sayısının da fotoğrafı vardı. Onun da altında aynı sıkıyönetim bildirisi yayınlanmıştı. Bildirinin sonuna eklenen bir paragrafta, Esat Adil ve Şefik Hüsnü’nün tevkif edildikleri, partilerin merkezlerinde yapılan aramalarda birçok mühim vesikaların bulunduğu, Sıkıyönetim Hâkimliği’nin tahkikata başladığı haber verilmişti.⁶⁷²

18 Aralık 1946 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde başyazar Nadir Nadi o günkü yazısını bu konuya ayırdı. Nadir Nadi’nin yazısının başlığı “*Yabancı ideolojilere karşı*” idi. Nadir Nadi TSP ve TSEKP’nden “Merkezleri dışarıda olduğu söylenen iki parti” olarak söz ediyordu

Nadir Nadi yazısında savaş biteli bir buçuk yıl olduğu halde içinde yaşadığımız nazik vaziyetin devam ettiğini, bu hal değişmedikçe Sıkıyönetim Komutanlığı’nın gerekli tedbirleri almak zorunda kalacağını, “*olağanüstü şartların zaruri kıldığı hareketleri olağan saymak lâzım*” geldiğini söylüyor, uzun uzadıya komünizmin de bir tür din olduğunu izah ediyordu.⁶⁷³

Fakat ilk sayfada, Nadir Nadi’nin başyazısını bile gölgede bırakacak kadar büyük bir çerçeve içine alınmış bir makale daha vardı ama bu makale imzasızdı. Haber formatında, Ankara’dan telefonla yazdırıldığı söylenen bu makale komünizmle mücadele konusunu daha geniş bir perspektiften ele alan, adeta hükümete yol gösteren bir makaleydi:

⁶⁷² *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1946

⁶⁷³ Nadir Nadi, “Yabancı ideolojilere karşı”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1946

“Son tedbirlerin Ankarada uyandırdığı akisler

Ankara 17 (Telefonla)- İlgili mahfiller sıkıyönetim tarafından alınmış olan son kararların müfrit ve tahrikçi solcu propaganda faaliyetleri hakkında sabır ve itina ile yapılmış bir tetkik ve takibin neticesi olduğunu belirtmektedirler. Ancak; bu yoldaki kararları; muhtelif sahalarda alınması gerekli diğer tedbirlerin takib etmesi de zaruri görülmektedir. Bu tedbirlere esas olacak tetkiklerin bilhassa Milli Eğitim; Ekonomi ve Çalışma Bakanlıkları tarafından yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır. İşçi sendikalarına siyasi mahiyetten uzak ve siyasi emellere âlet olmayacak bir hüviyet vermekte olan yeni kanun tasarısı da bu günlerde Bakanlar Kurulunda incelenecektir. İstanbulda kısa zaman içinde 600 ü mütecaviz sendikanın kurulduğu söylenmektedir ki bunlardan mühim bir kısmının şimdi kapatılmış olan siyasi partilerin teşebbüsile vücade getirildiği tesbit edilmiştir.”

Burada bir kere daha hatırlatmakta yarar var; ortaya çıkan tablo açıkça göstermektedir ki CHP yönetiminin bu iki partiyi kapatmasının asıl nedeni, bu haberde öne sürülen bilgi doğruysa, bir yıl içinde sayıları altı yüze ulaşan sendikalardır. TSP’nin tartışmalı bir Samsun şubesi girişimi ve TSEKP’nin de yine tartışmalı bir İzmir şubesi ile Gaziantep girişimi dışında örgütlenemediklerini de görüyoruz. Ama sendikalar konusunda her iki parti de çok başarılı olmuştur.

Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasındaki bu yazıda DP’ye de bir gözdağı verilmek isteniyor. DP çevrelerinde bu önlemlerin memnuniyetle karşılandığı, ancak bununla beraber *“tatbikatın bu şekilde yapılmasına muhalif bulundukları sezilmektedir”* deniliyor.⁶⁷⁴

Vakit gazetesi de 17 Aralık günü aynı haberi birinci sayfadan iki satırlık sürmanşet olarak vermişti: *“Komünist tahrikâtı yapan gazete, dergi ve partiler kapatıldı. İşçi Sendikaları Birliği ve İşçi kulübünün faaliyetlerine son verildi”*. Manşetin altında Sıkıyönetim Komutanlığı bildirisi yer alıyordu. Yine birinci sayfada *“Şehirde Tevkipler”* başlığıyla yer alan haber şöyleydi:

⁶⁷⁴ “Son tedbirlerin Ankarada uyandırdığı akisler”, **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1946

“ İçtimai nizamı bozmağa çalışan

40 KİŞİ DÜN TEVKİF EDİLDİ

Bunların arasında iki parti lideri, Dr. Şefik Hüsnü ile Esat Adil de var.

Öğrendiğimize göre, sıkıyönetim komutanlığı emriyle kapatılan ‘Türkiye sosyalist emekçi ve köylü partisi’ kurucusu doktor şefik Hüsnü ile ‘Türkiye sosyalist partisi’ kurucusu Esat Âdil Müstecaplıoğlu dün tevkif edilmişlerdir.

Şehirde geniş ölçüde tevkifler yapıldığı yolundaki söylentiler üzerine ilgili makamlar nezdinde tahkikat yaptık; dün geç vakte kadar 40 kişinin tevkif edildiğini öğrendik.”⁶⁷⁵

Diğer bütün gazetelerde olduğu gibi 18 Aralık tarihli Vakit’in birinci sayfasında da CHP Grup toplantısı ve Başkanvekilliği’nin açıklaması yer almıştı. Yalnız aynı birinci sayfada diğer gazetelerde yer almayan bir bilgi olarak Esat Adil ve Şefik Hüsnü dışında gözaltına alınan başka kişilerin de isimleri yayınlanmıştı:

“Kapatılan tahrik yuvaları

Zabıta ehemmiyetle tahkikat yapıyor

60 kişi nezaret altına alındı bunların arasında karı koca Sertel’ler de var.

... Memleketin içtimai nizamını bozmağa çalıştıkları ve mahkûm komünistlerle müfrit komünist mefkûreli kimseler tarafından örtülü bir şekilde kuruldukları anlaşılan ‘Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’ ile ‘Türkiye Sosyalist Partisi’, ‘İstanbul işçi sendikaları birliği’ ve ‘İstanbul işçi kulübü’nün kapatılmasından sonra bunların kurucularından ve âzalarından bazıları nezaret altına alınmış...

Nezâret altına alınanların 60 kişi kadar olduğu söylenmektedir. Bunlar arasında Türkiye sosyalist partisinin kurucusu avukat Esat Adil Müstecaplıoğlu ile Türkiye Sosyalist emekçi ve köylü partisinin kurucusu Dr. Şefik Hüsnüden başka M. Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Nor Or gazetesinden Avadis Aleksanyan, Aram Pehlivan, Arkadaş matbaası sahibi Yusuf Ahıskal, matbaacı Ferit, Aziz Nesin, Sabahattin Âli, Suat Derviş de vardır.”

⁶⁷⁵ Vakit, 17 Aralık 1946

22 Aralık günü yayınlanan isim listesi daha da uzundur. “*Komünistlik tahrikâtı yapanlar hakkında tahkikat*” başlıklı haberde Esat Adil’le birlikte TSP’nin diğer üç kurucusunun, İhvan Kabakçıoğlu, Aziz Uçtay ve Macit Güçlü’nün de gözaltına alındıklarını öğreniyoruz.

Yeni Sabah gazetesi 17 Aralık sabahı sadece sıkıyönetim komutanlığının bildirisini yayınlamakla yetinmişti, hiçbir yorum yapılmamıştı. Aynı mesafeli tutumun 18 Aralık’ta da devam ettiğini görüyoruz. “*Sıkıyönetimin son kararları, sebepleri*” başlıklı haberde gözaltılar ve aramalar tekrarlandıktan sonra Esat Adil dâhil altı kişinin daha gözaltına alındığı haber verilmiştir. 19 Aralıkta ise “*Kızıl propagandaya alet olanlar*” başlıklı haberde Türk tütün işçileri sendikasının kurucularının ve bazı üyelerinin tevkif edildiği yer almıştır. 20 Aralık tarihli sayısında da Zekeriya ve Sabiha Sertel’in tevkif edilmedikleri, sadece isticvab (sorgu S.G.) edildikleri açıklanmıştır.⁶⁷⁶

Akşam gazetesi 17 Aralık günü haberi birinci sayfadan “*Sıkıyönetim komutanlığının kararları hakkında hükümet bir beyanname neşredecek*” başlığıyla vermişti. Haberde 44 kişinin sorguda olduğu iddia ediliyordu. Sıkıyönetim tebliğinin üstünde şu habere yer verilmişti:

“*C.H. Partisi Meclis Gurupu bugün saat 15 te toplanacaktır. Bu toplantıya ehemmiyet verilmektedir. Bugünkü toplantıda hükümetin İstanbulda Sıkı yönetim komutanlığının aldığı kararlar hakkında bazı izahatta bulunması, bu münasebetle gurupta bazı konuşmaların olması muhtemel görülmektedir.*

*Dün akşam hükümetin bu vaziyet hakkında bir beyanname neşredeceği rivayeti müsirren (ısrar S.G.) dolaşmıştır. Bu beyannamenin bugün neşredilmesi ihtimal dahilindedir. Her halde şu veya bu şekilde hükümetin yakın bir zamanda memlekette aşırı solcuların son bir iki ay zarfındaki vaziyetleri hakkında izahat vermesi beklenebilir.”*⁶⁷⁷

⁶⁷⁶ **Yeni Sabah**, 17-18-19-20 Aralık 1946

⁶⁷⁷ **Akşam**, 17 Aralık 1946

Bir sonraki gün yine birinci sayfadan ve aynı yerden habere devam edilerek müfrit solcu partilerin yurt içindeki şubelerinin kapatıldığı ve CHP grubunun alınan tedbirleri hararetle desteklediği haber verilmiştir.

19 Aralık günü Necmeddin Sadak bu konuda bir baş makale kaleme almıştır. Necmettin Sadak, yaklaşık bir ay sonra Dışışleri Bakanı olacak ve DP'nin iktidara geldiği 1950 yılının Mayıs ayına kadar bu görevi sürdürecekti.⁶⁷⁸

Necmettin Sadak Türkiye'ye bu konuda gelebilecek eleştirileri önceden cevaplamak istercesine, meseleyi demokrasi ve özgürlükler açısından ele alıyordu. Solcu kanaat ve düşüncelerin serbestçe ortaya atılmadığı bir yerde demokrasiden, özgürlüklerden söz edilemeyeceğini belirten Sadak, bu iki partinin durumunun böyle olmadığını iddia ederek suçlamalarına başlıyordu. Kapatılan iki parti, sosyalist adına bürünmüş, meşru siyasi faaliyetlere girişmiş, kanuna göre doğmuş ve kurulmuş partilerdi. Fakat gerçekte bunların, asıl maksatlarını gizleyen, yabancı bir devlet hesabına çalışarak memleketin siyasi nizamını meşru yollardan değiştirmeğe değil, ihtilal vasıtasıyla yıkmağa çalışan teşekküller olduğundan şüphe edilmişti. Sıkıyönetim komutanının tebliğinde bildirildiği gibi bu partilerin önceden mâhkum olmuş komünistler tarafından, Bolşevik nizamını ülkeye zorla yerleştirmek için kurulduğu haber alınmıştı. Bunların hükûmete verdikleri programdan tamamen farkı başka bir programı vardı. Gayeleri, Türkiye'de Cumhuriyet rejimini yıkmak, memleketi faşist unsurlardan temizlemek ve bir Sovyet rejimi kurmaktır. Bunlar ise Türkiye kanunlarına göre ağır suçlardı.⁶⁷⁹

Necmeddin Sadak yazısının devamında suçlamalara devam ediyor, en sonunda sözü Türk vatanını yabancılara satmanın ağır bir suç olmasıyla bağlıyordu. İddianamede de buna benzer suçlamaların yer alacağını göreceğiz.

⁶⁷⁸ Hıfzı Topuz her ne kadar Necmettin Sadak'ın 1948 yılında Dışışleri Bakanı olduğunu yazıyorsa da, Dışışleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde 16 Ocak 1947 tarihinde Dışışleri bakanı olduğu ve bu görevi 22 Mayıs 1950 tarihine kadar sürdürdüğü yazılıdır: www.mfa.gov.tr/sayin-necmettin-sadak_in-ozgecmisi.tr.mfa

(17 Temmuz 2019, 19:10). Hıfzı Topuz, **Türk Basın Tarihi**, s. 188

⁶⁷⁹ Necmeddin Sadak, "Ne yapmak istiyorlardı?", **Akşam**, 19 Aralık 1946

Son Telgraf gazetesi siyah-beyaz basılıyordu. TSP'nin ve TSEKP'nin kapatılma haberi 17 Aralık tarihli gazetenin ilk sayfasını neredeyse tümüyle kaplayacak şekilde büyük puntolarla, uzun ve iri spotlarla verildiği için ilk bakışta bir dehşet havası oluşturunuyordu. *Son Telgraf* o kadar büyük bir manşet ve spot oluşturmuştu ki sıkıyönetim bildirisi haberin içinde zorlukla fark ediliyordu. Manşet ve spotları şöyleydi:

“Sıkı Yönetim Komutanlığının Tebliği

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü,

Türkiye Sosyalist Partileri kapatıldı

Tebliğde, bu partilerin mahkûm Komünistler ve Komünist mefkûreli kimseler tarafından örtülü bir şekilde kurularak içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesise çalıştıkları bildiriliyor.”⁶⁸⁰

Kapatılan dergi ve gazetelerin isimlerinin yanı sıra *GÜN* dergisinin son sayısının fotoğrafı da haberin içinde yayınlanmıştı.

Bir sonraki günkü *Son Telgrafta* aynı dehşet havası devam ediyordu. İlk sayfanın neredeyse tümü yine manşet ve spotlarla dolu olarak bu habere ayrıldığı gibi, gazetenin başyazarı Etem İzzet Benice de bu konuda bir başyazı yazmıştı.⁶⁸¹

Manşet ve spotları şöyleydi:

“Kapatılan komünist partilerin yurdun emniyetini kundakladığı tesbit edildi

İki parti merkezinde ve bu partilerin kurduğu sendikalarda Rusça şifreler, tamimler, mahrem emirler ele geçirildi.

Polisin eline geçen mühim vesaik!

Kızıl partilerin Balıkesir, İzmir ve Zonguldak şubeleri de kapatıldı.

⁶⁸⁰ *Son Telgraf*, 17 Aralık 1946

⁶⁸¹ Hıfzı Topuz *Son Telgraf* ve *Gece Postası* için şu bilgiyi veriyor: Etem İzzet Benice'nin çıkardığı ve genelde parti, adliye ve sendika haberlerine ağırlık veren akşam gazeteleridir. Bknz, **a.g.e.**, s. 190

Şehrimizde tevkif edilen kızıl teşekküllerle alâkalı 60 kişiden 18i kefaletle serbest bırakıldı, 42 kişi Sıkı Yönetim mahkemesine sevkediliyor, Tahkikat genişletilecek”⁶⁸²

Etem İzzet Benice Ankara’dan telefonla yazdırdığı başyazısında kararı desteklemekle birlikte geç kalındığı için sitem ediyordu:

“‘Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’ ve gene ‘Türkiye Sosyalist Partisi’ adı altında maskelenen bu iki siyasî teşekkül Sıkı Yönetim Komutanlığının tebliğinde de tasrih edildiği gibi mahkûm komünistler veya müfrit komünist mefkûreli kimseler tarafından kurulmuş ve son yedi sekiz aylık siyasi faaliyetlerini tamamiyle bu maksat yolunda teksif etmiş partilerdi. Kızıl bir Moskofdan aslâ farksız olarak faaliyet muhafaza eden vatansever Türk işçisini ve gençliğini kâh açık, kâh dolambaçlı yollardan avlamaya çalışan, memleketteki içtimâ düzen ve siyasî rejim aleyhine cür’etli gayretler sarfetmiye başlayan bu teşekküllerin genel seçim zamanında el altından sarfettikleri faaliyet ve gayret de ayrıca bir dikkat mevzuu olmuştu.”

Benice’ye göre, bu partiler ülkenin içinde bulunduğu nazik siyasi durumu istismar ederek demokratik gelişme hamlemizi dolambaçlı yollardan ülke bütünlüğü aleyhine bir sonuca ulaştırmaya çalışıyor; Moskova radyosunun ağzı halinde yayınlar yapıyorlardı. Dolayısıyla sıkıyönetim komutanlığı aldığı bu kararlar sadece ülkenin düzen ve asayişini sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Türk milli vicdanının hislerini belirtmeye de aracılık etmiş oluyordu. Benice’nin yazısının devamında beşinci kol faaliyeti, demir perdenin arkası vb. klasik anti-komünist söylem sürdürülüyordu.⁶⁸³

Ancak spottan başlayarak iç sayfalarda devam eden haber-yorumlarda TSP ve Esat Adil’den değil, Şefik Hüsnü, İleri Gençler Birliği, TSEKP gibi TKP

⁶⁸² Son Telgraf, 18 Aralık 1946

⁶⁸³ Etem İzzet Benice, “Ancak bu yapılabilirdi”, Son Telgraf, 18 Aralık 1946

örgütlenmelerinden söz edilmiştir. Esat Adil'in adı sadece gözaltına alınanlar sayılırken zikredilmiştir.

Nihayet CHP'nin görüşlerini resmi olarak yansıtan *Ulus* gazetesine gelecek olursak; Bütün diğer gazeteler gibi *Ulus* da 17 Aralık günkü sürmanşetini bu konuya ayırmıştı:

*“Komünist tahriklerine karşı tedbirler
İki siyasi parti ile şubeleri, bazı sendikalar, altı gazete ve dergi Sıkıyönetim
Komutanlığı kararı ile kapatıldı.”*

Bu manşetin altında “*Komutanlığın tebliği*” başlığıyla sıkıyönetim komutanlığının bildirisi yayınlanmıştı.

18 Aralık günü yine birinci sayfadan CHP Meclis Grubunun toplantısı ve toplantı sonrasında yayınlanan bildiri verildikten sonra, başta Dr. Şefik Hüsnü ile Esat Adil olmak üzere kırk kişinin nezaret altına alındığı haber veriliyordu. Yalnız *Ulus*'taki habere göre bu kırk kişiden bazıları ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakılmışlardı. 20 Aralık tarihli *Ulus* gazetesinde TSEKP'nin Adana şubesi ile Zonguldak'taki Maden Kömür İşçileri Sendikasının kapatıldığı haberi yer almıştır.

CHP'nin resmi görüşlerine en yakın gazete olan *Ulus* gazetesinin konuya sansasyonel olmayan, mesafeli bir haber diliyle yaklaştığı görülmektedir.⁶⁸⁴

Bugünlerde TBMM'nde 1947 yılı bütçe görüşmeleri yapılmaktaydı ve görüşmeler çekişmeli geçmekteydi 19 Aralık günlü gazetelerin ilk sayfalarında DP milletvekillerinin TBMM'ni topluca terk ettikleri haberi vardı. Sorgudakilerden her hangi bir haber de alınamadığı için birkaç gün sonra basının dikkati yeniden TBMM içindeki tartışmalara yöneldi.

Kapatılan partiler konusu TBMM'nin de gündemine gelmişti. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, 29 Ocak 1947 günü, yani Esat Adil'in tutuklanmasının üzerinden

⁶⁸⁴ *Ulus*, 17-18-19-20 Aralık 1946

bir ay bile geçmemişken, TBMM’nde Giresun Milletvekili Ahmed Ulus’un sözlü sorusuna cevap vermek üzere bir konuşma yaptı.

Bu elbette önceden planlanmış, beklenen bir konuşmaydı. Ertesi günkü Ulus gazetesi o günkü meclisin çok canlı bir tasvirini sunmaktaydı. Ulus’a göre dinleyici balkonları olağanüstü günlerin kalabalığı ile hıncahınç doluydu. Memurlar locası da idare kongresine katılmak için Ankara’ya gelmiş olan genel müfettişler, valiler ve diğer ileri gelen devlet memurları ile doldurulmuştu. Milletvekilleri çoktan salondaki yerlerini almışlar, bütün önemli oturumlarda olduğu gibi bir sıraya üçer kişi oturmak suretiyle salona ancak sığabilmışlerdi. Herkeste gizli bir heyecan, bir kıpırdanma vardı...⁶⁸⁵

Soru önergesi şöyleydi:

“Son günlerde kendini daha fazla gösteren komünist tahrikleri üzerinde, İstanbul’da Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan tahkikatın bugünkü durumu ve şimdiye kadar alınmış olan sonuçları hakkında İçişleri Bakanlığı’ndan, sözlü olarak, açıklamada bulunmasını rica ederim.”

Bunu üzerine kürsüye gelen Şükrü Sökmensüer konuşmasında Türkiye’deki komünist hareketi 1919 yılından 1945 sonrasına kadar beş dönemde açıklayacağını söylemiş olsa da, konuşmasının neredeyse tamamını 1945 sonrasındaki güncel gelişmelere ayırmıştı. Açıklaması, polisin son operasyonda Şefik Hüsnü ve Sertellerin evinden aldığı bazı yazıları ve mektupları, araya kendi yorumlarını ekleyerek okumaktan ibaretti. Serteller, Adnan Menderes, Tevfik Rüştü Aras ve Fevzi Çakmak arasındaki mektuplaşmaları okurken Celal Bayar oturduğu yerden *“birçok serserilerin mektuplarını getirmiş okuyorlar”* diye bağırdı ve bu da tutanaklara geçti.

Sökmensüer TSEKP’yi ve TSP’yi Komünist Partisinin örtülü örgütleri olarak nitelendiriyor, Esat Adil’den *“komünistlikten sabıkalı Esad Adil”* diye söz ediyordu.

⁶⁸⁵ Aktaran Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar** -5, s. 287

Oysa o tarihte Esat Adil sabıkası bulunmuyordu. GERÇEK'te yayınlanan Aziz Ziya'nın bir yazısından dolayı Esat Adil de yazışları müdürü sıfatıyla yargılanmış, üç aylık bir ceza almış, o cezası da ertelenmişti.⁶⁸⁶ Sökmensüer, Esat Adil'in komünistliğine delil olarak partinin icra komitesinde Hüsamettin Özdoğu ve "Sarımustafa" olarak andığı Mustafa Börklüce'nin yer almasını da gösteriyordu. Şükrü Sökmensüer sözlerini "son söz adaletindir" diyerek tamamlasa da iki paragraf öncesinde hükmünü vermişti:

"Ele geçen vesikalar Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in örtülü olarak kurdukları Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'nin kanunların yasak ettiği faaliyetlerde bulunduklarını tesbit etmektedir."

Ama dava sürerken sıkıyönetim sona erdi ve dava İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderildi. Ağır Ceza Mahkemesi, Esat Adil bakımından İçişleri Bakanı'nın telkinlerine rağmen beraat kararı verecekti.

TSEKP ve TSP 1946 yılının sonunda kapatıldıktan sonra açılan dava aslında bir TKP davası olarak açılmıştı. Savcı, 1944 TKP davası sonrasını esas alarak, gizli TKP'nin 1945-1946 yıllarında yeniden faaliyete geçirildiğini öne sürmüş, TSP kurucu ve yöneticilerini de bu tarihler itibarıyla gizli TKP ile bir ilişkileri olup olmadığına göre değerlendirmiştir.

Bu çerçevede TSP yöneticilerinden üç kişi ceza almıştır. Hüsamettin Özdoğu, TKP İstanbul İl Komitesi yöneticisi olmak, gizli TKP'yi sevk ve idare etmek suçlamasıyla 4 yıl, Süleyman Taki, Beyoğlu komitesi üyesi olmak suçlamasıyla 3 yıl, İhvan Kabaoğlu TKP Fatih/Çarşamba komitesine üye olmak suçlamasıyla 1 yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Esat Adil ve Mustafa Börklüce "hareketlerinde isnat edilen suçun kasıt unsur ve mahiyeti görülmemiştir" tespitiyle beraat ettiler. Diğer altı TSP yönetici ise davaya hiç dâhil edilmediler, haklarında iddianame düzenlenmedi.

⁶⁸⁶ Esat Adil TSP davasından da beraat edecek ve yaşamını TCK 141-142. Maddelerinden, yani komünistlikten ceza almadan tamamlayacaktı.

Bunlar Macit Güçlü, Alaaddin Hakgüder, Behçet Atılğan, Aziz Uçtay, Aziz Ziya Sıradağ ve Avedis Aleksanyan idi.⁶⁸⁷

Esat Adil 16 Aralık 1946 günü gözaltına alındıktan sonra 2 Ocak 1947 günü tutuklandı. Bu, yaklaşık on altı gün gözaltında tutulduğu anlamına geliyor. 22 Aralık 1947 tarihinde sıkıyönetim uzatılmadığı için sona ermiş sayıldığından, dosya İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'ne aktarılmıştı. Mahkemenin başkanı 27 Mayıs'tan sonra Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı'nın başkanlığını yapacak olan Salim Başol idi. Salim Başol da Esat Adil gibi 1928 yılında Ankara Hukuk'tan mezun olmuştu. Esat Adil bu mahkeme tarafından 17 Mayıs 1948 tarihinde tahliye edildi. Demek ki Esat Adil bu dava nedeniyle bir buçuk yıl tutuklu kalmıştı.

Toplam 56 sanıklı bu davayı savcı gizli TKP örgütlenmesi üzerine kurmuştu. Savcı, TKP konusunda iki noktaya odaklanmıştı: Birincisi, Türkiye'de gizli komünist faaliyet ve dolayısıyla gizli komünist örgütlenme var mıdır; ikincisi TSEKP bu gizli komünist örgütlenmenin bir devamı mıdır? Elbette savcı ve mahkeme bu sorulara “evet” deme eğilimindeydi. Bunun için Şefik Hüsnü'nün evinde ele geçirilen bazı notlar ve sanıkların ifadeleri adeta didik didik edilerek, özellikle 1941 yılından itibaren gizli TKP'nin yeniden faaliyete geçtiği kanıtlanmaya çalışılıyordu.

Esat Adil davanın 54 numaralı sanığıydı. Kimlik tespiti şöyle yapılmıştı:

“54- Esad Adil Müstecabi, Adil oğlu, Şehribani'den doğma, 1320 Balıkesir doğumlu, Balıkesir nüfusunda kayıtlı, İstanbul Barosu 1750 numarada kayıtlı, Altıncı Vakıf han 33 numaralı yazıhanede çalışır, evli, bir çocuklu, Tophane üstü Kamacı sokak Gökdeniz Ap, 5 numarada oturur, sahibi olduğu Gerçek gazetesinde çıkan bir yazıdan dolayı yazı sahibi aleyhine Sıkıyönetim 2. Numaralı askeri mahkemesinde açılan dava sonunda gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü olması dolayısıyla aynı mahkemenin 11/11/1946 gün ve 48/56 sayılı ilâmile üç ay on beş gün hapis 35 lira ağır para cezasına mahkûm olup

⁶⁸⁷ Mahkeme kararı için Bknz. Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar -4**, s. 131 vd.

tecil edilmiş ve Askeri Yargıtay'ın 25/2/1947 gün ve 5252/771 sayılı kararile onanmış.

Şimdiki suçundan zabıtaca 16/12/946 tarihinde yakalanıp nezaret altına alınarak Sıkıyönetim K. kararile 2/1/1947 tarihinde tevkif ve mahkememizce 17/5/948 tarihinde tahliye edilmiştir. ”

Burada Esat Adil'in ceza aldığı söylenen yazı yukarıda açıkladığımız gibi TSP yöneticilerinden Aziz Ziya Sıradağ'ın bir yazısıydı. Her ne kadar mahkeme sonucunda TSP'lilerden sadece Hüsamettin Özdoğu, Süleyman Taki ve İhvan Kabaoğlu ceza aldılarsa da Savcı Esat Adil ve Mustafa Börklüce'nin de cezalandırılması istemişti. Ayrıca eski TKP'li olup Hüsamettin Özdoğu ile birlikte hareket ederek TSP'nin desteklediği sendikaların kuruluşunda görev alan Ali Ceyhan da cezalandırılması istenen isimlerden biriydi. TSP'nin Samsun şubesinin kuruluşunda görev alan Hürriyet Ergintürk ile İzmir'den İbrahim Topçuoğlu için beraat istenmişti.

Hüsamettin Özdoğu, Süleyman Taki, Ali Ceyhan ve İhvan Kabacıoğlu için (Şefik Hüsnü ile aynı maddeden), TCK'nun değişen 141. maddesinin 1. ve 3. maddelerinden, Esat Adil Müstecabi ile Mustafa Börklüce'nin 141. maddenin 1. fıkrasından cezalandırılmaları, ayrıca Esat Adil'in tecil olunmuş eski cezasının çektilmesi talep edilmişti.

Mahkeme kararının birinci bölümü tümüyle gizli TKP faaliyetleri üzerinde odaklanmıştı. Burada Esat Adil'den dolayı olarak söz edilmekteydi. İkinci bölümü doğrudan doğruya TSP ve Esat Adil ile ilgiliydi. Savcıya göre Esat Adil gizli örgütte çalışmamıştı ancak eski birer komünist olan Hüsamettin Özdoğu ve Süleyman Taki gibi kimseleri partisine alması, TSEKP ile birleşmek istemesi kendisinin de aynı amaçta olduğunu gösteriyordu.

Ama mahkeme öyle karar vermedi. Mahkeme, Hüsamettin Özdoğu'nun Esat Adil ile birlikte davranmaya başlamasından sonra gizli komünist partisi tarafından dışlandığına dikkat çekerek, bu durumun TSP'nin gizli örgütlenmenin devamı

olmadığını gösterdiğine hükmetti. Ayrıca iki partinin birleşmesi de zaten gerçekleşmemişti. Şu kararı verdi;

“Türkiye Sosyalist Partisi usulünce kurulmuş bir Partidir. Sosyalist bir Parti, Marksizm’den ve onu nasıl anladığından bahsedebilir...”

Hülasa Esat Adil’in Türkiye Sosyalist Partisini Komünist maksat ve gayelere hizmet için kurduğu ve bu maksatla Emekçi ve Köylü Partisile birleşmek istediği anlaşılamamıştır.

Sanık Mustafa Börtlüce’nin vaziyeti tamamen sanık Esat Adil’e bağlıdır. Mustafa Börtlüce’nin bu kerre gizli teşkilata çalıştığı iddia edilmemiştir. İfadesine göre 20 sene kadar evvel üç ay onbeş günlük mahkûmiyeti ancak diğer delillerle bir mana ifade edebilir. Hareketinde bir suç mahiyeti görülmemiştir...”

Bütün sanıklar hakkında değerlendirmeler de tamamlandıktan sonra mahkeme kararını açıkladı. Rasih Nuri İleri’nin yayınladığı mahkeme kararında tarih bulunmuyor; Fethi Tevetoğlu’na göre mahkemenin kararını açıkladığı oturum 14 Temmuz 1948 günü yapılmıştır. En ağır beş yıllı Şefik Hüsnü olmak üzere 1941-1946 yılları arasında TKP’de faaliyet yürütmüş olanların hepsi çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. TSP’liler bakımından sonuç şöyle oldu:

Hüsamettin Özdoğu: Dört yıl ağır hapis ve dört yıl kamu hizmetinden yasaklanmasına.

Süleyman Taki ve Ali Ceyhan: Üç yıl ağır hapis ve üç yıl kamu hizmetinden yasaklanmasına.

İhvan Kabacıoğlu: Bir yıl hapis.

Mustafa Börklüce, Hürriyet Ergintürk ve Esat Adil Müstecabi: Beraatlarına...

Yargıtay verilen bütün kararları onayladı.⁶⁸⁸

⁶⁸⁸ Fethi Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 539

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, sosyalist bir aydın olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun siyasal düşüncesi ve eylemliliği incelenmiştir. Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun 1932 yılında itibaren siyasal düşüncesinin gelişimi ve siyasal eylemliliği, birbirinden farklı tarihsel dönemler itibarıyla ele alınarak analiz edilmiştir. Bu analizle, sosyalist bir gazeteci-yazar, hukukçu, çevirmen ve cumhuriyet tarihinin ilk sosyalist partisinin genel başkanı olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Türk siyasal hayatı içindeki yeri ve önemi belirlenmiştir.

Çalışmamız, Esat Adil'in ilk siyasal yazılarını yayınladığı 1932 yılından başlayarak, TSP'nin kapatıldığı 1946 yılının sonuna kadar olan dönemi içermektedir. Esat Adil, on yıllık memuriyet hayatı hariç tutulursa, 1932-1935 ve 1945-1946 yıllarında sürekli yazı yazan, gazete ve dergi yayınlayan, çeviriler yapan bir aydındır. Bu nedenle çalışmamızın amacına ulaşabilmek bakımından kaynak eksikliği yaşanmamıştır. Çalışmamızda Esat Adil'in bu yıllar boyunca yayınladığı bütün gazete ve dergi yazıları, çevirerek yayınladığı kitaplar ve diğer eserleri ele alınarak analiz edilmiştir. Toplam altı süreli yayında olmak üzere, üç yüzden fazla irili ufaklı makalesi incelenmiş ve tümü ilgili yayın organlarının fihristlerinde açıklanmıştır. Bu makalelerin dışında çevirerek yayınladığı kitaplar ve o kitaplara kendisinin yaptığı katkılar da ele alınmıştır.

1932-1946 yılları arası, siyasal bakımdan birbirinden farklı özellikler gösteren üç alt döneme ayrılabilir. Bu alt dönemler Esat Adil'in yaşamına göre şekillendiği gibi, Esat Adil'in siyasal etkinliği de bu alt dönemlerin özelliklerine göre belirlenmiştir. Bu dönemlerden birincisi Esat Adil'in Belçika'dan Balıkesir'e döndüğü 1932 yılından başlayıp memuriyet hayatının sona erdiği 1945 yılına kadar olan dönemi içerir. Bu yıllar Esat Adil'in sosyalizm üzerine çeviriler yapıp yayınladığı yıllar olduğu gibi, aynı zamanda bir yerel gazete olarak Balıkesir'de *SAVAŞ* gazetesini yayınladığı yıllardır. 1932 yılında henüz yirmi sekiz yaşındaydı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, özellikle 1941 yılında Alman orduları Türkiye sınırlarına yaklaştığında Esat Adil'in TKP kadroları ile birlikte hareket etmeye başladığını görüyoruz. Almanya'nın yenilgisinin kesinleştiği 1945 yılı başlarında Sertellerin *TAN* gazetesinde yazmaya başlıyor.

İkinci dönem, Esat Adil'in *TAN* gazetesinde yazmaya başladığı 1945 yılının başlarından, 4 Aralık 1945 saldırılarının yaşandığı güne kadar olan on aylık bir zaman dilimini içerir. Bu dönemde Esat Adil *TAN* gazetesindeki yazılarıyla dikkat çekmeye başlamış, *YENİ DÜNYA* gazetesinin kuruluşuna katılmış, *GÜN* dergisini yayınlamıştır. Demokratik-sol muhalefetin en önemli kadrolarından biri haline gelmiştir. Dönemin belirleyici özelliği İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermiş olması ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecine girmesidir.

1946 yılı ise Esat Adil'in artık bir sosyalist partinin lideri olarak ortaya çıktığı, kendi siyasal düşüncesini ve eylemlerini dolaysız olarak ortaya koyduğu yıl olmuştur. TSP'yi kurmuş, yayınladığı *GERÇEK* gazetesini partinin yayın organı olarak şekillendirmiştir. 21 Temmuz 1946 seçimleri Esat Adil'in siyasal eylemliliğinin doruk noktasını oluşturur. Seçimden önce bir sol-demokratik cephe kurulması ve seçimlerin boykot edilmesi yönünde çaba göstermiştir. Seçimden sonra ise bütün çabasını yine bir cephe oluşturarak seçim sonuçlarının tanınmaması, seçimlerin yenilenmesi yönünde ortaya koymuştur. Bu çabaları CHP hükümetinin tepkisini çekmiş ve *GERÇEK* gazetesi seçimden dört gün sonra kapatılmıştır. TSP'nin yaşamasına beş ay daha izin verildikten sonra, Aralık 1946'da parti de kapatılmıştır. Esat Adil bir buçuk yıl tutuklu kaldıktan sonra beraat etmiştir.

1945 Yılına Kadar olan Dönem

Bu dönemde Esat Adil Müstecaplıoğlu cumhuriyeti ve Türk devrimini içtenlikle benimsemiş genç bir aydını olarak ortaya çıktı. Rejime yönelik eleştirileri devrimin daha nitelikli kadrolarla derinleştirilmesi yönünde ve bazı konulara (örneğin köycülük) daha fazla önem verilmesiyle sınırlıydı. Dönemin ikinci özelliği, Esat Adil'in Belçika'dayken etkilendiği İkinci Enternasyonal'in reformist sosyalizm anlayışını savunan yayınlar yapmasıdır.

1932 yılında Türkiye tek parti sistemi ile yönetilmekteydi. Mustafa Kemal 1927 yılından sonra 1931 yılında TBMM’nde yapılan seçimle üçüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmişti. Esat Adil 3 Mart 1935 tarihli yazısında Mustafa Kemal Atatürk’ün dördüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmesini kutlayarak, her Türk’ün onu ölünceye kadar cumhurbaşkanı olarak görmek isteyeceğini ifade etmişti. Esat Adil’in Balıkesir’de olduğu bu dönem boyunca İsmet İnönü hükümetleri görev başındaydı. 1930 yılı ortalarında yaşanan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi başarısızlıkla sonuçlanmış, partinin aynı yılın Kasım ayında kendini feshetmesiyle yeniden tek partili siyasal hayata dönmüştü.

Esat Adil’in Belçika’da bulunduğu 1928-1932 yılları arasında dünya büyük bir ekonomik bunalımla sarsılıyordu. Bunun bir sonucu olarak Esat Adil’in Türkiye’ye döndüğü 1932 yılında Türkiye ekonomisi bir dönüşümün ve atılımın eşiğinde idi. 1929 dünya ekonomik bunalımının etkisiyle tarımsal ürünlerin fiyatlarında düşüşler yaşanmış, buna paralel olarak ihracat gelirlerinde büyük azalma ortaya çıkmıştı. İnönü 1930 yılında ekonomi politikalarının ılımlı devletçilik olduğunu ilan etti. 1934 yılında Sovyet danışmanların da katkılarıyla hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe girdi. Devlet, demir-çelik, tekstil, şeker, cam, çimento, madencilik gibi sektörlerde yatırımlar yapmaya başladı.⁶⁸⁹

Esat Adil devletçilik ilkesini daima destekledi. Atatürk ilkelerinin en devrimcisi olarak devletçiliği görüyordu. Bunu yazılarında sık sık dile getirdiği gibi TSP’nin programında da planlı ekonomi ve devletçilik anlayışı egemendi. 1946 yılındaki seçimler sırasında DP’yi devletçilik ilkesinden uzaklaşmakla eleştirerek, bu bakımdan CHP’yi kendisine daha yakın bulduğunu açıklamıştı.

Türkiye’de sol-komünist hareket 1925 yılında beri yasaklıydı. Komintern üyesi TKP kitlesel bir tabanı olmaksızın küçük bir gizli parti olarak varlığını sürdürmeye çalışıyor, her yıl düzenli olarak polis operasyonları ve tutuklamalara maruz kalıyordu. Her ne kadar parti içinde muhalif bir grubun lideri olmak suçlamasıyla karşı karşıya kalıp, sıkıntılı bir süreç yaşıyor olsa da, şair Nâzım

⁶⁸⁹ Şevket Pamuk, **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul 2014, s. 188

Hikmet adeta sol-komünist hareketin sözcüsü haline gelmişti. 1929 yılında *Resimli Ay* dergisinde başlattığı ‘Putları Yıkıyoruz’ kampanyasıyla bütün dikkatleri üzerine çektiği gibi, 1929 yılından 1936 yılına kadar peş peşe şiir kitapları da yayınlamıştı. Bunlar sırasıyla *853 Satır*, *Jokont ile Si-Ya-U*, *Varan 3*, *1+1=1*, *Sesini Kaybeden Şehir*, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü*, *Gece Gelen Telgraf*, *Portreler*, *Taranta Babu’ya Mektuplar* ve *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı* isimli kitaplardı. Sağlığında Türkiye’de başka kitabı yayınlanmadı. Çalışmamızda Esat Adil’in Nâzım Hikmet’e yakınlık duyduğunu, 1938 yılında tanışmış olabileceklerini açıkladık. 1941 yılında kendisi İmralı Cezaevi müdürüyken Bursa Cezaevinde yatmakta olan Nâzım Hikmet’i ziyaret etmişti. Ayrıca *GÜN* dergisinde hem Nâzım Hikmet imzasıyla hem de Nurettin Eşfak müstearıyla şiirlerini de yayınlamıştı. Esat Adil TSP’yi Nâzım Hikmet muhalefeti içinde yer almış, Nâzım Hikmet’e yakın kişilerle kurdu.

Esat Adil’in Balıkesir günleri, yerel siyasette etkili olmak isteyen genç bir aydın-gazeteci-politikacı olarak şekillenmiştir. Ülkeye döndüğü 1932 yılında CHF’na üye olmuş ve yeni kurulan Halkevi’nin başkanlığına getirilmiştir. Halkevi başkanlığı Esat Adil gibi çok yönlü bir aydın için son derece uygun bir görevdi. Bütün yaşamı boyunca kültürel gelişmeye, kitlelerin kültürel gelişme hakkına vurgu yapan bir aydın oldu. Özellikle *GÜN* dergisinin bu bakımdan Esat Adil’i en iyi yansıtan yayın olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu çok yönlülüğü daha 1930’lu yıllarda kendini göstermeye başlamıştı. *SAVAŞ* gazetesinde yazdığı yazılara baktığımızda iç politika ve uluslararası ilişkilere dair yazıların yanı sıra, eğitim, dil, müzik, sağlık, ahlak, kadın hakları, köylülük, yerel yönetimler ve kentleşme, cezaevleri konularında da yazılar yazdığını görüyoruz. Bu ilgi alanları ilerleyen yıllarda daha da genişleyecektir.

Ama 1934 yılına geldiğimizde Esat Adil’in yerel siyasetçiler ve CHF ile arasının bozulmaya başladığını tespit ediyoruz. 1934 yılının Ekim ayında Belediye Meclisi üyeliğine seçildi. Kasım ayında Balıkesir valisi aynı zamanda belediye başkanlığına tayin edilince Esat Adil’in yerel siyasete olan ilgisi kaybolmaya başladı. Aynı yıl Halkevi başkanlığından istifa etti. Bazı makaleleri hakkında açılan dava beraat ile sonuçlansa da bu tarihten sonra Esat Adil’in CHF’nın kadro politikasına,

daha doğrusu yeni ortaya çıkmakta olan siyasetçi tipolojisine yönelik eleştirileri yoğunlaşıyor. Ona göre bu yeni siyasetçi tipolojisi cahil, Atatürk devrimlerine kafasıyla ve gönlüyle değil, kendi ifadesiyle söyleyecek olursak ‘midesiyle’ bağlı, bencil, çıkarıcı bir tipolojidir. 1935 yılının başlarından itibaren bu yöndeki eleştirilerinin dozunu giderek arttırıyor. Bu eleştirilerinin zaman zaman siyaseti ve siyasetçiyi küçük gören, siyaseti nitelsiz çoğunluğun hâkimiyeti olarak yorumlayan seçkin bir tutuma yaklaştığını da görüyoruz. Nihayetinde *SAVAŞ* gazetesini 1935 yılının Nisan ayında kapatıyor. Ekim ayında da Ankara’da Temyiz Mahkemesi başsavcı yardımcısı olarak memuriyet hayatına başlıyor.

Bu dönem Esat Adil’in sosyalizm anlayışını ortaya koyması bakımından da önemlidir. Bunu, yani Esat Adil’in sosyalizm anlayışını *SAVAŞ* gazetesinden izlememiz ve saptamamız mümkün değildi, çünkü Esat Adil gazetede sosyalizm hakkında hiçbir yazı yazmamıştı. Esat Adil’in bu dönemdeki sosyalizm anlayışını çevirerek yayınladığı kitaplardan izleyebiliyoruz.

Belçika’dan döndükten sonra ilk yaptığı iş sosyalizm hakkında bir kitap çevirerek kendi kurduğu yayınevinden yayınlamak olmuştu. 1932 tarihli bu ilk kitaptan sonra 1934 ve 1935 yıllarında iki kitap daha yayınlıyor. Çalışmamızda bu üç kitabı ve Esat Adil’in kitaplara yaptığı katkıları analiz ederek, Esat Adil’in nasıl bir sosyalizm anlayışını benimsemiş olduğunu ortaya çıkardık.

İlk kitap Greguvar Kuliçer’den çevirdiği *Sosyalist Şefler ve Sosyalizm* isimli kitaptı. Kitap, Marx, Jaures, Emile Vandervelde, Lenin ve başka birkaç sosyalistin kısa biyografilerinden ibaretti. Konumuz bakımından, metnin kendisinden çok Esat Adil’in kitaba yaptığı katkılar önemlidir. Esat Adil altmış sekiz sayfalık bu kitabın yirmi sekiz sayfasını kendisi yazmıştı. Bu yazıları Esat Adil’in ilk siyasal yazıları olarak kabul edebiliriz.

Kitabın girişine ‘Birkaç söz’ başlığıyla yazdığı sunuş yazısı o tarihteki sosyalizm anlayışını yansıtmaması bakımından önemlidir. Bu çok açık ve tartışmasız bir şekilde İkinci Enternasyonal çizgisinde bir sosyalizm anlayışıdır. Proletarya diktatörlüğünü dışlayan, radikal reformlar yoluyla işçi sınıfının durumunun

iyileştirilmesine dayanan reformist bir sosyalizm anlayışıdır. Esat Adil bu sosyalizm anlayışını daha ‘insani’ buluyor, daha çok beğenilen, daha çok tercih edilen yol olduğunu da öne sürüyordu.

Metinde Lenin için yazılanlar ağır eleştiriler içeriyordu. Sovyet devrimi ‘kanlı diktatörlük’, ‘Bolşevist darbe’ gibi sıfatlarla nitelendiriliyor, Lenin binlerce kişinin hayatına mal olan kıvılcık ve korkunç terörün sorumlusu bir diktatör olmakla suçlanıyordu. Lenin ayrıca Brest-Litovsk anlaşmasını imzalayarak Alman emperyalizmini güçlendirmekle de suçlanıyordu. İkinci Enternasyonal’in lideri Emile Vandervelde hakkında yazılanlarsa övgü doluydu. Esat Adil kitabın sonuna, kitapta adı geçen sosyalistler ve kitapta yer alan kavramları açıklayan iki bölüm daha yazmıştı. Yazdığı biyografiler ağırlıklı olarak Menşeviklerden ve reformistlerden oluşuyordu.

1934 yılında yayınladığı ikinci kitap Francesco Nitti’nin *Bolşeviklik Faşistlik ve Demokrasi* isimli kitabıydı. Esat Adil’in kitaba herhangi bir katkısı olmamıştır. Birinci dünya savaşı sonrasında, 1919-1926 yılları arasının değerlendirildiği bu kitapta deneyimli İtalyan politikacı Nitti, İtalyan faşizmi ile Rusya’daki Bolşevizm hakkında değerlendirmeler yapıyor, bu iki akımın birbirlerinin zıddı değil, özgürlüklerin inkârı anlamında benzer akımlar olduklarını öne sürüyordu. Dolayısıyla 1934 yılında Esat Adil’in Bolşevizme ve Sovyet devrimine olan uzaklığı devam ediyordu. Gerçi Nitti, Marx’ın bütün kuramlarının çürütüldüğünü de öne sürüyordu. Nitti’ye göre artık değer kuramı, kâr oranlarının azalması eğilimi, sınıf mücadelesi ve tarihi maddecilik teorileri çürütülmüş, Marx’ın eserinden geriye pek az şey kalmıştı. Esat Adil’in yayınladığı ikinci kitap budur.

Üçüncü kitap 1935 yılında yayınlanmıştı. Kitabın adı *Bugünün İçtimai Mezhepleri Liberalizm Sosyalizm Katolisizm İçtimai İlerleme* idi. Esat Adil bu kitaba da bir sunuş yazısı yazmıştır. Memuriyete başlamadan hemen önce yayınladığı bu kitap güncel bir kitaptır. Sunuş yazısında belirttiğine göre Brüksel’deyken kendisinin de dinleyici olarak katıldığı bir konferans dizisinin kitaplaştırılmış halidir. Söylediğine göre daha Brüksel’de konferansları dinlerken bunun Türkçeye çevrilerek kitaplaştırılmasında “memleket için büyük faydalar olacağını düşünmüş”,

konferanslar 1934 yılında kitaplaşır kitaplaşmaz çevirerek 1935 yılında yayınlamıştır.

Bu konferanslar dizisinde dört siyasal akım, dört düşünür tarafından anlatılmıştır. Sosyalizmi anlatan Emile Vandervelde'dir. Dolayısıyla, Esat Adil'in Belçika'dayken Vandervelde'yi dinlediği kendi ifadesi ile kesinleşmiş durumdadır. Esat Adil Vandervelde'yi "eski Başbakan, mebus, Brüksel Üniversitesi'nde Profesör, Belçika İşçi Partisi'nin ve İkinci Enternasyonal'in başkanı" olarak tanıtmıştır. Vandervelde bu kitapta yer alan yazısında kendi Marksizm anlayışını ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Çalışmamızda Vandervelde'nin Marksizm ve sosyalizm anlayışını ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Bu sosyalizm anlayışı, Marx'ı ve Marx'ın temel kuramlarını (sınıf mücadelesi dâhil) dışlamayan ama sosyalizmin Marksizmin içine hapsedilmesine de karşı çıkan bir anlayıştır. Ayrıca Vandervelde, sınıf mücadelesini kabul etmekle birlikte, Alman veya Fransız demokrat sosyalistlerinin bunu Bolşeviklerin anladığı gibi anlamadığını da vurgulamıştır. Vandervelde'ye göre Marx, işçilerin siyasal ve sendikal hareketini dışlamıyor, sosyalizme tedrici olarak geçişi de mümkün görüyordu.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliyoruz; Esat Adil 1932-1935 yılları arasında çevirerek yayınladığı kitaplarda, Sovyet sosyalizmine ve Bolşevizme oldukça uzak, bir toplumsal devrim yerine işçi sınıfının siyasal ve sendikal mücadelesine dayanan, reformist bir Marksizm ve sosyalizm anlayışını benimsemişti. Ayrıca Vandervelde'nin bu sözünü ettiğimiz son kitaptaki makalesinde yer alan pek çok yaklaşımdan ve argümandan, yazı hayatı boyunca yararlandığını da saptamış bulunuyoruz.

Esat Adil'in Balıkesir'de gazetecilik yaptığı ve yerel siyasetle ilgilendiği yıllarda Türkiye'de sol-komünist hareket yasaklanmış durumdaydı. 1925 yılında başlayan bu yasak 1946 yılında TSP kurulana kadar sürdü. Yani, Esat Adil, TSP'yi kurana kadar hiçbir yasal veya gizli sol-sosyalist örgütlenmenin içinde yer almamıştı. Daha doğrusu, kendisi TSP'yi kurana kadar Türkiye'de hiçbir sol-sosyalist örgütlenmeye tanık olmamıştı.

Çalışmamızın birinci bölümünde Türkiye’de 1946 yılına kadar sol hareketlerin tarihini ele aldık. Bunu, 1946 yılındaki yasal partileşme sürecini daha iyi anlayabilmek için yapmak gerekiyordu. Ayrıca Esat Adil’in cumhuriyet döneminin ilk yasal sosyalist partisini kurarken nasıl bir tarihe ve hangi kadrolara dayanarak bunu gerçekleştirdiğini açıklayabilmemiz için de bu gerekliydi.

Esat Adil’in kurduğu TSP’ye kadar Türkiye’de sol hareket tamamen III. Enternasyonal’in (Komintern) kontrolü ve denetimi altındaydı. Önce TKT ve TKF, sonra TKP olarak Komintern’in denetimi altında kurulmuştu. Bütün harcamaları Komintern tarafından karşılanıyordu. Üst yönetimi Komintern tarafından onaylanıyor, disiplin soruşturmaları Komintern tarafından yapılıyor, gerekirse yöneticilerine Komintern tarafından disiplin cezaları veriliyor ve görevden alınıyorlardı. Esat Adil TKP üyesi olmamıştı. TSP’nin kuruluşuyla, Komintern’in kurulduğu 1919 yılından itibaren Türkiye’de ilk defa bir sosyalist parti bağımsız sosyalist kadrolar tarafından kurulmuş oldu.

Esat Adil’in Ankara’da Hukuk öğrencisi olduğu 1925-1928 yılları arasında hem Türkiye siyasetinde hem de Komintern’in kontrolü altındaki TKP içinde önemli gelişmeler yaşanmıştı. 1925 yılındaki Takrir-i Sükûn Kanunu ile o zamana kadar yarı-legal faaliyet gösterme imkânına sahip bulunan komünist hareket tamamen yasaklandı. Bütün yayın organları kapatıldı. Başta Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet olmak üzere bütün TKP yöneticileri yargılandılar ve cezalandırıldılar. Nâzım Hikmet ve Şefik Hüsnü yurt dışına çıkarak bu tutuklamalardan kurtuldular. Yargılamalar Ankara İstiklal Mahkemesi’nde yapılmıştı ve Esat Adil oradaydı. Yetişkinlik hayatına adım attığı yıl komünistlerin tutuklanmalarına ve cezalandırılmalarına tanıklık etti.

Sadece komünistlerin tutuklanmasıyla da kalınmadı. Ali Fuat Cebesoy ve Kazım Karabekir’in liderliğinde kurulmuş olan cumhuriyet tarihinin ilk muhalefet partisi, TCF da kapatıldı. 1926 yılındaki İzmir suikastı girişiminden sonra Ankara’da yeniden İstiklal Mahkemesi kuruldu ve TCF’nın bazı milletvekilleri ile önde gelen ittifakçılar idam edildiler. Esat Adil buna da tanıklık etti.

TKP yeniden toparlanabilmek için 1926 yılının Mayıs ayında Viyana’da bir konferans topladı. Konferansa Moskova’dan Viyana’ya giden Nâzım Hikmet de katılmıştı. Bu konferansta, Türkiye’de sınıf mücadelesi ve Kemalizm hakkında Şefik Hüsnü ile Nâzım Hikmet ve Vedat Nedim Tör arasında bir tartışma yaşandığını da saptamış bulunuyoruz.

1927 yılının Ekim ayındaki CHF kurultayında Mustafa Kemal altı gün boyunca her gün altı saat konuşmak suretiyle Büyük Nutuk olarak adlandırılan konuşmasını yaptı. Böylece milli mücadelenin ve 1926 yılına kadar olan cumhuriyet tarihinin resmi tarihi de ortaya konulmuş oldu. Esat Adil o sırada hâlâ Ankara’daydı.

Büyük Nutuk’un üzerinden bir ay geçmeden TKP’ye yönelik büyük bir tutuklama dalgası başladı. 1927 yılının Kasım ayında, partinin Türkiye sekreteri Vedat Nedim Tör’ün polise bütün parti evrakını teslim etmesiyle tutuklamalar başladı. Bu sefer yakalananların arasında Şefik Hüsnü de vardı. Bu davada Nâzım Hikmet’in yanı sıra, Esat Adil ile birlikte TSP’yi kuran Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu da ceza aldılar. Basında TKP tutuklamaları ve yargılamalar yaygın olarak yer aldığına göre Esat Adil bu isimleri ilk defa o zaman duymuş olmalı.

Esat Adil 1928 yılında okulu bitirerek Ankara’dan ayrıldı. 1929 yılında TKP içinde önemli bir bölünme yaşandı. Başını Nâzım Hikmet’in çektiği bir grup MK üyesi, Komintern’e başvurarak parti yönetiminin kendilerine bırakılmasını talep etmişlerdi. Nâzım Hikmet sadece bir şair değil, TKP’nin 1925 sonrasındaki en önemli kadrolarından biriydi. TKP’nin yeniden kuruluş kongresi sayılan 1925 Akaretler kongresine katılmıştı. Viyana konferansına katılan az sayıdaki parti yöneticisinden biriydi. Fakat 1929 yılındaki girişimi kendisi açısından başarısızlıkla sonuçlandı. Mustafa Börklüce ile birlikte partiden atıldılar.

TKP’nin önemli bir açmazı vardı. Daha 1919 yılından, TKH Rusya’da oluşmaya başladığı günlerden itibaren Bolşevikler Anadolu’da gelişen milli mücadeleyi desteklemeye karar vermişlerdi. TBMM’nin açıldığı 1920 yılının Nisan ayından itibaren ilişkiler resmiyet de kazanmaya başladı. TBMM’nin açılmasından

üç ay sonra toplanan Komintern ikinci kongresinde Türkiye komünistleri adına bir konuşma yapan İsmail Hakkı Anadolu'daki oluşumu 'devrimci hükümet' olarak nitelendiriyor, bu hükümetin emperyalizme karşı savaşa hazırlandığını belirtiyordu. Bu kongre TKP açısından bir dönüm noktası oldu. Lenin'in önerisiyle ulusal kurtuluş hareketlerinin desteklenmesine karar verildi. 1920 yılının Eylül ayında Bakü'de toplanan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nda da bu yönde bir karar alındı. Hatta Kurultay'ın sonuç bildirgesinde o zamana kadar zalim yöneticilerinin kişisel çıkarları için cihada çağrılmış olan doğunun işçi ve köylülerinin, Komünist Enternasyonal'in kıızıl bayrağı altında 'gerçek cihada' çağrıldıklarını görüyoruz.

Bu durum sonraki yıllarda da devam etti. TKP'nin 1922 yılında Ankara'da toplanan kongresine gözlemci olarak katılan iki Komintern temsilcisi, yazdıkları raporda Türkiyeli komünistlerin iktidar mücadelesine girişmeksizin, genç Türkiye burjuvazisini, bağımsız bir Türk devletinin kuruluşunda desteklemeleri gerektiğini belirtiyorlardı. Kemal Paşa ve arkadaşlarının feodal beylere, din adamlarına, büyük toprak sahiplerine karşı verdikleri mücadelede, Avrupa emekçilerinin feodal monarşiye karşı verdikleri savaşta ilerici burjuvaziyi destekledikleri gibi, Türkiye emekçilerinin de Kemal Paşa'yı desteklemeleri gerektiğini söylüyorlardı.

Esat Adil, elbette Komintern'in bu kararından bağımsız olarak yaşamı boyunca bu anlayışa bağlı kaldı. Kemalizme ve Türk devrimine bağlılığını her fırsatta ifade etti.

1925 Tahrir-i Sükûn Kanunu ile komünist hareket yasaklandıktan sonra TKP içinde ve Komintern çevrelerinde Türkiye'de sınıflar meselesi ve Kemalizm konusu tartışılmaya başlandı. Ancak aynı yılın sonlarında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla ilgili görüşmeler zaten Ocak ayında başlamış bulunuyordu. Anlaşma imzalandıktan sonra Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Çiçerin Türkiye Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras'a gizli bir mektup vererek, 1921 anlaşmasından beri süren içten dostluğun bozulmayacağı teminatını da verdi. Bu dostluk anlaşması 1945 yılına kadar yürürlükte kaldı. TKP ve Komintern, Sovyetler Birliği'nin dostluğuna çok önem verdiği ve desteklediği bir ülkede komünist faaliyet yürütmek gibi bir açmazla karşı

karşıya kaldılar. Saptamamıza göre TKP içinde Kemalizme karşı alınacak tutum hakkında hiçbir zaman ciddi bir tartışma ve ayrışma yaşanmadı. Sadece Şevket Süreyya Aydemir ve Vedat Nedim Tör gibi bazı önde gelen TKP kadroları, bu durumda Kemalizme katılmanın daha mantıklı olacağı sonucuna vararak partiden ayrıldılar. 1932 yılında Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'nın izinleriyle *Kadro* dergisini yayınlamaya başladılar

Kadro dergisinin çıkış amacı ve dergide yer alan yazılar, Esat Adil'in o yıllarda en çok ilgilendiği konuları içeriyordu; devletçilik ilkesinin açıklanması, devrimin nitelikli kadrolarla derinleştirilmesi, köylülük, Halkevleri, kültür, edebiyat konularında her sayıda mutlaka birkaç yazı yer alıyordu. Özellikle İsmail Hüsrev Tökin'in ayrıntılı olarak kaleme aldığı köy ekonomisi hakkındaki yazıları Esat Adil'in yazılarından çok daha ayrıntılı ve bilimseldi. Bunları ne yazık ki Esat Adil ile *Kadro* dergisi arasında bir ilişki kurabildiğim için yazıyor değilim. Bir bağlantı bulabilirim umuduyla hem *Kadro* dergilerini hem Esat Adil'in yazılarını yeniden gözden geçirdim ama somut bir bağlantı bulamadım. O dönemde Türk inkılabının derinleştirilmesine büyük önem veren, Balıkesir Halkevi başkanlığı yapan, Türkiye'de toprak sorunu ve köylülük üzerine düşünen, kültürel gelişmeye ve edebiyata meraklı olan Esat Adil'in, *Kadro* dergisinden hiç söz etmemesi dikkat çekicidir.

Esat Adil'in bütün yazı yaşamı boyunca uyduğu bir kural vardır; olumlu veya olumsuz da yazsa, hiç isim vermemeye çok özen göstermiştir. Bu tutumunu ifrat derecesine vardırıdığı da olmuştur. En sert polemiklerde bile ne yayın adı ne kişi adı anmıştır.

1936 yılında TKP'nin faaliyetleri Komintern tarafından durduruldu. Yaklaşan faşizm tehlikesine karşı TKP'lilerin legal alana çıkmaları, CHP gibi legal örgütlere girmeleri, yasal basında yer almaları istendi. Şefik Hüsnü 1939 yılının sonlarında ülkeye dönerek askere gitti. 1941 sonlarında terhis olarak İstanbul'da hekimlik yapmaya başladı.

1941 yılının ilkbahar aylarında Alman ordularının Türkiye sınırlarına yaklaşması üzerine savunma önlemi olarak Meriç Nehri üzerindeki köprüler havaya uçuruldu. Nisan ayı başlarından itibaren Trakya ve İstanbul'daki sivil halkın Anadolu'ya göç etmesi için önlemler alınmaya başlandı. Almanya'nın Batı Trakya'dan sonra Yunanistan ve Ege adalarını da işgal etmesinden üzerine Türkiye savunma hattını Çatalca'ya çekti. 1942 yılının Ocak ayında ekmek ve ekmeklik hububat tüketimi karneye bağlandı.

Bu gelişmelerin TKP kadrolarını ve sol aydınları harekete geçirdiğini saptıyoruz. Çeşitli direniş olanakları tartışılıyor. O sırada İmrallı Cezaevi müdürü olan Esat Adil de bu hareketlenmelerin içindedir. Olası bir Alman işgalinde Nâzım Hikmet'in cezaevinden kaçması, Esat Adil'in İmrallı mahkûmlarıyla Balıkesir dağlarında bir gerilla direnişi başlatması, TKP'nin başında bulunan Reşat Fuat'ın Samsun-Zonguldak yöresinde benzer bir gerilla hareketine girişmesi hep bu dönemde konuşuluyor.

Esat Adil'in daha memuriyeti sırasında, 1930'lu yılların sonlarında TKP kadroları ile tanıştığını saptamış bulunuyoruz. Bu tanışma ve temaslar TKP içindeki Nâzım Hikmet grubu üzerinden gerçekleşiyor. Esat Adil'in TKP içindeki Şefik Hüsnü-Nâzım Hikmet ayrışmasına taraf olması söz konusu olamayacağına göre bu tanışmayı tesadüf saymak daha doğru olacaktır. Gelişen konjonktür içinde Nâzım Hikmet grubunun Esat Adil'i desteklediklerini görüyoruz. Burada iki kilit isim öne çıkıyor; bunlar ikisi de TKP'nin kurucu kadrolarından olan Mustafa Borklûce ile Hüsamettin Özdoğu'dur. Mustafa Borklûce 1930'ların başında Nâzım Hikmet'le birlikte TKP'den atılmış ve bir daha gizli örgütlenme içinde yer almamıştı. Hüsamettin Özdoğu da Nâzım Hikmet muhalefeti içinde yer almış fakat Komintern'in müdahalesinden sonra Şefik Hüsnü'nün liderliğindeki partiye geri dönmüştü.

Mustafa Borklûce ile Esat Adil'in İmrallı Cezaevi'nin inşaat işleri sırasında tanıştıkları tahmin ediliyor. Hüsamettin Özdoğu, Esat Adil ile 1939 yılında Mustafa Borklûce aracılığıyla tanıştığını söylüyor. Esat Adil 1941 yılının Mayıs ayında Bursa Cezaevi'nde yatmakta olan Nâzım Hikmet'i ziyaret ediyor. Aynı yılın sonlarında

Hasan İzzettin Dinamo'nun düğün yemeğinde TKP'nin üst düzey yöneticileriyle ve bağımsız sol aydınlarla bir araya geliyor.

Genç cumhuriyetin en hassas döneminde, 1925-1928 yıllarında Ankara'da hukuk öğrencisi olarak bulunan Esat Adil, Belçika'da İkinci Enternasyonal sosyalizmiyle tanıştıktan sonra memleketi Balıkesir'e döndü. Balıkesir'de etkili bir yerel aydın olarak Halkevi başkanlığı, gazetecilik ve yayıncılık yaptı. Bu dönemde Türk devrimine beyniyle ve yüreğiyle bağlı bir aydın olarak bir yandan CHF içinde siyaset yapma olanaklarını değerlendirirken bir yandan da sosyalizm üzerine kitaplar çevirerek yayınladı. Yerel siyasette ve gazetecilikte karşılaştığı zorluklar ve engeller üzerine memuriyete başlamaya karar veriyor. Ankara'da Temyiz Mahkemesi savcı yardımcısı olarak başladığı görevi İmralı Cezaevi Müdürü ve Bursa Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı ile devam ediyor. Cezaevleri müfettişliği yapıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Alman ordularının Türkiye sınırlarına dayanması üzerine TKP kadroları ile yakınlaşıyor. Alman faşizminin yenilgisi, anti-faşist sol bir aydın olarak Esat Adil önünü açıyor. İkinci Dünya Savaşı hiç yaşanmasaydı ömrünü muhtemelen emekli bir savcı olarak tamamlayacak olan Esat Adil, cumhuriyet tarihinin ilk sosyalist partisinin genel başkanlığına doğru ilerliyor.

2. 1945 Yılı

1945 yılı, Esat Adil'in kamuoyu karşısına sol muhalif bir aydın olarak çıktığı yıl oldu. Mart ayında Sertellerin *TAN* gazetesinde yazmaya başladığı yazılarıyla dikkat çekti. İlk yazıları ÇTK üzerineydi ama iç ve dış siyasal gelişmelerle birlikte yazılarındaki siyasal içerik giderek artmaya başladı. Özellikle demokrasi ilkelerine ve anayasaya aykırı olan kanunların değiştirilmesi konusunda yazdığı yazılarla adeta sol ve demokratik muhalefetin sözcüsü haline geldi. Memuriyetten ayrılarak serbest avukatlık yapmaya başladı.

1945 yılının sonlarında *TAN* gazetesindeki yazarlığını yeterli görmeyerek yeni arayışlara yöneldi. Yeni yayın hazırlıkları nedeniyle *TAN* gazetesindeki yazıları seyrekleşti. Ekim sonundan Kasım ayı sonlarına dek hiç yazısı yayınlanmamıştı. Kasım ayının başında "Haftalık Kültür-Aktüalite Dergisi" alt başlığıyla *GÜN*

dergisini yayınlamaya başladı. Derginin künyesinde derginin kurucusu ve başyazarı olarak yer almıştı. *GÜN* dergisi Esat Adil'in en uzun süreli ve en etkili yayını oldu.

Fakat *GÜN* dergisi haftalık bir kültür dergisi olduğu için Esat Adil'in siyasi mücadelesi için yetersiz bir yayındı. Bu nedenle 1945 yılının Eylül-Ekim aylarında Sabahattin Ali ve Cami Baykurt'la beraber günlük bir gazetenin yayın hazırlıklarına başladılar. *YENİ DÜNYA* gazetesinin ilk sayısı 1 Aralık 1945 günü yayınlandı. Esat Adil'in ismi gazetenin künyesinde yer almamakla beraber çalışmamızda kendisinin gazetenin siyasi sorumlularından biri olduğunu göstermiş bulunuyoruz.

YENİ DÜNYA gazetesiyle aynı gün haftalık *GÖRÜŞLER* dergisi de yayınlanmıştı. *GÖRÜŞLER*, TKP'nin İkinci Dünya Savaşı sonlarında oluşturduğu ileri demokratik cephe programının hayata geçirilmesi amacına yönelikti. Yakında yeni bir parti kurmaları beklenen Celal Bayar-Adnan Menderes grubuyla sol demokrat aydınların bir arada olacakları bir yayın olarak tasarlanmıştı. Esat Adil derginin hazırlık sürecinde yer aldığı gibi ilk sayıda önemli bir makalesi de yayınlanmıştı. Dergi tek sayı yayınlanabildi.

4 Aralık 1945 sabahı çoğunluğunu İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin oluşturduğu on bin kişilik bir grup Beyazıt meydanında toplanmaya başladı. Elleri komünizmi ve Sovyetler Birliği'nin kınayan pankartlar taşıyorlardı. Yürüyüşe geçerek önce Çağaloğlu yokuşunun başında bulunan ve sol yayınlar satan ABC kitabevine saldırdılar. Sonra Sirkeci'ye inerek *TAN* gazetesinin önüne geldiler. Kapıları ve kepenkleri kırarak içeri girdiler. Matbaa makinelerini balyozlarla parçaladılar. Dizgi makinelerini, daktiloları, bütün büro malzemelerini kullanılamaz hale getirdiler. Kâğıt deposuna inip kâğıt bobinlerini sokaklara yuvarladılar. Oradan Beyoğlu'na çıkarak *YENİ DÜNYA* ve *GÜN*'ün tesislerini kullanılamaz hale getirdiler. *TAN* ve *YENİ DÜNYA* gazeteleri ile *GÖRÜŞLER* dergisi bir daha yayınlanamadı. Ama Esat Adil *GÜN* dergisinden vaz geçmedi; 16 Şubat 1946'da dergiyi yeniden yayınlamaya başladı.

1945 yılı Türkiye siyasal hayatı açısından gerilimli bir geçiş yılıydı. Türkiye bir yandan Şubat ayında Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek savaş sonrası oluşacak yeni dünya düzeninde yer almaya, bir yandan da iç siyasal hayattaki gerilimi yönetmeye çalışıyordu. Üstelik 19 Mart'ta Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov, Büyükelçi Selim Sarper'e bir bildiri vererek, Kasım ayında sona erecek olan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının günün koşullarına uydurulmasını istemişti. Sovyetler Birliği 1925 yılından beri yürürlükte olan bu antlaşmanın feshedilerek yerine savaş sonrasında ortaya çıkan koşullara uygun olarak yeni bir antlaşmanın yapılmasını istiyordu.

Esat Adil tam da bu günlerde, 1945 yılının Mart ayı sonlarında sol muhalif günlük gazete olan *TAN*'da yazmaya başladı. İlk yazıları meclise sunulmuş olan Çitçiye Topraklandırma Kanunu tasarısı hakkındaydı. Türkiye'nin Nisan ayında San Francisco konferansına katılarak BM'in kurucu üyelerinden biri olmasından sonra Esat Adil'in yazılarındaki siyasal içerik giderek artmaya başladı. 1 Mayıs 1945 günü yayınlanan yazısında "*Faşizmin çöküşü, 1 Mayısı bütün dünya halkları için çifte bir bayram haline getirmiştir*" diyordu. Ertesi günkü *TAN* gazetesinin manşetinde Hitler'in ölüm haberi vardı. *TAN*'ın 8 Mayıs 1945 tarihli birinci sayfasında savaşın resmen sona erdiği haberi yer alıyordu.

Savaşın resmen sona ermesi yirmi iki yıldır sürmekte olan tek parti yönetimi üzerindeki baskıyı da arttırmaya başladı. Demokrasiye uygun olmayan kanunların bir an önce değiştirilmesi ve çok partili siyasal yaşama geçilmesi yönündeki talepler giderek daha yüksek bir sesle dile getirilmeye başlandı. Türkiye'nin de imzaladığı BM İnsan Hakları Bildirgesi ile Türkiye'deki siyasal sistem uyumlu değildi. Bildirgede yer alan düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü alanlarında kısıtlamalar ve yasaklar vardı.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 19 Mayıs konuşmasında savaşın gerektirdiği önlemlere olan ihtiyaç azaldıkça, ülkenin siyaset ve fikir alanında demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceğini açıkladı. İki hafta sonra dört CHP milletvekili; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü CHP meclis grup başkanlığına bir önerge vererek, savaş nedeniyle anayasanın demokratik

ruhundan uzaklaştığını, artık savaş sona erdiğine ve bütün dünyada demokrasi cereyanı zafer kazandığına göre, Türkiye’de de demokratik ruhu tecelli ettirmenin zamanının geldiğini belirttiler. Meclis denetiminin tam olarak gerçekleşmesini, siyasi hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanılmasını talep ettiler.

CHP bu kapıyı açmadı. Önerge reddedildi. Eylül ayında Adnan Menderes ve Fuad Köprülü partiden ihraç edildiler. İsmet İnönü 1 Kasım 1945 günü TBMM’nin açılışında yaptığı konuşmada sistemin tek eksiğinin bir muhalefet partisi olduğunu söyledi. Kanunlarda gereken değişikliklerin yapılabileceğini, başka partilerin de kurulabileceğini açıkladı. Kasım ayının sonunda Refik Koraltan da ihraç edildikten sonra 3 Aralık günü Celal Bayar milletvekilliğinden istifa etti. TAN gazetesinin saldırıya uğradığı 4 Aralık 1945 günü yayınlanan son sayısının manşetinde Celal Bayar’ın istifa haberi yer alıyordu.

Dolayısıyla, 1945 yılının ikinci yarısı tamamıyla demokrasi ve özgürlükler tartışmalarıyla geçmişti ve Esat Adil bu tartışmaların içindeydi. 4 Aralık 1945 gününe kadar TAN gazetesinde yüz elli civarında yazısı yayınlandı. Çalışmamızda bu yazıların tümü kısa birer içerik açıklamasıyla birlikte ilgili fihristte gösterilmiştir. Siyasal tartışmaların bu kadar yoğunlaştığı bir dönemde bile Esat Adil’in yazılarının sadece siyasal gündemle sınırlı kalmadığını, onun geniş bir ilgi alanına sahip duyarlı bir aydın olduğunu tekrarlamakta yarar var. Bu nedenle, yazılarını sistematik olarak analiz edebilmek için dört başlık altında analiz ettik. Bunlar, İşçi sınıfı ve sosyalizm üzerine yazdığı yazılar, ÇTK hakkında yazdığı yazılar, demokrasi ve özgürlükler üzerine yazdığı yazılar ile hukuk, kriminoloji ve ceza infaz sistemi hakkındaki yazılardan oluşuyor. Esat Adil’in bu dört başlık altında yazdığı yazılarda, bu konularda derinlemesine bilgi sahibi olan bir aydın olduğunu saptadık. ‘Diğer yazılar’ başlığıyla Esat Adil’in bu dört temel konu dışında yazdığı yazıları da inceledik.

Türkiye’de 1946 yılının haziran ayına kadar sınıf esasına dayanan örgütlenmeler kanunen yasaklanmış durumdaydı. Bu yasaklama, sadece sosyalist partilerin değil, işçi sendikalarının kurulmasını da içeriyordu. Dolayısıyla Esat Adil’in TAN gazetesinde işçi sınıfı ve sosyalizm üzerine yazdığı yazıları analiz

ederken bu yasaklamayı hatırdı tutmak gerekiyor. Zaten kendisi, CHP kurultayında sınıf esaslı örgütlenmelerin önündeki yasağın kaldırılmasına karar verilene kadar Türkiye’de CHP dışında bir parti kurulamayacağına inanıyordu.

Bu kısıtlamaya rağmen Esat Adil’in işçi sınıfının sorunlarını dile getirmekten kaçınmadığını görüyoruz. Bu konudaki yazılarının çoğunu, Türkiye’nin de sınıflı bir toplum olduğunu kanıtlamaya yönelik yazdığı yazılar oluşturur. Bu konuda hem TAN gazetesinde hem de GÜN dergisinde yazılar yazmıştır. Çünkü Türkiye’de sınıfların olmadığı, olsa bile çıkarlarının birbiriyle çatışmadığı görüşü CHP’nin, dolayısıyla devletin resmi görüşü durumundaydı.

TAN gazetesinde sınırlı da olsa Marksist dünya görüşünü açıkladığı, tarihi ve toplumları Marksist yöntemle analiz ettiği yazıları yayınlandı. Ama ağırlıklı olarak işçi sınıfının güncel sorunları ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engeller üzerinde duruyordu. İşçi sınıfının sorunlarının idari önlemlerle çözülemeyeceğini, örgütlenme özgürlüğünün kanunlarla güvence altına alınması gerektiğini belirtiyordu. Keza işçi işveren ilişkilerini düzenleyen, çalışanların haklarını güvence altına alan bir iş kanununun çıkarılması da üzerinde durduğu konulardan biriydi. İş gününün ve çalışma saatlerinin uzunluğu, iş kazaları karşısında çalışanların güvencesiz durumda bulunması Esat Adil’in üzerinde durduğu başlıca konulardı.

İşçi sınıfının güncel sorunlarına ve örgütlenme özgürlüğüne, sosyalizmin ve Marksizmin teorik açıklamasından daha fazla önem veriyordu. O öncelikle teorisyen değil, politikacıydı. Bunu yaşının çok genç olduğu Balıkesir günlerinde bile ortaya koymuştu. Politikanın gereklerine göre teoriyi eğip bükmekten de kaçınmıyordu. Hiçbir yazısında herhangi bir kaynak gösterdiği görülmemiştir. Milliyetçilik konusu Esat Adil’in sosyalist teori ile bağdaştırmakta zorlandığı konuların başında geliyordu. TSP programındaki ana prensiplerden birinin milliyetçilik olması bir tartışma yaratmıştı. Esat Adil, sosyalistlerin millet ve milliyet anlayışı olmadığı yönündeki suçlamalar karşısında bu suçlamalarda bulunanların sosyalizmi bilmediklerini öne sürüyor, ancak kendi tezlerine de hiçbir dayanak göstermiyordu. Böylesine ciddi bir tartışmada bile ne Marx ve Engels’e ne de Lenin’e bir atıfta bulunmaksızın iddialı önermelerde bulunuyordu. Herhangi bir kaynak gösterme

ihtiyacı duymadan sosyalist teoriye uygun olduğunu öne sürerek kendi görüşlerini açıklamaktan kaçınmamıştır. Kendi sosyalizm anlayışı ile Türkiye'nin koşullarını bağdaştırmaya çalışıyordu.

Esat Adil'in TAN gazetesinde ele aldığı bir başka önemli konu Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu oldu. İlk yazıları bu konuyla ilgiliydi. ÇTK tasarısı her ne kadar 1945 yılının başında TBMM'ne sunulmuş olsa da konunun daha eski bir geçmişi vardı. Topraksız köylüye toprak verilmesi konusu İlk defa Mustafa Kemal tarafından 1928 yılında dile getirilmiş, 1935 yılında CHP programında yer almış, 1937 yılında anayasa değişikliğine konu olmuştu. Keza Mustafa Kemal Atatürk 1937 yılında yaptığı son meclis açılış konuşmasında ülkede topraksız çiftçi bırakılmaması gerektiğini kararlı bir ifade ile vurgulamıştı. İsmet İnönü de 1941 yılındaki meclis açılış konuşmasında toprak kanununun meclise sunulmak üzere olduğunu belirtmiş ancak kanun tasarısı 1945 yılının Ocak ayında meclise sunulabilmişti. Meclis tatile girdiği için tasarı 1945 yılının Mayıs ayında görüşülmeye başlandı. Haziran ayında kabul edilerek Resmi Gazete'de yayınlandı.

Demek ki toprak konusu, 1928 yılından 1945 yılına kadar Türkiye'nin gündeminde kalmıştı. Esat Adil 1935 yılına kadar Balıkesir'de yayınladığı *SAVAŞ* gazetesinde köyler ve köylülük üzerine yazılar yazdıysa da toprak mülkiyeti konusuna değinmemişti. O yıllarda konuyu daha çok köylerin kalkındırılması ve köylülerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi açısından ele alıyordu. Bu konuyu genç cumhuriyetin halletmesi gereken en önemli sorunlardan biri olarak görüyordu.

Esat Adil toprak ve köylülük konusunu hep gündeminin üst sıralarında tutan bir aydın-politikacı oldu. Bunda zengin bir tarım bölgesi olan Ege'de büyümüş ve yaşamış olmasının da payı olmalı. Özellikle Belçika'dan döndükten sonra Balıkesir'de gazetecilik ve Halkevi başkanlığı yapması, belediye meclisi üyesi olması köylülerle ve çiftçilerle iç içe bir yaşam sürmesine yol açmıştı. Bir de Avrupa'da geçirdiği yıllarda tanık olduğu köy yaşamından etkilendiğini görüyoruz. Bunu yazılarında sıklıkla ifade ediyordu. Köyler ile kentler arasındaki yaşam kalitesi farkının azaltılması, köylülerin eğitim ve kültür hakkında yararlandırılması,

köylülerin ülkenin kültür hayatına katılımlarının sağlanması konularında sürekli Avrupa’da gördüğü köy yaşamını örnek olarak gösteriyordu.

TSP’yi kurduktan sonra da partinin önündeki en önemli görevlerden birinin köylüleri örgütlemek olduğunu belirtiyor, köylülerin sorunlarını çözebilecek yegâne devrimci partinin TSP olduğunu vurguluyordu. TSP’nin programının VII. Bölümü ‘Köy ve Köylü Politikamız’ başlığını taşıyor ve “Toprak, onu işleyerek, onunla geçinenlerindir” cümlesiyle başlıyordu.

1945 yılında *TAN* gazetesinde yazmaya başladığında ele aldığı ilk konu toprak kanunu konusu oldu. Özellikle ÇTK tasarısının görüşülmeye başlandığı Mayıs ayında bu konuda peş peşe yazılar yazarak hem kanun tasarısını açıkladı hem de kendi görüşlerini ifade etti. Toprak reformu konusunu cumhuriyet döneminin en önemli sosyal olayı olarak görüyordu. Bu nedenle kanun tasarısını destekledi ama kanunun bağ, bahçe, fidanlık, zeytinlik, mera, çayır ve otlakları da içermesi gerektiğini savundu. 1945 yılının Temmuz ayında gerçek veya tüzel kişilere, vakıflara, köylere ve belediyelere ait bütün ormanların devletleştirilmesini de hararetle destekledi.

Esat Adil 1935-1945 yılları arasındaki memuriyet hayatının büyük bölümünü cezaevleri yöneticisi olarak geçirmişti. 1945 yılına gelindiğinde ‘İmralı Cezaevi Müdürü’ olarak tanınıyordu. Dolayısıyla cezaevleri, suçlar ve suçluluk, ceza infaz sistemleri konuları en iyi bildiği konulardı. Suçu ve suçluluğu toplumsal bir olgu olarak ele alan iyi bir kriminolog idi. Bu konudaki ayrıntılı yazılarını *GÜN* dergisinde yayınlamış olsa da *TAN*’daki yazılarında bu konulara da değinmişti. Bu konularda *TAN* gazetesinde yazdığı yazıların geniş bir ilgi uyandırması nedeniyle *GÜN* dergisinde daha ayrıntılı incelemeler yayınladı.

Suç olgusunu toplumla birey arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlıyordu. Toplumun ahlaki, siyasi ve iktisadi kurallarıyla bağdaşamayanların suç işlemeye mecbur kalacaklarını, bu nedenle suçları önlemenin yolunun bireylerle toplum arasındaki uyumsuzlukların ortadan kaldırılması olduğunu öne sürüyordu. Bunun için ya toplumsal düzeni değiştirmek ya da bireyleri topluma uyumlulaştırmak

gerekiyordu. Esat Adil bir politikacı ve aydın olarak toplumun aksayan yanlarının düzeltilmesi, bir hukukçu olaraksa ceza infaz sistemlerinin iyileştirilmesi için mücadele etmişti. İnfaz sistemini cezaevi koşullarının iyileştirilmesi ve tahliyeden sonraki koruma ve gözetme devresi olmak üzere iki açıdan ele alıyordu. Türkiye'deki infaz sisteminin iki açıdan da yetersiz olduğunu düşünüyordu.

Cezaevi koşulları bakımından iş esası üzerine kurulmuş cezaevlerini çözüm olarak görüyordu. Esat Adil'e göre Türkiye'de 1935 yılına kadar ıslah sistemi bulunmuyor, mahkûmlara ortaçağ ceza infaz sistemine göre davranılıyordu. Esat Adil cumhuriyet hükümetlerinin bu konuda sağladığı ilerlemelerden övgüyle söz ediyordu. Bu, pek de yaptığı bir şey değildir. Bu övgüde bu konularda sağlanan ilerlemede kendisinin de katkısı olduğunu düşünmesinin payı da vardır. Bu konularda gözlem, araştırma ve birikimine vurgu yapmaktan kaçınmamış, bununla övünmüştür.

1945 yılında ülkenin gündemindeki ilk konu demokrasi ve özgürlükler konusuydu. Her ne kadar çeşitli konularda yazmış olsa da Esat Adil'in de gündeminin ilk sırasında demokrasi ve özgürlükler konusu yer alıyordu. Esat Adil TAN gazetesindeki yazılarıyla demokrasi ve özgürlükler mücadelesi alanındaki yerini aldı.

Türkiye 23 Şubat 1945 günü Almanya'ya savaş ilan ederek BM bildirisini imzaladı. Böylece konferansa katılma ve BM'in kurucu üyelerinden biri olmaya hak kazandı. Henüz konferans devam ederken, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 19 Mayıs törenleri sırasında yaptığı konuşma ile demokrasi kapısını araladı. İnönü, savaş koşullarının geride bırakılmasından sonra ülkenin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceğini açıkladı. Ertesi gün Esat Adil'in "Anayasa ve Kanunlarımız" başlıklı yazısı yayınlandı. Bu yazı Esat Adil'in bütün bu dönem boyunca demokrasi ve özgürlükler konusunda yazacağı yazıların temel argümanlarını ortaya koyması bakımından önemliydi.

Cumhurbaşkanı'nın San Francisco kararlarını beklemezsizin yaptığı bu konuşmanın dünyaya verilmiş bir taahhüt olduğunu vurgulayan Esat Adil, hürriyet ve

demokrasinin bir tek geri adım atmamak azmiyle yola çıkmak üzere olduğunu yazıyordu. Bu giriş cümlelerinden sonra konuya giren Esat Adil sorunu şöyle tanımlıyordu: Türk vatandaşlarının, anayasa ile garanti altına alınmış olan demokratik hak ve hürriyetleri vardı, yok değildi. Lakin bu temel hak ve özgürlükler çeşitli kanunlarla sınırlandırılmış durumdaydı. Bizim sistemimizde anayasaya aykırı kanunların çıkmasını engelleyecek bir anayasal denetim mekanizması da yoktu. Toplumsal realite anayasa ile değil kanunlarla belirlendiğine göre, TBMM tarafından seçilecek uzman bir komisyonun bu incelemeyi yaparak anayasaya uygun olmayan mevzuatı tasfiye etmesi gerekiyordu. Bu sayede Türk demokrasisi dünya demokrasilerinin karşısına açık alınla çıkabilirdi.

Esat Adil'in demokratikleşme konusundaki temel tezi buydu; anayasanın yeterli olduğunu ama anayasada tanımlanan temel hak ve özgürlüklerin çeşitli kanunlarla sınırlandırıldığını öne sürüyordu. Bu çerçevedeki yazılarını özellikle Mayıs ve Haziran aylarında yoğunlaşarak sürdürdü. Haziran başındaki dörtlü takrirden ve CHP içinde başlayan tartışmalardan sonra ülkenin gündemine yeni bir partinin kurulup kurulmayacağı tartışması yerleşmişti. Bayar-Menderes grubu da anayasaya aykırı kanunların değiştirilmesini ve temel hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılmasını talep ediyorlardı. Esat Adil *TAN* gazetesinin saldırıya uğradığı 4 Aralık gününe kadar bu konuda yazmaya devam etti. Özellikle 3 Aralık günü yayınlanan yazısı Esat Adil'in mevcut siyasal rejim, demokrasi ve özgürlükler hakkındaki görüşlerini en iyi ifade ettiği yazısıydı. Bu tarihte artık *GÜN* dergisi, *GÖRÜŞLER* ve *YENİ DÜNYA* gazetesi yayınlanmış bulunuyordu. Bir gün sonra yaşanacak saldırılardan habersiz olan Esat Adil'in özgüveninin en yüksek olduğu günlerdi.

Esat Adil, ne sağlığında ne de ölümünden sonra Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili tek bir eleştiri satırı dahi yazmamıştı. Aynı özeni İsmet İnönü için de gösterdiğini görüyoruz. Haziran ayında özgürlüklerin anarşi ortamı doğuracağını öne sürenlerle girdiği bir polemikte, Atatürk'ün ve İnönü'nün isimlerini bir arada anarak, Türk milletinin özgürlükleri teneffüs etme hakkını bütün dünyaya Dumlupınar dağlarında ilan ettiğini yazıyordu. Bu hakkın senedini Atatürk ve İnönü birlikte

imzalamışlardı. 3 Aralık günü yayınlanan yazısında da Atatürk dönemini de içerecek şekilde, ama özellikle son on yıllık icraatıyla CHP'yi eleştiriyor ama ne Atatürk'ün ne de İnönü'nün isimlerini anıyordu. CHP'yi demokrasinin gelişmesine engel olmakla, siyasi özgürlükleri ve demokratik hakları inkâr etmekle, cumhuriyete yakışmayan kanunlar çıkarmakla, yargının yetkilerini daraltmakla, polis teşkilatını diktatörleştirmekle, basın özgürlüğünü kösteklemekle, ilerici demokratlara düşman kesilmekle, tehlikeli bir megalomani ve siyasi egoizm sistemi kurmakla, cumhuriyetin maddi ve manevi nimetlerinden halk kitlelerini mahrum bırakmakla, dünya ileri bir demokrasiye doğru yol alırken yerinde saymakla, korkusuz, tehditsiz, serbest bir rejim kurulmasına imkân vermemek için çabalamakla suçladığı bu yazısını hiçbir isim vermeden tamamlamıştı.

Esat Adil 1946 yılında TSP'yi kurana kadar genel olarak sol muhalefetin içinde yer alan bir aydın kimliğiyle davranıyordu. O sol muhalefetin kontrolü büyük ölçüde gizli TKP'nin elindeydi. Sabiha Sertel TKP'liydi. 1945 yılının Haziran ayında yapılan ara seçimlerde İstanbul adayı olan Faris Erkman aslında TKP'nin adayydı ve Esat Adil seçimlerde onu desteklemişti. Esat Adil'in de içinde yer aldığı en önemli TKP girişimlerinden biri de *GÖRÜŞLER* dergisinin yayınlanmasıydı.

GÖRÜŞLER dergisi sol demokrat muhalefet ile Bayar-Menderes grubunu bir araya getirecek bir platform olarak tasarlanmıştı. Haftalık olarak yayınlanacaktı. Bu dergi 4 Aralık saldırılarından sonra bir daha çıkmadığı için tek sayı olarak yayınlanabildi. Bu sayıda Bayar-Menderes grubundan kimsenin yazısı yayınlanmamış, sadece sol muhalefet ile Bayar-Menderes grubunun görüşmelerine aracılık eden Tevfik Rüştü Aras'ın Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'le geçirdiği 1938 yılbaşı gecesini anlattığı kısa bir yazısı yer almıştı. Çalışmamızda *GÖRÜŞLER* dergisindeki tüm yazıları açıklayan bir fihrist hazırlanmıştır.

Derginin orta sayfaları Sabiha Sertel ile Esat Adil'in yazılarına ayrılmıştı. Esat Adil, "Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız" başlıklı bu yazısında yukarıda belirttiğimiz anayasaya uygun olmayan ve değiştirilmesi gereken kanunlar konusunu ele almıştı. Yazısı profesyonelce hazırlanmış bir hukuk raporu niteliğindeydi. Yazının başında Atatürk ve arkadaşlarının ileri ve demokrat bir Türk Cumhuriyeti

kurmaya çalıştıkları ama Avrupa’da ortaya çıkan reaksiyoner krizler nedeniyle bu amaçlarına ulaşamadıklarını belirtiyor, iç ve dış meselelerin karmaşıklığı içinde faşist müesseselerin kurulduğunu söylüyordu. Artık BM Anayasası prensiplerini bizim de kabul ettiğimize göre faşizmin hukuki ve siyasi artıklarının temizlenmesi gerekiyordu. O buhranlı dönemlerde oluşan ama anayasanın ruhuna ve metnine uymayan mevzuat temizlenmeliydi.

Esat Adil bundan sonra temel hak ve özgürlükleri dokuz madde halinde ele alarak, bu hak ve özgürlüklerin anayasanın hangi maddelerinde düzenlendiğini ama hangi kanunlarla kısıtlandığını teker teker açıklamıştı. Dokuz madde halinde sıraladığı temel hak ve özgürlükler şunlardı: Teşkilatlanma hürriyeti, grev hakkı, matbuat hürriyeti, fikir ve vicdan hürriyeti, şahsi hürriyetler, ikametgâh dokunulmazlığı, Tasarruf dokunulmazlığı, ceza kanunundaki muğlak bırakılmış siyasi suçlar ve mahkeme hürriyeti. Bu özgürlük alanlarının anayasanın ve Medeni Kanun’un hangi maddeleri ile güvence altına alınmış olduğunu ama hangi kanunlarla sınırlandırılarak kullanılamaz hale getirildiklerini analiz etmişti. Bu özgürlükleri sınırlandıran başlıca kanunların Cemiyetler Kanunu, Basın Kanunu, Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, Örfi İdare Kanunu, İş Kanunu, Ceza Kanunu ve bakanlar kurulu kararları olduğunu açıklamıştı. Yazıyı bu mevzuatın bir an önce değiştirilmesi için TBMM’ne yaptığı çağrı ile bitirmişti.

GÖRÜŞLER dergisiyle aynı gün yeni bir günlük gazete, *YENİ DÜNYA* gazetesi yayınlanmıştı. 4 Aralık saldırılarının yaşandığı sabah dördüncü sayısı yayınlanmıştı. Ne yazık ki *GÖRÜŞLER* gibi *YENİ DÜNYA* da yayınına devam edemedi. *YENİ DÜNYA* Esat Adil’in kendi gazetesi değildi ama gazetenin sahibi olan yakın arkadaşı Sabahattin Ali gazete üzerindeki siyasi hak ve yetkileri Esat Adil’e devretmişti. *YENİ DÜNYA* çıktığında *GÜN* dergisinin dört sayısı yayınlanmış bulunuyordu ama o haftalık bir kültür sanat dergisiydi. 1935 yılında *SAVAŞ* gazetesinin kapanmasından on yıl sonra Esat Adil kendisinin de söz ve yetki sahibi olduğu bir günlük gazeteye ilk defa *YENİ DÜNYA* ile kavuşmuştu. Gazetenin tanıtımı için basılan afişte Sabahattin Ali, Cami Baykurt ve Esat Adil’in isimlerinin yer almasına karar verilmişti.

YENİ DÜNYA'nın yayın politikası adeta bir parti programı hazırlanırcasına titizlikle hazırlanmıştı. On madde olarak hazırlanan bu yayın politikasının ilk maddesinde yine aynı konu, temel hak ve özgürlüklere aykırı olan kanunların kaldırılması konusu yer alıyordu. Seçimlerin tek dereceli olarak yapılması, topraksız köylünün toprak sahibi kılınması, kapsamlı bir sosyal sigorta hazırlanması, azınlıkların devlet yönetiminde ve mecliste temsili, komşu ülkelerle dostça ilişkiler yürütülmesi gibi maddelere bakıldığında bu yayın politikasının bir parti programının taslak hali olduğu söylenebilir. Spor ve sinema yazılarında bile gazetenin genel siyasi çizgisinin dışına çıkılmamasına özen gösterilmesine karar verilmişti.

Esat Adil gazetenin künyesinde yer almamıştı. Gazetenin sahibi Vedat Baykurt, neşriyat müdürü Cami Baykurt olarak görünüyordu. İlk sayının birinci sayfasında 'Yeni Dünya' imzasıyla bir açıklama yer alıyordu. Bu açıklama savaş sonu dünyasının genel bir analizi yapıldıktan sonra gazetenin nitelikleri açıklanmıştı. Buna göre *YENİ DÜNYA* her şeyden önce demokratı ve ileri bir demokrasinin savunucusu olacaktı. Bu nedenle faşizmin hâlâ yaşayan zihniyetine karşı mücadele edecekti. *YENİ DÜNYA* aynı zamanda bütün emekçilerin, kafaları ve kolları ile çalışanların gazetesi olacaktı.

Esat Adil'in makaleleri gazetenin ilk sayfasında sağ alt köşede yayınlanıyordu. Dört sayıda dört makalesi yayınlanmıştır. İlk sayıda yer alan makalesi dostlara ve düşmanlara bir sesleniş niteliğindeydi. Gazetenin çıkışını hasretle bekleyen okurları selamlıyor, "çıksınlar da görelim bakalım" diyenlere de adeta meydan okuyordu. Bir kere daha vurgulamak gerekirse, 1945 yılının son ayları ile Aralık ayının ilk üç günü, bütün sol muhalefetin olduğu gibi Esat Adil'in de özgüveninin en yüksek olduğu günlerdi. Bir yandan *TAN* gazetesinde yazmaya devam ediyor, bir yandan *GÜN* dergisini yayınlıyor, bir yandan Celal Bayar-Adnan menderes grubuyla dirsek teması içinde *GÖRÜŞLER* dergisinin hazırlıkları içinde yer alıyor ve şimdi bir de günlük gazeteye sahip oluyordu. Diline bu özgüvenin yansıdığını görüyoruz.

Kuşkusuz 4 Aralık saldırılarının nedeni sol muhalefetin sahip olduğu bu özgüvenin kırılması, yayın organlarının ortadan kaldırılması ve geniş bir muhalefet cephesinin oluşmasının engellenmesiydi. İlk aşamada başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Yayın organlarının hepsi kapandığı gibi Bayar-Menderes grubu uzaklaştırılarak sol muhalefet yalnızlaştırılmıştı.

Esat Adil'in *YENİ DÜNYA*'nın üçüncü sayısında yayınlanan makalesi bütün yazı hayatı boyunca yayınlanan en dikkat çekici yazılarından biridir. Bu yazısında, Osmanlı-Türk siyasal hayatının gündeminden hiç düşmeyen bir konuyu, günümüzün ifadesiyle 'derin devlet' konusunu ele almıştır. O, 'hükümet-i hafiye, yani 'gizli hükümet' olarak ifade ediyordu. Kendi deyimiyle, kanunlarla kurulmuş hükümet mekanizmalarının dışında, kanun dışı olarak çalışan gizli bir siyasi otorite vardı. Bu gizli otorite gizli mahkemeler kurar, gizli tutuklamalar yapar, hatta cinayetler işler ve hiç kimse kendisinden hesap soramazdı. İkinci Abdülhamit dönemi, ondan sonra gelen ittihatçılar hep bu gizli hükümet gücüne dayanmışlardı. Cumhuriyet yönetimi her ne kadar kanun gücüne dayanan meşru hükümetler olarak başladıysa da bu gizli güç yeniden canlanmış, yavaş yavaş bütün devlet kurumlarına nüfuz etmişti. Bu gizli güç özellikle polisin yetkilerini arttırmak suretiyle iş görmeye başlamıştı. O yüzden polis teşkilatını hem kanunlarıyla hem de zihniyetiyle bir an önce demokratlaştırmak gerekiyordu. Çünkü bu büyük siyasi problem Türk demokrasisinin gelişmesini geciktiren sebeplerin başında geliyordu.

Bunları söyleyen kişi sadece sol muhalif bir aydın değil, on yıl süreyle savcılık ve cezaevleri yöneticiliği yapmış bir hukukçuydu. Bu deneyimini dayanarak yaklaşan fırtınayı hissettiğini görüyoruz. İki gün sonra gazetesi saldırıya uğrayıp bir daha yayınlanamaz hale geldiğinde, üstelik bu saldırılar sonunda hiç kimsenin yakalanıp yargılanmaması üzerine, veya iki buçuk yıl sonra yakın arkadaşı Sabahattin Ali karanlık bir cinayete kurban gittiğinde bu yazdıklarının gerçek olduğuna bir kere daha inanmış olmalı. Esat Adil bu bilgisine rağmen kendi siyasal düşünceleri doğrultusunda mücadele etmekten kaçınmayan bir sosyalist aydıdı. *GÜN* dergisini yeniden yayınlamaya başladığı gibi altı ay sonra günlük *GERÇEK* gazetesini de yayınlarak TSP'yi kurdu. Önce gazetesi sonra partisi kapatıldı. Bir

buçuk yıl hapis yattı. Beraat ettikten sonra da bir kenara çekilmedi. Hem gazetesini yeniden yayınladı hem partisini yeniden kurdu.

Başta Aziz Nesin olmak üzere tanıyan herkesin kendisinden büyük bir saygıyla söz etmesinin en önemli nedeni de bu olmalı. Devleti çok iyi tanıdığı, devletin muhaliflere neler yapabileceğini çok iyi bildiği halde, devletin kendisine sağladığı olanakları bir kenara iterek demokrasi ve sosyalizm için mücadele etme yolunu seçen kararlı bir aydıındı. Saldırıların yaşandığı 4 Aralık 1945 günü *TAN* gazetesinde yayınlanan son yazısında o gün saldırıya uğrayacak olan dergi ve gazeteleri tek tek saydığını bir kere daha hatırlamak gerekiyor. Üstelik bütün bunlar olurken özel hayatı da allak bullak olmuş durumdaydı. Karısının hastalığı nedeniyle on yaşındaki oğlunu tek başına büyötmeye çalışıyordu.

YENİ DÜNYA gazetesinde yayınlanan son yazısı da yine anayasaya aykırı kanunların bir an önce değıştirilmesi hakkındaydı. Yazının başlığını “Daha ne kadar bekleyeceğiz” olarak koymuştu. Bu yazıda özellikle “son on beş yıllık işlenmiş bütün günahlarını aylardan beri saya saya tüketememiştik” demesi dikkat çekicidir. Bu eleştirisi, her halde Serbest Fırka’nın kapanması sonrasını kastederek Atatürk dönemini de içeriyor. Milletin kanunlarla gasp edilmiş haklarının bir an önce iadesi için hükümete ve milletvekillerine yaptığı çağrı güçlü ve biraz da üstten bir dille kaleme alınmıştır. Cevabı o günkü saldırılarla verildi.

4 Aralık saldırıları yaşandığında *GÜN* dergisinin ilk dört sayısı yayınlanmış bulunuyordu. Derginin künyesinde imtiyaz sahibi olarak Hasan Tanrıkut, kurucusu ve başyazarı olarak Esat Adil Müstecaplıoğlu yer alıyordu. 4 Aralık saldırılarında iki buçuk ay sonra, 6 Şubat 1946 tarihinde Esat Adil dergiyi yeniden yayınlamaya başladı. Bu yayın, bütün sol muhalif dergilerin ve TSP’nin kapatıldığı 1946 yılının Aralık ayına kadar devam etti. Dergi toplam otuz sayı yayınlanmıştır. Çalışmamızda *GÜN* dergisinin bütün sayılarının açıklamalı bir fihristi hazırlanmıştır. *GÜN* dergisinin ne kadar önemli bir kültür sanat dergisi olduğunu ortaya çıkarmış bulunuyoruz. Çalışmamızın dördüncü bölümü Esat Adil’in yayınladığı bu önemli dergiye ayrılmıştır. Sonraki yıllarda Türk edebiyatının en önemli şair ve yazarları olacak edebiyatçıların, henüz çok genç yaşlarındayken ilk eserlerini *GÜN* dergisinin

sayfalarında yayınladıklarını görüyoruz. Ayrıca Nâzım Hikmet'in cezaevinden gönderdiği bazı şiirleri de ilk olarak *GÜN* dergisinde yayınlanmıştı.

Çalışmamızda Esat Adil'in *GÜN* dergisinde yayınlanan bütün yazılarını sistematik olarak analiz ettiğimiz gibi mümkün olduğu ölçüde diğer yazarlara da yer vermeye çalıştık. Derginin bütün yazarlarının analiz edileceği kapsamlı bir inceleme ayrı bir çalışmayı gerektirecek boyuttadır. Aşağıda açıklayacağımız gibi Esat Adil'in dergideki yazıları da çok geniş bir ilgi alanına yayılmış durumdaydı. Bunları sistematik olarak sınıflandırmaya çalıştık. Bu nedenle, derginin genel bir incelemesi ve Esat Adil'in dergide yayınlanan yazılarının analizi ile yetinmek zorunda kaldık. Burada ilk yazıları ve şiirleri, hatta çizgileri *GÜN* dergisinde yayınlanan isimleri bir kere daha saymaya gerek görmüyoruz. Fakat hazırladığımız ayrıntılı fihristin, sadece Türk siyasal tarihi açısından değil, kültür tarihi açısından da başka araştırmacılar için yol gösterici bir çalışma olacağına inanmaktayız.

Esat Adil'in çok yönlü aydın niteliğini en iyi yansıtan, en uzun ömürlü yayını *GÜN* dergisi oldu. Esat Adil *GÜN* dergisini halkçı/sosyalist bir kültür dergisi olarak tasarlamıştı. Bu dergi ile, her zaman büyük önem verdiği sosyalist mücadelenin kültürel temellerini oluşturmak istiyordu. Geniş bir yazı alanına kavuşmanın sonucu olarak çok çeşitli konularda yazılar yazdı ama önceliği kültürel gelişmeye veriyordu. Derginin ilk sayısında yayınlanan baş makalesi 'Kültür hürriyeti' başlığını taşıyordu. Kültür hürriyetini, bir ülkenin bütün halkının kültürel gelişmesini sağlayacak olanaklardan serbestçe faydalanabilmesi olarak tanımlıyor, kültürel gelişme olanaklarının küçük bir azınlığın elinde bulunması, geniş halk kütlelerinin bu olanaklardan yararlanamaması durumunda kültür hürriyetinden söz edilemeyeceğini belirtiyordu. İlk sayıda yazdığı diğer makalede de halkın on milyonlarca ferdinin ilkokul kademesinden yukarı çıkamadığı için Türkiye'nin yüksek kültür kadrolarının tahsil kademelerini aşabilen çok sınırlı bir kadrodan oluştuğunu vurguluyordu.

Elbette *GÜN* dergisi sadece bir kültür dergisi olarak kalmadı. Daha doğrusu kalamadı. Özellikle TSP'nin kurulduğu Mayıs ayından itibaren hem Esat Adil'in yazıları hem de derginin genel yayın çizgisi giderek siyasallaşmaya başladı. Bu

bağlamda Esat Adil dergide Marksizm, tarihi maddecilik, işçi sınıfının ve köylülüğün sorunları, demokrasi, siyasal partiler vb. konularında çok sayıda yazı kaleme aldı.

Esat Adil *GÜN* dergisinin siyasal yükünü azaltmak ve siyasal mücadeleyi başka bir kanalda yürütmek amacıyla 1946 Temmuz seçimleri sırasında günlük *GERÇEK* gazetesini yayınlamaya başladı. Fakat gazete on dokuz sayı yayımlandıktan sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldı. Hem TSP'nin hem *GÜN* dergisinin kapatıldığı Aralık ayına kadar bütün yükü *GÜN* dergisi üstlendi. TSP ile TSEKP arasındaki polemikler bile dergi sayfalarına yansdı.

Esat Adil'in *TAN* gazetesinde Marksist teoriden ziyade işçi sınıfının çalışma koşulları ve örgütlenme sorunu üzerinde durduğunu saptamıştık. Bu eksikliği bir ölçüde *GÜN* dergisinde yazdığı yazılarla gidermeye çalışmıştır. Şunu yeniden hatırlatmakta yarar var, Esat Adil hemen hemen hiçbir yazısında kaynak gösterme gereği duymamıştır. Bu durum Marksizm konusunda da geçerlidir. Kimi zaman Marksist teoriye uygun olan, kimi zaman Marksist teoride yeri olmayan görüşler öne sürmüştü, ama hiç kaynak göstermemiştir. Bu durumun nedeni elinin altında Marksist külliyat bulunmaması olabileceği gibi, Marksizm bilgisinin yüzeysel olması da olabilir. Daha da önemlisi, bir siyasetçi olarak elini kolunu teori ile bağlamak istememesidir.

Sosyalist mücadeleye girişen bir aydın olarak ilk ele aldığı konu Türkiye'de sınıfların var olmadığı yönündeki resmi CHP ideolojisine karşı çıkmak oldu. Mustafa Kemal'den başlayarak CHP ideolojisi Türkiye'de sınıfların olmadığı, dolayısıyla sınıf partilerine de yer olmayacağı şeklinde oluşmuştu. Esat Adil'in elbette bu ideoloji ile mücadele etmesi gerekiyordu, yoksa kendi varlığının ve partisinin anlamı olamazdı. Bu konuda yazdığı yazılar bir zihin berraklığını yansıtırsa da, toplumsal sorunlarla ilgili ortalama bir aydının gözlemlerinden öteye geçememiştir.

Türkiye'de sınıflar konusunda yazdığı yazılarda bir noktaya özellikle dikkat çekiyordu. Türkiye'de üç temel sınıf bulunduğunu, bunların işçiler, köylülük ve küçük esnaftan oluştuğunu açıkladıktan sonra, bu üç sınıfın çıkarlarının birbirleri ile

uyumlu olduğunu vurguluyordu. Bu kütlenin içinden yetişen aydınların da kader ve gelecekleri bu sınıflardan ayırmak mümkün değildi.

1946 yılının Mayıs ayında yazdığı bir yazıya “Marksçı metodun ışığı altında...” cümlesiyle başlıyor, ama yine hiçbir kaynak gösterme ihtiyacı duymuyordu. Marksçı metodun ışığı altında insan tarihini bütün sırlarının açıklandığını, sosyal ve ekonomik bütün düğümlerinin çözüldüğünü öne sürüyordu. Bu sır, sınıflar mücadelesinden oluşuyordu. Öyle diyordu ama Marx’a göre sınıf mücadelesinin zorunlu olarak ulaşması gereken noktaya, proletarya diktatörlüğüne değil, sınıfların birbiri ile mücadele etmediği, aksine birbirleri ile dayanışma içinde olacakları bir “sol demokrasiye” çıkıyordu. Bu elbette Marksizme uygun bir yaklaşım değildi. Esat Adil’in gözlemlerine dayanarak da Türkiye’deki ezilen ve sömürülen sınıflarla ilgili yazdıkları değerliydi elbette ama ezenden ve sömüren, yani Türkiye burjuvazisinden hiç söz etmemiş olması dikkat çekicidir. Burjuvazi analizi yapamıyordu. Bu analiz TSP programında dahi yoktu. Bunun nedeni Türkiye’deki devletçilik uygulaması olabilir. Neredeyse bütün sanayi kuruluşları ve madenler devlet işletmesi durumundaydı ve Esat Adil bundan memnundu. Devletçiliği Atatürk ilkelerinin en devrimcisi olarak görüyor, DP’yi devletçilikten uzaklaşmakla eleştiriyordu. TSP programında yer aldığı haliyle devletçilik ilkesinin daha da derinleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu.

Bu anlamıyla Esat Adil, sosyalist olmaktan çok duyarlı bir halkçı/demokrat aydıydı. Onu asıl isyan ettiren işçi sınıfının kategorik olarak sömürülüyor olması değil, toplumsal yaşamda tanık olduğu eşitsizlikler, adaletsizlikler ve yoksulluktu. Bu duyarlılığını en içten bir şekilde ortaya koyduğu konu çocuklar konusuydu. Çocuk işçiler ve sokak çocukları üzerine yazdığı çok sayıda yazının tümü derin bir duygusallık ve acıyla kaleme alınmıştır. Sokak çocuklarının varlığının mevcut toplumsal ve ekonomik düzenin zorunlu bir sonucu olduğunu saptıyor, fakat bu konunun duygusuzca ele alınamayacağını de ekliyordu.

GÜN dergisinde de işçi sınıfının güncel sorunlarına dair çok sayıda yazısı yayınlanmıştı. Daha ilk sayıda bu konuda yazdığı yazı Avrupa’da bulunduğu yıllarda bu konuyla ilgilendiğini düşündürmektedir. Bu yazısında 1840 tarihli Villerme

raporunu ve 1840 yılına Fransa’da kabul edilen sosyal politika kanununu açıklamıştı. Aynı yazıda Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde iş güvenliği ve işçi sağlığı ile ilgili kanunların hangi yıllarda kabul edildiğini de açıklamıştı.

Bununla bağlantılı olarak Türkiye’de sendikal örgütlenme konusu Esat Adil’in en önem verdiği konulardan biriydi. 1946 yılında ortaya çıkan sendikal hareket Türkiye sendikacılık tarihine ‘1946 sendikacılığı’ adıyla geçecek kadar önemliydi. Bu sendikalaşma hareketinde TSP ve Esat Adil’in de büyük payı vardı.

İlk sendikalar 1946 yılının ortalarında kurulmaya başlanmıştı. 1946 yılında hepsi kapatılana kadar TSP ve TSEKP’nin öncülüğünde kurulan sendikaların sayısı kırka ulaşmıştı. Bu, 1925 yılından sonra görülen ilk sendikalaşma hareketiydi. Bu sendikalaşma hareketi aynı zamanda TSP ile TSEKP arasında bir polemige de dönüştü. Bir kültür dergisi olarak yayına başlayan gün dergisi 1946 yılı ortalarından itibaren bir yanıyla sendikal örgütlenmenin sözcüsü durumuna gelmeye başlamıştı. Önceleri dünyadan çeşitli sendikal örgütlenme deneyimlerinin aktarıldığı makaleler olarak başlayan yazılar, Eylül ayından itibaren Türkiye’de kurulan yeni sendika haberlerine dönüşmeye başladı. Bu tarihten sonra hemen her sayıda kurulan ve kurulmaya çalışılan sendika haberleri bulunuyordu. Sosyalist bir parti olarak TSP’nin örgütlenmesi gerçekleştirilemiyordu ama sendikalaşma hareketi çığ gibi büyüyordu. Bunun sonucu olarak başta Esat Adil olmak üzere TSP kadrolarının önemli bir bölümü önceliklerini sendikal örgütlenmeye verdiler.

Türkiye’de köylülük meselesi Esat Adil’in iyi bildiği konulardan biriydi. Zaten onun yazı yazdığı ve siyaset yaptığı yıllarda Türkiye bir köylü toplumuydu. Esat Adil hem kişisel deneyimlerine dayanarak, hem de toplumsal ve siyasal süreçlerle ilgili bir aydın olarak köylülüğün sorunlarına büyük önem veriyordu. Bu konudaki görüşlerini özellikle ÇTK’nun meclis görüşmeleri sırasında TAN’da yazdığı yazılarda dile getirmiş bulunuyordu. GÜN dergisinin 3 Kasım 1945 tarihli ilk sayısında Esat Adil’in iki kitabının basılmakta olduğu ilan edilmişti. Bunlardan biri *Anayasa ve Kanunlarımız*, diğeri *Köy ve Köylü* isimli kitaplardı. İki kitabın da ortak üst başlığı “İç Politikaların Büyük Meseleleri” olarak koyulmuştu. *Köy ve Köylü* isimli kitapla ilgili açıklamada “köye ve köylüye ait siyasi, iktisadi ve kültürel bütün

meseleler bu eserde tahlil ve tenkit edilerek formüllere bağlanmıştır” deniliyordu. Bu kitaplar yayınlanamadı fakat Esat Adil’in köylülük meselesine bakış açısını yansıtmaları bakımından kitabın başlığı yeterince açıklayıcıdır. O köylülük meselesini siyasi, iktisadi ve kültürel boyutları ile bir bütün olarak ele alıyor ve öyle analiz ediyordu. 1946 seçimleri sırasında, köylerde örgütlenememiş bir partinin iktidar şansı olmadığını açıkça yazmıştı. Köy çocuklarının ülkenin kültür kadrolarına kazandırılması gerektiğini 1930’lardan beri vurguluyordu.

Kitap basılamadı ama Esat Adil bu kitabı bir yazı dizisi olarak hazırlayıp yayınlamaya başlamıştı. İlk yazı *GÜN* dergisinin 14 Aralık 1946 tarihli son sayısında yayınlandı. Yazı “İç Politikanın Büyük Meseleleri” üst başlığı ve “Türkiye’de Köy ve Köylü Meselesi” başlığıyla yayınlanmıştı. Sistematik olarak bölümlendirilmiş ve numaralandırılmış olan bu yazının kitap olarak hazırlandığı belliydi. Esat Adil bu ilk yazıda Türkiye’deki köylülüğü büyük arazi sahiplerinin, tefecilerin, köy ve kasaba tüccarlarının geniş ölçüde sömürüsüne maruz kalan, özel mülkiyete bağlı, tekniği geri küçük üreticiler grubu olarak tanımlamıştı. İki gün sonra dergi kapatıldığı için yazı dizisi devam edemedi. Çalışmamızın çeşitli bölümlerinde Esat Adil’in köy ve köylülük üzerine yazdığı yazılar ayrıntılı olarak ele alındıysa da bu kitabın yayınlanamamış olması Esat Adil’in bu önemli konudaki düşüncelerini sistematik olarak incelememizi engelleyen bir eksiklik olmuştur.

1945-1946 yıllarının Türkiye’inde temel sorun elbette demokrasi ve özgürlükler sorunuydu. *TAN* gazetesi ve diğer yayınları saldırıya uğrayıp kapandıktan sonra Esat Adil’in elinde demokrasi ve özgürlükler mücadelesi için sadece *GÜN* dergisi kalmıştı. *GÜN* dergisinin yeniden yayınlanmaya başladığı 1946 yılının Şubat ayında demokrasi ile ilgili en önemli tartışmalardan biri geride kalmış, Bayar-Menderes grubu Ocak ayının başında DP’yi kurmuştu. CHP artık bazı somut adımlar atmak zorunda kaldı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 25 Nisan günü CHP için olağanüstü kurultay çağrısı yaptı. Bu olağanüstü kurultay Atatürk’ün ölümü üzerine toplanan ilk olağanüstü kurultaydan sonra CHP’nin ikinci olağanüstü kurultayı olacaktı. Bu kurultay, deyim yerindeyse tıkanmış durumdaki Türk siyasal hayatının nefes almasını sağladı. CHP’nin siyasal bürokrasisine dönüşmüş olan ikinci

seçmenlik kurumunun kaldırılmasına ve seçimlerin tek dereci olarak yapılmasına karar verildi.⁶⁹⁰ 1947 yılından yapılması gereken seçimler 1946 yılına çekildi. Sınıf esası üzerine örgütlenme yasağı kaldırıldı.

CHP kurultayının sona ermesinden bir hafta sonra, 16 Mayıs 1946 günü Esat Adil TSP'yi kurdu. Bu tarihten *GÜN*'ün ve TSP'nin kapatıldığı 14 Aralık gününe kadar geçen yedi ayda Esat Adil hayatının en yoğun siyasal eylemlilik dönemini yaşadı.

TSP'nin kuruluşundan sonra *GÜN* dergisinin yayını aksamaya başladı. 16 Şubat ile 22 Mayıs arasında düzenli olarak yayınlanan derginin bir sonraki sayısı üç hafta sonra çıkabili. Sonraki iki sayı on beşer gün aralıkla yayınlandıktan sonra 15 Temmuz-15 Ağustos arasında yayına bir ay ara verilmiş oldu. 15 Ağustos'tan sonra ara daha da uzadı ve sonraki sayı 21 Eylül'de yayınlanabildi. Eylül sonundan Ekim sonuna kadar yeniden haftalık periyot tutturulduysa da, 30 Ekim tarihli 29. sayı ile 14 Aralık tarihli 30. sayı arasında bir buçuk aylık bir zaman vardı. Esat Adil bu dönemde önceliği parti çalışmalarına vermişti. Aşağıda göreceğimiz gibi Esat Adil asla yazı yazmakla yetinmek istemeyen bir 'aksiyon adamı', bir politikacıydı. 15 Temmuz'dan sonraki bir aylık aranın nedeni günlük *GERÇEK* gazetesini yayınlamaya başlamasıydı. 15 Ağustos'ta yayınlanan tek sayıyı saymazsak aslında yayına iki aydan daha fazla bir süre ara verilmiş oldu. Bu arada 7 Temmuz ile 25 Temmuz arasında yayınlanan günlük *GERÇEK* gazetesi de sıkıyönetim tarafından kapatılmıştı. 15 Ağustos sayısı da belli ki sol içi bir polemik amacıyla yayınlanmıştı. Esat Adil o sayının baş yazısını yine isim vermeden TSEKP ile bir polemik olarak kaleme almıştı.

25 Temmuz'da *GERÇEK* gazetesi de kapatıldığına göre *GÜN*'ün yayınına iki aydan fazla ara verilmesinin nedeni neydi? Bunun nedeni Esat Adil'in sendikal örgütlenme ve parti çalışmalarına öncelik vermesiydi. 21 Eylül'de yayınlanan 23.

⁶⁹⁰ Türkiye'de seçimler 1908 yılından beri iki dereceli olarak yapılmaktaydı. Önceleri 500, 1934 yılından sonra ise her 400 kişi için bir ikinci seçmen belirleniyor, milletvekillerini bu ikinci seçmenler seçiyordu. İkinci seçmenlerin neredeyse tamamı CHP listelerinden seçiliyordu. Ayrıntılı bilgi için Bknz. Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

sayıda derginin yeniden düzenli olarak yayınlanacağı duyurulduğu gibi TSP genel merkezinde bir konferans dizisinin başladığı da haber verilmişti. Aynı sayıda TSP broşürlerinin ilkinin yayınlandığı haberi de yer alıyordu.

Çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte görünüşe göre demokrasi talepleri yerine getirilmiş, yeni partilerin kurulmasına izin verilmiş, DP'den sonra iki sosyalist parti dahi kurulmuş, tek dereci seçimlerin 21 Temmuz'da yapılmasına karar verilmişti. Ama Esat Adil öyle düşünmüyordu. Ona göre mazlum halkların tek kurtuluş yolu sadece soyut hakların değil, bu hakları kullanma imkânının da verildiği, geniş halk kitlelerinin çıkarlarının temsi edildiği devrimci demokrasydi. Fakat bu demokrasi, sınıflı toplumlarla bağdaşamazdı. Demokrasi ve sınıflı toplum konusunda kafası karışık. Tutarlı değildi. Bir yandan sınıfların bir arada huzur ve barış içinde yaşayacakları bir demokrasi modelini savunuyor, diğer yandan sınıflı toplumlarda gerçek demokrasinin olamayacağını öne sürüyordu.

Marksizm ile günlük siyasal mücadelesini bağdaştırmaya çalıştığı konulardan biri de milliyetçilik konusuydu. TSP'nin programının ana prensipler başlıklı giriş bölümünde partinin ana vasıflarından biri olarak milliyetçilik de yer almıştı. Bu durumun bir tartışmaya yol açtığı anlaşılıyor. 28 Eylül günü yayınlanan 24. sayıdaki baş makalesini bu konuya ayırmıştı. "Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı" başlıklı bu yazıda kendisine göre Marksist milliyet ve milliyetçilik görüşünü açıklamıştı. Aynı sayıda TSP konferanslarının ikincisinin gerçekleştirildiği haberi de yer almıştı. Konferansı Hüsamettin Özdoğu vermişti ve konusu "milli mesele ve sosyalizm" idi. Haberde Hüsamettin Özdoğu'nun bu konferansta Marksist milli meseleyi gayet açık olarak ortaya koyduğu ifade edilmişti.

Esat Adil yazısında önce TSP programında partinin ana prensiplerinden birinin milliyetçilik olmasına şaşırانların olduğunu açıklayarak, bunların bir kısmıyla tanıştığını ve konuştuğunu söylüyor, bunların içinde Marksizmi az çok bilenlerin daha kolay ikna olduğunu belirtiyordu. Çünkü Marksistlerin milliyetçi olabileceğine şaşırانlar ya Marksizm hakkında doğru bilgiye sahip olmayanlar ya da millet ve milliyet mefhumları üzerinde haksız bir tekelcilik kurmak isteyenlerden oluşuyordu. Aslında konunun hassas noktası da burasıydı; Esat Adil, sosyalistlerin

milliyet anlayışı olmadığı yönündeki yaygın propagandaya karşı çıkarak, milliyetçilik konusunu sosyalizm karşıtlarının tekeline bırakmak istemiyordu.

Yazıda açıkladığı Marksist milliyetçilik anlayışı öznelidir. Hiçbir kaynak gösterme ihtiyacı duymaksızın Marksist milliyetçilik anlayışı olduğunu öne sürdüğü görüşlerini peş peşe sıralamıştır. Bunlar, millet olgusunun Marksizmin kabul ettiği yegâne müstakil varlık olduğu, sosyalizmin bir millet halinde yaşayanların milli servetler üzerinde milletçe ortak haklarını tanıdığını, ülkedeki refahın bütün millete ait olduğu gibi hiçbir sınıfsal temele dayanmayan görüşlerdi. Marksizmin, her şeyden önce mensup olunan milleti sevmeyi öğrettiği iddiası ise tam bir spekülasyondan ibaretti.

Ama o bir ‘aksiyon adamıydı’ Teorinin kendi siyasal mücadelesini sınırlandırmasına izin vermek istemiyordu. Aydınlar ve kendisine biçtiği bir misyon vardı. Emekçi aydın, halk kitlelerinin toplumsal saadeti için onlara önderlik etmeliydi. Halkı inkâr ederek kendisini ayrı bir zümre halinde yüksekte tutmaya çalışan aydınlar karşı çok öfkeliydi. Onların olsa olsa bir manken, birikimlerini ve becerilerini borsa ve spekülasyon oyunlarda harcayan birer aylak olduklarını düşünüyordu. Eylemli olmayan aydın Esat Adil için daima bir eleştiri konusuydu. Böyle aydınlar karşısında halk kütlelerinin ‘ilim senin ise aksiyon bizindir’ diyerek yürüyeceklerine inanıyordu. Bu tutumu zaman zaman aydın düşmanı bir popülizme de yaklaşıyordu. Bu eylemsiz, hiçbir iş yapmayan, yapılan işleri kenardan seyreden aydınlar lafügüzafla uğraşırken ‘kavga saflarının temiz yürekli savaşçılarına’, onlara aldanmama, boşa vakit harcamama çağrısı yapıyordu. Bu anlamıyla Esat Adil de aslında halkı aydınlatmayı misyon edinen cumhuriyetin ilk kuşak aydınlarından farklı değildi. Bazen bütün halkı, bazen işçi sınıfı ve köylülüğü idealize ediyordu.

3. 1946 yılı: TSP, GERÇEK gazetesi ve seçimler

TSP ne Ortodoks Marksist ne de İkinci Enternasyonal çizgisinde reformist bir partiydi. Halkçı/devletçi bir parti olduğunu söyleyebiliriz. TSP programında sınıf mücadelesi kavramı hiç yer almadığı gibi, bağımsız bir özne olarak da işçi sınıfı da

anılmıyordu. Sosyalizm kelimesi ise dolaylı bir bağlamda sadece bir yerde geçiyordu.

Bunların TSP'nin Türkiye'nin sol siyasal tarihindeki yerini ve önemini azalttığını düşünmemeliyiz. TSP'nin önemi siyasal olmaktan ziyade tarihseldir. Birincisi bu parti Türkiye Cumhuriyeti tarihinde kurulmuş kendisini sosyalist olarak nitelendiren ilk partiydi. İkinci tarihsel önemi, çok partili siyasal yaşama geçiş sürecinde demokrasinin ve özgürlüklerin sınırlarının sınanmasına vesile oldu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1946 yılının Mayıs ayında CHP'nin ikinci olağanüstü kurultayında yaptığı konuşmada, sınıf örgütlenmelerinin önündeki yasal engellerin kaldırılacağını açıklarken bir sınır da çizmişti; "kökü dışarıda yani yabancı aleti olan cemiyet ve partiler ile onlardan mülhem olanlar" üzerindeki yasağın devam edeceğini söylemişti. Bir süre sonra bu 'kökü dışarda' suçlaması her türlü sosyalist örgütlenme ve yayınları içerecek şekilde genişledi. TSP sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatıldıktan sonra İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer mecliste yaptığı konuşmada, TSP'yi de gizli komünist faaliyetlerin uzantısı olmakla suçladı. Sıkıyönetim savcısı da davayı gizli TKP'nin yasal uzantısı olmak suçlaması üzerine kurmuştu.

Burada, 1946 yılında neden iki sosyalist partinin kurulduğu ve bunların birbirleri ile ilişkileri konusu gündeme geliyor. Bu konuda çok sayıda iddia ve suçlama olduğunu göstermiş durumdayız. Başka bazı çalışmalarda olduğu gibi bizim de çıkardığımız sonuç bu bölünmenin TKP içinde 1930'larda yaşanan ve Nâzım Hikmet muhalefeti olarak adlandırılan ayrışmaya dayandığı şeklindedir. Başını Nâzım Hikmet'in çektiği bir grup TKP yöneticisi Komintern'e başvurarak TKP yönetiminin Şefik Hüsnü'den alınarak kendilerine verilmesini talep etmişlerdi. Süreç Nâzım Hikmet ve arkadaşlarının partiden atılmalarıyla sonuçlandı. Hüsamettin Özdoğu ve Mustafa Börklüce Nâzım Hikmet grubunda yer almışlarsa da Komintern'in kararından sonra Hüsamettin Özdoğu partiye dönmüştü. 1946 yılında TKP'nin İstanbul sorumlusuydu. TSP yönetiminde yer alarak TSEKP kurulduktan sonra da Esat Adil'in yanında kaldı. İki parti arasındaki anlaşmazlığın örgütlenme ve

politika anlayışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı açıklayan en önemli belge H. Özdoğu'nun yazdığı bir mektuptur.

Esat Adil TSP'yi gizli TKP'nin örgüt ve kadrolarına dayanan bir parti olarak değil, daha esnek bir kitle partisi olarak tasarlamıştı. Burada Duverger'in yaptığı sınıflandırmayı hatırlatmak gerekiyor; Duverger partilerin kadro partisi veya kitle partisi olmasını büyüklük veya üye sayılarının değil, yapılarının belirlediğini söylüyordu. Fransız Sosyalist Partisi örneğinden yola çıkarak, işçi sınıfını siyasal bakımdan eğiterek bu sınıf içinden ülkeyi yönetecek bir elit yetiştirme amacı güden, dolayısıyla faaliyetlerini üyeleri üzerine kuran, mali yönden esas olarak üye aidatlarına dayanan, seçimlerin kapitalist yoldan finansmanı yerine demokratik bir finans sistemine dayanan partileri kitle partisi olarak nitelendiriyordu.

TSP kurulduktan sonra Esat Adil'in en çok önem verdiği konu parti üyelerinin eğitilmesi olmuştu. Bunun için parti merkezinde bir konferans dizisi başlattığı gibi, Etienne Fajon'un Paris İşçi Üniversitesi'nde verdiği dokuz dersten oluşan kitabını bölümler halinde çevirerek yayınlamıştı. İlk konferansı TSP programını tanıtmak amacıyla kendisi vermiş, sonradan "işçi sınıfı ve köylü davası" ve "Marksçı politikanın esasları" başlıklı iki konferans daha düzenlemişti. Konferans verenler arasında parti yöneticilerinin yanı sıra Sabahattin Ali, Rifat Ilgaz, Avedis Aleksanyan gibi aydınlar da vardı. Etienne Fajon'un kitabından çevirerek TSP broşürleri olarak yayınladığı kitaplar da işçi sınıfına Marksizmi öğretmeye ve benimsetmeye yönelik kitaplardı. Etienne Fajon Ortodoks bir Marksist ve Stalinist idi. Esat Adil 1930'lu yıllarda sadece Stalinizme değil Leninizme bile uzak bir sosyalist idi. Buna rağmen Esat Adil'in onun kitabını çevirerek neden yayınlamıştı, acaba Marksizm ve sosyalizm anlayışında bir değişim mi olmuştu? Öyle olmadığını gösteren en önemli belge kendisinin 1952 yılında Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı mektuptur. Mektupta kendisinin Belçika ve Fransız tipi bir sosyalist parti kurduğunu, 'ıslahatçı ve tekamülcü' sosyalist prensiplere bağlı olduğunu yazmıştı. 1952 yılında TKP tümüyle yasaklandığı ve etkisiz hale getirildiği için, kendisine bir siyasal alan açabilmek amacıyla bunları yazmış olabilir. Ama 1946 yılının Ekim ayında, TSEKP ile tartışmaların yaşandığı dönemde, Etienne Fajon'un kitabının

yayınlandığı günlerde, *GÜN* dergisinde yayınlanan Mehmet Ali Aybar'ın makalesi Sovyet sosyalizmine uzak ve eleştirel olduğunu gösteriyor. Aybar'ın makalesi derginin ortasındaki iki sayfayı kaplayan uzun bir makaleydi. Esat Adil'in bu makaleyi yayınlaması kendisinin de öyle düşündüğünü göstermiyor olabilir. Ama tam da TKP ile tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde yayınlanması dikkat çekicidir. Aybar, Sovyetizmin, sosyalizmin gerçekleşen bir şekli olduğunu fakat gerçekleşebilecek tek şekli olmadığını yazmıştı. Kapitalizm ile Sovyetizmin karşılaşmasından daha ileri bir sentezin doğacağını öne sürüyordu.

Yine de dönemin özellikleri Esat Adil'i Fajon'un kitabını yayınlamaya sevk etmiş olabilir. Zaten o sosyalizm konusunda hiçbir zaman doktriner bir aydın olmadı. Politika yaparken teoriye bağlı kalma gereği duymayan, eklektik bir aydın-politikacıydı. Marksist teoriden olduğu kadar, liberalizmin bireyci hak ve özgürlükler yaklaşımından da yararlanmak istiyordu. Büyük işletmelerin kamuya ait olması dışında özel mülkiyete saygılı olunacağını her fırsatta tekrarlıyordu. Sınıflara ve sınıf mücadelesine bağlı olduğu kadar milletin çıkarları diye sınıfsız bir ortak çıkar olduğunu öne sürdüğü yazıları da vardı. Ayrıca kurduğu partinin en önemli iki kadrosu klasik Sovyet eğitiminden geçmiş, KUTV mezunu kişilerdi. Fajon'un kitabı da pedagojik basitliği ile kadroların ve işçilerin eğitimi için uygun de bir kitaptı.

TSP tüzüğü partiye üye olabilmek için yasaların koyduğu sınırlamalardan başka bir sınırlama getirmemişti. Yönetim organlarında yer almak için herhangi bir kontenjan da bulunmuyordu. Fakat dört kişilik kurucular kurulunun iki üyesinin aydın, iki üyesinin işçi olmasına özen gösterilmişti. İdare Heyeti'nin yarısı da işçi kökenli kimselerden oluşmuştu. Parti tüzüğünde partinin niteliği açıklanırken sosyalizm kelimesi hiç geçmemiş, demokratik prensiplere vurgu yapılmıştı. Partinin örgütlenme sekreteri Hüsamettin Özdoğu'ydu. Tüzükte hiç yer almamasına rağmen Hüsamettin Özdoğu *GERÇEK* gazetesinde yayınlanan bir yazısında, TSP'nin bir sınıf partisi olduğunu vurgulamıştı. Özdoğu aynı yazısında öncü kadronun işçi ve köylülerden oluşacağını da söylüyordu.

Partiye birçok vilayetten şube açmak üzere başvurular geldiği açıklanmışsa da, Samsun dışında herhangi bir yerde şube açılmamıştır. Samsun şubesinin icra

komitesi de bir süre sonra partiden istifa etmiştir. İzmir şubesinin ise girişim halinde kaldığı anlaşıyor.

Tüzüğe göre partinin ilk kongresi parti en az altı vilayette örgütlenip üye sayısı en az iki bini bulduktan sonra toplanacaktı. Parti kapatılana kadar bu iki hedefe de ulaşamadığından TSP kongresi toplanamamıştır.

Elbette siyasal partilerin niteliklerini belirleyen belgeleri tüzükten çok programlarıdır. Program, bir siyasal partinin kimliği demektir. Program, siyasal partilerin temel niteliklerinin, mücadele yöntemlerinin, iktidara geldiklerinde uygulayacakları politikaların açıklandığı belgedir. Bu durum mevcut toplumsal düzenin yerine yeni bir toplumsal sistem kurma iddiasıyla yola çıkan sosyalist partiler için daha da önemlidir. Cumhuriyet tarihinde ilk defa toplumun karşısına sosyalist bir parti olduğu iddiasıyla çıkan TSP'nin programı bu bakımdan; sosyalizm iddiası bakımından, hayal kırıklığı yaratacak kadar zayıf bir programdır. Esat Adil'in çeşitli konulardaki düşüncelerinin bir derlemesi olmaktan öteye geçememiştir.

Parti programında 'sosyalist' veya 'sosyalizm' kelimesi sadece iki yerde geçiyordu. Bunlardan biri parti programının 'ana prensipler' başlıklı, partinin temel niteliklerinin açıklandığı giriş bölümündeydi. Burada yapılan açıklamamın da sosyalizmle hiç ilgisi yoktu. Partinin sosyalistliği, ekonomik ve toplumsal adaletsizliklerin ortadan kaldırılarak Türk milletinin refah, kültür, sağlık ve adalet seviyesinin yükseltilmesi olarak tanımlanmıştı. Programın hiçbir yerinde 'işçi sınıfı' kavramı yer almıyordu. 'İktisadi politikamız' başlıklı bölümde büyük üretim araçlarının kamulaştırılması, 'başıboş iktisat sistemi' yerine planlı iktisat sisteminin uygulanması, üretim ve tüketimin kooperatifleştirilmesi, işçi köylü, memur ve küçük esnafın hayat zorluklarını önleyici tedbirlerin alınması gibi sıradan ilkelerin tanımlanmasıyla yetinilmişti. Üstelik bu iktisat modeli 1940'lı yıllarda Türkiye'de uygulanmakta olan modelden pek farklı da değildi. Bu anlamıyla TSP programı sosyalist bir partiden ziyade halkçı ve devletçi - kalkınmacı bir partinin programı gibiydi.

Parti programı incelendiğinde programda yer alan konular kadar hiç yer almayan konular da dikkati çekmektedir. Türkiye'nin sınıfsal analizi, sanayi ve tarımdaki mülkiyet ilişkileri, sınıf mücadelesi gibi temel Marksist yaklaşımlar programda hiç yer almadığı gibi, güncel sorunlara yaklaşım da sınırlı kalmıştı. Temel hak ve özgürlükler açık bir şekilde tanımlanmamış, basın ve örgütlenme özgürlüğüne sınırlandırmalar getirilmişti. Kadınların toplumsal statüsü ve kadın hakları konusunda tek bir cümle bile yoktu. Türkiye'deki azınlıklar ve azınlık hakları da programda kendine yer bulamamıştı. Oysa TSP'nin yönetim kurulunda yer alanlardan biri Ermenice yayınlanan Nor-Or gazetesinin sahibi Avedis Aleksanyan idi. Avedis Aleksanyan TSP konferansları çerçevesinde 'Türkiye'de ekalliyetler' başlıklı bir konferans da vermişti. Konferansın içeriğini bilemiyoruz ama bu konuda *GÜN* dergisinde de *GERÇEK* gazetesinde de hiçbir yazı yayınlanmamıştı. Esat Adil Türkiye'deki azınlıklar konusunda yazdığı tek yazı 1934 yılında *SAVAŞ* gazetesinde yayınlanmıştı. Yazının başlığı 'Ekalliyet yok!' olarak koyulmuştu. Esat Adil Türkiye'de azınlıkların bulunmadığını, bu kelimeyi kullanmanın yasak olduğunu, sırası gelince 'biz vatandaşız' diyenlerin, sırası gelince 'biz hıristiyanız' diyemeyeceklerini, çokluğun kültürünün, azlığın kültürüne üstün tutulması gerektiğini söylüyordu. 1940'lı yıllarda bu düşüncesinin değişip değişmediğini bilemiyoruz ama TSP programında azınlıklar konusu yoktu.

TSP programı ile ilgili bu değerlendirmelerin öznel olduğu, günün koşullarını dikkate almadığı düşünülebilir. Bu nedenle TSP programını aynı günlerde kurulan TSEKP programı ile karşılaştırma gereği duyduk. Hatta bazı bakımlardan 1910 yılında kurulmuş olan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın programıyla da karşılaştırdık. TSEKP programında sosyalizm hedefi ve sosyalizme giden yolda atılacak adımlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştı. Ayrıca temel hak ve özgürlükler konusu da daha sistematik olarak düzenlenmişti. TSP programında hiç yer almayan kadın hakları konusu TSEKP programında çalışan kadınlar bağlamıyla sınırlı olsa da yer almıştı. Azınlık hakları konusu da TSEKP programının iki maddesinde yer alıyordu.

Hüsamettin Özdoğu'nun yukarıda değindiğimiz neden iki parti kurulduğunu açıkladığı ve TSP ile TSEKP'ni karşılaştırdığı mektubunda, iki partinin

programlarına da değindiğini görüyoruz. Mektupta TSEKP'nin programının TSP programından daha 'ileri' olduğu iddiasına da cevap veriyor. Daha doğrusu programın pek de önemli olmadığını, önemli olanın kitleleri örgütlemek ve harekete geçirmek olduğunu, bunun için de belli aşamalar ve taktikler gerektiğini, TSP programının bu taktikler üzerine kurulu olduğunu yazmıştı. Hatta zamanın taktiğine uymayan ilerici sloganların sosyalist literatürde karşı devrimci ve Troçkist olarak nitelendirildiğini, birkaç kelime yazmakla devrimci olunamayacağını söylüyordu. Bu yaklaşım programdan çok politikaya öncelik vermek anlamına geliyor.

Hiç kuşku yok ki Esat Adil de böyle düşünüyordu. TSP ülkenin erken seçimlere odaklandığı günlerde kurulmuştu. Esat Adil *GÜN* dergisini ikinci plana atarak günlük bir gazetenin hazırlıklarına girişti. *GERÇEK* gazetesinin ilk sayı 21 Temmuz 1946 seçimlerine tam iki hafta kala, 7 Temmuz 1946 Pazar günü yayınlandı. Gazete, bu tür girişimleri desteklemekten kaçınmayan bir iş adamı tarafından finanse edilmişti. Böylece Esat Adil *SAVAŞ* gazetesinden sonra yeniden kendisine ait bir günlük gazeteye sahip oldu. Künyede gazetenin imtiyaz sahibi ve başmuharriri olarak Esat Adil görünüyordu. Çalışmamızda gazetenin tüm sayılarının açıklamalı bir fihristi yer almaktadır.

Bu günlerde Esat Adil'in yoğun bir siyasi faaliyet içinde olduğunu gösteren işaretler var. Öncelikle TSP olarak seçimlere ilişkin bir tutum belirlemeye çalışıyorlardı. Bu nedenle gazetenin ilk sayısında seçimle ilgili herhangi bir yorum yer almamıştır. İlk sayıda TSP programı yayınlanmaya başlanmış, partinin Samsun, Adana, İzmir ve Zonguldak'ta şubelerinin açılması için hazırlıklar yapıldığı duyurulmuştur. Bunun dışında bu ilk sayı bir sendika gazetesi görünümündedir. Partinin işçi sendikalarının kuruluşuna yardımcı olduğu açıklanarak, kuruluş hazırlıkları süren sendikalarla ilgili haberler verilmiştir.

İkinci sayıda 21 Temmuz seçimlerinde alınacak tutumla ilgili olarak TSP yönetiminin önceki gece bir toplantı yaptığı, partinin seçim beyannamesinin ertesi gün yayınlanacağı duyurulmuştur. Esat Adil de başyazısını seçim konusuna ayırmış, seçimin sonucunu köylü seçmenlerin belirleyeceğini, on binlerce köy üzerinde

örgütlenme ve propaganda yapma gücüne sahip tek partinin ise CHP olduğunu vurgulamıştı. Sendikalarla ilgili haberlere de devam edilmiştir.

Sonraki gün seçim beyannamesi yayınlanamadıysa da Esat Adil çok önemli bir başyazı kaleme almıştı. “Yollarınızı şaşırmayınız” başlıklı bu yazıda DP’nin CHP’nin bir fraksiyonu olduğunu, CHP’nin yaptıklarından DP’nin de sorumlu olduğunu söylüyordu. Daha da ilginç, ona göre DP programının CHP programından tek farkı, iktisadi devletçilik ilkesinin programda yer almamış olmasıydı. Esat Adil, DP’yi ‘Atatürk’ün en inkılapçı tarafı’ olan devletçilik ilkesinden uzaklaştığı için suçluyordu. Bu iki partinin de işçi sınıfı ve köylülüğün, hatta küçük burjuvazinin çıkarlarını temsil edemeyeceğini belirterek, nu sınıfları artık kurulmuş bulunan sınıf partilerinde yer almaya çağırıyordu. Oy vermeye değil, yer almaya çağırıyordu çünkü TSP seçimlere katılmamaya karar vermişti.

TSP’nin seçim beyannamesi 10 Temmuz tarihi *GERÇEK* gazetesinde “Türkiye Sosyalist Partisi antidemokratik mevzuat ve sistem değişmedikçe seçimlere girmiyor” manşetiyle yayınlandı. Karar TSP Merkez İcra Komitesi tarafından verilmişti. Seçim gününe kadar olan on günlük sürede TSP’nin seçimlere neden girmedığı defalarca açıklandı. Hem Esat Adil hem gazetenin diğer yazarları bu konuda yazılar yazdılar.

TSP’nin seçime katılmama kararının nedenleri beş madde halinde açıklanmıştı. TSP programında seçme ve seçilme yaşı on sekiz olarak belirlendiği halde uygulamada yirmi iki olarak devam etmekteydi. parti programında seçimlerin nisbi temsil sistemiyle yapılması öngörüldüğü halde bu karar alınmamıştı. Parti programında seçimlerin mutlak bir özgürlük ortamında yapılması gerektiği belirtilmişken özgürlükleri sınırlandıran kanunlar değiştirilmemişti. Sıkıyönetim Kanunu hâlâ yürürlükteydi. Ayrıca olağanüstü dönemin mağduru olan siyasi mahkûmların ve sürgünlerin affedilmesi gerekirken bu af çıkarılmamıştı. Milletın kendisini toparlayarak örgütlenmesi için zaman tanınmamıştı. Ayrıca bu koşullar altında muhalefet partileri bir muhalefet cephesi kurularak seçimlere katılmama kararı verilebilselerdi CHP’nin demokrasi kapısını ardına kadar açmak zorunda

kalacağı da ifade edilmişti. Bildiri, “yaşasın gerçek demokrasi, yaşasın büyük Türk milleti” sloganıyla sona eriyordu.

Muhalefet cephesi çağrısı elbette DP’ye yönelikti. Esat Adil, DP’yi ortak bir muhalefet cephesi kurmak için ikna etmeye çalışmış, bu gerçekleşmeyince eleştirilerinin dozunu giderek arttırmıştı. Sonraki gün yayınlanan baş makalesinde bu seçimlerde bir sınıf mücadelesi karakterinin bulunmadığını, seçim mücadelesinin burjuva partilerinin büyük burjuvazinin beslenmesine yetmeyen milli servet kaynaklarının paylaşılmasından ibaret olduğunu yazmıştı. Burjuva partileri, köylülerin ve şehir emekçilerinin henüz yeterince örgütlü olmamalarından yararlanarak, halk kütlelerini sömürebilmek için kendi aralarından yarışmaktaydılar. Seçimde sınıf mücadelesi karakteri yoktu.

Bildirgeyi ve Esat Adil’in bu yazısını birlikte değerlendirecek olursak, TSP’nin aldığı tutumda tutarsızlık ve çelişkilerin olduğunu görüyoruz. Bir kere, bir siyasi partinin, bazı kanunlar kendi programına uygun olmadığı için seçimlere katılmama kararı alması mantıksız görünüyor. Siyasi partiler, kendi programlarındaki ilkeleri hayata geçirebilmek amacıyla kurulurlar. Bütün kanunlar TSP’nin programına uygun olsaydı, TSP’nin siyasi mücadeleye girişmesine ne gerek kalırdı? Bir siyasi parti, özellikle de bir sosyalist parti, toplumsal düzeni köklü olarak değiştirmek amacıyla siyasi mücadeleye atıldığına göre, toplumsal sistemin ve kanunların onun programına uygun olmamasından daha doğal ne olabilir? Hatta bu uyumsuzluk, bir sosyalist partinin mücadele alanını genişleterek kitlelere daha kolay ulaşmasını da sağlayabilirdi. Örgütlenmek için yeterince zaman tanınmadığı ve özgürlükleri kısıtlayan kanunların yürürlükte olduğu doğrudur ama bu seçimde sınıf mücadelesi olmadığını saptayan bir sosyalist partinin bu nedenle seçimden kaçınmak yerine, tam da seçimlere sınıf mücadelesi unsurunu dâhil etmek amacıyla katılması gerekmez miydi?

Esat Adil bu seçimin tarihsel öneminin de farkındaydı. Bütün cumhuriyet tarihi boyunca, hatta 1912 seçimlerinden beri ilk defa siyasal partilerin yarışacağı bir seçim yapılacaktı. Seçimler ilk defa tek dereci olarak yapılacak, ikinci seçmen bürokrasisi sona erecekti. Seçim günü yayınlanan yazısında bu seçimleri cumhuriyet

tarihinin eşsiz bir olayı olarak nitelendirmişti. Bir yandan, milletin yirmi beş yıldan beri hakemlik hakkını ilk defa kullanacağını vurgularken, diğer yandan milletin elinin kolunun bağlı olduğunu da öne sürüyordu. Seçimlerin tarihsel önemi ile TSP'nin boykot kararını bağdaştırmaya çalışıyordu.

Her ne kadar Esat Adil 'ikisi arasında fark yok, hatta program ve prensipleri bakımından CHP kendi düşüncemize daha yakın' dese de, *GERÇEK* gazetesinin yayın çizgisi CHP karşıtlığı üzerine kuruluydu. Tarihsel olarak CHP'yi DP'den daha ileri gördüğü halde, demokrasiye geçiş sürecinde bir sol demokrat muhalif olarak CHP'yi desteklemesi mümkün değildi. Elbette yirmi beş yıllık tek parti iktidarının sona ermesini istiyordu. Hem CHP'yi daha ileri bir parti olarak görüyor ama bu nedenle desteklemiyor, hem DP'yi CHP'nin daha geri bir fraksiyonu olarak nitelendiriyor ve desteklemiyor, hem de seçimlere katılmama kararı almış olan bir sosyalist partinin genel başkanı olarak konuşuyordu.

Seçim sonrası yayınlanan ilk gazetede kullanılan dil ılımlı ve olumludur. Seçim sonuçlarının DP lehine olduğu, ilk defa yapılan tek dereceli seçimlerle milletin büyük bir imtihan kazandığı, seçimin bütün ülkede sükûnetle gerçekleştiği ifade edilmiştir. Seçimi DP'nin kazandığı sanılıyordu. Ama 23 Temmuz'dan itibaren Esat Adil seçimlere hile karıştırıldığını, demokrasinin hançerlendiğini, seçimin geçersiz sayılarak tekrarlanması gerektiğini yazmaya başlamıştır.

Seçimden dört gün sonra, 25 Temmuz 1946 günü *GERÇEK* gazetesi İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldı. Bu son sayıda Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bir bildirisi de yayınlanmıştı. Bildiride bazı gazetelerin seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheyne düşürücü, memleketin huzurunu sarsıcı yayınlar yaptıkları, bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği yazılıydı. Elbette bildirinin yayınlanması zorunluydu ve *GERÇEK* gazetesi adeta kendi kapatılma kararını yayınlamak zorunda kalmıştı.

Gazete kapatıldıktan sonra Esat Adil parti çalışmalarına geri döndü. Bir ay sonra *GÜN* dergisini yeniden yayınlamaya başladıysa da sonra beş hafta daha yayına ara verildi. Temmuz ortası ile Eylül sonuna kadar geçen iki buçuk aylık süre bir

bocalama devresi olarak görünüyor. Dergi Eylül sonundan Ekim sonuna kadar düzenli olarak yayınlandı. Eylül ayında TSP broşürleri de yayınlanmaya başlandı ve parti konferansları başladı. *GÜN* dergisinin Ekim sonundan Aralık ortasına kadar yine yayınlanamadığını görüyoruz. 14 Aralık 1946 günü yayınlanan 30. sayısı derginin son sayısı oldu.

16 Aralık 1946 günü Türkiye demokrasisinin sınırları kalın çizgilerle yeniden çizildi. Bu sınırların içinde sosyalist ve komünist hareketlere yer yoktu. Türkiye'nin 1925-1961 yılları arasındaki otuz altı yılı, sosyalist-komünist muhalefetin yasak olduğu yıllar olarak yaşandı. 1946 yılındaki altı aylık süreç ve Esat Adil'in siyasi hayatı bu otuz altı yılın içinde bir istisnadır. Sırf bu yüzden bile incelenmeyi hak ediyor.

17 Aralık 1946 günü yayınlanan bütün günlük gazetelerin birinci sayfasında aynı haber vardı: İki parti ve altı gazete İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmış, çok sayıda komünist yakalanarak gözaltına alınmıştı. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bu konudaki açıklaması bütün gazetelerin birinci sayfasından yayınlanmıştı. Bildiride TSEKP ile birlikte TSP de "mahkum komünistler veya müfrit komünist mefkureli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurulan" partiler olarak nitelendiriliyor, bu iki partinin, kurulmasına öncülük ettikleri sendikalarla birlikte kapatıldıkları açıklanıyordu. Bu partilerin fikirlerini yayan gazete ve dergiler ile bunların matbaaları da kapatılmıştı. Kapatılan yayınlardan biri *GÜN* dergisi, gözaltına alınan kişilerden biri de diğer TSP yöneticileriyle birlikte Esat Adil Müstecaplıoğlu idi. Uzun yıllar savcılık ve cezaevleri yöneticiliği yapmış olan Esat Adil Müstecaplıoğlu, şimdi duvarın dışından içine geçmişti.

Esat Adil bir buçuk aylık bir sorgu sürecinden sonra 2 Ocak 1946 günü tutuklandı. Sıkıyönetim savcısının hazırladığı iddianame TSEKP ve TSP'nin gizli komünist teşkilatın uzantıları oldukları iddiası üzerine kurulmuştu. Savcıya göre Esat Adil gizli komünist örgütlenme içinde hiç yer almamış olsa da, eski komünistleri partisine alması ve gizli örgütlenmenin uzantısı olan TSEKP ile birleşmek istemesi, TSP'nin de aynı amaçla kurulduğunu gösteriyordu.

İki partinin yöneticileri ve üyeleri Sansaryan Han'da sorgulandıktan sonra günümüzde Askeri Müze binası olarak kullanılan Harbiye Askeri Cezaevi'ne gönderildiler. Esat Adil 1947 yılını cezaevinde geçirdi. 27 Aralık 1947 tarihinde sıkıyönetim kaldırıldığı için dava dosyası İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'ne aktarıldı. Diğer tutuklularla birlikte Esat Adil de Sultanahmet Cezaevi'ne nakledildi.⁶⁹¹ Esat Adil dava devam ederken, 17 Mayıs 1948 günü tahliye edildi. Bir buçuk yılını cezaevinde geçirdikten sonra, 14 Temmuz 1948 tarihli karar duruşmasında beraat etti. On yıl sonra, henüz elli dört yaşındayken aniden öldü. Ailesi otopsi yapılmamasına karar vermişti. Esat Adil'in oğlu Adil Müstecaplıoğlu, kendisiyle 2005 yılında yapılan bir söyleşide, Zincirlikuyu mezarlığına defnedildiğini, fakat mezarı yaptırılmadığı için mezar yerinin bilinmediğini söylemişti.

⁶⁹¹ Şaban Öztürk, **Türkiye Solunun Cezaevi Tarihi**, Yar Yayınları, İstanbul, 2004, s. 254

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akar, Atilla:	Bir Kuşağın Son Temsilcileri “Eski Tüfek” Sosyalistler , İletişim Yayınları, İstanbul, 1989
Akbulut, Erden Tunçay, Mete:	Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923) , TÜSTAV Sosyal tarih Yayınları, İstanbul, 2007
Akbulut, Erden Tunçay, Mete:	İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926 1. Cilt 1919-1923 , Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012
Akbulut, Erden:	Anılar Nail Çakırhan , TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2008
Akbulut, Erden:	Dr. Şefik Hüsnü Deymer Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları , TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010
Akbulut, Erden:	Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet , TÜSTAV, İstanbul, 2002
Akbulut, Erden Tunçay, Mete:	İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926 2. Cilt 1924-Mart 1926 , Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013
Akbulut, Erden Tunçay, Mete:	İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926 3. Cilt Mart 1925-Mayıs 1926 , Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013
Akgül, Hikmet:	Şoför İdris Anılar , Yar Yayınları, İstanbul, 2004
Akgül, Hikmet:	Nazım Hikmet Siyasi Biyografi , İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2002
Akyüz, Yahya:	Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1997’ye , Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997
Arman, Hürrem:	Piramidin Tabanı Köy Enstitüleri ve Tonguç – Anılar , İş Matbaacılık ve Ticaret, 1969

Aslan, Yavuz:	Birinci Doğu Halkları Kurultayı (1-7 Eylül 1920 – Bakü) , İstanbul, 2007
Aslan, Yavuz:	Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997
Atasoy, Emel Seyhan:	1928 TKP Davası , Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul 2008
Avcıoğlu, Doğan:	Türkiye’nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın) , Bilgi Yayınevi, 1969, Ankara,
Aybay, Rona:	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Türkiye (1945-1948) , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016
Aziz, Rüstem:	Mustafa Suphi’ler Şahsi Dosyası, Değerlendirmeler, Anmalar , Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2009
Bayram, Kemal:	Sabahattin Ali Olayı , Yenigün Yayınları, Ankara, 1978
Berkes, Niyazi:	Siyasî Partiler , Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul 1946
	C.H.F. Nizamnamesi ve Programı , 1931 Ankara T.B.M.M. Matbaası
	C.H.P. Programı 1939 , Ankara, Ulus Basımevi
	C.H.P. Programı 1943 , Ankara, Zerbamat Basımevi, 1943
	C.H.P. PROGRAMI , Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Mayıs 1935, Ankara-Ulus Basımevi
Cantek, Levent:	Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi , İletişim yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015

Cook, Chris & Pugh, Geoff:	Sources In European Political History Volume One The European Left , Macmillan Press, London, 1987
Coşkun, Atilla:	Siyasal Yaşamından Kesitlerle Nazım'ın Davaları , Cem yayınevi, İstanbul, 1989
	Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı , 1938
Çelik, Aziz:	Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık , İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
Çelik, Edip:	100 Soruda Türkiye'nin Dış Politika Tarihi , Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969
Demirel, Ahmet:	Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946) , İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
Demirel, Yücel:	TKP MK 1920-1921 Dönüş Belgeleri-1 , Tüstav Yayınları, İstanbul, 2004
Dervişoğlu, Sinan:	Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı , TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004
Devrim, Hakkı (Haz.)	Türkiye'de Demokrasinin Elli Yılı (1945-1995) , Cilt 1, Radikal-Aydın Kitaplar, Y.Y.
Dinamo, Hasan İzzettin:	İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları , de Yayınevi, İstanbul, 1984
Dinamo, Hasan İzzettin:	TKP Aydınlar ve Anılar , Yalçın Yayınları, İstanbul 1989
Doğan, Zafer:	Türkiyeli Bir Sosyalist: Mehmet Ali Aybar , Belge Yayınları, İstanbul 2005
Duverger, Maurice:	Siyasi Partiler , Çev. Ergun Özbudun, İkinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974
Ekinci, Necdet:	Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler , Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997

Erdem, Tarhan:	Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982 , Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982
Eroğul, Cem:	Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi , İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1990
Esat Adil (Çev):	Sosyalist Şefler ve Sosyalizm , Balıkesir, 1932
Esen, Nüket,	
Seyhan, Nezihe:	Sabahattin Ali Mahkemelerinde , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013
Fajon, Etienne:	Demokrasi ve Sosyalizm , Çev. Esat Adil Müstecabi, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 3, Berksoy Basımevi, İstanbul 1946
Fajon, Etienne:	Devlet ve İnkılap , Çev. Esat Adil Müstecabi, Türkiye Sosyalist Partisi Yayınları 2, Berksoy Basımevi, İstanbul 1946
Fajon, Etienne:	Siyasi Mücadele ve Marksizm , Çev. Esat Adil Müstecabi, İstanbul 1946
Foster, William Z.:	Üç Enternasyonal'in Tarihi , Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2001
Friedrich, Leonid:	Ankara 1922 İki Komintern Gözlemcisinin Kurtuluş Savaşı Değerlendirmesi , Kaynak Yayınları, İstanbul, 1994
Goloğlu, Mahmut:	Demokrasiye Geçiş 1946-1950 , Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982
Gürsoy, Selçuk:	Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları , İletişim Yayınları, İstanbul, 2013
Gürün, Kâmuran:	Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953) , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991
Hikmet, Nâzım:	Kurtuluş Savaşı Destanı , Yön Yayınları, Ankara 1965
Hikmet, Nâzım:	Bütün Şiirleri , Yapı Kredi Yayınları, Altıncı Baskı, Mart 2010
Hikmet, Nazım:	Kemal Tahir'e Mapushaneden Mektuplar , İthaki Yayınları, 2015

Hür, Ayşe:	İnönü ve Bayar'lı Yıllar (1938-1960) , İstanbul, Profil yayıncılık, 2015
İlgaz, Rıfat:	Sarı Yazma , Çınar Yayınları, İstanbul, 2016
İleri, Rasih Nuri:	Kırklı Yıllar-2 1944 TKP Davası , TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2003
İleri, Rasih Nuri:	Kırklı Yıllar-4, 1947 TKP Davası , Tüstav Yayınları, İstanbul, 2003
İleri, Rasih Nuri:	Kırklı Yıllar-5 “İfşa Ediyorum” Türkiye’de Komünizm ve Irkçılık Kâzım Alöç Savcı Konuştu Söz Sanığıdır Mihri Belli , Tüstav Yayınları, İstanbul 2006
İnce, Erdal:	Türk Siyasal Yaşamında Çiftçi Topraklandırma Kanunu , Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2009
Joll, James:	İkinci Enternasyonal , Belge Yayınları, İstanbul, 2002
Karaca, Emin:	Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil , Belge Yayınları, 2008, İstanbul
Karpat, Kemal H.:	Türk Demokrasi Tarihi , Timaş Yayınları, İstanbul, 2010
Koçak, Cemil:	Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti , İstanbul, İletişim Yayınları, 2010
Koçak, Cemil:	Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), İktidar ve Demokratlar, Cilt 2 , İletişim Yayınları, 2012
Koçak, Cemil:	Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 1 , İletişim Yayınları, Altıncı Baskı, İstanbul, 2012
Kurdakul, Şükran:	Çağdaş Türk Edebiyatı 4 , Evrensel Basım Yayın, İstanbul, Üçüncü Basım, İstanbul, 1994
Marx, Karl Engels, Friedrich:	Komünist Manifesto , Çev. Nail Satlıgan ve diğerleri, Yordam Kitap, İstanbul, 2008

Meriç, Cemil:	Jurnal Cilt 2 , İletişim Yayınları, İstanbul, 1993
Mildanoğlu, Zakarya:	Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000 , Aras Yayıncılık, İstanbul, 2014
Müstecablıoğlu, Esat Adil (Çev):	Bugünün İctimai Mezhepleri; Liberalizm, Sosyalizm, Katolisizm, İctimai İlerleme , Savaş Kitap Evi, Balıkesir, 1935
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	Mehmet Akif Ferdi ve İctimai karakteri-Vatanperverliği-Milliyetçiliği-Şairliği , İstanbul Ülkü Basım Evi, 1937
Nesimi, Abidin:	Yılların İçinden , Nöbetçi Yayınevi, İstanbul 2008
Nesimi, Abidin:	Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1909-1949 , Nöbetçi Yayınları, İstanbul, 2009
Nesin, Aziz:	Okuma Güncesi , Nesin Yayınevi, İstanbul, 2014
Nesin, Aziz:	Benim Delilerim Anılar , Nesin Yayınevi, İstanbul, 2005
Nesin, Aziz:	Birlikte Yaşadıklarım Birlikte Öldüklerim , Nesin Yayınevi, üçüncü Basım, İstanbul, 2010
Nitti, Francesco:	Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi , Çev. Esat Adil Müstecablıoğlu), Balıkesir, Savaş Kitap Evi yayınları, 1934
Nureddin, Vâlâ (Va-Nû):	Bu Dünya'dan Nazım Geçti , İlke Kitap, İstanbul, 1995
Öztürk, Şaban:	Türkiye Solunun Cezaevi Tarihi , Yar Yayınları, İstanbul, 2004
Pamuk, Şevket:	Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014
Sayılgan, Aclan:	Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972) , Hareket Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1972
Sertel, Sabiha Sertel, Zekeriya:	Davamız ve Müdafaamız , Can Yayınları, İstanbul, 2015

Sertel, Sabiha:	Roman Gibi (Anılar) , İstanbul, Ant Yayınları, 1969
Sertel, Sabiha:	İlericilik, Gericilik Kavgasında Tefik Fikret , Çağdaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1996
Sertel, Zekeriya:	Hatırladıklarım , Can Yayınları, İstanbul, 2015
Sommerville, Donald:	II. Dünya Savaşı , İkinci Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2018
Sülker, Kemal:	Türkiyede Sendikacılık , İstanbul, 1955
Sülker, Kemal:	100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri , Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968
Tevetoğlu, Fethi:	Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960) , 1967, Ankara, s. 614
Tevetoğlu, Fethi:	Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler 1910-1960 , Ankara, 1967
Timur, Taner:	Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş , İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2003
Topçuoğlu, İbrahim:	Neden 2 Sosyalist Partisi II T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960 Kendi Yayını, İstanbul 1976
Topçuoğlu, İbrahim:	Neden İki Sosyalist Partisi T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960 I. Kitap , İkinci Basım, Kendi Yayını, İstanbul, 1976
Topuz, Hıfzı:	II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi , Remzi Kitabevi, 5. Basım, İstanbul, 2003
Tosun, Ersin:	Reşat Fuat Baraner Yaşamı, Çalışmaları, Anıları , Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2013
Tuğsavul, Burhan:	Mustafa Suphi ve Yoldaşları , 4. Basım, Tüstav Yayınları, İstanbul 2004
Tunaya, Tarık Zafer:	Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952 , İstanbul, 1952

Tunaya, Tarık Zafer:	Türkiye’de Siyasal Partiler , Cilt 1, İkinci Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İst. 1988
Tunçay, Mete:	Mustafa Suphi’nin Yeni Dünya’sı , BDS Yayınları, İstanbul, 1995
Tunçay, Mete:	Türkiye’de Sol Akımlar – I (1908-1925) 1 , BDS Yayınları, İstanbul, 1991
Tunçay, Mete:	Türkiye’de Sol Akımlar I, Belgeler 2 , BDS Yayınları, İstanbul, 1991
Tunçay, Mete:	Türkiye’de Sol Akımlar- II (1925-1936) , BDS Yayınları, İstanbul, 1992
Uçarol, Rıfat:	Siyasi Tarih (1789-2010) , Der Yayınları, 8. Basım, İstanbul, 2010
Yalman, Ahmet Emin:	Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 , (Haz. Erol Şadi Erdirinç) Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1997
Yücekök, Ahmet:	100 Soruda Türk Devrim Tarihi , Gerçek Yayınevi, 1984 İstanbul
Zürcher, Erik Jan:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası , Çev. Gül Çağalı Güven, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992

MAKALELER VE SÜRELİ YAYINLAR

	“Adana’da Açlık Grevi”, GERÇEK , 17 Temmuz 1946, Sayı: 11
	“Büyük Demokratlar Jores”, GÜN , 9 Mart 1946, Sayı: 8
	“Büyük Demokratlar Mithat Paşa”, GÜN , 17 Nisan 1946, Sayı: 13
	“Büyük Demokratlar: Atatürk”, GÜN , 16 Şubat 1946, Sayı: 5
	“Cumhur başkanının millete beyannamesi”, GERÇEK , 25 Temmuz 1946, Sayı: 19

	“Gerçek gazetesi aleyhine açılan dava”, Cumhuriyet , 12 Kasım 1946
	“Hasan Tanrıkut”, GÜN , 30. 11. 1946, Sayı: 29
	“Kadro”, Kadro Aylık Fikir Mecmuası , Sayı 1, II. Kânun 1932
	“Okuyucularımıza”, GÜN , 21 Eylül 1946, Sayı: 23
	“Özür dileriz”, GERÇEK , 21 Temmuz 1946, Sayı: 15
	“Seçimler bütün yurttaki sükunetle geçti”, GERÇEK , 22 Temmuz 1946, Sayı: 16
	“Sendikalar federasyonu kuruldu”, GÜN , 14 Aralık 1946, Sayı: 30
	“ <i>Sıkı Yönetim KOMUTANLIĞININ TEBLİĞİ</i> ”, GERÇEK , 25 Temmuz 1946, sayı: 19
	“Son tedbirlerin Ankarada uyandırdığı akisler”, Cumhuriyet , 18 Aralık 1946
	“T.S.P. Konferansları”, GÜN , 21 Eylül 1946, Sayı: 23
	“T.S.P. Samsun Şubesi İstifa Etmiştir”, GÜN , 30 Kasım 1946, Sayı: 29
	“Tekel İşçileri sendikasının açılış töreninde sendika mümessilleri tarafından söylenen nutuklar”, GÜN , 30 Kasım 1946, Sayı: 29
	“Tramvay İşçileri RÖPORTAJ”, GERÇEK , 15 Temmuz 1946, Sayı: 9
	“TSP broşürleri”, GÜN , Sayı 23, 21 Eylül 1946
	“Türkiye Deniz İşçileri Sendikası Kuruldu”, GERÇEK , 14 Temmuz 1946, Sayı: 8
	“Türkiye Deniz İşçileri Sendikasının Açılış Münasebetile”, GÜN , 21 Eylül 1946, Sayı: 23

	“Türkiye dokuma sanayi işçileri sendikası”, GERÇEK , 15 Temmuz 1946, Sayı: 9
	“Türkiye Dokumacıları sendikası kuruldu”, GERÇEK , 23 Temmuz 1946, Sayı: 17
	“Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Programı”, SAÇAK Ekim 1987, Sayı: 45, s. 6-11
	“Türkiye Sosyalist Partisi lideri diyor ki. Bütün Türk Demokratları birleşiniz!”, GERÇEK , 25 Temmuz 1946, Sayı: 19
	“Türkiye Sosyalist Partisinin teşkilatının esasları nedir?”, GERÇEK , 9 Temmuz 1946, Sayı: 3
	“Uzun Mehmedin Hemşerileri”, GERÇEK , 8 Temmuz 1946, Sayı: 2
	“Yoldaş Y. V. Stalin ve Fransız Komünist Partisi Merkez Komite Sekreteri M. Thorez Arasında Yapılan Görüşmenin Tutanağı”, Gelenek , Ocak 2011, Sayı: 112
	“Yunan Sendikalarının Mücadelesi”, GÜN , 6 Ekim 1946, Sayı: 25
Abadan, Yavuz:	“Türk Siyasi Partiler Kanunu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , Cilt 21, Sayı 3, 1966, s. 171-218
Acar, Ayla:	“Basında ‘Tan Olayı’ - 4 Aralık 1945”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , sayı 43, 2012/II, s. 1-22
Adiloğlu:	“Türkiye’de Sandıklar Macerası”, TAN , 30 Kasım 1945
Adiloğlu:	“1 Mayıs”, TAN , 1 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“17nci Madde!”, TAN , 4 Haziran 1945
Adiloğlu:	“19 Mayıs”, TAN , 19 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Ahrete Mesaj”, TAN , 29 Haziran 1945

Adiloğlu:	“Anayasa ve Kanunlarımız”, TAN , 21 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Ansiklopedimiz”, GÜN , 3 Kasım 1945, Sayı: 1
Adiloğlu:	“Artistler Sendikası”, TAN , 16 Ağustos 1945
Adiloğlu:	“Bir Adım İleri Yüz Adım Geri”, TAN , 10 Nisan 1945
Adiloğlu:	“Biz Hürriyet Sarhoşları..”, TAN , 29 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Bu da, birkaç sözdür!” YENİ DÜNYA , 1 Aralık 1945
Adiloğlu:	“Cinayet Modası”, TAN , 6 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Dağlardaki Haile”, TAN , 29 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“Devletleşen Orman”, TAN , 9 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“Düşünce Serbestliği”, GÜN , 20 Mart 1946, Sayı: 9
Adiloğlu:	“Emeğin ve Toprağın Hürriyeti”, TAN , 14 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Fikir hareketlerindeki Gelişme”, TAN , 4 Aralık 1945
Adiloğlu:	“Fikir Hareketlerindeki Gelişme”, TAN , 4 Aralık 1945
Adiloğlu:	“Günde 17 Saat İş!”, TAN , 9 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Hissi, Ahlaki Vesaire...”, TAN , 11 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“Hürriyet ve Disiplin”, TAN , 26 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“İkizler”, GÜN , 10 Kasım 1945, Sayı: 2
Adiloğlu:	“İmralının Eksiği”, TAN , 26 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“İstatükocular”, TAN , 25 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“İşçi Hukuku”, TAN , 30 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“İşçi ve Çiftçi Partisi”, TAN , 1 Eylül 1945

Adiloğlu:	“İşsizlere İş”, TAN , 18 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“Keskinleşen teadlar”, YENİ DÜNYA , 2 Aralık 1945
Adiloğlu:	“Meseleler ve Okuyucular”, Tan , 30 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Münevver Hazretleri”, GÜN , 17 Kasım 1945, Sayı: 3
Adiloğlu:	“Müstebitlere Ölüm”, TAN , 4 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Rakamlar ve Hakikatler”, TAN , 16 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“San-Fransisko”, TAN , 8 Nisan 1945
Adiloğlu:	“Sayın Aka Gündüz’e!”, TAN , 8 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Sınıf Mücadelesi”, TAN , 24 Temmuz 1945
Adiloğlu:	“Suçlu ve Sabıka”, TAN , 31 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Suçluyu Islah Sistemimiz!”, TAN , 10 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Sulh, Harbin Anasıdır!”, TAN , 9 Nisan 1945
Adiloğlu:	“Teşhir Cezası”, GÜN , 16 Şubat 1946, Sayı: 5
Adiloğlu:	“Teşkilatlanma Hürriyeti”, TAN , 5 Ağustos 1945
Adiloğlu:	“Ulamayı kiram’ımız!”, GÜN , 3 Nisan 1946, Sayı: 11
Adiloğlu:	“Vur, Fakat Dinle!” TAN , 25 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Ya Biz, Neyin Nesiyyiz?”, TAN , 17 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Yarası Olan Gocunsun”, TAN , 8 Mayıs 1945
Adiloğlu:	“Zeytinyağı Masalı”, TAN , 11 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Zihniyet İnkılabı”, TAN , 3 Aralık 1945

Adiloğlu:	“Biz demokrasiden korkmuyoruz”, GERÇEK , 9 Temmuz 1946, Sayı: 3
Adiloğlu:	“Daha ne kadar bekliyeceğiz”, YENİ DÜNYA , 4 Aralık 1945
Adiloğlu:	“Fikirler Hançerle Öldürülemez”, GÜN , 30 Kasım 1946, Sayı: 29
Adiloğlu:	“İş Bakanlığına Niçin İhtiyaç Vardır?”, TAN , 5 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Köyde dolaşmanın yasağı”, GERÇEK , 12 Temmuz 1946, Sayı:6
Adiloğlu:	“Mücadele Hürriyetin Cevheridir”, TAN , 17 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Nanzetliğimi Koymak İsteseydim”, TAN , 13 Haziran 1945
Adiloğlu:	“Polis teşkilatını Demokratlaştırmalıyız”, YENİ DÜNYA , 3 Aralık 1945
Adiloğlu:	“T.S.P seçime neden girmiyor”, GERÇEK , 10 Temmuz 1946, Sayı: 4
Atılğan, Behçet:	“Sosyalist Müsavat İş ve emek müsavatı nedir?”, GÜN , 22 Mayıs 1946, Sayı: 18
Atılğan, Behçet:	“Türkiye Sosyalist Partisinin Programı”, GERÇEK , 8 Temmuz 1946, Sayı:2
Atılğan, Behçet:	“Türkiye’de yeni seçim”, GERÇEK , 13 Temmuz 1946, Sayı: 7
Avukat Esat Adil:	“Tahrikçilik Modası”, GÜN , 15 Haziran 1946, Sayı: 19
Avukat Esat Adil:	“İhtiyari ve Mecburi İşsizlik: Çalışmaya İhtiyaç Duymayanlarla Çalışmak İsteyip de İş Bulamayanlar” GÜN , 17 Nisan 1946, Sayı: 13
Avukat Esat Adil:	“İki Yüzlü Demokrasi”, GÜN , 1 Temmuz 1946, Sayı: 20

Avukat Esat Adil:	“Varı Yok Gösterenlere Cevap! Türkiyede emeğinin kira bedelinden başka geliri olmıyanların sayısı en az 12 milyondur”, GÜN , 22 Mayıs 1946, sayı 18
Avukat Esat Adil:	“Demokrasilerin Sağı Solu: Her Sınıf Cemiyet Demokrasisinin İbresi Daima Sağı Gösterir”, GÜN , 15 Mayıs 1946, sayı 17.
Aybar, Mehmet Ali:	“Demokraside mabutlara yer yoktur”, GERÇEK , 21 Temmuz 1946
Balcıoğlu, Şahap:	“Seçim Plâkları”, GERÇEK , 7 Temmuz 1946, Sayı: 1
Bayır, Özgün Erler:	“Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme”, İ. Ü. SBF Dergisi , Ekim 2011, Sayı: 45, ss. 45-72
Benice, Etem İzzet:	“Ancak bu yapılabilirdi”, SON TELGRAFI , 18 Aralık 1946
Berk, İlhan:	“Şiirimizde En Büyük Tehlike”, GÜN , 29 Kasım 1945, Sayı: 4
Börklüce, Mustafa:	“Sendikaların Kuruluşu Münasebet(iy)le”, GÜN , 21. 9. 1946, Sayı 23
C(Cemgil), A(dnan):	“Müstecaplıoğlu, Esat Adil”, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi , May Yayınları, İstanbul 1980
Cantek, Levent:	“Esat Adil’e bakarken - Sol tarih yazımında romantizm”, Birikim , Sayı: 230-231, Haziran-Temmuz 2008, s. 87-93
Demirel, Meral:	“Cami Baykurt”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce “Sol” , İstanbul, İletişim Yayınları, 2007
Demirel, Meral:	“Tek Partiden Çok Partiye Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya”, Marmara Üniversitesi İ. İ. B. Dergisi , Yıl 2014, Cilt XXXVI, Sayı I, s.161-186
Deniz, Önder:	“Cumhuriyet Döneminde Tatil Kavramı ve 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu”, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi , İzmir, Cilt XI/Sayı23, Güz 2011, s. 57-72

E.A. (Esat Adil):	“Köyden Sesler: Türk Köylüsünün Milli Kültür Kadrosunda Yeri Varmı dır?”, GÜN , 3 Kasım 1945, Sayı 1
E.A. (Esat Adil):	“Şehirden Sesler: İşçilerin Korunması”, GÜN , 3 Kasım 1945, Sayı 1
Efe, Eren:	“Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi , Cilt: 15, Sayı: 59, Yaz 2017, s. 40-73
Esat Adil:	Hususi İdarelerin Yükü”, SAVAŞ , 9 Temmuz 1934
Esat Adil:	“Kaldırım Çocukları”, GÜN , 20 Mart 1946, Sayı: 9
Esat Adil:	“Milli Kalkınma”, GÜN , 29 Kasım 1945, Sayı: 4
Esat Adil:	“Müsbet adam, tenkitçi adam”, SAVAŞ , 5 Eylül 1934
Esat Adil:	“Sendika Düşmanları”, GÜN , 6 Ekim 1946, Sayı: 25
Esat Adil:	“Tahrikçilik Modası”, GÜN , 15 Haziran 1946, Sayı: 19
Esat Adil:	“Toprak Reformuna Doğru”, TAN , 14 Mayıs 1945
Esat Adil:	“Toprak Reformuna Doğru”, TAN , 15 Mayıs 1945
Esat Adil:	“Yapıcılar, Yıkıcılar”, GÜN , 21 Eylül 1946, Sayı: 23
Esat Adil:	“‘Hakimiyet Milletindir’ Bu Milli Kurtuluş Savaşçılarının Türk Milletine Armağan Ettikleri Bir Sancaktır”, GÜN , 8 Mayıs 1946, Sayı: 15-16
Esat Adil:	“Belediyecilik Bir İhtisas mıdır?”, SAVAŞ , 26 Ağustos 1934
Esat Adil:	“Bugünkü seçim kavgalarında Sınıf mücadelesi karakterini aramak beyhudedir”, GERÇEK , 11 Temmuz 1946, Sayı: 5
Esat Adil:	“Demokrasi düşmanlığından bir örnek: Bursa nutku!”, GERÇEK , 18 Temmuz 1946, Sayı: 12
Esat Adil:	“Demokrasilerin sağ, solu...”, GÜN , 15 Mayıs 1946, Sayı: 17

Esat Adil:	“Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bihaber Bir Profesör”, GÜN , 20.10.1946, Sayı 27
Esat Adil:	“Dost ve post kavgası”, GERÇEK , 15 Temmuz 1946, Sayı: 9
Esat Adil:	“Dost ve post kavgası”, GERÇEK , 15 Temmuz 1946, Sayı: 9
Esat Adil:	“En Korkunç İctimai Trajedi: SUÇ”, GÜN , 16 Şubat 1946, Sayı: 5
Esat Adil:	“İşçi Sınıfı ve Köylü Davası”, GÜN , 23 Kasım 1946, Sayı: 28
Esat Adil:	“Korporasyonculara Dikkat!”, GÜN , 13. 10. 1946, Sayı: 26
Esat Adil:	“Köylümüzün mukadderatı”, GERÇEK , 20 Temmuz 1946, Sayı: 14
Esat Adil:	“Köylüyü kaybeden seçimi kazanamaz”, GERÇEK , 8 Temmuz 1946, Sayı: 2.
Esat Adil:	“Kültür Pazarında Damping”, GÜN , 10 Nisan 1946, Sayı: 12
Esat Adil:	“Mazeretsiz şikayetler”, GERÇEK , 13 Temmuz 1946, Sayı: 7
Esat Adil:	“Muhtariyet Üniversiteyi Hür Kılar mı? Hür Üniversite’liğin Şartları”, GÜN , 2 Mart 1946, Sayı: 7
Esat Adil:	“Ne anarşi, ne istibdat, ne de tek taraflı hürriyet”, GERÇEK , 17 Temmuz 1946, Sayı: 11
Esat Adil:	“Realiteden Geçen İdeal: Biz Türk Milletinin İnkılapçılarıyız, İnkılapçılığımız, İçinde Yaşadığımız Milli ve İctimai Şartlara Göre Ayarlanmıştır”, GÜN , 15 Ağustos 1946, Sayı: 22
Esat Adil:	“Sendikaların Gelişmesi Mahzurlumu dur?” GÜN , 30 Kasım 1946, Sayı: 29

Esat Adil:	“Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı”, GÜN , 28 Eylül 1946, Sayı: 24
Esat Adil:	“Türk demokrasisi bir daha hançerlendi”, GERÇEK , 23 Temmuz 1946, Sayı: 17
Esat Adil:	“Vatan Tehlikede”, GERÇEK , 14 Temmuz 1946, Sayı: 8
Esat Adil:	“Yine belediyecilik meselesi”, SAVAŞ , 28 Ağustos 1934
Esat Adil:	“Yollarınızı şaşırmayınız!”, GERÇEK , 9 Temmuz 1946, Sayı: 3
Esat Adil:	“Küçük Ansiklopedi”, GÜN , 2 Mart 1946, Sayı: 7
Esat Adil:	“Onbir yıl”, SAVAŞ , 29 Teşrin-i evvel 1934
Esat Adil:	“Artık susunuz Millet konuşacak”, GERÇEK , 16 Temmuz 1946, Sayı: 10
Esmer, Ahmet Şükrü Sander, Oral:	“İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995) , Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 183-184
F. HİKMET:	“Alkol ve İşçi”, GERÇEK , 15 Temmuz 1946, Sayı: 9
Gökçe, Enver:	“Dost”, GÜN , 15 Temmuz 1946, Sayı: 24
Gökmen, Özgür:	“Çok-partili rejime geçerken sol: Türkiye sosyalizminin unutulmuş partisi”, Toplum ve Bilim , Sayı: 72, İstanbul, 1998, s. 161-186
Gökmen, Özgür:	“Esat Âdil Müstecaplıoğlu”, Der. Murat Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol , Cilt 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 940-947,
Güçlü, Lütfiye:	“Kadınlığın İstekleri”, GÜN , 3 Kasım 1945, Sayı: 1
Güzel, Bekir:	“Fransa’da Sosyal Politikanın Gelişiminde Louis Rene Villerme’nin Etkisi”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi , Yıl 3, Sayı 13, Haziran 2005, s. 454-462
Harris, Herbert Riesel, Victor:	“Amerikan Sendikalizmi”, Çev. Hasan Tanrıkut, GÜN , 2 Mart 1946, Sayı: 7

Hikmet, Nâzım:	“İstiklal Savaşı Destanından: Atatürk”, GÜN , 10 Kasım 1945, Sayı:2
İdem, Tekin:	“İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye’de Çalışma Bakanlığı’nın Kuruluşu”, Tarih Okulu Dergisi , İzmir, Yıl 8, sayı XXIV, 2015
İleri, Suphi Nuri:	“Sendikacılık”, GERÇEK , 7 Temmuz 1946, Sayı: 1
İleri, Suphi Nuri:	“Sendikacılık”, GÜN , 17 Nisan 1946, Sayı: 13
Kabacıoğlu, İhvan:	“Samet Ağaoğlu’na Cevap”, GÜN , 20.10.1946, Sayı: 27
Kabacıoğlu, İhvan:	“Türk İşçisi Sendikalizmi alkışlıyor”, GÜN , 28 Eylül 1946, Sayı: 24
Karaömerlioğlu, M. Asım:	“Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi”, Birikim , Sayı 107, Mart 1998, s. 31-47
Keyder, Çağlar Pamuk,Şevket:	“1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler”, Yapıt , Sayı 8, Aralık- Ocak 1984/1985, Ankara, s.52-63
Mutluay, Rauf:	“Yeni Dünya”, GÜN , 28.9.1946, Sayı: 24
Müstecabi, Esat Adil:	“Demokrasi çarkını döndüren suların Kaynağı”, GERÇEK , 7 Temmuz Pazar, Sayı: 1
Müstecabi, Esat Adil:	“İç Politikanın Büyük Meseleleri: Türkiye’de Köy ve Köylü Meselesi”, GÜN , 14 Aralık 1946, Sayı: 30
Müstecablioğlu, Esat Adil:	“Anayasa-Demokrasi ve Kanunlarımız”, GÖRÜŞLER , 1 Aralık 1945, Sayı: 1
Müstecablioğlu, Esat Adil:	“Belçika Çocuk Mevzuatı”, Adliye Ceridesi , Sayı: 9, 1935, s. 813-820
Müstecablioğlu, Esat Adil:	“Cemiyet Kurma Hürriyeti”, TAN , 6 Haziran 1945
Müstecablioğlu, Esat Adil:	“Köylü, İşçi, Küçük Esnaf ve Münevver”, GÜN , 17 Kasım 1945, Sayı: 3

Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Köylü, İşçi, Küçük Esnaf ve Münevverler”, GÜN , 17 Kasım 1945, Sayı: 3
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Kültür Hürriyeti”, GÜN , 3 Kasım 1945, Sayı: 1
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Ölüm Cezası”, Mektebi Mülkiye Mecmuası , Sayı: 76, 1937, s. 200-205
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Seçim Hürriyeti ve Sistemler”, TAN , 23 Haziran 1945
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Suçlar Üzerine İncelemeler”, GÜN , 20 Mart 1946, Sayı: 9
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Tahlil-Tenkit; Suçlu Çocuklar”, İşte Sanat Edebiyat , Sayı: 1, 1944, s. 21-22
Müstecablıoğlu, Esat Adil:	“Türkiyede Toprak Reformu”, Damla , Sayı: 25, 1945, s. 1
Müstecaplıoğlu, E. A.:	“Suçlar Üzerine İncelemeler”, GÜN , 27 Mart 1946, Sayı: 10
Müstecaplıoğlu, E. A.:	“Türkiye’de Büyük Toprak Reformu”, TAN , 17 Haziran 1945.
Müstecaplıoğlu, Esat Adil:	“Suçlar Üzerine İncelemeler”, GÜN , 23 Şubat 1946, Sayı: 6
Müstecaplıoğlu, Esat Adil:	“Suçlar Üzerine İncelemeler”, GÜN , 9 Mart 1946, Sayı: 8
Müstecaplıoğlu, Orhan:	“1946-1970 Türkiye’deki Legal Sosyalist Davranışlar Üzerine Açıklamalar”, Der. Rasih Nuri İleri, Kırklı Yıllar-5 , s. 293-306
Müstecaplıoğlu:	“Atatürk”, SAVAŞ , 3 Mart 1935
Müstecaplıoğlu:	“Dürüst Olalım!”, SAVAŞ , 19 Temmuz 1934
Müstecaplıoğlu:	“Hapishanelerimiz”, SAVAŞ , 8 Temmuz 1934
Müstecaplıoğlu:	“Değer Pazarında Damping”, SAVAŞ , 24 Son Kanun 1935

Nadi, Nadir:	“Yabancı ideolojilere karşı”, Cumhuriyet , 18 Aralık 1946
Örnek, Cangül:	“Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi , Ankara, Cilt 69, No. 1, s. 109-139
Özdemir, Ali Ulvi:	“İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve <i>Tan</i> Gazetesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi , Ankara, sayı 49, Bahar 2012
Özdemir, Eylem Atılğan, Gökhan:	“Siyasal Partiler”, Haz. Gökhan Atılğan-Attila Aytekin, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler Disiplinler Arası İlişkiler , Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 207-219
Özdoğu, Hüsametdin:	“Türkiyede İşçi Teşkilatı Nasıl Kurulmalıdır”, GÜN , 21. 9. 1946, Sayı 23
Özkoray, Erol:	Fransa Komünist Partisi Stalincilikten Demokratikleşme Sürecine”, Birikim , Sayı: 40-41, Haziran-Temmuz 1978, s. 56-62
Ruşenay, Doğan:	“Koca Şevket Usta”, GÜN , 28 Eylül 1946, Sayı: 24
Ruşenay, Doğan:	“Bugünkü seçim”, GERÇEK , 21 Temmuz 1946, Sayı: 15
Sadak, Necmeddin:	“Ne yapmak istiyorlardı?”, Akşam , 19 Aralık 1946
Tanrıkut, Hasan:	“Cumhuriyetimizin XXII. Yıldönümü”, GÜN , 3 Kasım 1945, Sayı: 1
Tunçay, Mete:	“Solun Suphici Tarihi”, Birikim , 14 Nisan 1976, Sayı 14, s. 52
Uzun, Hakan:	“Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1946 Olağanüstü Kurultayı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , XIII/26, Bahar-2013, s. 139-161
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet:	“Üç Sınıf Arkadaşı”, Cumhuriyet , 30 Ocak 1977
Vural, Mithat Kadri:	“En Büyük Tehlike”, Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması”,

	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , VIII/18-19, İzmir, 2009, 39-53
Vural, Mithat Kadri:	“II. Dünya Savaşı Türkiye’inde Bir Muhalefet Örneği Olarak ‘Tan’ Gazetesi”, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi , VII/16-17 (2008/Bahar-Güz), s. 381-395
Yazıcı, Fehmi:	“Büyük Demokratlar Lenin”, 24 Nisan 1946, Sayı: 14
Yeşilçayır, Neşe:	Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Türk Basını”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , Cilt. XXVII, Sayı 79, 2011, Ankara, s. 131-191
Ziya, Aziz:	“İşçinin Kuvveti”, GERÇEK , 18 Temmuz 1946, Sayı: 12
Ziya, Aziz:	“Siyasi mahkumlar”, GERÇEK , Sayı: 7, 13 Temmuz 1946

ANSİKLOPEDİLER

	“Gramsci’ye Göre Aydınlar”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1
Belge, Murat:	“Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1 , İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 122-124
Belli, Mihri:	“TKP Üzerine”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi , 6. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988
Çavdar, Tevfik:	“Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Sorunu”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi , Cilt 6, İletişim Yayınları
Devellioğlu, Ferit:	Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat , 11. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1993
	Sosyalist Kültür Ansiklopedisi , Cilt 6,
	Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt 2 , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010

TEZLER

Kınay, Sema Uğur:	“Müstecabizade Esat Adil’in Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir, 2012
Vayni, Cafer:	“Türk Düşünce Tarihinde Gerçek Gazetesi”, 1997, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü

RESMÎ YAYINLAR

	Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi , Dönem 8, cilt 1
	Resmi Gazete , “Tunceli vilâyetinin idaresi hakkında kanun”, 2/1/1936, Sayı: 3195
	Resmi Gazete , 14 Temmuz 1938, Sayı: 3959, s. 10272
	Resmi Gazete , 15 Haziran 1936, Sayı: 3330
	Resmi Gazete , 15 Haziran 1936, Sayı: 3330
	Resmi Gazete , 18 Haziran 1946, Sayı: 6336
	Resmi Gazete , 23 Haziran 1936, Sayı: 337, s. 6713
	Resmi Gazete , 24 Haziran 1934
	Resmi Gazete , 25 Mayıs 1940, Sayı: 4518
	Resmi Gazete , 26 Şubat 1947, Sayı: 6542
	Resmi Gazete , 8 Şaban 1343 – 4 Mart 1341, Sene 3, Numara 87
	Resmi Gazete , Sayı 3533, 13 Şubat 1937.
	Resmi Gazete , Sayı 6032, 15 Haziran 1945
	Resmi Gazete , Sayı 6056, 13 Temmuz 1945

	T.B.M.M Zabıt Ceridesi , Cild 20, Birinci İn'ikat, 1-XI-1937
	T.B.M.M Zabıt Ceridesi , Cilt: 13, Birinci İn'ikat, 1-IX-1929
	T.B.M.M Zabıt Ceridesi , Cilt: 14, Birinci İn'ikat, 1-XI-1944
	T.B.M.M Zabıt Ceridesi , Cilt: 21, Birinci İn'ikat, 1-XI-1941
	T.B.M.M. Tutanak Dergisi , Cilt: 20, Birinci Birleşim, 1. XI. 1945
	T.B.M.M Albümü , 1920-2010, 1. Cilt 1920-1950, İkinci Basım Haziran 2010
	T.B.M.M Zabıt Ceridesi , Cilt: 13, Birinci İn'ikat, 1-XI-1939, s. 3
	T.C. Resmi Gazete , 8 Ağustos 1931, Sayı: 1867
	T.C. Resmi Gazete , 14 Nisan 1930, Sayı: 1471

ARŞİV BELGELERİ

	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri , Fon Kodu. 30.1, Yer No: 18. 104. 7., 14.6.1952
	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri , 30-11-1-0, Kutu: 143, Gömlek: 38, Sıra: 4, Tarih: 29. 11. 1940
	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri , 30-11-1-0, Kutu: 99, Gömlek: 34, Sıra: 14
	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri , Katalog Numarası: 030 10/ 79 524 18.
	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri , Yer: 436-1808-2, Tarih: 30.09.1946

ÇEVİRİMİÇİ

	https://tr.wikipedia.org/wiki/Francesco_Saverio_Nitti . (10 Mayıs 2016)
	http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm#_ftn27 . 8 Nisan 2016
	http://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm#_ftn27 . 8 Nisan 2016
	https://t24.com.tr/k24/yazi/cope-attiysaniz-bir-sey-kaybetmezseniz,2228 (20 Temmuz 2019, 17:39)
	http://marxisme.fr/download/E_Fajon_Les_cours_de_l_Universite_Ouvriere.pdf (25 Ekim 2018, 19:23)

EKLER

- I. TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ NİZAMNAMESİ**
- II. TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ PROGRAMI**
- III. ESAT ADİL'İN *GERÇEK* GAZETESİNDEKİ
MAKALELERİ**

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ NİZAMNAMESİ⁶⁹²

I – Kuruluş:

Madde: 1- Yürürlükte olan kanunlarımıza uygun olarak ve Türkiye Sosyalist Partisi (T.S.P.) adıyla teşekkül etmiş olan partimiz, milletimizin her bakımdan terbiye ve kalkınmasını, yurdumuzun mülkî bütünlüğünü ve siyasî bağımsızlığını, imarını, bütün halk kitleleri arasında hakikî bir tesanüdün ve içtimaî adaletin teminini hedef tutan ve gayesi münhasıran demokratik prensiplere hayat vermekten ibaret olan siyasî bir cemiyettir.

Madde: 2- T.S. Partisi idare merkezi milli kongrenin kat'î kararına kadar İstanbul şehrinde dir.

Madde: 3- İktisadi ve içtimaî durumu her ne olursa olsun demokratça ve sosyalistçe düşünüş sistemine bağlı bütün münevverlerle, bilhassa işçi, köylü, sanatkâr ve küçük esnafın hayat ve menfaat beraberliğini temsil eden partimiz azalığı kadın ve erkek bütün vatandaşlara açıktır.

II – Kayıt ve Kabul Şartları:

Madde 4- T. S. Partisine azâ olabilmek için:

- 1- Yirmi yaşını bitirmiş olmak,
- 2- Parti programındaki prensipleri benimsemiş ve bu yolda çalışmayı, verilecek parti vazifelerini yapmayı taahhüt etmiş olmak,
- 3- Cumhuriyet kanunlarına göre vatandaşlık sıfatına ve medenî haklara sahip bulunmak,
- 4- İki partili azâ tarafından yazıyla takdim edilmiş olmak,
- 5- En az ayda elli kuruş ve en çok yılda yüz lirayı geçmemek üzere bir aidat taahhüt etmek,
- 6- Aynı zamanda diğer herhangi bir siyasî partiye mensup olmamak lâzımdır.

Madde: 5- Partiye girme müracaatları şehir ve kasabalarda semt komitelerine köylerdeyse köy komitelerine yapılır. Her hangi bir sebeple kaydı yapılmıyanın itirazı üst komite tarafından tetkik ve kat'î karara bağlanır.

⁶⁹² GERÇEK gazetesinin 12, 13 ve 14. sayılarında yayınlanmıştır.

III – Teşkilât

Madde: 6- T.S. Partisinin teşkilâtı kademeleri şunlardır:

- 1- Millî Kongre,
- 2- Merkez icra komitesi ve umumî sekreterlik,
- 3- Merkez inzibat komitesi,
- 4- Vilâyet kongresi,
- 5- Vilâyet icra komitesi,
- 6- Vilâyet inzibat komitesi
- 7- Kaza kongresi,
- 8- Kaza icra komitesi,
- 9- Nahiye kongresi,
- 10- Nahiye icra komitesi,
- 11- Semt kongresi,
- 12- Semt icra komitesi,
- 13- Köy kongresi,
- 14- Köy icra komitesi.

Madde: 7- Milli Kongre, merkez icra komitesinin tâyin edeceği yer ve zamanda her üç yılda bir vilâyet kongrelerinin seçecekleri murahhaslarla, merkez icra komitesi ve Millet Meclisi parti gurup azâsının iştirakiyle yapılır.

Madde: 8- Milli kongrenin vazife ve salâhiyetleri şunlardır:

- 1- Parti proğramını ve ana nizamnameyi tadil etmek,
- 2- Parti umum sekreteriyle, sekreter muavinini, merkez icra ve merkez inzibat komitelerini seçmek,
- 3- Merkez faaliyet raporiyle hesaplarını tetkik, vilâyet bütçelerini tasdik etmek,
- 4- Parti merkez bütçesini kabul ve tasdik etmek,
- 5- Vilâyet dilekçeleri üzerinde karar vermek,
- 6- Partiyi ilgilendiren diğer bütün meseleleri gözden geçirip kararlara bağlamak,

Madde: 9- Milli kongre gerek kendi azâsından üçte ikisinin imzalı isteği, gerek merkez icra komitesinin kararıyla muayyen bir mesele hakkında karar vermek üzere olağanüstü toplanabilir.

Madde: 10- Milli kongreyi parti sekreteri açar ve derhal bir kongre başkanile iki başkan vekili ve dört kâtip seçilir.

Müzakere mevzuları kongre encümenleri tarafından incelenerek raporlarla umumî celseye sevkolunur.

Madde: 11- Merkez icra komitesi bir umumi sekreter ve bir umumî sekreter muavini ve on azâdan teşekkül eder. Her azâ bir iş bürosunun şefi olarak çalışır.

Madde: 12- Merkez icra komitesi umumî sekreter veya muavininin başkanlığı altında toplanır ve partinin her türlü faaliyetinin âmir ve mesulüdür.

Madde: 13- Partiyi merkez icra komitesi namına umumî sekreter temsil eder.

Umumî sekreter aynı zamanda parti siyasî bürosunun başkanıdır.

Madde: 14- Merkez icra komitesi şu iş bürolarına ayrılır:

- 1- Siyasî büro,
- 2- Teşkilât ve teftiş bürosu,
- 3- Bütçe ve hesap bürosu,
- 4- Kültür ve matbuat bürosu,
- 5- İktisadî işler bürosu,
- 6- Sendika ve cemiyetler bürosu,
- 7- İçtimai yardım bürosu,
- 8- Köy bürosu,
- 9- Gençlik ve spor bürosu,
- 10- Parlamento ve seçim bürosu
- 11- Müteferrika bürosu.

Bu büroların kadroları her büro şefinin göstereceği namzetler arasından merkez komitesince seçilecek partili azadan teşekkül eder. Büroların iş mevzularıyla çalışma tarzları iç talimatnameyle tâyin edilecektir.

Madde: 15- Merkez inzibat komitesi milli kongre tarafından seçilecek beş azâdan mürekkeptir. Bu komite reislerini kendi arasından seçer.

Merkez inzibat komitesinin vazife ve selâhiyetleri şunlardır:

- 1- Vilâyet inzibat komitelerinin kararlarını itirazen tetkik etmek,

- 2- Vilâyet icra komitesi azâsı hakkında merkez icrası komitesince alınan inzibatî kararlar üzerinde cezaî hükümleri tayin etmektir.

Bu cezaî hükümler şunlardır:

- 1- İstifaya dâvet
- 2- Bir yıl müddetle parti faaliyetlerine iştirakten menetmek,
- 3- Partiden ihraç etmek

Merkez inzibat komitesi kararları kat'îdir. Yalnız ihraç kararına karşı millî kongreye itiraz edilebilir.

Madde: 16- Vilâyet kongresi kaza kongrelerince seçilen murahhasların iştirakiyle iki senede bir yapılır.

Vilâyet kongrelerinin başlıca vazifeleri şunlardır:

- 1- Faaliyet raporunun tetkik ve müzakeresi,
- 2- Vilâyet hesaplarının tetkiki, kaza bütçelerini tasdik etmek,
- 3- Kaza kongreleri dileklerini tetkik ve kararlara bağlamak,
- 4- Vilâyet bütçesini yapmak
- 5- Büyük kongreye gidecek murahhasları seçmek ve onlara direktif vermek,
- 6- Vilayete müteallik diğer bütün meseleleri gözden geçirmek
- 7- Vilâyet icra ve inzibat komitelerini seçmek.

Madde: 17- Vazife ve selâhiyetleri aynı mahiyette olan kaza, nahiye, semt ve köy kongreleri her yıl toplanır.

Madde 18- Her Vilâyet milli kongreye iki ve her bin âza ve küsuru içinde bir murahhas gönderir. Her kaza, vilayet kongresine bir ve her üç yüz âza ve küsuru için de bir murahhas; her nahiye, kaza kongresine bir ve her yüz âza için de bir murahhas; her semt, ve köy ise nahiye kongresine bir ve her elli âza ve küsuru için de bir murahhas gönderir. Semt ve köy kongreleri kendi kayıtlı azâsiyle teşekkül eder.

Madde: 19- Vilâyet icra komiteleri âzası üç bine kadar olan yerlerde beş, üç binden yukarı olan yerlerde yedi âzadan teşekkül eder. Reisleriyle kâtip ve muhasiplerini kendi aralarından seçerler. Vilâyet icra komitesi vilâyetin her türlü parti faaliyetinin âmir ve mesulüdür.

Madde: 20- İcra komiteleri kazalarda beş, nahiyelerde dört, semt ve köylerde üç âzadan teşekkül eder. Reisleriyle kâtip ve muhasiplerini kendi aralarından seçerler.

Madde 21- Partinin bütün idare kademelerinde lüzumu kadar ücretli kâtip, hesap memuru ve yardımcı kullanılır. Bunların parti âzasından olması şarttır.

Madde 22- Vilâyet inzibat komitesi vilâyet kongresince seçilen üç âzadan teşekkül eder. Reisini kendi arasından seçer.

İnzibat komitesi, vilâyet, kaza, nahiye, semt ve köy komitelerinden sevkedilen inzibatî mahiyetteki evrakı tetkik ve bir karara bağlar. Komitenin verebileceği cezalar şunlardır:

- 1- İhtar,
- 2- İstifaya davet,
- 3- Altı ay parti faaliyetlerinden uzak tutmak.

Son iki cezaya itiraz olunabilir.

Madde: 23- Parti teşkilat kademelerinde vazifeli olanların istifa sebebi bir üst kademe tarafından tetkik, kabul veya reddolunur. İstifanın reddine rağmen ısrar edilirse keyfiyet merkez icra komitesince karara bağlanır. Bu karar kat'îdir.

Madde 24- Parti âzalığından istifa edenler, ikinci defa, partiye alınmazlar.

Madde: 25- Parti vilâyet şubelerinin kuruluş ve faaliyetlerine merkez icra komitesi, kaza teşkilâtına vilâyet icra komiteleri, diğer teşkilât kademelerinin kuruluşuna ise kaza icra komiteleri salâhiyetlidir.

IV. - GELİR VE MASRAFLAR

Madde 26- Partinin gelir kaynakları şunlardır:

- 1- Âza aidatı,
- 2- Partiye ait matbuat ile sair teşebbüslerin geliri,
- 3- Her türlü bağışlamalar.

Madde: 27- Semt ve köy komiteleri her üç ayda bir gelirlerine ait kat'î bilançoları vilâyet kanalıyla merkez icra komitesine bildirmeğe ve bilanço muhteviyatını da banka veya posta yoluyla merkeze göndermeğe mecburdurlar.

Madde: 28- Teşkilât kademelerine ait bütçelerin tasdikiyle birlikte her kademeğe ait bütçe masraf karşılığı vilâyetler için merkez komitesince, diğerleri için de vilâyet komitesince mahallerine gönderilir.

Madde: 29- Bütçe dışı sarfiyat yasaktır. Bütçe münakaşalarına vilayetler için merkez komitesi, diğerleri için vilâyet komiteleri salâhiyetlidir.

Madde: 30- Parti paraları merkez icra komitesince tâyin edilecek bankalara yatırılır. Banka bulunmayan yerlerde komite reisiyle muhasibin kefaleti altında parti kasasında bulundurulur.

Banka muâmelatı reis ve muhasip imzasıyla yapılır. Bütün hesaplar kongrelerce ve lüzumu halinde bir üst kademece tâyin edilecek hesap müfettişlerince yapılır.

Madde: 31- Parti kademelerince tutulacak defterler şunlardır:

- 1- Âza defteri: Bir semt ve köy komitelerince tutulacak olan bu deftere parti âzasının adı, soyadı, işi, giriş tarihi, aidatı yazılır.
- 2- Karar defteri: Komitelerce verilen kararlar bu deftere yazılır ve altı imzalanır.
- 3- Gelen ve giden evrak defteri: Gelen ve gönderilen evrak tarih ve numara sırasile bu defterlere kayıt ve gelen evrakın asılları ve gönderilen evrakın müsveddeleri bu tarih ve numaralar altında dosyalarında bulunur.
- 4- Varidat ve sarfiyat defterleri: Her türlü gelir ve sarfiyat bütün izahatiyle bu defterlere kaydolunur. Her çeşit gelir dip koçanlı, mühürlü makbuzlarla yapılır.
- 5- Bilanço ve hesap kat'î defteri: Lüzumunda ayrıca muavin defterler ve dosyalar tutulabilir.

V. - SEÇİMLER

Madde: 32- Parti seçimleri prensip olarak gizli oy ile yapılır. Yalnız kongre divanının seçimlerinde işari reye karar verilebilir. Seçimlerde namzed gösterilip gösterilmemesi keyfiyeti üzerinde kongreler müsbet karar verdikleri taktirde en az bir misli namzet gösterilir.

Madde 33- Milletvekili namzetliklerinin tesbitinde lüzumunda vilâyetlerce istişare etmek suretiyle merkez icra komitesi, mahalli idareler için de kaza komiteleriyle bilâ istişare vilâyet icra komiteleri salahiyehtlidir.

VI. - YARDIMCI TEŞKİLAT:

Madde 34- Parti, kendi prensiplerine uygun kültür, spor, ve hayır müesseseleriyle mesleki cemiyet ve sendikaların kuruluş ve faaliyetini desteklemek hususunda her türlü yardım ve gayreti gösterir.

Madde 35- Parti mensupları vilâyet ve kaza icra komitelerinin izni olmadıkça diğer gayrı siyasî teşekküllerde vazife alamazlar.

VII. - MÜTEFERRİK HÜKÜMLER:

Madde 36- Partinin feshine ancak milli kongrece ve âzasının üçte iki ekseriyetiyle karar verilebilir.

Madde 37- Fesih kararı verildiği takdirde, muamelât kanun gereğince yapılır ve partinin menkul, gayri menkul mallarıyla paraları milli kongrenin tayin edeceği bir hayır veya meslek cemiyetine bağışlanır.

Madde 38- Parti programı ile nizamnamenin tadili salâhiyeti milli kongreye aittir. Tadil teklifi merkez icra komitesince yapılabileceği gibi milli kongre âzasının en az beşte birinin imzalı takririyle de yapılabilir. Bu gibi hallerde tadilât milli kongre âza mevcudunun üçte iki ekseriyetiyle olur. Netice hükümete ve parti teşkilât kademelerine bildirilir. Ve ayrıca gazetelere de ilân olunur.

Madde 39- Merkez icra komitesi ile⁶⁹³ altı ay zarfında parti ile⁶⁹⁴ çalışma tarzını izah eden bir talimatname hazırlayacaktır.

VIII. - GEÇİCİ HÜKÜMLER:

Madde 40- İlk milli kongre en az altı vilâyet teşkilâtı tamamlanıp ve âza sayısı en az iki bini bulunca müteşebbis merkez icra komitesinin tayin edeceği mahal ve zamanda toplanacaktır.

Bununla beraber bu toplantı partinin resmen faaliyete geçiş tarihinden itibaren bir yıldan fazla uzatılamaz.

Madde 41- İlk milli kongre toplanıncaya kadar partinin bütün işlerini yürütmek üzere muvakkat bir müteşebbis icra komitesi kurulacaktır.

⁶⁹³ İlk olmalı

⁶⁹⁴ İlçe olmalı

Müteşebbis icra komitesi parti kurucuları ve onlar tarafından seçilecek diğer âza ile teşekkül edecektir.

Kongrece parti kurucuları arasından umumî bir sekreter ve bir umumî sekreter muavini seçilecektir.

Madde 42- Müteşebbis vilâyet komiteleri müteşebbis icra komitesince seçilecek, diğer müteşebbis tali komiteler de merkez icra komitesinin tasvibile müteşebbis ve vilayet icra komiteleri tarafından seçilecektir.

Madde 43- Türkiye Sosyalist partisinin kurucuları şunlardır:

1. **Esat Âli**⁶⁹⁵ **Müstecabi**: İstanbul bürosu⁶⁹⁶ avukatlarından, eski Cumhuriyet savcısı ve İmralı cezaevi müdürü, muharrir.
2. **Macit Güçlü**: İstanbul barosu avukatlarından.
3. **İhvan Kabacıoğlu**: Devlet Denizyolları Camialtı atölyesinde kaynak ustabaşısı.
4. **Aziz Uçtay**: Türk Matbuat teknisyenleri birliği umumî kâtibi, matbaa makine şefi.

Esat Adil Müstecabi (1320 Balıkesir) Tophane üstü, Gökdeniz Apr. No. 5, İstanbul

Macit Güçlü (1332 Adana) Ayazpaşa Çiftehav so. No. 11/4 İstanbul

İhvan Kabacıoğlu (1332), İstanbul Halıcıoğlu, Fıstıklıçeşme Cad. No. 68 İstanbul

Aziz Uçtay (1326, İstanbul) Beyazıt, Soğanağa, Daltaban yokuşu, No. 2 İstanbul.

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ PROGRAMI⁶⁹⁷

I- ANA PRENSİPLER:

T. S. Partisinin kuruluş ve faaliyeti şu ana prensiplere dayanır:

⁶⁹⁵ Adil yerine Âli olarak yazılmış. Metindeki yazım hataları ve anlam bozuklukları olduğu gibi bırakılmıştır.

⁶⁹⁶ Barosu yerine bürosu olarak yazılmış.

⁶⁹⁷ **GERÇEK** gazetesinin 1. sayısında yayınlanmaya başlanmış, 6. sayıda yayını tamamlanmıştır.

Madde 1- Türk Cumhuriyetini tam bir halk devleti haline getirmek ve halkın kayıtsız, şartsız kendi kendini idare etmesine imkân verici her türlü siyasi, iktisadî ve içtimai mevzuatı tesis ve tatbik etmek T.S.P. bu prensiple demokrattır.

Madde 2- Türk milletinin refah, kültür, sağlık ve adalet seviyesini yükseltmek, vatandaşların ferdî gelişmelerini köstekleyen bütün sebepleri ve bu bakımdan mevcut her türlü iktisadî ve içtimai adâletsizliği ortadan kaldırarak emek ve kabiliyetleri değerlendirmek: T.S.P. bu prensiple sosyalisttir.

Madde 3- Millet: Tarihin seyri içinde doğan ve gelişen ülke, dil, iktisadî hayat, kültür ve anane beraberliğidir. Bu beraberliğin siyasî ve iktisadî tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak ve başka milletler için de bu hakkı tanımak: T.S.P. bu prensiple milliyetcidir.

Madde 4- Milletlerin siyasî ve iktisadî bağımsızlığı, halk kitlelerinin içerden ve dışardan istismar edilmemesi, milletler arası içtimai adâletin ve hakikî demokrasinin temelini teşkil eder.

Bütün yeryüzü halk kitlelerinin emperyalist ve istismarcı tecavüzlere karşı kendilerini ve milletlerini korumak için işbirliği etmeleri, içtimai ve kültürel birlikler kurmaları, harbin sebeplerini ortadan kaldırma yolunda her türlü vasıttan faydalanmaları, hür, bağımsız fakat mütesanit milletlerden müteşekkil bir dünya nizamı kurulması için çalışmak: T.S.P. bu prensiple beynelmilelci ve barışçıdır.

Madde 5- Tabiat üstü bir varlığa inanmak veya inanmamak hususunda fertlerin mutlak bir vicdan hürriyetine sahip olmaları ve bu hürriyetin her türlü tezahürü karşısında devletin tam bir tarafsızlık muhafaza etmesi lâyisizmin felsefî bir neticesidir: T.S.P. bu prensiple lâyiktir.

II- VATANDAŞLIK HAKLARI

Partimiz aşağıda yazılı hak ve hürriyetlerin koruyucusu, cessur ve devamlı bir koruyucusu olmak azmindedir.

Madde 6- Türk vatandaşlığı, bu sıfatı taşıyan herkes için siyasî, iktisadî ve içtimaî bütün hak ve salâhiyetlerden ancak emek ve kabiliyetiyle mütanasip surette istifade yolunu açık tutar.

Madde 7- Vatandaşın iş ve çalışma hakkı mutlaktır.

Milli ekonomi, bütün halk kitlelerinin istihsal kudretlerini yükseltmeğe, işsizliği ortadan kaldırmağa, çalışmadan yaşamak fırsatı veren şartları izale etmeğe, fertlerin maddî ve manevî kabiliyetlerini değerlendiren bir iş ve çalışma adâleti yaratmağa elverişli bir hale getirilecektir.

Madde 8- Vatandaşın şahsî emeğiyle meydana gelen hususî mülkiyet hakkı mutlaktır. Ancak milli servetin muayyen bir zümrenin inhisarı altında bulunmasına ve ısrafına sebep olan, umumî refahı zorlaştıran büyük istihsal vasıtaları, büyük arazi, fabrika, banka, umumî nakil vasıtaları, madenler ve saire gibiler, derece derece kamulaştırılarak millet namına işletilecektir.

Madde 9- Vatandaşın çalışma hakkı kadar hayat, sağlık ve refah hakları mutlaktır. Kol ve kafa emekçilerinin hastalık, sakatlık ve ihtiyarlık hallerinde bakım, dinlenme ve geçim meseleleriyle çalışma yaşına kadar yoksul ve kimsesiz çocukların bakım ve tahsil işi, devletce kurulacak çeşitli hastahane, bakım, dinlenme yurtları, yatılı okullar ve geniş çapta içtimaî devlet sigortasıyla temin edilecektir.

İlk öğretim çağında bulunan çocuklarla beynelmilel iş mevzuatının tayin ettiği yaş hadlerinden aşağı olanların işçi olarak çalıştırılmasına müsaade edilmeyecektir.

Madde 10- Türk milletinin ileri ve demokratik haklarını inkâr etmeyen ve bilâkis bu hakların gelişmesini sağlayan, fikir, söz, matbuat, grev, nümayiş; toplantı ve her türlü teşkilâtlanma hürriyetleri mutlaktır.

Bu hürriyetlerin kanunlarla tahdid ve takyid edilmesine aslâ müsaade edilmeyecektir.

Madde 11- Vatandaşın şahsî emniyet ve masuniyeti mutlaktır.

Salâhiyetli hâkim tarafından verilecek sorgu ve tevkif kararından başka bu masuniyet hiçbir suretle ve hiç bir kanunla kayıt altına alınamaz. Polis ve jandarma

mevzuat ve teşkilâtının bilhassa bu bakımdan demokratlaştırılması yoluna gidilecektir.

Madde 12- Vatandaşın vicdan hürriyeti ve din serbestliği mutlakdır.

Din lehine ve aleyhine, siyasî mahiyette olmayan, her türlü neşriyat, propaganda, felsefî teşkilât yapılabilir.

Devlet dini meseleler ve müesseseler karşısında tam bir tarafsızlık muhafaza edecek ve dinî müesseseler devlet resmî kadrosu içinde yer almıyacaktır.

Madde 13- Vatandaşın muhaberat ve seyahat hakları mutlakdır.

Muhaberatın gizliliği devletçe garanti edilecektir.

Madde 14- Vatandaşın kültür hürriyeti mutlakdır. İlk tahsil, herkes için parasız ve mecburidir. Devlet elindeki bütün imkânlarla bu mecburiyeti umumileştirir.

İlk tahsil ana lisanla yapılır.

Orta, teknik ve yüksek tahsil parasız olduğu gibi bu haktan bütün millet çocuklarının faydalanması yolunda gereken her türlü masraf devletçe ödenir.

Partimiz üniversitelerimizin ilerde kurulacak akademi ve enstitülerimizin muhtariyeti prensibini müdafaa ve tesis edecektir.

Madde 15- Siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel her türlü hak, hürriyet ve salâhiyetler karşısında din, mezhep, ırk, dil ve cinsiyet farkı gözetilmeyecektir.

Madde 16- Vatandaş her hangi bir kanunun anayasaya aykırılığını ileri sürerek bu kanun aleyhine mahkemenin karar vermesini isteyebilecektir.

Madde 17- Milletin demokratik hak ve hürriyetleriyle yurdun siyasî ve iktisadî bağımsızlığını korumak, her vatandaşın en mukaddes vazifelerindendir. Askerlik hizmeti her kademede, herkes için mecburi olacak, bedel verme usulü aslâ tesis olunmayacaktır.

III- İÇTİMAÎ POLİTİKAMIZ

Madde 18- Partimiz, aileyi milletimizin temel müesseselerinden biri sayar ve ailenin korunmasını, demokrat duygular içinde gelişmesini zaruri görür.

Madde 19- Her ailenin hususî bir ikametgâha sahip olmasında, çocukların bakım ve terbiyesindeki lüzumlu maddî yardımların yapılmasında devlet vazifelendirilecektir. (Gerçek Gazetesi 1. Sayı)

Madde 20- Devletçe desteklendirilmeyecek olan içtimaî sigortalar, kooperatifler, ana ve çocuk yurtları gibi çeşitli koruyucu teşkilâtla ailenin maddî ve manevî kalkınması düzenlenecektir.

Madde 21- Aile saadetini zorlaştıran her türlü hukukî kayıtlar kaldırılacak, gerek evlenme, gerek boşanmadaki muteassıp zorluklar kanunlarla önlenecektir.

Madde 22- Aile saadetini ana, baba ve çocukların ruhî ve bedenî sağlığını tehlikeye düşüren sarî hastalıklar, aklî ve ruhî bozukluklara karşı evlilik müessesesini koruyucu kanunî tedbirler alınacaktır.

Madde 23- Kumar, fuhuş, alkolizm, verem, frengi, trahom ve sıtma gibi içtimaî faciaları önleyici sivil ve resmî mücadele teşkilâtı kurulacak, bunların kurbanları bakım ve nezaret altına alınacaktır.

IV- İDARİ POLİTİKAMIZ

Madde 24- Partimizin idare şekli olarak Cumhuriyet rejimine ve kuvvetlerin ayrılması prensipine bağlı kalacaktır.

Madde 25- Azası doğrudan doğruya üç senede bir, millet tarafından seçilen bir teşrii kuvvetin (Büyük Millet Meclisinin) başlıca salâhiyetleri şunlar olacaktır:

- 1- Ana yasanın lâfzına ve ruhuna uygun kanun yapmak,
- 2- Hârp ilan etmek, sulh yapmak,
- 3- Beynelmilel mahiyette olan her türlü akitleri tastik veya reddetmek,
- 4- Devlet bütçesini müzakere, tastik ve kontrol etmek,
- 5- Umumî af yapmak,
- 6- Cumhur reisinin muhakeme edilmesine karar vermek,
- 7- Temyiz mahkemesi ile divanî muthasebat reislerini ve başkomutanı seçmek.

Madde 26- Kazaî kuvvet, teşriî ve icraî kuvvetten ayrı, müstakil ve millet namına hareket edecek idarî ve adlî kaza birleştirilecektir.

Hâkim ve müddeiumumilerin tayin, nakil ve terfileri bütün Türkiye hâkim ve müddeiumumîlerinin tek dereceli ve gizli olarak her dört sene için kendi aralarından seçecekleri 15 âzalı yüksek kaza meclisi tarafından yapılacaktır.

Temyiz mahkemesi reisinin riyaset ve adliye müsteşarının iştirak edeceği bu meclis, teşriî meclise münhasıran adli mahiyette olan kanunlar teklif edecek ve Adliye Vekâleti ile iştirâî mahiyette işbirliği yapacaktır. (Gerçek Gazete 2. Sayı)

Madde 27- Cumhur Reisi her dört senede bir, tek dereceli ve gizli reyle doğrudan doğruya millet tarafından seçilecektir.

Madde 28- İcra kuvvetini cumhur Reisi temsil edecek, hükümeti, lüzumu kadar devlet, sekreteriyle, Cumhur Reisi tarafından teşkil olunacaktır.

Hükümetin vazife ve selâhiyetleri:

1- Teşrii meclis tarafından yapılan kanunları tatbik etmektir.

Madde 29- Cumhur Reisinin teşriî meclis kararlarına karşı veto hakkı olmayacak, hususi affa ve ölüm cezalarının tasdikine selâhiyetli kılınacaktır.

Madde 30- Vilâyet, kaza ve nahiyelerin idaresi, idâre amirlerinin reisliğinde her üç senede bir doğrudan doğruya seçilecek olan ikişer kişilik mahalli heyetlerce yürütülecek ve vilâyet umumî meclisleri kaldırılacaktır.

Madde 31- Şehir ve köylerin idaresi şehir ve köy meclislerine ait olacak, bu meclislerin reisi ve azası her üç senede bir doğrudan doğruya şehir ve köy halkı tarafından seçilecektir.

Mahalli idarelerin mali ve idarî vaziyet ve selâhiyetleri için hususî kanunlar yapılacaktır.

V- SEÇİM SİSTEMİ VE PRENSİPLERİMİZ

Madde 32- Partimizce seçim 18 yaşından yukarı bütün vatandaşların, subay ve erler de dahil olmak üzere devlet idaresine bilvasıta iştirakini temin eden demokratik bir sistemdir.

Madde 33- Bütün seçimler, siyasî partilerin nezareti altında, nisbî temsil esasına göre tek dereceli ve gizli yapılır.

Madde 34- Her seçim için siyasî partilerce namzet gösterilir. Ayrıca müstakil olarak namzetlik konulabilir.

Madde 35- Cumhur Reisi bütün Türkiye seçmen sayısının üçte ikisiyle seçilir. Bu nisap mevcut olmazsa seçim tekrarlanır.

Araya bir devrelik fasıla girmedikçe aynı şahıs ikinci defa Cumhurreisi seçilemez.

Madde 36- Her vilâyet bir seçim dairesidir. Partili partisiz millet vekili namzetleri aldıkları rey sırasına ve seçim dairesinin çıkaracağı milletvekili mikdarınca kazanmış sayılırlar.

Madde 37- Partilere verilmiş olup ta nisap harici kalan ve kazanmıyan bütün seçim dairelerindeki diğer reyler her parti için ayrı ayrı toplanarak bu reylerden her otuz bini için ayrıca bir milletvekili seçilir.

Madde 38- Seçim dairelerindeki bütün nüfusun her elli bin ve küsuru için bir millet vekili hesap edilir.

Madde 39- Devlet bütçesine esas olan vergilerin demokratlaştırılması ve âdil ölçülere dayanması gerektir. Bu sebeple partimiz

- 1- Yoksul halk kütlelerinin zarurî ihtiyaçlarını karşılayan eşya üzerindeki istihlâk vergilerini asgarî hadde düşürmek,
- 2- Tatbikatta doğrudan doğruya müstehlike tahmil edilmiş olan vasıtalı vergi sistemini terketmek.
- 3- Toprak, hayvan ve yol vergilerini ancak normal geçim haddini aşan aile gelirleri üzerinden tatbik etmek.
- 4- Yalnız kol ve kafa emeği ile geçinenlerin gelirleri üzerine konmuş olan bütün vergileri kaldırmak,
- 5- İntikal harçlarıyla sermayenin (GERÇEK SAYI 3) aşırı kazançları üzerindeki vergi nisbetlerini müterakki surette arttırmak,
- 6- Vergi kaçakçılığına karşı en şiddetli kanunî tedbirleri almak ve bunu önleyici teşkilât kurmak,
- 7- Yarı resmî bir mahiyet arzeden her türlü iane sistemine nihayet vermek, için çalışacaktır.

Madde 40- Devlet bütçesinde yalnız⁶⁹⁸ ve masraf muvazenesi değil aynı zamanda halkın menfaatlerinin dışında kalan masrafların kaldırılması esas tutulacak ve her türlü sarfıyat için önceden kontrol usulü ittihaz olunacaktır.

Madde 41- Büyük çaptaki âmme hizmetlerini başarmak yolunda mutedil şartlara bağlı iç ve dış istikrazlar tecviz olunacaktır.

⁶⁹⁸ Burada tahminimce “gelir” kelimesi yer almalıdır, atlanılmış: “yalnız gelir ve masraf muvazenesi değil...” şeklinde.

VI- İKTİSADİ POLİTİKAMIZ⁶⁹⁹

Madde 42- Milletin başlıca unsurlarından biri de iktisadî hayat beraberliğidir. Demokrasinin iktisadî karakterini tayin eden bu beraberliğin müsavicilik prensibine değil, adalet prensibine dayanması gerekir.

Bir milletin iktisadî hayat beraberliğindeki adalet ölçüsü, müsavi şanslar ve şartlar altında her ferdin kendi zeka, kabiliyet ve emeğinden ibarettir. İktisadi bütün imkanlar milletin bütün fertlerine karşı tamamiyle serbest ve açık tutulmadıkça fertlerin bir kısmı, diğerlerinin aleyhine olarak daima büyük kazançlar temin etmek suretile millî serveti inhisar altında bulundururlar ve millî sefaletle yol açarlar. Bu sebeple:

- 1- Her türlü büyük istihsal ve aşırı kazanç vasıtası olan malî, ziraî, ticarî, sınaî iş şubelerini kamulaştırarak millet namına işletmek ve bunların dışında kalan şahsi ve hususî teşebbüsleri tamamiyle serbest bırakmak,
- 2- Milli servetin çoğalmasını zorlaştıran ve halkın umumî refahı yerine şahsî menfaatlerin kuvvetlenmesine imkân veren başı boş iktisat sistemi yerine umumî ihtiyaçların tatminini ve milli kalkınmayı kolaylaştıran plânlı iktisat sistemini kabul ve tatbik etmek,
- 3- Her şey halk için, prensibine bilhassa iktisadî meselelerde sadık kalmak, Partimizin en esaslı gayelerindendir.

Madde 43- Fertleri başı boş birer müstahsil ve müstehlik vaziyetinden kurtarmak için gerek ihtihsal, gerek istihlâki geniş bir surette kooperatifleştirilecek, ve bu suretle, müstahsillerle müstehlikler arasındaki yıkıcı ayrılığı kaldırarak sağlam ve hakiki bir iktisadi hayat beraberliği meydana getirilecek; işçi, köylü, küçük esnaf ve memurların hayat zorluklarını önleyici her türlü iktisadî tedbirler ön plana alınacaktır.

Madde 44- Devletin iktisadî bünyesi içinde iş verme ve iş alma beraberliğini yaratacak bir zihniyet altında bütün iş şubelerinde sendikalar ve birlikler meydana getirmeği ve bu teşekküllere geniş çapta hak ve hürriyetler sağlamayı partimiz millî ve siyasî beraberliğimizin en sağlam müeyyidesi sayar.

⁶⁹⁹ Programda bu madde yanlışlıkla VIII. Madde olarak yazılmıştır.

VII- KÖY VE KÖYLÜ POLİTİKAMIZ:

Madde 45- Toprak, onu işleyerek, onunla geçinenlerindir. (GERÇEK Sayı 4)

Partimiz, Türkiye’de küçük birer toprak reformu meydana getirmek gayesiyle şu esasları başarmağa çalışacaktır.

- 1- Yeter derece de toprak işletme vasıtaları haddini esas tutarak topraksız ve işletme vasıtasız köylü ailesi bırakmamak,
- 2- Ekili ve dikili bütün topraklarımız bugünkü köylü nüfusuna yetmiyeceğinden fazla köylü nüfusuna sınaî ve iktisadî mahreçler aramak,
- 3- Toprak işletmesini ve hayvan yetiştirmesini hususî mülkiyet haklarına riayet edilmek şartıyla çok daha elverişli bir işletme sistemine bağlamak ve köylerimizi bir istihlal ve satış kooperatifçiliği şebekesi haline getirmek,
- 4- Köy meselesini esastan halletmek üzere, ileri teknik ve teknik kadrolarla, toprak işletme ağır sanayiine ön plânda yer vermek,
- 5- Refah, kültür, sağlık ve adâlet nimetlerinden köylerimizin azamî derecede faydalanmasını temin edecek olan bütün şartları ve bu arada ileri tekniğe ve her türlü kadro topluluğuna imkân verici “büyük köyler” prensibine cesaretle bağlı kalarak en az ikişer bin nüfuslu zıraî merkezler meydana getirmek,

Madde 46- Partimiz, içtimai mukadderatı aynı olan işçi ve küçük esnaf kitleleriyle köylülerimiz arasındaki iktisadî ve siyasî menfaat beraberliğini sağlamlaştıracaktır.

IX- ADALET POLİTİKAMIZ⁷⁰⁰

Madde 47- Partimiz adaleti, kültürlü hâkimin, hür ve müstakil mahkemenin ve tamamiyle demokrat kanunların bir neticesi sayar.

Madde 48- Hâkimlerin istiklâli kadar yüksek bir refah içinde yaşamalarının da teminiyle ilgili tedbirlere baş vurulacak ve bugünkü iş hacmi azaltılacaktır.

Madde 49- Cezanın çektirilmesinde, suçluların bir daha suç işleyemez hale getirilmesini sağlayan en ileri terbiye, ıslah, içtimai korunma ve gözetme sistemleri kabul edilecek ve bütün cezaevleri birer iş ve ıslah yurdu haline getirilecektir.

⁷⁰⁰ Doğrusu VIII. Madde olmalı

Madde 50- Suçlu çocuklar için ayrı mahkeme ve usul kanunlarile, ıslah yurtları; kimsesiz çocuklar için de gözetme ve koruma müesseseleri meydana getirilecektir.

Madde 51- Ağır cezalı suçlarla matbuat ve siyasî mahiyetteki bütün suçlar için jüri sisteminin tatbiki ve iş ihtilâfları için de, çabuk iş gören hususî mahkemeler kurulması partimizin başlıca gayelerindendir.

Madde 52- Mevcut bütün kanunlarımız ileri ve tamamiyle demokratik bir zihniyetle millî bünyemize ve ihtiyaçlarımıza göre tekrar gözden geçirilecek, vatandaş hak ve hürriyetlerini daraltan her türlü mevzuat kaldırılacaktır.

X. SAĞLIK POLİTİKAMIZ

Madde 53- Başlıca istihsal unsuru ve saadet kaynağı olan insan sağlığını partimiz millî meselelerimizin en mühimlerinden sayar. Bu sebeple.

- 1- Her çeşit bakım ve tedavi müesseselerini millet namına işletmek,
- 2- Bu müesseseleri kademeli bir tertiple köylerimize kadar yaymak,
- 3- Bütün sağlık kadrolarını ihtiyaca yeter dereceye çıkarıp millet müesseselerine bağlamak ve bu kadrolara yüksek bir refah ve iş huzuru temin etmek,
- 4- Türkiye'nin sağlık meselesini esasından halletmek ve tıp ilminin nimetlerinden bütün halk kitlelerini faydalandırabilmek için en az on senelik bir plân ve uzun vadeli bir istikrar yapmak, başlıca hedefimiz olacaktır.

XI. MÜNAKALE VE BAYINDIRLIK POLİTİKAMIZ

Madde 54- Partimiz, iç pazarları ve çeşitli istihsal bölgelerini birbirine bağlayan ana yollardan, ihraç ve muvasala limanlarından başka, köy, kasaba, iç ve dış yollarını da plânlı bir devlet işi yapmak lüzumuna kanidir.

Madde 55- Şimendiferciliği yalnız millî müdafaa zaruretlerine göre değil, iktisadî ihtiyaçlarımıza göre de plânlaştırarak kültür ve refahın muayyen merkezlerde toplanmasına nihayet verici tedbirlere baş vuracağız.

Madde 56- Bütün Türkiye için bir elektrikleşme devresini açmağa çalışacağız. ve bu yolda her çeşit tabiat kudretlerini istifade edilir hale getireceğiz. (GERÇEK . 5. Sayı)

Madde 57- Köylerden başlayarak şehirlere doğru medenî bir iskân ve imâ plânı tatbik etmek suretiyle her aileye şahsi mülkiyetine bağlı hususî ikametgâhlar temini

yolunda devlet kuvvetlerini ciddi ve devamlı surette vazifelendirmek, partimizin mutlaka başarmak azminde bulunduğu en mühim sosyal davalarımızdan biri olacaktır.

XII. MİLLÎ TERBİYE VE KÜLTÜR POLİTİKAMIZ

Madde 58- Halkımızın millî ve medenî seviyesini yükseltmek, onu demokratik hak ve selâhiyetlerini kullanma hürriyetine alıştırmak, siyasî ve içtimaî bakımdan olgunlaşmasını temine yarıyan bütün vasıtalardan faydalanmasını kolaylaştırmak yolunda partimiz plânlı bir şekilde gayret sarfedecektir.

Madde 59- Çocuklarımızın ve gençlerimizin sıhhat ve kültürece sağlamlaşmasını sağlayacak surette tahsil ve spor vasıtalarını bütün halk kitlelerinin istifadesine açık tutacağız.

Madde 60- Partimiz, matbaa, kitap, gazete, mecmua ve kütüphane meselelerini en geniş bir demokrasi anlayışı içinde millî kültürümüzün en verimli ve en hür birer kaynağı haline getirmek ve bu müesseselerin gelişmesini halkçı karakterini ârizalara uğraticı engelleri yok etmek azmindedir.

Madde 61- Münevverlerimizin büyük bir ekseriyeti devlet hizmetin de bulunduklarından, memurlarımızın fikir ve aksyon sahalarındaki siyasî faaliyet hakkından mahrum tutulması zihniyetini aslâ tasvib etmiyecek ve memurların siyasî teşekküller(e) intisap etmelerini ve meslek sendikaları kurmalarını kolaylaştıracaktır.

Madde 62- Partimiz, matbuatın her türlü mesele ve doktrinler üzerinde ve tam bir serbestlik içinde münakaşa ve neşriyat salâhiyeti tanıyacaktır.

Madde 63- Neşriyat hakkında bütün vatandaşların faydalanabilmesini zorlaştıran malî ve idarî engellerin kaldırılmasına çalışacak, milletler arası haberleşme serbestliğini kayıtsız şartsız tanıyacaktır.

XIII. DIŞ POLİTİKAMIZ

Madde 64- Partimiz, demokrat komşu milletlerle dürüst ve samimî bir iş birliğine dayanan karşılıklı dostluk ve diğer bütün demokrat milletlere karşı da beynelmilel tesanüt ve barışçı bir zihniyet gütmek suretiyle hem milletimize hem insanlığa faydalı olmağa çalışacaktır.

(Okunamayan 7 satır var. Madde 65 okunamadı. 65. Madde iki farklı kaynaktan şöyle yayınlanmıştır:)

Madde 65- Partimiz milli menfaatlerimizle ahenkli, beynelmilel taahhütlere sadık kalmak, demokratik mahiyetteki her türlü beynelmilel teşebbüsleri, federatif hareketleri, insanlığın ve medeniyetin kalkınmasına matuf siyasî ve içtimai faaliyetleri desteklemeyi bir vazife sayacaktır.⁷⁰¹

Madde 65- Partimiz milli menfaatlerimizle ahenkli beynelmilel taahhütlerini savunmaktadır, demokrasinin mahiyetinin her türlü beynelmilel teşebbüsleri hareketleri, insanlığın ve medeniyetin kalkınmasına matuf siyasi ve içtimai faaliyetleri desteklemeyi bir vazife sayacaktır.⁷⁰²

XIV. MÜTEFERRİK MESELELER

Madde 66- Bu programda yazılı prensiplerin dışında kalan iktisadî, içtimai, siyasî, teknik ve önceden gözetilmesine imkan olmıyan şartların doğuracağı diğer bütün meseleleri ve hadiseleri partimiz millî zaruretlerin ve sosyalistçe düşünüşün rehberliği altında tetkik ve halledecektir.

Madde 67- Partimiz iktidar mevkiine geçinceye kadar bu programda mevcut fikir ve prensipleri halkımıza anlatmak ve yaymak hususunda her vasıttan faydalanacak ve parti azasını bu yolda vazifelendirecektir.

Madde 68- Partimiz hakikî demokrasinin Türkiye’de gelişmesine ve milletimizin iktisadi ve içtimai kalkınmasına elverişli fikir ve hareketler güdecek olan diğer siyasi partilerin faaliyet serbestliğini tanıyacak ve kendilerine saygı gösterecektir.

12- Esat Adil Müstecabi: Avukat ve muharrir-Tophane üstü Gökteniz apt. no. 5

13- Macit Güçlü: Avukat-Ayaspaşa Çiftelav so. 11/4.

14- Hüsamettin Özdoğu: Tesviyeci-Fıçıcı So. 23 Tarlabası

15- Avedis Aleksanyan: Nor-or gazetesi sahibi-Kuzguncuk, İcadiye, Müneccimbaşı So. 102.

16- Behçet Atılgan: Muharrir-Taksim Temiz So. 38/6.

17- Mustafa Börklüce: İnşaatçı-Tarlabası, Fıçıcı So. 23.

18- Alâettin Hakgüder: Tüccar,-Osmanbey, Hacı mansur So. 59/1.

⁷⁰¹ İbrahim Topçuoğlu, **Neden 2 Sosyalist...**, Cilt 1, s. 215

⁷⁰² Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar-4**, s. 54

- 19- Aziz Uçtay:** Matbaa makine şefi-Soğanağa, Daltaban yokuşu 2 Beyazıt.
20- İhvan Kay(b)acioğlu: Kaynakçı ustası-Halıcıoğlu Fıstıkçıçeşme Cad. 68.
21- Sülayman Taki: Tornacı-Halıcıoğlu, Yenimahalle Kırkayak So. 7.
22- Aziz Ziya Sıradağ: Serbest muharrir-Beyoğlu, Ağacamii Öğüt so. 17.

ESAT ADİL'İN GERÇEK GAZETESİNDEKİ MAKALELERİ

GERÇEK SAYI 1, 7 TEMMUZ 1946

Demokrasi Çarkını Döndüren Suların Kaynağı.

Esat Adil Müstecabi

İkinci dünya harbinin sonu, Türkiyede demokrasi gelişmesinin başlangıcı oldu. Gerçi bu başlangıç, tereyağından kıl çeker gibi kolay olmadı. Saflar bir küçük meydan muharabesi vermek zorunda kaldılar, sonunda buzlar çözüldü ve tek parti sisteminin de zorlu bileği büküldü: Bu sistemin yere serildiğini hepimiz gördük. Tamamiyle öldü mü, yoksa hâlâ can mı çekilmektedir bunu bize ancak yarının hâdiseleri söyleyecektir.

Herkes biliyor ki dünya üç büyük kümeye ayrılmıştır. Bunlardan ikisi, her biri diğerini ifrat ve tefritle töhmenliyen demokrasi safıdır. Üçüncü küme, kılıç artığı faşistlerin, reaksiyonelerlerindir.

Garb demokrasilerinin koyu ve ihtiyat akçasi gibi gözüken bu üçüncü küme İspanya ve Arjantini de maskelenmeye lüzüm görmeyecek kadar vaziyete hakimdir. Birçok memleketlerde de bunlar demokrasilerin müsamahalarından faydalanarak yaşayabilmektedir.

Türkiyede bu kümelerin belki hepsi mevcuttur. Hepsi de tutunmak ve yaşamak iddiasındadırlar.

Çeşitli anlayışlara tahammülü olan bir demokraside bu iddiaları yadırgamak istemiyoruz. Aksine olarak, çok uzun yıllar süregelmiş olan siyasi ve içtimai baskının altında nelerin ölü, nelerin diri kaldığını öğrenmek, bilmek istiyoruz.

Birdenbire mevzilerinden fırlayan erler gibi birçok siyasi partiler kuruluverdi. Bunlar yekdiğerinden ayırt edilemeyecek kadar karmakarışık oldular.

İdeolojik saflarla doktrinsiz safları teşhiste herkes zorluk çekmektedir.

Demokrasi tarihimizin çarkını çeviren suların kaynağını son günlerde pek bulanık görmekteyiz. Okuyucularımıza bu bulanık kaynaktaki balıkların renginden ve tatlarından kısaca bahsetmek herhalde kimsenin canını sıkmayacaktır.

Önce şu balıkları cinslerine göre üçe ayıralım:

Birinci grub; bir büyük memeli balık ve onun doğurduğu irili ufaklı balıklardır. Bunlar şimdilik analarını didiklemek meşguldür.

Ana kızarsa belki de hepsini yutacaktır.

İkinci grub; yirmibeş yıldan beri ya Arabistan çöllerinin ya kızıl elmaların hasretiyle yanıp tutuşan tuzlu su balıklarıdır.

Üçüncü grub ise; okuyucularımızın pek âlâ bildikleri gibi, kendilerini aynı cinsten sanıp suya atılan birkaç balıkla diğer bir balıktır ki onun rengini adını halk çok çabuk öğrenecek ve sevecektir.

Şu birkaç satırlık fantezinin içinden yine hep beraber çıkalım:

Birinci grub, orta ve yüksek burjuvazinin menfaatlerini temsil eden partiler grubudur. Aralarındaki mücadele, Türkiye'nin iktisadi ve siyasi menfaatlarının paylaşılmasında kısmi uzlaşamazlıktan ileri gelmektedir.

İkinci grub; ya doktrin bakımından tamamiyle eskimiş hayatiyetini kaybetmiş veya hiçbir sosyal iddiası olmayan ve seçiş devresinden sonra âkibetlerinin ne olacağı kurucularınca da bilinmeyen partilerden müteşekkildir.

Üçüncü gruba gelince, bunlardan ikisi, küçük burjuva temayülleri içinde bocalamaktadır. Taşıdıkları adile programları arasında doktriner bir irtibat mevcut değildir.

Diğer ikisi geniş halk kitlelerinin menfaat birliğini temsil eden aralarında sadece bazı görüş farkları olan iki kardeş sol cenah partisidir.

Türk milletinin demokratik hak ve hürriyetinin gelişmesi mevzuubahs olduğu şu günlerde, yükselişi geciktirici veya çabuklaştırıcı mahiyette olan siyasî teşekkülleri halkımızın bütün teferrüatıyla bilmesi, tanınması icabetmektedir.

Biz sık sık bu sütunlarda bu işe gerekli malzemeyi hazırlamağa çalışacağız.

Apaçık, Dosdoğru:

İdeal Ve Realite

Yazan: ADİLOĞLU

Gönlünü kafasıyla denk tutabilenlerdir ki halk kitlelerinin davasını kavramakta, yürütmekte başarılar elde edebilir.

Gönül daima idealisttir. En güzelini, en iyisini ve en ilerisini ister. Fakat bu ideal yolunun, hayatın türlü arızaları içinde kıvrıla kıvrıla geçtiğini pek de hesaba katmaz. Gönlü kafasına hâkim olanlar hepimize daha sevimli görünürler. Çünkü her ideal gibi her idealist de lokum şekeri gibi hoş a gider.

Kafa, şuuru, gerçeği, realizmi temsil eder. Sert, haşin, sevimsiz fakat doğru ve dürüsttür. Biz ne gönülsüz kafa, ne de kafasız gönül istemiyenlerdeniz. Halkımızı avutmakla onu bedbinleştirmek arasında fark görmüyoruz. Biz onun uğruna gönlümüzle kafamız arasında bir uzlaşma yapacağız. Bu uzlaşma sayesinde hem idealimize dolu dizgin at süreceğiz. Hem sihirli seccade kullanmıyacağız. Bu, içinde bulunduğumuz şartları, zorlukları hesaba katmak, fakat bu zorlukları, şartları behamehal yenmek demektir. Büyük Fransız sosyalist Jores'in dediği gibi: "İdeale doğru koşmak, fakat realiteden de ayrılmamak!"

İşte bizim gönüllerimizle kafalarımız arasındaki mukavelenin dayandığı ana prensip bu olacaktır. Yüreğimizin dileği, dimağımızın ışığı, canım, yurdumuzun dört bucağındaki dostlarımıza ve bu dostların dostu olan halkımıza armağanıdır. Gecemiz gündüzümüz onlarındır. Madem ki hürriyet şarkılarını beraber söyledik. Hürriyetin nadasını da, hasadını da onlarla beraber yapacağız. İnkılâp ve demokrasi tarlasına serptiğimiz tohumlar soysuzlaşmıyacak, başaklar yüklü ve taneler dolgun olacaktır. Çünkü, gönüllerimizle kafalarımız birlikte işliyor, birlikte konuşuyor. Çünkü idealimiz, fezalardaki bulutlardan değil halk kitlelerinin hayat realitesi..... .. mektedir.

GERÇEK SAYI 2, 8 Temmuz 1946

Köylüyü kaybeden seçimi kazanamaz

Esat Adil

Milletvekili seçimindeki zafer de her seçim gibi sayı üstünlüğüne dayanır. Bu, demokrasilerin değişmez bir kaidesidir.

Duygu ve dilekler bir yana konup gerçek ele alınca, köylü seçmenleri elinde tutan bir partinin milletvekilliği seçiminde yenilmesine imkân olmadığı neticesine varılır. Çünkü bütün Türkiye nüfusunun yüzde seksen ikisi köylüdür. Bu ezici sayı üstünlüğü karşısında Türkiye'nin mukadderatının kimin elinde bulunduğu kolayca anlaşılır. Nahiyelekiler de dâhil olmak üzere on altı milyona yaklaşan köylümüz kırk üç bin gibi muazzam bir yekûn tutan ve her biri birbirinden uzak köylerde oturmaktadır. Bu köylerin içinde 40-50- nüfuslu olanlar da vardır. Belki bir yüzü geçmiyen iki bin nüfustan yukarı olanlar şöyle bir yana konunca geriye kalanlar kâmilten az nüfuslu köylerden ibarettir. Seçim kanununa göre her beş yüz nüfusa bir seçim sandığı tahsis edilmiş olduğuna göre on binlerce köy kendi başlarına bulundukları yerde seçim yapacaklar demektir. Bu elverişli vasıtalarla Cumhuriyet on binlerce köy üzerinde teşkilat ve propaganda yapmaya HP müstesna, hemen hiçbir parti malik bulunmamaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisinin çeyrek asırdır süregelen hükümlanlığı ve el an bir hükümet partisi olma bakımından elinde bulundurduğu nüfuz ve tesir imkânları sayesinde köylerin ve köylü nüfusunun çok büyük bir ekseriyetini elinde bulundurduğu su götürmez bir gerçektir.

Bilhassa bu parti, son yıllarda, yine kendi içindeki fraksiyonların tesirile köy teşkilatını sağlamlaştırmış ve genişletmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi içinde meydana gelen gruplar arasındaki mücadelelerde de savaşı daima köylülüğü elde eden kazanagelmıştır.

Siyasi partilerin en kuvvetlisi görünen ve kendilerini Cumhuriyet Halk Partisine güçlü, kuvvetli bir rakip sanan bir iki parti olsa olsa ancak garp vilayetlerle Karadeniz vilayetlerinin ve bir iki cenup vilayetinin merkez kaza köylerinde teşkilâtlanabilmişlerdir.

Bu ise, koskoca Türkiye köylü nüfusuna nisbetle bir hiç mesabesindeir.

Kendi lehine köylüyü teşkilâtlandıramayan partinin millet vekili seçimini kazanamayacağı öyle bir gerçektir ki, bundan tegafül eden partiler için inhizam, önüne geçilmez bir âkibettir.

Türkiyede, köylü üstünlüğünün tesirinden mahun olan tek şehir İstanbul şehridir. Yalnız İstanbulda herhangi bir parti şehir organizasyonu ile köylüye dayanan bir

partiyi yenebilir. Bir İzmir şehri bile siyasî mukadderatı bakımından köylü sayı üstünlüğünün bir bazısidir.

Bugünkü gayri müsait şartlar altında seçime iştirak etmek suretile işledikleri hatanın farkında olmadan müşterek bir muhalefet cephesi kurmayı bile hodbince sebeplerle reddeden burjuva partilerinin, Cumhuriyet Halk Partisinin ekmeğine nasıl bol bol tereyağı sürdüklerini, demokrasinin gelişmesine nasıl engel olduklarını hâdiseler pek çabuk isbat edecektir.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Meğer sen ne imişsin ey demokrasi

Yazan: ADİLOĞLU

Türkiye, şu günlerde, turistik bir şehre döndü. Çeşit çeşit insanlar, çeşit çeşit maksatlarla durmadan seyahat ediyorlar, şehirlere, kasabalara, köylere gidiyorlar. Kimi vaz ediyor, kimi hutbe okuyor, kimisi de şiir ve gazel söylüyor. Ziyafetler, toplantılar, konferanslar, nutuklar, beyanat ve beyannameler ve bu arada ağız, kalem kavgaları, köylüye ilânı aşklar, şehirliye cilveleri: Bütün bu yerli yersiz, değerli değersiz hareketler seller gibi bir biri ardından akıp gidiyor.

Heygidi demokrasi hey! Meğer sen ne fettan, ne yosma ne aşüfte imişsin! Kırk yıllık Yaniler ve Kâniler, ak saçlı ihtiyarlar, pos bıyıklılar ve hattâ çarebrular, üftade piyade, peşine düştüler, başına üşüştüler. Hepsi de kurbanın oldular!

Onlar ki, daha düne kadar adını iştismektense sağır, yüzünü görmektense kör olmayı tercih ederlerdi. Sana gönül kaptıranların katline ferman çıkarırlar, seni bir zaniye gibi taşa tutup yerlerde süründürmeyi mübah sayarlardı.

Gizlice yurdumuza girersin de bizleri idlâl ve ifsat edersin korkusule, uykusuz geceler geçirenler şimdi de kapıda kul köle olmak için hani nerede ise birbirleriyle saç saça gelecekler ve birbirlerinin gözlerini çıkaracaklar.

Meğer sen neymişsin, ah meğer sen neymişsin! Adını mermerlere yazıp, konakların kapılarına astılar, şerefine partiler kurup, gardenpartiler verdiler.

Meğer onlar neymişler, ah meğer onlar neymişler? Daha dün boynuna kement atıp seni zindanlarda çürütenler, bugün hâki payına yüz sürüp:

- Ah canım efendim diyorlar: Biz ettik, sen etme! Bizleri reddeyleyip yârı ağyar önünde kepaze eyleme!

Ey benim yâri vefakârım, bilirsın ki en kara günlerimde sen ve en kara günlerinde ben birbirimize dostluk ettik. Gel, onların günahlarını af ve töbelerini kabul et! Gerçi onların öyle günahları vardır ki kırk deve yükü tutar. Ne yemin, ne de töbe ile unutturulur gibi değildir. Amma, bilirim sen insan oğullarını seversin. Ve er geç onların kusurlarını bağışlamakta inadin uzun sürmeyecektir.

Söz aramızda kalsın, huylu huyundan vaz geçmez derler. Onların iki yüzlülük edip naili vuslatin olduktan sonra tekrar senden yüz çevirmeleri ihtimali vardır. Yine sen bilirsın amma, bu günahkarlara elini ayağını öptür, eteğini öptür fakat daha ilerisine izin verme:

Zaten nasıl olsa, şu sayılı günler geçince hepsi senden uzaklaşıp yine kendi âlemlerine dalecekler ve belki de dört yıl kadar yüzünü görmeyip adını bile anmayacaklardır!

GERÇEK GAZETESİ SAYI 3, 9 TEMMUZ 1946

Yollarını şaşırmayınız

Esat Adil

Muhalefet partilerinden bilhassa demokrat parti Cumhuriyet halk partisnin bir fraksiyonu olarak meydana çıkmış ve bir iktidar partisi olmak iddasile de seçime iştirak kararı vermiş bulunuyor.

Seçim ve mücadele heyecanları içinde sorulub cevaplandırılmamış olan bir suali sormak ve cevap aramak lüzumunu duyduk.

Bu sual şudur: Demokrat partinin gerek kurucuları, gerek vilayet heyetlerinin mühim bir kısmı C.H. Partisinin ideolojisini yıllarca benimsemiş ve bu ideolojinin millî hayata tatbik edilişinde rol almış şahsiyetler değil midir.

Bu menfi cevap vermek için ortada hiç bir delil ve sebep yoktur. Esasen demokrat parti programı da iktisadî devletçilik prensibi müstesna C.H. Partisi programından ideolojikman farksızdır.

Kendilerini Atatürkçü ilân eden demokratlar Atatürkün inkılâpçı tarafı olan etatizmi nasıl oluyor da ret ve inkâr edebiliyorlar?

Bugün şahidi olduğumuz D.P. ve C.H.P. kavgasını ancak şahsi görüş, ihtiras ve iktidar kavgası olarak vasıflandırmaya ve geniş halk kitlelerinin bu kavgaya niçin katıldıklarını anlamadığımızı açıklamaya mecburuz.

Eğer halk kölelerinin C.H.P. ile hesaplaşmak, uzun yıllar çekdiklerinin mesullerinden hesap sormak istiyorlarsa, bu işe hesap vermekle mükellef olanları memur etmesi aklın alacağı bir hareket değildir.

Bizce, millete hesap vermek mecburiyetinde olanlar yalnız C.H. partisi şefleri değil aynı zamanda D.P. şefleri dir de.

Şöhret ve para, bazı partilerin belki diğerlerinden daha çabuk teşkilatlanıp kuvvetlenmelerine âmil olmuştu. Fakat bu kuvvet bir halk ve bir millî temsil manası ifade edemez. Çünkü on milyonlarca yoksul köylünün, yüz binlerce işçinin ve küçük burjuvazinin millî ve sınıfî menfaatleri her iki partinin ideolojik bünyesi haricindedir. İşte asıl mesele budur. Ve asıl mesele emekçi halk kütlelerinin aldanmadan ve aldatılmaktan kendilerini korumalarıdır.

Madem ki sınıf esası esasına dayanan partiler kurulmuştur, herkesin kendi sınıfı menfaatini temsil eden parti saflarında yer alması kadar tabîî ve zarurî ne olabilir?

APAÇIK, DOSDOĞRU

Biz demokrasiden korkmuyoruz

Yazan: Adiloğlu

Harıl, harıl demokrasi ve hürriyet isteyenler şimdi korkmağa başladılar. Aman ateş saçağı sarıyor. Birleşelim. Elbirliğiyle yangını söndürelim diyorlar. Bu telaşı gösterenler kimlerdir ve niçin telâşlanıyorlar? Bunu cevaplandırmak bize düşüyor. Çünkü biz demokrasinin hürriyetin dünya çapında gelişmesi ve, yayılmasına taraftarız. Çünkü bizim ve namlarına konuştuklarımızın kaybedecek, zencirlerinden başka bir şeyimiz yoktur.

Türk demokrasisi gözünü açalı henüz on gün oldu. Bu nevadı kundağında iken boğazlamayı düşünmek, bunu temin maksadile de endişeli, tehlikeli, korkulu bir hava yaratmağa çalışmak harpten önce tatbik ettikleri hain bir metodu ele almak olur. Demokrasiden, onun uğruna yapılan mücadelelerden niçin korkuluyor? Mesele son derece basittir: Demokrasiden korkanların asıl korktukları demokrasi değil bizzat halkın kendisidir.

Çünkü halk kütleleri iktidarı ele alırsa hususî ve şahsî menfaatleri yerine geniş kütlelerin menfaatleri ve hakları yürürlüğe girecektir. Bu ise inhisarcı ve istismarcı zümrelerin ve grupların aslâ işine gelemaz. Onlar kendilerine yetecek miktarda bir

demokrasiye her zaman taraftar, daha fazlasına yani halkın faydalanabileceği bir demokrasiye her zaman aleyhtar kalırlar.

Biz ki halktanız. Halkın dâvasını kendi öz dâvamız bilmişiz, bizim demokrasinin gelişmesinden, yayılmasından, aslâ korkumuz yoktur. Onun uğruna yapılan herşey, mücadele, gayret ve bütün emekler bizim için mukaddestir.

GERÇEK SAYI 4,

10 TEMMUZ 1946

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ ANTİ DEMOKRATİK MEVZUAT VE SİSTEM DEĞİŞMEDİKÇE SEÇİMLERE GİRMİYOR. ANA VATAN SINIRLARI İÇİNDE BİRER MÜSTEMLEKE RUHUNU TAŞIYAN KANUNLAR YÜRÜRLEKTEDİR.

Kendilerinin Demokrat veya İnkılâpçı Diye Vasıflandıran partiler C.H.P. nin Lûtfettiği Bir Avuç Demokrasiyi Kafi Görerek Daha Fazlasını İstemiyorlar.

Yurttaşlar;

Türkiye Sosyalist Partisi merkez İcra Komitesi aşağıda yazılı sebeplerle MİLLET VEKİLİ seçimine iştirak etmemek kararı vermiş ve bu kararından Türk milletini haberdar etmeyi lüzumlu görmüştür.

- 1- Parti programımızın 32 inci maddesi seçim hakkında şu ana prensibi ihtiva etmektedir: “Seçim, 18 yaşından yukarı bütün yurttaşların, Subay ve Erler de dahil olmak üzere devlet idaresine bilvasıta iştirakini temin eden demokratik bir sistemdir.” Halbuki seçim kanunu rüşdüne ermiş ve her türlü medenî ve hukukî ehliyeteye kavuşmuş 18 – 22 yaş arası yarım milyondan fazla yurttaşın siyasî haklarını tanımamakda, aynı zamanda yüzlerce subay ve eri Türk vatandaşlık sıfatının en yüksek, en şerefli ve en demokratik vazifesini görmekten mahrum etmektedir.
- 2- Parti programımızın 33 üncü maddesi seçimlerde “nisbî temsil” sistemini kabul etmiştir. Nisbi temsile dayanmayan bir seçimden demokratça neticeler beklenemez: Seçim dairelerinin nisap harici kalmış reyleri içinki hepsi bir araya getirilince milyonlar tutar - seçim kanunu hiçbir tedbir ve usulü ihtiva etmemektedir.

3- Bununla beraber yine parti programımız seçimlerin mutlak bir serbestlik ve hürriyet içinde içinde yapılmasını âmirdir. Partimiz bu serbestlik ve hürriyetin maddî manevî sebeplerle ihlâl edilmiş olduğuna kanidir. Çünkü:

A- Amme hukukunun (Kanunsuzluğun geçici bir müddetle kabulü) diye tarif etmiş olduğu sıkıyönetim idaresinin hâkim bulunduğu vilâyetlerde aşağı yukarı dört milyona yakın yurtdaşı siyasî hak ve selâhiyetleri tahdid edilmiş, hürriyetleri maddî ve manevî baskılar altına alınmış bulunmaktadır.

B- Anavatan sınırları içinde tam birer müstemleke kanunu ruhunu temsil eden (Tunceli ve takrirî sükûn) kanunları halâ yürürlüktedir. Bu kanunların idarî mercilere vermiş olduğu selâhiyetlerle yüzbinlerce vatandaşın siyasî ve medenî hak, selâhiyet ve hürriyetleri tamamile tahdid edilmiştir. Tunceli kanununu tatbik eden idarî mercilerin selâhiyeti yargıtayın hatta Büyük Millet Meclisinin selâhiyetlerinden bir kısmının fevkindedir.

C- 1936 da müstaceliyet kararı ile encümenlerden geçirilmeksizin kabul edilmiş olan polis vazife ve selâhiyet kanununun 18 inci maddesinin esbabı mucibe layikâsı bu maddenin münhasıran seçim zamanında tatbik edilmesini vadeden keyfi ve idarî bir hüküm ihtiva etmekte idi. Kanunun bu maddesi halâ yürürlüktedir. Bu madde bütün adlî kanunların ve ana yasamızın tanıdığı mukaddes hürriyet ve masunuyetimizi dilediği anda yok edebilir.

D- İçtimaatı umumiye kanununun, iş kanununun, cemiyetler kanununun, daha diğer bir çok nizamname, talimatname, ve kararnamelerin ihtiva ettikleri anti demokratik hükümler el'an yürürlüktedir. Ve bu hükümler yurttaşların siyasî ve manevî serbestliklerini baskı altında bulundurmaktadır. Anti demokratik devrenin siyasî madurları olan siyasî mâhkumlar ve sürgünlerin demokrasinin ilânına bir delil olmak üzere af edilmeleri icap ederken Meclis ve hükûmet bu kararı ittihaz etmemiştir.

Partimiz yukarıda açıkladığı sebepler, mevzuat ve idarî sistemlerin hâkim ve lâfız bulunduğu müddetçe milletvekilliği seçiminin serbestçe yapılabileceğine, yurttaşların her türlü korku endişeden ârî bir hürriyete

kavuşmuş bir halde serbestçe seçime iştirak edebileceklerine asla inanmamaktadır.

- 4- Milletveki seçimi demek Türk Milletinin kendi mukadderatı üzerindeki selâhiyetlerini dört yıl müddetle birkaç yüz yurttaşa devretmesi demektir. Bu, uzun bir müddetli araştırma, soruşturma, teşkilâtlanma işidir.

Millet, tek parti sisteminin uzun yıllar süre gelmiş olan tazyik ve itisafından henüz kurtulmuş gibidir. Kendi toparlamağa, teşkilâtlandırmağa vakit bırakılmamıştır. Büyük Millet Meclisi seçimin müstacelen yapılması kararını vermiş, Cümhuriyet Halk Partisi de bu işi tertiplemiş olmakla müttehemdirler.

Partimiz, tarih önünde ve millet önünde bu ittihamı yaparken bu hareketin Türk Demokrasisini sık boğaz etmekten başka bir şey olmadığını açıklamadığı da vazife sayar.

- 5- Türkiye Sosyalist Partisi, Millet vekili seçimlerine iştirake karar vermiş olan diğer siyasi partilerin, Cumhuriyet Halk Partisinin ve hükümetinin maksatli arzusuna bile bile uyduklarını ve böyle iştirak kararı vermiş olmakla, Türk Demokrasisinin gelişmesine engel olduklarını beyana mecburdur.

Çünkü:

- a- Belediye seçimlerine adem-i iştirak kararı vermiş olan meşkûr partilerin ileri sürmüş oldukları mucib sebepler, Milletvekili seçiminde de aynen ve belki daha fazlasile mevcuttur.
- b- Belediye seçimlerini tek başına yapmak zorunda kalan Cumhuriyet Halk Partisi dünya muvacehesinde tehlikeye giren projesini kurtarmak için kanunlarda bazı tadilât yapmak, meclisi feshetmek ve tek dereceli seçime geçmek lüzumunu duymuş fakat iktidarı elinde tutabilmek için de seçim, mücadele ve teşkilâtlanma müddetini asgarî hadde düşürmüştür. Kendilerini demokrat ve inkılâpçı diye vasıflandıran partiler Cumhuriyet Halk Partisinin bahş ve lutf ettiği bir avuç demokrasiyi kâfi görerek daha fazlasını istemekten vaz geçmişlerdir.

Bu partiler seçime iştirâk kararı vermekle, Halk Partisinin şeklen meşhur bir mücadeleden sonra tekrar iktidar partisi olmak şerefini iktisab etmesine yardım etmiş olacaktırlar. İnkılâpçı ruhunu ve vasfını

kaybetmiş, ancak iç mücadelelerin ve dış zaruretlerin ilcaatıle demokrasi kapusunu aralık etmiş olan Cümhuriyet Halk Partisi tekrar iktidara geçer geçmez seçime iştirak kararı veren partileri, demokrasiyi bir defa daha ilga etmek suretile mükâfatlandırması muhtemeldir.

- c- Aralarında müşterek bir muhalefet cephesi kurmayı bile lüzumsuz sayan, organization ve mücadele kabiliyetleri bakımından Cumhuriyet Halk Partisinin hükümranlılığına nihayet verecek ideolojik çapta bulunmıyan bu partiler eğer milletvekili seçimine ittifakla adem-i iştirak kararı verebilmiş olsalardı, Cumhuriyet Halk Partisi ve hükûmeti hem millet, hem dünya muvacehesinde son derece müşkül bir duruma sokulmuş olacak ve durumdan kurtulmak için de demokrasi kapusunu ardına kadar açmıya mecbur kalacak.

Türkiye Sosyalist Partisi bütün bu mülâhazalar ve haklı sebeplerle milletvekili seçimine ademi iştirak kararını vermiş ve bu kararile halk kitlelerinin ölmez ve inkar edilemez haklarına demokrasi bağıllılığını teyid etmiştir.

Türk milletinin topyekûn saadet ve selâmeti zümrelerin refah ve iktidarına değil, en geniş manasile, emeğinin karşılığını henüz elde edememekte olan büyük halk kütlelerinin refah ve iktidarına bağılıdır. Partimizin mevcudiyet ve faaliyeti bu idealimizin teminatı olacaktır.

Yaşasın gerçek demokrasi.

Yaşasın Büyük Türk Milleti.

Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri

Esat Adil Müstecabi

APAÇIK, DOSDOĞRU

T.S.P. seçime neden girmiyor

ADİLOĞLU

Yurdun dört bucağını sarmış görünen seçim gürültüleri karşısında Türkiye sosyalist partisinin protestosu, başlı başına bir hadise olarak ele almaya değer. Bu inkılâpçı partinin vermiş olduğu seçime girmeme kararı ile inkılâpçılığın ne demek olduğunu bir defa daha anlamış oluyoruz.

İnkılâpçılık:

Hadiselerin kuyruğuna takılıp, kuyruğun hareketlerine ayak uydurmak demek değildir.

Kendisini kütlenin mürşit ve rehberi sayan bir parti her türlü şahsi düşünüş ve ihtirasları alt edemedikçe, kararlarının tarihi mesuliyetini taşımaya muktedir olamaz ve kitle davasını yürütmenin yolunu bulamaz.

Partinin neşrettiği beyanname gösteriyor ki, bu günkü şartlar içinde emekçi sınıfın seçime iştirak etmesi menfaatlerine uygun değildir. Demokrat veya reaksiyoner burjuva partilerinin sevk ve idare ettikleri bir seçimin akışına katılmak emekçi halkın her yerde zararına olmuştur.

Emekçi kitleler demokrasinin verdiği imkanlardan faydalanmak, kendini teşkilâtlandırarak ve inkılâpçı saflarını hazırlayacaktır. Bunları yapmadan kitleyi kayb edeceği bir mücadeleye sürükliyen bir partiye serküzeştci ve aksi inkılâpçı bir parti damgası vurmakta tereddüt edilmemelidir.

GERÇEK SAYI 5, 11 TEMMUZ 1946

Bugünkü seçim kavgalarında Sınıf mücadelesi karakterini aramak beyhudedir

ESAT ADİL

Son bir yıllık Türk demokrasi tarihi herkesin bildiği safhalar geçirdi. Sonunda iş bugünkü seçim kavgalarına dayandı.

Bütün milleti ilgilendirir gibi görünen milletvekili seçiminde saf almış olan partilerin hangi ideolojik gayretlerle birbirlerine saldırdıklarını, iktidarı ele aldıkları taktirde her birinin ne yapmak niyetinde olduğunu resmen bilmiyoruz.

Bilmiyoruz, çünkü mücadeleye girmiş olan partiler, elinde bulundurduğu iktidarı korumaya çalışan hükümet partisile hangi ideoloji ve doktrin ayrılığı yüzünden ihtilâfta bulunduklarını açıklamış veya bunu programlarında açıkça göstermiş değillerdir.

Siyasi bir parti, hiç olmazsa muayyen, ölçülü, tezatsız bir surette içtimaî, iktisadî prensiplere dayanarak ortaya çıkar ve bu prensipleri yine hiçbir sınıfın veya hiç olmazsa büyük bir zümrenin hayatî menfaatlerine bağlar. Cumhuriyet Halk Partisi menfaatleri yekdiğerine aykırı sınıflarla heyeti umumiyesinin mümessili olmak iddiasında bulunageldiği içindir ki tarihin akışına karşı koyamadı ve parçalandı.

Bu parçalanmanın neticesi olarak teşekkül etmiş olan demokrat burjuva partilerinden her biri aşağı yukarı yek diğerine benzemektedir. Aralarında metod ve sistem tezatları yoktur. Şu halde nasıl oluyor da aynı cinsten olan bu kuvvetler birbirleriyle mücadele halinde görünebiliyorlar?

Bu suali cevaplandırmak bizce pek kolaydır. Bu aynı cinsten partilerin paylaşamadıkları ve bu sebeple ihtilâfa düştükleri mesele, büyük burjuvazinin beslenmesine yetmiyen millî servet kaynaklarıdır.

Türkiyenin, anavatan dışı büyük burjuvaziye gelir temin eden iktisadi kaynakları yoktur. Eğer böyle olsaydı dünya kapitalizminin beynelmilel istismar metodu içinde kendilerini kadrolaştırarak içerde ayrıca ihtilâflara düşmemiş olurlardı.

Halbuki gerek köylü, gerek şehir emekçileri kendi kendilerini sınıf şuuru içinde henüz tamamiye teşkilâtlandıramamış oldukları için burjuva partileri bundan faydalanabilmekte, halk kitlelerini iktidar yolile istismar için aralarında boğuşmaktadırlar.

Yarın emekçi kütleler birleşip doğrudan doğruya büyük burjuvaziye ve onun istismarcı kuvvetlerine karşı teşkilâtlı bir mücadeleye atıldıkları gün, burjuva partileri de derhal aralarında bir mütareke yapıp el birliği etmek lüzumunu duyacaklardır.

Şu halde, bugünkü seçim kavgalarında, sınıflar mücadelesi karakterini aramak beyhudedir. Bu kavgalar, olsa olsa büyük burjuvazinin kendi aralarındaki kardeş kavgalarıdır. Bu sebeptendir ki, kendini bir sınıf partisi olarak ilân etmiş olan “Türkiye Sosyalist Partisi” dar bir demokrasi anlayışı içinde yapılacak olan ve ancak büyük burjuva partileri için tertiplenmiş bulunan seçime iştirak etmemeye karar vermiştir.

Nitekim, Türkiye Sosyalist Partisinin bu kararı şuuruna ermiş emekçi kütleler arasında büyük bir sempati ile karşılanmıştır.

Siyasî çevrelerde bu kararın bıraktığı akislerin neler olduğunu henüz bilmiyoruz. Fakat büyük ve orta sınıfların neşir organları olan gazetelerin bu karar karşısında sükût etmeyi tercih edişleri de gösteriyor ki bir arşınlık boyu olan bu günkü demokrasi meydanında sözüm ona hürriyetin meydan muharebesini verir gibi büyük gürültüler koparan mücadelenin nasıl bir blöf olduğunun kendileri de farkındadırlar.

Asıl istedikleri de, halk kütlelerinin bu büyük blöfü farketmemesidir.

Fakat biz şunu açıklamıya mecburuz ki, bugünkü seçim, zümre menfaatlerinin kendi aralarındaki rekabetinden ibarettir. Bu rekabetin hedefi de emekçi halk kütlelerini ve milli servet kaynaklarını kendi inhisarları altında bulundurmaktır.

Emekçi kütlenin menfaati ise, kendi sırtından aslan payı çıkarmak isteyenlerin bu kavgalarını ibretle seyretmek ve kendini her türlü istismardan korumaktır.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Sosyal mücadele yolu

ADİLOĞLU

İnkılâpçı işçi safları sağlamlaştıkça, bu inkılâpçı ruhun yoksul köylü ve küçük esnaf saflarına da yayılacağı şüphesizdir. Dağları omuzlarında taşır gibi yaşayan yer altı ve yer üstü kapitalizm köleleri yalnız kendilerini kurtarmakla ve kurtuluş savaşını yalnız kendi hürriyetlerine inhisar ettirmekle kalamazlar. Bugünkü sermaye ve sanayi köleleri yarın, büyük halk kütlelerinin inkılâpçı rehberi olma mecburdurlar.

Bu bakımdan hem siyasî, hem meslekî kuvvetlerini toparlayıp iki ayrı koldan, bir tek gaye için, emek kurtuluşu gayesi için büyük sosyal mücadeleye atılmadan önce, işçilerimizin maddî ve mânevî güçlerini artırmaları, bozguncu, yıkıcı, çürütücü ve aksi inkılâpçı elemanları aralarından derhal tasfiye etmeleri, rehper ve mürşit geçinen siyasî teşekküller de hakikî inkılâpçı vasıfların bulunup bulunmadığını iyiden iyiye araştırmaları; inkılâpçılığına güvendiği partiyi bütün gücile, imanile benimseyip desteklemesi icap eder.

Bu, öyle bir inkılâpçı vazifedir ki, bunu yapmıyan, geciktiren emekçiler, kendi dâvalarına ihanet etmiş sayılırlar. Rehper kadro ve rehper teşkilât sağlamlaşmadıkça, sosyal mücadele safları kuvvetlenmedikçe, emekçi kütlelerin burjuva demokrasisi içindeki iktisadî köleliğine nihayet vermek asla mümkün olmaz.

Bugünkü seçim kavgalarının içine karışmış ve kendilerini emekçi sınıfın rehper teşkilâtı imiş gibi göstermeye çalışan yarı reaksiyoner ve şüpheli partilerin tesirinden kendini koruyabilmesi de en mühim inkılâpçı mukavemetlerden biri sayılmalıdır.

Türk milletinin en büyük ekseriyetini teşkil eden emekçi kütlenin mücadele şuuru içinde yaşadığımız şartların realitesinden kuvvet aldıkça, hataya düşmeyecektir. Lüzumsuz, vakitsiz ve bozguncu ifratlar, hayallerle vakit geçirmek isteyen tatlı su kahramanlar ile salon inkılâpçıları ve yarı münevver zümre kaprisleriyle de uğraşmak

mecburiyetinde olduğumuzu unutmamalıyız. Aramıza, safımıza, hattâ rehber kadrolarımıza kadar sokulan, sinsî, müfsit ve riyakâr elemanları sıkı bir kontrol altında bulundurmak gibi ayrı bir iç mücadeleye de yer vermekte asla ihmal ve müsamaha gösterilmemelidir.

Unutmamalıyız ki emekçi kütlelerin kurtuluş yolu uzun, çetin ve arızalı bir yoldur.

GERÇEK SAYI 6, 12 TEMMUZ 1946

İşsizlik artmaktadır.

İşsizliğe karşı alınmış ciddi tedbirlerimiz, işsizleri gözeten, koruyan teşkilâtımız ve işsizliğe karşı sigortalarımız yoktur.

ESAT ADİL

Aylardan beri sürüklenip giden ve halkın dikkatini ana meselelerden uzaklaştıran seçim blöfleri, seçim dedikoduları yanında her gün biraz daha vahimleşen öyle meselelerimiz var ki, hemen hepsi de kendi hallerine bırakılmış gibidir. Bunlardan biri de işsizliktir.

Harb içindeki muazzam kazançlarının sona erdiğini gören sermayedar guruplar, kendilerine bu kazançları temin etmiş olan işçileri yüz üstü terk ederek teşebbüsler peşine düşmüşlerdir.

Her gün faaliyetini durduran bu müessesenin veya teşebbüs mevzuunu değiştiren bir firmanın kapatılan kapılarından sokaklara dökülen yüzlerce, binlerce işsiz ailelerin durmadan artan sefaleti hepimizi acı acı düşündürse yeridir.

Kendini her türlü içtimai felâketlere karşı önceden tedbirli bulundurmayı vazife sayan aklı başında her hükümet harb sonu ekonomisini plânlaştırarak, bilhassa işsizliği önlemek veya işsizleri korumak yolunda hazırlıklı bulunur. Hükûmetimizin bu yolda, bu güne kadar yapabildikleri şeyler ancak normal zamanların gecikmiş olan içtimai teşkilâtıdır ki, dünyanın en geri memleketleri bile bu gibi teşkilâtı çoktan kurmuş bulunuyorlar.

Çalışma bakanlığının son günlerdeki faaliyeti tembel bir ata binmiş olan jokeyin kırbaç seslerini andırmaktadır. Bugün yapılan işler vaktile yapılması gereken işlerdi. Hükûmetler, emekçi kitleleri iktisadi kırızlara karşı korumak, onların sefaletlerini önlemekle mükelleftirler. İçtimai felâketlerin belki en dehşetlisi olan işsizlik halk kitlelerinin karşısında bir ejderha gibi ağzını açmış, hergün yüzlerce, binlerce emekçi

yurtdaşı cehennemi midesine aktarmaktadır. Bu facianın karşısında eli böğründe beklemek acaba ne yapsak ki, ne etsek ki, gibi kuru kuru hamiyet ve telaş jestleri göstermek bize, “zenginin gönlü oluncaya kadar, fakirin canı çıkar” darbı meselini hatırlatmaktadır.

Gerek hükûmet partisi, gerek muhalif adını taşıyan ve harıl harıl iktidar peşinde kıyametler koparan partilerden hiç biri, emekçi halk kitlesinin işsizlik adını taşıyan felâketine karşı hazırlıklı, tedbirli ve plânlı değildirler.

Onların şimdilik büyük şehirlerin sefaleti ve geniş köylü kümelerinin ızdırabı ile meşgul olacak vakitleri de yoktur.

Bu sebebledir ki, emekçi halk kitleleri kendi kurtuluşlarını yine kendi şuur ve mücadelelerinde aramalıdır.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Köyde dolaşmanın yasağı

ADİLOĞLU

Bu yeni bir hâdise değildir. Demokrat Parti şeflerinin iktidarı ellerinde bulundurdıkları zaman da, köylere girip çıkmak yabancılar, yani şehirli için bir takım formaliteye bağlı idi. Köy muhtarları, şüpheli veya vesikasız şahısları hemen jandarmaya bildirmek, hatta teslim etmekle mükellef tutulmuşlardı. O zamanlar, bu tedbir sol unsurlara karşı alınmıştı.

Bugün Halk Partisi hükûmetinin Demokrat Partilere ve muhaliflere karşı tekrarladığı bu yasağı Celâl Bayarın protesto etmesi tarihi bir “Mendukka dukka”dır.

Biz, ne Celâl Bayar hükûmetinin vaktile, ne de Saraçoğlu hükûmetinin bugün, anayasanın tanıdığı seyahat ve ikamet hürriyetini tahdit işlerine âferin! diyecek değiliz.

Herkes bilir ki, biz, hürriyetlerin ve hakların her ne nam altında olursa olsun kılına bile dokunulmasına tahammül gösteremeyiz. Demokrat Parti dünkü beyannamesinde, İçişleri Bakanlığının, köylerde seyahat hürriyetini formüllere ve şartlara bağlamış oluşuna hiddet ve feveran gösterdi.

Halbuki bizler, Demokrat Parti şeflerinin vaktile tahdit etmiş oldukları hak ve hürriyetlerimiz uğruna hâlâ mücadeledeyiz ve onların irtikâp ettikleri bu tarihi ve siyasi hataların sonunu hâlâ getiremedik.

Anlıyoruz ki, haklarımızı, hürriyetlerimizi ne Halk Partisine ne Demokrat Partiye, ne de onların peyki olan partilere emanet edemiyeceğiz ve etmiyeceğiz. Kendi hak ve hürriyetlerimizi yine kendi gücümüz ve teşkilâtımızla koruyacağız.

GERÇEK SAYI 7, 13 TEMMUZ 1946

Mazeretsiz şikâyetler

Bir avuç demokrasiye kanarak milletvekilliği seçimine iştirak etmiş olan partilerin önceden malûmları olan haksızlıklardan, hürriyetsizliklerden şikâyet etmeleri mazeret kabul etmez bir kıysetsizliktir. Bu partiler serbest seçim imkânsızlığına inanıyorlarsa seçimden çekilme kararını vererek demokrasinin gelişmesine hizmet etmiş olurlar. Aksi halde şikâyetlerinde samimi olmadıkları neticesine varılır.

ESAT ADİL

CHP'nin şüphesiz ki kendi menfaatlerine göre tertiplemiş olduğu milletvekilliği seçimi yaklaştıkça matbuatın dedikodulu feryat ve vaveylâsı durmadan yükselmektedir. Gazete sütunları her gün zabıta vakalarını andıran haberler, tazyik, itisaf usullerinde şikâyetler, protestolarla dolup taşıyor. Kim kimden şikâyetçidir, bunu bile tayin etmekte zorluk çekiliyor. İdare âmirleri, polis, jandarma müdahaleleri arasında sabıkâlıların bile adları geçiyor. Halk partisinin kaybedeceği yerlerde, Demokrat Partisinin ise kazandıramayacağı mahallelerde mukabil hareketlere, tazyik vasıtalarına baş vurduğundan bahsediliyor. Bu arada küçük partiler de şaşırmış bir halde yağmura tutulmuş insanlar gibi sığınacak bir çatı altı arıyorlar.

Bundan önceki yazılarımızda da seçim üzerindeki düşüncelerimizi tamamiyle samimi ve açık olarak ortaya koymuş bulunuyoruz. Yine tekrar edelim ki, bu seçim eksik bir hürriyet içinde, antidemokratik kanunlar bâkiyesinin hüküm ve nüfuzu altında yapılacaktır. Bunun böyle olduğu da bütün partilerin malûmudur.

Türkiye sosyalist partisi, iki gün önce “Gerçek” gazetesile neşrettiği beyannamesinde bu meseleyi bütün sarahatle izah etmiş ve seçime iştirak etmeyişiinin sebeblerini millet önünde açıklamıştır.

Diğer partiler ise eksik bir serbestliğe bile razı olmuşlar ve seçime iştirak etmeyi kendi menfaatlerine uygun bulmuşlardır. Artık onlar için bu bir emrivakidir. Tazyik ve itisaf bugünkü antidemokratik kanunlar bakiyesinin zaruri bir neticesidir. Bunu

bilen ve bilmesi icabeden partiler için tazyik ve itisafatın şikâyet, bizzat sebebiyet verdikleri bir karın ağrısından şikâyet etmek kadar manasız ve mazeretsizdir.

Demokrat partinin seçimden çekilmeyi mülâhaza eden fakat bunu doğru bulmayan son beyannamesi milletin tazyiki altında seçime iştirak ettiklerini bildiren ilk beyannamesi arasında mazeretsizlik bakımından hiç bir fark yoktur.

C.H.P. nin iktidarı kimseye vermemek kayıt ve şartile bu seçimi tertiplediğinden şübhe mi ediliyor ki, ondan insaf, hürriyet ve merhamet istemek gafletine düşüyor. Halk partisi bu seçimi kendi maksatlarına göre ayarlamıştır. Diğer partiler de bunu pek âlâ biliyorlardı. Biz tam demokrasi istedik. Onu elde edinceye kadar mücadeleden vaz geçmeyeceğiz. Diğer partiler ise bir avuç demokrasiye razı oldular. Bukadarcık demokrasi içinde milletvekili seçimi işte böyle olur ve böyle olacaktır. H.P. ni ve hükûmeti tam demokrasi ilânına mecbur edecek olan vasıta, seçime iştirak edip sızlanmak değil, H.P. ni seçimi tek başına yapmaya bırakmaktan ibarettir.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Milliyetçiyiz beynelmilelciyiz!

ADİLOĞLU

Türkiye Sosyalist Partisinin ana prensiplerinden biri, milliyetçilik, diğeri de beynelmilelciliktir. Faşist, emperyalisti ve kapitalist anlayışların tesirinden kendilerini kurtaramıyanlar bu iki prensibin telifinde de şüphesiz ki zorluk çekmektedirler.

Burjuva veya faşist millet anlayışının ideolojisi olan milliyetçilik, militaristtir, mütecavizdir. Bu anlayış içinde her millet kendini üstün diğer milletleri aşağı görür. Aşağı gördüğü milletleri köle gibi kullanmak ve istismar etmek milliyetçilik esasını teşkil eder.

Milletlerarası müsavat, karşılıklı saygı ve işbirliği mânasına gelen beynelmilelcilik ile bu mütecaviz, istismarcı milliyetçilik elbette telif edilemez. Bu sebeble de hiçbir faşist, hiçbir kapitalist beynelmilelci olamaz.

Sosyalistçe millet anlayışının bir ideolojisi olan milliyetçilik ise her millet için müsavi haklar, salâhiyetler tanır. Her milletin kendi milli kültürü ve kendi milli duyguları ve görenekleri içinde kalkınmasını ve hiçbir milletin diğer bir milletin kölesi olarak yaşamamasını kabul ve müdafaa eder.

Sosyalistçe millet anlayışında güçlüğü nispetinde hakları küçülen, büyüklüğü nisbetinde hakları büyüyen millet yoktur. İşte bu sebeptedir ki, her sosyalist zarurî olarak beynelmilelcidir. Yine bu sebeptedir ki sosyalizmde milliyetçilikle beynelmilelcilik tezat teşkil etmez.

GERÇEK SAYI 8, 14 TEMMUZ 1946

Vatan tehlikede!

Bütün faşistlerin, mürtacilerin, her çeşit antidemokrat blokların şahsi menfaat kuyrukları sıkıştıkça, ve millet onların hasis maksatlarına karşı mukavemet gösterdikçe ilk bastıkları yaygara daima şudur: Vatan tehlikede!

Bu yaygarayı işittikçe anlayınız ki tehlikede olan vatan değil, onların şahsi ve zümrevi menfaatleridir.

ESAT ADİL

DÜNKÜ Tanin gazetesinin ilk sahifesi baştan başa bir tek makaleye tahsis edilmişti. Müthiş bir provokasyon havasını esdiren bu makalenin her satırından sanki kanlar fışkırıyordu. Bu yedi sütunluk başmakaleyi şöyle bir görenler herhalde bir milli felâket haberile karşı karşıya imişler gibi dehşet içinde kalmışlar, fakat yazıyı okuyup bitirince rahat bir nefes almışlardır.

Üstadın bütün Türkiye'yi velveleye verdiği meselenin aslı, esası bir radyo sözcüsünün seçim meseleleri üzerindeki bir konuşmasından ibarettir. Tanin gazetesinden başka hiç bir gazetede yayınlanmamış olan ve hiç te olağanüstü bir mahiyet taşımayan bir radyo konuşmasından yedi sütunluk kan kırmızı bir başmakale çıkartıp bütün memleketi ayağa kaldırmak ancak sayın üstada has bir maharettir.

Moskova radyosunu bir umacı gibi göstererek milleti korkutmaya çalışmakla bay Yalçının.. istihdaf ettiği gaye kendisince de pek âlâ malûmdur ki, milli menfaatlerimize tamamilen aykırıdır. Ve bu yolda aylardan beri her yaptığı bir provokasyondan ibarettir.

Sanki vatan tehlikede imiş gibi, bir bardak suda kopardığı dünkü fırtına ile Tanin baş muharrir yeni bir provokasyon hazırlamayı düşünmüş ve kurban olarak da zavallı demokrat partiyi seçmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Moskova radyosunun spikeri şimdi de demokrat partiye intisap etmiştir ve şüphesiz ki bay Yalçına göre, sipiker demokrat partinin direktifleri dahilinde konuşmaktadır.

Bu memlekette her demokrasi aşığı satılmıştır! Onun her sözü, her hareketi vatan için bir tehlikedir, şu cihet eyi bilinmelidir ki Bay Yalçının doktrinini bu memlekette etse etse ancak beş on bin yurttaş temsil edebilir. Fakat gerçek hürriyet ve demokrasi taraftarlarının temsil ettikleri kitle bütün milletin ta kendisidir.

Bizim bu satırları demokrat partiyi tutmak veya müdafaa etmek için yazmadığımız gayet aşikârdır. Çünkü kendileriyle hiç bir ilgimiz, ne ideoloji, ne de seçim kampanyası bakımından hiç bir münasebetimiz yoktur. Hatta açıklamamız icabeder ki program ve prensipleri bakımından C.H. partisini kendi düşüncelerimize daha yakın bulmaktayız.

Fakat milletleri bir birine düşürücü, düşman edici tahrikler yaparak, vatani tehlikede gibi göstererek muhalefeti susturmaya kalkmak, milleti telâşa vermek vatanperverlik değildir. Bu, ancak şahıs ve zümre hakimiyetini korumaya matuf bir taktik bir oyundur.

Bir kelime ile bu, milli menfaatlerimize tamamilen aykırı düpe düz bir provokasyondur.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Cümlelerin maksudu bir ama rivayet muhtelif!

ADİLOĞLU

Görünürde, bütün partiler hürriyet ve demokrasi istemekte birliktirler, hatta C.H.P. bile...

Fakat her birinin hürriyet ve demokrasiden anladığı manada, bunların niçin ve kimler için kullanacağında birlik ve beraberlik ararsak, onu asla bulamayız.

C.H.P. demokrasiyi iktidarı elinde tutmakta devam edebilmek için istiyor. Ve bunun, kendisine zarar vermiyecek kadarına razıdır. Demokrat parti, demokrasi istiyor. Onun da demokrasiden beklediği, büyük burjuvazinin sermayedarların, büyük toprak sahiplerinin ve bütün sanayicilerin iktisadi menfaatlerini emniyet altında bulundurabilmektedir.

Reaksiyoner partiler de demokrasi istiyor; onlarda buna mürteci maksatlarını serbestçe tahakkuk ettirebilmek için muhtaçtırlar.

Biz de demokrasi istiyoruz. Fakat biz demokrasiyi ne zümreye, ne irticaa, ne de şahsi menfaatlara inhisar ettirmek için değil, en geniş manası ile bütün halk, kitlelerin refah ve saadeti namına istiyoruz.

Bizim demokrasimiz bütün kol ve kafa emekçilerinin yani bütün mağdur halk kitlelerinin kurtuluşunu, sosyal adâleti ve bir kelime ile milletimizin en ileri dünya milletleri safında yer alabilmesini sağlayacak olan demokrasidir.

GERÇEK SAYI 9, 15 TEMMUZ 1946

Dost ve post kavgası

Sonuna yaklaşmakta olduğumuz seçim mücadelesini, karşılıklı gürültü, tenkit, polemik, tehdit ve tazyiklere rağmen üzerimizde bıraktığı intiba kısaca şudur:

Bu, dostlar arasında bir post kavgasıdır.

ESAT ADİL

Uzun yıllar süren itiyatlar sebebiyle seçimlerde, hükûmet kuvvetleri tarafsızlık güdememektedir.

Gerçi dünyanın hiç bir yerinde seçimler sükûnetle yapılmaz. Fakat yine dünyanın hiç bir yerinde –faşist ve totaliter memleketler müstesna- hükûmet kuvvetlerinin, bekçisinden, valisine kadar yalnız bir tarafı tutduğu görülmüş, işitilmiş değildir.

Şu sıra, hemen herkes bir “post kurtarma” taktiğini kullanmaktadır. Eğer onlar bilmiş olsalar ki, üçüncü hatta ikinci plândaki hükûmet kadrosu, seçim neticelerinden müteessir olmayacaktır. O zaman bugünkü müfrit tarafgirlik yerine mutedil bir tarafsızlık hâkim olur, ve seçim mücadelesi partilerle hükûmet kuvvetleri arasında değil, doğrudan doğruya partiler arasında yapılmış olurdu.

Unutmamalı ki, bu seçim eski dostlar arasında bir post kavgasından ibarettir ve hiç bir ideolojik karakter taşımamaktadır.

Ya bu mücadele C.H. partisine karşı tam ideolojik bir karakter taşısaydı, o zaman bugünkü resmi müdahale ve tazyiklerin çapı ve mahiyeti kimbilir ne kadar aşırı ve dehşet verici olurdu!...

Bu dost ve post kavgaları bile ispat ediyor ki, demokrasi anlayışımız çok hatalı, çok eksik ve demokratlığımız çok gayri samimidir.

Türkiye, beynelmilel şartlar akışı içinde kendi milli şartlarını düzenlemeye mecburdur. İktidar partileri ne yapsalar tarihi gelişmenin akışını durduramazlar.

Yarını bizim halk kitlelerimiz de güneşin altındaki ve yurt topraklarının üstündeki insanlık ve yurttaşlık haklarını, geniş bir sınıf şuuru ile istemeye kalktıkları zaman, mücadelenin, bu günkü dost ve post kavgalarına benzemiyeceği daha şimdiden iyice kavranmalıdır.

Demokrasi anlayışımızı o şekilde ayarlamalıyız ki, yarınki demokratik sınıf mücadeleleri karşısında devlet kuvvetlerinin tarafgirlik huyu nüks etmesin.

Aksi halde, Türk demokrasisinin gelişmesini önlemeye çalışacak olanların tarihi mesuliyeti tasavvur edilemeyecek kadar ağır ve tehlikeli olacaktır.

O sosyal mücadele merhalelerini arızasız ve zayıtsız geçebilmemiz için, bu günkü dost ve post kavgalarından faydalanarak, ileri bir demokrasi anlayışı ve müsamahası edinmeye çalışmalıyız.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Biz on yedi milyon kişiyiz

ADİLOĞLU

Faşizmin bazı serdengeçtileri var ki, kime neye uşaklık ettikleri ve niçin ettiklerini bimiyecek, düşünemiyecek, sorulsa cevap veremiyecek hale gelmişlerdir. Kafataslarındaki beyinleri bayat yumurtanın kabuğu içinde sallanışı gibi sallandıkça hezeyan savuruyorlar.

Türk milletine, kahve peykelerine serilip ahmakça kaside söylemeyi, Beyoğlu kaldırımlarını sürte sürte Anadolu hasreti çekmeyi, maval dinleyip masal okumayı, züppe züppe konuşup kahpe kahpe gülmeyi iş edinmiş olan bu sokak serserileri, Sosyalizm ve Marksizme küfrederekken altı milyon toprak ırgadına, bir buçuk milyon işçiye, bir milyon esnafa ve onların çoluk çocuğuna dil uzatmış olduklarının farkında bile değildirler.

Beş on aylağın refahı, beş on sermaye madrabazının keyfi uğruna köleleştirilmiş bu on milyonlarca yurttaşın sanki onların martavalları ile olacakmış gibi Marksist ilme, marksist metoda düşmanlık ederler.

Realiteyi sapına kadar kavramış, insanın idealini gönlüne ve kafasına yerleştirmiş bir Türk Sosyalistinın yurt ve millet sevgisini onlar anlayamazlar. Bir avuç aylağın dalkavukluğunu edenler bütün bir milletin dâvasını yürütenleri bir azınlık, beş on fertten ibaret sayarlar.

Bir Sosyalist, bir milletin yüzde doksanı demektir. Ve biz beş on kişi değil tam on yedi milyon kişiyiz. Çünkü milletimizin tam on yedi milyonu emeğinin hakkını ve kurtuluşunu ancak bizden bekliyebilir. Sizlerden değil!

GERÇEK SAYI 10, 16 TEMMUZ 1946

Artık susunuz

Millet konuşacak

Onun bir nesil ömrü kadar uzun süren sükûtu sona ermek üzeredir. Bu, Cumhuriyet tarihinin eşsiz bir hâdisesidir.

ESAT ADİL

Eyi veya fena, fakat şu muhakkak ki tarihi günler yaşıyoruz. Millet iradesini inhisarında tutmak, millet hâkimiyetini kendi menfaatlerine âlet etmek isteyen partilerin mukadderatı dört beş güne kadar belli olacaktır.

İhtiraslar, iftiralar, ve her türlü siyasi taktik ve manevralar millet önünde imtihan verecek, şöhretler, ehliyetler ve putlar demokrasi alanında geçit resmi yapacak, mazi, hal, ve istikbal ne imiş, herkes görüb anlayacaktır.

Bizim bu çorbada ne yazımız, ne de tuzumuz vardır. Biz bu yapmacık demokrasi sofrasına tok oturub aç kalkmak niyetinde olmadığımızı önceden ilân ettik. Şimdi vicdan ve şuur rahatlığı ile hadisetin seyircisi, dersi ibret alıcısıyız.

Davul ve zurna sesine koşanları ayıplamak niyetinde de değiliz. Bu güreşler son bir tecrübedir. Er meydanına çıkanların gerçekten er olup olmadığı pek yakında belli olacaktır.

Çünkü millet yirmibeş yıldan beri ilk defa hakemlik hakkı kullanacak, ilk defa konuşup ilk defa karar verecektir.

Gerçi biz buna inanmıyoruz. Milletin eli kolu serbest dilediği gibi konuşup dilediği gibi karar verebileceğine asla inanmıyoruz.

Demokrasi adına millet sırtında oynanan bu post kavgasının sonunu merakla bekleyenler büyük bir ekseriyet teşkil etmekle beraber, her ne olursa olsun madem ki millet konuşacak ve onun konuşmasına her nasılsa rıza gösterilecektir, şu halde efendiler artık susunuz. Yaygaralara, iftiralara, kinlere, ihtiraslara bir lahza nihayet veriniz..

Söz milletindir ve her nasılsa millet, söz hakkını ilk defa kullanacaktır.

Bu muazzam bir hâdise, Cumhuriyet tarihinin eşsiz bir hâdisesidir.

Türk demokrasisinin millet lehine inkişaf yapmasını isteyen bir yurt sever, milli iradenin bu tezahuru karşısında derin bir saygı duymalı, onu arızalara uğratacak her türlü zümre ihtiraslarının tepelenmesine çalışmalıdır.

Demokrasinin zaferi, milletin bir defaya mahsus konuşma fırsatı bulmasile değil, konuşma ve hüküm verme hakkını her zaman kullanabilmesile mümkündür.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Şaheserler..

ADİLOĞLU

Temmuz ayı milli tarihimizde Şah eserler ayı olarak kalacaktır. Bunun böyle olduğunu ispat eden bazı tipik misaller veriyorum:

- 1- Yirmi beş yıllık tek parti sistemi bir batında 14 parti doğurmuştur.
- 2- C.H.P. şikâyetler dinlemiş ve şikâyetler de bulunmuştur.
3. Bir vatandaş bir başbakanı istifaye davet etmiştir.
- 4- Sınıf esasına dayanan partiler ve sendikalar kurulabilmiştir.
- 5- Yalçın Yalmanın rekorunu kırarak başmakale hacmini 7 sütuna çıkarmıştır.
- 6- Kimin muvafık, kimin muhalif ve kimin münafık olduğu belli olmuştur.
- 7- G harfine düşmanlıktan vazgeçilmiştir, ve saire...

GERÇEK SAYI 11, 17 TEMMUZ 1946

Ne anarşi, ne istibdat,

ne de tek taraflı hürriyet..

Hürriyetini kullanmakta serbest olmıyan bir milletin varlığı onu idare edenlere şeref vermez.

ESAT ADİL

MİLLÎ tarihimiz, beşer tarihinin bir faslı, milletimizin mukadderatı ise beşer mukadderatının bir parçasıdır. Ne dünya bizden ayrılabilir, ne de biz dünyadan ayrı yaşayabiliriz. Bütün milletlerin müşterek yolu gerçek demokrasi yoludur. Bizim de yolumuz er geç bu olacaktır. Hürriyet ve demokrasi tarihimizin akışını durdurmak, onu anarşi, istipdat veya tek taraflı hürriyet batağına akıtmak isteyenlerin gayretleri boşuna harcanmaktadır.

Demokrasiyi daraltmaya, azaltmaya, onu yalnız muayyen bir zümrenin inhisarı altında tutmaya, demokrasi namına halkın kütle şuurunu baltalamaya, hürriyet namına onun temiz ruhunu kirleterek milleti anarşiye sürüklemeye matuf bütün gayretlerin güttüğü hedef, totaliter ve müstebit idare sistemini değerlendirmektir.

Bir taraftan millete hürriyeti ve demokrasiyi suistimal ettirmek, bir taraftan tazyik ve itisafarla onun sabrını tüketerek isyanlara sevk etmek ve sonra da hürriyetin mazarratlarını isbata çalışmak öyle klâsik bir manevradır ki, şu son günlerde bunun tatbikatı karş karşıya bulunmaktayız.

Millet, hürriyete susamıştır. Ona bir bardak hürriyet sunuyoruz. Ve tam içeceği sırada arkasından itip elindeki bardağı düşürüyoruz. Bu bir siyasi hokkabazlıktır. Onu niçin rahat rahat içmeye bırakmıyoruz. Gizli fişkirtmaların, baltalı, silâhlı kavga oyunlarının sonu bir Menemen faciası yaratmak için midir?

Serbest Fırka oyununu tekirarlamayı mı tecrübe etmek istiyoruz. Önce anarşik bir hürriyet, ardından zulüm ve itisaf.. Türk milletine ve bütün siyasi partilere şunu hatırlatmak isteriz ki, totaliter hükûmetler, meclisler, partiler ve her çeşit burukrasi kademeleri mücbir sebeplerle vermeğe mecbur oldukları hürriyeti geri almak için türlü oyunlara, taktiklere baş vururlar:

Ya, hürriyetin dozunu artırıp halkı anarşiye sürüklerler. Ya hürriyeti tek taraflı kullandırıp, ondan mahrum ettiklerini de kasden kışkırtarak mücadele ve isyanlara sebebiyet verirler. Ardından da müdahale edip hürriyeti ilga ve istipdadı geri getirirler.

Bu klâsik manevralardan en tipik olanı da, sarsılan zümre menfaatlerini sallantıdan korumak için harici tehlikeler icat edip, vatanın emniyetini ihlâl edici tahriklere baş vururlar. Hatta daha ileri gidip milleti harbe sürüklerler.

Bütün bu siyasi oyunların, dalaverelerin bir tek gayesi vardır: Zümre iktidarını, şahsî menfaatleri ayakta tutmak, korumaktır. Muhalefet ne kadar vatanperverane olursa olsun, millet hürriyeti ve demokrasiyi ne kadar iyi kullanırsa kullansın, kışkırtıcı siyaset hepsini inkâr eden ve bütün iyi niyetleri baltalamaktan asla çekinmez.

İktidar partileri muhalefetin içine sureti haktan görünen öyle unsurlar karıştırır ki, bu unsurların vazifesi muhalefeti soysuzlaştırmak, hürriyet ve demokrasiyi anarşiye sürüklemekten ibarettir. Hürriyeti seven bütün partilere, bütün demokrat yurttaşlara düşen vazife, müstebitler idaresini haklı gösterecek, istipdadın ihyasına sebebiyet

verecek, masum halk kütlelerini hürriyet bannile anarşiye sürükleyecek kışkırtıcı unsurlara ve her türlü provokasyonlara karşı uyanık ve tedbirli olmaktır. Demokrasi mukaddes varlığını korumak için bu tedbir, elzemdir.

APAÇIK, DOSDOĞRU

Mağlûp sayılır bu yolda galip

ADİLOĞLU

Silah, yumruk, nüfuz, para, nutuk, makale, afiş ve jandarma, polis, bekçi, müdür, kaymakam, vali, müşavi, serbest seçim!

İşte memleketimizin ilk hür seçim kampanyasının bilançosu.. Yukarıda sıraladığımız madde ve fasılların hangisi yalan, hangisi doğrudur, bunu yazanlar da yayanlar da iyice bilmemektedir.

Fakat durmadan, bir yaylım ateş halinde umumî efkârın kulaklarına, gözlerine sıkılan bu propaganda kartoşları ile yaralanmadık, berelenmedik ne vicdan kaldı, ne de iz'an... Şu burjuva partileri, şu burjuva matbuatı birbirleriyle ne de kıyasıya harbeder görünüyor, âdeta insanın inanacağı sahi zannedeceği geliyor.

Hele seçimler sona ersin. Hele milletin müzaheretine artık lüzum kalmasın. Bugünkü halkçı, cumhuriyetçi, demokrat geçinenlerin hakikatte ne olduklarını o zaman görüp anlayacağız.

Bu belki millet için bir mağlûbiyet ve bir sukutu hayal olacaktır. Fakat millet aldatıla, aldatıla, aldanmamasını, kanmamasını öğrenecektir.

Biz böyle bir galibiyet için beş on mağlûbiyete razıyız.

GERÇEK SAYI 12, 18 TEMMUZ 1946

Demokrasi düşmanlığından bir örnek:

Kütahya nutku!

Emekçi halk kitlesinin sınıf dâvasını tahkir ve tezyif eden Recep Peker yine o kitlenin önünde el açık rey istemekten nasıl oldu da hicap duymadı?

ESAT ADİL

C.H.P. sinin eski genel sekreteri Recep Peker seçim dairesi olan Kütahyada uzun, ateşli bir nutuk vermiş. Bu nutku Ulus gazetesinde okuduk.

Faşizmin ve onun metotlarının Türkiyede ilk tatbikatçılarından olan bu totaliter politikacının nutkunda dikkati çeken taraf milleti aldatmak ve korkutmak için başvurduğu propaganda oyunlarıdır. Bu oyunlar, oynana oynana artık o derece pepayeleşmiştir ki, Recep Peker gibi kaşarlanmış bir politikacının bu adi hilelere başvurması kendisinin ve partisinin nasıl bir çıkmaza girmiş olduğunu tamamiye açıklamaktadır.

Bu eski genel sekreter muhalefet partilerinin teşekkülüne ancak bir kontrol cihazı meydana getirmek arzusile müsaade edilmiş olduğunu hatırlatıyor.

Yani, Recep Pekere göre, muhalif partilerin rolü, C.H.P. nin hükûmranlığına bir son vermek değil, sadece mecliste bulunduracakları beş on milletvekili ile mutlak iktidar partisi olan C.H.P. nin karşısında, sızlanmaktır. Bu aciz sızlanış Recep Pekere göre kontrol cihazının işleyişi demektir.

Bu bir avuç demokrasiyi lütfettiğinden dolayı Recep Pekere, Türk milleti ne kadar minnettar olsa azdır.

Padişah fermanlarındaki azamet ve üslub haşmetini bile hiçe indiren bu nutuk da, Kütahya millet vekilliğini batapo tasarrufu altında bulundurduğunu zanneden Peker, Küstah ve mütecaviz mtodile mutad demagojilerini asla ihmal etmemiştir.

Seçim propagandasına bizi de alet etmek isteyen Peker nutkunun bir yerinde aynen şöyle konuşuyor:

“...İşte görüşler yerine Gün adile bir komünist dergisi çıkıyor. Tan yerine Gerçek adlı gündelik bir kızıl gazete seçim gürültülerinin havası içinde beslenerek ve kendi ölçüsüne göre sözüm ona hakiki demokrasinin davacısı hüviyetini takınarak sınıf kavgası edebiyatının zehirlerini saçıyor. Bunlar aşırı partizanlık hareketlerinin milli bünyeye vereceği zafı kendi başarılarının vasıtası olarak kullanıyorlar.”

Biraz aşağıda ise milleti korkutmaya çalışan Peker her totaliter ve müstebit rejim adamının başvurduğu hileye, yani milli birlik ve harici tehlike blöflerine el atıyor.

İtalyan faşizminin ve Alman nazizminin uzun yıllar fahri Türkiye mümessilliğini etmiş ve C.H.P sinin prensiplerini, totaliter bir zihniyet içinde anlamış ve tatbik etmiş olan bu eski genel sekreter, şüphesiz ki, gerçek demokrasinin en büyük düşmanlarından.

Onun sınıf kavgası edebiyatı dediği şey, varını yoğunu Pekerler saltanatı uğruna harcayan ve Kütahya dağlarına saldırıp yiyecek ot arayan yoksul Türk köylüsünün hürriyet ve refah hakkıdır. (I)

Faşizmin o haşmetli fahri mümessilinin sınıf kavgası zehirleri dediği zehir, Recep Peker zümresinin refah saadetine temini uğrunda yüzbinlerce yer altı ve yer üstü sermayedar kölesinin zehirlenen hayatı ve bu hayat faciasının sona ermesi yolunda girilen meşru ve namuslu mücadeledir.

Bugünkü maddi refah ve siyasi varlığın kimlere borçlu olduğunu düşünemeyecek hale gelmiş olan sayın eski genel sekreter, sınıf dâvasını yani, altı milyon toprak ırgadını ve bir milyon sermaye kölesinin kurtuluş hakkını tanımıyor ve onları tahkir ediyor.

Şahsi saadetine ve C.H.P. hükümrانlığının devamı için el açıp rey dilenirken bile alınterile ve namusile geçinen emekçi halk kitlelerini tezyif ve tahkir etmekten kendini alamıyan Peker, şunu eyi bilmelidir ki Günü ve Gerçeği çıkaranlar demokrasi uğruna, insan emeğine ve insan haysiyetinin kurtuluşu uğruna atıldıkları mücadeleden kendi şahısları için hiçbir menfaat beklemiyorlar ve bekleyemezler.

Fakat Recep Pekerin demokrasi düşmanlığı, sınıf mücadelesi düşmanlığı, şahsi menfaat kaygısından başka ne ile izah olunabilir.

Onun istediği milli birlik, kendi saltanatları ve hükümrانlıkları karşısında milyonlarca aç, çıplak, ve cahil halk kütlelerinin ağız açmaması, el pençe divan durmasıdır.

Yurt toprakları üzerinde bu insanların da refah ve kültür hakları olduğunu söylemek ve bu hakların tanınması uğrunda mücadeleye girmek, sınıf partisi kurmak, gazete ve mecmua çıkarmak Receb Pekere göre ihanettir, ajanlıktır, beşinci kol hareketidir.

Biz şahsi menfaatlerimizi ihtiraslarımızı kendi ayağımız altında çiğneyivermesini bilen erkek ve namuslu insanlarız eğer, bu memlekette dahi demokrasi dâvası gütmek ezilen ve istismar olunan her türlü refah ve kültür edinme imkanından mahrum edilmiş bulunan, milli servet ve varlığımızı kol ve kafalarının emeğine borçlu olduğumuz emekçi halk sınıfının kalkınması ve kurtuluşu uğruna çalışmak ihanet ise, ajanlık ise, beşinci kol hareketi ise biz bütün bu isnadları kabul ediyoruz ve bundan şeref duyuyoruz. Bütün bu saydığımız gayretlerin ve dâvaların dışında kalan Receb Pekere bütün Türk milleti huzurunda soruyorum ve cevap bekliyorum:

Siz bütün hayatınızda bir gün olsun bu emekçi halk yığınlarının refah ve saadeti uğruna hiçbir şahsi menfaat gözetmeksizin ve mukabilinde kendilerinden hiçbir şey istemeksizin çalışmak şerefsizliğini gösterebildiniz mi? Bu ihaneti yapabildiniz mi?

(1)1936 yılında Kütahya civarında otomobille dolaşırken bir çok köylünün dağlarda eyilip bir şeyler topladığını gören Peker onların ne yaptıklarını sorunca bir köylü

- Açlıktan ot yiyoruz demiş.

Köylünün iç durumunu öğrenmiş olmaktan pek hiddetlenen genel sekreter şu cevabı vermiştir:

- Mademki bu hale geldiniz ot yerine ...K yeyin daha eyi!

GERÇEK SAYI 14, 20 TEMMUZ 1946

Köylümüzün mukadderatı

Bu mevzua her girişimde duyduğum ıstırapın dehşeti anlatılamayacak kadar büyüktür.

Taş devrinin sefaleti, ortaçağın köleliği, yirminci asrın hodbinliği bu onaltı milyonluk çalışkan kitlenin bedbahtlığının temelleridir.

ESAT ADİL

Kızıl elma manyaklarının, ala geyik hastalarının zevzekliği ve tembelliği inkılâpçılıkla uzlaştıranların; her çeşit merkeziyetçi otorite düşkünlerinin hayal hanelerinde yaşattıkları Türk köylüsü, hakikatte nedir, nasıldır ve ne haldedir?

Bugüne kadar bunu tastamam bir söyleyene, anlatana raslamadım desem hiç te bedbinlik ve mübâlağa etmiş sayılmam.

Bir memleketteki bin dönümlük ekili ve dikili toprak üzerinde ortalama beş nüfuslu, seksen aile yaşarsa, bunların istihsal tekniği ortaçağ tekniğinden farksız olursa, dünya ve hayat bilgileri hemen hemen sıfırı okur yazar nispeti ortalama yüzde üçü aşmazsa, ve bunlar dünya nimetlerinin hepsine bigâne yaşarsa sonra da bu durumda bulunan köylü nüfusu, bütün millet nüfusunun yüzde sekseninden aşırı olursa o memleketin sorarım aydınına, politikacısına, zenginine, bu hal, kendileri için bir ıstırap mevzusu teşkil etmez mi?

Elbette etmesi lâzım gelir. Bu büyük milli ıstırapı taşımayanın, bunu gidermenin yolunu aramayanın kendi şahsi saadetini kitle saadeti dışında aradığı meydana çıkar

ki öylesine yurttaş değil, ancak dense dense kaşarlanmış bir menfaatperest, bir madrabaz denir.

Türk köylüsünü kalkındırmanın, kurtarmanın, onu insanca yaşatmanın, dünya nimetleri ne imiş bunu ona tattırmanın, kültür, refah ve hürriyet neymiş bunları ona tanıtmmanın bence iki esaslı yolu vardır:

Bu yollardan biri köylümüzün realitesini, yani içinde bulunduğu küçük şartları olduğu gibi görebilmek; ikincisi de köylü dâvasını lütuf ve merhamet çerçevesinden çıkarıp ona doğrudan doğruya bir sınıf dâvası karakterini vermek lâzımdır.

Köylü dâvasını ele alanlar bizzat köylüyü istismar edenler olursa köylünün bunlar tarafından kurtarılabileceğine inananlara göllerdeki kurbağalar bile gülerler.

Sınıf dâvasını gütmeyen hiçbir metod, hiçbir teşkilât Türk köylüsünü kurtaramaz. Netekim bugüne kadar da kurtaramamıştır. Köylümüz şehir ve kasaba emekçilerinin kendi kurtuluşlarını sağlayacak olan şuurlu bir teşkilâtın rehberliği ve maddi yardımile kurtarılabilir. Bu meseleyi, bundan başka türlü ortaya koyanlar veya çözmeye kalkanlar bugüne kadar nasıl aldandılarsa, bından böyle de hem aldanmakta, hem aldatmakta devam edip gideceklerdir. Çünkü istismarcı sınıflar ve onların kurdukları hükûmetler dünyanın hiçbir yerinde istismar ettikleri sınıfları kurtaramamışlardır.

Şu halde Türkiyede, köylü dâvasını ancak bir sınıf partisi ve böyle bir partinin sosyal teşkilâtı ele alabilir.

İşte bu parti, istismar olunan bütün halk kitlelerinin dâvasını ele almış olan Türkiyenin biricik inkılâpçı partisi olan “Türkiye Sosyalist Partisi!dir.

GERÇEK SAYI 17, 23 TEMMUZ 1946

Türk demokrasisi bir daha hançerlendi

Bir millet ki iç dış düşmanları tepeliyerek yurdunu ve hürriyetini kurtardı, meşrutiyeti gayrikâfi görerek yerine Cumhuriyeti getirdi işte bu millet kanı bahasına tesis ettiği demokrasiden 23 yıl yaşadıktan sonra tam ona tekrar kavuştuğunu zan ettiği bir anda bu aziz varlığının gözleri önünde hançerlendiğine şahit olmaktadır.

ESAT ADİL

Kaş ile göz arasında yapılan bu seçimin nasıl bir netice vereceğini önce kestirmiş ve bunu bütün sebepleriyle milletimize izah ederek böyle gayrimeşru ve antidemokratik şartlar içinde yapılacak olan bir seçimi protesto etmiş ve iştirak etmeme kararı vermiş bir partinin mümessiliyiz.

Bu gün okuyucularımla bu sıfatla konuşacağım.

Seçimin bu veya bu parti lehine neticelenmiş olması esas itibariyle bizi fazlaca ilgilendiremez. Biz demokrasimizin varlığı üzerinde tertiplenen bir suikastın faillerinden hesap sormak, Türk milletinin siyasi haysiyetine , egemenlik hakkına tecavüz etmenin bir ihaneti vataniye olduğunu bütün millet önünde ispat etmek istiyoruz.

Milli iradeyi hiçe saymanın küstahlığını ap açık irtikâp eden bir kuvvetin derhal kanun dışı ilan edilmesi lazımdır.

Milletin hür iradesiyle reddedilmiş olan bir otoritenin meşruiyeti üzerinde münakaşa yapılamaz. Böyle bir münakaşa veya her türlü tereddüt hukuken bir “isyan” mahiyetindedir.

Millet en yüksek mercidir. Onun iradesi üstünde bir irade tasavvur edilemez. Kendi otoritesini millet otoritesinden üstün sayan şahsa veya zümreye “müstebit” denir.

Milli iradeyi her ne şekilde olursa olsun tağyir ve tahrif edenlerin “cürüm”lerine ise aslâ göz yumulamaz.

Bugün millet ile daha doğrusu millet otoritesi ile Cumhuriyet Halk Partisi otoritesi ihtilaf halindedir.

Seçim zarureti bu ihtilâftan doğmuştur. Millet kendi hükümranlığı karşısında hükümranlılık eden bir zümreyi tanımadığını ilan etmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk partisi ve hükümeti milletin bu iradesini tağyir ve tahrif etmekle müttehemdir. C.H.P. si ve hükümeti demokrasi esaslarını yıkmakla, seçimlere bizzat fesat karıştırmakla, perde arkası işler görmekle, iktidarı zorla elinde tutmak istemekle, milleti ve onun kanunlarını hiçe saymakla, anayasaya karşı isyan etmekle müttehemdir.

Dünkü ve bugünkü gazete yayınlarından, parti mümessillerinin beyanatından, salâhiyetli seçim mazbatalarının yerini tuttuğu ileri sürülen sahte mazbatalardan çıkan neticeler bunlardır.

Ardı arası gelmiyen ve seçim serbestliğini ihlâl eden baskı, tehdit haberlerinden, gününden önce yapılmış olduğu anlaşılan köy seçimlerinden, çeşitli sandık dalaverelerinden çıkan neticeler bunlardır. Bütün bu neticeler, Türk demokrasisinin hançerlen(lendiğinin) millet iradesinin hiçe sayıldığıının, hükümet otoritesinin, millet otoritesine karşı isyan ettiğinin alâmetleridir.

Tekrar ediyoruz ki biz seçimin falân veya filan parti lehine neticelenmiş olmamasıyla asla ilgili değiliz.

Bir bir avuç demokrasi içinde, Cumhuriyet halk partisinin bir lütuf didesi gibi seçime iştirak etmek gafletinde bulunan partilerin bu gafletini çok önceden açık(l)adık ve ayıpladık.

Onları, demokrasiinin gelişmesine engel olmakla Halk partisini kendi başına seçimi yapmaya bırakmak gibi bir kiyaseti ihmal etmekle itham ettik.

Hadiseler, görüşümüzü teyit etti. Demokrat parti seçim listelerinin tasnif mesuliyetini red ederek seçim işinin tekemmül safhasına iştirak etmekten çekindi.

Bu, geç kalmış bir protesto olmakla beraber demokrasiinin hançerlendiğini, seçime fesat karıştırıldığını, hükümetin millet iradesine millet iradesine karşı isyan ettiğini isbat eden bir vesikadır.

Bu, klasik siyasi hukuk tabiriyle bir “Hurucu alessultan”dır. C.H.P. hükümeti, ileri sürülen bu iddialar sabit olduğu andan itibaren gayrimeşru bir hükümettir.

GERÇEK SAYI 18, 24 TEMMUZ 1946

Birleşmiş Milletlere mi baş vuralım?

Bu seçim, milli ve sosyal bir faciadır.

Bu facia birleşmiş milletler muvacehesinde mazlum ve mağdur bir milletini mukadderatı üzerinde oynamıştır.

Birleşmiş Milletlere mi baş vuralım? İnsanlığı tahakkümden, zulümden kurtarmak, insan haklarını tanıtmak, milletlerin iç ve dış hürriyetlerini sağlamak uğruna yirmi beş milyon insanın hayatlarını feda edişinin Cumhuriyet Halk Partisi ve hükümeti üzerinde hiçbir tesiri olmamış mıdır?

Millet iradesinin hürriyet ve haysiyetini korumak ve seçim serbestliğini temin edebilmek için Birleşmiş Milletler konseyine baş vurmaktan başka çare kalmamıştır!

ESAT ADİL

Şu satırları yazarken duyduğum ızdırıp, hasta çocuğunu tedaviden âciz kalmış bir babanın duyduğu acıdan herhalde daha çökerticidir. Biz ne bahtı kara bir millet çocuğuyuz ki, her hürriyet ilanının ardından bir 31 Mart vak'asile karşılaşyoruz.

Hürriyet bayramlarımızın ömrü, saltanat rekabetine kurban giden saray çocuklarının ömürleri kadar kısa sürüyor. Tek parti sisteminin, totaliter devlet sisteminin, her türlü tazyik ve itisaf sisteminin zincirlerini kırdığımızı zannettiğimiz bir sırada eskisinden daha kalın zincirlerle bağlanmanın, millet mukadderatının en karanlık gecelerinden birile karşılaşmanın ızdırabına nasıl dayanılır!

Bizim için vatan sevebilecek varlıkların en güzelidir. Fakat hürriyet.. onu daha çok severiz. Çünkü hürriyetsiz bir vatanın bizce hapishaneden hiçbir farkı yoktur. Yurdumuzu hapishaneye çevirmek isteyenleri, Türk milletini mahkûm yerine koyanları asla affedemeyiz. Cumhuriyet Halk Partisi, hile, kuvvet ve zor kullanarak seçimi kazanmakla kalmamış, milli iradenin şeref ve haysiyetine tecavüz etmiş: hürriyeti fiilen ilga ederek Türk vatanının bir siyasî hapishaneye çevirmiştir.

İktidarı zorla elinde tutmaya karar vermiş olan bu kara kuvvet hile ve fesatçılığa başvuracağına cumhuriyeti ilga ve resmen istibdadı ilan etseydi tarih gözünde belki bu derece mesul olmazdı.

Halk partisinin maskesi tamamen düşmüştür. Onun faşistliğiyle demokratiği arasında zerre kadar fark yoktur. Faşist devrede yaptıklarından daha kanunsuz hareketleri, sözüm ona demokrasi devresinde irtikâp etmekten çekinmemiştir.

Milletle Halk Partisi ve hükümeti ihtilâf ve husumet halindedir. Bu meselenin tevil götürür tarafı kalmamıştır. Milletin iradesi ve hürriyeti çiğnenmiş ve Türkiyede faşizm tekrar ilân edilmiştir.

Hem kendi anayasamız, hem âzası bulunduğumuz Birleşmiş milletler anayasası ayaklar altına alınmış, Halk Partisi bile bile, isteye isteye bu iki mukaddes eseri çiğnemiştir.

Türk milleti huzursuzluk, tehevvür ve galeyan içindedir. Yurdumuzda korkudan azadelik kalmamıştır. Yeryüzünün hür milletleri arasına katılmıya, Türk milletinin kendi kendini idare eden bir millet olduğunu iddiaya artık imkân kalmamıştır. Bu utanç verici neticelerden kim utanacak? Cumhuriyet Halk Partisi mi! Milleti hiçe

sayan, millet iradesine isyan etmiş olan, zorla, pazarlıkla, hile ile her türlü kanunsuz vasıtalarla baş vura vura iktidarı tekrar eline geçirmiş görünen kara kuvvet mi!

Türkiyenin dört bucağından gelen haberler, vesikalar ve çeşitli deliller isbat ediyor ki millet vekilliği seçimleri fasittir, kanunsuzdur. Böyle bir seçimle meydana gelecek olan meclis millet namına vekâlet yapamaz. Onun meşruiyetini tanımak Halk Partisinin ve hükümetinin bütün yaptıklarının kanunlara aykırı olmadığını kabul etmek olur.

Bu seçim, milli ve siyasi bir faciadır. Bu facia, hür ve Birleşmiş milletler muvacehesinde mazlum ve mağdur bir milletin mukadderatı üzerinde oynanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, milletimizi dünya muvacehesinde hacil bir vaziyete düşürmenin her türlü mesuliyetini yüklenmiş bulunmaktadır.

O Cumhuriyet Halk partisi ki, Birleşmiş Milletlere karşı taahhütler altındadır. Bu taahhütlerden biri de her türlü korku, tazyik ve hileden âzâde serbest seçim yapmaktır. Faşizme mütemayil veya henüz faşizmden yakasını kurtaramamış memleketlerdeki seçimlerin serbestliğini teminle mükellef olan milletler üstü bir merci vardır. Bu yüksek merci Birleşmiş Milletler konseyidir.

Bu konsey, kendi âzasından olan Türk milletinin bir kara kuvvet tarafından tekrar esaret altına alınışına, demokrasi sisteminin çiğnenişine, milli iradenin hodbahot tağyir ve tahrif edilişine elbette lâkayt kalamaz.

Hileli bir seçimle teşekkül edecek olan bir meclisin ve hükümetin siyasi temsil selâhiyetini asla tanıyamaz. Birleşmiş Milletler camiasına dahil ve onun şerefli bir âzası olarak kalmıya azmetmiş olan Türk milleti, Cumhuriyet Halk Partisinin “Teşrii masuniyete muhtaç” âzasının şahsî ihtirasları yüzünden beynelmilel şerefının payimal edilmesine, dünya müvacehesinde kendisine köle bir millet gözüle bakılmasına asla razı olamaz ve olmayacaktır.

GERÇEK SAYI 18, 24 TEMMUZ 1946

Galiba göç, millete düştü

ADİLOĞLU

Rivayet ederler ki, Osmanlı devrinde köyün birine bir eşkıya musallat olmuş. Postu atıp yıllarca köylüyü haraca kesmiş. Canlarına tak diyen köylüler her nasılsa bir gün

derlenip toplanıp şakinin huzuruna çıkmışlar, arzuhal etmişler. Köylülerle eşkıya arasında şöyle bir konuşma olmuş:

- Ağa, Bunca yıl senin kahrını çektik. Bizi soydun, soğana çevirdin... Bir hayli dünyalığın da var. Ne olur artık biraz da başka köye git de, biz de rahat edelim.
- Yoo... Ben sizden son derece memnunum. Madem ki siz benden memnun değilsiniz, şu halde köyü siz terkedin!

Teşbihte hata olmaz, anlaşılıyor ki Cumhuriyet Halk Partisi milletten pek memnundur. Ne yapılsa, onu yerinden kıpırdatmaya imkân yoktur. Bâri bütün millet derlenip toplanıp, nesi kaldıysa omuzlayıp, yurdu terketmeli ve giderken de:

- Ağalar, demeli, nettikse olman. Baktık ki ... göçeceği yok, bâri biz göçelim, dedik. Hoşça kalın, dağları, taşlarıgüle güle kullanın.

GERÇEK SAYI 19, 25 TEMMUZ 1946

Türkiye Sosyalist Partisi Lideri diyor ki:

Bütün Türk Demokratları birleşiniz! Diğer partilerin iştirakiyle H.P.ne karşı müşterek bir demokrasi cephesi kurulmalıdır.

Türkiye Millet vekilliği seçimi, elde mevcut delillere göre fasittir. Yeni seçim birleşmiş milletler camiasının müşahitleri huzurunda yapılmalıdır.

Dün bir muharririmiz, Türkiye Sosyalist Partisi lideri ve genel sekreteri Esat Adil Müstecabi ile görüşmüş, seçim neticeleri karşısında neler düşündüğünü sormuştur.

Muharririmizin suallerine genel sekreterin verdiği cevapları aynen neşrediyoruz:

T.S.P. seçimlere niçin girmediy?

- Partimiz, vereceği menfi neticeleri önce kestirerek seçime iştirak etmemiş ve bunun sebeplerini bir beyanname ile millete bildirmiştir. Hâdiseler, kararımızın dayandığı mucip sebeplerin isabet ve doğruluğunu tamamen isbat etmiş, bulunmaktadır. Türkiye Sosyalist partisinin ileri sürdüğü iddialar şunlardır:

- 1) Cumhuriyet Halk Partisinin lütfettiği bir avuç demokrasi karşısında seçim serbestliğinden bahsedilemez.
- 2) Sıkı Yönetim, Tunceli, takriri sükun, polis vazife ve selâhiyet ve iş kanunlarının yürürlükte bulunduğu bir devrede serbest seçim yapılamaz.

3) Partilere teşkilâtlanma fırsatı verilmemiş, seçim müddeti son derece daraltılmış olduğundan hükümeti elinde bulunduran ve 24 yıl fasılasız saltanat sürmüş olan bir partinin tertiplediği seçime iştirak etmek onun kurduğu tuzağa bile bile düşmek demektir.

Seçimlerde yolsuzluk olmuş mudur?

Seçimlere hile, fesat karıştırıldığı, sandıkların çalındığı, açıldığı, oy pusulalarının bir kısmının değiştirildiği, bir kısmının tahrif edildiği, sandıklara yeni oy pusulaları atıldığı, sahte mazbatalar tertiplendiği, bir çok köy ve nahiyelerde vaktinden önce seçim yapıldığı, maddi ve manevi cebirler kullanıldığı ve hükümetin bütün kuvvetlerini Halk Partisi lehine seferber ettiği iddiaları tamamen doğrudur. Her partinin elinde bu iddiaları teyid eden birçok vesikalar ve şahitler mevcuttur.

Yeni meclisin temsil selâhiyeti

Cumhuriyet Halk Partisi milletin iradesine karşı isyan etmiş ve onun irade ve arzusu dışında kendi hünerile meydana gelen bir meclis kurmaya teşebbüs etmiş bulunmaktadır. Bu meclisin teşrii selâhiyetini meşru saymağa imkân yoktur.

Seçimin tekrarlanması lâzımdır

Seçimin tekrarlanması zarurîdir. Milletimizin, Cumhuriyet Halk Partisinin ve Hükümetinin sevk ve idare edeceği bir seçime artık itimadı kalmamıştır. Türk milleti, Birleşmiş Milletler camiasının bir âzasıdır. Bu sıfatla, yeni seçimde Birleşmiş Milletlerin müşahit bulundurmaları milli şeref ve emniyetimizi aslâ ihlâl etmez. Resmen kabul ettiğimiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve kendi Anayasamıza uygun olmıyan her seçim milletimizin ve bütün hür milletlerin şerefini rencide eder.

Demokrasi cephesi kurulmalıdır

Bütün Türk demokratlarının derhal birleşmesi ve bütün siyasi partilerin Cumhuriyet Halk Partisi karşısında derhal müşterek bir demokrasi cephesi kurmaları lâzımdır. Bu açık teklifi Türkiye Sosyalist Partisi namına yapıyorum. Partimiz böyle bir demokrasi cephesi kurulmasının ve “Demokrat partiler koalisyonu”nun meydana getirilmesinin en hararetli taraftarıdır.

Demokrat partinin kararı ne olmalıdır?

Demokrat partinin seçim neticelerini kabul edeceğine aslâ ihtimal vermiyorum. Aksi halde Demokrat Parti bütün prestijini millet nazarında mahvetmiş olur.

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk GÜRSOY: 1966 yılında Mengen’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir ve Almanya’da tamamladı. İ. Ü. SBF Kamu Yönetimi Bölümü mezunu. Aynı yerde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans yaptı. 2002 yılından bu yana İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde Okutman/Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

